# ROTHSCHILDLER
ve
# OSMANLI İMPARATORLUĞU

*İlk Kez Yayınlanan Belgelerle*

Prof.Dr. Mustafa Balcıoğlu Doç.Dr.Sezai Balcı



erguvanî

2. BASKI

# ROTHSCHILDLER
# ve
# OSMANLI İMPARATORLUĞU

*İlk Kez Yayınlanan Belgelerle*



Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu Doç. Dr. Sezai Balcı

*2. BASKI*

**Yayınevi**

**ERGUVANÎ YAYINEVİ**
Cihan Sokak No: 41/11 Sıhhiye-ANKARA
Tel: 0312 231 09 11 Faks: 0312 231 17 82

Ankara-2017

# ROTHSCHILDLER
# ve
# OSMANLI İMPARATORLUĞU



Prof. Dr. Mustafa Balcıoğlu

Doç. Dr. Sezai Balcı

**ISBN**
978-605-84783-5-0

**Kapak Resmi**
Rothschild ailesinin arması:
Ailenin Kurucusu Mayer Amschel'in beş oğlunu simgelemektedir.
*http://andrewhoinlondon.blogspot adresinden alınmıştır.*

**Sayfa Düzeni/Kapak**
Biçer YILDIRIM

**Baskı & Cilt**

**Matsa Basımevi**
0312 395 20 54
matsa@matsa.com.tr

**Yayınevi**

**ERGUVANÎ YAYINEVİ**
Cihan Sokak No: 41/11 Sıhhiye-ANKARA
Tel: 0312 231 09 11 Faks: 0312 231 17 82

Mustafa BALCIOĞLU

1961 yılında Giresun'un Bulancak ilçesinde doğdu. 1983 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde "Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Girişinde İttihat ve Terakki'nin Rolü" adlı tezle yüksek lisans (1985) ve "Milli Mücadele'de Merkez Ordusu" adlı tezle doktora (1990) derecelerini aldı.

1983-1987 yılları arasında Muhabere Okulu'nda, 1987-1994 yılları arasında Kara Harp Okulu'nda öğretim üyeliği yaptı. 1994'te doçent, 1999'da profesör unvanlarını aldı.

1995-2005 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliği yaptı.

Aynı yıllarda Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü ve ardından İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı'nda bulundu. Teşkilat-ı Mahsusa, İttihat ve Terakki, askeri tarih ve yakın dönem Türk siyasal tarihi alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

Sezai BALCI

1976'da Giresun'un Tirebolu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Giresun'da tamamladı.

1997'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda "*II. Meşrutiyet Döneminde İkdam Gazetesi (1908-1909)*" adlı tezle yüksek lisans (2000) ve "*Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Babıâli Tercüme Odası*" adlı tezle doktora (2007) ve 2014 yılında Yakınçağ Tarihi anabilim dalında Doçent unvanlarını aldı.

2007 yılından itibaren Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yapmaktadır. Osmanlı diplomasisi, Türk modernleşmesi, Türk eğitim tarihi ve azınlıklar hakkında çalışmalarını sürdürmektedir.

# İÇİNDEKİLER

# ÖNSÖZ

Osmanlı dış borçları, Filistin ve Siyonizm, Türk bankacılık ve finans tarihi konularında yapılacak bir çalışmada Rothschildlerden ve onların Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinden söz etmemek mümkün değildir. Şimdiye değin bu konularda yapılan bütün çalışmalar, bu gerçeği göz ardı etmişlerdir.

Elinizdeki bu kitap, Rothschild Ailesi ile Osmanlı Devleti ilişkilerini ilk defa orijinal belgelerle ortaya çıkarmaktadır. Aile ile Osmanlı Devleti'nin ilişkisi dış borçlar ve Filistin sorunundan ibaret değildir. 1830'lu yıllarda Nathaniel de Rothschild ile başlayan ilişkiler ağı eğitim, sağlık, silah satışı, madencilik, Musevi cemaati, Osmanlı ülkesine yapılan ziyaretler ve nişan tevcihlerini de kapsamaktadır.

Kitabın temel kaynağını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler oluşturmaktadır. Aile, Osmanlı belgelerinde *Roşild Sarraflar, Banker Rotçild, Roçild Biraderler, Roçild Kardeşler, Roçild Karındaşlar, Roçild Familyası, Roçild Ailesi, Meşhur Sarraf Roçild, Roçild Bâzergân, Roçild Kumpanyası* gibi ibarelerle söz edilmektedir. Konu ile ilgili yaklaşık 1500 sayfa belge okunmuş, doğrudan Rothschild Ailesi'ne ilişkin olanların tam metinleri neşredilmiştir. Böylece Rothschild Ailesi'nin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri siyasî polemik ve subjektif yaklaşımlardan uzak bir şekilde ele alınmıştır.

Eserin hazırlanmasında şu yöntem izlenmiştir: Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde bulunan yerleşim yeri isimlerinin okunmasında yaşanan zorlukların bir kısmı İngilizce kaynaklarla karşılaştırılarak aşılmıştır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan metinlerde geçen yer isimlerinin yanına [ ] işaretiyle şimdiki isimleri konulmuştur. Osmanlı belgelerindeki özel isimler ise belgede olduğu gibi değil Batılıların kullandığı şekliyle yazılmıştır. Belge içinde kullanılan rumî ve hicrî tarihlerin hemen yanına da yine [ ] içinde

miladî karşılıkları verilmiştir. Eserde Musevi ve Yahudi kavramları birbiri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkış sürecinde yardımlarını esirgemeyen ve eser hakkında tavsiyelerde bulunan Sayın Rıfat N. Bali'ye, Murat Akdoğan'a elindeki bilgileri hiç tereddüt etmeden bizimle paylaşan Ömer Tellioğlu'na, arkadaşlarımız Sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Yağlı, Yrd. Doç. Dr. Hatem Türk, Arş. Gör. Selcan Alperay Kaşlı, Arş.Gör. Merve Kalafat'a, eserin ortaya çıkış sürecinde bizimle birlikte çalışan başta Anıl Atmış olmak üzere öğrencilerimiz Muhammet Ballı, İbrahim Gezmiş, Abdülvahap Sağır, Kamile Kavasoğlu ve Arapça kökenli kelimelerin okunmasında yardımlarını gördüğümüz Seren Parçalı'ya teşekkürü bir borç biliyoruz.

*Ankara, Mart 2017*

**Sezai BALCI - Mustafa BALCIOĞLU**

# KISALTMALAR

| | | |
|---|---|---|
| A. AMD | : | Sadaret Amedî Kalemi |
| A. DVN | : | Sadaret Divan Kalemi |
| A. DVN. MHM | : | Sadaret Mühimme Kalemi |
| A. MKT. NZD | : | Sadaret Mektûbî Kalemi Nezaret ve Devair |
| A. MKT. UM | : | Sadaret Umum Vilâyât |
| Age | : | Adı Geçen Eser |
| Agm | : | Adı Geçen Makale/Madde |
| Agt | : | Adı Geçen Tez |
| AÜSBF | : | Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi |
| *ATAM* | : | *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* |
| BEO | : | Babıâli Evrâk Odası |
| BOA | : | Başbakanlık Osmanlı Arşivi |
| C | : | Cemaziyelahir |
| CA | : | Cemaziyelevvel |
| Çev. | : | Çeviren |
| Der. | : | Derleyen |
| DH MKT | : | Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi |
| DH. EUM, 4.ŞB | : | Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4. Şube |
| DH. EUM, 5.ŞB | : | Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube |
| DH. EUM, 6.ŞB | : | Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 6. Şube |
| DH. KMS | : | Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus |
| *DİA* | : | *Diyanet İslam Ansiklopedisi* |
| *EJ* | : | *Encyclopaedia Judaica* |
| HAT | : | Hatt-ı Hümâyûn |
| HR. İM | : | Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı |
| HR. MKT | : | Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi |
| HR. SFR.3 | : | Hariciye Nezareti Londra Sefareti |
| HR. SYS | : | Hariciye Nezareti Siyasî Kısım |
| HR. TH | : | Hariciye Nezareti Tahrirâtı |
| HR. TO | : | Hariciye Nezareti Babıâli Tercüme Odası |

| | | |
|---|---|---|
| İ. DH | : | İradeler Dâhiliye |
| İ. HR | : | İradeler Hariciye |
| İ. ML | : | İradeler Maliye |
| İ. MMS | : | İradeler Meclis-i Mahsus |
| İ. MTZ.05 | : | İradeler Eyalet-i Mümtaze Mısır |
| İTO | : | İstanbul Ticaret Odası |
| İÜHF | : | İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi |
| JCA | : | Jewish Colonization Association |
| L | : | Şevval |
| M | : | Muharrem |
| MV | : | Meclis-i Vükelâ Mazbataları |
| MVL | : | Meclis-i Vâlâ Belgeleri |
| N | : | Ramazan |
| OTAM | : | Osmanlı Tarihi |
| R | : | Rebiülahir |
| RA | : | Rebiülevvel |
| S | : | Safer |
| S | : | Sayfa |
| Ş | : | Şaban |
| ŞD | : | Şurâ-yı Devlet |
| TTK | : | Türk Tarih Kurumu |
| Y. A. HUS | : | Yıldız Hususî Ma'rûzât |
| Y. A. RES | : | Yıldız Resmî Ma'rûzât |
| Y. EE | : | Yıldız Esas Evrâkı |
| Y. MTV | : | Yıldız Mütenevvi Ma'rûzât |
| Y. PRK. AZJ | : | Yıldız Arzuhal ve Jurnal |
| Y. PRK. HR | : | Yıldız Hariciye Nezareti Ma'rûzâtı |
| Y. PRK. MK | : | Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı |
| Y. PRK. ML | : | Yıldız Maliye Nezareti Ma'rûzâtı |
| Y. PRK. PT | : | Yıldız Posta ve Telgraf Nezareti Ma'rûzâtı |
| Y. PRK. TKM | : | Yıldız Tahrirât-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği |
| Y. PRK. UM | : | Yıldız Umumî |
| Y. PRK. ZB | : | Yıldız Zaptiye Nezareti Ma'rûzâtı |
| Yay. | : | Yayına Hazırlayan/Yayınlayan/Yayınevi |
| Z | : | Zilhicce |
| ZA | : | Zilkade |

## Başlarken...

Paul Johnson, *Yahudi Tarihi* adlı eserinde, elinizdeki kitabın konusunu oluşturan Rothschild Ailesi'ni; *çarpıcı bir sülaleydiler. Birbiriyle bağdaşmayan dört farklı hedefleri vardı. Hızlı ve namuslu bir şekilde muazzam servet sahibi olmak; birçok hükümetin güvenini korumaya devam ederek bu serveti dağıtmak; halkın kıskançlığını uyandırmadan servetlerini harcamak ve kanunen ve ruhen Yahudi olarak kalmak. Hiçbir Yahudi onlar kadar servet sahibi olmadı, ağız tadıyla harcamadı ve o kadar popüler olmadı* şeklinde tanımlamaktadır.[1]

Robert Grene ve Joost Elffers; *İktidar* adlı eserlerinde, söz konusu Aile'nin yükselişini Johnson'un tespitlerine benzer şekilde şöyle değerlendirmektedir.[2]

*Rothschild bankacılık ailesi, Almanya'nın Frankfurt kentinin bir Gettosunda önemsiz bir başlangıç yaptılar. Şehrin sert kanunları, Yahudilerin Getto dışına karışmalarını imkânsız hale getirmişti. Fakat Yahudiler bunu bir erdeme dönüştürmüş, bu onları kendilerine güvenen ve kültürlerini ne pahasına olursa olsun korumaya çalışan kişiler yapmıştı.*

*On sekizinci yüzyılda, tefecilik yaparak zenginliğe kavuşan ilk Rothschild olan Mayer Amschel, bu tür yoğunlaşma ve tutarlılıkla gelen gücü çok iyi anlamıştı. Mayer Amschel, ilk olarak Thurn ve Taxis'in prensleri olan güçlü bir aileyle birlik oldu. Hizmetlerini yaymak yerine, bu prenslerin birincil bankeri haline geldi.*

---

1 Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000, s. 384.

2 Robert Grene-Joost Elffers, *İktidar*, (Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), İstanbul 2012, s. 248-250.

*İkincisi; işlerinin hiçbirini dışarıya emanet etmeyerek, yalnızca çocuklarını ve yakın akrabalarını kullandı. Aile ne kadar bir arada ve sıkı örülüyse o kadar güçlü olurdu. Kısa sürede, Mayer Amschel'in beş oğlu işletmeyi yürütür olmuştu ve Mayer Amschel 1812'de ölüm döşeğinde yatarken, birincil varis adı vermeyi reddederek, bütün oğullarının aile geleneğini sürdürmesini istedi. Böylelikle bir arada kalacaklar, dağılma ve dışarıdan birilerinin sızması tehlikelerine karşı direneceklerdi.*

*Mayer Amschel'in oğulları, aile işletmesini kontrol altına aldıktan sonra geniş ölçekli zenginliğin anahtarının tek ülke ya da prensliğe bağlı kalmak yerine, bir bütün olarak Avrupa piyasasında dayanak noktası bulmak olduğuna karar verdiler. Beş kardeşden Nathan, Londra'da bir mağaza açmıştı bile. James, 1813'te Paris'e taşındı. Amschel, Frankfurt'ta kaldı. Salomon, Viyana'ya yerleşti ve en küçük oğul Napoli'ye gitti.*

*Bu geniş yayılımlı ağ, kuşkusuz Rothschildleri babalarının kendilerini uyardığı tehlikeye karşı açıkta bıraktı: Yayılma, bölünme, dağılma. Bu tehlikeden yine Getto stratejisine bağlı kalarak kaçındılar. Yabancıları içlerine almadılar, güçlerini yoğunlaştırdılar. Böylece Avrupa maliyesi ve politikası içinde en büyük güç olarak yer aldılar. Rothschildler, Avrupa'daki en hızlı kurye sistemini geliştirdiler. Böylelikle haberleri bütün rakiplerinden önce alma fırsatı buldular. Bilgi konusunda gerçek tekeli ellerinde tuttular. İç iletişim ve yazışmalarını Frankfurt Musevi lehçesiyle ve yalnızca kardeşlerin çözebileceği bir şifreyle yaptılar. Bu bilgiyi çalmanın bir anlamı yoktu, kimse anlayamazdı. "En kurnaz bankerler bile Rothschild labirentinin içinde yollarını bulamıyorlardı" demişti, klana sızmaya çalışan bir yatırımcı.*

*1824'te, James [de] Rothschild evlenme zamanı geldiğine karar verdi. Bu, Rothschildler için bir sorun oluşturdu. Çünkü bu bir yabancıyı, sırlarını başkalarına verebilecek bir yabancıyı Rothschild ailesinin içine almak anlamına geliyordu. James, bu nedenle aile içinden biriyle evlenmeye karar verdi ve kardeşi Salomon'un kızını seçti. Kardeşler sevinç içindeydi. Bu, evlilik sorunları için mükemmel bir çö-*

*zümdü. James'in kararı, aile politikası haline geldi. İki yıl sonra Nathan, kızını Salomon'un oğluyla evlendirdi. Sonraki yıllar içinde beş kardeş çocukları arasında on sekiz evlilik ayarladılar. Bunların on altısı ilk kuzenler arasındaydı.*[3]

*"Biz, bir saatin mekanizması gibiyiz: Her parça esastır" demişti, kardeş Salomon. Bir saatin içinde olduğu gibi işletmenin her parçası diğerleriyle birlikte hareket ediyordu. İçteki çalışmalar, dış dünya tarafından görülemiyor, yalnızca ibrelerin hareketleri izlenebiliyordu. Diğer güçlü ve zengin aileler, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısındaki çalkantılar sırasında, önlenemez çöküşü yaşarken, birbirine sıkıca bağlı Rothschildler eşsiz zenginliklerini yalnız korumayı değil, artırmayı da başardılar.*

Grene ve Elffers'in sözünü ettiği Rothschildlerin başarısı 1797'de baba Mayer Amschel'in (1743-1812) işlerini takip etmek üzere oğlu Nathan'ı dünyanın en önemli ticaret merkezi olan Manchester'a göndermesiyle başlamıştır. O dönemde, Manchester, pamuklu üretiminde dünyanın en önde gelen merkezi olmuştu. Nathan de Rothschild, pamukluları kendisi üretmiyordu: Küçük üreticilerden satın alarak baskıya gönderiyor, sonra da doğrudan Avrupa'daki alıcılara satıyordu. Nathan, başka Yahudi ailelerinin de bu sahaya girmelerine öncülük etmiştir. Nathan'ın direkt satışları üç ay krediliydi: Bu da Londra para piyasasına giriş demekti. Orada, babasının bağlantısı olan Levi Barent Cohen'in yanında eğitim görmüş ve sonradan kızı Hannah'la evlenmiştir. 1803'te, savaş yayıldıkça, işlerini Londra'ya taşımıştır.

Öte yandan Nathan'ın kardeşi James'in Paris'teki çalışmaları, 1811'den itibaren aile servetinin gelişmesine damgasını vurmuştur. Üçüncü kardeş Salomon Mayer, 1816'da Viyana Şubesini, dördüncüsü Karl Mayer ise 1821'de Napoli Şubesini kurmuştur. Aile reisinin vefatından sonra oğulların en büyüğü II. Amschel Mayer, Frank-

---

[3] Leese'ye göre 1905 yılına kadar, Rothschild Ailesi'nde yapılan 58 evliliğin 29'u birinci derece kuzenlerle yapılmıştı. Arnold Leese, *Gentile Folly: The Rothschilds*, Washington 1940, s.10.

furt Şubesinin başına geçmiştir. O dönemde, orduların ödenekleri için gereken büyük meblağlar, kâğıda ve krediye dayalı uluslararası yeni bir finans sistemini yaratmıştı. Hükümetler de, bunu her türlü amaç için kullanabileceklerini anlamışlardı. Nathan de Rothschild, Londra'nın en üst malî makamı haline gelmişti. Uçarı Latin rejimleriyle fazla iş yapmıyordu; daha ziyade Kutsal İttifak olarak bilinen Avusturya, Rusya ve Prusya gibi sağlam Avrupa otokrasilerini tercih ediyordu. 1822'de onlara muazzam meblağlar ödemiştir. Viyana'da Rothschildler, Habsburglar için tahvil satmışlar, Metternich'e danışmanlık yapmışlar ve ilk Avusturya demiryolunu inşa etmişlerdir. Yine ilk Fransız demiryolu Paris'te Rothschild Kardeşler tarafından inşa edilmiştir. Bunlar aynı zamanda, Bourbonlarla, Orleans ve Bonaparte taraftarlarına da mâlî destek sağlamışlar,[4] 1810'da Danimarka'ya, 1824-1829 arasında Brezilya'ya, 1830'da İngiltere'ye borç vermişlerdir.

---

[4] Johnson, age, s. 385-386; Leese, *age*, s. 12.

BİRİNCİ BÖLÜM



# OSMANLI BELGELERİNDE ROTHSCHILD AİLESİ'NE DAİR İLK BİLGİLER

## Romantik ve Hayalci Benjamin Disraeli'nin Bir Kehaneti

Henry Kissinger'e göre Benjamin Disraeli (1804-1881) İngiliz hükümetine başbakanlık eden en alışılmamış ve en olağanüstü şahsiyetlerden birisiydi. Benjamin Disraeli frapan giyimli, parlak ve kurnazdı. Kissinger'e göre, İngiliz politika hayatında hiçbir Yahudi, bu kadar yüksek bir mevkie gelmemişti.[5] Politik kariyerinden önce bir romancı ve hatip olan Benjamin Disraeli, 1844 yılında yayınladığı *Coningsby/Yeni Nesil* adlı hikâyesinde yeni bir dünyadan söz ederken, bu oluşumun başlıca aktörleri olarak elinizde bulunan çalışmanın konusu olan Rothschild Ailesi'ni görmektedir. Hikâyedeki Sidonia karakterinin Lionel de Rothschild'e atfedildiği bilinmektedir. Sefarad Benjamin Disraeli'nin kültürleri, fiziki görünüşleri ve alışkanlıkları kendilerine benzemeyen Aşkenazlardan Rothschild Ailesi'ne böyle bir rol vermesi ilginçtir. Antika eşya, hisse senedi, değerli taşlar ve antika paralarla uğraşan Rothschild Ailesi'nin, Benjamin Disraeli'nin kendilerine biçtiği role uydukları ve benimsedikleri, sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır.

Yüksek ideallerin, bencillik bağını öldürdüğü pekiyi bilinir. Şu halde, baba Mayer Amschel Rothschild'in maddi anlamda, Benjamin Disraeli'nin de manevi bakımdan ailenin kurucusu olduğuna hükmedilebilir. Kendisi de inanmış bir ideal adamı olan Benjamin

---

[5] Henry Kissinger, *Diplomasi*, (Çev. İbrahim Kurt), İş Bankası Yay., Ankara 1998, s. 135-136.

Disraeli'nin gösterdiği hedefler, Rothschild Ailesi'nin, kesintisiz olarak 200 yıla yaklaşan bir süredir hem dünya ekonomisinde hem de dünya politikasında başlıca karar verici olmalarını sağlamıştır. Benjamin Disraeli'nin, Rothschild Ailesi'ne gösterdiği hedef; kitaplarında daha çok işaretlerle, simgelerle belirtmeye çalıştığı Siyonist projeleriydi. Benjamin Disraeli'ye göre Rothschildler, Yahudi ırkını onurlandıran insanlardı. Benjamin Disraeli'nin hayallerine ilişkin olarak yakın çalışma arkadaşı Lord Edward Henry Stanley, Lord Carrington'un High Wycombe'daki parkında, Benjamin Disraeli ile yaptıkları gezinti sonrası, *Günlüğü*ne şunları kaydetmiştir:

***Hava çok soğuktu. Genellikle hava değişikliklerine karşı çok hassas olmasına rağmen, bu defa dereceye aldırmayarak planını anlattı. Filistin, dedi, doğal nimetlere sahiptir. Bütün ihtiyacı çalışacak çiftçiler ve onların korunması. Toprak, Türkiye'den satın alınabilir. Para, Rothschildlerden ve ileri gelen İbrani kapitalistlerinden gelecek. Türk İmparatorluğu İflâsın eşiğinde ve gelir sağlamak için her şeye razı olur. Yapılacak şey, toprak üzerindeki haklara sahip kolonilerin kurulması ve güvenliğin teminat altına alınması. Vatandaşlık konusu, bunların gerçekleşmesine kadar bekleyebilir. Bu konuların sık sık Yahudi halkının gündemine geldiğini ekledi. Bunları gerçekleştirecek Yeni Mesih'in, ulusunun gerçek kurtarıcısı olacağını söyledi.***[6]

Benjamin Disraeli'nin 1851 yılında arkadaşına anlattığı bu proje, O'nun rehberliğinde ve kitabın ileriki sayfalarında görüleceği üzere *Yeni Mesih* Rothschildlerin basiret dolu mâlî ve siyasal tutumlarıyla bir süre sonra uygulamaya sokulmuştur. Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi teorilerini alt üst edecek bir şekilde, Benjamin Disraeli'nin hayali, 100 yıl sonra 1948 tarihinde, İsrail Devleti'nin kurulmasıyla gerçek olmuştur. Aslında, Türkiye'nin Rothschild Ailesi'yle tanışması, Benjamin Disraeli'nin yukarıda anlatılan hikâyesinden ve *Coningsby* adlı eserin yayınından çok daha önceki tarihlere tesadüf etmektedir.

---

[6] Johnson, *age*, s. 445.

## Nathaniel de Rothschild 1834'te İstanbul'da

Elimizdeki vesikalara göre Rothschild Ailesi, Osmanlı Devleti ile iletişime geçmeden önce Galata sarraflarından birçoğuyla temas halindeydi. Rothschild Ailesi ileriki sayfalarda da anlatılacağı üzere, Osmanlı Devleti'ne faizle borç para veren Galata sarraflarından Fransız asıllı, Paris ve Londra'da ortakları bulunan ve bir müddet sonra Dersaadet Bankası'nı kuracak olan Jacques Alléon aracılığıyla da Osmanlı Devleti'yle iletişime geçmiştir. Yine *Doğu'nun Rothschildleri* olarak anılan Camondo Ailesiyle de iş ilişkileri olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Camondolar, Avrupa'da kolları bulunan Portekiz kökenli bir aileydi. İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli de bu ailenin İngiltere kolundandı. Yahudi liderler İstanbul'a geldiklerinde Camondo tarafından karşılanır ve misafir edilirdi.[7] Abraham de Camondo, 1826'da Yeniçeri İsyanı'ndan dolayı üç Yahudi bankerin idam edilmesinden sonra Yahudi Cemaati'nin de lideriydi. Abraham, Banque Camondo'yu kurarak Rothschildler ile demiryolu müteahhidi Baron Hirsch gibi Yahudi bankerlerin İstanbul ve Ortadoğu temsilciliklerini yapmıştır.[8] Rothschildlerin, uzun zamandan beridir Osmanlı ülkesinde ticaret yapan güçlü İngiliz kuruluşu Levant Kumpanyası'na da üyeliği de vardı.[9] Fakat Kumpanya vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile iş yaptığına dair elimizdeki vesikalar sükût etmektedir. 1831'de Türkiye'de bulunan seyyah James Ellswort de Kay, 1830 yılı ilkbaharında Osmanlı Devleti'nin Rusya'yı ödeyeceği tazminat dolayısıyla Rothschildlerin bir temsilcisinin İstanbul'a geldiğini haber vermekte, fakat temsilcinin teklifinin reddedildiğini de kaydetmektedir.[10]

Rothschildlerin, Osmanlı Devleti ile ilk temasları yeni kurulan Yunan Devleti ile ilgilidir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ı tanıma-

---

[7] Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 93.
[8] Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (Çev. Meriç Sobutay), Kapı Yay., İstanbul 2008, s. 249.
[9] Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co. Ltd Yay., 2006, s. 195.
[10] James Ellswort de Kay, *1831-1832 Türkiyesi'nden Görünümler*, ODTÜ Yay., Ankara 2009, s. 154.

sının ardından, iki devletin arasındaki sınır meselelerini sonuçlandırmak için bir dizi görüşme yapılmıştır. Yunanistan'ın hâmîleri olan İngiltere ve Rusya Elçileri ve Fransa Maslahatgüzarı ile Osmanlı Devleti yetkilileri arasındaki görüşmelerden birisi 16 Haziran 1832 tarihinde şair ve münşî Reisülküttap Yozgatlı Mehmet Akif Efendi'nin (1787-1845) Kalender'deki Kasrı'nda gerçekleşmiştir. Toplantıya Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin (1774-1834) yanı sıra İstefenaki Vogorides Bey de katılmıştır.[11] Bu toplantılar, murahhasların Temmuz 1832'de imzaladıkları bir anlaşma ile Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne hudut tashihi için bir miktar tazminat vermesi kararıyla nihayetlenmiştir. Osmanlı belgelerinde *Yunan mükâfât-ı nakdiyesi* olarak adlandırılan bu tazminat, Yunanistan tarafından ödenecekti.[12]

16 Haziran 1832 tarihli toplantıya başkanlık eden Yozgatlı Mehmet Akif Paşa, Osmanlı Devleti'nin son Reisülküttabıdır. Mehmet Akif Paşa, Reisülküttaplık makamının Hariciye Nezareti'ne dönüştürülmesiyle Hariciye Nazırı unvanını da alan ilk bürokrattır. Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin aile mesleği hekimliktir. Annesi Hekimbaşı Hayrullah Efendi'nin kızı Nefise Hanım'dır. Kardeşi Abdülhak Molla (1786-1854) II. Mahmud devri hekimbaşılarındandır. Yenileşme devri Türk edebiyatının tanınmış şair, tiyatro yazarı ve devlet adamı Abdülhak Hamid Tarhan (1852-1937) ve İçel, Lazistan, Beyrut ve Canik mutasarrıflıkları, Halep, Mamuretülelaziz, Adana, Suriye ve Beyrut valilikleri, Bulgaristan komiserliği ile Tahran elçiliğinde bulunan Abdülhak Nasuhi (1837-1912) Abdülhak Molla'nın oğlu ve Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin yeğenleridir.

Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne ödemek zorunda olduğu parayı, % 5 faizle, Rothschildlerden borç olarak almıştır. Alınan meb-

---

[11] *BOA, HAT*, No: 1222/47799, 24 M 1248/22 Haziran 1832. Hicrî ve Rumî tarihli belgelerin Miladî tarihe çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu'nun resmi internet sitesinde bulunan Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılmıştır. http://www.ttk.gov.tr/guncel/tarih-cevirme-kilavuzu.

[12] Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, IV-V, (Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel) Yapı Kredi Kültür Sanat- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul 2001, s. 843.

lağ, Yunanistan adına, Rothschild Ailesi tarafından Osmanlı Devleti'nin hesabına geçirilecekti. Bu işlemleri yapmak için Aile tarafından Nathaniel de Rothschild görevlendirilmiştir. Bu sırada, Osmanlı bürokrasisi de verilmesi vaad edilen tazminatın akıbetini araştırmaktaydı. Nitekim Sadaret'ten Saray'a gönderilen bilgilendirme yazısında bu konuda şöyle denilmektedir:

***Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere Yunan Hükümeti mükâfât-ı nakdiyesinden dolayı Düvel-i Selâse taraflarından istifası lâzım gelen ber-vech-i mukavele kambiyo tabir olunur poliçeleri aralık aralık hizmet-i Riyaset'den Düvel-i Selâse elçilerine haberler gönderilerek araşdırılmakda ve karîben poliçe kâğıdları geleceği ihbar olunmakda iken bu defa zikr olunan akçeyi taahhüd eden sarrafların olmak üzere Nemçe Elçisi tarafından hizmet-i Riyaset'e bir kıt'a mektub gönderilib ledettercüme meâli güya Yunan hududunun katiyen tayini için teşebbüs olunacak tazminatdan sonra meblağ-ı mezbûrun itasına Düvel-i Selâse taraflarından memur olduklarını ve suret-i ifasına dair bazı işârâtı mutazammın olmağla mükâfât-ı nakdiyeden Rusya Devleti'ne havale olunan 44 bin kesenin küsûru olan 36 bin keseyi dahi Rusya Devleti taleb etmiş ise de Fransa ve İngiltere devletleri tarafından bu surete rıza gösterilmeyerek kendileri akçeyi taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'ye teslim edeceklerinden Rusya İmparatoru ister ise cânib-i Devlet'den aramak lâzım geleceği vadisinde cevab verileceğini ve nihayet bu akçeyi taahhüd eden sarrafın oğlu Petersburg'a azimet ederek meblağ-ı mezbûru İmparator isterse ona ve istemediği halde taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye teslim etmek üzere tasmim olunduğunu İngiltere ve Fransa tercümanları kendiliklerinden olmak üzere söylemiş ise de bundan böyle elçileri tarafından resmen ihbar etmeleri Rusya Elçisi tarafından dahi haber gelmesi melhûz ve bâzergân-ı mersûmun bu tarafa geleceği henüz na-ma'lûm olduğundan ve ma'lûm-ı devletleri buyurulduğu üzere Yunan'a dair tazminatın icrasıyla kaleler tahliye ve hudud-ı kat'i olunarak taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den yapılacak şey kalmayub fakat Yunanlıların hudud-ı***

***muayyeneyi biraz tecavüzleri cihetiyle cüzi ilişik var ise de o dahi onların geri çekilmesiyle bertaraf olacağından bunun üzerine elçiler .tarafından ne vecihle ifade-i resmiye vaki' olur ve bâzergân-ı mersûm dahi bu tarafa gelür ise ona göre icab ve iktizası bilmütala'a hâk-pâ-yi Hümâyûn-ı Şahane'ye arz ve istizan olunmak üzere tercüme-i mezkûre mücerred manzûr-ı âlî buyurulmak için takdim olunduğu rehin-i ilm-i samileri buyuruldukda irade efendimindir.***[13]

Yunan tazminatının söz konusu olduğu bu belgede, Rothschild adı hiç geçmemektedir. Bunun yerine Rothschildler kastedilerek *akçeyi taahhüd eden sarrafın oğlu* ve *bâzergân-ı mersûm* ifadeleri kullanılmıştır. Bu belgenin yazıldığı tarih, Osmanlı Devleti'nin mâlî bakımdan çok sıkışık bir dönemine tesadüf etmektedir. Devlet, hem Mehmet Ali Paşa gailesiyle uğraşmakta hem de Ruslara savaş tazminatı ödemektedir. 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'ndaki bir maddeye göre Rusya'ya büyük miktarda tazminat ödemeye mahkûm edilen Osmanlı Devleti'nin sonradan yapılan düzenlemelerle ödemek zorunda olduğu miktar, 8 milyon Macar altınıdır. İlk taksit olarak 2 milyon ödenmiş kalan 6 milyon eşit taksitlerle 6 yılda Ruslara verilecektir. Ruslar da buna mukabil işgal ettikleri toprakları boşaltacaklardı.[14]

Rothschildlerin tazminata ilişkin izleyecekleri yöntemi ve diğer gelişmeleri Avusturya Elçiliği, Osmanlı yetkililerine haber vermiştir. Bu bilginin, Avusturya vasıtasıyla gelmesinin Prens Metternich'le ilgisi vardır. Sonraki sayfalarda da izleneceği gibi Prens Metternich bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin hayırhâhı olduğu gibi Londra, Paris, Napoli, Frankfurt ve Viyana'da faaliyet gösteren Rothschild Müesseselerinin Viyana Şubesi'nin başındaki Salomon Mayer de Rothschild ile uyum içinde çalışmaktadır ve Prens Metternich, Rothschild Kardeşlere 1818'de soyluluk unvanı vererek, onların Avrupa'da sosyal hayatın içine dâhil olmalarını sağlamış-

[13] *BOA, HAT*, No: 1218/47718.
[14] Mithat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, TTK Yay., Ankara 2011, s. 2916.

tır.[15] Artık Rothschild Ailesi'nin fertleri bu tarihten sonra aristokratik *von* veya *de* unvanını kullanmaya başlamışlardır.[16] 1822 yılında da Prens Metternich, Rothschildleri yaşadıkları ülkelerde Avusturya'nın fahri konsolosu olarak görevlendirmiş,[17] böylece Rothschild Ailesi'nin fertleri soyluluk unvanlarının yanı sıra diplomatik dokunulmazlığa da kavuşmuştur.

Osmanlı Devleti birçok önemli sorunla başetmeye çalıştığı bir sırada, Yunanların vermek zorunda oldukları tazminat konusunda bir takım pürüzlerin ortaya çıktığı yukarıdaki belgeden anlaşılmaktadır. Buna göre; tazminatın ödenmesi işlemine, Yunan hududunun kesin olarak tayininden sonra başlanacaktır. Tazminatın bir kısmını Rusya, Osmanlı Devleti'nin ödeyeceği harp tazminatına karşılık olarak istemişse de İngiltere ve Fransa bu isteği reddetmişlerdir. Yunan hududuna dair Osmanlı Devleti'nin yapacağı bir şey kalmamıştır. Bununla beraber Yunanlar tarafından, kesinleşen hududa biraz tecavüz varsa da geri çekilmeleriyle mesele çözülmüştür. Sarrafın, İstanbul'a ne zaman geleceği hususunda bilgi yoktur. Geldiği takdirde, Saray'a bu hususta bilgi verilecektir. Padişah II. Mahmud bu yazıyı görmüş ve şu notu düşmüştür:

***...işâr-ı samileri vecihle husus-ı mezbûr üzerine elçiler tarafından bir günâ ifade-i resmiye vaki' olmadıkça şöyle böyle denilmek gayr-i caiz ve ifade-i resmiyeleri vuku'undan sonra ona göre bilmütala'a icab ve iktizasına bakılmak lâzımeden idüğü emr-i bariz idüğü...***[18]

Belgeden de ortaya çıktığı üzere, Padişah, tazminata taraf olan devletlerce resmi bir başvuru olmadan, işlem yapılmasını doğru bulmamaktadır.

---

[15] Nora Şeni, *Oryantalizm ve Hayırseverliğin İttifakı*, (Çev. Elif Ertan), YKY, İstanbul 2009, s. 88.
[16] Ronald Florence, *Blood Libel The Damascus Affair of 1840*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin 2004, s. 136.
[17] Jonathan Frankel, *The Damascus Affair "Ritual Murder", Politics, and the Jews in 1840*, Cambridge University Press, New York 1997, s. 119.
[18] *BOA, HAT*, No: 1218/47718.

Nihayet beklenen Rothschild, 1834 yılında İstanbul'a gelmiştir.[19] Tazminat poliçelerini getiren Rothschild Ailesi'nden, Nathaniel de Rothschild'dir. Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa tarafından kaleme alınan bir belgeye göre Rothschild'in İstanbul'a indiğine dair haberi, Osmanlı Hükümeti'ne, önceki sayfalarda adından söz ettiğimiz ve elçilerin, Padişahın huzuruna çıkışlarında tercümanlık yapan, İngiltere ile ilgili politika işlerinde görüşlerine başvurulan Sisam Kapı Kâhyası[20] İstefenaki Vogorides Bey vermiştir. Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'nın, devlet belgelerinde, Rothschild Ailesi'ni ilk defa tanıtma biçimi açısından da ilginç olan belge şudur:

***İstefanaki kulları nezd-i çâkerîye gelüb filasl Yahudi cinsinden ve İngiltere tebaasından olub ancak mâl-i Karûn sahabeti cümle düvele külliyetlü ikraza iktidar-ı maliyesi cihetiyle bilcümle krallar tarafından nişanlar ve rütbelere mazhar olan Rothschild nam efrencîn oğlu çend ruz akdemce Dersaadet'e gelmiş ve Bec tarafından mürûr ile ol tarafda mukîm Devlet-i 'Aliyye Maslahatgüzârı Mavroyani tarafından mersûm İstefanaki kullarına bir kıt'a tarifnâme kâğıdı alıb getirmiş ve kendisiyle Salı günü Fener'de olan hanesine gelib görüşmek arzusuyla haber göndermiş idüğü ve bu Frenc tacirinin Dersaadet'e gelmesi mahsus Yunan tarafından tediyesi meşrût olan akçenin verilmesi memuriyetine mebni olduğu ve bazı efrenc tercümanlarının ağızlarına nazaran meşrût olan hududa dair el-hâletü hâzihi tarafeyn-i muhaddıdları arasında cereyan eden nizalar ref' ve kat' olunmadıkça akçe veremiyeceği lakırdısı meydanda var ise de sıhhat-i keyfiyeti tacir-i mesfûr ile ledelmülâkat takrir ve sohbetinden tahkik eyledikten sonra ma'lûm olacağı ihbarını çâkerlerine ifade etmiş olduğu ifadesine ictisar olundu efendim.***[21]

---

[19] *The Monthly Chronicle*, IV, July-December 1839, Longman, Orme, Brown, Green and Longmans, Paternoster-Row, London 1839, s. 68.

[20] Ahmet Lûtfî Efendi, *age*, IV-V, s. 832.

[21] *BOA, İ.HR*, No: 332/21362. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogu'na göre arşiv çalışanları belgeyi sehven 29 Zilhicce 1270/22 Eylül 1854 olarak tarihlendirmişlerdir.

Yukarıdaki belgeye göre;

a- Bazı elçilik tercümanlarının söylediklerine göre, Rothschild'in İstanbul'a gelmesinin nedeni, Yunanların hudut meselesinden dolayı vermek zorunda oldukları meblağı ödemektir. Bununla beraber yine tercümanların ifadesine bakılırsa, sınır konusundaki ihtilaflar son bulmazsa, Rothschild'in parayı vermeyeceği de söylenmektedir.

b- İstefenaki, bu söylentinin mahiyetini Rothschild'le, konuştuktan sonra ortaya çıkaracağını Sadrazama ifade etmiştir.

c- Rothschild, o sırada Viyana'da Maslahatgüzar olan Yanko Mavroyani'nin referansını taşıyordu ve İstefenaki Bey'le görüşmek istiyordu.

d- Nathan Mayer de Rothschild, *mâl-ı Karûn sahibi* olup, devletlere yüklü miktarlarda borç verebilmeye muktedirdir ve bu yüzden krallar tarafından kendisine nişanlar, rütbeler takdim edilmiştir.

e- *İngiltere tebaasından olub ancak mâl-i Karûn sahabeti cümle düvele külliyetlü ikraza iktidar-ı maliyesi cihetiyle bi'l-cümle krallar tarafından nişanlar ve rütbelere mazhar olan Rothschild nam efrencîn oğlu* ifadesinden İstanbul'a gelen Rothschild'in babası, İngiltere tebaasından olup Yahudidir. Burada kastedilen *mal-ı Karûn sahibi* Rothschild, Nathaniel de Rothschild'in babası Nathan Mayer de Rothschild'dir (1777-1836).

Osmanlı belgelerinin *mâl-ı Karûn sahibi* dediği *Rothschild nam efrencin oğlu,* ifadesi İngiliz basınından da takip edilebilmektedir. 29 Temmuz 1834 tarihli *London Courier* ve 6 Ağustos 1834 tarihli *Hereford Journal* gazetelerine göre de Nathaniel de Rothschild, Yunan tazminatını İstanbul'a getirmiştir.[22]

[22] *London Courier*, 29 Temmuz 1834, s. 3; *Hereford Journal*, 6 Ağustos 1834, s. 1.

Osmanlı Devleti ile temasa geçen ilk Rothschild olan Nathaniel (Nat) de Rothschild (1812-1870), 2 Temmuz 1812'de İngiltere New Court'da doğmuştur. Nathan Mayer de Rothschild ile Hannah Barent Cohen'in üçüncü oğludur. Kardeşi Anthony ile birlikte Strasbourg Üniversitesi'nden mezun olmuş, 1842'de kuzeni Charlotte ile evlenmiştir.[23]

Belgede adı geçen İstefanaki Vogorides Bey, Fenerli Rumlardan olmakla birlikte aslen Bulgar kökenliydi. İstefanaki Vogorides Bey'in kariyeri 1830'lu yıllarda parlamıştır. Sultan II. Mahmud'un güvenini kazanan Vogorides Bey, elçilerin huzura kabüllerinde Reis Efendi ve Divan-ı Hümâyûn Tercümanı ile birlikte hazır bulunarak, Sultan II. Mahmud'a daha çok İngiltere ile ilgili siyasî meselelerde danışmanlık yapmaktaydı. Sultan II. Mahmud, İstefanaki'ye olan güveninin belirtisi olarak *el-necatü fi's-sıdk/kurtuluş sadakattedir* yazılı bir levha da hediye etmiştir. Bu levha uzun süre Vogorides Bey'in Fener semtinde bulunan evinde herkesin görebileceği biçimde asılmıştır. İstefanaki Vogorides Bey'in Sultan II. Mahmud'dan gördüğü iltifat ve ihsanlar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Yunan meselesinde Londra Protokolü'nde gündeme gelen görüşmelerden biri de Sisam Adası'nın Osmanlı egemenliğinde kalmasıydı. Protokole göre Osmanlı idaresindeki adanın yeni beyi bir Rum olacaktı. Sisam Adası'nın yeni yönetimine ise Sultan Mahmud tarafından 1832'de İstefanaki Vogorides Bey atanmış, söz konusu görevi yaklaşık olarak 20 yıl sürmüştür.[24]

Sadrazamın, *Karûn* kadar zengin dediği Rothschild Ailesi'nin temsilcisi, İstanbul'a gelişinden bir süre sonra yanında İngiltere Elçiliği Tercümanı Pisani olduğu halde, 10 Mart 1834'te Reisülküttap Yozgatlı Mehmet Akif Efendi ile görüşmüştür. Rothschild Ailesi

---

[23] https://family.rothschildarchive.org/people/37-nathaniel-nat-de-rothschild-1812-1870 (01/01/2017)

[24] Musa Kılıç, "1821 Rum İsyanı Sonrasında Fenerlilerin Bürokraside Yeniden İstihdamlarında İki Öncü İsim: İstefanaki Vogorides ve Nikolas Aristarki", *Musa Çadırcı'ya Armağan*, (Yay. Haz. Selda Kılıç, Bekir Koç, Tülay Ercoşkun), Bilgin Kültür Sanat Yay., Ankara 2012, s. 271-284.

tarafından ticarethaneleri adına kendisine verilen mektubu da Mehmet Akif Efendi'ye takdim etmiştir. Bu görüşme Padişaha şu yazıyla iletilmiştir:

***Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere geçenlerde Yunan mükâfât-ı nakdiyesi küsûrunun tediyesine memur ve müteahhid olduğunu mutazammın mektub göndermiş olan Rothschild nam Avrupalı sarrafın yeğeni Nathaniel nam sarraf bu defa taahhüdlerinin tesviyesi zımnında Dersaadet'e gelmiş olduğundan evvelki gün İngiltere Tercümanı Pisani ile beraber hizmet-i Riyaset'e vürûd ile ticarethaneleri tarafından itimâdnâme şeklinde yedine verilmiş olan mektubu ita ile ledelkırae tercüme-i meâlinden ve kendisinin ifadesinden bu vesile ile taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye tahsil-i intisab etmek ve haklarından tevcihât-ı âlî şayân buyurulmak istida müsteban olduğuna mebni bir taraftan öteden beri familyalarının şöhret ve itibarı Düvel-i Mütehabbeye sadakatleri işitilmekte olduğundan Dersaadet'e vürûdu musib-i mahzûziyet olarak filvaki' bu vesile ile familyaları taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye tahsin-i münasebet edeceği ve haklarında Devlet-i 'Aliyye derkâr olduğu ledelifade mersûm izhar-ı teşekkürden sonra Dersaadet'e gelecek Yunan Elçisi'nin vusulünde tesviye-i taahhüde mübaderet etmekle bir taraftan Yunan maslahatı Devlet-i 'Aliyye ile Düvel-i Selâse beyninde tanzim olunmuş olduğundan Devlet-i 'Aliyye hasbelmukavele bu akçeyi Düvel-i Selâse tarafından mütalebe edib ancak kendileri muteber adam olduklarından marifetleriyle istifasına ve bu takrib ile husûl-i münasibeye rağbet olunacağı ve bu akçenin vakt-i tediyesi güzerân edeli hayli zaman olmuş olduğundan Yunan Elçisi'nin gelmesine taliki münasib olacağı irad olundukda kendisi Devlet-i 'Aliyye ile Rusya Devleti beyninde cereyan eden tazminatı bilmeyüb ve bilmek dahi işinden olmayub fakat kendi familyasıyla Yunan Hükümeti arasında vaki' olan mukavele iktizasınca Elçi-i mersûm gelmedikçe veremeyeceğini ve onun gelmemesi dahi istimâ'ına göre bir ferman maddesinden dolayı olub Hükümet-i mezkûrenin bu bâbda olan iddiası hakka makrûn olup***

*olmadığını bilmez ise de bu maddeyi pek ehemm tuttuklarını ifade etmiş ve ferman maddesi demesi geçende İngiltere ve Fransa Elçileri tarafından teklif olunub cevab verilmiş olduğu vecihle elçi-i mersûmun sefine-i harbiye ile gelmesine ruhsat verilmemesi kaziyesi olduğu anlaşılmış olmakla beri taraftan bilmukabele biz dahi sizin Hükümet-i merkûme ile mukavelenizi bilmeyib Düvel-i Selâse ile olan kavl ve kararı biliriz. Ma'azzalik Yunan Elçisi'ne taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den gelmesin denilmeyüb fakat sefine-i harbiye ile gelmesine ruhsat verilmemiş ve bu dahi Devlet-i 'Aliyye ile henüz bir muamele-i politikası carî olmayan Hükümet-i cedîdenin memuru bunca zamandan beri Devlet-i 'Aliyye ile muamelât ve muahedâtı cereyan eden devletlerin memuru gibi cenk sefinesi ile gelmesi münasib olmadığından iktiza ederek evvelce süferâ-yı selâse tarafından vaki' olan teklife bu vecihle cevab-ı Hakanî verilmiş ve onlar dahi kani olmuşdur deyu ifadeden sonra tercüman-ı mersûma sabıklarda İngiltere memurlarının bile tüccar teknesi ile geldiği yok mudur deyu sual olunub ol dahi itiraf edecek Sarraf-ı mersûm büyükler öyle şeyleri aramazlar ama küçükler ararlar demeğin berü taraftan vakı'a öyledir lakin küçükler kendi mertebelerini bilip de büyüklerle müsavat davasına düşmemeleri için mertebelerini bildirmekde adalet ve hakkaniyet iktizasındandır denildikde mersûm hakk yedinizdedir. Lakin ne yapayım benim elim bağlıdır demekle bir tarafdan elinin bağını süferâ-yı selâse çözmek iktiza edeceğinden başka bu akçenin uzamasında Devlet-i 'Aliyye'ye göre tesir-i mücerred Düvel-i Selâse tarafından resmen tasdik olunan tarih-i tediyenin tahallüfünden dolayı olabilib yoksa arazi-i ma'lûmenin Yunanîler cânibine teslimi tarihinden akçenin tediyesi gününe kadar kaide-i cariye üzere faizini dahi metalibeye Devlet-i 'Aliyye'nin istihkakı olmak hasebiyle tahdid-i tediyeden ya Düvel-i Selâse veyahud Yunan Hükümeti mütezarrir olmak lâzım gelib Devlet-i 'Aliyye mütezarrir olmaz denildikde mersûm söz bulamayarak selâtin-i azam cevâmi'-i şerifesini temaşa eylemek emelinde olduğundan mü-*

***saade-i Seniyye erzan buyurulmasını iltimas ederek kalkıb beri tarafdan dahi izhar-ı muvafakat ve tekid-i riayet ile tatyib olunarak avdet eylemiş ve mektub-ı mezkûrun tercümesi manzûr-ı âlî buyurulmak için takdim kılınmış olmakla hizmet-i Riyaset'den süferâ-yı selâse taraflarına iktizası vecihle haber gönderilerek ber-muceb-i mukavele mübelliğ-i mezkûrun istifası müzakeresine girişilmesi muvafık-ı İrade-i Seniyye-i Hazret-i Şahane buyurulur ise işâra himmet buyurmaları vabeste-i şime-i atûfileridir efendim.***[25]

Belgeden anlaşıldığına göre, Rothschild, Yunanlar tarafından verilmesi gereken tazminatı Osmanlı Devleti'nin antlaşmayı imzalayan devletlerden de talep edebileceğini beyan etmiştir. Fakat bu devletler nazarında kendilerinin muteber olduğunu ve bu yüzden ödemeyi kendilerinin yapacaklarını söylemiştir. Bundan yararlanarak, Osmanlı Devleti ile ilişki kurmak istediklerini de ilave etmiştir. Tazminatı ödeme hususunda, Yunan Elçisinin İstanbul'a gelmesini bekleyeceğini ve bu hususun kendileri için önemli olduğunu Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'ye ifade etmiştir. O sırada, Yunan temsilcisinin İstanbul'a harp gemisi ile gelmek istediği fakat Osmanlı Devleti'nin bu isteği uygun bulmadığı da Rothschild'e aktarılmıştır. Bunun üzerine Rothschild'in bu tartışmaların dışında kalmak istediği belgenin içeriğinden anlaşılmaktadır. Sadrazam, bu hususta antlaşmayı imzalayan İngiltere, Fransa ve Rusya ile iletişime geçilmesi için Padişah II. Mahmud'dan izin istemiş, II. Mahmud da Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'nin anlaşma gereği olan konularda elçiliklerle görüşmesini uygun görmüştür.

Nathaniel de Rothschild, bu görüşmenin hemen ertesi günü olan 11 Mart 1834 tarihinde Reisülküttap Mehmet Akif Efendi'ye bir mektup yazmıştır. Bu mektupla o tarihe değin söz etmediği başka bir konuyu ve İstanbul'a geliş nedenlerinden birisini daha Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Nathaniel de Rothschild'i İstanbul'a getiren bu mesele ise şuydu: 1828-1829 Türk-Rus Harbi sırasında, Tuna

---

[25] *BOA, HAT*, No: 1294/50275.

Kaleleri için gerekli olan zahireyi, Viyanalı Sarraf Stametz ve ortakları temin etmişti. Rothschildlerin Viyana Şubesi ile Stametz ve ortakları arasında kuvvetli bir işbirliği vardı ve bu işi yerine getirirken Viyana'da bulunan Rothschildlerden da finansal destek sağlamışlardı. Fakat zahire temininden kaynaklanan alacağını, Stametz ve ortakları, Osmanlı Devleti'nden bu tarihe kadar tahsil edememişlerdi. Rothschild Ailesi, bu borçtan ötürü Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne ödeyeceği meblağın önemli bir miktarına el koyabilirdi. Çünkü Avrupa hukuku buna izin vermekteydi. Fakat Osmanlı Devleti'nin hakkaniyetine güvenmekte ve Osmanlı Hükümetinin, konuyu ele alacağını düşünmektedir. Mektuptan anlaşıldığına göre, tazminat poliçelerini teslim etmek için gelen Nathaniel de Rothschild, yol masrafı olarak gösterdiği 150 bin kuruşu da Osmanlı Devleti'ne vereceği meblağdan kesmiştir. Yukarıda tarihini de verdiğimiz mektubun tam metni şudur:

***Dünkü gün lütfen müsaade buyurulan mülakatımda 1832 sene-i İsevîyesi Temmuzu'nun 21'i tarihiyle müverrah mazbata ile tayin olunan 40 milyon tazminatdan Hazine-i Devlet-i 'Aliyye'ye Yunan Hükümeti tarafından küsûru tediye olunacak 18 milyon kuruş için Paris üzerine 13 kıt'a poliçe mektublarının yed-i âlîlerine teslimine kesb-i fahr eylemişimdir. İşbu 13 kıt'a poliçe mektublarının biri inayet-i Devlet-i 'Aliyye iktizasınca azimet-i Dersaadet'de ikametimin mesarifinden dolayı ol vaktin rayici üzere ihsan buyurulan 150 bin kuruş için tevkif kılınmış olmağla taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den meşhud olan inayet ve ihsan-ı Seniyye daima ve müteşekkiren hatır-şinâsım olacağının tevsikini zât-ı âlîleri kabul ve sair Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye Hazeratının dahi kabullerine himmet buyurmalarını niyaza vesile ittihaz eylemişimdir. Ve hâk-pâ-yi Hazret-i Şahane'ye teşekkürât ve tazimâtımın takdimi Devlet-i 'Aliyyelerinin Rothschild Sarrafhanelerini istihdam buyurabildiği cem'i ahvâlde zikr olunan sarrafhaneler taraf-ı Devlet-i 'Aliyyelerine hulûslarının alâmâtını itadan kendüleri bahtiyar add edeceklerinin***

*tevsikine dahi himmet buyurmaları niyazımdır. Poliçe mektuplarını franka olmak üzere itaya dair matlûb-ı Devlet-i 'Aliyye'ye muvafakatındaki hüsn-i idareme mukabeleten Devlet-i 'Aliyye kemâliyle iltizam eylediğim bir fiil-i Hakanî'yi diriğ buyurmayacağını el-haletü hazihde me'mûl edecek yerim vardır. Rothschild Sarrafhaneleri 1829 senesi tarihinde Tuna kılâ'ı lâzımesi için vermiş oldukları zehairden dolayı baki kalan mebaliği hayli senelerden beri mütalebe eden Bec'de İstamec [Stametz] ve Şürekâsı Sarrafhaneleriyle kaviyyen merbut olarak İstamec [Stametz] Sarraflarının hala taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den külliyetli mebaliğ alacakları olub bu ana kadar henüz destres olamamışlardır. Bec'de olan Rothschild Sarrafhanesi'nin dahi bu maslahatda medhali olmakla eğer evvel be evvel Devlet-i 'Aliyye'nin şanına hürmet ve riayeti arzını vazife-i zimmet add etmemiş olaydı, Vükelâ-yı Saltanat-ı Seniyye Hazeratının hakkaniyetlerine itimâd etmeseydi, 18 milyon kuruş üzerine ekstre etmiş olurdu. Ekstre maddesi Avrupa'da istihkak-ı meşrûh misillu kabul olunmuş ve her bir sahib-i matlûbe istihsal kılınmıştır. Bu takdirce me'mûl edebilirim ki işbu muameleye ve metalib-i Devlet-i 'Aliyye'yi ifadaki müsadetime mukabil mersûm İstamec [Stametz] Sarrafların matlûbât ve hesaplarını taharri etmek ve mersûm sarrafların bu husus için Dersaadet'te bulunan vekillerinin ifadâtını istimâ' eylemek ve mersûm sarrafların bundan akdem taraf-ı Devlet-i 'Aliyye ile Dersaadet'de vekilleri beyninde akd olunan konslodato senedi mucebince zuhur edecek mikdar-ı matlûbları tediyesine vekil-i mersûm ile rabıta vermek üzere derhal memur tayin buyurulmak zât-ı âlîlerinde müşahede eylediğim evsaf-ı hasenenin iktizasındandır. Bu bâbda hakkaniyet-i âlilerine ve m'adelet-i Devlet-i 'Aliyye'ye müterekkib olduğumun beyanıyla der-kâr olan fart-ı tazimimin kabulünü niyaz ederim deyu muharrerdir.*[26]

---

[26] *BOA, HAT*, No: 1231/47985, 11 Mart 1834.

Yukarıdaki mektuptan, Osmanlı Hükümeti'ne teslim olunacak paranın biriminin de frank olduğu anlaşılmaktadır. Yunanistan tarafından Osmanlı Devleti'ne verilecek olan tazminat maddesinde, birtakım sıkıntıların olduğu yukarıdaki yazışmaların içeriğinden meydana çıkmaktadır. Rothschild, İstanbul'a gelmeden önce, Yunanistan tarafından Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken tazminatı Rusya'ya havale etmek istemişti. Bu meblağ, Rusya'nın Osmanlı Devletinden alacağı tazminata mahsub edilecekti. Bu yönteme, imza edilen anlaşma maddeleri izin vermeyince Rothschild, İstanbul'a gelmişti. Bu defa da Yunan Elçisi'nin İstanbul'a gelmemesini bahane etmeye başlamış, aksi halde ödemeyi yapamayacağını ileri sürmüştü. Osmanlı bürokratlarının ikna edici cevaplar vermesi üzerine bu husus unutulmuştur. Fakat bu bahanelerin hepsi, mâlî sıkıntı içerisindeki devletin bürokrasisini telaşa düşürüp, başka bir fikre imâle etmek olduğu sonradan anlaşılmıştır. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi asıl maksat, Avusturyalı Stametz'le Osmanlı Devleti arasındaki bir anlaşmazlığı, Stametz lehine sonuçlandırmaktı. Osmanlı bürokratlarının da bu hususlarda tam anlamıyla bilgi sahibi olmadıkları aşağıdaki belgeden ortaya çıkmaktadır:

***Ma'lûm-ı âli buyurulduğu üzere Yunan mükâfât-ı nakdiyesi küsûrunun tazminine mahsuben Rusyalı'ya havalesi suretinde Rusya Devleti'yle derdest olan musalaha kaide ve tesir melhûz ise ana göre icra-yı muktezasına himmet olunması hususu geçende mahfiyyen Devletlü Müşir Paşa Hazretlerine yazılmış ve bu cihetle müşir-i müşarünileyh cânibinden cevab vürûduna kadar mükâfât-ı bakiyenin istifası tehir olunmak lâzım geldiğinden Sarraf Rothschild'in biraz müddet oyalandırılması sureti irade buyurulmuş olmağın filorin ve franka münaza'âtıyla Sarraf-ı mersûm oyalandırılmakda olduğu halde çünkü Sarraf-ı merkûm Paris'den Yunan Hükümeti'yle bilmuhabere nezd-i Devlet-i 'Aliyye'de Yunan Elçisi'nin vürûdu kaziyyesine meşrûten mukavele ederek Dersaadet'e bir müddetden beri gelmiş ise de Yunan Elçisi henüz gelmediğinden mersûm sıkılub azimete ve franka üzerine mestur poliçe evrâkı***

*Yunan Elçisi geldiği akabinde cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye ita olunmak üzere Avusturya Elçisi'ne emaneten tevdi'e karar vermiş ve müşarünileyh Müşir Paşa Hazretlerine muahhiren işâr olunan suretin lâ ve naam cevabı gelinceye değin mersûmun bazı tedbir ile tevkif ve tehirine çalışarak şimdiye dek tevkif olunabilmiş ise de bugünlerde azimetine ısrar ederek İngiltere Elçisi tarafından dahi haber göndertdirüb hatta İngiltere Tercümanı Pisani artık bu adam azimeti kurmuş olduğundan iktiza eden yol emrinin itası münasib olub verildiği halde fermana dahi bakmayarak kalkub gideceğini söylemiş olduğundan ve poliçe kâğıdlarını Nemçe Elçisi'ne bırakdığı suretde dahi Nemçe Bazergânlarının taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye verdikleri zahire mesarifinden dolayı iddia eyledikleri matlûbât-ı vahiyelerini sağlanmak daiyyesiyle Elçi-i mersûm poliçeyi tamamca istifa ettirmeğe çalışacağı mülahazaları hatıra geldiğine binaen mebلağ-ı mezkûr Rusyalı'ya havale olunmadığı takdirde Sarraf-ı mersûm bu akçeyi Darbhane-i Amire'ye ne cihet ve nihayet ne şurût ve kuyûd ile eda edebileceğini anlamak üzere İstefanaki Bey kullarına tenbih olunub ol dahi bilmüzakere matbuan savb-ı âlilerine takdim olunan surete hayli kıyl ü kâlden sonra irzâ etmiş ve Perşembe günü azimeti musammem olduğundan fakat arz-ı ubudiyet olmak üzere hâk-pâ-yı Hümâyûn-ı Şahane'ye yüz sürmek müftehirine nail olmasını niyaz ve istida eylemiş olmakla Müşir-i müşarünileyh Hazretlerine bu akçenin havalesine dair yazılan suretin cevabı gelinceye değin mersûm sarraf ile senedleşmek görülmemiş ise de mersûmun familyası düvel-i saire indinde muteber olub kendisi dahi Dersaadet'e Devlet-i 'Aliyye'ye bir hizmet edasıyla bir münasebet peyda eylemek arzusuyla gelmiş olduğuna ve bu akçenin gerek Rusyalı'ya havalesi ve gerek Hazine-i Amire'ye tediyesi şıklarından herhangisi olsa beher hâl mersûmdan alınmak lâzım geleceğine nazaran meyus gitmemek için istidası vecihle hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Şahane'ye... olması ve ber-minval-i meşrûh poliçe kâğıdlarını Nemçe Elçisi'ne bırakması uyamayub zikr olunan mukavele senedinin*

***dahi havi olduğu mevadd-ı mukarrer ve fakat imzası muallâk olmak üzere bir mah sonraya tevkifi lâzım geleceğinden faraza sened-i mezkûru imza etmek için tüccar-ı mutebereden birini tevkil ettnesi sureti istihsal olunabilir ise fiha olmadığı halde Nemçe Elçisi'nden vazgeçirilmek için bu mükâfât maslahatı Düvel-i Selâse ile söyleşilmiş olduğundan şimdi onlardan başkasının işe karışdırılması pek de yakışık olmaz denilerek Rusya Sefareti uymadığı suretde İngiltere ve Fransa Elçilerinden birinin tevkil ettirilmesi suretine çalışılması hususlarında ne vecihle İrade-i Seniyye Hazret-i Hilâfetpenâhî şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunmak üzere keyfiyetin işârı mütevakkıf-ı himem-i behiyyeleridir efendim.***[27]

Sadaretten çıkan bu yazıda, Yunanistan'dan alınacak tazminatın, Rusya'ya havale edilmesinin Ruslarla yapılan anlaşmanın bir gereği olup olmadığı hususu Müşir Paşa'ya sorulmuş ve o taraftan gelecek cevap beklenmektedir. Osmanlı yetkilileri, Müşir Paşa'nın cevabına kadar, Rothschild'in getirdiği meblağın alınmasını şimdilik mahzurlu bulmuşlardır. Diğer taraftan ödemenin florin mi yahut frank üzerinden mi yapılacağı konusunda Rothschild'le tartışarak, O'nu İstanbul'da bir süre daha tutmak için oyalamaktadırlar. Bu işlemlerin hepsinden Padişah'ın haberdar olduğu vesikanın içeriğinden anlaşılmaktadır.

İstanbul'dan ayrılma zamanının geldiğini düşünen Nathaniel de Rothschild, elinde bulundurduğu poliçeleri Avusturya Elçisi'ne bırakmak istemiştir. Osmanlı yetkilileri, bu halde Stametz'in talebi olan meblağın buradan verileceğini hesaplayıp, bu yolun mahzurlu bulunduğuna kanaat getirmişler ve bu yolu kapatmak için İstefenaki Bey ile Nathaniel de Rothschild'in müzakere etmesi sağlanmıştır. Yazının muhtevasından, Osmanlı bürokratlarının, poliçelerin Avusturya Elçisi'ne bırakılmasını uygun bulmamakta kararlı oldukları ve fakat anlaşmaya taraf olan devletlere yahut Hazine-i Amire'ye bırakılmasında sakınca görmedikleri meydana çıkmaktadır. Nathaniel de Rothschild'i bu şıklardan birine idhal etmek hem *meyus gitme-*

---

[27] *BOA, HAT*, No: 917/39968.

*mek için istidası vecihle... hem de... mersûmun familyası düvel-i saire indinde muteber olub kendisi dahi Dersaadet'e Devlet-i 'Aliyye'ye bir hizmet edasıyla bir münasebet peyda eylemek arzusuyla gelmiş olduğun* istinaden, Padişah'la görüşmesinin de yararlı olacağı düşünülmüştür.

Saray, bu isteğe hemen olumlu cevap vermiştir. Fakat Rothschild'in resmi bir hüviyetinin bulunmaması yüzünden Padişah'la görüşmesinde nasıl bir protokol uygulanacaktı? Bu sorunun çözümüne ilişkin İrade şöyledir:

***Reside-i dest-i tekrîm olan işbu tezkere-i Seniyyeleriyle sened-i mezkûr mübarek ve muallâ hâkpâ-yi Hümâyûn Hazret-i Şahane'ye arz ve takdim birle manzûr-ı kerâmet-mevfûr cânib-i Padişahî buyurulmuş ve işâr buyurulduğu üzere vakı'a bu hususu Nemçe Elçisi'ne düşürmek yakışık almayacağından istizan olunan suretin icrasına mübaderet olunması ve Sarraf-ı mersûmun Perşembe günü mübarek hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Hazret-i Şahane'ye yüz sürmesi uyamayacağından ve bi-minne Teâlâ Cuma veyahud Cumartesi günlerinden birinde olması mümkün olacağından gerek bu gün hususunun ve gerek mesela Sarraf-ı mersûm geldiği takdirde Devletlü Reis Efendi Hazretleriyle Divan-ı Hümâyûn Tercümanı Esrar Efendi bendelerinin ve İstefanaki Bey'in gelmeleri dahi lâzım mıdır? Ve bunlar dahi geldikleri halde Sarraf-ı mersûmun bir elçi veyahud devlet memuru olmadığına ve Miloş'un Kâhyası geçenlerde bu teklifden vareste olarak geldiğine binaen bunun dahi yalnız İstefanaki Bey ile Kâhya-yı mersûm misillu teklifsiz Cuma ve Cumartesi günlerinden birinden hâk-pây-i Hümâyûn-ı Şahane'ye... olması münasib gibi mübarek hatır kerâmet-mezahir Hazret-i Zıllıllahi'ye layih ve sahh olmuş olduğundan bu keyfiyetin dahi Devletlü Serasker Paşa Hazretleriyle bilmüzakere nasıl karar verilir ve tensib olunursa ol vecihle icrası mukteza-yı İrade-i Seniyye'den bulunmuş olmağla iktizasının icrası babında emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[28]

---

[28] *BOA, HAT*, No: 917/39968.

1830'lu yıllarda Avrupa'nın en önemli merkezlerinde faaliyeti bulunan Rothschild Ailesi'nin, bu yıllarda Osmanlı Devleti ile önemli ticari ilişkisinin olmadığı yukarıdaki belgelerden açıkça anlaşılmaktadır. İngiltere maliyesini elinde tutan Rothschild Ailesi aynı dönemde Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya, Yunanistan ve Güney Amerika'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlere borç vermektedir.[29] Hem siyasal hem de mâlî açıdan büyük hedefleri olan Ailenin, Osmanlı Devleti ile ilişkilere ilgisiz kalması düşünülemezdi ve öyle de oldu. Yunanistan'ın ödeyeceği tazminat bahane edilerek, Nathaniel de Rothschild İstanbul'a geldi ve Sultan II. Mahmud'la görüşmeye muvaffak oldu. Hükümetlerle, iyi ilişkiler kurmayı başlıca prensip olarak kabul eden Rothschild Ailesi için Sultan'la yapılacak bir görüşmenin ne denli önemli olduğu ortaya çıkar. Dünya'da birçok devlete borç para veren Rothschild Ailesi'nin yeni oyun sahalarından birisi Osmanlı Devleti olamaz mıydı? Her gün ettikleri dualarda adını andıkları Kudüs, Osmanlı ülkesinin bir parçası değil miydi? Osmanlı Devleti, uzun süredir çok büyük iç ve dış badirelerden geçmekle birlikte dış borç kabul etmemekte ısrarlıydı. Devlet içerisinde dış borç alma taraftarı olan kuvvetli bir hizbin bulunmasına rağmen bilhassa Padişahların direnişi bu yolu kapatıyordu. İşte, şimdi Rothschild Ailesi *direnişin kalbi* olan Saray'a hulûl etmek için uygun olan fırsatı yakalamıştı.

## Nathaniel de Rothschild Sultan II. Mahmud'un Huzurunda

Sultan II. Mahmud, hem tazminat meselesine hem de Nathaniel de Rothschild'le görüşmeye dair düşüncelerini yukarıda tam metni verilen Hatt-ı Hümâyûn'da belirtmiştir. II. Mahmud, Nathaniel de Rothschild'le görüşecekti fakat bazı prosedürlerin yerine getirilmesi de uygun olacaktı.

Birincisi; Padişah, Perşembe günü meşguldü. Cuma veya Cumartesi günleri görüşmek mümkündü. İkincisi; görüşmede, Reisül-

---

[29] Jacques Attali, *Yahudiler Dünya ve Para*, (Çev. Berna Günen), 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 298.

küttap Mehmet Akif Efendi ile Divan-ı Hümâyûn Tercümanı ve Babıâli Tercüme Odası'nın başında bulunan Halil Esrar Efendi[30] ile İstefenaki Vogorides Bey de bulunacaklar mıydı? Üçüncüsü; Sarraf Rothschild'in bir elçi yahut devlet memuru olmadığına göre, daha önce Sırp Kralı Miloş'un Kâhyası ve 1835 Sırbistan İhtilâli'nin liderlerinden Avram Kâhya -Avram Petroniyeviç- gibi teklifsiz, hiçbir protokol olmadan Cuma veya Cumartesi günlerinden birinde kabulü uygundu. Padişah'ın, bu maddelerin Sadaret ve Seraskerlik arasında yapılacak görüşmelerden sonra kararlaştırılmasını istediği belgeden meydana çıkmaktadır.

Sultan'ın yukarıda gösterilen iradesinin alınmasından hemen sonra Sadrazamla, Serasker Hüsrev Paşa'nın bir araya gelip, Nathaniel de Rothschild'in Padişah'ı hangi gün ve yanında kimler bulunduğu halde, ziyaret edeceği hususunda müzakere ettikleri anlaşılmaktadır. Müzakere neticesi aşağıdaki yazıyla Saray'a gönderilmiş ve cevabı hemen alınmıştır:

***Sarraf Rothschild'in Perşembe günü hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Hazret-i Şahane'ye yüz sürmesi uyamayacağından Cuma veyahud Cumartesi günlerinden birinde olması mümkün olacağı ve Saadetlü Reis [Mehmet Akif] Efendi Hazretleriyle Tercüman [Halil Esrar] Efendi bendeleri ve İstefenaki Bey kulları beraber bulundukları halde elçi ve devlet memuru makamında tutulması gibi anlaşılacağına nazaran Miloş'un Kâhyası misillu yalnız mumaileyh İstefenaki Bey kullarıyla teklifsizce... Hâkpâ-yi âlî olması sureti mübarek hatır-ı kerâmet-i Hazret-i Habibullah ile insafiyakaten hilâfet kebri olan Zât-ı Şevketmeâb-ı Hazret-i Zıllullahî'nin işbu irade-i isabet-âde-i mülûkâne mahza-kerâmet ve vakı'a onların beraber bulunmasıyla mersûm elçi ve devlet memuru yerine konulmuş gibi anlaşılacağı cihetle münasib olmayacağı rehin-i bedahet ve bu bâbda Devletlü Serasker Paşa Hazretleriyle dahi lede'l-muhabere ol-vecihle saha-pirâ-yı südûr olan İrade-i Seniyye-i Şahane tamam-ı kerâmet ve isabet olduğu***

---

30 Divan-ı Hümâyûn Tercümanı Halil Esrar Efendi, için bkz. Sezai Balcı, *Babıâli Tercüme Odası*, Libra Kitap, İstanbul 2013, s. 157-169.

***cihetle mersûmun Miloş'un Kâhyası gibi fakat İstefenaki Bey kullarıyla getirtilmesi münasib olacağını Serasker-i müşarünileyh Hazretleri dahi beyan ve irad etmiş olduğundan ve mersûm Yahudi milletinden olması cihetiyle Cumartesi günü ayinleri iktizasınca uyamayacağından bi-minne-teala Cuma günü sabahleyin uymadığı halde mir-i mumaileyh kullarıyla beraber atabe-i aliyâ-yı cihandarî yüz sürmesi hususunda her ne vecihle İrade-i Seniyye-i Şahane şeref-südûr buyurulur ise işârı mütevakkıf-ı himem-i behiyyeleridir efendim.***[31]

Osmanlı yöneticileri için bir sorun haline gelen ziyarette uygulanacak yöntem, yine Padişah'ın istediği biçimde çözülmüştür. Nathaniel de Rothschild'in, Reisülküttap Mehmet Akif Efendi, Divan-ı Hümâyûn Tercümanı Halil Esrar Efendi ve İstefenaki Vogorides Bey'le huzura çıkmaları elçi ve devlet memurlarına uygulanan bir protokol kuralı olduğu için doğru olmazdı. Daha önce de ifade edildiği gibi özerkliğini kazanan Sırp Krallığı'nın Kâhyası Avram Petroniyeviç'e yapıldığı gibi, sadece İstefenaki Vogorides Bey beraberinde bulunduğu halde, teklifsizce Padişahla görüşmeleri hükümet tarafından da uygun bir çözüm olarak göründü. Padişah Cuma veya Cumartesi günü görüşebileceğini yazmıştı. Hükümet, bu hususta Nathaniel de Rothschild'in Musevi olduğunu hatırlayarak bugünün *ayinleri iktizasınca* uyamayacağını, Cuma günü sabahının uygun olduğunu Saray'a bildirmiştir. Padişah, hükümetin bu teklifinden sonra *Cuma günü sabahleyin mersûmun mir-i mumaileyh kullarıyla maan atabe-i aliya-yı şahaneye yüz sürmek üzere bu tarafa irsal*ini istemiştir.[32]

Sultan II. Mahmud'la Nathaniel de Rothschild'in görüşmesinin ayrıntılarına dair elimizde belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte İngiltere'de yayınlanan *The Monthly Chronicle* serisinde, Nathaniel de Rothschild'in Sultan'ı gizli bir şekilde ziyaret ettiği ve ziyaretin asıl maksadının 36 çeşit gümüş paranın kullanıldığı[33] Osmanlı ülke-

---

31 *BOA, HAT,* No: 647/31735.
32 *BOA, HAT*, No: 647/31735.
33 Rıfat Önsoy, *Mali Tutsaklığa Giden Yol: Osmanlı Borçları*, (*1854-1914*), Ankara 1999, s. 23.

sinde yapılması düşünülen para reformuyla ilişkili olduğu ifade olunmaktadır.[34] Fakat bu niyet, elimizde bulunan Osmanlı belgelerine yansımamıştır.

## Prens Metternich Rothschild Ailesi ve Sarraf Stametz Meselesi

XIX. yüzyılın önde gelen politik figürlerinden birisi Klemens von Metternich'tir. Uzun süre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Şansölyeliği'ni yürütmüştür. Prens Metternich'in Osmanlı Devleti ile çok yakın işbirliği içinde olduğu belgelerden meydana çıkmaktadır. Rothschild Ailesi'nin, Osmanlı Devleti ile temasında da rolü bulunduğu aşağıdaki belgeden anlaşılmaktadır. Prens Metternich'in ve bilhassa yakın dostu, Viyana Kongresi'nde sekreterya görevinde bulunan Gazeteci Friedrich von Gentz'in, Rothschild Ailesi'nin Viyana'daki temsilcisi Salomon Mayer von Rothschild ile çok yakın ilişkisi vardı ve Metternich parasının işletilmesini onlara bırakmıştı. Zaten Stametz-Meyer Şirketi'ni Osmanlı Devleti'ne yönlendiren de Prens Metternich'ti.

Yukarıda Nathaniel de Rothschild'in İstanbul'a geliş sebeplerinden olduğunu söylediğimiz Viyanalı Stametz meselesi, 1828 Ekimi'nde Osmanlı-Rus Savaşı sırasında başlamıştır. Bu tarihte Osmanlı Devleti, Tuna boyundaki kale ve garnizonlarındaki askerlerinin zahire ihtiyacı için Prens Metternich'ten yardım istemiştir. Prens Metternich, bu meseleyi, biraz da Rus yayılmacılığına karşı statükonun korunması için Viyanalı Banker Salomon Mayer von Rothschild'e (1774-1855) aktarmıştır.[35]

Prens Metternich'in Salomon Mayer von Rothschild'le Napolyon Savaşları döneminden beri şahsi dostluğu bulunuyordu. Bunun dışında Metternich Avusturya Dışişleri Bakanı iken 1820'de Salomon'dan Avusturya Devleti adına alınan borca aracılık etmişti.[36]

---

[34] *The Monthly Chronicle*, IV, July-December 1839, London 1839, s. 68.

[35] Miroslav Ŝedivỳ, "The Question of Austrian Influence in Constantinople in the 1830s:The Stametz-Meyer Affair", *Prague Papers on History of International Relations*, Institute of World History, Praha 2009, s. 185.

[36] https://family.rothschildarchive.org/people/24-salomon-mayer-von-rothschild-1774-1855 (20/02/2017)

Rothschildlerden alınan borçla Avusturya demiryolu yapımına girişmişti. Ayrıca Salomon'un kızı Betty ile Prens Metternich'in eşi Melanie Zichy-Farrari yakın arkadaştı.[37]

Rothschildlerin bu işe girişmesi Stametz-Meyer adıyla kamufle edilen bir banka ile gerçekleşmiştir. Banka, Osmanlı orduları için hububat temin edilmesini sağlayacaktı. Stametz-Meyer Şirketi'nin Temsilcisi Mr. Glavany, antlaşmayı müzakere etmek için İstanbul'a gönderilmiştir. Osmanlı adına müzakereyi sürdüren Levazım Komiseri Ahmet Ağa ile bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Stametz-Meyer Şirketi, Tuna garnizonlarına hububat sağlamakla yükümlüydü. Antlaşma 22 Şubat 1829'da Reisülküttap Pertev Efendi tarafından da onaylanmıştır. Bu sırada Avusturya diplomatları ticari bir teşebbüs olduğu için bu mesele ile ilgilenmemişlerdi.19 Mayıs-15 Ağustos 1829 tarihleri arasında 557.149 guldenlik hububat, Avusturya'nın izniyle Tuna kalelerine aktarılmıştır. Bu hububat yardımı özellikle Vidin'de aç kalan Osmanlı askerlerini kaçınılmaz bir ölümden kurtarmıştı. Transfer masrafları için de Şirket, Osmanlı Komiseri Ali Ağa'ya 10 bin gulden ödemiştir. Savaş ortamında Şirket'e biraz ödeme yapılmıştır. 1831 yılı sonu itibarıyla Osmanlı Devleti'nin borcu 225 bin gulden kadardı. Devlet, Stametz-Meyer Ortaklığına olan ödemeyi antlaşmaya rağmen süresi içerisinde yapamamıştır. Borcun sürüncemede kalması Mayıs 1834'e kadar devam etmiştir. Bu tarihte Avusturya'nın Paris Elçisi Anton Rudolf Count Apponyi, 16 Mayıs 1834'te meseleyi Paris'te aynı zamanda Avusturya'nın da konsolosu olan James de Rothschild'e açmıştır. James'ten, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne ödeyeceği tazminattan Stametz-Meyer Şirketi'nin alacağı olan 800 bin frankı kesmesini istemiştir.[38]

Yine aynı sırada 1834 yılında, Paris'e orta elçi olarak tayin edilen Mustafa Reşit Paşa, daha elçiliğinin ilk günlerinde, 20 kişiye yakın maiyetiyle birlikte maddi sıkıntı çekmeye başlar. İstanbul'da bulunan ve aslen Fransız olan, önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz Banker Alleon'un Paris'teki ortağı da Osmanlı elçilik heyetine iste-

---

[37] Frankel, *age*, s. 119.
[38] Ŝedivý, agm, s. 185-188.

diği zaman ödeme yapabileceğini söylemiş ve fakat verdiği sözü Banker Alleon'dan talimat almadan yerine getiremeyince, Reşit Efendi, Paris'teki Rothschildlerden para talebinde bulunmuştur. Fakat Rothschild, Sarraf Stametz'in Osmanlı Devletinden alacağı olduğunu, bu meselenin çözümü halinde kendilerine 100 bin franklık bir yardımda bulunabileceğini söylemiştir.[39]

Nathaniel de Rothschild'in Türkiye'ye gelmesine vesile olan Yunan tazminatının, Osmanlı Devleti'ne ödenmesi konusundaki pürüzlerin bir süre daha devam ettiği belgelerden ortaya çıkmaktadır. Bilhassa Rothschild Ailesi, daha önce sözünü ettiğimiz Avusturyalı Sarraf Stametz'in, Osmanlı Devleti'nden alacağı olduğunu söyledikleri meblağı tahsilde ısrar etmiştir. Bu meblağ ise Londra'da yayınlanan *Hereford Journal*, gazetesine göre 800 bin franktı.[40] Rothschildlerin hem Viyana hem de Paris Şubesi, Stametz'in alacağına karşılık, ellerinde bulunan ve Türkiye'ye verilmesi gereken tazminattan kesinti yapmaya dahi çalışmışlardır.

Rothschildlerin Yunan tazminatından kesinti yapma girişimini, hem Sultan II. Mahmud hem de Yunan Elçisi Zographos reddetmiştir. Çünkü Zographos'un Yunan İsyanı'ndan sonra Osmanlılar tarafından alıkonulmuş gemileri bulunmaktaydı. Zographos, İstanbul'a geldiğinde Yunan tazminatından kesinti yapılmasını ısrarla reddederek Hükümeti'nin muvafakatını almıştır. Bunun üzerine Türk-Yunan ilişkileri de normalleşme sürecine girmiştir.

Avusturya Elçisi Stürmer'e göre Sultan II. Mahmud, Yunan tazminatından gelecek paranın bir kısmı ile kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa'nın düğününü yapmayı plânlıyordu.[41] Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan (1811-1843) ile Tophane Müşiri Gürcü Halil Rifat Paşa (ö. 1855), 24 Mayıs 1834'te Şeyhülislam Mekkizâde Mustafa Asım Efendi tarafından kıyılan nikâhla

---

[39] Ahmet Dönmez, "Yeniden Tesis Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Finansmanı", *Nejat Göyünç'e Armağan*, (Ed. Hasan Bahar, Mustafa Toker, M. Ali Hacıgökmen, H. Gül Küçükpekmezci), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Konya 2013, s. 531-532.

[40] *Hereford Journal*, 6 Ağustos 1834, s. 1.

[41] Šedivý, agm, s. 188.

evlenmişlerdir. 13 gün süren düğün süresince çeşitli eğlenceler yapılarak ziyafetler verilmiştir. Hatice Aynur'un yayınladığı cehiz defterine göre evlilik için Saliha Sultan'a yapılan düğün masrafı bir milyon kuruşu geçmiştir.[42] Gürcü Halil Rifat Paşa, ikinci evliliğini İsmet Hanım'la yapmış, bu evliliğinden de Mahmut Celalettin Paşa (1853-1903) dünyaya gelmiştir. O da babası gibi, Sultan Abdülmecid'in kızı ve Sultan Abdülhamid'in kızkardeşi olan Seniha Sultan ile evlenerek, Osmanlı sarayına damat olmuştur. Prens Sabahattin ve Lütfullah'ın babasıdır.

Yunan tazminatından kesinti yapılması meselesi, Yunanistan'ı koruyan, Fransa, İngiltere ve Rusya tarafından Ağustos 1834'te Apponyi ve James de Rothschild'in teklifi geri çevrilerek çözülmüş, bu mesele aynı zamanda Avusturya diplomasisinin başarısızlığı olarak da yorumlanmıştır. Bunun üzerine Rothschild Ailesi, Yunan tazminatı meblağından, Stametz'in alacağını kesmekten vazgeçmiştir. Bu meyanda, Paris'teki Rothschild Grubu, 12 Temmuz tarihinde, Babıâlî'ye ulaştırılmak üzere, İstanbul'da mukîm Fransız asıllı Alléon Bâzergâna, Yunan Tazminatından yapılacak mahsuba ilişkin şu mektubu göndermiştir:

***Tarafınıza ihbara müsaraat ederiz ki Sarraf Stametz ve Şürekâsı lehlerine olarak marifet-i dostanenize itimâden ve talebine istihkakımız olduğu vecihle yedlerimizde olunan tevkifin taraf-ı mer'iye ile def'ine ısrarımız takdirinde Yunan ve Devlet-i 'Aliyye haklarında terettüb edecek mehazir-i azimeden ihtiraza dair Düvel-i Selâse süferâsı câniblerinden te'cil olunduğuna ve Düvel-i Selâse'nin nezd-i Devlet-i 'Aliyye'de Sarraf Stametz'in matlûbu tanzimine muavenet ve marifetlerine dair bizlere vaki' olan tevkifât takribiyle ahvâl-i gayr-i mer'iye ile keff-i yed etmekden bizlere dahi terettüb edecek netayicden dolayı temin kılındığına binaen taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye aid akçeden 8 yük***

[42] Hatice Aynur, "II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan'ın Cehiz Defteri", *Journal of Turkish Studies* (*Türklük Bilimi Araştırmaları*), *Hasibe Mazıoğlu Armağanı*, 1999/23, s. 65-85; Hatice Aynur, *Saliha Sultan'ın Düğününü Anlatan Surnâmeler (1834)*, Harvard Üniversitesi Yay., Cambridge 1995.

***frankın yedlerimizde olunan tevkifatdan bilihtiyar keff-i yed etmişizdir. Binâberîn size bilmahzûziye ihbar ederiz ki 15 yük franklık poliçeyi el-haletü hazihde kabul ve poliçeyi bize çekmiş olduğunuzdan yine biz tekmilen tediye ederiz. Bu cihetle vadesi hitamından itibaren sizin hesabınıza eda edeceğizdir. Hudûsunu kemâl-i teessüfle müşahede etmiş olduğumuz bir su'ubeti bertaraf edebilmekden ve bu hususu dostane tesviyeye dair müretteb hüsn-i niyetinizi itiraf etmekden memnûnuz deyu muharrerdir.***[43]

Buna göre; Rothschild Ailesi, Stametz'in alacağına ilişkin olarak, Yunan Tazminatından kestikleri sekiz yük akçeye el koymaktan vazgeçmiştir. Tazminatı ödemeye memur, Rothhschildlerin Paris Şubesi'nin başında bu sırada Jakob James Mayer de Rothschild (1792-1868) bulunuyordu. Bu kararda, Stametz'in alacağına dair *Düvel-i Selâse* olarak anılan İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Osmanlı Devleti nezdinde girişimde bulunup, yardım edeceklerini vaad etmeleri de etkili olmuştur.

Bu içeriği teyid eden ve aşağıda tam metnini verdiğimiz başka bir mektup, 23 Temmuz'da bu defa Rothschild Ailesi'nin Viyana Grubu marifetiyle yine Sarraf Alleon'a gönderilmiştir:

***Melfûf olan mektubun tarafınıza tebliği Paris'deki Rothschild Sarrafhanesi'nden birinde sipariş olunarak zikr olunan mektub-ı mahsus [iki kelime silik okunamadı] Baron de Stürmer marifetiyle tarafınıza irsali Sarraf Stametz ve Şürekâsıyla müzakere etmişizdir. Paris'de olan Rothschild Sarrafhanesi 8 yük frank akçenin tevkifi maddesinden bilihtiyar keff-i yed etmiş ve meblağ-ı mezkûru reyinize tefviz eylemiş olduğu mektub-ı mezkûr meâlinden meşhudunuz olur. Bu cihetle Devlet-i 'Aliyye akçesine kâmilen mutasarrıf olarak bir mikdarını Sarraf Stametz'e olan deyni tediyesine sarf ile bir fiil-i hakkaniyetin bundan böyle çok vakte tehirini tecviz eylemeyecekdir deyu muharrerdir.***[44]

---

[43] *BOA, HAT*, No: 836/37723-A.
[44] *BOA, HAT*, No: 836/37723.

Viyana'da bulunan Rothschild Grubu, Paris Grubu'nun, Yunan Tazminatından kesinti yapmadığını söyledikten sonra, meblağın tamamına sahip olan Osmanlı Hükümeti'nin, en kısa sürede hakkaniyetin gereği olarak, Sarraf Stametz'e olan borcunu ödeyeceğini umduğunu ifade etmektedir.

**Prens Metternich Stametz Meselesini Takip Ediyor**

Ağustos 1834'te Osmanlı Devleti, Viyana'da diplomatik temcilik açtığında Stametz-Meyer Bankası, 31 Ekim 1834'te borcun tamamının ödenmesi halinde Osmanlı Devleti'nden alacağı miktarın 40 bin guldeninden vazgeçeceğini bildirmiştir. Bununla birlikte Babıâli ile yapılan görüşmelerden yine sonuç alınamamıştır.[45]

Rothschildlerin Viyana Grubu'nun da bu işi takip ettiği, dönemin Viyana Elçisi Ahmet Fethi Paşa tarafından 25 Mayıs 1837'de gönderilen yazıdan ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Elçisi'yle bu konuyu görüşen, Yunan Tazminatını ödemek için İstanbul'a gelen Nathaniel de Rothschild'dir ve o sırada Viyana'da ikamet etmektedir. Elçiliğe, beraberinde ortaklarından birisi olduğu halde gelmiştir. Görüşme sonrası Ahmet Fethi Paşa, aşağıdaki yazıyı kaleme almıştır:

***Avrupa'nın meşâhir-i sarrafânından olup mukaddema Yunan Hükümeti tarafından tediyesi lâzım gelen akçeyi Dersaadet'e gelip ita eyleyen Rothschild Nathaniel Viyana'da ikamet üzere olduğundan çend ruz mukaddem diğer şerikiyle beraber Sefarethane'ye gelerek [12]42 [1828] tarihinde vuku'bulan seferde taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Avusturya Devleti memâliki mahsûlâtından olarak mübaya'a olunan zahire bahasından dolayı iddia olunmakta olan akçenin hüsn-i tesviyesini dermiyân eyledikte taraf-ı çâkerânemizden bu maddenin suret ve keyfiyetine layıkıyla ma'lûmâtım olmayıp fakat mesmû'ât-ı vakama göre zikr olunan zahirenin iktiza eden semeni Dersaadet'te olan Glavany Bâzergâna ol-vakit tediye ve teslim***

[45] Šedivý, agm, s. 189-190.

***olunmuş ise de mersûm kaide-i ticarete mugayir iki üç kat güzeşte istemek ve daha nice nice hilekârlık ve tezvirata süluk etmek cihetleriyle hususu mezbûr bizzarure yüzü istenilemeyip ala hale terk kılınmış olmakla bu bâbda cânib-i Devlet-i 'Aliyye'den bi-hakkın bir şey talep olunmak iktiza etmeyeceği hikâye olunarak işbu zahire akçesini burada ita eden Stametz Bâzergân olduğundan şimdi kendilerinin istida etmelerinden iktiza eylediği sual olundukta vakı'a komisyonu eden mersûm Stametz ise de akçe kendilerinin olduğunu beyan etmiş ve bir iki gün sonra Asaletlü Prens Metternich Cenâblarına dahi gidip matlûbât-ı mezkûrenin tesviyesini iddia eylemiş olduklarından Prens-i mumaileyh bu maddeyi bilmuvacehe ifade etmeğe hicap eylediğinden bahisle mersûmların istida-gerdeleri olan akçe cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den tesviye buyrulduğu surette delâlet cihetiyle Avusturya Devleti tarafından iddia olunacağına ve olunduğu halde kavanîn-i mülkiye iktizasınca verilmesi icap edeceğine binaen şu hususun münasibi vecihle tanzimine himmet buyrulmasını Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye Hazerâtına dostane ifade etmek üzere Baron Stürmer'e yazacağından keyfiyetin savb-ı abidânem dahi işâr olunmasını Mösyö Hosar vasıtasıyla ifade ve ityan eylemiş olup ma'lûm-ı mekarim-i melzûm-ı asâfâneleri buyrulduğu üzere...***[46]

Nathaniel de Rothschild'in, Stametz meselesini çözmesi için Avusturya Başvekili Prens Metternich'ten de yardım istediği yazının içeriğinden anlaşılmaktadır. Belgede adı geçen David Glavany, daha sonra 1853'te Hükümet tarafından kurulacak olan Sermayedarlar Cemiyeti'nin de üyesiydi.[47]

Stametz-Meyer Şirketi'ne borcu ödememeye direnen Reisülküttap Pertev Efendi, Kasım 1837'de ölmüştür. Bundan sonra Prens Metternich, Mustafa Reşit Paşa'nın Hariciye Nazırı olduğu sırada Rothschildlerin teşviki ve Baron Stürmer aracılığı ile kalan borcun

---

[46] *BOA, HAT*, No: 1205/47279, 25 Mayıs 1837.

[47] Y. Gamidas Çarkçıyan, *Türk Devleti Hizmetindeki Ermeniler*, Köprü Kitap Yay., İstanbul 2016, s. 82.

ödenmesi için yeniden girişimde bulunmuştur. Rothschildlerin mutemedi Goldschmid tarafından, Prens Metternich'e yazılan bir mektupta, Sarraf Rothschild'in Osmanlı Devleti'ne hizmet etmek istediği ifade edilmektedir. Fakat Rothschild, 1828-1829 yıllarındaki Türk-Rus Savaşı sırasında, Tuna kalelerinin zahire ihtiyacını karşılayan Sarraf Stametz'e olan borcun ödenmediğini, bu yüzden Osmanlı Devleti'nin sarraflar nazarında güvenilir olmadığını Prens Metternich'e haber vermektedir.[48] Bu defa Prens Metternich, Rothschild'in mektubunda sözünü ettiği hususları da içeren bir yazı kaleme alarak, İstanbul'da bulunan Avusturya Elçiliği'ne göndermiştir. Avusturya Elçisi tarafından sözü edilen yazı düzenlenerek, Osmanlı Hükümetine iletilmiştir. Rothschild Ailesi'nin, Osmanlı Devleti ile temaslarını açıklaması bakımından da önemli olan ve Türkçe'ye tercüme edilen belgede şöyle denilmektedir:

***Nemçe Devleti bazı Bec sarraflarından akçe istidânesine dair kendüye izhar kılınan dil-hâh-ı Devlet-i 'Aliyye'ye vakıf olduğundan tegayyürden beri vecihle daima derkâr olan efkâr-ı muhadenet ve sufûtu iktizasınca zikr olunan istidâne maslahatının teshili vesailine biliştigal bu bâbda efkâr-ı dostanesine delil-i cedîd edebileceği maznun-ı halisânesi olarak Prens Metternich Cenâbları Rothschild nam sarraf mebaliği-i külliye tasarruf etmek mülâbesesiyle matlûb-ı Devlet-i 'Aliyye'yi ifaya sairlerinden ziyade muktedir bulunduğuna ve bundan iki sene mukaddem dahi taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye hizmet arz etmiş olduğuna binaen keyfiyeti Sarraf-ı mersûma ifade edib ancak Devlet-i 'Aliyye'nin 1829 sene-i İsevîye'si tarihinde Tuna kıl'a-ı lâzımesi için zahire veren Stametz nam-ı diğer Bec sarrafının matlûbât-ı sahihasını adem-i ifa ve irzadan dolayı itimâdına külli halel vermiş olduğunu Prens Metternich Cenâbları evvel emirde teyakkun eylemişdir. Devlet-i 'Aliyye, Nemçe Devleti'nin teşvikiyle hizmet-i cesimesinde bulunmuş olan mersûm Sarraf Stametz hakkında ol-vecihle hod-be-hod ve hakkaniyetsiz muamele izhar***

[48] *BOA, HAT*, No: 1203/47248.

***eylemesi cihetle Bec'den başka mahal-i sairede dahi bi-gayet tesir etmiş olduğuna mebni hiçbir sarraf taraf-ı Devlet-i 'Aliyye ile itibarî maslahatlara girmek istemeyerek mersûm Rothschild Sarraf'ın mutemed adamı tarafından Prens Metternich Cenâblarına yazılan mektubun maslub olan suretinden keyfiyet-i hâl Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye'nin meczûmu ve Devlet-i 'Aliyye'nin her bir istidâne hususunda elzem olan itibarı kable'l-kesb taahhüdâtının sıhhat-i ifasına dair delil izhar eylemek ehem idüğü zikr olunan mektub suretinden meşhud ve ma'lûmu olur ve Sarraf-ı mersûm Stametz'i kâmilen bade'l-irza istidâne hususunu müzakereye müstaid sarraf bulmak me'mûlünde olabilir. Ve peşin poliçe ifa olunmadığı takdirde her dürlü harekâtın semeresi husûle gelmeyeceğini beyana memur ve mersûm Sarraf Stametz'in maslahatını bitirmek vesailini Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye ile söyleşüb tanzime amade olmamla Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye deyn-i mezkûrun ifasına dair azim ve kararını devletim tarafına beyana karîben beni ikdar eylemek lâzım idüğü ve ol-vakit Nemçe Devleti zikr olunan istidâne hususunda muavenet-i müstacileye müstaid bulunacağı beyanı fart-ı hulûs ve mevalâtının teyidine naam ol-vesile ittihaz olunmuşdur deyu muharrerdir.***[49]

Buna göre, Metternich'in yazısından ilhamını alan Elçilik takririnde, şu hususlar ifade edilmektedir.

a- Osmanlı Devleti, Viyanalı sarraflardan borç para aramaktadır.

b- Borç para verebilecek sarraflar arasında en muktediri Rothschild'dir.

c- Rothschild, iki yıl önce, Osmanlı Devleti'ne hizmet arz etmiştir.

d- Osmanlı Devleti, Avusturya Devleti'nin tavsiyesiyle hizmette bulunan Sarraf Stametz'e olan yükümlülüğünü yeri-

---

[49] *BOA, HAT*, No: 1205/47279-O.

ne getirmemiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin sarraflar nezdinde itibarı düşmüştür ve alacaklı olan sarraf ile Osmanlı Hükümeti görüşüp, anlaşmalıdır.

e- Sarraf Stametz'in alacağının çözüme kavuşmasından sonra Avusturya Devleti, Osmanlı Devleti'nin aradığı borç parayı temin etmek için yardım etmeye hazırdır.

Stürmer, Mustafa Reşit Paşa'yla, Şirketin alacağı olan 206 bin gulden hakkında 18 Aralık 1937'de görüşmüştür. 24 Mart 1838'de antlaşmaya varılmıştır. Buna göre Şirket, 106 bin guldenden feragat edecek geriye kalan 100 bin guldenin bir kısmı para ve bir kısmı da ürün olarak ödenecektir.[50] Böylece 1829'dan beri sürüncemede kalan Stametz-Meyer meselesi çözülmüştür.

## Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa Rothschildleri Tavsiye Ediyor

Prens Metternich'in tavsiyesine rağmen Osmanlı Devleti dışarıdan borç almak için Rothschildler yahut başka bir bankerle anlaşma yoluna gitmemiştir. Bununla birlikte, devletin içinde bulunduğu mâlî zorluklar öne sürülerek, dışarıdan borçlanma konusu Hükümet tarafından tartışılmış ve Padişah II. Mahmud'a bu yolda teklifler sunulmuştur. Bu meyanda, Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa tarafından 19 Nisan 1839 tarihinde sunulan bir arizada, maliyenin içerisinde bulunduğu zorluklar anlatıldıktan sonra, bu badireyi aşmak için Avrupa sarraflarına başvurulması gerektiği belirtilmiştir. Yazıda, Sarraf Rothschild'in ortağının İstanbul'da bulunmasından da istifade edilerek, *onunla söyleşilip, uydurulmak üzere* harekete geçilmesi, Padişaha teklif edilmiştir. Baltalimanı Ticaret Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra Rothschildlerden borç para alınmak istenmesi ve Hükümet nezdinde müzakere edilmesi manidardır. Yaşlı ve aciz Mehmet Emin Rauf Paşa'yı, Rothschildlerden biran evvel istikraz yapılması fikrine imâle edenin, Aileyle yakın tanışıklı-

[50] Ŝedivỳ, "The Stametz-Meyer Affair", s. 190-191.

ğı bulunan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa olması muhtemeldir. Mustafa Reşit Paşa, Londra Elçiliği sırasında, Lionel de Rothschild'in büyük nüfuzu altında bulunan İskoç Büyük Mason Locasına dâhil olmuştur. Sonraki belgelerde de görüleceği üzere Türkiye'de, Rothschild Ailesi'yle ve Prens Metternich'le yazışanların başında Mustafa Reşit Paşa gelmektedir. Mustafa Reşit Paşa'nın teşvikiyle Padişaha sunulan istikraz teklifinde, sıkıntılı mâlî duruma ait birçok örnek verildikten sonra şöyle denilmektedir:

***...Bu gaile için külliyetli akçeye ihtiyaç mess edeceğine ve Hazain-i Amire'nin ahvâli ise beyan ve tariften müstağni bulunduğuna nazaran şimdi istikraz olunacak akçe bir 50 bin kese mikdarı olmak lâzım geleceğinden ve bu mikdar şey ihtimal ki buradaki müstamen tüccarından tedarik olunamayacağından badiüzzaruret mahzûrât fehvasınca yine Avrupa sarraflarından alınmak ve hazır Sarraf Rothschild'in şeriki bu tarafta olmakla onunla söyleşilip uydurulmak üzere icra-yı iktizasına teşebbüs kılınması hususları beynelhüzzâr tensib-i tezkâr olunmuş ise de her halde menba'-ı ilham ve kerâmet olan mübarek kariha-i sabiha-i Hazret-i Şahane ve isabet ve inayet bulunan emr ü irade-i muvaffakiyet-i ifade-i Hazret-i Mülûkâneye iltica ve müracaat olunarak müzakerât-ı vaka-i acizânelerimiz hakkında her ne vecihle emr ü ferman isabet-unvan Hazret-i Şehinşahî şerefefza-yı sünûh ve südûr buyrulur ise mantuk-ı münifi üzere hareket olunacağı ve zikr olunan tekârir-i hamse dahi manzûr-ı âlî buyrulmak için irsal-i su-i Samileri kılındığı beyanıyla tezkere-i senaverî tekrîmine mübaderet kılındı efendim."***

Bu defa da Osmanlı Devleti'nin Rothschildlerden borç alması mümkün olamamıştır. Çünkü birkaç ay sonra vefat edecek olan II. Mahmud, istikraz meselesinin yeniden etraflıca düşünülüp ele alınmasını istemiştir. Bu meseleye dair hükümete gönderilen yazıda vurgulanan hususlar şöyleydi:

***İstikraz sureti bizzarure ehven-i mütala'a ve add ve istizan buyrulmuş ise de bu istikraz maddesi dahi pek eyi bir şey olmadığından ve her tarafı güzelce teemmül ve didiş olunacak***

***mevaddan olduğundan bu hususu tekrar etrafıyla mütala'a ve müzakere olunarak ona göre beyan ve istizan kılınması İrade-i Seniyye-i Mülûkâne mukteza-yı celilinden olmakla ol-bâbda emr ve himem hazret-i veliyyülemrindir.***[51]

Osmanlı Devleti'nin Stametz-Meyer Şirketi'ne davranışı, Avrupa banker ve sarrafları nezdinde kötü bir etki bırakmıştır. Öyle ki Mustafa Reşit Paşa, 1840 yılında Avusturyalı bankerler nezdinde borç arama girişiminde bulunduğu zaman, Viyana bankerleri, Stametz-Meyer olayını hatırlayarak maden veya devlet teminatlarını talep etmişlerdir.[52]

Osmanlı siyasî hayatında büyük rol oynayan İngiltere Sefirlerinin ve Prens Metternich'in, Rothschildlerden borçlanmaya dair tavsiyelerine uzun süre direnildiği sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, Osmanlı bürokrasisi içinde de başını Mustafa Reşit Paşa'nın çektiği kuvvetli bir hizip, dış borç alımının şiddetli taraftarlığını yürütmüşlerdir. Nihayet bu hizip galip gelmiş ve Osmanlı Devleti 1854 yılında ilk dış borçlanmayı yapmıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın ve devlet içerisindeki İngiltere yanlısı hizbin, bilhassa Rothschildlerden borç alınması ısrarları da 1855 yılında gerçekleşmiştir.

Baştan itibaren anlattığımız dönemde ve sonraki yıllarda, Osmanlı Devleti içerisinde borçlanma hususunda olduğu gibi bilhassa dış politikada da iki hizbin çatışmasına şahit olunmaktadır. *Düvel-i Bahriye* denilen ve İngiltere'nin başat rol oynadığı politik eksenin, Osmanlı bürokrasisi içindeki taraftarları arasında Pertev, Mustafa Reşit, Mehmet Namık, Ahmet Fethi, Âli, Fuat, Mithat, Hüseyin Avni ve Kamil Paşalar önde gelen isimlerdir. Bunlarla çatışan *Rus hizbi*nin ise başlıca isimleri Ahmet Fevzi, Akif, Hüsrev Paşalar ve sonraları çok bilinen bir isim olan Mahmut Nedim Paşa'dır. Osmanlı Hükümeti içerisinde, İngiliz hizbinin oluşmasında Prens

---

[51] *BOA, HAT*, No: 539/26147, 4 S 1255/19 Nisan 1839.
[52] Šedivý, "The Stametz-Meyer Affair", s. 192.

Metternich'in rolü oldukça önemlidir. Prens Metternich'in Mustafa Reşit Paşa ile çok yakın görüştüğü belgelerden anlaşılmaktadır. Prens Metternich, Mustafa Reşit Paşa'ya Viyana'ya elçi olarak Kostaki Musurus Bey'in atanmasını tavsiye etmiş ve bu tavsiye de yerine getirilmiştir.[53]

Kutsal İttifak'ın kurucusu Prens Metternich, Osmanlı dış politikasının yönünü, İngiltere'nin öncülüğündeki güçlere çevirirken *Kutsal İttifakın hazinedarları* olarak tanınan, Rothschild Ailesi'yle işbirliği içerisindedir. Rothschild Ailesi'yle beraber hareket etmek, Osmanlı bürokratları tarafından da hararetle kabul edilmiştir. Çünkü daha 1836 yılında dünya politikasını yönlendiren Britanya'da Rothschild Ailesi, hazinenin bütün emisyonlarını üzerine almıştır. Nitekim bu rolünün bir gereği olarak 1847'de İrlanda'da açlıkla mücadele programını, 1853'te Kırım Savaşı'nı finanse etmiştir.[54] Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'nın nitelemesiyle *mâl-ı Karûn sahibi* Rothschild Ailesi ile 1820'lerin sonunda yolu kesişen Osmanlı Devleti'nin, ileriki sayfalarda da göreceğimiz gibi her geçen yıl, münasebeti artmıştır. Osmanlı'dan devr alınan bu ilişki mirası hem ekonomik hem de siyasal düzlemde bazı dönemlerde aksamalara uğramışsa da bugüne değin artan bir şekilde devam etmiştir.

Rus hizbi de zaman zaman Osmanlı Devleti'nin politikalarında etkili olmuştur. Sultan II. Abdülhamid, dahi İttihatçılarca, Rus hizbinden olmakla itham edilmiştir. Yine Osmanlı mirasının bu politik tavrı Cumhuriyet Türkiyesi'ne de intikal etmiştir. Bu miras da zaman zaman hükümetler ve kimi şahıslar tarafından temsil edilmektedir.

Bunların yanı sıra, Almanya'nın büyük bir güç olarak tarih sahnesine çıkışından sonra, Osmanlı Devleti'nde bu defa *Alman hizbi*ne tesadüf edilmektedir. Sultan II. Abdülhamid de bazı zamanlar bu hizbe mensup olmakla suçlanmıştır. Fakat İttihatçılar arasında, bu hizbin önderinin Enver Paşa olduğu pekiyi bilinmektedir. Alman

---

[53] *BOA, HR. TO*, No:150/27, 18 Haziran 1847.

[54] Attali, *age*, s. 300; Johnson, *age*, s. 389.

hizbinin, Cumhuriyet döneminde de etkin olduğu devreler olmuştur. Nitekim Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin kuruluşunda Almanlar başlıca rolü oymamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Almanya'nın gücünü yitirmesiyle, Almanya tarafından oluşturulan büyük miras Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren bir hizbin eline geçmiştir. Bu hizip de Türk siyasetinde bugüne değin varlığını korumuştur.

İKİNCİ BÖLÜM



# OSMANLI DEVLETİNİN MÂLÎ KONTROLÜ YAHUT ROTHSCHILDLER

## Hazır Cevap, Nüktedan ve Pervasız Fuat Paşa'nın Bir Kehaneti

III. Napolyon, Kırım Savaşı sırasında, İstanbul'daki Fransa Sefareti'ne Antoine Edouard Thouvenel'i tayin etmişti. Thovenel'in yanında bulunan yakın akrabası Durand de Fontmagne'ın, İstanbul'da bulunduğu 1856-1858 yıllarına ait notları kitaplaştırılmıştır. İstanbul'da duyduklarını ve gördüklerini anlattığı eserin, Fuat Paşa'dan söz eden bir yerinde Fontmagne, şöyle demektedir:

***Fuat Paşa, yerinde kondurduğu sözleriyle ünlüydü. Bir seferinde, bizlerle sohbet ederken François de Palezieu-Falconnet'in -Osmanlı Bankası Müdürü- geleceğini haber verdiler.***

***-Umarım bu geliş, yol yapabilmek için hükümetime sermaye bakımından yararlı olur. Ama bu yol bizi nereye götürür ki? İflâsa tabii!..***[55]

Fuat Paşa'nın bu tespitinden yirmi yıl sonra, 1875'te, Osmanlı Devleti'nin mâlî iflâsını Dünya'ya ilân eden *Ramazan Kararnâmesi* yayınlanmıştır. İflâsa yol açan gelişmeler, dışarıdan alınan borçlarla ilgilidir ve temeli Fuat Paşa'nın da içinde bulunduğu hükümetlerce atılmıştır.

---

[55] La Baronne Durand de Fontmagne, *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, (Çev. Gülçiçek Soytürk), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 47.

Osmanlı Hükümetleri, Birinci Dünya Savaşına kadar pek çok Avrupalı bankerden borç almıştır. Bunlar arasında, kitabımızın konusu olan Rothschild Ailesi de vardır. Osmanlı-Rothschild Ailesi ilişkilerine dair elimizdeki belgelerin birçoğu bu borçlara dair belgelerdir.

Rothschildlerden büyük miktarlı ilk borç, Kırım Savaşı devam ederken, 1855 yılında alınmıştır. Bununla beraber, elimizdeki belgelerden meydana çıktığına göre bu tarihten önce Rothschildlerle ticari ilişkilere girilmiş ve kısa vadeli olarak büyük meblağda borç da alınmıştır.

### 1852 Yılında İlk Borç Antlaşması

Belgelerden ortaya çıktığına göre, Osmanlı Devleti hesabına, Dersaadet Bankası'nın İzmir temsilcisi Gustave Couturier, beraberinde Paris Elçisi Kalimaki Bey olduğu halde, 1852 yılında Rothschild Ailesi'yle istikraz konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Kimi çalışmalarda Kalimaki Bey'in Osmanlı Bankası yöneticilerinden olduğu ve Paris'e borç bulmak için gönderildiği yazılmaktadır.[56] Bu yanlış bir bilgidir. Kalimaki Bey, Kasım 1848'den beri Paris elçisidir.[57] Couturier'e verilen talimat yıllık % 4, nihayet % 6 faiz ve % 1 komisyonla 1,5 milyon liralık bir istikraz yapmaktı.[58] Sonraki sayfalarda da görüleceği gibi, Rothschild Ailesi ile anlaşmak mümkün olmamış ve fakat İngiliz-Fransız ortaklığı olan Bechet de Thomas ve Londra'daki Deveaux Firması ile mukavele imzalanmıştır.

Bu istikraza dair, Osmanlı Devleti'nin borçlarıyla ilgili çalışmalarda birçok araştırmacının sıklıkla başvurduğu iki kaynak eser-

---

56 Seyfettin Gürsel, "Osmanlı Dış Borçları", *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 672-687.

57 Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İsis Yay., İstanbul 1999, s. 46.

58 Nursel Manav, *Devlet-Banker İlişkileri Çerçevesinde Baltazzi Ailesi*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 38.

de yapılan yanlışlığı düzeltmek gerekmektedir. Bu eserlerden ilki Enver Ziya Karal tarafından kaleme alınmıştır. Karal, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinin *İlk Borçlanma Teşebbüsü*nü anlattığı kısımda, 1850 yılında Osmanlı maliyesinin ciddi bir buhran geçirdiği sırada, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın, acil bir tedbir olarak borçlanma yapılmasını uygun gördüğünü ve teşebbüse geçtiğini söylemektedir.[59] Yine Maliye Tetkik Kurulu tarafından derlenen, A. du Velay'ın *Türkiye Maliye Tarihi* adlı eserinde de öncekinde olduğu gibi hiçbir kaynak gösterilmeden, Mustafa Reşit Paşa'nın sadareti zamanında, 1850 tarihinde borçlanma için müzakerelere girişildiği ifade edilmektedir.[60]

Her iki başvuru eserinde de borçlanma teşebbüsünün 1850 yılında başladığı iddia edilmekte Velay, mukavelenin 1850'de imzalandığını söylemektedir. Aşağıda, tamamını verdiğimiz belge ilk borç teşebbüsleri hakkındaki yanlışları düzeltecek ve eksiklikleri tamamlayacak mahiyettedir. Belge, Dersaadet Bankası ortakları olan Manolaki Baltazzi ve J. Alléon tarafından, Avrupa'ya temsilci olarak tayin edilen Couturier'ce 8 Eylül 1852 tarihinde kaleme alınmış ve Hariciye Nezareti'ne ulaştırılmak üzere Paris Sefiri Kalimaki Bey'e verilmiştir.

### Couturier Anlatıyor!

***Mah-ı hâlin ibtidâsından beri [Eylül 1852 başı] taraf-ı muhtelife ile size tahrir ve irsal ile kesb-i fahr etmiş olduğum mekâtib-i mahsusayı teyiden Dersaadet Bankası için Saltanat-ı Seniyye'nin kefâletiyle tarafınızdan memur olmuş olduğum istikraz maddesinin icrasına destres olunmuş olduğunu size resmen ifade ile memnûniyet-i kâmilemi ibraz ederim. Memuriyet-i acizânem ziyade müstelzim-i mahzûziyet olan bir maddedir. Çünkü işbu memuriyetim cümleden mukaddem ve hassaten mil-***

---

[59] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI, Üçüncü Baskı, TTK Yay., Ankara 1983, s. 209.
[60] A. du Velay, *Türkiye Maliye Tarihi*, (Der. Maliye Tetkik Kurulu), Ankara 1978, s. 80.

*let-i Osmaniye'nin sadakat ve safvet ve hüsn-i taviyyet müsellem-i en'am olduğunu ispat etmekten ve kâffe-i tedâbirimin esası ve mebdei dahi işbu keyfiyetten ibaret bulunmuştur.*

*Şu maddede hüsn-i neticeye destres olmak için Paris'te mukîm Devlet-i 'Aliyye Sefiri Kalimaki Bey'e muavenet ederek rey vermesi ve dirayet-i zâtiyesi ve gerek Devlet-i metbû'asına ve memleketine sadakat-ı amikası lâzıme-i halden idi. Zira ehliyeti derkâr olan işbu memurun vücudu ve gerek mumaileyhin nüfuzu ve umûra aşinâlığı velhâsıl işbu hususda delâil-i cedîdesini ibraz etmiş olduğu her türlü sıfat ve harekâtı olmasaydı bizim şimdi ve belki asla nail-i merâm olamayacağımız aşikârdı. Kaldı ki sefir-i mumaileyh ber-vech-i dilhâh hâsıl olan maddeyi Saltanat-ı Seniyye'ye arz ve ifade ederek madde-i mezkûrenin ehemmiyet-i politikasını meydana çıkarmıştır. Fakat bence yalnız madde-i mezkûrenin maliyece olan şıkkına sarf-ı zihin ederek işbu keyfiyetin vehle-i ûlâda Devlet-i 'Aliyye'nin itibarını Düvel-i Muazzama-i Avrupa'nın itibarlarına müsâvî olarak takrir etmiş idüğünü ve 5 aydan beri Devlet-i 'Aliyye hakkında olacak itimâda gelince ne hâl ve harekâtta bulunduğunu size ifadede kusur etmediğim yani bu ana kadar kâffe-i düvelin riayet etmesi lâzım gelen bir hükümet olup bissuhule fehm edeceğiniz vecihle elhâletü hâzihi igzab etmiş ve adavetini celb etmiş olduğum büyük bankanın Saltanat-ı Seniyye şimdi ve gerek ba'dezîn zir-i himayet ve hakkaniyetten kurtulmuş demek olduğunu size işâra mezuniyetimi rica ederim. Benim merâmım maliyece olan maddenin husûl-pezîr olması ve hususuyla ve cümleden mukaddem işbu müşkilât-ı ruz merre arasında Saltanat-ı Seniyye'nin şan ve namus-ı âlîsinin halelden vikâye olunması hususundan ibaret idi. Kaldı ki benim fevkimde olup hubb-ı vatan ve keremeti olan sadakatinde işbu hususu mütala'a etmekten başka bir fikri olmayan Kalimaki Bey misillu müdekkik ve mücerreb bir zât dahi namus-ı mezkûrun muhafızı bulunmuş olmakla işbu iki merâma kâffe-i me'mûlâttan ziyade nail olmuştur.*

*Bana gelince; 5 aydan beri vaki' olan mükâlemât-ı muhtelifemde büyük ve küçük herkes hakkında riayet-i mümkünede kusur etmeyerek ve hüsn-i neticeye destres olmak arzu-yı kavlisinde bulunduğum halde yine Saltanat-ı Seniyye hakkında müstelzim-i şan olmayacak bir surette olan mükâlemâta asla cevaz vermeyerek ve şimdiki halde maliyece kuvvet ve şurûtları kemâlde olan bankaların gazablarına ve şayet bir gün vuku'u melhûz olan ihanetlerine karşı durarak ve 5 ay zarfında eğerçi hüzün ve keder ile idiyse de asla gayretime fütur getirmeksizin ve denâet etmeksizin hükümât-ı mezbûre nezdinde size tahrir ettiğim mekâtiblerimden tafsilâtı ma'lûmunuz olmuş olan ne zahmetleri ihtiyar ederek velhâsıl cümle hakkında muceb-i şan olacak vecihle ve halisâne ve Cenâb-ı Hakk'ın himâyet ve inayetiyle merkûmların takibâtından korkmayacağım misillu Saltanat-ı Seniyye'nin ve gerek sizin gazabınızdan teessüf eder isem de korkmayarak vecibe-i dikkatimi icra etmişimdir. Çünkü merâm yalnız maddeyi bitirmek olmayıp belki nassın efkârı işbu icraatı kabul etmekle netice-i matlûbeyi destres olmak idi. İşbu netice dahi el-yevm husûl-pezîr olmuş olduğundan bu hususu evvela takdir Cenâb-ı barîye ve sonra Zât-ı şevket-simât-ı Hazret-i Şehinşâhî'nin muazzez ve muhterem nam-ı tamme-i mülûkânesine ve gerek millet-i Osmaniye'nin ahlâk ve etvâr-ı müstakîmânesinin iştiharına hamledelim. Şu maddeyi size işâr etmekliğim dahi yalnız Paris ve Londra gazetelerinde münteşir olan ilanâtını ifadeden ibarettir.*

*İcraat-ı memurem maddesine gelince bunun hulâsası şu vecihledir ki Saltanat-ı Seniyye'nin zaman ve kefâleti altında olarak başabaş olmak ve senevî yüzde 6 faizden başka herbir tahvil için tediye olunmayan muaccelenin senevî yüzde 1 faizi makamında 200 frank ikramiye verilmek ve 45 milyonun kâr ve zararı idâne eden kimesneye ait olmak yani 50 milyon meblağ için istikraz eden kimesne tarafından yüzde 7 faiz verilmek ve fakat yalnız 5 milyon olarak komisyon almaklık hususu idâne eden kimesnelerin bu gelecek Teşrin-i Saninin ibtidâsına [Kasım*

*1852 başı] kadar ihtiyarlarına havale olunmak ve istikraz olunacak akçe dahi her biri biner frangı müştemel olan ve beher 6 ayda bir kere usûl-i mer'iyeye tatbikan sırası ve poliçe keşîdesiyle tediye olunması lâzım gelen tahvilâta karşılık olmak üzere Dersaadet Bankası'na idâne olunacaktır. Bundan başka idâne eden kumpanyaya bir kere verilmek üzere yüzde 2 ve Fransa'nın Messagerie Nationale tesmiye olunan kaviyülıktidar Kumpanyasının Müdürü bulunan ve burada ve gerek Londra'da bulunan icabı nezdinde dirayet ve fetânet-i kâmile ile işbu maddenin husûl-pezîr olmasına sebep olan Mösyö Simons'e bir kerede verilmek üzere başkaca yüzde 4 bir komisyon verilmek lâzım gelir. Mumaileyh Mösyö Simons işbu yüzde 4 komisyon vasıtasıyla gerek burada ve gerek Londra'da mütereddid olanlara yol açmıştır. Hariciye Nazırı Atûfetlu Efendi Hazretleri tarafından dahi tensib ve tasvip buyrularak daha ziyade muvafık-ı hâl ve nizâm olmak için tarafıma iade etmeniz lâzım gelen mukavele-i sahihanın bir nüshasını leffen tarafınıza irsal ile kesb-i fahr ederim.*

*Mukavele-i mezkûre Ağustos'un 28'i tarihinde vuku'bulan ve mah-ı hâlin 7'si [7 Eylül 1852] tarihinde katiyen karargîr olmak için Asaletlü Kalimaki Bey tarafından tasdik olunmuş olan taahhüdâta göre işbu Eylül'ün 7'si tarihinde inikad-pezîr olmuştur. İşbu mukavele-i kat'iye taahhüdâtın vuku'una delil olan lâyiha kılıklı mukavelenin şeraitini daha ziyade tahkim etmiştir. Tekrara hacet olmadığı üzere en ziyade müşkil bir madde olan kâr ve zararın idâne eden kimesneye ait olması hususu 35 milyon için olacağı yerde 45 milyon için olmuştur ve bu ise çok şey demektir. Çünkü mukavele eden kimesnelerin 5 milyon komisyon alınma şartıyla idâne eylemeleri yalnız bir ay zarfında ve belki daha az müddette sandıklarından çıkaracakları akçeyi tenzil etmek ve bu cihetle bilamuhatara kendileri ve bazı faide me'mûlünü hıfz etmek hususundan ibaret bulunmuştur. Fakat müddet-i muayyene olan Teşrin-i Saninin ibtidâsından mukaddem merkûmların niyetlerini beyan edecekleri meczûmum bu-*

***lunmuştur. Mukavelenin işbu maddeye dair olan bendinde mezkûr 5 milyon mukavele eden filan ve falan kimesneler içindir deyu mukarrer olduğu halde banka tarafından imza veren ben olduğum tahrir olunmuş ise de bu keyfiyet kâr ve zarar idâne edenlere ait olduğu hususunun kâffe-i mebaliğ için olduğu beyan ve işâr kılınmak ve bunun mukarrer olduğu bildirilmek için bulunmuştur. Ve hatta Londra'nın muavenetini celb etmek üzere Paris'te 30 milyon idâne için hisseler yazılmıştır deyu Times gazetesinde ilân olunmuştur. Bu surette mukavele-i mezkûrenin işbu ilanı tasdik eylemesi lâzımedendir. Kaldı ki işbu tafsilât üzerine hazm ve ihtiyattan arî olarak beyan-ı hâl etmeğe mezuniyetimi rica ederim. Bizim maddeye dair olan şerait-i mahsusa bilistisna işbu mukavelenâmenin suret ve heyeti işbu neviden olan kâffe-i mukavelât misillu bulunmuştur.***

***Bana verilecek akçenin müddet-i idânesi mümkün mertebe kısa olmasına destres oldum. Bu keyfiyet dahi ber-mutad icra olunmakta olan usûlden hüsn bir surette bulunmuştur. Çünkü kâffe-i düvel daima 10 ay mehil vermekte bulunmuşlardır. Avusturya Devleti muahharan vaki' olan istikrazı için 1852 senesi Temmuzu'ndan 1853 Temmuzu'na kadar ve fakat 52 senesi Temmuzu'ndan bedan ile tahvilâtı hamil olan kimesnelerin faide-mend olmaları şartıyla mehil verilmiştir. Hâlbuki bize verilen mehil Eylül'den Mart'a kadar olup 4 taksit ile ve 1852 senesi Teşrin-i Evveli'nin ibtidâsından bedan olunarak faizi verilmek üzere karargîr olmuştur. Bununla beraber baki 3 taksitten bana peşinen ita olunabilecek akçelerden senevî % 4 tenzil olunacağının mukavelede zikrolunması hususuna destres olmuşumdur. Kaldı ki bu keyfiyet bankanın icraatıyla lâzım ve melzûm kabilinden olan fedâkârlıkları tenzil edecektir.***

***Şerait-i mezkûrenin fevaidini meydana çıkarmak istemekliğim abes bulunmuştur. İşbu mevaddın fazileti şudur ki ne hiçbir kimesne ve ne vergi-yi mahsusa ve ne de mahsûlât için velhâsıl ne türlü olursa olsun bir kefâlet verilmemiştir. Hâlbuki biz işbu kefâleti vermeğe mezun bulunmuştuk. Fakat kefâlet-i***

*mezkûre ile bu ana kadar mükâleme ettiğim büyük ve küçük sarrafların hiçbirisi kâr ve zararın kendisine ait olmasını kabul etmek istememiştir. Bilakis halisâne ve bilihtiyar dermiyân ettiğim işbu kefâlete sair kefâletlerin dahi zamm olunması arzu olunmuş ve ma'lûmunuz olduğu üzere işbu keyfiyet dahi mahal-i şan ve namus olan ve kabulü mümkün olmayan bir madde olacağı derkâr bulunmuştu. Eğer bir gün maddeyi bitirecek ve bu surette Mısır vergisini istiklal edecek olduğumuz halde Paris ve Londra bankerlerinin iki nefer vekillerini komiser sıfatıyla Mısır Valisi nezdinde ikamet ve vergi-yi Mısrî'yi tahsil eylemek üzere izâm etmekliğimiz lâzım gelirdi. Takdir-i Cenâb-ı bari işbu tekazâlara düçâr olmaktan bizi hıfz buyurmuş ve beş ay zarfında vaki' olan mükâlemâtta bana söylenen sözler ma'lûmunuz olduğu üzere bizim me'mûl edebileceğimiz keyfiyeti mütala'a ederek helecan ve ıztırabımı mucib olmuştur. Fakat şimdi işbu istikraz maddesi hiçbir türlü kefâlet tahtında olmayıp yalnız Saltanat-ı Seniyye'nin kefâletiyle husûl-pezîr olmuş olduğunu tekrar eder ve işbu ahvâlden neşet eden netayic-i haseneden hisse-mend-i menfaat olmaklığımı size terk eylerim. Hatta istikraz-ı mezkûr daima Düvel-i Avrupa ile icra olunduğu misillu doğrudan doğruya Devlet-i 'Aliyye için olmayıp belki Devlet-i müşarünileyhanın bir mağazası yani kendisinin kefil olduğu Dersaadet Bankası hakkında icra olunmuştur. Siz mektuplarınızda ve ita eylediğiniz tekarirde 40-50 milyon frank için icraatı kabul eder ve bu hususda bir günâ şüphe etmezdiniz. Hâlbuki biz 50 milyon frankı evvela zihnine tesir eden bir mikdar olduğundan ve buna bu cihetle dest-res olup olmadığımız halde kâr ve zarar idâne edenlere ait olmak üzere herhalde elzem olan 35 milyon mebaliği temin edeceğinden maada neticesini hesap edemeyenleri itmam için 15 milyon komisyon olarak fakat 35 milyonun kâr ve zararı idâne edene ait olmak üzere temin edileceğinden ittihaz etmişizdir. Kaldı ki mukavele-i katiye işbu menafi dahi mukavele edenler için tahkim etmiyor. Hiçbir türlü kefâlet tahtında bulunmaksızın tediye müddetini tetavül etmi-*

*şizdir. Hâlbuki Devlet-i 'Aliyye kemâl-i nezaketinden nâşî kefâlet ile beraber daha ziyade kısa olan bir müddet taleb eder. Çünkü Devlet-i müşarünileyha Mısır vergisini terhin ederek mümkün mertebe serian işbu vergiyi rehinden halas etmek isterdi. Kezalik Saltanat-ı Seniyye'nin ve sizin ma'lûmunuz olduğu vecihle vekâlet ile beraber düçâr olacağımız müşkilât bir surette idi ki ne siz ve ne de biz kefâlete dair bir efkâr bile hâsıl edemez idik. İşbu maddelerin husûlüne sebep olan kimesne Messagerie Nationale nam Fransız Vapurları Kumpanyası'nın Müdürü Mösyö Simons bulunmuş ve mumaileyh millet-i Osmaniye'nin hüsn-i taviyetine itimâd-ı kâmile ederek işbu itimâdı Paris'te ve Londra'da olan dostlarının zihinlerine dahi ilkâ etmiştir. Mumaileyhin işbu maddeye destres olması Fransız Vapurları Kumpanyası hakkında ne derece faideli olacağını kendisine ifhâm eyledim. Mumaileyh işbu hususu fehm ettiği cihetle madde-i mezbûrenin tasvib ve tahsin olunmasından dolayı işbu ifadâtımın kendisine olan delâilini müşahede edeceğinde iştibahım yoktur. Karar-ı maslahata değin mukavele edenlerin nezaketi kemâliyle yerindeydi. Leffen irsal olunmuş olan mukavele senedi nüshasının tasdik olunacağı tarihiyle müverrah ve Hariciye Nazırı Atufetlü Efendi Hazretlerinin imzaları mümzî olarak Dersaadet'te görülmüş ve tasdik olunmuştur deyu zîrine işârıyla mümkün mertebe sürat üzere bu tarafa iade ve irsal kılınması hususu karargîr olmuştur. İşte mükemmel nezaket olmak üzere bu taahhüdün zikr olunan mukavele senedine derc ve tasdir olunmayarak icra olunması maddesini zahmetsizce istihsal eyledim. İşte bu keyfiyet hem Kalimaki Bey hakkında derkâr olan ihtirâmâta bir delil-i kâfî bulunmuştur. Bir tehir-i cüz'i muacccelât-ı matlûbenin istihsaline mani olabileceğinden sened-i mezkûrun sürat-i irca ve iadesi hususunun muaccelât-ı mezkûrenin istihsali menafi'inde derkâr olan lüzûm-ı manevi ve maddiyesinin tesri' ve tavzihine hacet göremem. Kaldı ki İngilizler hakkında hükümet usulünden olduğu üzere işbu idâne maddesi geçen Temmuz'un 10'u tarihiyle müverrahan şeref-sudûr buyrulan İrade-i*

*Seniyye-i Hazret-i Mülûkâne üzerine müesses olduğundan Eylül'ün 7'si tarihiyle müverrahan akdolunan işbu mukavele senedinin taraf-ı eşref-i Cenâb-ı Şahane'den dahi tasdik buyrulduğunu havi tenezzülen diğer bir İrade-i Seniyye-i Mülûkâne şerefsünûh buyrulmuş ve bu İrade-i Seniyye'nin bir suretinin bu tarafta Kalimaki Bey tarafına irsal olunması hususları ehemm ve bununla beraber sefir-i mumaileyh muaccelât-ı mezkûre senedâtını imza etmek mezuniyet-i mahsusasını mutazammın makam-ı Nezaret-i celîle-i Hariciye'den bir tahrirât-ı mahsusa irsal buyrulması dahi elzemdir. Bir de Saltanat-ı Seniyye'nin istikamet-i âlisine emniyet-i azim izhar olunmuş ve hiçbir şey beklenilmeyerek icra-yı maslahata teşebbüs kılınmış olmakla gelecek Teşrin-i Evvel'in ibtidâsında veyahut daha evvelce tediye olunacak taksid-i saninin ifası hususu düçâr-ı müşkilât ve tehirat olmamak için usûl-i mutadadan olan her türlü merasim-i lâzımeye riayette takaddüm olunmak iktiza-yı haldendir. Bir de lehimizde olan faizlerin sermaye suretine vaz'ıyla istikraz eylediğimiz muaccelât için senevî % 7 faiz vereceğimizi izah ve tasrih eden ve en sade suretle ifade olunmuş olan kâffe-i muhasebât defterini leffen irsal ile kesb-i fahr eyledim. İşte muhasebat-ı mezkûre vasıtasıyla tediye edeceğimiz 200 frank ikramiye akçesi ve % 6 faiz ile senevî % 7 faiz beyninde işbu 23 sene müddet esnasında Saltanat-ı Seniyye hakkında sermaye suretine vaz' ve hesap olunmuş sermayeden dolayı 233 bin franka baliğ olur bir fark ve tefavüt mevcut olduğunu müşahede edeceksinizdir. Bu keyfiyetin dahi sizin gibi bendenize de müstelzim-i mahzûziyet olduğu derkârdır.*

*Tarafınıza işâr eylediğim vecihle bilcümle Avrupa büyük sarrafları kendilerine teklif eylediğim şeraitten ehven şeraitle istihsal-i umûr-ı memureme muvafık olduğumdan dolayı hakkımda izhar-ı gazab eylediklerinden aleyhimde her türlü noksaniyet ve entrikalar icra olunmuş ve hatta şehr-i halin ikisinde [2 Eylül 1852] Trieste'den hareket edecek vapura yetişmek üzere şehr-i mezkûrun biri tarihiyle akşamüstü alafranga saat 7*

*kararlarında size telgraf vasıtasıyla gönderdiğim tahrirâtım mahall-i mezkûre ayın dördünde vürûd ettiğinden bununla yolda tevkif olunduğu manen meczûmum bulunmuştur. Kaldı ki işbu tevkifin sebebine dair izahat talep etmiş isem de izahat-ı matlûbe mukni' surette zuhur eylemediği halde Kalimaki Bey'ce ittihazı iktiza edecek tedâbire bakacağımdır. Her ne hâl ise tahrirât-ı mezkûrenin Avusturya memâlikinde tehir olunmuş olduğunda iştibah yoktur.*

*Sarraflardan hakkımda en ziyade gazabı derkâr olan Mösyö Rothschild olmakla kendisiyle beynimizde cereyan eden mevaddın kâffesi ma'lûmunuzdur. Gazeteler vasıtasıyla ma'lûmunuz olacağından bu bâbda tafsilan amikaya girişmeyerek yalnız şimdiki halde Avusturya Devleti için yeniden akçe istikraz maddesi müzakere olunmakta olduğunu beyan ve işâr ederim. Sarraf-ı merkûmun bu istikraz maddesini bizimkinden evvel tesviye edeceği derkâr ise de şükürler olsun bu defa merkûma müsabakat eyledik hatta Avusturya Devleti hakkında olan muavenet ve meylin binde birini Saltanat-ı Seniyye hakkında dahi izhar etmiş olsaydı umûr-ı memuremin zaman ve kefâlet-i lâzımesiyle çoktan beri husûl-pezîr olmuş olacağı der-kâr idüğünü kendisine söyledim. Bundan üç mah mukaddem Avusturya Devletine idâne olunan muaccelât-ı tahvilâtı defaten lediye olunmak üzere % 5 ten 6'ya kadar ikramiye akçesiyle satılmakta iken şimdi % 4'ü güçle bulabiliyor. Bizim istidâne eylediğimiz muaccelât tahvilâtı şimdi % 5,5 ta olduğundan Osmanlı namının muzafferiyet-i kâmilesi için tahvilât-ı mezkûre bahasının % 10'a baliğ olması lâzımedendir. Kaldı ki Fransa kavanini icabınca bu misillu maddelerde icrası lâzım gelen merasime dair bir madde mevcut olmakla bu madde dahi tahvilât Londra'da çıkarıldığı halde bile senedât-ı mezkûrenin burada tedavül ederek kararlaşabilmesi için iktiza eden damga keyfiyetidir. Şöyle ki bu mesele ahkâm vasıtasıyla muayene ve tahmin ettirileceğinden mumaileyh Kalimaki Bey bazı müsaadat-ı mümkinenin istihsali için Fransa Hükümeti'ne müracaat edecek-*

***tir. Şehr-i halin 1'i ve 3'ü tarihiyle müverrahan gönderdiğim mektub-ı mahsusamla işâr kılındığı vecihle zikrolunan ikramiye akçesiyle faizden maada yüzde yarım fazla mesarif daha vaki' olacağı Kalimaki Beyle vaki' olan hesabımızdan vaki' olmuştur. Artık bu bâbda vaki' olacak cevabınıza intizar üzere bulunduğumuz halde icrasına muktedir olduğumuz mevadda say etmekteyiz. Herhalde sizlere hafî olamayacağı vecihle mumaileyh Kalimaki Bey'in ismi bendenizden sonra yazılması bendenizin dâyin veyahut müstekriz ve mumaileyhin dahi dâmen ve kefil sıfatında bulunduğumuza mebnidir. Sarraflardan bu aralık Saltanat-ı Seniyye için istikraz-ı muaccelât sureti istihsal olunmuş olmasıyla Paris'in işgüzârları Dersaadet'e dökülerek demiryollar inşa etmek üzere bir takım teklifler edeceklerinden muvaffakiyet-i hazıra muhataraya ilkâ olunmamak için Devlet-i 'Aliyye'nin bu misillu teklifâtı kabul buyurmasının ehemmiyetini tahattur etmeniz lâzımedendir. Binâberîn işbu tahrirât-ı resmiyemi Nazır-ı müşarünileyh Hazretlerine takdim etmek üzere bazı tafsilât hakkında kendilerine müracaat edecek olan Kalimaki Bey'e teslim ve ita etmiş olduğumdan tahrirât-ı mezkûremi asl olarak melfûf olan evrâk ile beraber Nazır-ı müşarünileyh Hazretlerinden alacağınız derkârdır. Şu kadar ki fart-ı iştigâle ve postanın dahi tevkif edemeyeceğine binaen bazı mevadda dair tafsilâtın tayy olunmuş olmasından dolayı hatırmande olmamanızı rica ederim. Bir de teshil-i madde zımnında senedâtın bu tarafta bilittifak tanzim ve imza olunmasına dair izhar eylediğiniz arzunuzun dahi icra ve ifa olunacağı beyanı zaten derkâr olan ihtiramâtımın ibrazına vesile olmuştur.***[61]

İşte, bu uzun izahattan şunlar anlaşılmaktadır:

a- Couturier'e istikraz işinde, Paris Sefiri Kalimaki Bey güçlü destek vermiştir. Bu sırada, Osmanlı Hükümeti'nin başında Mustafa Reşit Paşa bulunmaktadır. Mektubun yazıldığı

---

[61] *BOA, Y. EE*, No: 137/5, 8 Eylül 1852.

tarihte ise Mustafa Reşit Paşa, Sadaret'ten ayrılmış, yerine Mehmet Emin Âli Paşa gelmiştir.

b- Mukavele, Osmanlı Devleti'nin kefâleti altındadır. Başabaş ve senevî % 6 faizden başka, herbir tahvil için ödenmeyen peşinâtın senevî % 1 faizi makamında, 200 frank ikramiye verilecek ve 45 milyonun kâr ve zararı borç verene ait olacaktır.

c- Borç verenlere bir kez % 2 ve aracılık eden Fransız Messagerie Nationale Şirketi'nin Müdürü bulunan M. Ernest Simon'a da bir defada % 4 komisyon verilecektir. Sözü edilen Messagerie Nationale Şirketi, yolcu ve posta taşımacılığında dünyanın her yerinde faaliyet gösteren denizcilik şirketidir. Yönetim yeri Marsilya olan şirket, yeni bir yapılanma içine girerek 28 Şubat 1851'de Fransa'nın Akdeniz posta taşımacılığını üstlenmiştir. Böylece Fransa'nın da milli çıkarlarına hizmet etmeye başlamıştır.[62] Şirket, bir müddet sonra, Osmanlı limanlarında da görünecektir.

d- 28 Ağustos 1852 tarihinde Paris Sefiri Kalimaki Bey tarafından imza altına alınan taahhütnameye göre, mukavele 7 Eylül 1852'de kesinleşecektir.

e- Mukavele kesinleşmeden, Paris'te hisse satışlarının başladığına dair, Times gazetesinde haberler neşredilmiştir. Couturier, bu haberlerin Londra'nın yardımını almak için çıkarıldığını söylemektedir.

f- Mektuba göre, alınacak borç için hiçbir kefâlet verilmemiştir. Mısır vergisinin teminat olarak antlaşmadan çıkarılması Couturier'ce önemli bir başarı olarak görülmüştür.

g- Mukavelenin kesinleşmesi için, Padişahın onayı gereklidir.

h- Borcun bitim süresi 23 yıldır.

---

[62] Messagerie Maritimes Vapur Şirketi ve bu şirketin Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetleri için bkz. Süleyman Uygun, *Osmanlı Sularında Rekabet*, Kitap Yay., İstanbul 2015.

i- Couturier, çok iyi bir borç antlaşması yaptığını ve borç bulmak için yaptığı faaliyetlerin, Rothschildler tarafından engellendiğini ve telgraflarının Avusturya'da bekletildiğini ifade etmektedir. Çünkü bu sırada Rothschildler, Avusturya ile borç müzakeresine girişmişti. Bu yüzden telgraf, Avusturya'da rehin tutulmuştu. Çünkü Rothschild'in anlaşması daha önce tamamlanacaktı; ama Dersaadet Bankası için daha iyi koşullarda anlaşma yapılarak ünlü bankere bir tür karşılık verilmişti.

j- Ayrıca Avrupa'daki işgüzarların harekete geçtiklerini ve yakın zamanda Dersaadet'e demiryolu yapmak için bir takım teklifler yapacaklarını yazıyor ve Baltazzi ve Alléon'dan bu tür teklifleri kabul etmemesi için hükümeti uyarmalarını istiyordu

Couturier'in mektubundan kısa bir süre sonra 18 Eylül'de, alınacak borç ve yapılan mukaveleye ilişkin olarak Paris Sefiri Kalimaki Bey, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı bilgilendirmiştir. Sefir, yapılan görüşmeleri anlattıktan sonra, 7 Eylül'de mukavelenin yürürlüğe girdiğini ve fakat Osmanlı Devleti'nin alacağı ilk dış borç senedinde, imzası bulunmasından da hoşnutsuzluğunu da ifade etmiştir.[63] Çok geçmeden Kalimaki, Paris Sefareti'nden alınmış ve yerine 1852 Ekimi'nde Veliyüddin Rifat Paşa geçirilmiştir.[64] Yapılan anlaşmaya göre borcun ilk ödemesi, 1 Nisan 1853 tarihinde başlayacak ve 1 Kasım 1875'te sona erecektir. İstikrazın ödeme takvimi ve altı ayda bir çekilecek kuraların tarihleri de belirlenmiştir.[65]

### Mukavele Feshediliyor

Dışarıya borçlanmanın şiddetli taraftarı olan Mustafa Reşit Paşa'nın Sadareti döneminde başlayan ve yukarıda bütün yönleriyle anlatılan teşebbüs sonunda imza edilen mukavele, Padişah

---

63 *BOA, Y. EE*, No: 137/11, 18 Eylül 1852.
64 Kuneralp, *age*, s. 46-47
65 Manav, *agt*, s. 41.

Abdülmecid tarafından tasdik olunmamış ve Osmanlı Devleti, büyük miktarda bir tazminat ödemek zorunda kalmıştır.

Hükümet yazışmalarında, feshedilen mukavele için *mukavele-i fâside* tabiri kullanılmaya başlandığı görülmektedir. 5 Kasım 1852 tarihli belgede Osmanlı Devleti, mukavelenin feshinden ötürü Avrupa'da itibar kaybetmek istemediğinden, imzacı bankerlere derhal ödeme yapmaya girişmiştir. Bu meyanda, Mısır Valisi, derhal Londra'ya 60 bin kese göndermiştir. Bu şekilde borcun yarısı tesviye olmuştur ve tamamının da 1853 Martı'na kadar ödenmesi planlanmıştır.[66]

## Osmanlı Devleti *Mukavele-i Faside* Tazminatını Rothschildlerden Aldığı Borçla Kapatıyor

Feshedilen mukaveledeki borç tahvillerini satın alanlara, Hükümet, 2 Ocak 1853'te 2,2 milyon franklık bir tazminat ödemeyi kararlaştırmıştır. İstikrazın ilk taksiti, antlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren işleyen faizi ve tazminatıyla birlikte Hükümetin, 3,2 milyon frank ödemesi gerekiyordu. Bunun için ilk olarak Banker Rothschild'e başvurulduysa da Rothschild teklifi reddetmiştir. Jean Pysichari önderliğinde aralarında Banker George Zarifi'nin de bulunduğu tüccarlardan borçlanılması kararlaştırılmıştır.[67]

Elimizdeki belgelere göre tazminatın kalan kısmının zamanında ödenemediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, geciken miktarın da tesviyesi için Rothschild Ailesi'nden para tedarik edilmiştir. Courtier'in borç bulmak için girişimini, Rothschildlerin engellemeye çalıştığı yukarıda belirtilmişti. Fakat Ailenin, daha sonra söz konusu tazminatı vermekte tereddüt etmediği anlaşılıyor. Rothschild Ailesi tarafından, Osmanlı Devleti'ne verilen ilk yüksek meblağlı borç olması bakımından da önemli olan bu belge, kısa bir süre sonra Sadarete tayin edilecek olan Giritli Mustafa Naili Paşa'nın oğlu, Paris Sefiri Veliyüddin Rifat Paşa tarafından, 5 Nisan 1853'te Hariciye

[66] *BOA, İ. HR*, No: 92/4495, 22 M 1269/5 Kasım 1852.

[67] Manav, *agt*, s. 45.

Nezareti'ne gönderilmiştir. Fransızca belgenin tercümesini, Babıâli Tercüme Odası'ndan Çapanzâde Agâh Efendi'nin yaptığı anlaşılmaktadır. Belgeyi, Rothschild Kardeşler 5 Nisan 1853 tarihinde kaleme almıştır. Rothschildler şunları söylemektedir:

***İstikraz tahvilâtının men'-i tedavülüyle geri alınmasına tahsis kılınmış olan mebaliğin ikmali için Saltanat-ı Seniyye'nin 3 milyon frank arzu ve talep eylediğini ve zât-ı Sefirâneleriyle beynimizde karargîr olacak olan faiz ve komisyonuyla beraber meblağ-ı mezkûrun mikdar veyahut havaleten tarafımıza teslim ve ita olunacağına Devlet-i 'Aliyye müşarünileyhe müteahhid bulunduğunu mübeyyen geçen Şubat'ın 5'i [5 Şubat 1853] tarihiyle müverrahan Makam-ı Vekâlet-i Mutlakadan şeref-vürûd eden bir kıt'a tahrirât-ı samiye lütfen zât-ı âlî-i Sefirâneleri Cenâblarından tarafımıza irsal buyrulmuştur. İşte tahrirât-ı mezkûreyi bize tebliğ buyurarak taraf-ı acizânemizden ita kılınacak olan mezkûr 3 milyon frankın senevî % 5 faiz ve % 1 komisyon ile 4 mah müddet zarfında bize ifa ve teslim kılınacağına zât-ı Sefirânelerinin bizzat müteahhid bulunduklarını Dersaadet'ten nakden ve havaleten gelecek bilcümle meblağın doğrudan doğruya bize ifa ve teslim olunacağına Mösyö M. M. Baltazzi ile Mösyö Hava'nın taahhüd edeceklerini tarafımıza ifade ve beyan buyurmuşsunuzdur. Velhâsıl istikraz tahvilâtının akçelerini teslim ile geri alınmasını bizzat icra buyurmaları uyamadığı surette bize itası lâzım gelecek mebaliğin tarafımıza verilmesiyle komisyon olarak yüzde yarım tenzil olunduğu halde bankamız bu hususun edasına memur olacaktır. İşte kemâl-i hakkaniyet-i âlîyyeniz itimâd ettiğimizin ve Devlet-i 'Aliyye'nin hüsn-i teveccühünü celbe arzukeş bulunduğumuzun bir numunesini zât-ı Sefirlerine arz ve ibraz etmek emeliyle bâlâda zikr ve beyan olunan tekâlifi kabul ettiğimize mebni faiz-i senevîsi % 5 ve komisyonu % 1 olmak ve bunlardan 4 mah sonra tediye kılınmak üzere bankamızda açılacak olan 3 milyon frank meblağı zât-ı Sefirânelerinin yed-i tasarrufuna vaz' edeceğimiz derkârdır. Binâberîn işbu kabul hususunda ne suretle zât-ı âlî-i***

***sefirânelerinin hoşnudiyetini ve Devlet-i metbû'a-i fehimânelerinin menafiini arzu ve hâhiş ettiğimize bir şehadet-i meşrûha buyrulacağı itimâdında olduğumuzun ifade ve beyanı muvafık bir cevabın lütfen tarafımıza ita buyrulması istidasına vesile-i hasene ittihaz kılınmıştır.***[68]

Şu halde, Osmanlı Devleti feshettiği anlaşmadan kaynaklanan tazminatın kalan kısmını ödemek için, 5 Şubat 1853'te Rothschildlere müracaat etmiştir. O sırada Sadrazam Damat Mehmet Ali Paşa, Hariciye Nazırı da Fuat Paşa'ydı. Aileden alınmak istenen borcun miktarı 3 milyon franktır. % 5 faiz ve % 1 komisyon ile borç alınacak ve 4 ay sonra geri ödenecektir. Söz konusu borçlanmada Osmanlı Devleti'nin kefili M. M. Baltazzi ve Mösyö Hava'dır. Belgelerden ortaya çıktığına göre sonradan alacakları komisyondan yüzde yarım tenzilâta gitmişlerdir.

Hükümet, Rothschildlerden aldığı borcun ilk taksidini Mayıs ayı başlarında ödemiş görünmektedir. Bu meyanda, Rothschild Kardeşler imzalı 13 Mayıs ve 17 Mayıs 1853 tarihli iki belge vardır. Belgenin ilki, Paris Sefiri Veliyüddin Rifat Paşa'ya diğeri de Osmanlı Hariciye Nezareti'ne hitaben yazılmıştır. Mukavele gereği olarak yazıldığı anlaşılan bilgilendirme mektuplarının ilki aşağıdadır. Diğeri, bu mektubun tekrarıdır.

***Mösyö Baltazzi ve Kumpanyası tarafından Devlet-i 'Aliyye'nin hesabına mahsuben Londra'da bize teslim ve muahharan Paris'e irsal olunan mebaliğ yani Mayıs'ın 4'ünde 6 bin lira sterlin ve mah-ı mezkûrun 12'sinde dahi 14 bin lira ki 25 frank 5 santim hesabıyla % 1 semen-i dellâliyesi badettenzil 500.373 frank 75 santimi akdemce ber-vech-i peşin ikraz olunan 3 milyon frank vecihle beyan ve işâr ile kesb-i fahr ve mübâhat ederiz.***[69]

Belgeye göre Rothschildlerden alınan borcun taksidini, M. M. Baltazzi'nin ödemiş olduğu anlaşılıyor. Şu halde, alınan dış borç,

---

[68] *BOA, HR. TO*, No: 70/188, 5 Nisan 1853.
[69] *BOA, HR. TO*, No: 418/121, 17 Mayıs 1853.

içeriden yapılan iç borçla karşılanmış demektir. Devlet maliyesinin buhran içinde olduğu bir sırada meydana çıkan bu fena iş yönetimi, Ahmet Cevdet Paşa'ya göre bilgili, yetişmiş Maliyeci yokluğundan kaynaklanmıştır.

Böylece, Osmanlı Devleti, Rothschild Ailesi'nden ilk borcunu almış oluyordu. Bu tarihte Osmanlı Devleti'ne borç veren ilk Rothschild, Paris Grubunun başkanı olan ve Rothschild Fréres'i kuran James Mayer de Rothschild'dir (1792-1868). Mayer Amschel'in en küçük oğlu olan James, 1792'de Frankfurt'ta doğmuştur. 19 yaşında Paris'e gitmiş, 1840'ta Rothschild Fréres'i kurmuştur. Şirketi birçok Avrupa ülkesine borç vermiştir. 1824'te kardeşi Salomon'un kızı Betty ile evlenmiş, 1836'da ağabeyi Nathan'ın ölümünden sonra ailenin liderliğini üstlenmiştir. Saint Florentin ile Place de la Concorde'nin kesiştiği noktada Avrupa'nın en önemli diplomatlarından Fransa Dışişleri Eski Bakanı Talleyrand'ın (1754-1838) şatosundaki yeni malikânesinde oğulları, kardeşleri ve yeğenleriyle birlikte dinamik bir yapı kurmuştur.[70]

## Rothschild Ailesi Kırım Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti'ne Silah Alımı İçin Borç Veriyor

Paris Sefiri Veliyüddin Rifat Paşa döneminde, Rothschild Ailesi ile ticari ilişkilerin arttığı belgelerden izlenmektedir. Ayşe Kulin tarafından kaleme alınan *Adı Aylin* adlı belgesel romanda,[71] Veliyüddin Rifat Paşa'nın da mensup olduğu Ailenin sonraki kuşaklarının, uluslararası bağlantıları anlatılmaktadır. Bu ilişkiler ağı, baba Sadrazam Giritli Mustafa Naili Paşa'dan daha çok, muhtemelen Rothschildlerin sadık dostu, Osmanlı Devleti ile Rothschild Ailesi arasındaki ilişkileri güçlendirmek için her yolu deneyen, Veliyüddin Rifat Paşa'dan tevarüs edilmiş olmalıdır.

70 https://family.rothschildarchive.org/people/31-james-mayer-de-rothschild-1792-1868 (01/012017)
71 Ayşe Kulin, *Adı Aylin*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

Çar I. Nikola tarafından, Ortodoksların hukukunu korumak amacıyla İstanbul'a fevkalâde elçi olarak gönderilen Prens Mençikof, 28 Şubat 1853 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını tehdide yönelik isteklerde bulunan Prens Mençikof, İstanbul'da bulunduğu sırada, Osmanlı Devleti de muhtemel bir savaşın lojistik gereklerini yerine getirmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu meyanda, Paris'te bulunan Osmanlı Elçiliği yeni icat edilen, eski tüfeklere nazaran daha uzun bir menzilde tesiri olan yivli tüfeklerden sipariş vermiştir. İşte, Rothschildlerden alınan borç, bu siparişe ilişkindir. Maliye Nezareti'nden kaleme alınan, 14 Nisan 1853 tarihli yazı şöyledir:

***Paris'teki Rothschild Bâzergândan 6 yük bu kadar bin kuruş taraf-ı devletlerinden alınarak burada olan Marinç Bâzergân üzerine bir kıt'a poliçesi vürûd edip bu akçe ile irsal olunan şişhanelerin işâr buyrulan bahası beyninde dahi nekavet görünerek işbu mebaliğin neye mebni alındığı anlaşılamadığından poliçe-i mezkûr Hazine-i celîleden badehu mahal-i sarfı anlaşılmak üzere kabul olunduğu cihetle bunun ne için alındığı bilinmek lâzım geldiğinden ve bir de böyle lede'l-iktiza gönderilen poliçelerde mahall-i sarfına dair bir işaret olmadıkça ve umûr-ı askeriye ve saireye dair olan poliçelerin hangi taraftan tesviyesi lâzım geleceği gösterilmedikçe Hazinece müşkilâtı mucip olduğu ifade olduğundan işbu akçenin nereye verilmek üzere alındığını işâra ve badezin böyle poliçelerde dahi mahall-i sarfını işarete ve zikr olunan şişhanelerin dahi ne taraftan sipariş olunmuş idüğünü tahrire himem-i devletleri sezâvâr buyrulmak babında...***[72]

Maliyenin, para sarfı usulündeki şikâyetini de kapsayan bu belgeye göre; Paris Sefareti marifetiyle şişhane denilen tüfekler satın alınmış ve Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu silahların temini, Rothschildlerden alınan altı yükten fazla borçla mümkün olmuştur. Bu alımdan kaynaklanan tutar, İstanbul'da Banker Marinç'e poliçe

---

[72] *BOA, A. MKT. UM,* No: 131/77, 5 B 1269/14 Nisan 1853.

edilmiştir. Banker Marinç, Hazineden alacağı olan meblağı istemiş, yapılan hesap neticesinde tüfeklerin fiyatıyla poliçe arasında fark görülmüştür. Maliye Nezareti, hem bu farkın sebebini araştırmakta hem de yapılan harcamaların ilişiğinin belirtilip tesviyesinin de hangi kalemden yapılacağının bildirilmesini istemektedir. Maliye cenahında bunlar olurken, Osmanlı Devleti, Rusya ile muhtemel bir savaşın hazırlıklarını yürütmekten de geri durmamaktadır.

Temmuz 1853'te Osmanlı Devleti, Rothschild aracılığı ile 40 bin tüfek, 2 bin şişhane, 10 milyon fişek, 50 milyon kapsül satın almış, bunlar için toplamda evrâk-ı nakdiye ve kaime olarak 10.514.976 kuruşluk ödeme yapmıştır.[73]

Daha önce geldiğini söylediğimiz tüfeklerin kalan kısmı da satın alınmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. Bu alımları, Paris Sefareti takip etmektedir. 30 Temmuz 1853 tarihli Veliyyüddin Rifat imzasıyla gönderilen aşağıdaki yazıdan, Maliye Nezareti'nin daha önceki uyarılarının hesaba katıldığı anlaşılmaktadır.

***Ahvâl-i hazıradan dolayı ba-İrade-i Seniyye bilmübaya'a Dersaadet'e irsal buyurulmuş olan ma'lûmü'l-mikdar eslihâdan baki kalan 6 bin tüfenkin 2.712 adedi Marsilya cânibine gönderilib beheri otuz birer frank altmışar santimden icab eden bahası 85.699 frank 20 santime baliğ olarak Mösyö Rothschild tarafından tamamen ahz olunmuş ve 19 frank 100 kuruş hesabı yüzde yarım komisyon ile cem'an 453.300 kuruş 28 paraya reside olarak bu kere poliçesi dahi keşîde kılınmış idüğüne mebni meblağ-ı mezbûrun suret-i tesviyesi mütevakkıf-ı emr ü İrade-i Seniyye Nezaretpenâhîleri bulunmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[74]

Rothschild Ailesi, Osmanlı Devleti'nin silah ihtiyacını da karşılamakta ve komisyonunu da almaktadır. Bu defa Sefaret, Maliye

---

[73] Mehmet Çetin-Recep Kök, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti İle Müttefik Devletler Arasında Silah Ticareti (1854-1856)", *History Studies*, VIII/4, Aralık 2016, s. 43.

[74] *BOA, HR. MKT*, No: 63/77, 23 L1269/30 Temmuz 1853.

Nezareti'nin tenkidine uğramamak için poliçe ve maliyet hususunda gerekli tedbirleri almıştır.

Bu sıralarda Prens Mençikof, tekliflerinin Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmemesi üzerine, 21 Mayıs 1853'te Elçilik Heyetini de yanına alarak İstanbul'dan ayrılmıştır. Sadaret'te de 13 Mayıs'ta değişiklik olmuş, Damat Mehmet Ali Paşa'nın yerine Giritli Mustafa Naili Paşa Sadrazamlığa getirilmiştir. İhtiyar Sadrazam, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın yönlendirmesi altındadır.

Temmuz 1853'te Ruslar, Eflak-Boğdan'a girmişler, Avusturya ve Prusya Devletleri sorunun müzakere yoluyla çözülmesi için taraflara teklifte bulunmuşlardır. Osmanlı Hükümeti, bir yandan konferans teklifine vereceği cevabı müzakere ederken diğer taraftan da Rothschild Ailesi'nin yardımıyla silahlanmaya devam etmektedir. 8 Eylül 1853 tarihli Paris Sefiri'nin yazısı bu hususu aydınlatmaktadır.

***Ma'lûmü'l-mikdar tüfenklerin lâzım-ı tekmili olmak üzere beheri 31 frank altmışar santimden olarak mübaya'a ve irsal kılınan 6 bin aded tüfenkin 549.580 kuruş 30 para bahası bu tarafda Sarraf Mösyö Rothschild'den ahz ile mahalline tediye ve icab eden poliçesi bu kere keşîde olunmuş olmakla merkûmun Dersaadet'e vusulünün onuncu gününde meblağ-ı mezbûrun ber-muceb-i mukavele yüzde yarım komisyonla beraber mumaileyhin vekili cânibine itası hususuna müsaade-i Seniyye-i safderîlerinin şayân ve erzânı niyazıyla takdim-i ariza-i bendegânem ibraz kılınmağın ol-bâbda ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[75]

Osmanlı Devleti ile ilişkilerin artması üzerine Rothschild Ailesi, tüfekler için gereken parayı tedarik etmiş, bir taraftan da alacağını tahsil için vekil görevlendirmiştir. Maliye Nezareti, Rothschildlerden alınan borcu karşılamakta bir hayli sorun yaşamıştır. Keşîde olunan poliçenin taşra emvâlinden verilmesi düşünülmüşse de bu kalemden gelen paranın yetersizliği üzerine, borç-

[75] *BOA, HR. MKT*, No: 63/77, 4 Z 1269/8 Eylül 1853.

lanmaya gidilmesi gündeme alınmıştır. Öte yandan Rothschildlerden daha önce alınan borcun biran evvel ödenmesi maksadıyla Hazine, 7 Ağustos 1853'te zahire alımlarını durdurmuş ve İstanbul sarraflarına olan borçların geciktirilmesi yoluna da başvurmuştur.[76]

Türk-Rus ilişkileri bu şekilde savaş arifesindeyken, Rothschildlerin Paris Grubunun başında bulunan James Mayer de Rothschild, 17 Ağustos 1853 tarihinde Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'ya şu mektubu göndermiştir:

***Bundan akdem zuhur eden müşkilâtdan Saltanat-ı Seniyye'nin kemâl-i şan ve namus ile tahlisi hususunda olan hüsn-i muvaffakiyet-i devletlerinden dolayı hâk-pâ-yi âli-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerine tebrik-i çâkerânemin arz ve ifadesine ruhsat-ı âlîlerini niyaz ederim. İşte zât-ı âli-i hıdîvânelerinin şimdi bu hususda izhar buyurdukları sebat ve metanet ve hubb-ı vatan maddeleri hem Saltanat-ı Seniyye'nin ve hem de bütün Avrupa'nın muharebe-i beliyyesinden tahlisine ve zât-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerinin istihsal buyrulan şan ve şöhretin bekasına badi olmuştur. Bundan mukaddem ahvâl-i hazıra münasebetiyle herkes telaşta bulunduğu halde o hâl-i buhran esnasında bankanın taahhüdat-ı vakasından dolayı icap eden bir hayli milyon frangın tarafımızdan bila-tereddüt Saltanat-ı Seniyye'ye itasıyla ihtiyacât-ı hazıra bila-müşkilât bertaraf olmuştu. Bugünkü gün ise sulh ve salah temin olunmuş olup Saltanat-ı Seniyye'nin muamelâtı daha ziyade kesb-i vüsat edeceğinden hâk-pâ-yi âlî-i hıdîvânelerine tarife hacet olmadığı üzere taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den istizan maddesi tasavvur buyrulduğu takdirde evkat-ı nazikede vaki' olan say ve gayretimizde kusur müşahede olunmadığı misillu bundan böyle dahi Saltanat-ı Seniyye'nin tasmimât-ı âlîyesinin hüsn-i tesviyesi ve itibar-ı nakdiyesinin gerek İngiltere ve gerekse Fransa'da tervic ve***

---

[76] Mehmet Çetin-Recep Kök, "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Yaşanan Lojistik Problemler", *Turkish Studies*, X/X, 2015, s. 322.

***tefevviyeti hususlarında ifa-yı hizmetde tecviz-i kusur olunmayacağı beyanı zât-ı âlî-i hıdîvânelerine derkâr olan ihtiramât-ı faikamın arz ve ifadesine vesile-i hasene ittihaz olunmuştur.***[77]

Rothschild Ailesi, bu tarihten sonra, mektupta belirtildiği üzere, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler geliştirmiştir.

Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş ilan ettikten sonra, ithal edilecek savaş malzemesinin fiyat ve teknik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla bir komisyon kurmuştur. Yukarıda da belirtildiği üzere Paris Sefiri Veliyyüddin Rifat ve Londra Sefiri Kostaki Musurus, mühimmat alımını gerçekleştirecektir. Yurtdışından gelecek mühimmat için gereken miktar ise 11.250.000 kuruştu. Fransa'dan alınan savaş mühimmatının önemli bir kısmına da Rothschildler aracılık etmiştir. 31 Mart 1854'te de İstanbul'a getirilen 14 bin adet Fransız tüfeği için Rothschildlere ödeme yapılmıştı.[78]

### Mehmet Namık Paşa Borç Para Bulmak İçin Rothschildlere Gönderiliyor

Daha önceki bölümde Rothschild Ailesi'nin Osmanlı Devleti'ne borç vermeğe istekli olduğunu söylemiştik. Fakat buna muvaffak olamamışlardı. Kırım Harbi öncesinde, büyük miktarlarda olmasa da Osmanlı Devleti'ne borç vermişlerdi. Rothschild Ailesi, bu defa Türk-Rus ilişkilerindeki gerginlikten yararlanmak istemişlerdir. Bu sırada ise çok eskiden beri ilişkide oldukları Mustafa Reşit Paşa, Hükümetin en etkili nazırıydı. Rothschildlerin Fransa ve İngiltere Grubu, Osmanlı Devleti'nin hem malzeme hem de nakit ihtiyacına karşılamaya hazırdı. Bu sırada, Rus saldırganlığına karşı Osmanlı Devleti, 4 Ekim 1853'te Rusya'ya savaş ilân etmiştir. Ertesi gün yani 5 Ekim'de, Mustafa Reşit Paşa, istikraz için Paris'teki Rothschild

---

[77] *BOA, HR. TO*, No: 418/164, 17 Ağustos 1853; *BOA, İ. HR*, No:103/5025, leff 1, 17 Ağustos 1853,

[78] Çetin-Kök, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti İle Müttefik Devletler Arasında Silah Ticareti", s. 39, 42

Grubu'nun yardımına başvurmuştur.[79] Hükümet, bir taraftan da borç para bulmak maksadıyla, Ticaret Nazırı Mehmet Namık Paşa'yı (1804-1892) görevlendirme hazırlıklarına girişmiştir. Nihayet, borç almamakta direnen Padişah Abdülmecid gereken izni vermiştir. Buna göre, Mehmet Namık Paşa'yı görevlendiren irade, 25 Ekim 1853 tarihlidir ve metni aşağıdadır:

***Paris sarrafân-ı muteberânından Mösyö Rothschild'in Nezaret-i Hariciye'ye vürûd eden bir kıt'a mektubunun tercümesi manzûr-ı âli-i Hazret-i Padişahî buyrulmak üzere takdim kılınmış olmakla muvafık-ı emr ü ferman-ı Cenâb-ı cihanbânî buyrulur ise mumaileyhe münasib cevap yazılarak kendisine ita olunmak için Devletlü Namık Paşa Hazretlerine verileceği beyanıyla tezkere-i senaverî tekrîm kılındı efendim. 20 M 1270/23 Ekim 1853.***

***Reside-i dest-i tekrîm olan işbu tezkere-i samiye-i asâfâneleriyle mezkûr tercüme manzûr-ı âli-i Hazret-i Mülûkâne buyrulmuş ve istizan-ı sami-i Vekâletpenâhîleri vecihle mumaileyhe münasib cevap yazılarak kendisine ita olunmak için müşarünileyh Namık Paşa Hazretlerine verilmesi müteallik ve şerefsudûr buyrulan emr ü İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Şahane iktiza-yı âlisinden olarak marü'z-zikr tercüme yine savb-ı sami-i asâfîlerine iade kılınmış olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[80]

Şu halde, Osmanlı Devleti'nin nakit sıkıntısını giderebileceğine dair, James Mayer de Rothschild'in 17 Ağustos 1853 tarihli mektubu Padişah'a gösterilmiştir. Dışarıdan borçlanmaya ikna edilen

---

[79] Mustafa Reşit Paşa'nın bu başvurusu, 25 Şubat 1854 tarihli mektup içeriğinden anlaşılmaktadır. *BOA, HR. TO*, No: 418/222. Ayrıca bkz. Candan Badem, "Namık Paşa'nın Avrupa'da Borç Arayışı (1853-54)", *Toplumsal Tarih*, 186/2009, s. 68-75; Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin Değerlendirmesi", *OTAM*, 27/Bahar 2010, s. 117; Candan Badem, *The Ottomans and The Crimean War (1853-1856)*, (Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 260.

[80] *BOA, İ. HR*, No: 103/5025, 22 M 1270/23 Ekim 1853.

Padişah Abdülmecid, 25 Ekim 1853'te Mehmet Namık Paşa'yı görevlendirmiştir.

Aynı sıralarda, Mehmet Namık Paşa'ya verilecek talimatname de hazırlanmıştır. Talimatnamede şu hususlar vurgulanıyordu: Paşa, Avrupa bankerlerinden 500 bin kese tutarında bir borç bulacaktı. Borcun teminatı, bir rehin veya inhisar şeklinde olmayacaktı. Mısır vergisi, İzmir ve Suriye gümrükleri teminat olarak gösterilmeyecekti. Mısır vergisi, 60 bin kese tutarındaydı. Sağlam ve devamlıydı. İzmir ve Suriye gümrükleri de çok önemli gelir kalemleriydi. Hükümet, bu gelirleri elinde tutmakta kararlıydı. Fakat zeytinyağı aşarı, Hüdavendigâr vergisi teminat olabilirdi. Borç alınacak para altın ve gümüş cinsinden olmalıydı ve her türlü kıymetli evrâktan sakınılmalıydı. Paranın güvenliği için sigorta yaptırılmalıydı. Ayrıca, Mehmet Namık Paşa'ya bir de gizli talimat verilmişti. Gizliliğin sebebi, Galata bankerleri vasıtasıyla Avrupa bankerlerinin bazı hususları öğrenmelerine mani olmaktı. Buna göre Mehmet Namık Paşa, Avrupa'da rayiç olan % 4-4,5 faizden, % 6'ya çıkabilirdi. Ödeme süresi 10 ile 15 yıl müddetli ve ihraç fiyatı % 95'ten aşağı olamazdı.[81]

Mehmet Namık Paşa'nın maiyetine oğlu Binbaşı Halil Bey birinci kâtip, Hariciye Nezareti Babıâli Tercüme Odası'ndan Mustafa Fahreddin Bey[82] de ikinci kâtip olarak atanmıştır.[83] Mehmet Namık Paşa, 27 Kasım'da Paris'tedir. Hemen, Paris Sefiri Veliyüddin Rifat Paşa ile birlikte Fransa Dışişleri Bakanı Edovard Drouyn de Lhuys'u ziyaret etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı tutumunu Fransız Bakana anlatmışlar, bankerlerle konuşacağını vaad eden Bakan, III. Napolyon ile de görüşmelerini salık vermiştir. Mehmet Namık Paşa, Paris'teki Rothschildler başta olmak üzere, diğer bankerlerle de müzakerede bulunmuştur. Bankerler, piyasa faiz rayicinin % 6 ve ihraç fiyatının % 90 olduğunu söylemişlerdir. Mehmet

81 Keleş, agm, s. 114.

82 Biyografisi için bkz. Balcı, *age*, s. 198.

83 Badem, agm, s. 68-75; Badem, *agt*, s. 260.

Namık Paşa, Londra Elçisi Kostaki Musurus'un da Londra'da konuya ilişkin faaliyetlerde bulunmasını istemiştir.[84]

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Kostaki Musurus Paşa'ya bu konunun parlamentoda görüşüleceğini ancak asıl meselenin borç bulma girişimlerinin bir an önce neticelendirilmesi olduğunu söylemiştir. Clarendon, Baron Rothschild'in % 5 faiz ve % 70 borçlanma ile yaptığı teklifin İngiltere tarafından gayet uygun bulunduğunu belirterek bir an önce borç antlaşmanın imzasını tavsiye etmiştir. Fakat bu teklif % 70 (yani % 30 komisyon kesintisi) olan borçlanma maddesinin Mehmet Namık Paşa'ya verilen talimata uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Kostaki Musurus Paşa, Baron Rothschild'in borç görüşmelerinde bazen tereddütlü davranışları ve bazen de kabul edilemez şartlar ileri sürdüğünü ve bu sebeple hayli vakit kaybedilmesine neden olduğunu ileri sürmüştür. Baron Rothschild'den sonra Mösyö Folist ve Mösyö Palmer ile borç görüşmelerine başlanmıştır. Bunlar % 6 faiz, % 85 borçlanma ve % 2 komisyon ile 15 sene müddeti içeren bir teklif yapmışlardır. İlk taksit, 1854 Nisan başlarında ödenecek olup kalan miktar ise 4-5 ayda ödenecektir. Baron Rothschild'in çabaları sonunda bu antlaşma imzalanamamıştır.[85]

Sonra, III. Napolyon'la görüşen Mehmet Namık ve Veliyüddin Rifat Paşalar, buradan da bir netice elde edememişlerdir. Paşa, Aralık ayı başında yeniden Fransa Dışişleri Bakanı Edovard Drouyn de Lhuys'la bir araya gelmiştir. Bakan, Fransa'nın kefâletini istemeye yetkileri olup olmadığını sormuş, Mehmet Namık Paşa da böyle bir şey olmadığını, Fransa'nın dost ve müttefik olarak yardımına başvurduklarını söylemiştir. Bakan, İmparatorla konuşup bir yol bulmaya çalışacağını ifade etmiş, ardından İmparator, Maliye Bakanına talimat vermiştir. Bakan, Rothschildler, Crédit Mobilier ve başka bir grupla Osmanlı Devleti arasında bir mukavele yapılmasını teşvik

---

84 Badem, agm, s. 68-75; Badem, *agt*, s. 261.
85 Keleş, agm, s. 115.

etmiştir. Bazı konularda anlaşma sağlanmışsa da faiz oranı ve ihraç fiyatı üzerinde mutabakat olmamıştır. Namık Paşa, % 5'ten yukarı faiz vermezken, Fransa Maliye Bakanı % 7 oranındaki bir faizin normal olduğunu söylemiştir.[86]

Bu sırada, Ruslarla savaş birçok cephede devam etmektedir. 30 Kasım 1853'te Ruslar Sinop'ta yatmakta olan Türk filosunu yakarlar. Bir taraftan da devletlerarası barış çabaları devam etmektedir. Osmanlı Maliyesi, her tarafta yürütülen savaştan ötürü büyük bir darlığa düşmüştür. Fransa bu sırada, Osmanlı Devleti'ne 5 milyon franklık bir avans vermiştir. Borcun ilk taksiti Ocak 1854'te, son taksiti ise Ekim 1854'te ödenmiştir.

Mehmet Namık Paşa, 17 Aralık 1853'te Londra'ya geçmiştir. Burada da İngiliz devlet adamlarıyla buluşmuş, bankerlerle görüşmüştür.[87] Görüştükleri bankerler arasında Rothschildlerin İngiltere Grubu da vardır. Rothschildler, müzakere hakkındaki kanaatlerini içeren bir mektubu, 25 Şubat 1854'te Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'ya iletmişlerdir. Mektup, dört buçuk ay sonra yazılmış bile olsa, Paşa'nın 5 Ekim 1853 tarihli yazısına da cevap mahiyetindedir. Mehmet Namık Paşa'nın, borç bulmak için ortaya koyduğu şartları değiştirmesini de isteyen Rothschildlerin yazısı şudur:

***Devletlü Namık Paşa Hazretlerine havale buyrulmuş olan memuriyetin savb-ı bendegâneme işârıyla beraber elimizden geldiği mertebe müşarünileyh Hazretlerine muavenet etmekliğimize dair geçen şehr-i Teşrin-i Evvel'in 5'i tarihiyle lütfen tahrir ve irsal buyrulmuş olan bir kıt'a emirnâme-i Hazret-i Nezaretpenâhîlerinin ahzıyla kesb-i fahr etmiştim. Tahrirât-ı mezkûrede hıdîvânelerine daha evvelce cevap tahrir edememekliğim bu bâbda istihsal-i ma'lûmât ile hâk-pâ-yi âlî-i safderânelerine oldukça işe yarar bir cevap vermek istediğimden neşet etmiştir. Bundan akdem fırsat-yâb olunduğu esnada Devlet-i 'Aliyye ile mesalihce akd-i münasebât ederek kendisine***

---

86 Badem, agm, s. 68-75; Badem, *agt*, s. 265.
87 Badem, agm, s. 68-75.

*faideli suretle iş görmek arzusunda olduğumuzu arz ettiğimizden maada fakat elçisinin kefâletiyle evvelce oldukça külliyetli bir peşin itasıyla kendisinin ikrar-ı âlisine olan itimâdımızın delil-i sıhhati ibraz eyledik zannederim. Ve anifü'l-beyan münasebatın devamını maa'l-memnûniye müşahede ile beraber sair devletler için de ettiğimiz misillu burada kendisinin itibarını daimi suretle tesis etmek zımnında Devlet-i 'Aliyye'ye bezl-i muavenet etmek niyetinde olduğumuzun ispatı zımnında mevadd-ı meşrûhanın beyanı kifâyet eder ise de bir maddeyi taahhüd eylediğimizde her şeyden evvel müteahhid olduğumuz ol maddenin tesviye-pezîr olması kâmilen muhtemel olmasını istediğimiz misillu müteşebbis olduğumuz umûrda muvaffakiyetimiz her ne mertebe meczûmumuz olursa mücerred kendümüz olkadar meydana çıkaracağımız derkâr olduğundan müşarünileyh Namık Paşa Hazretleriyle gerek burada ve gerek Londra'da görüşerek müşarünileyh Hazretleri cânibinden teklif olunan hudud-ı şurûtun el-hâletü hâzihi derkâr olan ahvâl-i politikaya ve maliyeye gayr-i muvafık olduklarını cezm ü yakin hâsıl etmişimdir. Burada müceddeden bir itibar tesisi için sermaye sahiplerinin mukaddem kendisinden akçe istikraz etmiş olan bir devletin yeni bir akçe teklifi birbirlerine rekabeten tama' ve rağbet etmeleri için şüphesiz bir faide bulmaları lâzımedendir. Alelhusus mebaliğe olan akçe ihtiyacâtıyla korkularından bizim dolgun bahalarımızı her bir tarafta pek aşağı bahalara tenzil ettirmekte bulundukları işbu esnada bile müşarünileyh Namık Paşa Hazretlerinin müessisi olan şürûtun itma'-ı için gayr-i kâfi oldukları ve hatta kendisiyle ber-vech-i matlûb muhabere ve münasebetimiz derkâr olması mülabesesiyle bu bâbda olan efkârlarımızı Devletlü Namık Paşa Hazretlerine bildirmekle kesb-i fahr etmiştik. İşte Devlet-i 'Aliyye'nin menafi ve bu bâbda tehirât-ı muzırradan vikâyesi için sefirlerinin bahaca daha ziyade vüsatlice terhis buyrulmalarından ma'ada tekrar Dersaadet'e istizana mecbur olmaksızın katiyen karar vermeleri için bu bâbda muktezî olan ruhsat-ı kâmilelerinin olması lâzımeden idüğünü*

***zan ve kıyas ederiz. Çünkü o halde süferâ-yı mumaileyha istikrazın tesviyesi için müsait fırsattan istifade etmeli ve fırsat-ı mezkûrenin zuhurunda yeni baştan tahmil ve tehir ile elden kaçırılmamak için iyi bir mevkide bulunacakları aşikârdır. Kaldı ki işbu maddenin tesviyesine muvaffak olunacak ahvâle vasıl olduğunu müşahede etmeye ve Saltanat-ı Seniyye'nin memnûn olacağı bir karara vasıl olmasına arzu olduğumun beyanına zaten der-kâr olan ihtiramât ve ubudiyetimin arz ve ibrazına vesile-i cemile ittihaz kılınmıştır.***[88]

Rothschildler, daha önce cevap yazmamalarının nedenini, teşebbüsten bir sonuç çıkmasını görmek istemelerine bağlamaktadır. Belgede, Osmanlı Devleti ile iş yapma hususunda kararlı olduklarını bu defa da söylüyorlar ve daha evvel verdikleri külliyetli miktardaki parayı hatırlatıyorlar. Rothschildler, Mehmet Namık Paşa'nın borç almak için yaptığı müracaatta öne sürdüğü şartların hem politik hem da mâlî konjonktüre uygun olmadığı fikrindedirler. Osmanlı yetkililerinin düşük tuttukları faiz ve diğer oranları yukarı çekmeleri gerekmektedir.

Mâlî bakımdan çıkmazda görünen Osmanlı Hükümeti, Rothschildlerin istediği biçimde sınırları gevşetmek zorunda kaldı kalmış ve bir müddet sonra yapılan görüşmeler mukavele ile sonuçlanmıştır.

### Rothschildlerle Mukavele Yapılıyor Fakat...

Yukarıdaki mektuptan bir müddet sonra Mehmet Namık Paşa, göreviyle ilgili olarak, 23 Mart 1854 tarihinde Hariciye Nezareti'ni bilgilendirmiştir. Paşa, borç bulmak için yapılan görüşmeleri ve Rothschildlerle ne suretle anlaştığını şöyle aktarmaktadır:

***Madde-i istikraziyenin husûlü biraz zamana muhtaç olacak. Hâlbuki Devlet-i 'Aliyye için akçenin şiddet-i lüzûmu olduğundan İngiltere ve Fransa devletlerinden tavizen onar milyon***

---

[88] *BOA, HR. TO,* No: 418/222, 25 Şubat 1854.

*frank talep olunması sefaret-i Seniyyeler vasıtasıyla devleteyn-i müşarünileyhimaya tebliğ olunacağı iradesini şâmil 2 Muharrem 70 [5 Ekim 1853] tarihiyle hâme pirâ-yı tekrîm olan emirnâme-i sami-i Nezaretpenâhîleri ma'lûm-ı çâkerî olmuş ve keyfiyet Kostaki Musurus Bey cenaplarıyla dahi müzakere olunarak memuriyeti üzere İngiltere Devleti Umûr-ı Hariciye Nazırı Lord Clarendon'a varıp keyfiyeti ifade eyledikte "Devlet-i 'Aliyye buraya istikraz için memur-ı mahsus göndermiş ise de olunacak istikrazı pahalı veriyorlar ve talimatım bu bahaya müsaid değildir" deyu istikrazı tesviye etmeyip burada emrar-ı vakt eylemekte ve "Devlet-i 'Aliyye dahi istikraz alamadı" deyu bizlerden akçe istemekte olması taaccüb olunacak şeydir ve "bizden akçe isteyeceğinize varın nasıl ederseniz edin istikrazı tesviye edip Dersaadet'e akçe yetiştirin yollu" tehevvur ile birtakım şeyler söylemiş idüğünü ve Fransa Devleti matlûb buyrulan mebaliği itaya muvafakat eylemiş ise de İngiltere Devleti muvafakat eylemediğinden ol dahi veremeyeceğini Fransa Elçisi haber verdiğini mir-i mumaileyh çâkerlerine gelip hikâye eylemiş ve tesviye-i istikraza Charles Wood, Adam Uzuil ile bakılmakda iken Goldsmid ve refiki Palmer dahi tesviyesine girişmek ve onları haber alarak Londra'daki Baron Rothschild dahi gelmiş ve bunların üçünün verdikleri fiyat bir derecede bulunmak ve bundan ziyade fiyata halka arz olunursa almayacaklarından istikraz husûle gelmeyeceğini ve asla katiyyece üzerlerine almayacaklarını katice beyan eylemiş ve keyfiyet mukaddem ve muahhiren hâk-pâ-yı âlî-i Nezaretpenâhîlerine arz ve beyan olunduğu üzere talimatta muharrer fiyat ile istikrazın tesviyesi hâlihazırda muhal görünmüş ve bu bâbda şimdiye kadar bir cevab dahi zuhur etmemiş ise de şu halde Devlet-i 'Aliyye akçe tedariki için istikraz etmeğe mecbur bulunmuş ve cevab-ı âlînin vürûduna veyahut müsaid vaktin hulûlüne terakkub olunsa fırsat fevt olup şimdi teklif ettikleri fiyat dahi bulunamayarak daha nemalı fiyat ile yapılmağa mecbur olunacağı aşikâr görünmüş olduğundan her ne yapılırsa yapılıp şunun tesviyesine mübaderet olunması mir-i*

*mumaileyh ile ledelmüzakere karar verilip Rothschild diğerlerine herhalde müreccah olduğundan onunla mukaveleye girişilip seksen beşi yüze ve yüzde 6 faiz ve kâffe-i masarifâtı üzerine olmak üzere 2 komisyona akçeyi lira olarak Londra'da teslim etmek ve seksen beşte on beşi taksit ile olmak üzere alafranga Nisan'ın üçüncü günü vermek ve ma'adasını dahi tekâsid-i muayyene ile 4 mah tamamında ifa eylemek ve bir suhulet olmak için ilk sene nikât-ı faiz verilip 14 sene zarfında istikrazın resülmâlıyla faizi 6 ayda bir kere yani senede 2 taksit ile eda olunmak ve faiz ve eda-yı deyne yüzde yarım komisyon ile kezalik masarifi üzerine olmak üzere vasıta olup marifetiyle ifa eylemek ve bunlara müteallik şerait ile müteahhid olup tarafeynden imza olunacak mukavele senedinin tanzimi dahi derdest bulunmuş ve itmamında cümlesinin suretleri takdim kılınacağı aşikâr görünmüş ve matlûb buyrulan meblağ 2.272.700 küsûr liradan ibaret olup bundan komisyon ile seksen beşten yüze varıncaya kadar 15 aded tenzil olundukda pek az şey kalacağından ve bu da istikraz olunduğuna değmeyeceğinden mebaliğ-i mezbûr tamamîsi Dersaadet'e ulaştırılmak için komisyon ile 15 adedden hâsıl olan fark zamm olunarak 2 milyon 700 bin küsûr liraya mukavele olunarak bi-tevfikullahî Teâlâ bugünden Londra ve Paris'te Banker-i mumaileyh marifetiyle halka arz olunmak ve halkın hassaten nazaran matlûb olan mikdar-ı meblağ husûle geleceği maznun bulunmağın ve inşallahu teala taksid-i evvel ile İngiltere ve Fransa devletlerinden matlûb buyrulan 20 frankı verdikleri halde tekâsid-i ahireden havale edilerek bilistishab alafranga Nisan'ın beşine doğru hareketle Dersaadet'e azimet etmek ve tekâsid-i saireleri dahi suret-i irsal-i talimat mucibince mumaileyh Mösyö Rothschild'in sipariş kılacağı ve hemen şimdi Kavril Jeffmen? üzere olduğundan ala tarikü'l-ihtisar... arz ve beyana mübaderet olunduğu muhat-ı ilm-i âlî-i Nezaretpenâhîleri buyuruldukda ol-bâbda ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*[89]

---

[89] *BOA, İ. HR*, No: 107/5283, 23 S 1270/25 Kasım 1853; Ayrıca bkz. Badem, agm, s.

Nihayet, Mehmet Namık Paşa'nın uzun süren memuriyeti bir neticeye varmıştır. Kendisine verilen talimata uygun olmasa da Rothschildlerle mutabakat sağlamıştır. Fakat bundan evvel yapılan borç görüşmeleri pek ümit kırıcı olmuştur. Bu meyanda, Londra Elçisi Kostaki Musurus, Türklere karşı kötü hisler besleyen İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon ile yaptığı görüşmede sadece sert bir nasihat almıştır. Clarendon, Rothschildlerle söz birliği sağlamış olmalı ki Osmanlı Hükümetine, şartları gevşetmesi tavsiyesinde bulunmuştur.

Müzakere edilen bankerlerin başında, bir süre sonra Osmanlı Devleti'ne ilk dış borcu verecek olan Palmer ve Ortağı Goldsmid de vardır. Londra'daki Rothschild Grubu'nun başındaki Lionel Nathan de Rothschild'le de bir araya gelen Mehmet Namık Paşa, bunların aynı şartlarla borç verdiklerini ifade etmektedir. Şu halde, talimatta belirtilen şartlarda bir anlaşma mümkün görünmemektedir. Aksi halde, biraz daha beklenirse mevcut fiyata da borç bulunamayacaktır. Mehmet Namık Paşa, Paris ve Londra Sefirleriyle de müzakere ettikten sonra, borç vermeye hazır bankerler arasında Rothschild Grubu'nu tercih ettiğini söylemektedir. Bundan sonra mukavele senedinin tanzimine girişilmiştir. Mektuba göre anlaşma şartları şöyleydi: Alınan meblağın ihraç fiyatı % 85 ve % 6 faizi olacaktır. Bütün masraflar Rothschildlere ait olmak üzere, iki komisyon verilmek kaydıyla akçe, sterlin olarak Londra'da teslim edilecektir. Borcun ilk taksiti 5 Nisan günü verilecektir. Kalanı da yine taksitler halinde dört ayda teslim edilecektir. Bir kolaylık olmak üzere, ilk sene sadece faizi ödenecek, kalanı 14 senede ifa edilecektir. Yılda iki taksit olarak anapara ve faiz ödemeleri gerçekleşecektir. Faiz ve borca yüzde yarım komisyon verilecektir. Talep edilen meblağ, 2.272.700 küsûr liradır. Komisyon ile 15 adetten hâsıl olan fark ilave olunarak, neticede 2.700.000 küsûr liralık bir borç mukavelesi imza edilmiştir ve Rothschildler borç senetlerini hemen halka arz edeceklerdir.

---

68-75; Keleş, agm, s. 116.

Mehmet Namık Paşa, Nisan'ın beşine doğru İstanbul'a hareket edeceğini de yukarıdaki mektupta haber vermektedir. Mehmet Namık Paşa'nın mektubu, Sadrazam Mustafa Naili Paşa tarafından 6 Nisan 1854 tarihinde, şu ifadelerle Padişaha gönderilmiştir.

***İstikraz olunacak mebaliğin Mösyö Rothschild'e ihale olunarak ne suretle kararlaştırılmış olduğu tafsilâtına dair devletlü Namık Paşa Hazretlerinin vürûd eden bir kıt'a şukkası manzûr-ı âli-i Hazret-i Padişahî buyrulmak üzere takdim kılındığı ve müşarünileyh Hazretlerinin bu kararı mutazammın geçen gün telgraf ile gelip meşmulü'l-nazar-ı âlî buyrulan tahrirâtı üzerine şeref-sudûr buyrulan emr ü ferman Cenâb-ı cihanbânî mantuk-ı münifi vecihle hemen tesviye-i maslahat-ı himmet eylemesi için müşarünileyh Hazretlerine talimât-ı lâzıme derdest irsal bulunduğu beyanıyla tezkere-i senaverî terkîm kılındı efendim.***[90]

Padişah Abdülmecid, yukarıdaki yazıya şu açıklamayı yapmıştır:

***Reside-i dest-i tazîm olan işbu tezkere-i samiye-i ihsaneleriyle mezkûr şukka manzûr-ı âli-i Hazret-i Şahane ve keyfiyet ma'lûm-ı meâl-i melzûm Cenâb-ı mülûkâne buyrularak şukka-i mezkûre yine savb-ı vâlâ-yı asâfilerine iade kılınmış olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[91]

Buna göre, Sultan Abdülmecid, Mehmet Namık Paşa'nın Londra'da Rothschildlerle yaptığı anlaşmayı, 8 Nisan'da onaylamıştır. Hâlbuki bu sırada mukaveleye ilişkin gelişmeler olmuştu. Sarayın bunlardan pek haberdar olamadığı anlaşılmaktadır. Buna göre; Türk-Rus savaşında Fransa ve İngiltere, 12 Mart 1854'te Osmanlı Devleti ile ittifak yapmışlardı. Borç mukavelesinden birkaç gün sonra, 28 Mart 1854'te İngiltere ve Fransa resmen Rusya'ya karşı savaş ilân etmişlerdir. Rothschild Ailesi'nin de Doğu Meselesini çok yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü savaş söylentileri borsayı da sarsıyordu. Daha, 22 Kasım 1853'te İngiltere Denizcilik Bakanı

---

[90] *BOA, İ. HR*, No: 107/5283, 8 B 1270/6 Nisan 1854.
[91] *BOA, İ. HR*, No: 107/5283, 10 B 1270/8 Nisan 1854.

James Graham, Dışişleri Bakanı Clarendon'a *Rothschild, dün gece bana panik halinde telefon etti* diye yazmıştır.[92] Savaş söylentileri bir müddet sonra gerçek olunca, bu defa mukaveleyi imzalamış ve tahvilleri piyasaya sürmüş olan Rothschild hemen telaşla, Mehmet Namık Paşa'nın yanına gelerek, istenen paranın toplanamayacağını bildirmiş ve karşılıklı olarak mukaveleden vazgeçilmiştir.

Mehmet Namık Paşa, 4 Nisan 1854 tarihli yazısında da Rothschild'in oğlunun kendisini görmeye geldiğini ve tahvillere ciddi alıcı çıkmadığını, İngiltere ve Fransa devletlerinin kefâleti olmadıkça para bulunamayacağını kendisine ifade ettiğini söylemektedir.[93] Borç meselesi, İngiltere ve Fransa'nın kefâletine ve Mısır vergisinin teminat olarak gösterilmesine bağlanmıştır. Mehmet Namık Paşa, Nisan sonuna doğru, Avrupa'dan bir şey elde edemeden İstanbul'a dönmüştür.[94]

Bu anlaşma, daha önce anlatmış olduğumuz, Eylül 1852 tarihli borç anlaşmasının akıbetine uğramıştır. Fakat 1852 anlaşmasında, Osmanlı Devleti vazgeçmiş olduğu için tazminat ödemek zorunda kalmıştı. Hâlbuki bu anlaşmayı Padişahın da onayladığı meydandadır. Şu halde, anlaşma kendi çıkarlarını bilen Rothschildler tarafından bozulmuş görünmektedir. Rothschildlerin, fesihten ötürü hiçbir takibata uğramadıklarını da biliyoruz. Aksine fesihten kısa bir süre sonra, Türkiye'deki işlerinin artacağını hesap ettiklerini bildirerek, İstanbul'a vekilleri olarak Aşkenaz Horace de Landau'yu tayin etmişlerdir. Baron Horace de Landau (1824-1903), Ukrayna kökenli Macar Yahudisidir. Kolleksiyoncudur. Rothschildlerin, 30 yaşındaki Horace de Landau için Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'ya gönderdikleri 18 Nisan 1854 tarihli tavsiye mektubu şöyledir:

***Şark tarafında olan maslahatımızın kesb-i cesâmet eylemesi Ticarethanemiz mensubâtından Mösyö Landau'nun o tarafa izamına bizi mecbur etmekle mumaileyhin hâk-pâ-yi âli-i***

[92] Alan Palmer, *Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev. Meral Gaspıralı), Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 39.
[93] Badem, agm, s. 68-75.
[94] Badem, agm, s. 68-75.

***asâfânelerine tavsiyesine ictisar olunmuş ve Saltanat-ı Seniyye-i hakk-ı âlîsine olan itimâdımızın delâil-i halisesiyle nezd-i fevkalâde de makul için der-kâr olan emel ve arzumuzu bu vesile zuhurunda her an ibrazdan halî olmamış olduğumuz misillu zât-ı hazret-i hıdîvâneleri bazı mesalih-i mühimmenin tesviye ve tanzimi zımnında muahharan davet olunduğumuz cihetle mesalih-i mezkûrenin kesb-i vüsat eylediğini dahi bi'l-müşahede mahzûz olduğumuz aşikâr bulunmuştur. Kaldı ki tarafımızdan Dersaadet'te vekilimiz olacağı cihetle orada bulunması Saltanat-ı Seniyye ile olan münasebatımızın tezayüdünü müstelzim olacak olan mumaileyh Mösyö Landau'nun taraf-ı âlî-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerinden nazar-ı lutf ve müsaade ile manzûr buyurulduğu halde hak-pay-i mekarim... asâfâneleri ile müşerref olması ricasına ictisar olmuş ve mumaileyhin hüsn-i kabulüyle bais-i memuriyeti olan mevaddın dahi muavenet-i Seniyye-i daverâneleriyle teshil buyurulması me'mûl-i acizânemiz bulunmuş idüğünün beyanı hâk-pâ-yi âli-i Nezaretpenâhîlerinden der-kâr olan ihtiramât-ı faika ve ubudiyet-i kâmilemizin tekidine vesile-i hasene ittihaz olunmuştur.***[95]

Bu tarihten sonra, Osmanlı belgelerinde Horace de Landau'nun ismine sıklıkla tesadüf edilmektedir. İstikrazın bu şekilde sonuçlanmasının pek çok nedeni vardır. Fakat önemli bir unsur olarak *kaht-ı rical* sorunu burada da meydana çıkmaktadır. Çünkü anlaşmayı yapan askerlikte uzmanlaşmış, her nasılsa Ticaret Nazırlığı'na getirilmiş olan Mehmet Namık Paşa'ydı. Mâlî konuları anlamayan, sadece Mehmet Namık Paşa değildi. Daha evvelki sayfalarda da ifade edildiği gibi Ahmet Cevdet Paşa başlıca sorunu teşhis etmişti.

Rothschild Ailesi'yle yapılan mukavelenin ortadan kalkmasından sonra da Osmanlı Devleti borç arayışlarından vazgeçmedi. Çünkü Ruslarla savaş, zaten pek sıkışık olan Osmanlı maliyesini tamamen bir çıkmaza sokmuştu. Dış borçlanmaya direnen bir hiz-

---

[95] *BOA, HR TO*, No: 418/234, 18 Nisan 1854.

bin varlığına rağmen, karar verici konumunda bulunan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, borçlanmanın ateşli bir taraftarıydı. Başarısız borç girişiminden kısa bir süre sonra, 15 Mayıs 1854 tarihinde İstanbul'da, Avrupalı bankerlerin işlerini takip eden, *her zaman hilekâr*[96] olarak tanınan Ariste Jacques Trove-Chauvel tarafından Hariciye Nezareti'ne şu yazı iletilmiştir:

***Devletlü Namık Paşa Hazretleriyle Mösyö Rothschild meyânında karargîr olan istikrazın te'kid ve tasdik-i resmisi istidasını mutazammın hâk-pâ-yi übbehet ferma-yı hıdîvlerine mah-ı Nisan'ın dokuzu [9 Nisan 1854] tarihiyle müverrahan takdimiyle kesb-i fahr ettiğim arizanın cevabına nail ve mazhar olamadığımdan ve istikraz-ı mezkûr ise biraz vakit sonra geri alınmış olduğundan şehr-i Mayısın sekizinde [8 Mayıs 1854] Meclis-i Vâlâ Reisi Devletlü Şekib Paşa Hazretlerine şehr-i Mart'ın üçünde [3 Mart 1854] vasıta-i Seniyye-i Hazret-i Nezaretpenâhîleriyle cânib-i cevânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye arz ettiğimiz teklifi müvekkillerimin talimatına imtisalen ibka ettiğimi beyan ve ihbar etmişimdir. Asaletlu Prens Napolyon Hazretleri Devlet-i 'Aliyye'nin hıfz-ı menafi-i hakkında derkâr olan himem ve gayreti iktizasınca netayic-i sahihası Saltanat-ı Seniyye ile Fransa ve İngiltere Devletleri beyninde olan revâbıt-ı dostî ve meveddetin tekid ve teyidini müstelzim olacak teklif-i mezkûru tavsiyeye rağbet ile nezd-i meâl-i vefr Hazret-i Nezaretpenâhîlerine terviç ve istishab etmişlerdir. Vekili bulunduğum zevat ekall 3 milyon lira sterlinlik bir istikrazın Londra ve Paris'te mukîm Sefir-i Osmaniye veyahut ol-bâbda mezuniyet-i kâmileyi hamil bulunacak bir memur-ı mahsus ile evvelki şerait mucibince müzakeresine girişmeğe hazır ve amadedir. Ancak müceddeden vuku'bulacak tehirât işbu istikrazın icrasını âdem-i imkân derecesine isal edebilir. Zât-ı fehamet simat-ı daverîleri muvakkaten karargîr olacak veyahut sair kabul olunabilecek şerait vecihle iktiza eden ferman-ı âlinin ita olunacağını taraf-ı***

---

[96] Bertrand Gille, *Histoire de la Maison Rothschild (1848-1870)*, II, Geneve 1967, s.151.

***acizâneme temine rağbet buyurdukları halde istikrazın kararını tacil etmek üzere ilk vapur ile bizzat Paris veyahut Londra'ya gideceğimi arz ve ifade mar'ûzâtına hâk-pâ-yi übbehet hıdîvlerine derkâr olan ihtiramât-ı ubudiyetkârânemin lütfen kabul buyurulmasını niyaz ve istirham ederim.***[97]

Victor Hugo'nun da yakın arkadaşı olan Chauvel'in mektubundan, Rothschildlerle yapılan görüşmeleri yakından takip ettiği hükmü çıkarılabilir. 9 Nisan'da, Hariciye Nezareti'ne borç görüşmelerine ilişkin süreci sorduğunu ve fakat cevap alamadığını yine Hariciye Nezareti vasıtasıyla 3 Mart'ta, müvekkilleri adına verdiği dilekçede istikraz hususunda, Osmanlı Devleti'ne yardım edebileceğini söylediği de belgenin içeriğinden ortaya çıkmaktadır. Chauvel, III. Napolyon'la da tanıştığını ima ettiği mektubunda, temsilcisi olduğu bankerlerin, Osmanlı Devleti'ne 3 milyon sterlinlik bir istikraz yapabileceklerini söylemektedir. Borçlanmanın şartları, evvelki hususlarda olacaktır ve bunun için yetkililerle görüşmeğe hazırdırlar. Bu hususta karar verilmesi halinde, ilk vapurla bizzat Londra veya Paris'e gideceğini de bildirmektedir.

## 1854 Yılında Alınan Borç

Sonraki süreçten anlaşıldığına göre Hükümet, yukarıdaki teklife itibar etmemiştir. Zira bu defa borç temin etmek için Galata Bankerlerinden *kurnaz ve hilekâr* François Louis Justin Durand ile *uyumlu adam* J. N. Black, Avrupa'ya memur edilmiştir.[98] Yanlarına da Hükümetle iletişimi sağlamak maksadıyla, kâtip olarak Revelaki verilmiştir.[99] Bu görevlendirmede seçilen isimlerden Hükümetin, Mehmet Namık Paşa'nın başarısızlığından ders çıkardığı anlaşılmaktadır. Yeni istikraz memurları, diğer bankerlerle olduğu gibi Rothschildlerle de görüşmüştür. Bu hususta, 8 Temmuz 1854'te, Hariciye Nezareti'ni şu yazıyla bilgilendirmişlerdir:

---

97 *BOA, MVL*, No: 277/15, 15 Mayıs 1854.

98 Gille, *age*, s. 151.

99 *BOA, HR. TO*, No: 418/278, 25 Temmuz 1854.

*Mah-ı halin altısı [6 Temmuz 1854] tarihiyle müverrahan Viyana Komiseri vasıtasıyla hâk-pâ-yi-i Hazret-i Nezaretpenâhîlerine takdim ile kesb-i fahr eylemiş olduğumuz ariza-i bendegânemizin mazbata suretini leffen takdime mücaseret ederiz. Dünkü gün [7 Temmuz 1854] Baron Rothschild, Paris'ten buraya vasıl olmasıyla mumaileyh ve şürekâsıyla ilk defa olmak üzere mülakat ve meşveret ederek mumaileyhima ile Pazartesi günü dahi görüşmeye karar vermişizdir. Mumaileyh Rothschild istikrazı iki kısma taksim etmemizi yani bir kısmının kararlaştırılmasına şimdi bakılmasıyla beraber kısm-ı diğerine altı mah sonra teşebbüs olunmasını teklif ediyor. Ve filhakika bundan iyi bir suretin istihsaline muktedir olamadığımız takdirde akıbetü'l-emr buna razı olacağımız derkâr ise de herhalde başka tarafları dahi yoklamamız lâzımedendir. Bugün saat üçten dörde kadar Lord Clarondon'un nezdine meduvv olduğumuzdan netice-i mükâleme ve musahebetimizi hâk-pâ-yî vâlâ-yı Hazret-i hıdîvânelerine arz edeceğimiz aşikârdır. İşte Lord Clarondon'un nezdinden avdetimizde buranın muteber sarrafları taraflarından bize teklif olunan şeraitin henüz şayân-ı kabul olacak surette olmadıklarını ve Mösyö Durand Paris'e avdet edeceğinden şehr-i mezkûrda ber vech-i matlûb bir kararda muvaffak olamadığı halde devletlerin kefâletine müracaata mecbur bulunacak ise de düvel-i müşarünileyhânın bittâbi bizden tasarruf ve idarece talep eyleyecekleri teminâtı ya bertaraf veyahut ta'dîl etmeğe çalışacağımızı hâk-pâ-yi sami-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerine arz etmeğe vaktimiz olduğu beyanıyla takdim-i arıza-i ibtidâr kılınmıştır.*[100]

İstikraz memurlarının Rothschildlerin Paris Grubu'yla, Londra'da görüştükleri anlaşılıyor. Rothschild, istikrazı ikiye ayırmayı, bir kısmının mukavelesinin yapılmasına şimdi bakılmasını, kalan kısmının da alınması için altı ay sonra harekete geçilmesini önermiştir. Yine belgeden memurların, mektubun yazıldığı gün Lord

[100] *BOA, HR. MKT*, No:81/59, 1 ZA 1270/26 Temmuz 1854.

Clarendon ile görüşecekleri de meydana çıkmaktadır. Durand'ın Paris'te görüşmeler yapacağı ve devletlerin kefâleti söz konusu olursa, tadîl yahut bu teklifi reddedecekleri de mektubun içeriğinden anlaşılmaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti, borç konusunda başka devletlerin kefâletini asla kabul etmiyordu.

İstikraz faaliyetlerine ilişkin olarak Kâtip Revelaki de Hariciye Nezareti'ne gelişmeleri aktarmaktadır. Bu meyanda kaleme aldığı 25 Temmuz 1854 tarihli yazının tercümesi şöyledir:

***Şehr-i carinin on üçü tarihiyle [13 Temmuz 1854] Londra'dan Mösyö Black ile yine şehr-i mezkûrun on dördü tarihiyle [14 Temmuz 1854] Paris'ten Mösyö Durand taraflarından alınan havadislere nazaran istikraz maddesine dair henüz katiyen hiçbir şey olunmamış ise de İngiltere Umûr-ı Ecnebîyesi Nazırı Lord Clarendon ile Fransa Umûr-ı Hariciyesi Nazırı Mösyö Drouyn de Lhuys muavenetleriyle istikraz maddesinin müzakere ve mükâlemesine devam olunarak şehr-i halin on sekizinci günü [18 Temmuz 1854] ol-bâbda bir karara muvaffak olunacağı me'mûl olunmaktadır. İstikraz-ı mezkûre dair Mösyö Rothschild ile kat'i mükâleme olunmuş ise de fakat mebaliğ-i müstakrezenin suret-i istimali üzerine nezaretlerini celp ve istilzam edeceği muhtemel olan düvel-i muavenenin kefâletlerinden ictinab olunmak emeliyle sair sarraflarla bilikdam mükâleme kılınmaktaydı. Yarın vürûdu intizar olunmakta olan Viyana postasıyla belki mah-ı halin on sekizine kadar [18 Temmuz 1854] telgraf vasıtasıyla bir haber alınabileceği beyanı hâk-pâ-yi ihsan ihtiva-yı Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerine derkâr olan ihtiramat-ı faikanın arz ve ibrazına ictisar olunmuştu.***[101]

Buna göre; 14 Temmuz 1854 tarihine kadar yapılan görüşmelerden bir netice çıkmamıştır. Fakat İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları konuyu yakından takip etmektedirler. Rothschildler ile kati bir müzakere gerçekleşmiştir. Rothschildler, devletlerin kefâletini aramaktadırlar. Bu yüzden, diğer bankerlerle de görüşülmekte-

---

[101] *BOA, HR. TO*, No: 418/278, 25 Temmuz 1854.

dir. Bu defa yapılan istikraz görüşmelerinde de daha öncekilerde olduğu gibi teminat ve devletlerin kefâleti hususlarının ön plana geçtiği açıktır.

İstikraz memurları yaptıkları görüşmeleri, 8 Ağustos'ta neticelendirdiler. Mukavele, Baron Sir Isaac Lyon Goldsmid ve John Horsley Palmer ortaklığı ile yapılmıştır.[102] Buna göre, alınan borçtan Devlet Hazinesine giren miktar, 2.286.285 İngiliz lirasıydı. İstikrazın ihraç fiyatı % 80, faizi % 6 ve yıllık itfa bedeli % 1 ve süresi 33 yıldı. İstikrazın teminatı Mısır vergisiydi.[103]

Fakat borcun hikâyesi burada bitmedi. İstikraz işini gören Durand, Black ve Revelaki, bu defa mukavele gereği olarak, hizmetleri karşılığında verilmesi gereken ücret için Hükümete dilekçe verdiler. Osmanlı borçlanmasının başka bir cephesini göstermesi bakımından da değerli olan ve 18 Aralık 1854 tarihini taşıyan *buyruldu* şu şekildedir:

***İstikraz memurları olan Mösyö Black ve Mösyö Durand bu hizmetleri mukabilinde kendilerine itası mukaddemce mukavele olunan komisyona mahsuben 15 bin liranın istikraz akçesinden havaleten verilmesini istida etmiş olduklarından ve istikrazın yüzü 75 ve yüzde 5 faiz hesabıyla husûlü takdirinde mumaileyhaya mebaliğ-i müstekrazanın yekûnü üzerine 16 bin ve eğer yüzü 80 ve yüzde 5 buçuk faiz hesabıyla ahz olunursa 18 bin ve yüzü 85 ve yüzde 6 faiz hesabıyla alındığı surette dahi 20 bin lira komisyon itası kendileriyle tanzim olunan kontrato iktizasından bulunup saye-i teshilât-vâye-i Hazret-i Mülûkâne'de hâsıl olan istikraz resülmâlce derecât-ı selâse-i mezkûrenin ikincisi demek olarak fakat faizce yarım ziyadesi olduğuna binaen işbu derece-i saniye üzerine itası lâzım gelen 18 bin lira-***

---

102 Badem, *agt*, s. 274.

103 Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, 2. Kitap, Tanzimattan Dünya Savaşı'na*, (Çev. Babür Kuzucu), Belge Yay., İstanbul 1987, s. 94; Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İletişim Yay., III. Baskı, İstanbul 2008, s. 29; Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri*, I, Orion Yay., İkinci Baskı, İstanbul 2005, s. 27.

*dan yüzde yarım ziyade faizden dolayı görünen ziyade isabet eden 285,5 ve henüz istikrazı icra olunmayan mebaliğe musib olan 7.086.5 lira tenzil ve mumaileyhaya harcırah olarak alelhesap verilen 25 bin frank yani bin lira dahi mahsub olundukda mumaileyhanın şimdilik hesapça 9 bin 628 lira matlûbları olmak icab edeceğinden bunun keyfiyet-i itası ve Saltanat-ı Seniyye ile mumailyeha meyânlarında vasıta-i muhabere olan Mösyö Revelaki'ye vuku'bulan hidemâtına nazaran verilmesi istikraz maddesi mukavelâtına dâhil olan akçenin dahi tayin-i mikdarı Nezaret-i behiyeleri Makamından geçende ba-tezkere istizan ve intişâr olunmuştu. Mumaileyha Black ve Durand'ın şu hususta taraf-ı eşref-i Devlet-i 'Aliyye'ye hüsn-i hizmet ve gayretleri vaki' olduğundan haklarında icra buyrulacak mükâfât-ı Seniyye'nin kontratolarında muayyen olan derecâtın ikinci derecesine tatbiki ve fakat mebaliğ-i müstekraza faizinin derece-i muayyeneden yüzde yarım ziyade olması cihetiyle bundan dolayı indelhesab birinci ve ikinci senelerde faizine 25 bin lira ziyan isabet eylediğinden bu münasebetle komisyondan bâlâda muharrerü'l-mikdar liranın tenzili lâzım geleceğinden istikrazın küsûru olan 2 milyon lira henüz alınmağa başlamadığı cihetle bu mikdara isabet eden komisyon şimdiden verilmek icap etmeyip bunların iltimasları dahi müstehak olacakları komisyondan alelhesap olarak akçe verilmesi suretinde bulunduğundan makam-ı vâlâlarının işârı vecihle salifülbeyan 18 bin liradan bu üç kalem şey tenzil ve mahsub olunduktan sonra küsûr kalan 9 bin bu kadar liranın havaleten mumaileyhaya itası ve mumaileyh Revelaki'ye dahi bu husustan dolayı hizmet-i vakasına mükâfât olunması cümle-i şeraitten olup kendisi ise mumaileyhanın alacakları komisyonun tadîl ve tehvin derecâtına say ederek hakkında olunacak mükâfâtı Devlet-i 'Aliyye'nin fütüvvet-i celîlesine bırakması ve ibtidâ-yı maslahattan beri bu bâbda doğrusu pek çok mesai-i halise ve hıdemât-ı hasenede bulunmuş idüğünden ve mumaileyhe verilecek mükâfât-ı nakdiyenin 100 bin frank raddesinde olması mukaddema cereyan eden müzakerât iktiza-*

***sından idüğü ifade olunmasına nazaran bunun mikdarı dahi ol-vakit taayyün etmiş demek olduğuna ve şu kadar ki bu akçe Frank hesabıyla verilecek olduğu takdirde frankın şimdiki kıymeti beş kuruştan ziyade olmasıyla bu farktan 45 bin kuruş kadar tefavüt hasıl olacağına binaen bu tefavüt hazine-i celîleye kalmak ve istikraz olunmuş ve derdest istikraz bulunmuş olan mebaliğin cümlesi için olmak üzere mumaileyh Revelaki'ye dahi mükâfâten bin kese akçe verilmesi hususuna Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararı üzerine bi'l-istizan irade-i Seniyye-i Cenâb-ı cihanbani müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş olmakla sur-ı meşrûhaya tevfikan hazinece tesviye-i icabına himmet.***[104]

Buna göre; birtakım gerekçeler sıralandıktan sonra Durand ve Black'a mukavele gereği 9 bin lira ve Kâtip Revelaki'ye de yine yapılan sözleşmeye uygun olarak 1000 kese akçe verilmesi kararlaştırılmıştır.

Alınan borcun, savaş içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin sorunlarına çare olmadığı anlaşılmış ve yeni bir istikraz arayışına çıkılmıştır. Rothschildlerden yine borç almak mümkün olmamıştı. Fakat Aile, Avrupa'nın tanınmış bankerlerinden Horace de Landau'yu Türkiye vekili olarak atamıştı. Anlaşılıyordu ki Rothschildler, borç vermek için en uygun şartları kolluyorlardı. Rothschild Ailesi'ni çok iyi tanıyan, daha evvel isminden söz ettiğimiz, Prens Metternich'in de yakını olan Gazeteci Gentz, Aile için şöyle demişti: *Olağanüstü sezgileriyle daima doğru çözüm yolunu ve doğru iki çözüm yolundan da daima en iyisini buluyorlar.*[105]

## 1855 Yılında Rothschildlerden İlk Büyük ve Uzun Vadeli Borç Alınıyor

1855 yılında Rothschildlerden ilk büyük borcun alınması süreci şöyle gelişmiştir: 1854'te Goldsmid, Palmer ve ortaklarından

---

[104] *BOA, HR. MKT*, No: 96/10, 27 RA 1271.

[105] Necip Alsan, *Çağımızı Hazırlıyan Düşünce Eylem ve Düşünce Açısından XIX. Yüzyıl*, Varlık Yay., İstanbul 1967, s. 120-121.

yapılan istikraz, Ruslarla yapılan savaş yüzünden kısa sürede erimişti. Türkiye, mâlî açıdan yine sıkıntıya girmişti. Hükümet, sorunu eskiden olduğu gibi dış borç bularak çözüme kavuşturmak istemiştir. Fakat mâlî piyasalarda Osmanlı Devleti'nin yeni bir istikrazı ödeyebileceği hususunda kuşkular vardı. Bunu ortadan kaldırmak için Müttefik Devletler olan ve savaşı sürdürmeye hevesli olan İngiltere ve Fransa Hükümetleri, borca kefil olmayı kabul etmişlerdir. Sadarette Mehmet Emin Âli Paşa'nın, Hariciye Nezareti'nin başında ise Fuat Paşa'nın bulunduğu sırada, 27 Haziran 1855 tarihinde üç devlet arasında şu anlaşma imzalanmıştır:

1- Fransa İmparatoru ve İngiltere Kraliçesi, Fransa ve İngiltere Parlamentolarının tasdiki şartıyla, Sultan tarafından akdedilecek 5 milyon sterlinlik istikrazın faizini teminat altına almayı, birlikte taahhüt ederler.

2- İstikrazın faizi % 4'tür. Osmanlı Hükümeti resülmâl üzerinden amortisman olarak % 1 meblağ ödeyecektir.

3- Söz konusu borcun faiz ve amortismanı, Osmanlı Devleti umumi gelirlerinden ve bilhassa Mısır vergisinden, önceki borçlanmaya tahsis edilen tutarın tenzilinden sonra kalan meblağdan ve bundan başka İzmir ve Beriyetüşşam-Suriye gümrüklerinin hâsılatından temin olunacaktır.[106]

27 Haziran 1855'te imzalanan bu borç antlaşması, Sultan Abdülmecid tarafından 5 Temmuz 1855'te onaylanmıştır. Borcun taksitleri ise her senenin Haziran ve Aralık aylarının 25'inde Rothschildlerin İngiltere Bankası'na ödenecekti. Bu anlaşmanın mukaddimesi gereğince, kefâletle sağlanacak olan para, tamamen savaşın yürütülmesi için sarf edilecek ve bu işi görmesi için Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin tayin edeceği üyelerden oluşan bir komisyon kurulacaktır. İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin komisyondaki temsilcileri ise Lord Hobart ve Marquis de Ploeuc idi.[107]

---

[106] *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2006, s. 88-90.
[107] Kıray, *age*, s. 29.

Düyûn-ı Umumiye'nin bir tür öncüsü sayılabilecek bu komisyonun kurulmasının, Osmanlı Devleti'nin mâlî kontrol altına alınması anlamına geldiği açıktır.

Anlaşmanın imzasından bir süre sonra yapılan oylamalarla, anlaşma Fransa Parlamentosu'nda kolaylıkla fakat İngiltere Parlamentosu'nda 30 Temmuz 1855'te 132'ye karşı 135 oyla, güçlükle kabul edilmiştir.[108] Borçlanmanın bu suretle temin edilmiş olması, en muhafazakâr bankerleri bile ortaya çıkarmış ve bu rekabet ihraç fiyatında da tesirini göstermiştir. Rothschild, bu istikrazı % 2, 5/8 komisyonla ihraç etmiştir. Faizi % 4 ve itfa meblağı senevî % 1'di.[109]

İngiltere ve Fransa'nın kefâletinin parlamentolara sunulacağı aşamalarda, Osmanlı Devleti adına Âli, Galib, Mehmet Fuat, Mehmet Rifat, Saffetî, Ahmet Muhtar İtisami ve Mehmet Habip'ten oluşan bir komisyon, Rothschildlerin İstanbul'da bulunan vekili Horace de Landau ile borç müzakerelerine başlamışlardır. Üslubu ve metodu bakımından, daha önce sözünü ettiğimiz ve Rothschildlerden biran evvel borç almayı öneren 19 Nisan 1839 tarihli arizaya benzeyen, 4 Temmuz 1855 tarihli aşağıdaki belge, bilhassa savaşan ordunun ihtiyaçlarını, ülkenin mâlî durumunu, istikraz için müttefik devletler nezdinde yapılan girişimleri ayrıntılı bir biçimde özetlemektedir.

***Ahvâl-i hazıradan dolayı Devlet-i 'Aliyye'nin muhtac-ı tesviyesi olduğu masarifât-ı fevkalâdenin suret-i tedarik ve itası hakkında geçende meyâne-i çâkerânemizde akd ve tanzim olunmuş olan komisyonda cereyan eden müzakerât ve tedkikât icabınca bazı hazain-i Hazret-i Şahane'ye ve hususuyla ordu-yı Hümâyûnlara şu aralık şiddet-i lüzûmu olan mebaliğin mikdarı ledettahmin 600 bin kese akçeye baliğ olacağı anlaşılıp bu kadar mebaliğ-i külliyenin defaten tedarik ve itası ve düşvar ve müşkil olarak fakat içlerinden tehiri na-kâbil olan bazı masarifât-ı mühimme-i müstacele tefrik olundukta bu dahi 200 bin keseden mütecaviz görünüp buna mukabil Hazine-i celîle-i Maliye mevcudundan 50 bin kese mikdarı kavaim-i nakdiye ve***

[108] Yerasimos, *age*, s. 94-96;ayrıca bkz. A. Du Velay, *age*, s. 82-83.

[109] Donald C. Blaisdell, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mâlî Kontrolü", (Çev. Hazım Atıf), *İÜHFM*, X/7, 1932, s. 37.

*sehmiye ve 100 bin kese dahi bazı muteber tüccardan alınarak yerine taşra emvâl-i mürettebesinden havalât-ı münasibe verilmesi ve 50 bin kese akçe Düvel-i Müttefika ordularına taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den verilmiş olan mühimmat ve saire bahasına mahsuben istenilip ita olunması ve küsûrunun dahi müteakiben cihet-i tesviyesi suretleri düşünülmesi hususları müzakerât-ı vaka ve İrade-i Seniyye muktezasından olarak hazineden verilecek kaimeler verilmesi ve tüccardan alınacak akçelerin alınmasına mübaşeret olunarak bir taraftan masarifât-ı mahsusa-i müstaceleye verilmekte bulunması ve Düvel-i Müttehide'den alınması mukarrer olan 50 bin kese alelhesabın dahi suret-i istihsal ve istifası cânib-i Nezaret-i celîle-i Hariciye'den sefaretlerine biletraf ifade ve tekid ile Devletleri tarafına derhal yazdırılmış olduğundan sürat-i husûlü melhûz ise de masarifât-ı bakiyeden tevkif ve tevik kabul eder şeyler olmayarak ekserisi mühim ve müstacil ve bazıları vaktiyle tedarik ve istihzar olunması elzem olan mühimmat ve zehair bahaları olduğundan sürat-ı tesviyesi mukteza-yı maslahattan olup eğerçi bu misillu masarifât-ı fevkalâde Düvel-i Muavene kefâletiyle istikrazı musammem ve mukarrer olan mebaliğden tediye olunmaktan başka çare olamayarak saye-i şevketvâye-i Hazret-i Şehinşahî'de alınan ihbar-ı resmiyeye göre bu hususda kefâlet-i muntazıra karin-husûl gibi olarak ancak bu bâbda bittâbi maslahatça yapılması lâzım gelen mukavele senedinin tanzimi ve badehu münasib görülecek ve vasıta-i istikraz olacak bazı Avrupa sarraflarıyla şerait-i lâzıme derciyle kontratolar tekrîm ve mübadelesi ile alınacak mebaliğin dest-i husül ve tasarrufa girmesi laekall 3-4 aya mütevakkıf olup ol-vakte kadar mesalih-i mühimme tehir kabul edemeyeceğinden hâl-i müstakrazdan havale ve ita kılınmak üzere tavizen mebaliğ-i muktezîyenin tedariki ehemm-i umûrdan olacağı geçenlerde Meclis-i Âlî'de bi'l-münasebe deveran eden kelimât ve müzakerât iktizasından olduğundan ve meşhur Banker Rothschild'in bu tarafta bulunan adamının ledelhace Devlet-i 'Aliyye'ye karzen bazı akçe vermeğe müstaid ve mezun olduğu evvelce ma'lûm bulunduğundan ve tavizen alınacak akçenin bundan alınması ehven göründüğün-*

*den ol-bâbda cânib-i Meclis-i Âlî'den bi'l-iktiza verilen ruhsata mebni Hariciye Nezareti celîlesi makamıyla mumaileyh mülakat ederek olunan musahabât ve kelimâtın hulâsasında alınacak istikraz akçesinden almak üzere yüzde 3 komisyon ve senede yüzde 6 itibariyle faiz ita olunmak şartıyla 5 milyon frank yani kambiyo fiyatıyla 50 bin keseden ziyade akçe vermeğe daire-i mezuniyetini mütehammil olarak fakat bundan daha ziyade şey talep buyrulur ise derhal telgraf vasıtasıyla Rothschild'e müracaat ederek tesviye-i imkâna gayret ve müsaraât edeceği anlaşılmış olduğu geçen gün Meclis-i Müteakkıd-ı Âlî'de cânib-i Nezaret-i Hariciye'den ifade olunup ol-bâbda cereyan eden müzakerâtın fezlekesinde dahi ehemmiyet-i maslahata mebni bu hususa böyle bir suret vermekten ve az gün içinde çok akçeye destres olmaktan başka çare olmadığından ve istenilen komisyon ve faizi saire nisbetle pek ziyade görünmediğinden hemen tesviyesine bakılması ve şu kadar ki musammem olan istikraz faizine bir günâ suimisl ve tesiri olmamak ve kabil olursa komisyonu biraz tenzil olunmak ve 50 bin kese akçe ile şimdi iş bitmeyeceğinden 100 bin ve mümkün olur ise 150 bin kese akçe vermesine mezuniyet istihsal etmesi zımnında kendüye ifadât-ı lâzıme icra kılınmak üzere yine mülakat olunması ve olunacak meclis-i mülakat ve kelimâtda bendeleri dahi bulunması meclisçe tensib buyrulmuş olduğundan evvelki Cuma günü [29 Haziran 1855] Hariciye Nezareti Sahilhanesi'nde ictima' olunarak ve Rothschild'in adamı mumaileyh dahi oraya celbiyle işbu maslahat-ı mühimme dermiyân ve müzakere olunarak güzâran eden makalâtın hulâsasında senevî yüzde 6 faiz sair alınan akçeler güzeştelerine göre doğrusu ehven ve hususuyla alınacak akçe kaç ay zarfında mal-i müstakrazdan verilirse ol müddet için senevî itibariyle yüzde 6 verileceği cihetle pek uygun olarak fakat alınan haberlere göre kefâlet-i meşrûta ile istihsal olunacak akçenin faizi senevî yüzde 4 gibi olacağı hiss olunmakta olduğundan buna bir günâ tesirat-ı zaidesi olmaması kaziyyesinin gözetilmesi lâzımeden olduğundan ve havale olunacak akçeye bunlar 3-5 ay zarfında alacak olurlar ise az müddet olması cihetiyle komisyon için ziyade akçe vermeyi tabien istemediğinden*

*mümkün olursa bunun tenziline çalışılmak üzere keyfiyet kendisine kelimât-ı teşvike ilavesiyle lede't-teklif Devlet-i 'Aliyye'nin merâm-ı âlisine muvafık harekâtta bulunmaya say ve gayret etmek arzusunda olup fakat şimdiki halde yüzde 3 komisyon ve 6 faizden aşağı ve 5 milyondan yukarı akçe vermeğe mezun olmayarak fakat bundan ileride yani bu 5 milyondan başka olarak 10 milyon franka kadar daha akçe ikraz etmeğe ve bu 5 milyon için verilmesi mukarrer addolunan komisyon ve faizden daha dûn şerait ile akçe vermeğe dair telgraf vasıtasıyla ruhsat istihsaline gayret eyleyeceğini ve bu husus mektûm tutulduğu halde asıl istikraz-ı musammeme bir günâ su-i tesiri olmayacağını ifade etmekle onun üzerine beynimizde cereyan eden mülahazâtın hulâsasında dahi bunlardan alınacak akçe müddet-i kalile zarfında verilecek olduğundan öyle asıl cesim istikrazlar gibi uzun zaman için olmadığından ve faiz maddesine dokunmayacağı ve mal-i müstakrazın öyle 4 faizle alınabilecek olması rivayeti böyle yüzde 3 komisyon ile kabil olamayarak la-muhale yüzde beş on noksan verileceği itibarından neşet etmesi mütebadir-i efkâr olup mesela istikraz akçesinin tekmil kararı hâsıl olması ve alınacak mahal ve verilecek zamanı tayin eylemiş olsa vakı'a buradan pek cüzi komisyon ile akçe alınıp havale verilmesi mümkün ise de henüz maslahat bu mertebeye vasıl-ı nisab-ı kemâl olamayarak her ne kadar kefâlet meselesi kararlaşmış ve dahi bu defa Fransa Sefareti'ne gelen haber-i resmiye göre Devlet-i 'Aliyye ile Düvel-i Müttefika beyninde bu istikraz maddesine dair yapılacak sened-i resminin müsveddesi kaleme alınmak üzere sipariş kılınmış olup ancak bunun tanzim ve teatisinden sonra şerait-i mahsusa ile herhangi bankerler marifet ve vasıtalarıyla alınması ba-sened kararlaşmadıkça öyle akçe havalesi kabil ve münasib olmayacağına ve para verecek sarraflar ise defaten alınacak akçeyi tamamen veremeyip elbette onlar dahi istikraz kâğıtları çıkarıp ve ashâb-ı sermayeden alıp tekasid-i münasibe ve mutedilede vereceklerinden biraz zaman geçeceği ve şöyle vakitde Rothschild gibi Avrupa'ca mikned-i maliyede itibar-ı kâmile kazanmış olan zât ile Devlet-i 'Aliyye'nin münasebet ve muamelât-ı mahsusası olması lede'l-*

*hace faidesiz şey olmayacağı cihetle hemen bu şart ile 50 bin kese alınması ve ileride mal-i müstakrazın husûl ve vusûlü biraz uzar da alelhesap suretiyle akçeye lüzûm-ı sarih görünürse alınmak ve istikraz akçesine az zamanda destres olunup da lâzım gelmez ise terk olunmak üzere ihtiyaten 100 bin kese akçeye kadar daha dün [3 Temmuz 1855] komisyon ile mezuniyet istihsal etmek üzere mumaileyhe ifadât-ı lâzıme icrası münasib görülerek öylece söylendikde bu surete dahi kabul ve muvafakat gösterip bu vereceği 50 bin kese akçeyi beher hafta borsada frank satarak nihayet üç hafta zarfında tediye ve ikmal ve frank başı her ne olursa Hazine-i celîleye teslim eyleyeceğini söylemiş olup eğerçi evvel emirde alınması musammem olan işbu 50 bin kese akçenin daha aşağı faiz ile alınması mümkün olamayıp fakat komisyonun biraz dûnca olması ümidiyle bunun için müracaat ettirilerek cevabına intizar kılınması sureti dahi mütebadir-i hatır olmuş ise de keyfiyet yazılıp adi posta ile gönderilse cevabı hayli zamana menut olarak maslahat gecikeceğine ve telgraf ile yazdırılsa tez vakitte cevabı yetişir ise de hurûf-ı mahude ve mektûme olmadığından maslahat ve devletçe olan bu mertebe ihtiyaç tereşşuh ederek ati-i istikraz dahi mazarrat-ı müntic olacağına ve hâlbuki bu 50 bin kese akçenin komisyona 1.500 kese demek olarak ve herhal bunun yüzde birisi kendilerinin bu yolda olacak masarifât-ı fevkalâdeleri olup kârları dahi yüzde ikisi demek olarak bilfarz bunun birisi tenzil ettirilmek kabil olsa gayesi 5-6 yüz keseden ibaret olduğundan ve umûr-ı maliyece vakt-i hâl politikası dahi pek de emniyet-bahş suretinde olmadığından şayed bu teenni ile kararlaşması maslahat reng-i diğer kesbedip de müşkilâta sebep verebilmesi ve Maliye maslahatının suubet ve sekteye düçâr olmaması mülahazalarına nazaran ol mikdar şey-i mevhum için öyle teklifât ile maslahatı uzatmak hasbelvakt münasib olmayacağından hazır bu adam elde iken hemen buna karar verilmesi müttehiden münasib görülerek şimdi maslahat öyle telgraf ile açıktan yazılsa mektûmiyet-i mültezimeye halel vereceğinden ve öyle akçece ihtiyaç seri olduğundan bu bâbda ne vecihle İrade-i Seniyye müteallik buyrulur ise posta ile yazılması lâzım geleceğine dair*

***kelimât-ı münasibe ile keyfiyet kendüye beyan olunmuş ve ol vecihle muvafakat ederek işbu Salı gününe kadar [yazı 4 Temmuz 1855 Çarşamba günü yazıldığına göre- 10 Temmuz 1855 Salı günü kasd ediliyor] bu maddenin mukavele-i resmiyesi icra olunur ise kendisi dahi Çarşamba [11 Temmuz 1855 Çarşamba] gününe kambiyo satmaya başlayarak tediye-i mebaliğe mübaşeret edeceğini ve bu 5 milyon franktan başka diğer mezuniyet istihsal edeceği akçeye mahsuben talep buyrulur ise birkaç milyon frank daha itasıyla teshilât-ı mümkineye gayret eyleyeceğini dahi taahhüd eylemiş ve beri taraftan dahi kendisinin böyle muntazir olan teshilâtı icra eylediği halde gerek Baron Rothschild ve gerek kendisi haklarında iltifât-ı Seniyye icra buyrulacağına dair teminât-ı münasibe ifa kılınmış olup tafsilât-ı meşrûhadan müstefad olduğu üzere ihtiyacât-ı sahihaya göre bu akçenin mukavele-i muharrereye tatbiken istihsali elzem olduğu misillu şerait-i mesrude dahi ehven olduğundan mukavele-i vaka iktizasınca şimdi 5 milyon frank tavizen alınması ve diğer için mezuniyet-i meşrût istihsal eylemek üzere mektup yazdırılması nezd-i âlilerinde dahi tasvib buyrulur ise işbu 50 bin kese hakkında şerait-i mesrude ve mukavele-i meşrûha iktizasınca bir senet yazılarak ve mumaileyhin talebi vecihle Hariciye ve Maliye Nezaretleri taraflarından imza ve temhir kılınarak ve küsûr için dahi mektub-ı tekrîm ettirilerek tesviye-i icabına itina kılınacağı muhat-ı ilm-i âlî-i asâfânelerinin buyruldukta ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.*** [110]

4 Temmuz 1855 tarihli bu belgeye göre;

a- Devlet, savaştan ötürü fevkalâde masraflarla karşı karşıyadır.

b- Bazı devlet işlerinin yerine getirilmesi ve bilhassa savaşmakta olan ordunun ihtiyaçları için lâzım gelen meblağ, yaklaşık olarak 600 bin kesedir. Fakat bu meblağın bir defa da toplanması mümkün değildir. Ertelenmesi müm-

[110] *BOA, İ. MMS*, No: 5/174, 18 L 1271/4 Temmuz 1855.

kün olmayan işlerin masrafı bile 200 bin keseden fazladır.

c- Bu meblağı temin için 50 bin kese hazineden, 100 bin kese muteber tüccardan, 50 bin kese de Müttefik Devletler ordularına edilen yardım karşılığından mahsup edilmeye çalışılacaktır. Bunun için girişimlere başlanmıştır.

d- Fakat söz konusu meblağın temini de zamana muhtaçtır. Bununla beraber mühimmât ve zahire gibi ihtiyaçlar için biran evvel para bulunmalıdır. Bu paranın tedariki, müttefiklerin kefil olduğu istikrazdan da sağlanamayacaktır. Çünkü süreç daha bitmemiştir.

e- Gerçekleşeceği anlaşılan söz konusu istikrazdan verilmek üzere Rothschildlerin İstanbul'daki vekilinden borç alınması en uygun yol olarak görünmektedir.

f- Hükümetin izniyle, bu yolda Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile Landau arasında görüşmeler yapılmıştır. Buna göre, alınacak istikrazdan verilmek üzere % 3 komisyon ve senede % 6 faizle 5 milyon frank yani kambiyo fiyatıyla 50 bin keseden fazla para, borç olarak alınabilecektir. Landau, bundan daha fazla miktar için Rothschildlere danışacağını söylemiştir.

g- Hükümete göre, istenilen faiz ve komisyon uygundur. Fakat alınacak istikraz faizine, emsâl teşkil etmemesi için bir takım indirimler yaptırmak üzere, Sadrazam da bulunduğu halde, Landau ile görüşülmüştür.

h- Landau % 3 komisyon, % 6 faizden aşağı ve 5 milyondan fazla para vermeğe yetkili olmadığını söylemiştir.

i- Devletlerin kefâletiyle yapılacak istikrazın, ne zaman olacağı ve şartları tam olarak belli değildir. Bu yüzden, Avrupa'nın itibarlı bankeri Rothschildlerden borç almak Osmanlı devleti için de faydalıdır. Vekil, parayı üç hafta içinde temin edeceğini söylemiştir.

j- Osmanlı hükümeti, "hazır bu adam elde iken" Rothschildlerden borç alınmasından yanadır.

k- Sadrazam, Landau'yu teşvik için hem Rothschildlere hem de kendisine Padişah tarafından iltifat olunacağı sözünü vermiştir.

l- Sadrazam, 50 bin keselik borç için Saray'ın iznini istemektedir.

Yukarıdaki gerekçeler özet haline getirilerek, hemen aynı günde Sadrazam tarafından Saray'a sunulmuştur. Yıllardır dışarıdan borç almaktan kaçınan Saray, bir yıl önce girdiği yola, 5 Temmuz 1855 tarihli İrade ile devam etme kararı almıştır.[111] İradenin ardından 5 Temmuz 1855'te Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa, Hariciye Nazırı Fuat Paşa ve Rothschild'in Vekili Horace de Landau ile borç antlaşması imzalanmıştır.[112]

4 Temmuz 1855 tarihini taşıyan yukarıdaki yazıda, 600 bin kese miktarında paraya acilen ihtiyaç olduğu ifade edilmişti. Akabinde, Rothschildlerden 50 bin kese meblağında para istikraz edildiyse de alınan paranın acil ihtiyaçları gidermeye yetmediği, kısa sürede meydana çıkmıştır. Hükümet bu defa, 19 Temmuz 1855 tarihinde, borç vermek için İstanbul'da bekleyen Rothschildlerin Vekili, Horace de Landau ile yeniden bir araya gelmiştir. Sadrazam, bir defa daha borçlanmak için şu yazıyla Saray'a müracaatta bulunmuştur:

***Masarif-i müstacele-i harbiyenin tesviyesi için Hazine-i celîleye muktezî olan 200 bin kesenin 150 bin kesesi tertib olunarak 50 bin kesesi dahi geçende ba-İrade-i Seniyye kararlaştırılan şerait ile Rothschild'in bu tarafta bulunan vekilinden alınmış ise de bu akçeler masarif-i mühimme-i harbiyeye tahsis ile sarf olunmakta olup fakat şu aralık Hazinenin akça ihtiyacâtı yine baki olarak mukaddemce meydana konulan hesaba göre birkaç***

[111] *BOA, İ. MMS*, No: 5/174.

[112] Antlaşmanın Fransızca metni için bkz. *BOA, HR. SFR.3*, No: 22/16, leff 2, 5 Temmuz 1855.

***ay içinde lüzûm görünen mebaliğ 5-6 yüz bin keseye reside olmağın bunun saye-i meâl-vâye-i Hazret-i Şehinşâhî'de istikraz akçesinden refte refte tedarik ve tesviyesi mümkünâttan ise de istikraz akçesinin bu uçtan ele girmesine biraz daha zaman olduğundan ve şimdi acilen tesviyesi ehemm olan şeylerin cüz-i azamı Sivastopol'da bulunan cünûd-ı Cenâb-ı Mülûkâne için iktiza eden zehairin tedariki kaziyesi olarak bunun için mukaddem alınmış olan akçeden bir mikdarının tahsisi mukarrer ise de bir 20 bin keseye daha ihtiyaç olarak onun dahi buraca serian tedarik olunması icab-ı halden göründüğü geçen gün Meclis-i Mahsus'da dermiyân ile bu bâbda seriü'l-husûl çare yine mumaileyh Rothschild'in Vekilinden bu mikdar akçenin alınması sureti görünmesiyle merkûm muahhiren celb ile ifade olundukta meblağ-ı mezkûru ita edebileceğini beyan edip şeraiti bahsinde dahi kendisi vekil bulunduğu cihetle evvelki 50 bin kese için tayin olunan şeraitten ehven surete muvafakat edemeyip şu kadar ki mukaddemki karar vecihle ileride alınacak akçelerin bu şeraitten hafif olarak tesviyesini Rothschild'e yazmış olduğundan şimdi işbu 20 bin keseyi şerait-i muallâka ile yani en ziyadesi mukaddemki mukavele vecihle yüzde 3 komisyon ve senede 6 hesabıyla faiz olup eğerçi Rothschild'den gelecek cevap bundan ehven olduğu surette onun tayin edeceği şerait-i hafifeye tatbik ile tesviyesine söz vermiş olmasıyla ve bu suret yolunda ve mutedil ve def'i ihtiyacâta tedbir-i acil görünmesiyle mezkûr 20 bin kesenin ber-vech-i muharrer şeraiti muallâk olarak merkûmdan alınması için icabının icrası hakkında her ne vecihle emr-i ferman-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Şehinşahî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantuk-ı münifi isra olunacağı beyanıyla tezkere-i senaverî tekrîm kılındı efendim.***[113]

Şimdiki halde, 20 bin kese bir meblağa ihtiyaç duyan Hükümet yine daha evvelki gerekçeleri sıralamıştır. İstikraz edilen paranın büyük kısmı, Kırım'da savaşan asker için sarf olunacaktır. Bu

[113] *BOA, İ. MMS*, No: 5/179, 4 ZA 1271/19 Temmuz 1855; *BOA, A. AMD*, No: 55/50, 1271/1855.

husus, Meclis-i Mahsus'ta da gündeme gelmiş ve yine Rothschildlere başvurulması kararı alınmış ve vekili ile görüşülmüştür. Yapılan istikrazın bu defa da faizi ve komisyonu önceki gibi olacaktı. Fakat Rothschildler, bu şartları hafifletme yönünde karar verirlerse, buna uyulacaktı. Yani borç *şeraiti muallâk* olarak alınacaktı. Padişah, 20 bin kese tutarındaki borçlanma isteğini de 20 Temmuz 1855 tarihinde onaylamıştır.[114] Kısa bir müddet sonra, Rothschildlerden beklenen cevap gelmiştir. Bu defa Hükümet, yeni koşullara uygun olarak istikraz yapacağından, Saray'dan yeniden izin almak için başvuruda bulunmuştur. 28 Temmuz 1855 tarihli tezkere şöyledir:

***Şeref-südûr buyrulan emr ü İrade-i Seniyye'ye mebni Sarraf Rothschild'in adamından bu kere alınması kararlaştırılmış olan 20 bin kese için mukaddem bir şart-ı mu'allâk yapılmış olduğu halde muahhiren Rothschild tarafından kendisine gelen mektubla verdiği ruhsat üzerine bu kere vereceği akçe için yüzde 3 güzeştenin birinin tenziline muvafakat edeceğini beyan ve ifade eylemiş olmakla yapılacak mukavelenâmenin bu surete tatbikan tanzimi hakkında her ne vecihle emr ü ferman isabet beyan Hazret-i Şehinşahi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senaverî tekrîm kılındı efendim.*** [115]

İtiraz edecek durumda olmayan Padişah, ertesi gün yani 29 Temmuz'da Hükümetin talebini onayladığını bildirmiştir. [116]

Rothschildlerin Vekili Landau ile yapılan mukaveleye göre, daha önce alınan 50 bin kesenin sarf edileceği yerler hemen belli olmuştur. Bu meyanda kaleme alınan, 31 Temmuz 1855 tarihli yazı, istikrazın harcandığı kalemleri de göstermesi açısından dikkati çekmektedir:

***Ma'lûm-ı sami-i Sadaretpenâhîleri buyrulduğu ve melfûfen takdim-i hâk-pâ-yi âlîleri kılınan defterde gösterildiği üzere ordu-yı Hümâyûnlarda bazı hazain-i Şahane'nin defi ihtiyacâtı***

[114] *BOA, İ. MMS*, No: 5/179.
[115] *BOA, İ. HR*, No: 123/6158, 12 ZA 1271/28 Temmuz 1855.
[116] *BOA, İ. HR*, No: 123/6158, 13 ZA 1271/29 Temmuz 1855.

***zımnında Meclis-i âlî-i Vükelâ kararıyla geçende tertip olunan 200 bin keseye karşılık gösterilen mebaliğ dâhilinde bulunarak devleteyn-i fehimeteyn taraflarından alelhesap istenilmesi tasavvur olunan 50 bin kesenin teehhür etmesi cihetiyle tertip olunan mahallere verilecek mebaliğden bi'l-mukaseme hisselerine isabet eden akçe muvakkaten tenzil olunmuş idi. El-haletü hazihde müessir-i himem-i Seniyyeleriyle Mösyö Rothschild'den ol mikdar kese akçe istikraz olunmak üzere kararlaştırılarak kontratoya rabt olunmuş ve bu cihetle bunun mukaddemki tenzilâta mukabil olarak mahallerine itası tabiiyet-i maslahat icabından görünmüş olmakla muvafık-ı irade-i âlîyyeleri buyrulur ise hazinece icra-yı iktizasına bakılmak üzere çâkerlerine hitaben buyruldu-ı samilerinin tasdiri lâzım geleceği muhat-ı ilm-i alîleri buyruldukda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[117]

Türkiye'de, tarih yazıcılığında sıkça söylenen, alınan borçların müsrifçe kullanıldığına dair hükümlerin bilhassa Abdülmecid dönemi için yanlış olduğu da yukarıda gösterilen belgenin içeriğinden ortaya çıkmaktadır. Ruslarla her cephede yürütülen savaşın, Osmanlı ekonomisine yüklediği maliyet çok yüksektir. 1 Ağustos 1855 tarihli aşağıdaki yazı yine Rothschildlerden, 50 bin kese tutarında bir meblağın istenmesine dairdir.

***Masarif-i fevkalâdeden dolayı hazain-i Şahane'nin Haziran gayesine kadar bir idare-i muvakkatesi hâsıl olmak üzere geçende tertib olunan 200 bin kesenin 50 bin kesesi taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den tehyie ve ita olunmuş olan eşya ve mühimmât bahası için Düvel-i Muaveneden talep olunması kararlaştırılan alelhesab akçesi olarak bunun teehhürü cihetiyle muahhiren Rothschild'in adamından alınması mukavele olunan 50 bin kesenin ona mukabil hazain-i Şahane'nin her birinin hissesine göre tefrik ve taksimi ve bir de müddet-i mezkûreden sonra yine***

---

[117] *BOA, İ. MMS*, No: 5/186, 16 ZA 1271/31 Temmuz 1855.

*hazain-i mezkûreye lüzûmu mikdar akçe itası her taraftan beyan ve işâr olunarak onun cümlesi 80.284 keseye baliğ olup bunun dahi suret-i tertib ve tesviyesi istizanına dair Maliye Nazırı Devletlü Paşa Hazretlerinin iki kıt'a tezkeresi geçen gün akd olunan Meclis-i Mahsus'da dermiyân olunup şimdiye değin masarifât-ı fevkalâde için Hazine-i celîle-i Maliye'den verilmiş olan mebaliğden muamelât-ı kalemiyesi icra olunarak karşılıksız kalmış olan akçe 300 bin keseden ziyade olduğu halde masarifât-ı vaka'nın sekte-arız olmaksızın tesviye olunması doğrusu hüsn-i idare demek olup saye-i şevket-vâye-i Hazret-i Padişahî'de istikraz akçesi ele geçtiği anda muzayaka-i maliyeye hiffet geleceği derkâr olmasıyla beraber ol vakte kadar yine bir idare-i muvakkate husûlü lâzım olduğundan ve Rothschild'den alınacak 50 bin kesenin ber-vech-i muharrer 200 bin kesenin muahharan tenezzül eden 50 bin kesesine mukabil olarak her tarafın hissesine göre taksim ve itası tabiiyet-i maslahattan olduğu misillu zikr olunan 80 bin bu kadar keseye mahsuben münasib mikdar akçe tertibi dahi iktiza-yı halden bulunduğundan ve ber-vech-i muharrer Düvel-i Muaveneye verilen mühimmât ve eşya bahası için alelhesab olarak 50 bin kese alınması kararlaştırılmış ise de bu dahi teehhür eylediğinden mezkûr 80 bin bu kadar kese masarif için mukaddemce olduğu misillu badehu mebaliğ-i müstakrazeden tesviye olunmak üzere yine Mösyö Rothschild'in adamından bir 50 bin kese akçe daha alınıp ve bunun mebaliğ-i mezbûreye mahsuben alınacağından dolayı bir lakırdı olur ise salifülbeyan mühimmât ve eşya bahası için istenilen alelhesab akçenin karşılığı olarak verdirilmesi sureti sefaretlere beyan olunup ol vecihle istihsaliyle bundan her tarafın talep eylediği mebaliğin mikdarına göre hisse tefrik ve taksim olunup istikraz akçesinin vürûduna değin hazain-i Şahane'nin bununla idaresi suretine bakılması hususu Nazır-ı müşarünileyh Hazretlerine havalesi beynelhüzzar tensib kılınmış ise de olbâbda her ne vecihle emr ü ferman Hazret-i Şehinşahî şeref-*

***sudûr buyrulur ise de mantûk-ı münifi icra olunacağı beyanıyla tezkere-i senâverî tekrîm kılındı efendim.***[118]

Devletin acil ihtiyaçlarının karşılanması için yapılanlar anlatıldıktan sonra, daha önce sözü edilen ve Müttefiklerden alınacağı hesap edilen meblağa mahsuben, Rothschildlerden 50 bin keselik bir istikraz daha gerçekleştirilmek istenmektedir. Alınacak bu para ile Avrupa'dan yapılacak 5 milyon sterlinlik istikraza kadar, masrafların karşılanması düşünülmektedir. Saray, bu isteğe 4 Ağustos tarihinde şu notla cevap vermiştir:

***Reside-i dest-i tekrîm olan işbu tezkere-i samiye-i asâfâneleriyle evrâk-ı ma'rûza meşmûl-i nazar-ı âlî-i Hazret-i Padişahî buyrulmuştur. Ol suretle mumaileyh Rothschild'in adamından 50 bin kese daha alınarak istikraz akçesinin vürûduna değin hazain-i Şahane'nin bununla idaresi suretine bakılması eğerçi tensib ve istizan buyrulmuş ise de fevkalâde masarifin kesreti ve mikdarının dahi muayyen olmaması cihetiyle şimdiye kadar ara sıra bu misillu akçeler tertip olunmakta bulunduğu halde az vakit içinde yine akçece ihtiyaç görünmekte olduğu misillu işbu alınacak akçenin dahi istikrazın vürûduna kadar idareye kâfi olamayıp yine akçeye lüzûm görünmesi melhûz olmasına ve bunun ileride envâ-i müşkilât ve karışıklığı müeddi olacağı derkâr bulunmasına nazaran mesela her tarafın masarifâtı hesap ve tahmin olunarak ve mümkün mertebe kasr ve tahdid edilerek ona göre karşılığının tedarik ve suret-i sarfına bakılmak gibi bazı usûl-i mazbuta ittihaz olunması icap edeceğinden iktiza eden zevât-ı kiram hazerâtıyla birleşilerek ve icab-ı hâl bi'l-etraf düşünülerek bu hususa bir karar verilmesi ve işbu alınacak 50 bin kese akçenin dahi bu karara tevfikan ahz ve sarfı hususunun onunla beraber arz ve istizan buyrulması müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr-i İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülûkâne mukteza-yı münifinden olarak evrâk-ı mezkûre yine savb-ı sami-i asâfânelerine iade kılınmış olmakla ol-bâbda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[119]

---

[118] *BOA, İ. MMS*, No: 5/186, 17 ZA 1271/1 Ağustos 1855.
[119] *BOA, İ. MMS*, No: 5/186.

Hükümetten gelen bu isteklerin devam edeceğini düşünen Sultan Abdülmecid, edilen borçlanmaların, istikrazın alınmasından sonra karışıklığa yol açacağını söylemiştir. Yetkililerin bir araya gelip etraflıca düşünüp, bir çare üretmelerini salık vermiştir. Padişaha göre, bu görüşmelerden sonra ortaya çıkacak harcama tablosuna bakarak, borçlanma için girişimde bulunulmalıydı.

Hükümet, Sarraf Rothschildlerle yeni bir borç anlaşması yapmak için teşebbüste bulunduğu sırada, daha önce yapılan istikrazın faizi hususunda beklenen cevabın geldiği anlaşılmaktadır. Sadaret, bu gelişmeyi Maliye Nezareti'ne şu yazıyla haber vermiştir:

***Sarraf Rothschild'in adamı ikraz edeceği 20 bin kese için yüzde 3 güzeştenin birisinin tenziline muahharan Rothschild'den mezuniyet aldığını ifade ve beyan etmiş olmakla yapılacak mukavelenâmenin bu surete tatbikan tanzimi hususuna İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî şeref-sudûr buyrulmuş olmakla ol vecihle tesviye-i icabı mütevakkıf-ı himem-i behiyeleridir.***[120]

Buna göre; Horace de Landau, 20 bin kese tutarındaki meblağın % 3 olan komisyonunu, Rothschildlerden aldığı izinle % 2'ye indirmiş olmaktadır. Padişah, akdedilecek mukavelede bu hususa riayet edilmesini bildirmiştir. Osmanlı borçları üzerinde sayısal bir çalışma yapan Hüseyin Al'a göre, Osmanlı borçlanması diğer devlet örnekleriyle karşılaştırıldığında daha ağırdır.[121]

Elimizde bulunan, 7 Ağustos 1855 tarihli bir belgeye göre Rothschildler, İngiltere ve Fransa'nın kefâletiyle Osmanlı Devleti'ne sağlanacak olan meblağdan mahsup edilmek üzere bu defa da 2 milyon franklık bir borç vermeyi kabul etmişlerdir. Bu hususta kaleme alınan yazıda şunlar söylenmektedir:

***Şehr-i Temmuz'un 5'i [5 Temmuz 1855] tarihiyle müverrah olan mukavele senedine ilave olmak üzere muharrirîn-i imza***

---

[120] *BOA, HR. MKT*, No: 115/94, 21 ZA 1271/5 Ağustos 1855.

[121] Hüseyin Al, *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi* (1820-1875), Osmanlı Bankası Arşivi ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2007, s. 147.

*Hariciye Nazırı Devletlü Fuad Paşa ve Maliye Nazırı Devletlü Muhtar Paşa Hazerâtıyla Rothschild Bâzergân'ın Dersaadet'te Vekili olan Mösyö Horace [de] Landau beynlerinde mevadd-ı atiyü'z-zikre karar verilmiştir. Şöyle ki; Paris'te mütemekkin Rothschild nam Biraderler Dersaadet'te vekilleri olan Horace [de] Landau marifetiyle Paris veyahut Londra üzerine poliçe olunmak ve İngiltere ve Fransa devletlerinin kefâletleri tahtında olarak Avrupa'da icrası musammem olan istikrazdan tesviye kılınmak üzere Devlet-i 'Aliyye'ye bu kere dahi 2 milyon frank ikraz edecek olmalarıyla mebaliğ-i mezkûre mumaileyhime temettu' olarak verilecek olan yüzde 2 komisyonun tenziliyle teslim kılınacaktır. Saltanat-ı Seniyye işbu 2 milyon frankı Avrupa'dan edeceği istikrazın ibtidâki taksidinden tediye etmeğe ve bunun için senevî yüzde 6 faiz ita etmeğe ve her ne kadar ihtimali yok ise de şayet mebaliğ-i mezkûrenin 6 mah vade zarfında marü'z-zikr istikrazdan tesviyesi olamadığı halde mezkûr 2 milyon frangı senevî yüzde 6 faiziyle beraber zikr olunan 6 mahın hitamında varidât-ı devletten mumaileyh Rothschildlere tamamen tediye ve ifa buyurmağa taahhüd eder. Mumaileyh Horace [de] Landau kendisinin hiçbir menafii olmaksızın işbu poliçeleri Devlet-i 'Aliyye hesabına olarak borsa fiyatı üzerine ve Devlet-i 'Aliyye'nin menafiini mucib olacak suretle mümkün mertebe serian füruht edip esmanını istihsal ettikçe evrâk-ı nakdiye olarak Maliye Nazırı Devletlü Paşa Hazretlerine teslim etmeye taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den memur olacaktır. Bir de mebaliğ-i mehuzanın bâlâda meşrût olduğu vecihle suret-i tediyesi icra olunmak üzere keyfiyet hemen Londra ve Paris Sefaret-i Seniyyelerine işâr ve beyan kılınacaktır.*[122]

Osmanlı Hükümeti, masrafları karşılamanın yolunu bulmuştur. Borçlanmak... Şimdiki halde, alınacak olan istikrazın tutarı 2 milyon frank kadardır. 5 Temmuz tarihli mukaveleye eklenmek üzere yeni şartlarla yapılan mukaveleyi Osmanlı Devleti adına Fuat Paşa ile Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa, Rothschildler

[122] *BOA, İ. MMS*, No: 5/174.

adına da Horace de Landau imza etmişlerdir. Bu sözleşmenin mahiyeti şudur:

a- Alınacak meblağ, Avrupa'dan alınması hesap edilen istikrazdan mahsup edilecek ve % 2 komisyon verilecektir.

b- Sözü edilen 2 milyon frankın geri ödemesi, alınacak olan istikrazın ilk taksidinden yapılacaktır.

c- Borcun senelik faizi % 6'dır.

d- Anlaşma ile sağlanacak olan istikrazdan, 2 milyon frankın geri ödemesi olmazsa, bu meblağ faiziyle beraber altı ayın sonunda Devlet'in gelirlerinden ödenecektir.

e- Landau, bu borcun poliçelerini menfaati olmadan Osmanlı Devleti hesabına borsada satacak ve karşılığı olan meblağı Maliye'ye teslim edecektir.

Alınan yeni borcun komisyonu % 2 ve ihraç fiyatının 5/8 olduğunu Rothschildler, 19 Ağustos 1855 tarihli mektuplarıyla Londra Elçisi Kostaki Musurus'a haber vermişlerdir.[123] Bu defa Kostaki Musurus, 20 Ağustos 1855 tarihinde Viyana Sefiri Arif Efendi vasıtasıyla gönderdiği telgrafla, Rothschildlerin istikrazı kabul ettikleri bilgisini Hariciye Nezareti'ne ulaştırmıştır. Telgrafta, *istikraz-ı Osmanî'nin, beher yüz liralık tahvilâtını Rothschild nam sarraf, iki lira on iki şilin ve altı peni baş vererek deruhte etmiştir* denilmekteydi.[124] Aynı tarihte, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Clarendon da Varna'daki İngiliz Konsolosu aracılığıyla İstanbul'daki Elçileri Lord Stratford de Redcliffe'ı bu gelişmeden haberdar etmiştir.

Gerek Londra Sefiri Kostaki Musurus'un ve gerekse Lord Clarendon'un telgrafı 29 Ağustos 1855'te Sadrazam tarafından Sultan Abdülmecid'e şu şekilde arz edilmiştir:

***Bu kere Lord Clarendon tarafından İngiltere Sefareti'ne ve Kostaki Bey tarafından dahi Hariciye Nezareti celîlesine telgraf vasıtasıyla tevarüd eden iki kıta tahrirât meâllerine nazaran***

---

123 *BOA, HR. SFR.3*, No: 23/25, leff 1, 19 Ağustos 1855.
124 *BOA, İ. HR*, No: 123/6160, 20 Ağustos 1855.

*Sarraf Rothschild bu defaki istikrazı hiç tenzil olmadığından başka % 2 lira, 12 şilin ve 6 peni baş ile kabul ve taahhüd eylemiş ve bu suret hiçbir devlet hakkında vuku' bulmayub Saltanat-ı Seniyye'nin itibar-ı maliyesine pek büyük bir şey olarak doğrusu şayân-ı teşekkür mevaddan ve her halde meşhur uyûn-ı bendegân ve alempenâh olan muvaffakiyet-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî semere-i celîlesinden bulunmuş olmağla da'vât-ı mefrûze-i Hazret-i Şehriyarî tekrarıyla tezyin-i lisana ubudiyet kılındığı ve tahrirât-ı mezkûrenin asıl ve tercümeleri dahi mücerred ve manzûr-ı şevket-mevfûr-ı Hazret-i Şehinşâhî buyurulmak için arz ve takdim olunduğu beyanıyla tezkere-i Senâverî terkim kılındı efendim.*[125]

Sultan'ın isteğine uygun olarak, her tarafın ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla bir komisyonun teşekkül ettiğini, 20 Ağustos'ta kaleme alınan bir yazıdan anlıyoruz. Serasker Mütercim Mehmet Rüştü Paşa, Tophane Amire Müşiri Damat Ahmet Fethi Paşa, Kapudan Paşa Damat Mehmet Ali Paşa ve Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa oldukları halde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Muhtemel masrafların tespit edildiği bu toplantının sonunda, yine daha önce talep edilen 50 bin kesenin biran evvel alınarak ilgili birimler için harcanması kararı çıkmıştır.[126]

Sadrazam tarafından Sultan Abdülmecid'e sunulan bilgi notunda da görüldüğü üzere Rothschildlerin Osmanlı Devleti'ne uygun koşullarda borç vermeyi kabul etmeleri, büyük bir başarı olarak görülmüştür. Uzun müddetten beri, Türkiye'nin kaderini Rothschildlerle birleştirmek isteyen Mustafa Reşit, Âli ve Fuat Paşalar hizbi maksatlarına nihayet ulaşmışlardır. Diğer taraftan istikraz çaresi, bundan sonra en çok başvurulan usûllerden birisi olmuştur. Osmanlı Hükümetleri, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu yolu pek çok kez kullanmışlardır.

Osmanlı ve Müttefik kuvvetlerin Kırım Savaşı'nda birçok cephede savaştığı sıralarda, 15 Eylül 1855 tarihinde Hariciye Nazırı

[125] *BOA, İ. HR*, No: 123/6160, 15 Z 1271/29 Ağustos 1855.
[126] *BOA, İ. MMS*, No:5/189.

Fuat Paşa, Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa ile Rothscildlerin Vekili Horace de Landau arasında, bu sefer 5 milyon franklık bir mukavele daha imzalanmıştır. Mukavele, aynı gün Londra Sefareti'ne de bildirildi.[127] Bu sözleşme de 5 Temmuz 1855 tarihli mukaveleye eklenecekti. Mukavele içeriğinin anlatıldığı belgede şöyle denilmektedir.

***Şehr-i Temmuz'un 5'i [5 Temmuz 1855] tarihiyle müverrah olan mukaveleye ilave olmak üzere muharrirîn-i imza Hariciye Nazırı Fuad Paşa ve Maliye Nazırı Muhtar Paşa ile Mösyö Rothschild'in Dersaadet'te Vekili olan Horace [de] Landau beynlerinde mevadd-ı atiüzzikre karar verilmiştir. Şöyle ki Paris'te mütemekkin Rothschild nam Biraderler Dersaadet'te vekilleri olan Horace [de] Landau marifetiyle Paris veyahut Londra üzerine poliçe olmak ve İngiltere ve Fransa devletlerinin kefâletleri tahtında olarak Londra'da henüz icra olmuş olan istikrazdan tesviye olunmak üzere Devlet-i 'Aliyye'ye bu kere dahi 5 milyon frank ikraz edecek olmalarıyla meblağ-ı mezkûre mumaileyhime temettu' olarak verilecek olan istikraz akçesinden tediye etmeyi taahhüd eder. Mumaileyh Mösyö Horace [de] Landau kendisinin hiçbir menfaâti olmaksızın işbu poliçeleri Devlet-i 'Aliyye hesabına olarak Maliye Nezareti ile kendisi beyninde verilen karara tatbikan serian füruht edip esmanı istihsal eyledikçe, evrâk-ı nakdiye olarak Maliye Nezareti'ne teslim etmeye taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den memur olacaktır. Bir de meblağ-ı mezkûrenin bâlâda meşrût olduğu vecihle suret-i tediyesi icra olunmak üzere keyfiyet hemen Londra Sefaret-i Seniyyesi'ne işâr ve beyan kılınacaktır.*** [128]

Müttefiklerin kefâletine konu olan istikraz meselesi yeni çözülmüştü. İşte, buradan karşılanmak üzere, Rothschildlerden 5 milyon frank daha borç alınacaktır. Komisyon olarak verilecek meblağ, buradan mahsup olunacaktır. Landau, bu poliçeleri Maliye Nezareti adına satacak, tutarını da Hazineye teslim edecektir. Yapılan bu

[127] *BOA, HR. SFR.3,* No: 22/16, 15 Eylül 1855.
[128] *BOA, İ. İMS,* No: 5/189.

mukavele ile alınacak meblağın komisyonunun hangi tarihte verileceği konusunda tereddüt olmuş, yapılan görüşmeler neticesinde, kontrat tarihinin uygun olduğu kararına varılmıştır.[129] Diğer taraftan, Rothschildlerden alınan paranın komisyonu konusu da gündeme gelmiştir. Bu konuya ilişkin Sadrazam tarafından Sultan'ın iznini almak için kaleme alınan 30 Eylül 1855 tarihli yazıda şöyle denilmektedir:

***Maliye Nezareti celîlesinin merbut ilm ü haberler ile manzûr-ı meâl-i mevfûr-ı Şehinşahî buyrulmak üzere arz ve takdim kılınan iki kıt'a takririnde tertibât-ı askeriye ve masarıf-ı müstacele-i harbiyenin sürat-i ruyet ve tesviyesi için Dersaadet'te bulunan vekili marifetiyle Mösyö Rothschild'den iki defa ba-İrade-i Seniyye istikraz olunan 7 milyon franktan gayr-ı ez-komisyon Hazine-i celîleye teslim kılınan mebaliğin tenzil olunan 46.818 kuruş dellâliyesinin suret-i tesviyesi istizan olunup bu akçe mebaliğ-i müstakrazanın masarıf-ı tâbi'yesinden olarak kabul ve tesviyesi usulünden bulunmuş olmakla ol vecihle icra-yı icabının Nezaret-i müşarüileyhaya havalesi hakkında her ne vecihle İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî şerefsünûh ve südûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyanıyla tezkere-i senâverî tekrîm kılındı efendim.***[130]

Bu vesikada, Rothschildlerden alınan meblağın, mukaveleye göre ödenmesi gereken komisyonundan söz edilmektedir. Rothschildlere ödenmesi gereken meblağın, 46.818 kuruş tuttuğu yazının içeriğinden anlaşılmaktadır. Yapılan istikrazın hangi kalemler için sarf edildiğini buradan anlamak mümkündür. Dellâliye ücretinin ödenmesi için de Saray'dan 1 Ekim'de onay çıkmıştır.[131]

Aynı tarihte, yani 1 Ekim'de Osmanlı Hükümeti, Rothschildlerden 3 milyon frank borç almak için yeni bir mukavele imza etmiştir. Rusya'nın açtığı ve uzun süredir birçok cephede yürü-

---

[129] *BOA, HR. MKT*, No:120/58, 3 M 1272/15 Eylül 1855.
[130] *BOA, İ. DH*, No: 330/21520, 18 M 1272/30 Eylül 1855.
[131] *BOA, İ. DH*, No: 330/21520, 19 M 1272/1 Ekim 1855.

tülen savaş, devamlı para gerektiriyordu. Bu sözleşme de 5 Temmuz mukavelesinin eki olacaktı. Fuat Paşa, Ahmet Muhtar İtisami Paşa ve Horace de Landau arasında kararlaştırılan mukavele şudur:

***Şehr-i Temmuz'un beşi [5 Temmuz 1855] tarihiyle müverreh olan mukavelenin iktizasınca muharrirîn-i imza Hariciye Nazırı Fuat Paşa ve Maliye Nazırı Muhtar Paşa ile Mösyö Rothschild'in Dersaadet'te vekili olan Mösyö Horace [de] Landau beynlerinde mevadd-ı atiü'z-zikr karar verilmiştir. Şöyle ki Paris'te mütemekkin Rothschild nam Biraderler Dersaadet'te vekilleri olan Mösyö Horace [de] Landau, Paris veyahut Londra üzerine poliçe olunmak ve İngiltere ve Fransa Hükümetlerinin kefâletleri tahtında olarak Londra'da henüz icra olmuş olan istikrazdan tesviye kılınmak üzere Devlet-i 'Aliyye'ye bu kere dahi 3 milyon frank ikraz edecek olmalarıyla mebaliğ-i mezkûre mumaileyhime temettu' olarak verilecek yüzde 1 komisyonun tenziliyle teslim kılınacaktır. Saltanat-ı Seniyye işbu 3 milyon frankı Londra'da istikraz-ı evvelki taksitlerinden tediye etmeyi taahhüd eder. Mumaileyh Mösyö Horace [de] Landau kendisinin hiçbir menafii olmaksızın işbu poliçeleri Devlet-i 'Aliyye hesabına olarak borsa fiyatı üzere Devlet-i 'Aliyye'nin menafiini mucib olacak suretle mümkün mertebe serian füruht edip esmanını istihsal ettikçe evrâk-ı nakdiye olarak Maliye Nezareti'ne teslim etmeye taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den memur olacaktır. Bir de mebaliğ-i mehuzenın bâlâda meşrût olduğu vecihle suret-i tediyesi icra olunmak üzere keyfiyet hemen Londra Sefaret-i Seniyyesine işâr ve beyan kılınacaktır.*** [132]

Daha önce yapılan sözleşmelerle benzer hükümler taşıdığı anlaşılan mukaveleye göre, Rothschildlere % 1 komisyon ödenecekti ve bu para 3 milyon franktan mahsup olunacaktır.

Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali* adlı kitabında, 1855 yılında yapılan istikrazatın nerelere harcandığının bilinmediği ve arşivlerde bu hususa ilişkin belgeleri bulmanın olanağı

---

[132] *BOA, İ. MMS*, No: 5/174, 19 Muharrem 1272/1 Ekim 1855.

olmadığı ifade etmektedir.[133] Bu iddianın doğru olmadığı, yukarıda ortaya konulan belgelerden meydana çıkmaktadır.

### Paris Sefareti'ni Rothschildler Finanse Ediyor

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'daki elçilikleri için gerekli olan paranın, Galata Bankerleri yahut bunların oradaki ortakları tarafından temin edildiğine dair pek çok örnek vardır. Özellikle daimi elçiliklerin Sultan II. Mahmud dönemindeki tesisi sürecinde, Osmanlı elçiliklerinin masraflarını Rothschild Ailesi'nin ortaklarından Sarraf Alléon gibi bankerler karşılamaktaydı.[134] Alléon dışında Baltazzi ve Camondolar da bu tür sarrafların önde gelenlerindendir. Öyleki Alléon ve Baltazzi, 1847'de Osmanlı Hükümeti'nin de desteğiyle İstanbul Bankası'nı (Bank-ı Dersaadet/Banque de Constantinople) da kurmuşlardı.[135] Elçiliklerin ihtiyacı için yapılan borç, daha sonra Hazineden, finansörlere ödenmektedir. Bu meyanda, 27 Ekim 1855 tarihinde Rothschildlerle yapılan bir sözleşme ile Paris Sefareti'ne finansman sağlandığı görülmektedir. Mukavelenin yapıldığı tarihte Paris Sefiri Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu Mehmet Cemil Paşa'ydı. Mukavele imzacıları ve içeriği şöyleydi:

***Muharririn-i imza Saltanat-ı Seniyye Nazır-ı Umûr-ı Hariciye Fuad Paşa ile Maliye Nazırı Muhtar Paşa Devlet-i 'Aliyye tarafından bi'l-vekâle ve Horace [de] Landau dahi Paris'te mukîm Mösyö Rothschild nam Karındaşlar cânibinden memuren atiü'l-beyan mevadda karar vermişlerdir. Şöyle ki Paris'de mukîm mumaileyhim Karındaşlar Devlet-i 'Aliyye'nin hesabına olarak Paris Sefareti Seniyyesi'ne 600 bin franklık bir kredito açıp Paris Sefiri dahi işbu kreditodan talep eyleyeceği mebaliği Maliye Hazinesi üzerine 10 gün vade ile keşîde edeceği poliçeleri mumaileyhim Karındaşlar yekûn-ı mezkûr kredito bitinceye de-***

133 Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995, s. 135.
134 Dönmez, agm, s. 527-528.
135 Kıray, *age*, s. 27.

***ğin kendisine ita edeceklerdir. İşbu poliçelerin bedeli Hazine-i celîle tarafından nakden ve frank mukabilinde frank olmak üzere tediye olunacak ve bundan başka % 1 komisyon vadelerin hululü tarihlerine göre senevî % 6 faiz ita kılınacaktır.***[136]

Mukavele Hariciye Nazırı Fuat Paşa, Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa ve Horace de Landau arasında İstanbul'da yapılmıştır. Buna göre, Paris Sefareti'ne 600 bin franklık bir kredi açılmıştır. Sefir poliçeleri, 10 gün vade ile Hazine'ye keşîde edecektir. Poliçeler, Paris'teki Rothschild Grubu tarafından, kendisine ödenecektir. Bu işlemlerin de bir bedeli vardı. Osmanlı Devleti % 1 komisyon verecek, borcu frank olarak ödeyecek ve faiz de % 6 olacaktı. Sözleşmede, borcun Müttefiklerin kefâletiyle temin olunan paradan ödeneceği bu mukavelede söylenmemiştir. Çünkü önceki sayfalarda da ifade ettiğimiz gibi Müttefikler, alınan paranın sadece Kırım Savaşı'nda kullanılmasını anlaşma maddesi haline getirmişlerdi.

**Borcu Borçla Kapatmak...**

1855 yılında Rothschildlerden alınan 5 milyon sterlinin ilk faiz taksitinin ödenmesi sırasında sıkıntı yaşanmıştır. Rothschildler, Paris Sefareti'ne kredi verdikten sonra bu defa başında Kostaki Musurus'un bulunduğu Londra Sefareti'ne de Hariciye Nezareti'nin teklifi ile 100 bin sterlinlik bir kredi açmışlardır. Bu husus, Landau'nun 16 Kasım 1855 tarihinde Hariciye Nezareti'ne yönelik olarak kaleme aldığı şu kontrat teklifinden anlaşılmaktadır:

***Zât-ı vâlâ-yı Nezaretpenâhîleriyle vuku'bulan muamelât-ı acizânemde daima son sözümü söylemeyi itiyad edinmiş olduğumdan matlûb olan 100 bin lira sterlini şerait-i atiye ile Londra'da Musurus Bey'e ita eylemeye hazır ve amâde bulunmuşumdur. Şöyle ki el-hâletü hâzihi İngiltere Bankası'nın dahi müddet-i kalile ile ikraz eylediği akçeler için almakta olduğu faiz vecihle verilecek mebaliğ ile vuku'bulacak teslimâtın güzeşteleri***

136 *BOA, HR. TO,* No: 421/4, 27 Ekim 1855.

*mütesaviyan işlemek üzere % 7 faiz ile % 2 komisyon ita buyrulması,*

*Salifü'z-zikr 100 bin lira sterlin 4 mahda kâmilen tediye olunmak için beher mah işbu mebaliğin bir rub'ı Nezaret-i celîle-i Maliye tarafından ita ve teslim kılınıp işbu teslimât için başlıca tahsisât dahi İzmir ve Beyrut gümrükleri hâsılâtıyla Mısır vergisinin fazlası tayin olunmuştur. Bu tahsisât kifâyet etmediği takdirde noksanı Nezaret-i müşarünileyha cânibinden ikmal buyrulması.*

*Teslimât-ı mezkûre İngiliz lirası olarak icra olunup buradan Londra'ya kadar vuku'bulacak nakliye masrafı dahi verilmesi ve eğer tediye olunan mebaliğ mecidiye, yüzlük altından ibaret olacak olursa beheri 108 kuruştan ve o halde alınan liraların beher adedi 120'er kuruştan hesap olunması.*

*İşbu bâlâda bast-ı beyan olunan şerait-i taraf-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerinden kabul buyrulduğu surette akd-ı kontrato olunarak bir günâ teehhür vuku'bulamamak için mebaliğ-i mezkûrenin ita kılınmasına dair hemen emir gönderebiliriz.*[137]

Rothschildlerin Vekili Horace de Landau'nun bu teklifine göre;

a- Osmanlı Hükümeti, Kostaki Musurus'a verilmek üzere Rothschildlerden, 100 bin sterlin talebinde bulunmuştur.

b- Rothschildlerin Vekili, bu meblağı İngiltere Bankası'nın uyguladığı oranlar üzerinden vermeyi taahhüd etmekte ve kısa vadeli borç için % 7 faiz -bu miktar Paris Sefareti için % 6 idi- ve % 2 komisyon önermektedir.

c- Verilecek meblağın vadesi 4 ay olacak ve her taksit Maliye Nezareti tarafından ödenecektir. Borcun teminatı İzmir, Beyrut gümrükleri ile Mısır vergisinin kalan kısmıdır. Çünkü bu verginin büyük miktarı önceki borçlanma-

[137] *BOA, HR. TO*, No: 421/35, 16 Kasım 1855.

lara tahsis edilmişti. Bu da yetmezse, eksiği Hazineden karşılanacaktır.

d- Geri ödeme İngiliz lirası üzerinden olacaktır. Eğer Mecidiye ile ödeme yapılırsa, bir İngiliz sterlini 108 kuruştan hesap edilecektir. Paranın Londra'ya nakli için gerekli olan meblağı da Osmanlı Devleti yerine getirecektir.

Horace de Landau'nun bu teklifi üzerine, Fuat ve Muhtar Paşalar ile Landau, 24 Aralık 1855'te bir araya gelmişler ve aşağıdaki mutabakata varılmıştır:

***Taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Hariciye Nazırı Devletlü Fuat Paşa ve Maliye Nazırı Devletlü Muhtar Paşa Hazerâtıyla Rothschild nam Karındaşlar tarafından dahi Mösyö Horace [de] Landau beynlerinden ber-vech-i âti mevadda karar verilmiştir: Şöyle ki; Rothschild nam Karındaşlar Londra'da icra olunan 5 milyon lira sterlin istikraz-ı Osmanî'nin evvelki 6 aylık faizinin tediye ve ibkasında istimal olunmak üzere Devlet-i 'Aliyye'nin hesabına olarak Londra Sefiri Kostaki Bey'e 100 bin lira sterline kadar bir meblağın itasına müteahhid olmuşlardır. Eğer Kostaki Bey'in yedinde bu madde için bir mikdar akçe bulunduğu takdirde mir-i mumaileyh artık Rothschildlerden zikr olunan 100 bin lira sterlinin ikmaline lâzım gelecek mikdar akçeden başka bir şey ahz ve kabz etmeyecekdir. Ve mumaileyh Rothschild'in dahi nakden tediye ve teslim etmiş olacakları mebaliğ için yüzde 2 komisyon ile yüzde 7 faiz ahz edeceklerdir. Ve işbu verilecek akçenin Rothschildlere suret-i tediyesi dahi mebaliği-i mezbûrenin verildiği günden itibaren beher taksiti 6 haftadan 6 haftaya olmak ve bu hesabla mebaliği-i mezbûrenin tediyesi 6 ayda ikmal kılınmak üzere müşarünileyh Maliye Nazırı Hazretleri taraflarından 4 taksit ile icra buyurulacaktır. Kaldı ki mebaliği-i mezbûrenin tediye ve tesviyesi mukaddem yüzde 6 faiz ile istikraz olunmuş olan 3 milyon liranın faizi Mısır'ın sene-i hicriye-i haliyesi vergisinden tenzil olunduktan sonra bakisiyle İzmir ve Beriyetüşşam gümrükleri hâsılâtından ifa olunacağın-***

***dan müşarünileyh Maliye Nazırı Paşa Hazretleri Mösyö Landau'ya zikr olunan gümrükler mültezimleri ve Hariciye Nazırı Paşa Hazretleri dahi Kostaki Bey'in üzerine birer havale mektupları ita buyuracaklardır. Bir de bâlâda meşrût olduğu vecihle şayed Mısır'ın vergisi Rothschildler tarafından Londra'da verilen mebaliğin tediyesine kâfi olacak olur ise mumaileyh Mösyö Landau marüzzikr gümrükler mültezimleri üzerine almış olduğu havalâtı sened ittihaz edemiyecekdir. Bu tarafda tediye olunacak mebaliğ kaime olub fakat lira sterlinin fiyat-ı cariyesi üzerine hesab olunacak ve meşrût olan yüzde 7 faiz dahi iki tarafdan işlettirilecektir.*** [138]

Varılan mutabakata göre Rothschildler, Kostaki Musurus Bey'e 100 bin sterlin vereceklerdi. Bu para, 5 milyon sterlinlik istikrazın ilk altı aylık faizinin ödenmesinde kullanılacaktır. Bu borcun faizi % 7 ve komisyonu da % 2 olacaktır. Her taksit altışar hafta arayla, altı ayda ve dört taksit halinde, Hazine'ce ödenecektir. Ödeme, kaime ile yapılacak bununla birlikte sterlinin cari fiyatı üzerinden hesap olunacaktır. Faizi de buna göre hesap olunacaktır. Teminat olarak İzmir ve Suriye gümrük gelirleri gösterilecektir. Bu mutabakatın ardından Rothschild Ailesi tarafından kaleme alınan, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'ya gönderilen 29 Ocak 1856 tarihli mektupta, 26 Aralık 1855'te, Londra Sefiri Kostaki Musurus'a 60 bin liralık ödeme yapıldığı haberi verilmektedir.[139]

Yapılan şu mukavelelerle, Osmanlı Hükümeti'nin cari harcamaları da borç alarak kapatmaya çalıştığı gözlenmektedir. Bu hâl ileride de devam edecek ve moratoryumla neticelenecektir. Kırım Savaşı'nın bitmesinden sonra, Osmanlı Hükümeti, Rothschildlerden aldığı borcun ikinci taksidini de ödeyemediği için 22 Temmuz 1856'da Rothschildlerin Vekili Horace de Landau ile yeniden müzakereye girişmiştir. Osmanlı tarafından Fuat Paşa ve Muhtar Paşa'nın imzaladıkları mukavele şudur:

---

[138] *BOA, HR. TO*, No: 421/34, 13 R 1272/24 Aralık 1855.
[139] *BOA, HR. TO*, No: 422/27.

*Vaz'ı imza Saltanat-ı Seniyye'nin Umûr-ı Hariciye Nazırı Devletlü Fuad Paşa Hazretleri ve Umûr-ı Maliye Nazırı Muhtar Paşa Hazretleriyle Paris'te mukîm Rothschildlerin vekili Horace [de] Landau meyânesinde mevadd-ı âtiyeye karar verilmiştir:*

*Şöyle ki evvela Mösyö Rothschildler taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den Londra'da akd olunmuş olan 5 milyon liralık istikrazın ikinci taksidinin faizini tediye etmek için Saltanat-ı Seniyye'nin hesabına olarak Londra Sefiri Kostaki Musurus Bey'e 101.500 lira ita etmekliği taahhüd ederler.*

*Saniyen mumaileyhe peşinen ita etmiş olacakları meblağ-ı mezbûr üzerine yüzde 2 komisyonu ve senevî % 6,5 faiz alacaklardır.*

*Salisen meblağ-ı mezbûrun tediyesi 4 ay zarfında tamamen icra olunmak üzere teslim gününden itibaren mah be mah 4 taksit ile Maliye Nazırı Paşa Hazretleri tarafından ifa olunacaktır.*

*Rabian, tediye-i mezkûre varidât-ı Saltanat-ı Seniyye'nin kâffesi ve hususan 3 milyon liralık istikrazın % 6 faizinin tesviyesine mahsus olan mebaliğ tenzil ve ikraz olunduktan sonra Mısır'ın sene-i cariye vergisi ve İzmir ve Beriyetüşşam gümrükleri varidâtıyla icra olunacaktır.*

*Hamisen, tediye-i mezkûre için verilecek mebaliğ Mösyö Landau'nun intihabıyla ya nakden lira/sterlin veyahut Londra'ya ve son andaki borsa fiyatı üzere kaime olarak tediye ve ifa olunması mumaileyh Mösyö Landau'nun rey ve ihtiyarına muhavvel olarak meşrût olan % 6,5 faiz dahi tarafına müşterek olacaktır.*[140]

Belgeye göre Rothschildler, Kostaki Musurus Bey'e bu defa 101.500 lira vereceklerdir. Bu meblağın 1.500 liralık kısmının, İngiltere Bankası'nın hizmeti için ayrıldığını başka bir belgeden öğreniyoruz. Para, 5 milyon sterlinlik istikrazın ikinci taksidinin faizini ödemek için kullanılacaktır.

---

140 *BOA, HR. TO*, No: 424/16, 22 Temmuz 1856.

Bu borcun faizi yıllık % 6,5 ve komisyonu % 2 olacaktır. Meblağ, 4 ayda ve Hazinece, taksitle icra edilecektir. 3 milyon liralık istikrazın % 6 olan faizinin ödenmesi için gösterilen gelir kalemlerinden söz konusu miktar mahsup edildikten sonra, Mısır vergisinin, İzmir ve Suriye gümrüklerinin geliriyle mukavele gereği olan borç ödenecektir. Ödeme biriminin sterlin yahut rayiçteki borsa fiyatıyla kaime olması, Landau'nun tercihine bırakılmıştır.

21 Ağustos 1856 tarihinde kaleme alınan ve aşağıda tam metni verilen başka bir belge içeriğinden, Rothschildler tarafından mukavelenin gereklerinin yerine getirildiği anlaşılmaktadır:

***İngiltere ve Fransa Devletleri kefâletiyle müverrahan istikraz olunan 5 milyon liranın sene-i haliye faizi taksidinin ikincisi için 100 bin lira ile beher sene İngiltere Bankası'na hizmeti mukabil verilecek 1.500 altunun şehr-i Temmuz'un yirmi beşine [25 Temmuz 1856] bankaya teslimi meşrût olduğundan ve Rothschild Sarrafhanesi tarafından yalnız geçen defa verilmiş olan yüzde 7 faizin yüzde 20 tenzil olunarak küsûr-ı şeraiti evvelki mukavelenin aynı olmak üzere bir mukavele yapılarak maslahatın ehemmiyetine mebni iktiza eden akçe derhal Sarrafhane-i mezkûr tarafından Londra'ya tediye ettirilmiş idüğünden ol vecihle Hazinece muamelât-ı kalemiyesinin icrası zımnında keyfiyetin taraf-ı âlîlerine havalesi hususuna bi'l-istizan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı cihanbânî müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş ol-bâbda yapılan mukavelenâme taraf-ı vâlâlarına irsal kılınmış olmakla ol vecihle iktizasının icrasına himmet.***[141]

Hariciye Nezareti'nin yazısına göre, Rothschildlerle yapılan son mukavelede faiz maddesi biraz daha düşük tutulmuştur. Hariciye Nezareti mukaveleye göre, Hazine tarafından yerine getirilmesi icap eden hususlara bakılmasını Maliye'ye hatırlatmaktadır.

---

141 *BOA, HR. MKT*, No: 155/88, 19 Z 1272/21 Ağustos 1856.

## Savaştan Sonra...

Kırım Savaşı'ndan sonra ihtiyaçların son bulmadığı, devletin büyük bir malî sıkıntı içerisinde bulunduğu Sadrazam Âli Paşa tarafından Maliye Nezareti'ne gönderilen 7 Eylül 1856 tarihli şu yazıdan anlaşılmaktadır:

***Ma'lûm-ı samileri buyrulduğu üzere masarif-i umumiye-i harbiyeden dolayı devâir-i muhtelifenin her birine biraz şey verilmek üzere aceleten tedarikine ihtiyaç görünen 100 bin keseden derdest tahsil bulunan iane-i askeriye akçesi karşılık tutularak ondan ceste ceste tediye olunmak üzere Rothschild'in burada bulunan adamı Mösyö Landau'nun şimdilik itasına muvafakat eylediği 50 bin kese akçeye yüzde 8 faiz ve 2 komisyon verilmek ve suret-i tediyesinde dahi Maliye Hazine-i celîlesinden nısfı evrâk-ı nakdiye ve nısf-ı diğeri nakid olarak mahiye 2.500 kese ve imkân bulundukça daha ziyade verilerek sene ahirinde her ne baki kalır ise toptan ita olunmak ve ileride 50 bin kese akçe daha alınır ise şehriye ita olunacak şey iki katı olacağından bu suret şimdi tanzim olunacak kontratoya derc kılınmak üzere şimdilik bu 50 bin kese akçenin istidânesiyle iktiza eden kontratosunun tanzimi Hariciye Nezareti celîlesine havale ve 100 bin kese alınmış ve işbu alınacak 50 bin keseden Maliye Hazine-i celîlesine 15 bin ve Nizâmiye Hazine-i behiyesine 20 bin ve Tersane-i Amire ve Tophane-i ma'mureye yedişer bin beşer yüz kese verilip ileride 50 bin kese daha alınır ise evvelki tertib derecesine isal olunması sureti Meclis-i Hass-ı Vükelâ kararı ve olbâbda şerefsünûh buyrulan emr ü ferman-ı Cenâb-ı Padişahî iktizasından olmakla Hariciye Nezareti celîlesiyle bi'l-muhabere ber mantuk-ı İrade-i Seniyye iktiza eden kontratonun tanzimiyle Hazinece dahi tesviyesine himmet buyrulmak babında.***[142]

Buna göre; Hariciye, Maliye, Hazine-i Hassa, Evkaf-ı Hümâyûn, Ticaret Nazırları Zaptiye Müşiri, Sadaret Müsteşarı, Adliye Reisi ve Valide Kethüdası'nın katılımıyla Sadrazamın başkanlığında kurulan Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da, Rothschildlerden yeni bir istikraz yapmak

---

[142] *BOA, A. MKT. NZD,* No: 193/24, 7 M 1273/7 Eylül 1856.

için karar alınmıştır. Askerî masraflar için alınacak borcun miktarı, 100 bin kesedir. Borcun teminatı Gayrimüslim tebaadan alınan *iane-i askeriye* vergisidir. Landau, şimdilik 50 bin keseye izin vermiştir. Bunun faizi % 8 ve komisyonu % 2'dir. Borcun ödemesi, Maliye tarafından yarısı senetle kalanı da nakit olarak 2.500 kese olarak sene sonuna kadar gerçekleştirilecektir. Diğer 50 bin kese için de mukavele yapılmıştır. Şimdi yapılmazsa, ödemeler iki katına çıkacaktır. Alınacak meblağdan 15 bin kese Maliye Hazinesi'ne, 20 bin kese Nizamiye Hazinesi'ne, 7.500'er kese, Tersane-i Amire ile Tophane'ye ayrılacaktır. Bu borçlanmanın, Müttefiklerin kefil olduğu meblağ ile ilişkisi bulunmadığı, sarfın askerlik dışı işlere yapılmasından da meydana çıkmaktadır. Osmanlı yöneticileri, borçlanarak devleti idare etmenin yolunu bulmuşlar ve sıkça bu yolu kullanmaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti tarafından alınan borçların geri ödemelerinde hem Hükümetin hem de Rothschildlerin çok titiz davrandığı 5 Ekim 1856 tarihli Sadaret yazısından anlaşılmaktadır. Ekim ayı taksidinin Mısır vergisinden ayrılan kısmının Mısır Valisi tarafından yatırılmadığı görülünce hemen teşebbüse geçilmiştir.

***Mukaddemce istikraz olunan 3 milyon liranın işbu Teşrin-i Evvel [Ekim 1856] taksiti olan 120 bin liradan henüz cânib-i Mısır'dan gönderilmeyen 80 bin liranın Rothschild Bâzergân'dan alınıp ita olunması ve bunun için verilecek komisyon ile muvakkat faizin Hazine-i Celîle ile Mısır Valisi Fehametlu Devletlü [Said] Paşa Hazretleri beyninde badehu suret-i tesviyesine bakılması hususlarına bilistizan emr ü ferman mekarim-unvan Hazret-i Padişahî müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş ve suret-i hâl Londra Sefareti Seniyyesi'ne dahi bildirilmiş ve buna dair olan kontrat li-eclülhıfz merbûten gönderilmiş olmakla bermantuk-ı İrade-i Seniyye-i iktiza-yı halin ifasına himmet buyurmaları.***[143]

Ekim ayı taksidinin, Mısır vergisinden ayrılan kısmının, Mısır Valisi tarafından yatırılmayan miktarı 80 bin liradır. Bu miktarda

143 *BOA, HR. MKT*, No: 161/92, 5 S 1273/5 Ekim 1856.

paranın Rothschildlerden alınıp faiz ve komisyonunun Mısır ile Maliye arasında çözüme kavuşturulmasına dair 5 Ekim 1856'da hemen bir *irade* çıkarma yoluna gidilmiştir. Hâlbuki Londra Elçisi Kostaki Musurus Bey, 2 Ekim tarihli telgrafıyla, 80 bin liranın Mısır Valisi tarafından bankaya yatırıldığını söylemiş[144] ve 6 Ekim'de Rothschildlerden alınması gereken meblağdan vazgeçilmiştir. Hükümetin bu sırada Mısır Valisi'nin gönderdiği paradan haberdar olmadan önce Rothschildlere müzakereye girişmesi de ayrı bir garabettir. Böylece Ekim ayı taksidini ödeyen Osmanlı Hükümeti, Rothschildleri de küstürmemek için Londra Elçisi Kostaki Musurus Bey'e *Rothschild'in Devlet-i Aliye'nin işbu hizmetinde dahi bulunmağa ibraz-ı muvafakat eylemiş olmasından dolayı kendisine beyan-ı mahzûziyet olunması* tavsiye edilmiştir.[145]

Şu halde, Padişahın onayı çıkmadan önce söz konusu meblağın, Rothschildlerden alınması yolunda Hariciye Nazırı Fuat Paşa ve Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa ile Rothschildler Sarrafhaneleri'nin Vekili bulunan Mösyö Horace de Landau arasında aşağıda metni verilen kontrat yapılmıştır:

***Mösyö Rothschildler Karındaşları Devlet-i 'Aliyye hesabına olarak Londra'da yüzde 6 faizle icra olunan istikraz-ı Osmanî'nin Teşrin-i Evvel [Ekim 1856] ibtidâsında verilecek faizin ve gerek amortisman namıyla mahsubât akçesi tesviye olunmak üzere Londra'da Devlet-i 'Aliyye Sefiri bulunan Saadetlu Musurus Bey'e 80 bin lira sterlin kadar lüzûmu olan akçeyi vereceklerdir. Mumaileyh Rothschild'in bu suretle verecekleri akçe için yüzde 2 komisyon ve senevî yüzde 7 faiz alacaklardır. İşbu akçenin mürûr olan Mısır vergisinden en nihayet üç ay zarfında İngiltere Bankası tarafından tediye kılınacaktır ve bu madde zımnında Saltanat-ı Seniyye mumaileyhim Rothschildler Londra Bankası Müdürü ile Devlet-i 'Aliyye Sefiri için birer kıt'a mektub vererek şimdiye kadar vürûd etmemiş olan Mısır vergisinin Londra'da bulunan Rothschildlere verdikleri akçe mukabilinde***

---

144 *BOA, İ. HR*, No: 136/7015, leff 2, 2 Ekim 1856.
145 *BOA, İ. HR*, No: 136/7015, 6 S 1273/6 Ekim 1856.

***ita olunması tavsiye ve tenbih buyurulacaktır. Mebaliğ-i merkûme bâlâda muharrer müddet zarfında tediye olunamadığı halde Devlet-i 'Aliyye meblağ-ı merkûmeyi burada 1857 sene-i İseviye'de kâin şehr-i Kanun-ı Sani'si ibtidâsında [Ocak 1857 başı] komisyon ve faiziyle beraber bâlâda muharrer şerait mucibince Mösyö Landau'nun istediği vecihle ya aynen veyahut borsaya vürûdu tediye kılınmak şartıyla kaime olarak tediyeye mecbur olup bu akçe dahi iane-i askeriyeden gelecek akçenin kefâleti tahtına konulacaktır.***[146]

Hükümetin, Rothschildlere olan borçları ödeme hususunda çok hassas davrandığı anlaşılmaktadır. Daha sonra fesh edilen bu kontrata göre; alınacak 80 bin liranın faizi % 7 ve komisyonu % 2 olacaktır. Mısır vergisinin Londra'ya gönderilmemesi halinde, Osmanlı Hükümeti bu sözleşmeden kaynaklanan borçları, 1857 başında İstanbul'da ödeyecektir.

Kostaki Musurus Bey'in telgrafının görülmesinden sonra, aynı gün yani 5 Ekim 1856 tarihinde Sadaret, Saray'a yönelik aşağıdaki yazıyı kaleme almıştır:

***Yüzde beş 5 ile istikraz olunmuş olan 3 milyon liranın tekasidi Mısır cânibinden muhavvel olmasıyla Teşrin-i Evvel taksidi olan 120 bin liradan gayr-ı ez-irsal 80 bin liranın vakt-i muayyeni vürûdunda Londra'ya vasıl olamadığı surette Rothschild Bâzergân'dan ahz ve tesviyesi kararlaştırılarak şerefsünûh buyrulan emr ü ferman-ı Hazret-i Padişahî mantuk-ı icra-yı icabı Londra Sefareti Seniyyesi'ne bildirilmişti. Bu defa Londra Sefiri Kostaki Bey cânibinden tevarüd eden tahrirât-ı telgrafiyede Mısır Valisi Fehametlu Devletlü Paşa Hazretleri tarafından mezkûr 80 bin lira dahi Londra'ya gelerek mumaileyh Rothschild'den alınacak mebaliğin ahzından sarf-ı nazar kılındığı beyan olunmuş olmasıyla tahrirât-ı mezkûrenin tercümesi manzûr-ı şevket mevfûr-ı Cenâb-ı Padişahî buyrulmak için arz ve takdim kılındı. Mebaliğ-i mezkûrenin ahzına hacet-i mess etme-***

[146] *BOA, HR. TO,* No: 375/38.

***miş ise de mumaileyh Rothschild'in Devlet-i 'Aliyye'nin işbu hizmetinde dahi bulunmağa ibraz-ı muvafakat eylemiş olmasından dolayı Sefir-i mumaileyh tarafından kendisine beyan-ı mahzûziyet olunması münasib gibi görünür ise de yine her ne vecihle İrade-i Seniyye-i Hazret-i Şehinşahî müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantuk-ı münifi icra olunacağı beyanıyla tezkere-i senâverî terkîm kılındı efendim.***[147]

Kostaki Musurus Bey'in telgrafının içeriğinden söz edilmekle beraber tarihinden bahsedilmemesi -oysaki tarihi 2 Ekim 1856'ydı- ve Rothschildlere, Elçi'nin, Osmanlı Devleti adına minnettarlığını bildirmesinin istenmesi de dikkat çekicidir. Aynı belgedeki nottan, Padişahın bu yeni isteği de tasdik ettiği izlenmektedir. Ekim ayı taksidinin Rothschildlerden alınacağına dair Saray'ın da onayladığı mukavele, 3 Kasım 1856 tarihinde aynı usulle feshedilmiştir.[148] Bu sırada, 20 Kasım 1856'da Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile Maliye Nazırı Ahmet Muhtar İtisami Paşa, Galata Bankerleri Yani Bey, Teodor Baltazzi (Baltacı), Aristidi Baltazzi (Baltacı) ve Basil Zaharof ile bir antlaşma imzalayarak 50 bin kese yani 25 milyon kuruşluk başka bir borç antlaşması yaptı. Bu yeni borçlanmanın 15 milyonu Teodor Baltacı 5 milyonu Yani Bey, 2.500.000 Aristidi Baltacı ve diğer 2.500.000 kuruşunu Basil Zaharof üstlenmiştir.[149]

Fakat Mısır Valisinin geç gönderdiği paradan kaynaklanan sorunlar bitmemiştir. Ödenmeyen borç hakkında Landau, Rothschildlerle yapılan mukavelenin gereği olan bir kısım noktaları, Osmanlı Hükümeti'ne bildirmiştir. Bunun üzerine Hükümet aşağıdaki yazıyla mukavele gereği olan miktarın ödenmesi için 16 Ocak 1857 tarihinde Maliye'ye talimat vermiştir.

***Mukaddemce istikraz olunan 3 milyon liranın geçen Teşrin-i Evvel [Ekim 1856] taksidine mahsuben Rothschild Bazirgân'dan alınması kontratoya rabt olunan ve Londra'ya***

---

[147] *BOA, İ. HR*, No: 136/7015, 5 Safer 1273/5 Ekim 1856.
[148] *BOA, HR. MKT*, No: 165/55, 5 RA 1273/3 Kasım 1856.
[149] *BOA, HR. TO*, No: 375/38, 20 Kasım 1856.

***Mısır'dan akçe vürûdu cihetiyle alınmayan 80 bin liranın 15 günlük faizi ve komisyonu olmak üzere Bazirgân-ı mumaileyhin adamı Landau tarafından talep olunan 1.830,5 liranın Hazine-i celîleden tesviye ve itasıyla bunun için tanzim olunmuş olan kontratoların redd ve şekk olunması hususuna bila-istizan emr-ü ferman meâl-i unvan Hazret-i Padişahî müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş olmağın mantuk-ı münifinin sürat-i ifasına himmet buyurulmaları.***[150]

Osmanlı Devleti'ne milyonlarca sterlin borç verip, bunun karşılığında Devletin en önemli ve sağlam gelir kaynaklarının teminat olarak gösterilmesini sağlayan Rothschild Ailesi'nin, 1.830,5 liradan vazgeçmemesi dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin Aileden, son yapılan istikrazın ödenmesi icap eden faizine mahsuben, Londra Elçisi Kostaki Musurus marifetiyle, 20 bin lira borç alındığı da 23 Ocak 1857 tarihli belgede görülmektedir.[151]

Landau aracılığı ile daha önce alınan borçların ödemelerinde, bir takım pürüzlerin yaşandığı da anlaşılmaktadır. Bu pürüzlerin biri de Rothschildlere ödenecek paranın nakit olarak mı yoksa kaime olarak mı ödeneceği meselesiydi. Bu kapsamda Maliye Nazırı Mehmet Hasip Paşa'nın 4 Kasım 1857 tarihli yazısında Rothschild Ailesi'nin Vekili Horace de Landau'dan alınan borcun geri ödenmesinde Landau, yarısının beşlik nakit ve diğer yarısının kaime olarak ödenmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine Maliye Nazırı, Landau ile birlikte antlaşmayı imzalayan ve o sırada Meclis-i Ali-i Tanzimat Reisi olan Fuat Paşa ile Maliye eski Nazırı Muhtar Paşa'nın görüşüne başvurarak Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'ya bilgi vermektedir.[152] Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın 21 Kasım 1857'de meseleyi Sultan Abdülmecid'e arz ettiği yazı şudur:

***Mukaddema Mösyö Horace [de] Landau'dan nısfı nakid ve nısfı kaime olarak istikraz olunan mebaliğ-i ma'lûme Faiz Komisyonu'nun suret-i tediyesi istizanını şâmil Maliye Nazırı***

---

150 *BOA, HR. MKT*, No:173/42, 20 CA 1273/16 Ocak 1857.
151 *BOA, HR. MKT*, No: 174/64, 27 CA 1273/23 Ocak 1857; Manav, *agt*, s. 120.
152 *BOA, İ. DH*, No: 392/25940, 26 RA 1274/4 Kasım 1857.

***Devletlü [Mehmet Hasip Paşa] Paşa Hazretlerinin bir kıta tezkeresi ile evrâk-ı melfûfe manzûr-ı âlî buyurulmak için arz ve takdim kılındı. Zikr olunan Faiz Komisyonu'nun istida olunduğu vecihle nısfı nakid ve nısfı kaime olarak verilmesine dair kontratosunda sarahat olmadığı tezkere-i mar'ûzada gösterilmiş ise de hîn-i mukavelesinde olvecihle nısfı beşlik ve nısfı kaime olarak ita olunması şifahen bahs ve beyan olunduğu misillu Faiz Komisyonu'nun re'sülmâl ile beraber bura ve taşra emvâlinden verilmesi kaydı kontratoda münderic olarak bu dahi burada verilecek mikdarının kâğıd ve taşradan havale olunacağının nakid verilmesi ve bu cihetle nısfının kâğıd ve nısf-ı diğerinin nakden ifa kılınması manen dâhil-i mukavele bulunmuş idüğü vaktiyle işbu kontratoyu imza etmiş olan Devletlü Fuat Paşa ve Devletlü Muhtar Paşa Hazerâtı tarafından ifade olunmuş olduğuna ve bu suretle itası takdirinde dahi pek çok şey fark etmeyerek nihayet 200 bin kuruş kadar ziyade verilmek lâzım geleceği Nazır-ı müşarünileyh cânibinden şifahen beyan olunduğuna mebni işbu faizin ve Komisyonun bervech-i istida nısfı beşlik ve nısfı kaime itası hususunun Nazır-ı müşarünileyh Hazretlerine bildirilmesi icab-ı hâlden gibi görünüyor ise de olbabda her ne vecihle emr ü ferman-ı Hazret-i Padişahî müteallik ve şerefsüdûr buyrulur ise mantuk-ı celili infaz olunacağı beyanıyla tezkere-i senâverî terkimine ibtidâr kılındı efendim.***[153]

### Rothschildlerin Osmanlı Bankası'nın Kurulmasına Dair Teklifi

Dışarıdan yapılan borçlanmaların artması üzerine hem bu borçların ödemelerini gerçekleştirmek hem de mâlî düzeni sağlamak maksadıyla, her zamankinden fazla bir devlet bankasına ihtiyaç bulunduğu ortaya çıkmıştı. Bu meyanda, hükümet bir komisyon kurmuş ve kurulacak bankaya ilişkin bazı esaslar belirlemiştir. Kırım Savaşı'nın yarattığı ortam da Avrupalı sermayedarların Türkiye'ye gelmesini kolaylaştırmıştı. Yeni bankanın kuruluşu için tespit

[153] *BOA, İ. DH*, No: 392/25940, 3 R 1274/21 Kasım 1857.

edilen esasları da ele alan teklifler sunuluyordu. Yabancı ülke vatandaşları ve Galata Bankerleri bu konuya bir hayli ilgi duymuşlardı. Teklif verenler arasında üç önemli grup vardı. Bunların birincisi Rothschildler, ikincisi Crédit Mobilier ve üçüncüsü ise İngiltere Parlamento üyesi Austen Henry Layard tarafından yönetilen Londralı Bankerler grubu ile Glyn Mills and Co. Bankası'nın birlikte hareket ettiği bir İngiliz grubuydu.[154]

Elimizdeki belgelerde, üç ayrı grubun teklifi de bulunmaktadır. Her üç teklif de 15 Ekim 1856 tarihinde verilmiştir. Bunlardan, Austen Henry Layard'ın önderliğindeki grubun teklifi, sonraki yıllarda, İstanbul'daki Osmanlı Bankası Şubesi'nin Müdürlüğüne getirilecek olan Charles Ede tarafından 15 Ekim 1856'da Komisyona verilmiştir. Charles Ede tarafından verilen teklifin İngiliz ve Fransız sermayedarlarından oluşan şirketin temsilcileri Layard ile Dr. Elivan'dı. Şirketin 14 maddelik teklifinin esasları, Osmanlı Devleti'nin lehine en uygun koşullarda olacak şekilde borçlanma yapmak, Avrupa bankaları ve bankerleri ile uyumlu çalışmak, Osmanlı devletinin malî buhranına çare bulmaktı.[155] Yukarıda gösterilen teklifi veren Layard ve Grubu, The Ottoman Bank adıyla daha önce Londra'da bankayı kurmuşlar, ardından İstanbul, İzmir, Beyrut ve Selanik'te şubelerini açmışlardı.

Yine banka komisyonuna verilen şu teklif de Wilkens imzasını taşıyordu ve Osmanlı maliyesini düzenlemeye kararlıydı. Türk bankacılık tarihini de yakından ilgilendiren bu teklifi olduğu gibi aktarıyoruz:

***Banka teşkiline dair taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den neşr olunan lâyihanın esasını kabul ve birinci kısmında muharrer 22 maddenin ahkâm-ı umumiyesini takyidi ile beraber gerek Devlet-i 'Aliyye ve gerek bankanın muamelâtına daha ziyade emniyet verecek surette mevadd-ı mezkûreden bazılarının tadîl ve***

[154] Andre Autheman, *Bank-ı Osmanî-i Şahane*, (Çev. Ali Berktay), İstanbul 2002, s. 20.

[155] 14 Maddelik bu teklifin ayrıntıları için bkz. *BOA, HR. TO*, No: 375/36, 15 Ekim 1856.

*ıslahı mümkün olabileceğini beyan ederim. Mesela banka kâğıtları mücerred Dersaadet Bankası tarafından küşâd olunacağından bunların nakide tebdili dahi fevkalâde bir hâl zuhurundan başka her ne kadar bankanın şubelerinden red olunmaması mukarrer ise de mücerred Dersaadet Bankası'nda icra olunması iktiza eder. Böyle bir inhisarın lüzûmunu isbat için bankaya muhalif bulunanlar yekdiğerleriyle akd-i ittifak ile birçok banka kâğıtlarını alıp bankanın şubesinden... bulunan mahalle irsal ederek orada derakab nakde tebdil olunmasını taleb eylemeleri melhûzâttan olmasıyla neticesinin tesis olunduğu mahallin ihtiyacâtına göre sermayesi tanzim ve ita olunmuş ve bu suretle sermayesi elinden alınmış olan mezkûr şubenin Dersaadet Bankası'na müracaât etmeksizin zikr olunan ittifak-ı muhalifîn ile talep olunan istida-ı... muktedir olamayacağı ve bu dahi bittâbi muamelâtın ve muhafazası gayet mühim olan itibarının ihlâlini mudi olacağı derkârdır. Tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'nin müdirlik sıfatıyla bankaya dâhil olanlara dair olan üçüncü maddeyi kâmilen takdir ederim. Böyle bir usûl-i ihtilâtiye olmadığı halde burada bir bankanın kesb-i saadet etmesi mümkün olamayacağı bedihi bulunduğundan müvekkillerimin en birinci arzuları bankaya o derece dâhil etmek hususundan ibarettir ki her tarafta yalnız ismen değil belki mezunen bir millet bankası tanınmak üzere memâlik-i mahrûsenin menafiiyle tesis olunmasını teklif ederek on dördüncü maddenin Devlet-i 'Aliyye ile olacak muamelâtın kâffesine şümulü olacağını kıyas ederim. On altıncı madde hakkında küşâd olunacak evrâkın memleketin ihtiyacâtına göre tanzim olunması ve mümkün mertebe İngiltere ve Fransa bankalarının usulünü tatbikan bankanın sandığında olacak nükûdun kıllet ve kesretine kesb-i irtibat edebilmesi için daha ziyade bir usül-i hasene ittihazı mümkün olabileceğini zannederim. Lâyiha-i mezkûrenin ikinci kısmının üçüncü maddesine gelince; komisyon tarafından kavaim-i nakdiye ve beşlik gibi meskûkât-ı mağşûşenin kaldırılmasına iktiza edecek istikraz beş milyon olacak iken sekiz milyonu iktiza edeceği... yetinmiş olduğundan bu maddeye bazı mertebe dikkat etmek lâzım gelmiştir.*

*Şöyle ki Avrupa'nın bazı-başlı mahallerinin usûl-i hazıra-i maliyesine ve Devlet-i 'Aliyye'nin İngiltere ve Paris borsaları üzerinde olan itibarına nazaran başka vakitte istikrazın cümlesini icra mümkün olacak hasebiyle şimdiki halde Devlet-i 'Aliyye'nin en aşağı surette irae eylediği vecihle bir istikraza dest-res olunmak mümkünsüz bir şey olacağı derkâr ise de eğerçi Devlet-i 'Aliyye el haletü hazihde Avrupa'nın bir tarafında istikraz-ı mezkûru küşâd etmek niyetinde bulunduğu halde müvekkillerim daima deruhde etmeğe hazır ve müheyya olup ancak bu halde öyle bir istikrazın fiyatı naçar Devlet-i 'Aliyye'ce muzırr surette yüksek olacağını şimdiden ve doğruca beyana mübaderet edebilirim. Komisyon tarafından gösterilen arzuya imtisalen müvekkillerim cânibinden evvel emirde 5 milyon lira sermaye ile başlanıp badehu iktizası halinde daha ziyadeye çıkarılmak üzere 10 milyon lira sermaye ile bir Millet Bankası tesisi hususuna dair vukua gelen teklif üzerine bazı mütala'ât beyanına ibtidâr olunur. Neşr olunan lâyihasından hükm olunabileceğine nazaran işbu teklif Devlet-i 'Aliyye'nin ihtiyacâtına muvafık olup ve başlıca ihtilaf Saltanat-ı Seniyye neşr ve ilân buyurduğu vecihle kavaim-i nakdiye ve meskûkât-ı mağşûşenin tedavülden men'ine mahsus olmak üzere bir istikraz arzusunda bulunulmasından ve bizlerin teklifi ise istikraz-ı mezkûru banka vasıtasıyla icra edip bu tarik ile böyle bir vakitde büyücek bir istikraz-ı Osmanî'nin kâmilen istihsalinde intibah-ı küllî olduğu halde Avrupa'da meydana konulmasıyla Saltanat-ı Seniyye'nin itibar-ı âlîsine çaresi bulunmayacak surette bir halel zuhurundan ictinâb olunmasından ibarettir. Hâlbuki müvekkillerimin teklif eyledikleri banka vasıtasıyla Devlet-i 'Aliyye meskûkâtın ıslahı hakkında lâzım gelecek şeyler bi's-suhule tayinine ve kâffe-i ihtiyacât-ı hakikisine Avrupa'da bir istikraz küşâdından beher hâl zuhur edecek azîm fedakârlıklara müracaât etmeksizin çare istihsaline muktedir olacağı derkârdır. Teklif olunduğu böyle büyük bir sermaye ile öyle bir banka tesisi devletin itibarını terfi ve tervic edeceğinden Devlet-i 'Aliyye badehu bir istikraz-ı cedîd lüzûmunda bulunduğu takdirde lâyiha-i mezkûresinde muharrer olup mukaddema olu-*

***nacak teklif ettiğimiz esas üzerine müesses olacağı halde ikmal ve icrası için her bir türlü şâmil ve teminât arz edecek olan bankanın tesisi ile hâsıl olacak ıslah-ı sikke meselesine muvaffak olmaksızın istihsali adîmü'l-imkân olan mâni şâmil-i şurût ile icra-yı istikraz hakkında şüphe yoktur.***[156]

Mösyö Wilkens'in dikkat çekici tespitlerinin kabul görmediği sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Bu şekilde kabul edilmeyen tekliflerden birisi de Rothschild Grubuna aittir. Osmanlı Bankasına ilişkin çalışmalarda, varlığından söz edilen ve fakat içeriği hakkında bilgi bulunmayan ve Horace de Landau tarafından 15 Ekim 1856 tarihinde verilen teklif şudur:

***Birinci Bend: Saltanat-ı Seniyye Banka-i Osmanî namında bir bankanın ihdası için bir kumpanyanın teşekkülüne müsaade buyuracaktır.***

***İkinci Bend: İşbu bankanın sermayesi evvel emirde 3 milyon 3 yüz bin yüzlük mecidiye altunı yani 3 milyon lira sterlinden ibaret olacaktır. Fakat mezkûr banka işbu sermayenin tezyidine lüzûm görüldüğü halde Saltanat-ı Seniyye ile muvafakat istihsal etmedikçe icrasına muktedir olamayacaktır.***

***Üçüncü Bend: Bankanın sermayesi gerek memâlik-i Osmaniye ve gerek Avrupa'da neşr olunacak hisselerde taksim olunacak ve işbu hisselerin faiz ve menafi-i senevîyesi Dersaadet ve Paris ve Londra'da ifa ve tesviye kılınacaktır.***

***Dördüncü Bend: Kumpanyamıza ilhakını ihtiyar eylediğimiz sermayedarân ile beraber işbu bankanın müessisleri bizler olacaktır ve işbu müessisler 3 milyon lira sterlinden ibaret olan sermayenin akall-i kalîl yüzde yirmisi için hisse alacaklardır.***

***Beşinci Bend: Bankanın nizâmât-ı esasiyesi müessisler tarafından tertib ve tanzim ve cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den tasdik olunduktan sonra neşr ve ilân kılınacaktır.***

---

[156] *BOA, HR. TO*, No: 375/36, 15 Ekim 1856.

*Altıncı Bend: Bankanın idaresi müstakil olacaktır. Hissedarân tarafından tayin olunacak bir meclis ve meclis-i mezkûr tarafından tahsis olunacak müdürlerden mürekkeb olacaktır. Yalnız bir defa olarak ve 5 sene müddet kalmak üzere meclis-i mezkûr azasıyla müdürler müessisler taraflarından tayin olunacaklardır. Meclis-i mezkûrun gerek azası ve gerek müdürlerinin münasib bir mikdarı tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den olacaktır. Saltanat-ı Seniyye mezkûr bankaya nezaret etmek üzere bir nazır tayin buyuracağından işbu nazırın hudud-ı harekâtı bankanın idaresine bir günâ müşkilât ilkâ edememek için nizâmât-ı mezkûrede tahdid olunacaktır.*

*Yedinci Bend: Bankanın muamelât-ı esasiyesi mevadd-ı atiyeden yani evvela muamelât-ı ticareti teshil için ticarete müteallik ve senedât ve evrâk-ı saireyi iskonto ve kabul ve bey' ve şirâ eylemek ve saniyen Saltanat-ı Seniyye'nin istikraz senetleriyle hususât-ı saire için cânib-i mirîden verilen senedât-ı saireyi bey' ve iştirâ eylemek ve salisen menafi-i umumiyeye müteallik olup memâlik-i Osmaniye'de icra olunmuş ve bundan böyle icra olunacak olan kanal ve demiryolları ve tarik-i adiye ve... nakline dair yollar ve umûr-ı bahriyeye müteallik yollar ve bentler gibi teşebbüsâtın faiz ve senedâtını ve hisselerini mübaya'a ve ahere füruht veya kıymet-i saire ile tebdil etmek ve bu misillu mevadd-ı nafia üzerine banka muhtar olarak fakat deruhde edeceği şeylerin şerait-i saireleriyle müsâvî olduğu takdirce banka onlara tercih olunmak ve rabian hesab-ı yevmiye ile akçe kabul etmek hamisen Saltanat-ı Seniyye'nin istikraz senedâtıyla senedât-ı saire-i miriyesini ve Devlet-i 'Aliyye'nin izin ve ruhsatıyla memâlik-i Osmaniye'de teşkil olunan kumpanyaların hisselerini rehin alarak talibine ikrazât etmek veyahut senedât-ı mezkûreyi hıfz ile ashabına kredito açmak ve sadisen Saltanat-ı Seniyye hesabı için ahz ve ita olunacak mebaliğin tesviyesi hususuna münhasıran memur olacak Devlet-i 'Aliyye tarafından mezun olan kumpanyaların hesabı için vuku'bulacak teslimât ile faiz ve temettü senedâtının tesviyesi ve bunlar gibi faizleri vermek.*

*Sekizinci Bend: Bankanın merkezi Dersaadet'te olacağından Saltanat-ı Seniyye ile bi'l-ittifak eyalât-ı sairede dahi şubeler küşâd edebilecek ve bunların her birinin muamelâtına ihtiza edecek sermayeyi tayin ve tahsis edecektir ve işbu şube asıl banka tarafından başkaca bir karar verilmediği surette büyük bankanın icra edebileceği muamelâtı icraya muktedir olacaktır. Memâlik-i Osmaniye haricinde mezkûr bankanın işlerinin tesviyesi ve muhasebesi Rothschild Sarrafhaneleri ile olacaktır.*

*Dokuzuncu Bend: Banka ve şubelerin meskûkât-ı nakdiye gibi tedarik etmek matlûbâtına mukabil hazain-i şahane dahi kabul olunmak üzere banka evrâk küşâdına mezun olacaktır. İşbu banka kâğıtlarına bankaca tediye olunmak üzere gerek banka ve gerek şubelerin her biri çıkardığı evrâkı nakdi akçeye tebdil edecektir. Gerek Banka-i Osmanî ve gerek şubeleri hiçbir vakit sermayelerinin iki mislinden ziyade banka evrâkı küşâd ve neşrine muktedir olamayacaklarından tedavülde bulunan evrâklarının ekall-i kalîl olarak sülüsü mikdarı nakden sandıklarında mevcut bulunacaktır ve bu evrâkdan her birisinin ve şekil ve kıymetini Saltanat-ı Seniyye ile bi'l-ittifak yapılacak nizâm-ı mahsus ile tayin olunacaktır.*

*Onuncu Bend: Banka ile şubelerinin muamelât merhaleleri evkât-ı muayenede neşr ve ilân olacağı misillu hissedarlara vereceği hesab-ı umumisi dahi bu minval üzere icra olunacaktır.*

*On Birinci Bend: Bankanın imtiyazı 25 sene müddetten ibaret olarak bankaya mahsus olacağından Saltanat-ı Seniyye gerek Dersaadet'ten ve gerek sair eyalâtta mezkûr Banka-i Osmanî misillu evrâk küşâdıyla muamelât icra edebilmesine hiçbir başka bankaya izin ve ruhsat ita buyurmayacaktır. Saltanat-ı Seniyye ile bankanın ittifaklarıyla imtiyaz-ı mezkûr temdid olunabilecektir.*

*On İkinci Bend: Hissederânın Meclis-i Umumi tarafından mezkûr bankanın müddet-i imtiyaziyesinin infisalinden evvel feshi ve yahut muamelâtının bir müddet-i muvakkate tatili hu-*

***suslarına sebeb olabilecek ahvâlin banka nizâmâtınca tayin ve tahsis olunacaktır.***

***On Üçüncü Bend: Saltanat-ı Seniyye tedavül edilmekte olan kavaim-i nakdiyeyi kaldıracağından ba'dezîn ne faizli ne faizsiz kavaim-i nakdiye neşr ve küşâd etmeyeceğini bankaya ita buyuracağı mezuniyet ferman-ı âlisini taahhüd edeceği misillu usûl-i meskûkâtı dahi tagyir etmeyeceğini tekeffül etmek iktiza edecektir.***[157]

## Rothschildlerden Yeniden Borç Almak İçin Girişimler

Kırım Savaşı Rusların yenilgisiyle sonuçlanmış, Islahat Fermanı ilân edilmiş ve Hükümet ciddi bir yenileşmeye girdiğini bilhassa Avrupa'ya duyurmuştur. Batılı anlamda Osmanlı toprak sistemini düzenlemek için Arazi Kanunnamesi çıkarılmış, Avrupa sefaretlerinin isteği doğrultusunda idari ve mâlî reformlara bakan kurumlara Avrupalı uzmanlar yerleştirilmiştir. Zaten daha evvel, İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası da kurulmuştur. Sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'ydı. Ekonomi her alanda bozuktu. Hükümet buradan çıkış yolunun yine Avrupalı bankerlerden borç para almak olduğuna inanmıştır. Padişah Abdülmecid'i de ikna eden bürokrasi, 1858 yılının ikinci yarısında istikraz için harekete geçmiş, bankerlerle müzakerelere girişilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı merkezlerden birisi de Paris'ti. Paris'teki görüşmelere Londra'daki Rothschild Ailesi de katılmıştır.[158] Fakat sonraki gelişmelere göre Osmanlı Devleti, 1854 borçlanmasını yaptığı Palmer ve ortaklarıyla anlaşmıştır. Bundan sonra uzun müddet Rothschildlerle Osmanlı Devleti arasında istikraz işi olmayacak fakat kurulan yakın ilişkiler devam edecektir. Örneğin, Belçika'daki Osmanlı temsilcisi Katolik Ermeni Hoca lâkaplı Aleksan Diran Bey'e Hariciye Nezareti'nden gönderilen 9 Haziran 1859 tarihli tezkerede, *Amitié Passion* gazetesi yazarlarından birine verilmek üzere Rothschildlerin, 2.500 frank gönderdiği söylenmektedir.[159] Yine 27 Temmuz 1859 tarihinde as-

---

[157] *BOA, HR. TO*, No: 375/36, 15 Ekim 1856.
[158] *BOA, HR. MKT*, No: 241/46, 3 ZA 1274/15 Haziran 1858.
[159] *BOA, HR. TO*, No: 37/57, 9 Haziran 1859.

kerî malzeme olarak acilen satın alınan 60 milyon adet kapsül için gerekli olan 12.000 sterlin, Camondolar vasıtasıyla Rothschildlerden temin edilmiştir.[160]

Uzun müddet sonra Aydın Valiliği ile Maliye Nazırlığı'nda bulunmuş olan ve Sultan Abdülhamid devrinde Sadrazamlığa getirilecek olan Bayındırlı Mehmet Sadık Paşa (1825-1901), hem Baron Hirsch ile Rumeli Demiryolları meselesini görüşmek hem de borç bulmak için 17 Ocak 1874'te Sadrazam Şirvanîzâde Mehmet Rüştü Paşa'nın talimatıyla Paris'e gitmiştir. Burada bulunduğu sırada Viyana Sefiri Kabuli Mehmet Paşa'ya 16 Mart 1874'te gönderdiği bir mektubunda Paris'e geliş amaçlarından birinin bir devlet bankası kurmak olduğunu, bankayı Avrupa'nın ileri gelen sermayedarlarından oluşturmak istediğini belirtmiştir. Mektubuna devamla *buna dair... Mösyö Roçild'den başkası ile ciddi olarak hiç müzakere eylemedim ve anınla olan birkaç mülakatım dahi gayet mahremane ve hafi olmuştur. Ve mumaileyh bu mütala'âtı esasen tasdik ve tahsin ile beraber bu işe gireceğini daha katiyen beyan eylemediyse de meyl ve rağbeti olduğunu hiss ettirdi* diyerek Parisli Rothschild ile aralarında geçen konuşmayı Viyana'daki Rothschildlere iletmesini istemiştir.[161]

Mehmet Sadık Paşa, 1874 Mayısı'nda da Şirvanîzâde Mehmet Rüştü Paşa'ya yazdığı mektupta, ise *...istikraz işinde Paris'in ne kadar başlı banka ve bankerleri varsa cümlesini yani Rothschild'den maadasını celb ve daire-i ittifaka almağa muvaffak oldum* diyerek Rothschildlerin konuya ilgisiz kaldığından söz etmektedir.[162] Yine, borç işi için görüşmelerde bulunan ve aynı zamanda Keçecizâde Mehmet Fuat Paşa'nın bacanağı olan Mehmet Kabulî Paşa (1812-1877)[163] da Osmanlı Devleti'nin Mâlî İflâsını açıklamazdan bir müd-

160 *BOA, HR. SFR.3*, No: 45/29, 27 Temmuz 1859.

161 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, II, Dergah Yay., III. Baskı, İstanbul 1982, s. 347-348.

162 *BOA, Y. EE*, No: 25/36, 17 Mayıs 1290/29 Mayıs 1874.

163 Biyografisi için bkz. Balcı, age, s. 176.

det önce, Viyana'dan yazdığı mektupta, çok istemesine rağmen Rothschild Ailesi'ni istikraza yaklaştıramadığını *Mösyö Şürekel'in kavline göre buradaki [Viyana] Rothschild Nezaret-i Maliye üzerinde bir lâyiha kaleme alup Paris'e göndermiş eğer bu lâyihada muharrer mevadd kabul olunur ise hem kendisi ve hem de Paris'teki Rothschildler işe girecekler imiş her ne kadar Paris'teki Rothschild, Efendimize bir cevap vermemiş ise de işe girmesi memul imiş. Bu cihetle dün akşam bendenize gelip vaktiyle Paris'te ittihaz buyurdukları usul ve muamelâttan ma'lûmât-ı mahremâne verilmez ve vasıta-i bendegânemle kendisine ifade ettirmez ise bir şey yapamayacağını ifade eyledi. İşte şimdilik işbu merkezdedir efendim* sözleriyle ifade etmektedir.[164]

Rumeli Demiryolları ile banka meselesi hakkında Mehmet Kabuli Paşa'nın Viyana'daki Rothschildlerle bir süre daha görüştüğü belgelerden ortaya çıkmaktadır. Bu sırada Viyana'daki Rothschild Ailesi'nin başında Anselm Salomon von Rothschild'in (1803-1874) oğulları Nathaniel Mayer von Rothschild (1836-1905) ile kardeşi Salomon Albert Anselm von Rothschild (1844-1911) bulunuyordu. Mehmet Kabuli Paşa, bir kez daha Rothschild'le görüşmüştür. Mehmet Kabuli Paşa'nın 16 Nisan 1875'te kaleme aldığı yazısında *Rothschild'in bizim işlere girip girmeyeceğini sual eyledikte size doğrusunu söyleyeyim. Bizim evlerimiz herkesle işe girmez ve daima reis ve baş olmak ister. Eğer büyük iş için bizim emniyet ve hürmetimiz olan kimesneler ve taraflar bulunur ise gireriz zan ederim. Fakat burası bilinmedikçe bir şey söyleyemem demiş idi...*[165] Daha sonraki gelişmelerden Rothschild Ailesi'nin gerek demiryolları ve gerekse banka kurulması teşebbüslerine katılmadığı anlaşılmaktadır.

---

[164] *BOA, Y. EE*, No: 25/40, 1 Mart 1291/13 Mart 1875.

[165] *BOA, Y. EE*, No: 25/43, 4 Nisan 1291/16 Nisan 1875. Bu belgeye dikkatimizi çeken Muhammet Ballı arkadaşımıza teşekkür ederiz.

## Borçlanmanın Sonu: İflâs

Abdülaziz'in Padişah, daha önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz devlet içerisindeki Rus Hizbinin başlıca önde gelen ismi Mahmut Nedim Paşa'nın Sadrazam, Safvet Paşa'nın Hariciye Nazırı, Yusuf Ziya Paşa'nın Maliye Nazırı ve yukarıda Rothschild Ailesi ile olan görüşmelerini aktardığımız Mehmet Kabulî Paşa'nın Ticaret Nazırı bulunduğu sırada, İstanbul'da yayınlanan 10 Ekim 1875 tarihli gazetelerde şu resmi demeç görülmüştür: *Bugünden itibaren, Devlet-i Osmaniye dahilî ve haricî borçlarının faiz ve itfaları beş sene için yarıya indirilmiştir.*[166] Bu tarihe kadar Osmanlı Devleti, toplamda 220 milyon sterlin borçlandığı halde, yalnızca 116 milyon sterlin elde etmişti.[167]

Bölümün başında söylediğimiz üzere, Fuat Paşa'nın kehaneti 20 yıl sonra gerçek olmuştur. Abdülaziz devrinde dört yılı aşkın bir süre Sadrazam, Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde de çok uzun süre Hariciye Nazırlığı'nda bulunan Keçecizâde Mehmet Fuat Paşa'nın da bu sonuçta dahli vardır. Osmanlı Devleti'nin borç tarihine ilişkin araştırmalarda, 1854 tarihinde alınan ve daha evvel sözünü ettiğimiz istikraz, ilk borç kabul edilir. İkincisi, kitabın konusu olan Rothschild Ailesi'nden alınmıştır. Üçüncüsü yine daha evvel sözü edilen Palmer ve ortaklarınca verilen borçtur. Birinci Dünya Savaşına kadar, çeşitli bankerlerden ve kuruluşlardan 40'ı aşkın istikraz yapılmıştır.

## İflâsın İlanından Sonra Rothschildlerle Olan İlişkiler

Mâlî İflâstan sonra Padişah Abdülaziz, 30 Mayıs 1876'da tahttan indirilmiş, çok kısa bir süre sonra, 4 Haziran 1876 tarihinde gözetim altında tutulduğu Feriye Sarayı'nda ölü bulunmuştur. Amcasının yerine, V. Murat tahta çıkmıştır. Yeni Padişah, Rumluk ideallerine ve Fransa Maşrık-ı Azamı'na bağlı olarak Osmanlı ülkesinde

---

166 Yerasimos, *age*, s. 217.
167 Kıray, *age*, s.11.

faaliyet gösteren, Mason Proodos Locası'nın mensubuydu. O'nunla beraber aynı locaya, Şehzade Nurettin ve Kemalettin de üye olmuşlardı.[168].

Rothschild Ailesi'nin Fransa Grubu, söz konusu Maşrık-ı Azamlık üzerinde büyük nüfuz sahibiydi. Devlet içerisindeki İngiliz Hizbinin etkisi altındaki V. Murat, 93 gün kadar saltanat sürmüş fakat aklî dengesinin bozulması üzerine tahttan indirilmiştir. Hiç hesapta olmayan, II. Abdülhamid tahta geçmiş, ardından Meşrutiyet ilân edilmiştir. Bu günlerde, 1853 tarihinde olduğu gibi Ruslarla siyasî ve askerî bir gerginlik yaşanıyordu. Sadrazam'ın Mahmut Nedim Paşa, Hariciye Nazırı'nın Safvet Paşa bulunduğu sırada Fransa Elçisi Jean François Guillaume tarafından, 17 Şubat 1877'de Hariciye Nezareti'ne borçlara ilişkin bir takrir iletilmiştir. Osmanlı Hükümetine ihtar niteliğinde olan bu yazıda; Elçi, Fransa devletinden emir aldığını, buna göre Fransa ve İngiltere Kabinelerinin onayıyla alınan 1854 istikrazı hamillerinin işlerinin sulh yoluyla ve yine aynı devletlerin kefâletiyle gerçekleşen 1855 istikraz kuponlarının ödemesinin de biran evvel yerine getirilmesini istemiştir.[169]

İflâsın ilanından sonra Rothschildlerle, Osmanlı Devleti arasında borçlar konusunda önemli bir sorun yaşanmamıştır. Çünkü borçlar İngiltere ve Fransa'nın kefâletleri altındaydı. Bu hisselere yatırım yapanlara Osmanlı Devleti ödeme yapamadığı hallerde, bu iki devlet yükümlülüğü üzerine alacaktı. Nitekim Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin kuruluşunda, 1855 borçları bu yapılanmaya dâhil edilmemiştir. Söz konusu borçlara dair işlemler ayrıca ve sorunsuz olarak yürütülmüştür. Rothschildlerin, Osmanlı Devleti'ne borç veren diğer bankerlerden farklı tarafları buradadır. Onlar, her şeyi hesap etmişler ve öngörüleri doğru çıkmıştır. Bu bağlamda, yapılan borçların İngiltere ve Fransa'nın kefâleti altında olduğu bu devletlere yapılan ödemelerden de anlaşılmaktadır. 6 Eylül 1879'da söz konusu borçların ödenmesinde problem yaşanmadığına dair, Paris Elçisi Safvet Paşa'nın gönderdiği yazı şudur:

---

168 Paul Dumont, *Osmanlıcılık Ulusçu Akımlar ve Masonluk*, (Çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s. 34.
169 *BOA, HR TO*, No: 274/72, 17 Şubat 1877.

***Geçen Haziranın 14'ü ve Temmuzun 18'i tarihlerinde irsal eylediğim iki kıt'a takrirde 1855 istikrazının geçen Şubatta [Şubat 1879] vadesi hulûl eden 6 aylık taksitinin tediyesi için Fransa Devleti'nin vermiş olduğu 31 bin İngiliz lirası 11 şilin bir avansdan dolayı Devlet-i 'Aliyye'nin Fransa Devleti'ne ol-mikdar deyni bulunduğunu ihtar etmiş isem de henüz bir cevab alamadım. Şu sükût doğrusu iki cihetle mucib olmuşdur ki biri Devlet-i metbû'am hakkında iktiza eden hürmet ve riayet maddesi ve diğeri şu işin beyan-ı hâl-i tecdîd-i teminât ihtiramiyeye vesile ittihaz kılındı.***[170]

Fransa Devleti, 1855 yılı borçlarını ödemesi için Osmanlı Devleti'ne mühim miktarda avans vermektedir. Avansın geri ödenmesi için de Osmanlı Elçisini sıkıştırmamaktadır. Bu durum, Elçi Saffet Paşa'nın hatırına, Osmanlı Devleti'nin Fransa nezdinde saygın bir yeri olduğunu getirmektedir. Fakat Saffet Paşa yanılmaktadır. Zira İflâsın açıklanmasından sonra devletten alacaklılar ile yapılan görüşmeler devam etmektedir. Nitekim kısa bir süre sonra 22 Kasım 1879'da Hükümetle, sermayedar arasında yapılan anlaşmayla bir kısım devlet gelirleri, borçları karşılamak maksadıyla kiraya verilmiştir. Hükümetin devrettiği gelirlerin sayısı 6 kalem olduğu için kurulan idareye Rüsum-ı Sitte İdaresi denilmiştir.[171] Hükümet, bir süre sonra, alacaklıların isteklerini karşılamak amacıyla, Mısır vergisiyle teminat altına alınan 1854 ve 1871 istikrazlarıyla Fransa ve İngiltere 1855 istikrazı, Rus savaş tazminatı ve dalgalı borçlar dışında, Osmanlı Devleti'nin bütün iç ve dış borçlarını ödemek için yeni bir yapı oluşturmuştur. Yeni kurumu oluşturacak kararname Muharrem Kararnâmesi olarak anılacaktır. Kararnameye göre, Osmanlı Devleti bazı gelirlerini, 13 Ocak 1882 tarihinden itibaren dış borçların ödenmesine ayırmıştır.

Buna göre, ayrılan gelirler şunlardı:

1- 22 Kasım 1879 tarihli sözleşmeye konu olan inhisar ve vasıtalı vergilerin gelirleri,

---

[170] *BOA, HR. TO,* No: 205/74, 6 Eylül 1879.

[171] Yerasimos, *age*, s. 279.

a- Tömbeki-nargile tütünü- gümrük rüsumatı ve öşürü dışında, tütün ve tuz inhisarları.

b- İspirtonun gümrük rüsumatı dışında, pul ve ispirto resimleri.

c- İstanbul ve civarının balık avı vergisi.

d- İpek öşürü.

2- Ticaret muahedelerinin yenilenmesi halinde, gümrük resminden meydana çıkacak gelir fazlası.

3- Gelir vergisi nizamnamesinin uygulama alanının genişletilmesinden elde edilecek gelir fazlası.

4- Bulgaristan vergisi. -Daha sonra bu verginin yerini, tütün öşürleri üzerinden 100 bin Osmanlı lirası teminat olarak gösterilecektir-.

5- Kıbrıs Adası gelirinin fazlası. -Daha sonra bunun yerine, gümrük resimleri üzerinden 130 bin Osmanlı lirası bir teminat gösterilecektir-.

6- Şarkî Rumeli vergisi.

7- Tömbeki resmi hâsılatından 50 bin lira.

8- Düyûn-ı Umumiyeden Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın hisselerine isabet edip, Osmanlı hükümetine gelen paralar.

Muharrem Kararnâmesi'ne göre, tahvil sahiplerinin çıkarlarını korumak için bir İdare Meclisi kurulacaktı. Resmi adı Düyûn-ı Umumiye-i Osmaniye Meclisi olan bu meclis, tahvil sahiplerinin temsilcilerinden oluşacaktır. Merkezi İstanbul'dadır.[172]

Osmanlı Devleti'nin egemenlik hakkına ortak olan bu kuruluşun tesisinden sonra da II. Abdülhamid döneminde, çeşitli nedenlerle borçlanmalar devam etmiştir. Bu meyanda, 1886, 1888, 1890,

172 Yeraslmos, *aye*, s.283-284.

1891, 1893, 1894'te iki defa; 1896, 1902, 1903'te üç defa; 1904, 1905'te iki defa; 1906, 1908'de üç defa istikraza gidilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da bu yoldan dönülmemiş, 8 kez dış borçlanma yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nden intikal eden bu borçlar, Cumhuriyet döneminde ödenmiştir.

## II. Abdülhamid Rothschildlerden İlk Defa 1891'de Borç Alıyor

II. Abdülhamid döneminde de, Rothschild Ailesi'yle iki defa borç ilişkisine girilmiştir. Bunlardan ilki 1891 yılına tesadüf etmektedir. 1891 borçlanması aynı zamanda 1877 borçlanmasıyla da ilgilidir. 5 Mart 1891 tarihinde imzalanacak olan mukaveleye göre, bu tahvil işlemi, Osmanlı Devleti ile Londra ve Paris'teki Rothschild Grupları ve Osmanlı Bankası arasında gerçekleştirilmiştir. Bu sözleşme ile 1877 yılında ihraç edilmiş olan ve 4.285.630 sterlin tutan ve halen tedavülde bulunan *Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniye İstikrazı - Ottoman Defence Loan-* ve Mısır vergisi karşılık gösterilerek, Rothschildler ve Osmanlı Bankası ile anlaşmaya varılmıştır. 1877 yılında yapılan Osmanlı Savunma Borçlanması, 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nın gerektirdiği masrafları karşılamak için Osmanlı Bankası, Glyn Mills, Currie ve Ortaklarıyla yapılmıştır. Yapılan borçlanmanın itibarî değeri 5 milyon sterlindi. Faiz oranı % 5, emisyon kuru % 52, efektif faiz oranı % 9,6 idi. Hazineye giren para miktarı ise 2,6 milyon sterlindi.[173] Borçlanmaya ilişkin tahviller, doğrudan doğruya halka arz edilmiş ve ekonomik durgunluk yüzünden satılamamıştır.

Rothschildlerle yapılan borç görüşmelerinin, 1890 yılı sonlarında başladığı belgelerin içeriğinden anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti adına istikraz sürecini yöneten kişi, faiz hesaplamalarını da çok iyi bilen Maliye Nazırı Agop Kazazyan Paşa'dır. Agop Kazazyan Paşa (1833-1891), gelişmeleri, 25 Şubat 1891 tarihli Sadarete gönderdiği yazıda şöyle anlatmaktadır:

---

[173] Kıray, *age*, s. 211.

*Hıdîviyet-i celîle-i Mısrıye'nin tahvil-i düyûn-ı istikraz-ı cedîdini deruhde edecek mukrizlere karşı 60 sene müddetle taahhüd altına girmeğe hazır bulunduğu ve sinîn-i ma'lûme istikrazâtına mahsus tekasit-i senevîyenin bir gûne tadilât vuku'bulmaksızın aynı mebaliğ için aynı tarihlerde Londra'da tediye edileceğine mutazammın Hıdîviyet-i müşarünileyhanın memuru tarafından gönderilen Fransızca mektub tercümesinin suretleri leffen irsal buyrulduğu gibi bu suret-i mukrizlerin arayacakları teminâta kâfi olacağı mütala'a olmuş ise de bir kere de icab edenlerden tahkik-i keyfiyetle neticesinin işârı hakkında tastir buyrulan 2 Kanun-ı Evvel 1306 [14 Aralık 1890] tarihli ve 1460 numrolu tezkere-i samiye-i Hıdîv-i efhemîlerine cevaben tahvil-i düyûn işini müzakere etmek üzere şimdilik mektub-ı mezkûrun teminât-ı kâfiye olacağı Banka Direktörü Mösyö Vincent tarafından beyan olduğunu ve binaenaleyh müzakere-i keyfiyetiyle bu bâbda şerait takarrur ve mukrizler tayin eyledikten sonra mukavelenâmenin tanzim ve teati edileceği sırada Hıdîviyet-i müşarünileyha cânibinden dahi mukrizlere karşı bir taahhüdnâme alınması muktezî idüğü taraf-ı acizâneden arz ve izbar olunması üzerine bugünlerde tahvil-i düyûn işinin icrası mümkün olacağı ve eğerçi şimdilik 1854 ve 71 istikrazları ileriye talik olunarak yalnız 1877 istikrazı tahvil edilecek olur ise Hazine-i celîlece daha ziyade istifade edileceği banka-i mezkûr Direktörü mumaileyh Vincent'in ifadesinden anlaşıldığından hemen icap edenlerle bi'l-müzakere neticesinin işârı dahi 28 Kanun-ı Sani 1306 [9 Şubat 1891] tarihli cevab-ı sami-i Cenâb-ı Vekâletpenâhîlerine emr ü irade buyrulması üzerine Banka-i Osmanî Direktörü Mösyö Vincent ile müzakereye girişilmek istenilmişse de mumaileyh bu bâbda Mösyö Rothschild Vekilinin Dersaadet'e vürûduyla müzakere olunabileceği ve fiyat hakkında dahi kendi tarafından bir şey beyan kılınamayacağı ifade olunmuş ve işin şerait-i esasiyesi ve fiyatı evvel be evvel kararlaştırılmayarak mumaileyh Mösyö Rothschild'in Vekili Dersaadet'e celb olunup da cereyan-ı müzakerede şayet bir günâ ihtilaf zuhur ederse münasib ve maslahata muvafık olamayacağı dermiyân olunarak bervech-i ma'rûz fiyat ve şerait-i asliyesi-*

*nin evvel be evvel kararlaştırılmasıyla mumaileyhin celbi teveccüh olunmuş ise de nezd-i âlî-i Sadaretpenâhîlerinde ma'lûm olduğu vecihle Mösyö Rothschild tarafından vekâleten Mösyö Lambert Paris'ten hareket edip geçen Pazartesi günü [23 Şubat 1891] Dersaadet'e duhûl olmuş telakkî olunan emr ü irade-i âlîyye-i hıdîv-i efhemîleri vecihle yevm-i mezkûrda mumaileyh ve Banka-i Osmanî Direktörü Umumisi Sir Edgar Vincent ile müzakerâta mübaşeret edilmiş ve hâk-pâ-yi sami-i Vekâletpenâhîlerine arz ve irae olunan ve sureti leffen takdim kılınan mukavelenâme müsveddesinin mütala'asından rehin-i sami-i asâf-ı ekremîleri buyrulacağı üzere 1877 senesinde Muhafaza-i Hukuk-ı Osmanî unvanıyla muanven olmak üzere akd edilen ve senevî yüzde 5 faiz ve yüzde 1 resülmâle mahsub akçesi için 280.622 lira sterlin 18 şilin 4 peni tahsisât-ı senevîyesi Hıdîviyet-i müşarünileyha tarafından Hükümet-i Seniyye'ye verilmekte olan vergiden bilifraz temin edilmiş olan 5 milyon lira sterlinlik mikdar-ı itibarilik istikraz tahvilâtından 1891 sene-i efrencîyesi Nisanı'nın onunda tedavülde kalacak 4.285.630 lira sterlinliği ber-vech-i ati yeniden ihraç olunacak tahvilât ile ve nihayet 10 Nisan efrencî 1891 tarihine kadar tarafeyn-i muakkidîn beyninde tayin olunacak bir tarihte mübadele edilmek ve mübadelesini isteyenler olursa bedelâtı başa baş tesviye olunmak ve bir de senevî yüzde 4 faizini hamil olmak ve yüzde 42 santim derecesinde resülmâla mahsub akçesi verilmek ve zikr olunan 10 Nisan1891 tarihinden itibaren 60 senede ödenmek ve işbu faiz ve resülmâla mahsub akçesini muktezî mebaliğ zikr olunan 280 bin küsûr lira ile temin edilmek üzere 6.316.920 lira sterlinlik tahvilât-ı cedîde ihraç edilip bunların faizleri de sabıkı gibi her senenin Nisan ve Teşrin-i Evvel efrencîsinin onuncu günlerinde Londra ve Paris ve Dersaadet'te ve resülmâla mahsub akçesi dahi her sene Teşrin-i Evvel efrencîsinin onuncu gününde kur'a keşîdesiyle başa baş yine mahall-i mezkûrede ifa kılınan ve zikr olunan 6 milyon bu kadar bin lira sterlinlik tahvilât-ı cedîdeyi mumaileyhim yüzü 90 fiyat-ı maktu'ayla Hükümet-i Seniyye'den mübaya'a edileceğini teklif eylediklerinden ve katiyen fiyat takarrur edinceye kadar hesaba bir esas ittihaz olun-*

*mak üzere mezkûr fiyatla bunların bedelâtı olacak 5.685.228 lira sterlin tahvilât-ı cedîde-i mezbûrenin diyar-ı ecnebîyeye mahsus her nevi damga ve masarıfıyla her nevi emisyon ve kota istihsali ve tahvilâtın tabiye-i masarıfı ve tahvilât-ı mezbûreyi müteferri bi-cümle masarıf-ı muhtemeleyi mumaileyhim deruhde ettiklerinden dolayı buna mukabil bir defaya mahsus olarak tahvilât-ı mezbûrenin mikdar-ı itibarisi üzerine yüzde 1 hesabıyla mumaileyhime verilecek 63.169 lira sterlinin mahsubuyla küsûru olan 5.622.059 lira sterlinden 4.285.630 lira sterlini salifüzzikr 1877 senesi istikraz-ı tahvilâtını başa baş ödemek üzere muayyen olan tarih-i tediyeden lâakal 15 gün evvel istikraz-ı mezbûrun ifa-yı mürettebâtına memur Glyn Mills ve Şürekâsına teslim ile küsuru Hükümet-i Seniyye'ye tediyesi taahhüd olunan 1.336.429 lira sterlinden 400 bin lira sterlini emisyon tarihinden itibaren 15 gün zarfında ve bakisi dahi 8 tekasit şehr-i mütesaviye ile Londra'da Hükümet-i Seniyye'ye ifa edilmek ve işbu tahvilât-ı cedîde-i mezbûrenin faiz ve resülmâla mahsub akçesi mürettebâtının tediyesi için salifü'l-beyan olunan 280 bin küsûr lira sterlinin mecmuu üzerine senevî yüzde yarım hesabıyla komisyona muharrerülmikdar liradan mahsub olunmak ve bu bâbda teati olunacak mezkûr mukavelenâme ahkâm-ı mündericesini musaddak İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî şeref-südûrundan ve zikr olunan 280 bin küsûr liralık tahsisât-ı senevîyeyi doğrudan doğruya muakkidlerden Mösyö Rothschild'e tekasid-i muayenesinde teslim edeceğine dair Hıdîviyet-i celîlece tanzim olunacak taahhüd senedinin muakkidîn-i mumaileyhim yedine tesliminden sonra kesb-i katiyet ederek meriyülicra olacak ve Hükümet-i Seniyye muakkidlerle ittifak hâsıl etmedikçe Mısır vergisi ile temin olunan diğer üç istikrazın mübadelesine sene-i haliye Kanun-ı Evvel efrencî gayesine kadar şürûh etmemek ve şayed edilecek olursa şerait-i mütesaviye ile mumaileyhime bir hakk-ı rüchân ita kılınmak ve işbu mukavelenâmeden mütevellid muamelât-ı istikraziyenin münhasıran nısfı Rothschild'e ve nısf-ı diğeri Bank-ı Osmanî'ye ait bulunmak şartı ve şerait-i müteferria-i sairesini havi bulunmuştur. Ancak gerek mumaileyhim ile ayrıca*

*ve gerek huzur-ı âlî-i Sadaretpenâhîlerinde biddefaât cereyan eden müzakerâtta teklif olunan fiyattan yüzde 1 komisyonun tenzili halinde fiyatın 89'a tenezzül edeceği anlaşılmış ve Mösyö Rothschild geçende Hıdiviyet-i müşarünileyhanın yüzde 3 buçuk faizli istikraz tahvilâtını 91 fiyatla tedavüle çıkarmak üzere beher yüzünü maktuan 89 fiyatla almış ve şayet 91'den fazla fiyatla tedavüle çıkarılır ise bunun fazlası Mösyö Rothschild ile Hıdîviyet-i müşarünileyha beyninde taksim olunacağı kararlaştırılmış ve bu istikrazın şimdiki fiyatı 95 raddesinde bulunmuş ve kezalik Hıdîviyet-i müşarünileyhanın geçende Bank-ı de Paris ile akdetmiş olduğu yüzde 4 faizli istikraz tahvilâtı dahi Bank-ı mezbûr tarafından yüzü 98 fiyatla maktu'an alınmış ve gerçi mumaileyhimin bu kere Hükümet-i Seniyye'den alacakları tahvilâtı fiyatı üzerine Heyet-i Sarrafiye'nin yüzde 2-3 raddelerinde bir menfaatleri olması tâbi olmakla beraber mumaileyhimin teklif ettikleri fiyatla Hıdîviyet-i müşarünileyhanın mezkûr istikrazları fiyatları beyninde hayli fark görünmüş bunun ve bunun ise hüsn-i tesiri olamayacağı lisan-ı münasible dermiyân olunarak taraf-ı acizânemden derece-i ulâda 95 fiyatı teklif olunmuş ve ahiren huzur-ı âlî-i asâf-ı ekremîlerinde bu fiyatın 92'ye rabtı halinde mutedil olacağı ifade kılınmış ise de mumaileyhim tarafından redd-i muvafakat gösterilmediğinden mademki mezkûr 92 fiyatının mumaileyhim tarafından yüksek bulunduğu beyan olunmaktadır. Binaenaleyh mezkûr tahvilât-ı cedîdeden Hazine-i celîleye ait olacak akçeye karşılık 90 fiyatıyla Hazine-i celîleye aynen tahvilât verilmesi ve işbu tahvilâtın cânib-i Hazineden piyasaya ihracıyla fiyatınca bir günâ tesiri olmamak üzere tahvilât-ı mezbûrenin kendilerine tevdi'i ile bir müddet-i muayenede satılmasının temin edilmesi hakkında taraf-ı sami-i Sadaretpenâhîlerinden vaki' olan teklif bu bâbda kendilerinin ittihaz edecekleri muamelât-ı sarrafiyeye tevfik olunamayacağı beyanıyla muvafakat edemeyeceklerini ifade etmeleri üzerine Hazineye ait olacak tahvilâtın bir milyon liralığının aynen ve küsûrunun kendilerine füruhtuyla bedelinin nakden verilmesi hakkındaki teklif-i aheri dahi esbâb-ı ma'rûzanın tekrarıyla kabul edemeyecekleri mumaileyhim tarafından ifade ve tezkâr*

***edilmiş ve yarınki Perşenbe günü Paris'e avdeti zaten mukarrer bulunduğu mumaileyh Mösyö Lambert tarafından beyan kılınmış olmasına nazaran icrası icabı menut-ı rey-i âlî-i hıdîv-i efhemîleri olunmuş olmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*** [174]

Yukarıdaki yazıyı kaleme alan, Rahip Gamidas Çarkçıyan tarafından *Türk kültürü ile yetişen ve tam bir Osmanlı Ermenisi* şeklinde nitelendirilen[175] ve bir süre Osmanlı Bankası Tercüme Odası Şefliğini de yapan Agop Kazazyan Paşa'dır. Paşa, Osmanlı Bankası'ndaki bir yolsuzluğu ortaya çıkarması ve hesap işlerinde gösterdiği olağanüstü zekâ ve hünerden dolayı mâlî çevrelerde oldukça tanınan bir isimdi. Sultan II. Abdülhamid, 1876'da tahta çıktığında Hazine-i Hassa Nezareti, gelir ve gider arasındaki dengesizlik ve kötü idare yüzünden iflâsın eşiğine gelmiş bir kurumdu. Bu yüzde Sultan, 31 Aralık 1879'da Kazazyan'ı Hazine-i Hassa Nazırlığına atamıştır. Nezareti istikrara kavuşturduğu gibi Padişahın şahsî servetini de idare etmiştir.

Öyle ki, Sultan II. Abdülhamid, *cülusumda 60 bin liram vardı. Agop Paşa'nın himmetiyle tasarruf ederek biraz para biriktirdim. Bu da hem evlatlarımın geleceğini güvenceye almak hem de Devlete yardım etmek maksadıylaydı* diyerek Agop Paşa'nın malî tedbirlerini takdir etmiştir. 1889'da Maliye Nazırlığı yaptığı dönemde maliyenin ıslahı için yaptığı çalışmalarla üç ay zarfında maaşların ödenmesini düzene soktuğu gibi, yapılan suiistimallerin de önüne geçmiştir. Maliye Nazırlığı bittikten sonra Hazine Hassa Nazırlığına devam eden Agop Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in kendisine hediye ettiği kır bir attan düşerek 20 Eylül 1891'de ölmüştür.[176]

Agop Kazazyan Paşa'nın kaleme aldığı yukarıdaki belgeden ortaya çıktığına göre, önce istikrazın taksidini ödeyecek olan Mısır Hıdîvi ile görüşülmüş ve Hıdîv'in aranan şartları yerine getirebile-

---

[174] *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 1, 16 B 1308/25 Şubat 1891.
[175] Çarkçıyan, *age*, s. 155.
[176] Saro Dadyan, *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*, Everest Yay., İstanbul 2011, s. 312-316.

ceği öğrenilmiştir. 1854 ve 1871 istikrazlarının şimdilik tahvil işinden uzak tutulmasını, 1877 istikrazının tahvil edilmesinin Hazineye daha yararlı olacağını söyleyen, Osmanlı Bankası Direktörü Vincent'dir. Bunun üzerine Vincent ile müzakereye girişilmek istenmişse de Rothschild'in İstanbul'a gönderdiği vekil Leon Lambert'in gelmesinin beklenmesi uygun bulunmuştur. Rothschild Ailesi'nin vekili olan Leon Lambert (1851-1919) aynı zamanda Ailenin damadıydı. Lambert, Gustave Samuel James de Rothschild'in (1829-1911) kızı Zoe Lucie Betty de Rothschild'in (1863-1916) eşidir. Baron Lambert, evlenmeden önce Brüksel'deki Rothschildlerin temsilciliğini de yapmıştı.[177] Baron Leon Lambert, 23 Şubat 1891'de İstanbul'a ulaşmış ve hemen o gün görüşmelere geçilmiştir.

Müzakerelere, Osmanlı Devleti adına Maliye Nazırı Agop Kazazyan Paşa, Rothschildleri temsilen Baron Leon Lambert ve Osmanlı Bankası namına Genel Müdür Sir Edgar Vincent ve L. La Fuante katılmıştır. Katılımcılar, müzakereler neticesinde 22 maddelik bir sözleşme müsveddesi hazırlamışlardır.

Söz konusu 22 maddelik mukavelenin Meclis-i Mahsus toplantısında görüşüldüğü, 25 Şubat 1891 tarihinde Sadaret'ten Saray'a gönderilen, başta Sadrazam Kamil Paşa olmak üzere üyelerin imzalarının göründüğü şu yazıdan meydana çıkmaktadır:

***Ma'lûm-ı âli buyrulduğu üzere Mısır vergisiyle temin olunan 1877 senesi istikrazının tahvilât-ı cedîdeye tebdili zımnında Mösyö Rothschild tarafından vekâleten bu kere Dersaadet'e gelmiş olan Mösyö Lambert ile Bank-ı Osmanî Direktörü Mösyö Edgar Vincent hazır olduğu halde cereyan eden müzakerâta tevfikan tanzim olunan mukavelenâme müsveddesi Maliye Nezareti'nden ba-tezkere irsal kılınmakla meyâne-i bendegânemizde kıraât olundu.***

***Tezkere-i mezkûre müeddasından müsteban olduğu üzere istikraz-ı mezkûr için Mısır vergisinden müretteb olan 280 bin***

[177] https://family.rothschildarchive.org/people/86-zoe-lucie-betty-lucie-de-rothschild-1863-1916, (01/03/2017)

***küsûr liranın karşılık tahsisiyle bundan senevî yüzde yarım komisyon mahsub olunmak ve yüzde 4 faiz hâsıl olmak ve yüzde 42 santim derecesinde resülmâla mahsub akçesi verilmek ve 60 senede ödenmek üzere 6.316.920 lira sterlinlik tahvilât-ı cedîde ihrac edileceği ve bunun damga ve her nevi masarifine mukabil bir defaya mahsus olarak yüzde bir hesabıyla 63.169 lira sterlin verileceği ve tahvilât-ı cedîdenin yüzü 90 fiyatıyla mübaya'a edileceği ve bu suret-i tesviyeden Hazine-i celîle için 1.306.000 bu kadar lira hâsıl olacağı anlaşılmış ve mukavelenâme ahkâmı bu bâbda iktiza eden şeraiti muhtevi olarak beher tahvilin doksandan ziyadeye satılmasına sarf-ı mesai olunduğu halde kabil olamadığı Nezaret-i müşarünileyhanın cümle-i işârından olup şerait-i mukarrere mutedil görünmüş olduğundan mucibince ifa-yı muktezasının Nezaret-i müşarünileyhaya havalesi bilittihad tezekkür olunarak salifüzzikr tezkere ve mukavelenâme müsveddesi Fransızcası'yla beraber leffen arz ve takdim kılınmış ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.*** [178]

Yukarıdaki metinden anlaşıldığına göre, Maliye Nezareti, her tahvilin satışını, doksanın üzerinde bir rakamla istikraz verenlere kabul ettirememiştir. Meclis-i Mahsus, buna rağmen mukavele şartlarını uygun görmüş ve evrâk, Saray'a gönderilmiştir.[179] 25 Şubat Çarşamba günü geç saatlerde Saray'a ulaşan evrâkı, Sultan Abdülhamid tetkik edememiştir. Ertesi gün Perşembe akşamı saat 6'da, Saray tarafından Paris Elçiliğine telgraf çekilerek, Rothschildlere durumun izah edilmesi istenmiştir. II. Abdülhamid'in yönetim metotlarını göstermesi bakımından da dikkate değer olan, 26 Şubat 1891 tarihli belgede şunlar söylenmektedir:

***Mısır vergisiyle temin olunan 1877 senesi istikrazının tahvilât-ı cedîdeye tebdili zımnında Mösyö Rothschild tarafından vekâleten Dersaadet'e gelmiş olan Mösyö Lambert dünkü Çar-***

[178] *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 2, 16 B 1308/25 Şubat 1891.
[179] *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 3, 16 B 1308/25 Şubat 1891.

*şamba [25 Şubat 1891] günü akşamı Prenses Victoria ile zevcine keşîde buyrulan ziyafet-i Seniyye'ye davet olunmuştu. Husus-ı mezkûra dair Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan tanzim kılınan mazbata ve melfûfâtı dün gece [25 Şubat 1891] ziyafet-i Seniyye'den sonra alaturka saat 4 raddelerinde vürûd ettiği gibi bu sabah dahi Prenses ve Prens-i müşarünileyh Saray-ı Hümâyûn'da da Dejevneye meduvv olduklarından Şevketmeab Efendimiz Hazretleri dün gece ve bu sabah müşarünileyhimayı kabul buyurmalarından dolayı meşgul bulunmaları ve işin mühim ve hesaba müteallik olup biletraf tedkike muhtaç bulunması hasebiyle evrâk-ı mezkûreyi henüz mütala'a ve tedkike vakit bulamamışlardır. Menafi-i devlete taalluk eden böyle bir madde-i mühimmenin kararını muhtevi olan evrâkın taraf-ı eşref-i mülûkâneden mütala'a ve tedkikiyle kabul ya reddi yahut muhtac-ı tadîl ciheti varsa tadilinin irade ve ferman buyrulması emr-i tabii olmasıyla mumaileyh Lambert'in azimetini Cumartesi [28 Şubat 1891] gününe tehir ve keyfiyeti telgrafla Mösyö Rothschild'e tahrir yahut burada birini tevkil etmesi suretlerinden birini ihtiyar eylemesi kendisine teklif edildikde kendisine Mösyö Rothschild tarafından verilen vekâlet ve mezuniyet üç güne şâmil olduğu cihetle suret-i mezkûreden hiçbirini ihtiyar edemeyeceğini maa'l-itizar beyan ile nail olduğu iltifât-ı Seniyye'den dolayı teşekkürât-ı fevkalâdesini arz ederek bu akşamki trenle azimet etmek üzere bulunmuştur. İşte cereyan-ı hali bundan ibaret olup mazbata-i mezkûre üzerine lâ ve na'a bir güne İrade-i Seniyye-i Mülûkâne şeref-sudûr etmemesi evrâk-ı mezbûrenin gece yarısı gelip esbâb-ı mesrûdeden dolayı tedkik ve mütala'asına vakit olmamasından neşet eylemiş olmasıyla velinimet-i bi-nimetimiz Şevketmeab Efendimiz Hazretlerinin Devlet-i 'Aliyyeleri'nin menafine taalluku olan bu maddeyi etraflıca tedkik buyurmaksızın İrade-i Seniyyelerini ısdar buyurmalarındaki mazeret-i makbule-i Şahaneleri derkâr olup mamafih evrâkı tedkik buyurduktan sonra karar-ı ma'rûzı muvafık-ı nefsü'l-emr gördükleri halde kabulü havi İrade-i Seniyye-i Mülûkânenin yarınki Cuma günü akşamına ve muhtac-ı ta'dîl ve müzakere gördükleri takdirde olbâbdaki emr ü ferman-ı şehinşahîlerinin dahi Cumartesi akşa-*

***mına kadar şeref-südûr ederek Babıâlî'ye tebliğ kılınacağı ve bunu kendisinin dahi haber alacağı derkâr olmasıyla esbâb-ı mesrûdenin taraf-ı devletlerinden Mösyö Rothschild'e bi'l-etraf tefhimi mukteza-yı İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhîden olmakla ol-bâbda.*** [180]

Rothschildlerin Vekili olarak İstanbul'a gelen ve mukaveleyi imzalayan Baron Leon Lambert, Çarşamba günü akşamı Yıldız Sarayı'nda Prenses Victoria ve Eşine verilen yemeğe davet edilmiştir. Aşağıda 22 maddelik metni verilecek olan mukavele ve ekleri, aynı akşam geç vakitlerde Saray'a ulaşmıştır. Perşembe sabahı Prenses ve Eşi sabah kahvaltısına çağrılı olduklarından, Sultan bunlarla ilgilendiği için mukaveleyi tetkike zaman bulamamıştır. Padişah, evrâkın kabul yahut reddedilmesi veya düzeltilmeye muhtaç kısımları bulunabileceğinden, devlet menfaatini ilgilendiren böyle bir konunun incelenmeden onaylanması mümkün değildir. Bunun için, Lambert'e dönüşünü Cumartesi gününe tehir etmesini ve durumu Rothschildlere telgrafla haber vermesini yahut yerine birini vekil olarak bırakması teklif edilmiştir. Lambert, Rothschildler tarafından kendisine verilen izin ve yetkinin üç günden ibaret olduğunu ve Perşembe akşamı trenle döneceğini söylemiştir. Sultan, anlaşma metnini Cuma akşamına kadar okuyacağını, düzeltme ve müzakere edilmesi gerekirse Cumartesi akşamına kadar sonuçlandıracağını bildirmiştir. Paris Elçisi Mahmut Esat Paşa, yukarıda sıralanan hususları Rothscildlere bildirecektir. Rothschildlere gelişmeleri aktaran Elçiden gelen cevap şudur:

***Paris Sefareti Seniyyesi'nden Şifre Telgrafnâme:***

***Telgrafnâme-i devletleri reside-i dest-i tekrim oldu. Mösyö Rothschild'i bugün görebilip ber mantuk-ı emr ü ferman-ı Padişahî mündericâtını kendisine biletraf tefhim ettim. Mumaileyh cevaben Mösyö Lambert'in İstanbul'da temdîd-i ikamet edememesinin sebebi mahza işlerinin kesretinden neşet ettiğini ve böyle bir umûrun taraf-ı eşref-i Mülukâneden tedkik ve mütala'a buyrulması tabii bulunduğundan bu babda şeref-südûr ve sünûh***

[180] *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 4, 14 Şubat 1306/26 Şubat 1891.

***buyrulacak İrade-i Seniyye-i Hazreti Padişahî'ye intizar etmekte idüğünü beyan ile bu misillu işlerin biran evvel karar-pezîr olması her vecihle müfid ve hayırlı olduğunun dahi hâk-pâ-yi Hümâyûn-ı Şahane'ye arz edilmesini rica etmiştir. Ol babda.*** [181]

Bundan sonra, Hariciye Nezareti, Paris ve Londra sefirlerine gönderdiği yazıda işin olumlu yönde çözüme kavuşacağını bildirmiştir. Onlar da gelişmeyi Rothschildlere iletmişler ve Rothschild Ailesi, elçilerin Osmanlı Hükümeti'ne şükranlarını ulaştırmalarına vesile olmalarını söylemiştir.[182]

II. Abdülhamid, istikraz meselesi hakkında Sait Paşa'nın görüşüne de başvurmuştur. Sait Paşa, hem Rothschild'in Vekilinin dönüş için acele etmesinin sebebini hem de istikrazın Osmanlı maliyesine katkısına dair çarpıcı fikirlerini, 27 Şubat 1891'de kaleme aldığı şu yazıyla Saray'a iletmiştir.

***Mısır vergisinin bir kısmı üzerine akdi musammem idüğü mütala'a-i abidâneme havale buyrulan evrâktan müsteban olan istikrazın bir ciheti dahi... pezîr olmayan mesele-i Mısriye'den dolayı bilvasıta politikaya taallukdan halî görülemez ise de bundan kat'ı nazarla yalnız Maliye ciheti tedkik olunduğu halde bu muameleyi yapacak bankerlerin bu işte temettu' ve faideleri pek ziyade ve nisâb-ı itidâlden ziyade olarak Hazine-i celîlerinin istifadesi ise hiç hükmünde gibi görülüyor. Çünkü Mısır vergisinin bir kısmı 60 sene müddetle karşılık gösterildiği halde yapılacak istikraz-ı cedîdeden dolayı 1.300.000 lira kadar bir meblağ***

---

181 *BOA, Y. EE*, No: 120/13, 28 Şubat 1891. Bu telgrafın Babıâli Tercüme Odası tarafından yapılan bir başka tercümesi de bulunmaktadır. *Şehr-i halin 26'sı tarihiyle [26 Şubat 1891] telgrafnâme-i Nezaretpenâhîleri ahz olundu. Mösyö de Rothschild ile görüştüm. Mumaileyh Mösyö Lambert'in azimeti bazı hususât-ı zatiyesinden neşet ettiğini ve İrade-i Seniyye şeref-sâdır olmazdan evvel bu işe müteallik evrâkın taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişahî'den tedkik buyrulması tabii idüğünü beyan etti. Mamafih Mösyö Rothschild işin bi's-suhule netice-pezîr olabilmesi için emr-i tedkikin akd-i teehhüre düçâr olmayacağı ümidindedir. BOA, Y. A. HUS*, No: 244/64, 28 Şubat 1891.

182 Paris ve Londra Sefaretlerinden alınan 27 Şubat 1891 ve 1 Mart 1891 tarihli telgraflar ve bunların Hariciye Nezareti, Sadaret ve Saraya olan arzları için bkz. *BOA, Y. A. HUS, No:244/60*, leff 1-3; *BOA, Y. A. HUS*, No: 244/64, leff 2-3.

*ele geçecek ve o da mukassetan verilecektir. Mukavelenin 21. maddesi ise başkaca ve başlıca ehemmiyeti haizdir. Hıdîviyet-i Mısriye ise geçende yaptığı bir muamele-i tahviliyede faiz bu işde olduğu gibi yüzde 4 iken senedâtı Bank-ı dö Pari'ye yüzde 98'e satmıştır. Maliye Nazırı kulları dahi buralarını tezkiresinde derpiş ederek yalnız bu iş diğer tarafın teklifi vecihle yapılmaz ise Mösyö Lambert'in bilanetice ve yarın avdet edeceğini beyan ve ima ediyor. Mülahaza-i kasırâneye göre gerek Rothschild'in memurunun ve gerek Bank-ı Osmanî'nin muamele-i müstağniyâneleri faide-i mahsusalarını tezyid maksadıyla müretteb bir şey olmak lâzım gelir. Zira istikraza karşılık olan Mısır vergisi en sağlam ve en kavî bir mal ve Hıta-i Mısriye'nin hükümet-i Devlet-i 'Aliyye'ye izâm-ı rabıta-i tabiiyeti bulunmak haysiyetiyle dahi tediyâtı hatar ve tehlikeden salim idüğü ifade-i kayd ü eşkâl olmakla işbu vergi ile temin olduğu halde san-ı kasır-aneye göre daha faideli bir istikraz yapılabilir. Herhalde emr ü ferman hazret-i veliyü'l-emr efendimizindir.* [183]

Sait Paşa'nın değerlendirmesine göre; istikraz teminatı, Mısır vergisinden temin edileceği için bu yönüyle, çözüme kavuşturulamayan Mısır meselesi ile de bağlantılıdır. Diğer taraftan mâlî açıdan, bankerlerin bu işten kazançları çok yüksek meblağ tutmaktadır. Bununla beraber, Osmanlı Devleti'nin kazancı ise hiç hükmündedir. Çünkü sağlam bir gelir olan Mısır vergisinin bir kısmı, 60 seneliğine karşılık gösterildiği halde, Hazineye taksitli olarak girecek para miktarı 1.300.000 lira kadardır. Bütün evrâkı gördüğü anlaşılan Sait Paşa, tahvil satışının doksanın üstünde olmamasını da eleştirmektedir. Rothschild'in Vekilinin direnmesini, aksi halde iş sonuçlanmadan döneceğini söylemesi de Paşa'ya göre Osmanlı Bankası'yla, Rothschildlerin müştereken çevirdikleri dolaptır. Maksatları, menfaatlerini artırmaktır. O'na göre, Hazineye daha faydalı olabilecek bir istikraz yapmak mümkündür.

---

103 *BOA, Y. EE,* No:120/13, leff 5, 18 B 1308/27 Şubat 1891.

## Osmanlı Bankası Hakkında Bir İhbar

Rothschildler ve Osmanlı Bankası ile yeni istikrazın işlemleri sürerken, İstanbul için her bakımdan önemi olan Beyoğlu Mutasarrıflığı'ndan, 27 Şubat 1891 tarihli yazıyla, Saray'a ilgi çekici şu ihbar gelir:

***Ma'lûm-ı âlî-i efhemîleri buyrulduğu üzere borsa muamelâtı gündüzleri Galata'da ve bazı geceleri de Beyoğlu'nda Hacopulo Hanı'nda icra olunmakta olup dünkü Perşembe günü [26 Şubat 1891] melfûf pusula mütala'asından müsteban buyrulacağı vecihle Galata piyasasında eshâm fiyatı bir mikdar tenezzül ettiği gibi gece dahi Beyoğlu'nda birer mikdar daha tenezzül edildiği ve bu tenezzül-i fiyata Bank-ı Osmanî Direktörü Mösyö Vincent tarafından Maliye Nezareti celîlesine karşı bir nümayiş olmak üzere icra edilmekte olduğu Galata Bankerlerinden bir zât tarafından haber verilmiştir. Çend gün evvel Rothschild Bankası tarafından bir vekil gelip Maliye Nezareti celîlesiyle tahvilât hakkında bazı müzakere ve teklifâtta bulunduğu gazetelerde görülmüş olduğundan tervic-i merâmları için birleşerek bu misillu teşebbüsâta kıyamları melhûz-ı kavî olduğundan keyfiyetin berâ-yı ma'lûmât atabe-i aliyâ-yı Hazreti Hilâfetpenâhî'ye arz buyrulması istirhamına mücaseret kılındı. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[184]

Doğrudan, Saray'a yazılan bu ihbarı kaleme alan Beyoğlu Mutasarrıfı Bosnalı Hasan'dır. Hemen o sıralarda gündeme gelen ve gazetelere de yansıdığı anlaşılan yeni borçlanma üzerine, 1873 yılında kurulan ve komiserliğine Abidin Bey'in -sonra Paşa- tayin edildiği Borsa'da bir takım *hava oyunları* döndürülmeye çalışıldığı Mutasarrıf tarafından haber verilmektedir. Normal alım satım, vadeli alım satım, opsiyon işlemleri, repo, ters repo açığa alış[185] gibi işlemlerin de yapıldığı Borsa'da, bu işlemleri gerçekleştiren kimsenin, mukaveleye de imza koyan Vincent olması ilginçtir. Osmanlı ekonomisini doğrudan etkileyen işlemler yapan Osmanlı Bankası

---

184 *BOA, Y. PRK. ZB*, No: 7/74, 18 B 1308/27 Şubat 1891.
185 Yaman Törüner, "Hava Oyunları", *Milliyet*, 17 Nisan 2012.

Müdürünün *hava oyunları* içinde olması da mâlî hayatın düzeni açısından da açıklayıcıdır. Borsadaki işlemlerin yetkililer tarafından takip edilmesi ve doğrudan Saray'a bildirilmesi de II. Abdülhamid idaresinin, başka bir yönünü göstermektedir.

İstikraz meselesi hakkında, gerek Sait Paşa'nın uyarılarını ve gerekse Beyoğlu Mutasarrıfı'nın ihbarını dikkate alan Sultan Abdülhamid, gerekli düzeltmeleri bizzat yapmış ve evrâkı daha evvel kararlaştırıldığı gibi, 28 Şubat 1891'de Sadarete, yeniden tetkik edilmek üzere göndermiştir. Başkitabet Dairesinden Sadarete giden yazıda şöyle denilmektedir:

***Mösyö Lambert'in Avrupa'ya avdeti üzerine Londra ve Paris Sefaret-i Seniyyelerine çekilen telgrafnâmeye cevaben Rothschild ve Şürekâsının beyan-ı teşekkür eylediklerine dair Londra Sefareti Seniyyesi'nden alınan telgrafnâme tercümesinin Hariciye Nezareti celîlesinin ol-bâbdaki tezkeresiyle beraber arz ve takdim kılındığına dair piraye-i dest-i tazîm olan 19 Recep 1308 [28 Şubat 1891] tarihli tezkere-i hususiye-i Sadaretpenâhîleri lede'l-arz manzûr-ı âlî oldu. Hükümet-i Seniyye ile doğrudan doğruya muamelât-ı Maliyeye girişmelerinden dolayı kendilerini bahtiyar addettiklerini ve ol-bâbdaki teşekkürlerinin atabe-i aliyâ-yı Mülûkâneye arz olunması beyan ve iltimasını havi Rothschild tarafından doğrudan doğruya Maliye Nazırı Paşa Hazretlerine bir telgrafnâme keşîde edilmiş olup işbu telgrafnâme dahi müşarünileyh tarafından takdim kılınmış olmasıyla meşmûl-i âlî buyrulmuştur. Mısır vergisiyle temin olunan 1877 senesi istikrazının tahvilât-ı cedîdeye tebdili zımnında mumaileyh Mösyö Lambert ile Bank-ı Osmanî Direktörü Mösyö Edgar Vincent hazır oldukları halde Hazine-i celîle-i Maliye'ce cereyan eden müzakerâta tevfikan tanzim olunmuş olan mukavelenâme müsveddesi üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan kaleme alınan 16 Recep 1308 [25 Şubat 1891] tarihli mazbata-i ma'rûza ile evrâk müteferriası üzerine biletraf icra buyrulan tedkikâtın neticesine gelince; velinimet-i bi-minnetimiz Şevketmeab Efendimiz Hazretlerinin zikrolunan mukavelenâmenin mündericatı hakkında muhtac-ı istizah gördükleri***

***mevadd ber-mantuk-ı emr ü ferman Hazret-i Padişahî dünkü gün [27 Şubat 1891] Nazır-ı müşarünileyh Hazretleriyle mumaileyh Mösyö Vincent'e lede't-tebliğ mevadd-ı mezkûreden bazıları hakkında talep buyrulan izahat müşar ve mumaileyhima tarafından arz ve inba ve bazılarının dahi mukavelenâmeye derc ve ilavesi lüzûmu tasdik kılınmasıyla ol-bâbda tadilen ve tebdilen tanzim ve li ecli'l-arz bu akşam tevdi' eylemiş oldukları mukavelenâme müsveddesi istizah ve izah olunan mevaddı havi iki kıt'a varaka ve marü'z-zikr tezkere-i resmiye-i Sadaretpenâhîleriyle melfûfâtının suretleriyle maan ve leffen irsal kılınmış ve bunların yarın akd olunacak Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da tedkik ve mütala'asıyla karar-ı müzakereyi havi tanzim olunacak mazbataya leffen ve iadeten arz ve takdimi mukteza-yı emr ü İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî'den bulunmuş olmakla ol-bâbda.***[186]

Saray'dan gelen yazıda, Rothschild Ailesi'nin yeni istikrazdan ötürü müteşekkir olduklarını söyledikleri bildirilmiştir. Padişah, mukavelede izaha muhtaç gördüğü bazı hususları anlamak için Maliye Nazırı Agop Kazazyan Paşa'yı ve Osmanlı Bankası Direktörü Vincent'i Saraya çağırtmıştır. Mukavelenin kimi yerlerine ilaveler yapıldığı, yazının içeriğinden anlaşılmaktadır. Saray tarafından yapılan eklemelerin nelerden ibaret olduğu, 1 Mart 1891 tarihinde Sadaret'in Saray'a gönderdiği şu bilgiden meydana çıkmaktadır.

***Meclis-i Vükelâ Mazbatasının Suretidir:***

***Mısır vergisiyle temin olunan 1877 senesi istikrazının tahvilât-ı cedîdeye tebdili zımnında Mösyö Rothschild tarafından vekâleten Dersaadet'e gelmiş olan Mösyö Lambert ile Bank-ı Osmanî Direktörü Sir Edgar Vincent hazır olduğu halde Hazine-i celîlece cereyan eden müzakerâta tevfikan tanzim olunan mukavelenâme müsveddesiyle ol-bâbda Maliye Nezareti'nin tezkiresi üzerine Meclis-i bendegânemizden takdim kılınan mazbata***

---

[186] *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 6, 19 B 1308/28 Şubat 1891.

*ve evrâk-ı müteferria manzûr-ı âlî olarak mezkûr mukavelenâmenin mündericâtı hakkında muhtac-ı istizah görülen mevaddan bazıları hakkında Maliye Nazırı Paşa ile mumaileyh Sir Vincent tarafından izahat arz ve inba ve bazılarının dahi mukavelenâmeye derc ve ilavesi lüzûmu tasdik kılınmasıyla olbâbda ta'dilen ve tebdilen tanzim ve takdim kılınan mukavelenâme müsveddesinin istizah ve izah olunan mevaddı havi iki kıt'a varaka ile gönderildiği beyanıyla bunların bi't-tedkik karar-ı mezkûrenin ba-mazbata arzı hakkında şeref-müteallik buyrulan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî'ye mübelliğ tezkere-i hususiye ve mukavelenâme müsveddesince icra kılınan tashihatı havi varaka meyâne-i bendegânemizde mütala'a ve keyfiyet tedkik ve müzakere olundu. Mazbata-i mütekaddime-i çâkerânemizde arz ve beyan olunduğu vecihle istikraz-ı mezkûr için Mısır vergisinden müretteb olan 280 bin küsûr liranın karşılık tahsisiyle bundan senevî yüzde yarım komisyon mahsup olunmak ve yüzde 4 faizi hamil olacak ve yüzde 42 santim derecesinde resülmal mahsub akçesi verilmek ve 60 senede ödenmek üzere 6.316.920 lira sterlinlik tahvilât-ı cedîde ihrac edileceği ve bunun damga ve her nevi masarifine mukabil bir defaya mahsus olarak yüzde 1 hesabıyla 63.169 lira sterlin verileceği ve tahvilât-ı cedîdenin yüzü 90 fiyatıyla mübaya'a edileceği ve bu suret-i tesviyeden Hazine-i celîle için 1.306.000 bu kadar lira hâsıl olacağını Nezaret-i müşarünileyhanın işârından anlaşılmış ve şerait-i mukarrere mutedil olduğu gibi ber- mantuk-ı emr ü ferman-ı Hümâyûn mezkûr mukavelenâmenin birinci maddesine bedelât-ı tediye olan tahvilâtın zımbalanarak kâmilen iptal edileceğini ve ikinci maddesine tabii lâzım gelen tahvilât-ı katiyenin kıymeti ve kıtalarını gösterir cetvelin tahvilât numuneleriyle beraber li-ecli'l-istizan hâkpâ-yi Hümâyûn-ı Şahane'ye arz ve takdim olunacağına ve on üçüncü maddesine Hazine-i celîleye ait masarif-ı nakdiye ile sigorta ücretinden başka muakkidler tarafından komisyon alınmayacağına ve on dördüncü maddesine birinci taksit yerine son taksit yazılmasına dair icra kılınan ilavât ve tashihât ve ibarece edilen sair bazı tadilât dahi muvafık-ı maslahat görünmüş olduğundan mucibince ifa-yı muktezîyâtı zım-*

***nında Nezaret-i müşarünileyhaya mezuniyet itası bi'l-ittihad tezekkür olunarak salifü'z-zikr mukavelenâme müsveddesi ve mazbata-i mütekaddime suretiyle evrâk müteferriası takımıyla leffen arz ve takdim kılındı ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazreti veliyyü'l-emr efendimizindir.***[187]

Buna göre; istikraza ilişkin hususlar yeniden Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüştür. Meclis-i Vükelâ mazbatasında, mukavelenin önemli maddeleri bir daha hatırlatıldıktan sonra Sultan'ın eklediği yerlerden söz edilmiştir. İlave edilen hususlar şöyledir:

a- Mukavelenin birinci maddesinde sözü edilen, bedeli ödenen tahviller, zımbalanarak tamamen iptal olunacaktır.

b- İkinci maddede belirtilen cetvel, numuneleriyle beraber Saray'a gönderilecektir.

c- On üçüncü maddeye, belirtilen masraflardan başka komisyon alınmayacağı ibaresi koyulacaktır.

d- On dördüncü maddedeki ilk taksit ifadesi yerini son taksit ibaresine bırakacaktır.

### Sultan Abdülhamid'le Rothschildler Arasında Yapılan Borç Mukavelesi

Yukarıda verdiğimiz düzeltme ve değişiklikle bizzat Sultan II. Abdülhamid tarafından yapılan yeni ilavelerle ortaya çıkan mukavele şu şekildedir:

***Bir taraftan ([belgede boş bırakılmış]) tarihiyle şeref-sâdır olan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî mantûk-ı celiline tevfikan Hükümet-i Seniyye namına ve hesabına olarak hareket eden Maliye Nazırı Devletlü Agop Paşa Hazretleri ve diğer taraftan Londra'daki N. M. Rothschild Edmonds ve Paris'teki Rothschild Fréres nam Bankerlere vekâlet eden Mösyö L. Lambert ile Bank-ı Osmanî'ye vekâlet eyleyen Müdür-i Umumisi Sir Edgar Vincent ve Müdürü Mösyö L. La Fuante zîrde muakkidler namıyla müvessemdirler. Hususât-ı atiyeyi beynlerinde bast ve beyan***

[187] *BOA, Y. EE,* No:120/13, leff 7, 20 B 1308-1 Mart 1891.

*etmişlerdir. Şöyle ki; Hükümet-i Seniyye 1877 senesi Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniye İstikrazı [Ottoman Defence Loan] unvanıyla muanven olan istikrazın el-yevm eyâdî-i tedavülde bulunan 4.285.630 lira-i sterlinlik tahvilâtının mübadelesini yahut bedelâtının baş başa tesviyesini arzu ederek faiz ve resülmâl mürettebâtı Fehametlü, Devletlü Hıdîv-i Mısır Hazretleriyle ihlaf-ı âlileri cânibinden Hükümet-i Seniyye'ye vacibü'l-ifa olan vergiden bi'l-ifraz doğrudan doğruya muakkidlere teslimi cânib-i Hıdîviyet-i celîleden taahhüd kılınacak olan bir meblağ-ı senevî ile temin olunmak üzere bir yeni istikraz tahvilâtını ihraç etmeyi kararlaştırmış olmasına binaen işbu muamelenin icrası için tarafeyn beyninde mukavelât-ı atiye akd olunmuştur.*

*1. Madde: Hükümet-i Seniyye 1877 senesi Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniye İstikrazı tahvilâtından hala mevki-i tedavülde bulunan bilcümle tahvilâtın en nihayet 29 Mart (10 Nisan) 1891 tarihine kadar tarafeyn-i muakkidîn beyninde tayin olunacak bir tarihte bedelâtı tayin olunmak üzere hamilleri tarafından getirilmesini ilân edecektir. Ve mezkûr tahvilât badema kâmilen zımbalanarak iptal edilecektir.*

*2. Madde: Tahvilât-ı cedîde (Mısır Vergisiyle Temin Olunmuş Yüzde Dört Faizli Tahvilât-ı Osmaniye) unvanıyla muanven bulunacak ve ibaresi Türkçe ve İngilizce ve Fransızca olacak ve beheri yirmişer İngiliz lirasına yahut bunun mazrûblarına müsâvî kıymetli kıtalara münkasım olmak üzere mikdar-ı itibarî olarak cem'an 6.316.920 lira sterlinden ibaret bulunacaktır. Tahvilât-ı mezkûre hamiline olarak tanzim edilecek ve 6 aydan 6 aya yani her senenin 29 Mart (10 Nisan) ve 28 Eylül (10 Teşrin-i Evvel) tarihlerinde Londra üzerine olan kambiyo fiyatıyla Dersaadet'te ve Paris'te ve Londra'da dahi tediye olunmak üzere senevî yüzde 4 hesabıyla faiz getirecek ve beher sene 280.622 lira sterlin 18 şilin 4 peni faiz ve resülmâl mürettebâtı olmak üzere tahvilât-ı mezkûrenin 60 senede bedelâtı baş başa ifa ve tesviye olunacaktır. Mezkûr mürettebât-ı senevîye zîrde on yedinci maddede tayin olunan komisyonu havi bulunmuştur.*

*Tahvilât-ı cedîde-i mezbûrenin tabından evvel ne kadarı 20 ve 100 ve 500 ve 1.000 lira sterlinlik olacağını mübeyyen cetveli tahvilât-ı mezbûrenin numuneleriyle beraber li ecli'l-istizan-ı hâk-pâ-yi Şahane'ye arz ve takdim olunacaktır.*

*3. Madde: Tahvilât-ı mezbûrenin faizi ve resülmâl mürettebâtı 1891 sene-i miladisi Rumi Mart'ının yirmi dokuzuncu (yani efrencî Nisanın onuncu) gününden itibaren işlemeğe başlayacaktır. Binaenaleyh birinci kupon sene-i merkûme Rumi Eylülü'nün yirmi sekizinci (yani Efrencî Teşrin-i Evvelin onuncu) günü tediye olunacaktır. Kuralar her senenin şehr-i Eylülü'nde muakkidler marifetiyle Londra'da ve Hükümet-i Seniyye'ce tayin olunan memur hazır olduğu halde keşîde olunacak ve birinci kura 1891 senesi Eylülü'nde çekilecektir. Kura isabet eden tahvilâtın bedelâtı kuranın çekildiği tarihi takip eden Rumî şehr-i Eylülün yirmi sekizinci (yani Efrencî Teşrin-i Evvel'in onuncu) onuncu günü ifâ edilecektir. Kura isabet eden tahviller bedelâtının hîn-i tediyesinde bedelât-ı mezbûrenin tediyesi için muayyen olan tarihte vadesi duhûl etmemiş olan kuponların cümlesi tahvile merbut bulunmak lâzım gelecek ve noksan olan kuponların bedeli kura isabet eyleyen tahvilin hamiline itası iktiza eden meblağdan tenzil edilecektir. Her kuranın neticesi masarıfı muakkidlere ait olmak üzere Dersaadet ve Londra ve Paris gazetelerinden Hükümet-i Seniyye'nin irae edeceği birer gazeteye derc ile ilân ettirilecektir.*

*4. Madde: Duhûl vadelerinden itibaren 6 sene mürûruna kadar bedelâtı istifa olunmak üzere getirilmeyen kuponlarla kura isabet edip de vacibülifa olduğu günden itibaren 15 sene zarfında bedelâtı alınmak üzere ibraz olunmayan tahviller Hazine-i celîle menfaatine olarak mürûr-ı zamanla kâffe-i hukuktan sakıt olacaklardır.*

*5. Madde: Hükümet-i Seniyye yüzde 4 faizli tahvilât-ı cedîde kuponlarıyla resülmâlının tediyâtı üzerine hiçbir günâ tenzilât ve tenkihât icra etmemeyi taahhüt eder. Anifülbeyan tahvillerle kuponları memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de halen ve istikbalen her nevi resim ve vergi ve damgadan vareste bulunmuştur.*

*6. Madde: Vadeleri duhûl edip bedelâtı verilmiş olan kuponlarla kura isabet eyleyip resülmâlı tesviye kılınmış olan tah-*

*viller zımbalanıp ibtal olunduktan sonra her sene muakkidler marifetiyle Hazine-i celîleye teslim olunacaktır.*

*7. Madde: Hükümet-i Seniyye işbu yüzde 4 faizli istikraz-ı cedîdin resülmâl itibarîsi kâmilen tesviye-pezîr oluncaya değin icap eden mürettebâtına karşılık olmak üzere 280.622 lira sterlin 18 şilin 4 penilik meblağı bir suret-i mutlakada ve mümteniü'l-infisah olarak havale ve tahsis buyurur. Mürettebât-ı mezbûrenin temin-i tediyesi için Hükümet-i Seniyye işbu mübadele istikrazının tamamen tesviyesine değin Mısır vergisinden ifraz olunacak olan meblağ-ı mezbûrun beher sene altun olarak zîrde muharrer tevarihde Londra'da Mösyö N. M. Rothschild Edmond yedine ifa ve teslimi hususunu Hıdîviyet-i celîle cânibinden doğrudan doğruya muakkidlere karşı taahhüd ettirmeyi deruhde buyurur.*

| | Peni | Şilin | Lira-i sterlin |
|---|---|---|---|
| Her senenin 10 Haziran efrencî tarihinde | - | - | 100.00 |
| Her senenin 31 Temmuz efrencî tarihinde | - | - | 95.000 |
| Her senenin 10 Eylül efrencî tarihinde | - | - | 20.000 |
| Her senenin 25 Eylül efrencî tarihinde | 2 | 9 | 15.311 |
| Her senenin 31 Kanun-i Sani efrencî tarihinde | - | - | 116.000 |
| Her senenin 10 Mart efrencî tarihinde | 2 | 9 | 24.311 |
| [Toplam] | 4 | 18 | 280.622 |

*8. Madde: Muakkidler salifü'z-zikr yüzde 4 faizli tahvilâtın mikdar-ı itibarî olarak 6.316.920 lira sterlinliğini yüzde 1 yani 100 lira-i sterlin mikdar-ı itibariliği nakden 90 lira-i sterlin fi-i maktu' ile Hükümet-i Seniyye'den ahz ve mübaya'a ederler.*

*9. Madde: Hükümet-i Seniyye işbu mukavelenâmenin sebeb-i tanzimi olan yüzde 4 faizli istikraz-ı cedîdin mikdar-ı itibarî olarak beher 100 lira sterlin için 1 lira sterlinin bedelini maktû'an muakkidlere ifa edecektir. Buna mukabil muakkidler dahi tahvilâtın kâffe-i masarıf tanzimi ve tabiyesini ve diyar-ı ecnebîyeye mahsus her nevi damga masarifini ve her nevi emisyon ve kota istihsali masarifını ve tahvilât-ı cedîdeye müteferri diğer bi'l-cümle masarıf muhtemeleyi deruhte edeceklerdir. Tahvilât-ı katiye numunesi muakkidler cânibinden Dersaadet'te Hazine-i celîleye takdim olunduğu tarihten itibaren ve ikinci madde hükmüne teyfikan 15 gün zarfında cânib-i Hazine-i müşarünileyhadan tasvib olunacaktır.*

*10. Madde: Muakkidler tahvilâtın tediye-i bedelâtı için tayin olunan tarihten evvel yedlerindeki tahvilâtı yeni tahvilâtla mübadele ettirmelerini tahvillerinin bedelâtını ahz etmek üzere davet edilmiş olan ashâb-ı tahvilâta teklif edecekler ve muakkidler cânibinden tayin olunan müddet zarfında mübadeleye talep olmayan hamiller tahvilât-ı mahsubelerinin bedelini bi-hakkın ahz edeceklerdir. Bunun için muakkidler bedelâtı ahz olunmak üzere getirilecek olan tahvilâtı baş başa ödemek üzere iktiza eden meblağ-ı muayyen olan tarih-i tediyeden la-akall 5 gün evvelce Hükümet-i Seniyye hesabına olarak salifüzzikr 1877 senesi istikrazının ifa-yı mürettebâtına memur Glyn, Mills ve Şürekâsına teslim edeceklerdir.*

*11. Madde: Gerek mübadele ve gerek bedelâtı tesviye olunan 1877 senesi istikraz tahvilâtına 29 Mart 1891 (10 Nisan 1891) tarihine kadar işlemiş olan faizleri Hıdîviyet-i celîleden buna mahsus olarak ahz etmiş oldukları mebaliğden Glyn, Mills ve Şürekâsı marifetiyle tediye edilecektir. Bi'l-mukabele Glyn, Mills ve Şürekâsı dahi kupon bedelinden fazla kalan akçeyi yeni istikrazın mürettebâtına sarf olunmak üzere muakkidlere teslim edeceklerdir.*

*12. Madde: Muakkidler kendi marifetleriyle mübadelesi icra olunan ve bâlâdaki onuncu madde ahkâmınca resülmâl itibarisi Glyn, Mills ve Şürekâsına verecekleri mebaliğden tenzil edilecek olan tahvilâtı şürekâ-yı mumaileyhime teslim edeceklerdir.*

*13. Madde: Muakkidler tedavülde bulunan 1877 senesi istikraz tahvilâtının mecmuu-ı bedeli olan 4.285.630 lira sterlinle maktu'an deruhte edilen mebaliğin hâsılı bulunan 5.685.228 lira sterlin beynindeki 1.399.598 lira sterlinlik farkı Hükümet-i Seniyye'ye nakden tediye etmeyi taahhüd ederler. İşbu 1.399.598 lira sterlin zikr-i ati vadelerle Hükümet-i Seniyye'ye ifa edilecektir.*

*400.000 lira-i sterlini emisyon tarihinden itibaren 15 gün zarfında ve bakisi olan 999.598 lirası dahi sekiz tekasit şehriye-i mütesaviye ile ifa edilecek ve birinci taksidi mezkûr 400.000 lira sterlinin tediyesinden bir mah sonra verilecektir. İşbu tediyât altun olarak Londra'da icra olunacaktır. Meblağ-ı mezbûrun Dersaadet'e kadar masarif-i nakliyesi ile sigorta ücreti Hükümet-i Seniyye'ye ait olup bunun için Hükümet-i Seniyye muakkitlere hiçbir komisyon vermeyecektir.*

*14. Madde: Muakkidler madde-i sabıka mucibince Hükümet-i Seniyye'ye teslim edecekleri mebaliğin son taksidinden işbu mukavelenâmenin dokuzuncu maddesinde muharrer yüzde birin tediyesi için iktiza eden akçeyi tevkif eyleyeceklerdir.*

*15. Madde: Hükümet-i Seniyye yüzde 4 faizli istikraz-ı cedîdin Avrupa piyasalarında icra olunacak emisyon muamelesinin tesrii maksadıyla istikraz-ı mezkûre mahsus muvakkat ilm ü haberler tanzim ve ihrac eylemeleri hakkında muakkidlere mezuniyet ita eder. Zikr olunan muvakkat ilm ü haberlerin evvelce Hükümet-i Seniyye'nin nazar-ı tasvib-i âlisine arz olunması iktiza eylecektir.*

*16. Madde: Tahvilât-ı katiyeye Maliye Nazırı'nın matbu' imzası ve mührü vaz olunacak ve bunun için Nazır-ı müşarünileyh Hazretleri tarafından Londra'da bir vekil tayin olunacaktır. Tahvilât-ı mezkûreye kontrol için muakkidlerin bir vekili vaz'ı imza edecek ve bu tahvilât kezalik muakkidler marifetiyle anifü'z-zikr muvakkat ilm ü haberler ile mübadele kılınacaktır.*

*17. Madde: Hükümet-i Seniyye işbu istikrazatın faiz ve resülmâl akçesi mürettebâtının tediyesi için salifen beyan olunan 280.622 lira sterlin 18 şilin 4 peninin mecmu'u üzerine yüzde yarım komisyon ki cem'an 1403 lira sterlin 2 şilin 4 peni verecektir.*

*18. Madde: Hükümet-i Seniyye işbu mukavelenâmenin sebeb-i tanzimi olan yüzde 4 faizli istikraz-ı cedîd tahvilâtını 1902 sene-i miladîsi Nisanı'nın 10. gününden itibaren her ne zaman isteyecek olursa bedelâtını baş başa tediye ederek tedavülden kaldırmak hakkını muhafaza buyurur.*

*19. Madde: İşbu mukavelenâme ancak ahkâm-ı mündericesini musaddak İrade-i Seniyye'nin şeref südûrundan ve 7. maddede gösterilen minval üzere 280.622 lira sterlin, 18 şilin 4 peni meblağ-ı senevîyeyi doğrudan doğruya muakkidlere teslim edeceğine dair Hıdîviyet-i celîlece tanzim olunacak taahhüd senedinin muakkidîn-i mumaileyhim yedine tesliminden sonra kesb-i katiyet ederek meriyülicra olacaktır.*

*20. Madde: Şayed iğtişaşât-ı vahime-i siyasîye ve Maliyeden nâşî gelecek Rumi Mart'ın 29'undan (yani efrencî Nisan'ın 10'undan) evvel her ne vakit olursa olsun yüzde 2 ve 3 rub' faizli İngiliz konsolidilerinin borsa fiyatı yüzde doksan beşten dûn bir raddeye tenezzül ederse muakkidler tarih-i mezkûrdan evvel her ne zaman olursa olsun işbu mukavelenâmeden keff-i yed ettiklerini Maliye Nezareti celîlesine ba-ihbarnâme beyan eyleyeceklerdir.*

*Ancak bu takdirde gelecek 29 Mart Rumi (yani 10 Nisan efrencî) tarihine kadar her ne vakit olur ise olsun mukavelenâme-i mezkûru... olduğu aynı şartlarla kabul edebilmek hakkı haiz olacaklardır. Bu şayet gelecek rumî şehr-i Martın 29'una (yani efrencî Nisanın 10'una) kadar muakkidler işbu mukavelenâmeyi tekrar kabul etmezlerse mukavelenâme o anda münfesih ve keenlemyekûn hükmünde olacak ve tarafeynden hiçbiri harç veya masraftan yahud her nevi esbâb-ı saireden dolayı diğer tarafın aleyhinde her ne suretle olursa olsun bir günâ müddeiyâta kıyam edemeyecek ve fakat tarih-i mezkûrdan sonra 1891 senesi rumî Eylülü'nün 28. ( yani efrencî Teşrin-i Evvelin 10.) gününe kadar Hükümet-i Seniyye yüzde 4 faizli istikraz-ı cedîdin emisyonuna karar verecek olursa işbu muameleyi şerait-i mütesaviye ile muakkidîn-i mumaileyhim teklif etmedikçe eşhâs-ı saire ile bu bâbda hiçbir günâ taahhüdâta girişmeyecektir. Muakkidler dahi Maliye Nezaret-i celîlesinden kendilerine tahriren vuku'bulan ihbar tarihinden itibaren 15 gün zarfında teklif-i vaki'yi kabul edip etmeyeceklerini bildireceklerdir.*

*21. Madde: Hükümet-i Seniyye muakkidlerle ittifak hâsıl etmedikçe sene-i haliye Kanun-ı Evveli'nin gayesine kadar Mısır vergisiyle temin olunan diğer üç istikrazın mübadelesine şürûh etmemeyi taahhüd buyurur. Şayed Hükümet-i Seniyye tarih-i mezkûrdan evvel 1854 ve 1855 ve 1871 seneleri İstikraz tahvilâtının mübadelesine ibtidâr etmeğe karar verecek olursa işbu istikrazatın muakkidlerine şerait-i mütesaviye ile bir hakk-ı rüchân ita buyuracak ve muakkidlerin dahi bu bâbda cânib-i Hazine-i celîleden kendilerine vuku'bulacak ihbar tarihinden itibaren 15 gün müddet zarfında marü'z-zikr hakkı rüchânı istimal edip etmeyeceklerini beyan etmeleri lâzım gelecektir.*

*22. Madde: İşbu mukavelenâmenin icra ve ya tefsir-i ahkâmından dolayı Hükümet-i Seniyye ile muakkidler beyninde vuku'bulabilecek her günâ ihtilafât biri cânib-i Hükümet-i*

***Seniyye'den diğeri dahi muakkidler tarafından müntehib iki hakimden mürekkeb bir mahkeme-i hükmiyece fasl-ı hasm olunacak ve bunlar beynlerinde uyuşamadıkları takdirde işe netice vermek üzere zikr olunan hakimler cânibinden bir mümeyyiz nasb edilecek ve bunun verdiği karar her iki taraf için katiyül hükm olacaktır.***

***Madde-i Munzamm: Beynlerinde kefâlet-i müteselsile olamayarak muakkidlerin işbu mukavelenâmedeki hisseleri atiülbeyan nisbetlerdedir. Şöyle ki; % 50 ( yüzde ellisi) Mösyö Rothschild'e ait % 50 (yüzde ellisi) Bank-ı Osmaniye aittir.***

***(İşbu mukavelenâme üç nüsha olarak Dersaadet'te (boşluk bırakılmış) tarihinde tanzim olunmuştur).***[188]

Bu mukaveleye göre;

a- Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Osmanlı Devleti, 1877 istikrazının 4.285.630 sterlin değerindeki tahvilâtının değişimini yahut başa baş tesviyesini istemektedir. Faiz ve anapara, Mısır Hıdîvi ile varılan mutabakata göre, Mısır vergisinden, doğrudan anlaşmayı yapanlara ödenecektir.

b- 1877 istikrazı tahvillerinden, tedavülde bulunanların hamillerine, bedelleri tayin edilmek üzere, borç verenler tarafından 10 Nisan 1891 tarihine kadar haber verilecektir.

c- Borcun faizi % 4, miktarı 6.316.920 sterlin ve süresi 60 yıl olacaktır.

d- Borcun yıllık geri ödemesi ise 280.612 sterlin, 18 şilin ve 4 peni olarak tespit edilmiştir. Yani bu durumda 60 yıl içinde Rothschild Ailesi'ne ödenecek paranın toplamı yaklaşık 16.837.000 sterline ulaşacaktı.

e- Osmanlı Hükümeti ileriki bir tarihte 1854,1855 ve 1871 istikrazlarının tahvillerinin de mübadelesine karar verir-

---

188 *BOA, Y. EE*, No: 120/13, leff 8; 2 Mart 1891'de Sultan II. Abdülhamid tarafından onaylanarak yürürlüğe giren mukavelenamenin Fransızca metni ve tercümesi için ayrıca bkz. *BOA, Y. EE*, No: 73/10.

se, mukaveleyi imzalayan Rothschild Grubu ile Osmanlı Bankasına öncelik tanıyacaktır.

Sadrazam Kamil Paşa ve diğer Meclis-i Vükelâ üyelerinin imzasının bulunduğu mukavele ve ekleri, 1 Mart 1891 tarihinde yeniden Saray'a gönderilmiş,[189] 2 Mart'ta, söz konusu mukaveleyi Padişah onaylamıştır.[190] Böylece 2 Mart 1891 tarihinde bu İstikraz antlaşması yürürlüğe girmiştir. Bu istikraz anlaşmasıyla Osmanlı Devleti yine borç sarmalı içerisine düşmüş ve Hazine büyük bir yükümlülük altına sokulmuştur.

Yeni istikrazın ilk taksidi olan 400 bin İngiliz lirası alındıktan sonra, 8 Haziran 1891 tarihinde vadesi başlamış olan ikinci taksidi için Rothschildler, Osmanlı Bankası'nın Londra Şubesi'ne 124.949 sterlin yatırmışlardır. Paranın Osmanlı lirasına çevrilmesi ve diğer hususlara ilişkin olarak Maliye Nezareti tarafından gönderilen tezkere, Meclis-i Vükelâ'da müzakere olunmuştur. 10 Haziran 1891'de Meclis-i Vükelâ'da zabtedilen kayıtta şunlar söylenmektedir:

***İstikraz-ı cedîdin 8 Haziran efrencî 1891 tarihinde vadesi dühûl etmiş olan ikinci taksidinin havi olduğu 124.949 aded İngiliz lirasının Bank-ı Osmanî'nin Londra Şubesi'ne teslim olunduğu Kont Rothschild tarafından telgrafla bildirildiğinden bahisle mezkûrü'l-mikdar İngiliz lirasının Osmanlı lirasına suret-i tahvili ve teferruâtı hakkında Maliye Nezareti'nin tezkeresi kıraât ve mütala'a olundu. Tezkere-i mezkûrede taksid-i mezbûrun havi olduğu 124.949 İngiliz lirasının aynen sarf olunamayacağına binaen Osmanlı lirasına tahvil için Bank-ı Osmanî İdaresiyle müzakere olundukta beher İngiliz altınının 109 kuruş 10 para hesabıyla Osmanlı lirasına tahvil edileceği beyan olunup en sonra görülen piyasa pusulasına nazaran Londra üzerine 3 aylık kambiyo fiyatına senevî % 4 faizin 3 aylığa isabet eden 1 kuruş ilave olunduğu halde baliğ olduğu 110 kuruş 7 para ile bankın teklifi arasında 37 para fark var ise de böyle***

[189] *BOA, Y. EE,* No: 120/13, leff 9, 20 B 1308/1 Mart 1891.
[190] *BOA, Y. EE,* No: 120/13, leff 10, 21 B 1308/2 Mart 1891.

***mikdar-ı küllî kambiyo muamelesinin suhûletle icrası kabil olamayacağı cihetle bundan ziyade fiyata muvafakat etmedikleri ve İngiliz altınının aynen bu rayiciyle Darbhane'de Osmanlı lirasına tahvili zımnında olunan hesab neticesinde dahi Londra'dan Dersaadet'e kadar beher altının sigortasıyla masarif-i nakliyesine 20 ve masarif-i zarurine yine o kadar ve altınların kesret-i tedavül sebebiyle aşınmış olacağından beherinde tahmin olunan 10 para ziyan ki her birisinde ellişer para zayiat husûlü me'mûl olup İngiliz altınının fi-i mirîsi olan 109 kuruş 19 paradan zayiât-ı muharrere bittenzil beher İngiliz altınının Hazine-i celîleye 108 kuruş 9 paraya mal olacağı ve Bankanın teklif ettiği fiyat ile bi'l-muvazene beher lirada tahminen 1 kuruş 1 para kadar ziyan edileceği tebeyyün ettiği beyanıyla istikraz-ı mezkûrun bundan evvel istifa edilen 400.000 lirası yine Banka vasıtasıyla Osmanlı lirasına tahvil edildikten sonra defaten Hazineye alınmayıp mavaz' lehine istimal olunmak üzere bankada bırakılarak Londra Bankası'nın iskonto fiyatından bir kuruş noksanla karşılıklı faiz işlettirilmekte olduğu misillu bu kere alınacak salifü'z-zikr taksit bedelinin dahi badettahvil ol suretle faiz işlettirilmek üzere Bankaya tevdii istizan olunmuş ve suret-i işâr Hazine-i celîlenin menfaatine ve icab-ı maslahata muvafık görünmüş olduğundan mucibince ifa-yı muktezisi zımnında Nezaret-i müşarünileyhaya mezuniyet itasının ba-mazbata arz ve istizanı kararlaştırıldı.***[191]

Belgeden ortaya çıktığına göre, Rothschildlerin Londra'da bankaya yatırdıkları paranın Türkiye'ye getirilmesinde, bir takım sorunlar baş göstermiştir. Paranın, Osmanlı ülkesinde sterlin olarak harcanması mümkün olmadığı için, Osmanlı Bankası aracılığı ile liraya çevrilmesi hususu müzakere edilmiştir. Her İngiliz altınının 109 kuruş 10 para hesabıyla liraya çevrilebileceği, Banka yetkililerince söylenmiştir. Hükümet, bu parayı piyasadaki rakamlara göre, Londra'da üç aylık kambiyo fiyatına, senevî % 4 faizle değerlendirmeyi de düşünmüştür. Buradan elde edilecek para ise, her sterlin

[191] *BOA, MV*, No:65/12, 3 ZA 1308/10 Haziran 1891.

için 110 kuruş 7 para tutmaktadır. Osmanlı Bankası'nın teklifi ile arasında, sterlin başına 37 para fark vardır. Osmanlı Bankası, bu işlemin zorluklarından söz etmiştir. İngiliz altınının, Darphane'de Osmanlı lirasına dönüştürülmesi plânlanmıştır. Paranın İstanbul'a kadar olan sigorta, nakliye ve diğer masrafların yanı sıra her birinde aşınmadan kaynaklanacak kayıp sebebiyle, gerçek fiyatı olan 109 kuruş 19 para İngiliz altınının, Hazine'ye 108 kuruş 9 paraya mâl olacağı hesaplanmıştır. Daha önce Rothschildler tarafından yatırılan 400 bin İngiliz lirası, yine banka vasıtasıyla Osmanlı lirasına çevrilip, bankada bırakılmış ve Londra Bankası'nın iskonto fiyatından bir kuruş eksik olarak faiz işlettirilmekte iken, şimdi alınacak paranın da bu şekilde bir işleme tâbi tutulması için izin isteyen Maliye Nezareti'nin önerdiği yöntem kabul edilmiştir.

Rothschildlerden alınan istikrazatın üçüncü taksidinin vadesinin başlangıcı, 8 Temmuz 1891 tarihiydi. Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa, telgrafla durumu Londra'ya bildirdikten sonra, Osmanlı Bankası'nın Londra Şubesi'ne bu defa, 124.949 Sterlin 15 şilin yatırılmıştır. Paranın nasıl alınacağı konusunda, Osmanlı Bankası ile müzakere edilmiştir. Direktör La Fonet, kambiyo fiyatının ve Londra Bankası'nın verdiği iskontonun o günlerde çok düşük olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine, Maliye Nezareti bürokrasisi, parayı İstanbul'a getirip, Osmanlı lirasına dönüştürmeyi düşünmüştür. Bu işlemin sonuçlarını anlamak için, 11 Temmuz'da Meskûkât-ı Şahane İdaresi Çeşnî Memuru ve Maden İdaresi üyesi Moraux'nun görüşüne başvurulmuştur. Maden ve para uzmanının aynı gün hazırladığı ve aynı zamanda Türk ve İngiliz para birimlerinin karşılaştırıldığı rapor şöyledir:

***Meskûkât-ı Şahane Çeşnî Memuru ve Maden İdaresi Azası'ndan Mösyö Moraux tarafından varid olan 29 Haziran 1307 [11 Temmuz 1891] tarihli varaka-i mahtûmenin suretidir:***

***Birinci Sual: 1.000 aded İngiliz lirasıyla kaç aded Osmanlı lirası imâl olunabilir?***

***Cevap: 1.000 aded İngiliz lirası hâl-i hazır üzere 2.488 dirhem sıkletinde olup 1.000 aded Osmanlı lirasının sıklet-i nizâmîsi ise 2.250 dirhemdir. Gerek İngiliz lirasının ve gerekse Osmanlı lirasının ayar-ı vasatîsi 916,50 olduğundan 1.000 aded İngiliz lirası 2.280,23 ve 1.000 aded Osmanlı Lirası 2.062,12 dirhem safî altunu havidir. Binaenaleyh 1.000 aded İngiliz lirasıyla 1.105,76 lira kıymet-i itibarîyesinde Osmanlı lirası imâl olunabilir. Ancak masarif-i Maliye olan yüzde 3 rub'un dahi dâhil-i hesab edilmesi icab edeceğinden 1.000 aded İngiliz lirasıyla imâl olunabilecek Osmanlı liralarının adedi 1.097 lira 97 santimden ibarettir.***

***İkinci Sual: Londra'dan Dersaadet'e kadar 100 bin aded İngiliz lirası masrafı navl ve sigorta ücreti ve saire olarak ne kadar masrafla nakl olabilir?***

***Cevap: 1868 Nisanı'nda 5 defada getirilen 7.676.000 franklık altun mikyas ittihaz olunduğu takdirde mezkûrülmikdar liraların masarif-ı nakliyesi % 47 santim itibariyle 11.750 franka baliğ olur ve bu hesapca beher İngiliz lirası 109 ¼ mal olmuş olur. Ancak esnâ-yı imalâtda zayiatın az ve ameliyetin sehl olması ve daha sair sebeblere mebni fikr-i acizâneme göre beheri 2 bin lira kıymetinde altun külçe getirtilmesi her ne kadar meskûk altuna nisbetle biraz pahalı olursa da Hazine-i celîlenin menâfiine daha muvafıktır. Bu suretle Darphane-i Amire meydan-ı tedavülde kesretle bulunan Fransız altunlarını ve bu gibi sair meskûkât-ı ecnebîyeyi de satın alabilir. Muahharan Amerika'dan Avrupa'ya külliyetli külçe altun nakl olunduğu cihetle külçenin Avrupa'da piyasası düşküncedir.***[192]

Uzman Moraux, bin adet İngiliz lirasıyla kaç adet Osmanlı lirası imâl olunabilir ve Londra'daki paranın, İstanbul'a nakli halinde masrafının ne kadar tutabileceğine dair sorulara cevap vermiştir. Buna göre 1.000 İngiliz sterliniyle 1.097 lira 97 santim Osmanlı lirası imâl olunabilirdi. Ayrıca paranın Londra'dan İstanbul'a olan nakliye bedeli ile sigortası da 11.750 frank tutmaktaydı. Bunların

[192] *BOA, İ. MMS*, No: 122/5270, lef 1, 29 Haziran 1307/11 Temmuz 1891.

yanı sıra altın liralar yerine, külçe altın getirilmesinin Hazinenin yararına olacağı önerisinde de bulunmuştur.

Bundan sonra, Maliye Nezareti, Londra'daki paranın İstanbul'a getirilmesi kararını içeren, 13 Temmuz tarihli aşağıdaki yazıyı görüşülmek üzere Meclis-i Vükelâ'ya göndermiştir.

***İstikraz-ı cedîdin üçüncü taksidi olup 8 Temmuz efrencî 1891 tarihinde vadesi duhûl ederek taraf-ı bendegânemden ba-telgraf vuku'bulan iş'ar üzerine Mösyö Rothschild tarafından Bank-ı Osmanî'nin Londra Şubesi'ne teslim edilen 124. 949 lira sterlin 15 şilinin bedelâtı evvelki taksitler gibi Dersaadet'te Osmanlı lirası olarak alınmak üzere fiyatının kararlaştırılması zımnında Bank-ı Osmanî Direktörü Mösyö La Fonet ile müzakere olundukda kambiyo fiyatının ve Londra Bankası iskontosunun şu günlerde fevkalâde düşkünlüğü cihetiyle beher İngiliz altunu için 108 kuruş 25 paradan ziyade verilemeyeceği ifade olunmuş ve mezkûrülmikdar lira sterlinin aynen Dersaadet'e celbiyle Osmanlı altununa tahvilinde masarıf-ı nakliye ve sigorta ve sairesiyle burada masarif-i harbiyesi tenzil olunduktan sonra beher İngiliz altunu olarak 109 kuruş 10 para edeceği Meskûkât-ı Şahane İdaresi Çeşnî Memuru Mösyö Moraux tarafından verilip İdare-i mezkûre Müdüriyeti'nden ba-tezkere Hazine-i celîleye gönderilen mehtûm varakada beyan kılınmış ve Bankanın teklif eylediği fiyata nazaran mezkûrülmikdar İngiliz lirasının Dersaadet'e celbiyle Osmanlı altununa tahvilinde beher İngiliz lirasının 25 para fark göründüğü ve bu hesabca Hazine-i celîlenin 780 lira kadar faidesi olacağı anlaşılmış ve maddeten nafi'-i hazine hâsıl olmasa bile Dersaadet'ce Osmanlı altununun tekessüründen nâşî Borsaca hüsn-i tesiri olacağı derkâr bulunmuş ve mezkûr varakanın suret-i tercümesi leffen takdim kılınmış olduğundan salifü'z-zikr İngiliz altunlarının ol vecihle Dersaadet'e celbiyle Osmanlı altununa tahvili hususunun müsaade-i âli-i Cenâb-ı Vekâletpenâhîlerinin şayân buyrulması babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[193]

---

[193] *BOA, İ. MMS*, No:122/5270, leff 2, 6 Z 1308/13 Temmuz 1891.

Maliye Nezareti, Moraux'nun da görüşleri doğrultusunda, Londra'daki paranın İstanbul'a getirilmesinin daha yararlı olacağını değerlendirmiştir. Böylece, bütün masraflar çıkarıldıktan sonra, Hazinenin 780 lira kadar bir menfaati olacaktır. Diğer taraftan Osmanlı altınının artışından dolayı, Borsada da iyi bir tesiri olacağı düşünülmüştür. Bu konu önce 13 Temmuz 1891'de[194] ve ikinci defa da 23 Temmuz'da Meclis-i Mahsus'da da müzakere edilmiş ve Maliye Nezareti'nin değerlendirmesi yerinde bulunmuştur.[195] 5 Ağustos 1891 tarihinde bu karar, Padişah II. Abdülhamid tarafından onaylanmıştır.[196]

5 Mart 1891 İstikrazının dördüncü taksidi olan 124.900 küsûr sterlinin de Rothschildler tarafından bankaya yatırıldığını Maliye Nezareti'nin 16 Ağustos 1891 tarihli şu evrâkından öğreniyoruz.

***İstikraz-ı cedîdin dördüncü taksidi olan 124.900 küsûr lira sterlin mukavelenâmesi mucibince sene-i haliye efrencî Temmuz'un sekizinde [8 Temmuz 1891] Mösyö Rothschild tarafından Bank-ı Osmanî'nin Londra Şubesi'ne teslim olunmuş ve şu günlerde kambiyo fiyatı beher lira-yı sterlin 108 kuruş 20 para raddesine kadar tenezzül etmesinden dolayı nakd-i mezbûr bedelinin Dersaadet'te alınması Hazinenin menafine muvafık görülememiş olduğundan üçüncü taksit gibi muharrerülmikdar lira sterlinin dahi aynen Dersaadet'e celbiyle Darphane-i Amire'ce lira-yı Osmanî kat' ve darb olunması zımnında taraf-ı bendegâneme mezuniyet ita buyrulması babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[197]

Sterlinin kambiyo fiyatının 108 kuruş 20 para raddesinde olmasından dolayı, meblağın daha önceki taksitte olduğu gibi Darphane-i Amire'de Osmanlı lirasına dönüştürülmesi Maliye tarafından Sadaret'ten talep edilmiştir. Bu defa da konu Meclis-i Mahsus'un 17 Ağustos tarihli toplantısında müzakere olunmuş ve talep uygun bulunmuştur. Mazbata yazısı şöyledir:

---

194 *BOA, MV*, No: 66/1, 30 Haziran 1307/13 Temmuz 1891.
195 *BOA, İ. MMS*, No: 122/5270, leff 3, 16 Z 1308/23 Temmuz 1891.
196 *BOA, İ. MMS*, No:122/5270, 29 Z 1308/5 Ağustos 1891.
197 *BOA, İ. MMS*, No: 123/5290, leff 1, 2 Ağustos 1307/16 Ağustos 1891.

*Maliye Nezareti'nin meyâne-i bendegânemizde mütala'a olunan tezkeresinde istikraz-ı cedîdin dördüncü taksidi olan 124.900.küsûr İngiliz lirası mukavelenâmesi mucibince sene-i haliye efrencî Temmuzu'nun sekizinde [8 Temmuz 1891] Mösyö Rothschild tarafından Bank-ı Osmanî'nin Londra Şubesi'ne teslim olunmuş ve şu günlerde kambiyo fiyatı beher İngiliz lirası 108 kuruş 20 para raddesine kadar tenezzül etmesinden dolayı taksid-i mezkûr bedelinin Dersaadet'te alınması Hazine-i celîlenin menafine muvafık görülememiş olduğundan üçüncü taksit gibi muharrerülmikdar İngiliz lirasının dahi aynen Dersaadet'e celbiyle Darphane-i Amire'ce lira-yı Osmanî kat ve darp olunması lüzûmu dermiyân olunmuş ve şimdiki kambiyo fiyatı üçüncü taksidin celbi zamanındaki kambiyo fiyatı raddesinde olup bu hesapca mezkûrulmikdar İngiliz lirasının Osmanlı altununa tahvilinde masarif-ı nakliye ve sigorta ve sairesiyle burada masarif-i harbiyesi tenzil olunduktan sonra beher İngiliz altununu Osmanlı lirası olarak ber-vech-i takrib 109 kuruş 10 para hâsıl edeceği ve binâberîn Hazine-i celîlece menfaat husûle geleceği anlaşılmış olduğundan suret-i muharrere meyâne-i acizânemizde dahi bi't-tensib tezkere-i mezkûre leffen arz ve takdim kılınmış ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-efendimizindir.*[198]

Sterlinin fiyatı, üçüncü taksitin yatırıldığı dönemdeki raddelerde olduğu için Hükümet, paranın İstanbul'a getirilmesine karar vermiştir. O sırada, bir sterlinin fiyatının 108 kuruş 20 para olduğunu mazbatadan öğreniyoruz. Yatırılan paranın nakliye ve diğer masrafları çıkarıldığında, Osmanlı lirasına dönüştürülmesi halinde beher sterlin 109 kuruş 10 para değerinde olacaktır. Hazinenin menfaatine olan bu uygulamanın yapılması için Saray'dan izin istenmiş, II. Abdülhamid, bu talebi 18 Ağustos 1891 tarihinde tasdik etmiştir.[199]

---

[198] *BOA, İ. MMS*, No: 123/5290, leff 2, 4 Ağustos 1307/17 Ağustos 1891.
[199] *BOA, İ. MMS*, No: 123/5290, 5 Ağustos 1307/18 Ağustos 1891.

## 1893 Yılında Rothschildlerin Borç Verme Girişimi

13 Ocak 1882'de ilan edilen Muharrem Kararnâmesi'yle tömbeki yani nargile tütünü geliri ve öşürü kararname dışında tutulmuştu. Bu kalem Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarındandı. Rothschild Ailesi, 1891'de verdikleri borcun ardından Temmuz 1893'te tömbeki gelirleri karşılık gösterilirse Osmanlı Devleti'ne borç verebileceklerini Tömbeki Şirketi Müdürü Mösyö Zugb'a bildirmişlerdi. Şirket Müdürü de bu gelişmeden Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa'yı haberdar etmiştir. Rothschildlerin teklifini 5 Temmuz 1893'te Saray'a bildiren Ahmet Nazif Paşa'nın yazısı şudur:

***Tönbeki bedel-i maktu'ı karşılık gösterilerek yeniden ba-İrade-i Seniyye çıkarılacak tahvilât-ı mümtazenin peşinâtıyla ihtiyara kalan kısımlarından Rothschild Bankası'nın hissedar olmağa muvafakat eylediğine dair Tönbeki Şirketi Müdürü Mösyö de Zugb tarafından savb-ı acizâneme irsal olunan Fransızca tahrirât ile tercümesinin suretleri manzûr-ı âlî buyrulmak üzere leffen takdim kılınmış ve mezkûr Rothschild Bankası Avrupa müessesât-ı sarrafiyesinin en birincilerinden bulunmasına nazaran mezkûr istikrazdan bir hisse alması Devlet-i Aliyye itibarı maliyesinin terakkiyâtına delalet eder ahvâlden olup bu ise asar-ı muvaffakiyât-ı Cenâb-ı Padişahî cümlesinden bulunmuş olduğu ma'rûzdur. Ol babda emr ü ferman hazret-i menlehülemrindir.***[200]

Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa'ya göre bu sırada Rothschild gibi Avrupa'nın en önemli sarrafından borç alınması, Devletin malî itibarını da artıracaktı. Ahmet Nazif Paşa'nın girişimlerine rağmen Sultan Abdülhamid'in bu borçlanmaya izin vermediği, daha sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır.

## Sultan II. Abdülhamid, Rothschildlerden 1894'te İkinci Defa Borç Alıyor

Sultan II. Abdülhamid devrinde Rothschild Ailesi'nden alınan ikinci borç alımı, 1894 yılında gerçekleşmiştir. Rothschildler ve Os-

---

200 *BOA, Y. PRK. ML*, No:14/72, 22 Haziran 1309/5 Temmuz 1893.

manlı Bankası, 5 Mart 1891 tarihli borç antlaşmasının yirmi birincisi maddesiyle Osmanlı Devleti'nin 1854, 1855 ve 1871 istikrazlarını tahvil etmeğe karar vermesi halinde, *rüchân olma hakkını* elde etmişlerdi. 'Rothschildler ve Osmanlı Bankası uygun zamanı bularak 1894 yılında, 1855 istikrazı hariç Mısır vergisiyle temin olunan 1854 ve 1871 istikrazlarının tahvili için teşebbüse geçtiler. Yani 1894 borçlanması, daha önce bahsettiğimiz 1854 ve1871 yılında yapılan borçlanmalarla ilgilidir.

1871 yılı borçlanması Osmanlı Devleti ile Crédit Général Ottoman, Louis Cohen ve Oğulları (Londra) ve Dent, Palmer ve Ortakları (Londra) arasında Mısır vergisi karşılık gösterilerek yapılmıştır. 1871 borçlanmasının itibarî değeri 5,7 milyon sterlin, faiz oranı % 6, emisyon kuru % 73, efektif faiz oranı % 8,5 idi. Bu şartlar altında Hazineye giren paranın miktarı 4.05 milyon sterlindi.[201]

Sultan II. Abdülhamid, Rothschildlerin teklifinin müzakere edilmesini 21 Nisan 1894'te uygun görmüştür.[202] Rothschildler adına İstanbul'daki görüşmeleri, vekil tayin ettikleri Azeryan Efendi yürütmüştür. 2 Mayıs 1894 tarihli Sadrazam Ahmet Cevat Paşa'nın emriyle Maliye Nazırı Nazif Paşa ve Azeryan Efendi, mukavele müsveddesi üzerinde çalıştıktan sonra, 6 Mayıs 1894'te evrâk Sadaret'e gönderilmiştir. Mukavele yapılırken Rothschildler, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın taahhüdünün alınmasını şart koşmuşlardı.[203] Mukavele yapılması için, 14 Mayıs 1894 tarihinde Saray onay vermiştir. Ardından bir taraftan Osmanlı Devleti adına Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa, diğer taraftan Rothschild Ailesi'nin Londra ve Paris Grubu ile Osmanlı Bankası arasında 16 Mayıs 1894'te bir mukavele yapılmıştır. Mukavele, Mısır vergisine ilişkin bulunduğu için, Mısır Hıdîvi tarafından da tasdik edilecekti. Rothschild Ailesi, mukavelenin imzasında Mısır Hıdîvi Abbas Hilmi Paşa'nın vereceği taahhütnamede bir tehir olması halinde, işten çekileceğini de ihtar etmişti.[204] Nihayet 30 Mayıs'da da bu eksik tamamlanmıştır. Mısır Hıdîvi'nin de onayından sonra, mukavelenin önemli bazı maddeleri

---

201 Kıray, *age*, s. 209.

202 *BOA, İ. HUS*, No: 23/82, 9 Nisan 1310/21 Nisan 1894.

203 *BOA, Y. A. HUS*, No: 296/55, leff 1, 28 Nisan 1310/10 Mayıs 1894.

204 *BOA, Y. A. HUS*, No: 296/55, leff 2, 28 Nisan 1310/10 Mayıs 1894.

aşağıdaki şeklini almıştır. Mukavelenin metni, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın taahhüdü ve ödeme cetveli aşağıdaki gibidir:

***Mısır Vergisiyle Temin Olunan Yüzde Üç Buçuk Faizli 8.212.340 İngiliz Liralık Tahvilât-ı Osmaniye'dendir.***

***İşbu tahvil bir taraftan 9 Zilkade 1311 (2 Mayıs 1310-1894)[14 Mayıs 1894] tarihiyle şeref-sâdır olan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî mantuk-ı celilince Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniye namına hareket eden Maliye Nazırı Devletlü Nazif Paşa hazretleri ve diğer taraftan % 5 faizli 1854 senesi ve % 4 ve bir rub' faizli 1871 senesi istikrazlarının mübadele veyahud bedelinin tesviyesini taahhüd eden Londra'da mukîm Mösyö Rothschild Edmond ile Paris'te mukîm Mösyö Rothschild Biraderler ve Bank-ı Osmanî beyninde 4/16 Mayıs 1894 tarihiyle akdedilmiş olan mukavelenâme mucibince Londra'da mukîm Mösyö Rothschild Edmond tarafından tedavüle çıkarılan istikraz tahvilâtından ma'dud bulunmuş ve mukavelenâme-i mezkûr Mısır vergisine ait olmasından dolayı Fehametlu Devletlü Hıdîv-i Mısır Hazretlerine tebliğ olunarak müşarünileyh Hazretleri cânibinden 30 Mayıs 1894 tarihli emirnâme ile tasdik buyrulmuştur.***

***Salifüzzikr mukavelenâmeden müstahrec mevaddır.***

***1. Madde: Hükümet-i Seniyye 1854 senesi % 5 faizli ve 1871 senesi % 4 ve 1 rub' faizli istikrazın halen mevki-i tedavülde bulunan bilcümle tahvilâtının tarafeyn-i muakkidîn beyninde tayin olunacak bir tarihte bedelâtı tediye olunmak üzere hamilleri tarafından getirilmesini ilân edecek ve mezkûr tahvilât kâmilen zımbalanarak iptal edilecektir.***

***2. Madde: Tahvilât-ı cedîde (Mısır Vergisiyle Temin Olunmuş Yüzde Üç Buçuk Faizli Tahvilât-ı Osmaniye) unvanıyla ve ibaresi Türkçe ve İngilizce ve Fransızca olacak ve beheri yirmişer İngiliz lirasına veyahut bunun mazrublarına müsâvî kıymetli kıtalara taksim olmak üzere mikdar-ı itibari olarak cem'an 8.212.340 lira sterlinden ibaret bulunacaktır. Tahvilât-ı mezbûre hamiline olarak tanzim edilecek ve 6 aydan 6 aya yani her senenin 3/15 Nisan ve 3/15 Teşrin-i Evvel tarihlerinde Londra'da ve Londra üzerinde olan kambiyo fiyatıyla dahi***

*Dersaadet'te ve Paris'te tediye olunmak üzere senevî % 3,5 hesabıyla faiz getirecek ve beher sene 329.249 lira sterlin 6 şilin 1 peni faiz ve resülmâl ve masraf mürettebâtı olmak üzere tahvilât-ı mezkûrenin 61 senede bedelâtı başa baş ifa ve tesviye olunacaktır.*

*3. Madde: Tahvilât-ı mezbûrenin faiz mürettebâtı 1894 senesi efrencî Temmuz'un 15. gününden itibaren işlemeğe başlayacaktır. Birinci kupon sene-i merkûmenin kezalik efrencî Teşrin-i Evveli'nin 15. günü tediye olunacak ve yalnız 3 aylık faizi şâmil bulunacaktır. Kuraları her senenin şehr-i Temmuzu'nda Hükümet-i Seniyye'nin bir memuru hazır olduğu halde Londra'da keşîde olunacak ve birinci kura 1895 senesi Temmuzunda çekilecektir. Kura isabet eden tahvilâtın bedelâtı kuranın çekildiği tarihi takip eden şehr-i Teşrin-i Evvel'in rumî üçüncü (yani efrencî on beşinci) günü ifa edilecektir. Kura isabet eden tahviller bedelâtının hîn-i tediyesinde bedelât-ı mezkûrenin tediyesi için muayyen olan tarihte vadesi duhûl etmemiş olan kuponların cümlesi tahvile merbut bulunmak lâzım gelecek ve noksan olan kuponların bedeli kura isabet eyleyen tahvilin hamiline itası iktiza ile meblağdan tenzil edilecektir. Her kuranın neticesi istikrazın tediye-i mürettebâtına memur olan daire-i tarafeyn cânibinden masarıfı ifa olunmak üzere üç gazeteye derc ile ilân edilecektir.*

*4. Madde: Duhûl vadelerinden itibaren 6 sene mürûruna kadar bedelâtı istifa olunmak üzere gönderilen kuponlar ile kura isabet edenlerin vacibü'l-ifa olduğu günden itibaren 15 sene zarfında bedelâtı alınmak üzere ibraz olunmayan tahviller Hazine-i celîle menfaatine olarak mürûr-ı zaman ile kâffeten hukuktan sakıt olacaklardır.*

*5. Madde: Hükümet-i Seniyye % 3,5 faizli tahvilât-ı cedîde kuponları ile resülmâlının tediyâtı üzerine hiçbir günâ tenzilât ve tenkisât icra etmemeyi taahhüt eder. Anifülbeyan tahviller ile kuponlar memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de halen ve istikbalen her nevi resm ve vergi ve damgadan vareste bulunmuştur.*

*6. Madde: Vadeleri duhûl edip bedelâtı verilmiş olan kuponlar ile kura isabet edip resülmâlı tesviye kılınmış olan tahvil-*

***ler zımbalanıp ibtal olunduktan sonra her sene Hazine-i celîleye teslim olunacaktır.***

***7. Madde: Hükümet-i Seniyye işbu % 3,5 faizli istikraz-ı cedîdin resülmâlı itibarîsi kâmilen tesviye pezîr olununcaya değin icap eden mürettebâtına karşılık olmak üzere 329.249 lira sterlin 6 şilin 1 peniden ibaret olan meblağ-ı senevîye bir suret-i mutlakada olarak havale ve tahsis buyurur. Bu maksadın husûlü ve mürettebât-ı mezbûrenin temin-i tediyesi için Hükümet-i Seniyye işbu % 3,5 faizli istikraza-ı cedîdin tamamen tesviyesine değin mukaddema 1854 ve 1871 seneleri istikrazlarının mürettebâtına tahsis kılınmış olan meblağ-ı mezbûru beher sene İngiltere Bankası'na ke-l-evvel ifası ve teslimi hususunu Hıdîviyet-i celîle cânibinden doğrudan doğruya muakkidlere karşı taahhüd ettirmeyi deruhte buyurur. İstikraz-ı cedîdin tediye-i mürettebâtı Dent Palmer ve Şürekâsı nam Bankerlere tevdi olunacağı cihetle meblağ-ı mezbûrun kemafissabık marüzzikr bankerler emrine hazır bulundurulmasını İngiltere Bankası'na taahhüd ettirmeyi dahi Hükümet-i Seniyye deruhde eder.***

***8. Madde:[205] Tahvilât-ı kat'iyeye Maliye Nazırı'nın matbu' imzası vaz' olunacak ve bunun için Nazır-ı müşarünileyh Hazretleri tarafından Londra'da bir vekil tayin olunacaktır. Tahvilât-ı mezbûreyi kontrol için muakkidlerle bir vekil vaz'-ı imza edecek ve bu tahvilât kezalik muakkidler marifetiyle anifüzzikr muvakkat ilm ü haberlerle mübadele kılınacaktır.***

***9. Madde:[206] Hükümet-i Seniyye işbu mukavelenâmenin sebeb-i tanzimi olan % 3,5 faizli istikraz-ı cedîde tahvilâtını 1905 senesi miladîsi Nisanı'nın rumî üçüncü yani efrencî 15. gününden itibaren her ne zaman isteyecek olursa bedelâtını başa baş tediye ederek tedavülden kaldırmak hakkını muhafaza buyurur.***

***Fehametlu, Devletlü Hıdîv-i Mısır Hazretinin Kararnâmeleri Suretidir:***

***Biz ki Hıdîv-i Mısırız ve Hükümet-i Seniyye ile Londra'daki N. M. Rothschild Edmond ve Paris'teki de Rothschild Fréres ve Bank-ı Osmanî beyninde 4/16 Mayıs 1894 tarihiyle tanzim ve***

---

[205] Mukavele metninde 16. Madde olarak geçiyor.

[206] Mukavele metninde 18. Madde olarak geçiyor.

*teati kılınmış olan bir kıt'a mukavelenâme mucibince 1854 senesinde akd olunmuş olan % 5 ve 1871 senesinde akd olunmuş olan % 4 ve 1 rub' faizli istikrazların hâlâ mütedavil bulunan tahvilâtı bedelâtının tesviyesine medar olmak üzere (Mısır Vergisi Karşılığıyla Yüzde 3,5 Faizli İstikraz-ı Osmanî) unvanıyla bir istikrazın akd ve icra olunduğu Babıâlî cânib-i samisinden istihbar eylediğimize binaen 9 Zilkade 1311 (2 Mayıs 1310-1894) tarihli İrade-i Seniyye-i mantûk-ı celiline tevfikan mezkûr mukavelenâme muktezasınca anifülbeyan 1854 ve 1871 seneleri istikraz tahvilâtının tesviye-i bedelâtından nâşî cihet-i tahsisiye lahikasından kurtulmuş bulunan 329.249 lira sterlin 6 şilin 1 peni müceddeden akd olunan % 3,5 faizli istikraz mürettebâtına tahsis olunmak üzere Londra'da İngiltere Bankası'na tediye ve teslim etmeyi gerek kendi namımıza ve gerek haleflerimiz namına olarak marüzzikr İrade-i Seniyye'de irae buyrulmuş olan mumaileyhim N. M. Rothschild Edmond'a karşı taahhüd edildiğini işbu varaka ile beyan ederiz. Binaenaleyh Hıdîv-i Mısriye anifüzzikr % 3,5 faizli istikraz-ı cedîdin hitam-ı tesviyesine değin 61 sene zarfında yani 15 Teşrin-i Evvel 1955 tarihine kadar bâlâda zikr olunan ve gayr-i kabil-i tenzil olan 329.249 lira sterlin 6 şilin 1 peni istikraz-ı mezkûrun tediye-i mürettebâtına memur olacak Banka'nın emrine hazır bulundurmak üzere beher sene Londra'da İngiltere Bankası'na tediyede devam edecek ve bu meblağ gerek kendimizin ve gerek ahlâfımızın Hükümet-i Seniyye'ye borçlu olduğumuz ve olacağımız Mısır vergisinden ifraz edilecektir. Meblağ-ı mezkûr zirdeki cetvelde gösterilen taksitlere altun olarak ifa olunacaktır.*

*İşbu kararnâmenin icra-yı ahkâmına Maliye Müdürü memurdur. 30 Mayıs 1894.*

*Abbas Hilmi*

## *Cedvel-i Tediyât*

| Meblağ | | | [Ödeme Zamanı] |
|---|---|---|---|
| Peni | Şilin | Lira-i Sterlin | |
| 10 | - | 11.979 | Her senenin şehr-i Ağustos 16'sında vacibülifadır. |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Ağustos 30'unda vacibülifadır. |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Eylül'ün 13'ünde vacibülifadır |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Eylül'ün 27'sinde vacibülimzadır |
| 3 | 17 | 114.868 | Her senenin şehr-i Teşrin-i Evvel'in 7'sinde vacibülifadır |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Teşrin-i Evvel'in 25'nde vacibülifadır |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Teşrin-i Sanisi'nin 15'inde vacibülifadır |
| - | - | 14.100 | Her senenin şehr-i Teşrin-i Sanisi'nin 31'inde vacibülifadır |
| 9 | 10 | 2.932 | Her senenin şehr-i Kanun-ı Sanisi'nin 10'nda vacibülifadır |
| 3 | 17 | 114.868 | Her senenin şehr-i Nisan'ın 6'sında vacibülifadır |
| 1 | 6 | 329.249 | [Toplam] |

***Bâlâda muharrer mukavele ve kararnâme ahkâmlarına tevfikan işbu tahvili hamil olan kimsenin marü'z-zikr istikrazın resülmâlından {20-100-500-1.000} lira-i sterline hakkı olduğu vaz'în-i imza tarafından tasdik olunur. 27 Eylül 1894.***

***İstikraz-ı mezkûr tahvilâtı ber-vech-i ati kıt'alara taksim olunmuştur.***[207]

| *Yekûn* | | | | |
|---|---|---|---|---|
| *Lira-i Sterlin* | *İla* | *An* | - | *Tahvil* |
| 3.000.000 | 3.000 | 1.000 | Beher 1.000 liralık | 3.000 |
| 2.500.000 | 8.000 | 3.001 | Beher 500 liralık | 5.000 |
| 2.400.000 | 32.000 | 8.001 | Beher 100 liralık | 24.000 |
| 312.340 | 47.617 | 32.001 | Beher 20'şer liralık | 15.617 |
| 8.212.340 | - | - | - | 47.617 |

a- Rothschildler ve Osmanlı Bankası, 1854 ve 1871 istikrazlarının tedavülde bulunan tahvillerini hamillerinden bedellerini ödeyerek alacaklardır.

b- İhraç edilen yeni tahvillerin itibarî tutarı 8.212.340 sterlin olacaktır. % 3,5 faiz getirecek, 61 senede bedeli ödenecektir. Yani bir başka deyişle tahvillerin süresi 15 Ekim 1955 tarihine kadar geçerli olacaktır.

c- Tahvil kuraları, her sene Temmuz ayında Londra'da çekilecektir. İlk kura tarihi 1895 yılı Temmuz ayıdır.

d- Kuponlar ve tahviller, Osmanlı ülkesinde her zaman resim ve vergiden muaftır.

---

207 *BOA, Y. EE,* No: 49/14, leff 2-3, 30 Mayıs 1894.

e- İşlemi biten tahviller zımbalanıp, her sene Hazine'ye teslim olunacaktır.

f- Osmanlı Devleti, 329.249 sterlin, 6 şilin, 1 peni'yi senevî olarak İngiltere Bankası'na yatırılmasını taahhüd eder. Bu durumda borcun 61 yıl içindeki geri ödemesi 20.084.189 sterline ulaşacaktı.

g- Osmanlı Devleti, yeni istikraz tahvillerini 15 Nisan 1905 tarihinden itibaren, ne zaman isterse bedelini ödeyerek tedavülden kaldırma hakkına sahiptir.

h- Mısır Hıdîvi Abbas Hilmi Paşa, 30 Mayıs 1894 tarihli taahhüdüyle, Mısır'ın mukavelede belirtilen görevlerini yerine getireceğini belirtmiştir.

Yapılan mukavelede, 1854 ve 1871 istikrazları tahvillerini ellerinde bulunduranlardan bedeli karşılığında toplanması için bir tarih tespiti gerekliydi. Bu husustaki gelişmeleri, Londra Elçisi Rüstem Paşa, 19 Haziran 1894 tarihindeki şu yazısıyla Hariciye Nezareti'ne haber vermektedir.

***Tahvil-i düyûn muamelesi için ibraz edilmeyen 1854 ve 1871 istikrazatı tahvilâtının tarih-i tediyesi olmak üzere Rothschild Biraderlerin gelecek Temmuz'un 16. Pazartesi gününün tayin edilmesini teklif ettiklerine dair dünkü [18 Haziran 1894] tarihli ve 254 numrolu telgrafnâme-i acizânemin keşîdesinden sonra mumaileyh bendenize bittekrar müracaatla bazı ashâb-ı tahvilâtın 1854 istikrazını şeraitinin 3. maddesi yani tediyâta mübaşeret etmezden 6 ay evvel bir ilân neşri lüzûmu hakkında ısrar niyetinde bulunduklarını ve madde-i mezkûreye adem-i riayetten bazı müşkilât zuhur edebileceğini söylediler. Rothschild Biraderler ileride bir günâ deavî veya gavail zuhuruna mahal bırakmamak için salifü'z-zikr 6 aylık ilanı neşr ve tarih-i tediyâtı o nisbette tehir etmek daha hayırlı olacağı reyindedirler. % 3,5 faizli yeni istikraz kâmilen mevki-i tedavüle ihraç edildiği ve faizi şimdiden işlediği cihetle hadise-i mezkûrenin neticesi olarak tahvil-i düyûn muamelesi için ibraz edilmeyen ve***

***bedeli 600 bin lira raddesinde bulunan tahvilât üzerine 6 ay müddet ve % 4 bir çar-yek hesabıyla fazla bir mikdar faiz itası lâzım geleceğinden işbu fazla faiz takriben 13 bin liraya baliğ olacak ve mukavelenâmenin 11. maddesinde musarrah fazladan tesviye edilecektir. Zira herhalde 13. maddede musarrah mebaliğin Hükümet-i Seniyye'ye kâmilen tediyesi iktiza eder.***[208]

Belge içeriğinden, Rothschildlerin tahvillerin ödemesi için gereken tarih olarak, önce 16 Temmuz 1894'ü kararlaştırdıkları anlaşılıyor. Bu tarihi, Londra Elçisi hemen Hükümetine ulaştırmıştır. Sonra, kimi tahvil sahiplerinin müracaatı neticesinde, 1854 istikrazının mukavelesindeki 3. maddeye bakarak, ödemeden 6 ay evvel bir ilân verilmesi zarurî olduğu ortaya çıkmıştır ve Rothschildler, ileride herhangi bir sorun yaşanmaması için ilânın neşri ile ödemenin ertelenmesinin doğru olacağını düşünmüşlerdir. Elçi, bu tehirin parasal sonucunun 13 bin lira olduğunu ve bunun diğer tarafça Hükümete ödenmesi gerektiği fikrindedir. Fakat bu yazışmalardan önce, Maliye Nezareti, Londra Elçisi'nin 18 Haziran tarihli yazısına uygun olarak, 20 Haziran 1894'te şu belgeyi kaleme almıştır.

***Tahvil-i düyûn muamelesi için ibraz edilmeyen 1854 ve 71 istikrazatı tahvilâtının tarih-i tediyesi olmak üzere gelecek Temmuz'un 16. Pazartesi gününün tayin edilmesi Rothschild Biraderler tarafından teklif olunduğundan ve tarih-i mezkûrdan sonra tahvilât-ı mebhûse için artık faiz verilmeyeceğine dair gazetelere bir ilân derc ettireceklerinden bahisle tarih-i mezbûrun Hükümet-i Seniyye'ce kabul olunup olunmayacağının ba-telgraf işârı lüzûmunu mutazammın Londra Sefareti Seniyyesi'nden gelen telgrafnâme tercümesi suretinin leffiyle Hariciye Nezareti celîlesinden takdim kılınan tezkerenin irsal buyrulduğu beyan-ı âlisiyle meâllerine nazaran icabının sürat-i icra ve inbası şeref-varid olan 7 Haziran 310 [19 Haziran 1894] tarihli ve 831 numrolu tezkere-i samiye-i Cenâb-ı Sadaretpenâhîlerinde emr ve işâr buyrulması üzerine Hükümet-i***

208 *BOA, BEO*, No: 425/31843, leff 1, 19 Haziran 1894.

***Seniyye ile Mösyö Rothschild ve Şürekâsı beyninde 4/16 Mayıs 1894 tarihinde tanzim ve teati kılınmış olan mukavelenâmenin 1. maddesinde Hükümet-i Seniyye mezkûr istikrazların halen mevki-i tedavülde bulunan bilcümle tahvilâtının tarafeyn-i muakkideyn beyninde tayin olunacak bir tarihte tediye olunmak üzere hamilleri tarafından getirilmesini ilân edecek ve 3. maddesinde çıkarılacak tahvilât-ı cedîdenin faiz mürettebâtı 1894 senesi efrencî Temmuz'un 15. gününden itibaren işlemeye başlayacağı ve 10. maddesinde dahi muakkidler tahvilâtın tediye bedelâtı için tayin olunan tarihden evvel yedlerindeki tahvilâtı yeni tahvilâtla mübadele ettirmelerini tahvillerinin bedelâtını ahz etmek üzere davet edilmiş olan ashâb-ı tahvilâta teklif edecekler ve muakkidler cânibinden tayin olunan müddet zarfında mübadeleye talip olmayan hamiller tahvilât-ı mahsubelerinin bedelâtını muakkidlerle bilittifak Hükümet-i Seniyye'ce tayin buyrulacak tarihte bi-hakkın ahz edecekleri münderic bulunmuş olmasına ve yeni çıkarılacak tahvilâtın faizi Temmuz-ı efrencî'nin 15. gününden itibaren işleyeceği ahkâm-ı mukaveleden bulunmasına nazaran mezkûr istikrazlar tahvilâtın tarih-i tediyesi olmak üzere Mösyö Rothschild tarafından ber-vech-i muharrer tayin edilmesi teklif olunan efrencî Temmuzu'nun 16. gününün Hükümet-i Seniyye'ce kabulü umûr-ı tabiyeden bulunmuş olduğundan keyfiyet Londra Sefareti Seniyyesi'ne bildirilmek üzere Hariciye Nezareti celîlesine icra-yı tebligât buyrulması menut-ı rey-i irade-i âlîyye-i hazret-i Sadaretpenâhîleri bulunmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*** [209]

Maliye Nezareti, bu işlemin 16 Mayıs tarihli mukavele hükümlerine uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu değerlendirme, Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da da müzakere edildikten sonra, Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir.[210] Londra Elçiliği'nden gelen son yazıyı Hariciye Nezareti, 20 Haziran'da Sadaret'e göndermiştir.[211] Osmanlı Hükü-

[209] *BOA, BEO*, No: 422/31589, leff 1, 8 Haziran 1310/20 Haziran 1894.
[210] *BOA, BEO*, No: 422/31589, leff 2, 8 Haziran 1310-20 Haziran 1894.
[211] *BOA, BEO*, No: 425/31843, leff 2, 8 Haziran 1310-20 Haziran 1894.

meti, Rothschildlerin ilân neşri ve erteleme talebini görmezden gelmiştir. 21 Haziran 1894 tarihli, Londra Elçisi'nin, Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta şunlar söylenmektedir.

***Rothschild Biraderler istikraz-ı cedîdin matbu ilânnâmelerinden ikisini imza etmekliğimi talep ediyorlar. Zira istikraz-ı mezkûr tahvîlâtını tedavüle ihraca cânib-i Hükümet-i Seniyye'den mezun olduklarını irae ve isbat için marüzzikr ilannâmeleri Borsaya tevdie mecburdurlar. "Müdafaa" istikrazının muamele-i tahviliyesi için senedât-ı cedîde mevki-i tedavüle ihraç olunduğu vakit dahi bu yolda hareket edilmişti. Marüzzikr ilannâmeleri imza etmekliğim zımnında taraf-ı acizâneme sürat-i mümküne ile ba-telgraf mezuniyet-i lâzıme ita buyrulmasını rica ederim.***[212]

Rothschildler, Osmanlı Elçisi'nden, ilâna çıkılması için imza istemişlerdir. Sadaret, Londra Sefareti'nden gelen bu yazıyı görüş almak üzere yine aynı gün Maliye Nezareti'ne havale etmiştir.[213] Tahvillerin satışına dair Osmanlı Devleti tarafından yetkilendirildikleri anlamına gelen bu imza için Elçi Rüstem Paşa, Hariciye Nezareti'nin direktifini beklemektedir.[214] Sadaret, 24 Haziran'da Rothschildlerin arzusunun yerine getirilmesini istemiştir.[215] Fakat Rothschildlerin diğer isteği olan 6 ay önce ilâna çıkılması hususunda Maliye Nezareti, Aile ile aynı görüşte değildir. Bu hususu açıklayan 25 Haziran tarihli, Ahmet Nazif imzalı yazı şöyledir.

***Rothschild Biraderlerin bazı ashâb-ı tahvilâtın 1854 istikrazı şeraitinin 3. maddesinin icrasına yani tediyâta mübaşeret etmezden 6 ay evvel bir ilân neşri lüzûmu hakkında ısrar niyetinde bulunduklarına ve bu bâbda sair bazı ifadâta dair Londra Sefareti Seniyyesi'nden varid olan telgrafnâmenin nüsha-i mütercemesi Hariciye Nezareti celîlesinin ol-bâbdaki tezkeresiy-***

---

[212] *BOA, BEO*, No: 424/31780, leff 1, 21 Haziran 1894.
[213] *BOA, BEO*, No: 423/31659, 9 Haziran 1310/21 Haziran 1894.
[214] *BOA, BEO*, No: 424/31780, leff 2, 11 Haziran 1310/23 Haziran 1894.
[215] *BOA, BEO*, No: 424/31780, leff 3, 12 Haziran 1310/24 Haziran 1894.

*le maan irsal buyrulduğu beyan-ı âlisiyle meâline nazaran icabının ifa ve inbası şeref-varid olan 9 Haziran 1311 [21 Haziran 1894] tarihli tezkere-i samiye-i hıdîv-i efhemîleri emr-i işâr buyrulmuştur. Mezkûr telgrafnâmeler tercümesinde Bazı ashâb-ı tahvilâtın mezkûr 1854 istikrazı şeraitinin 3. maddesi yani tediyâta mübaşeret etmezden 6 ay evvel bir ilân neşri lüzûmu hakkında ısrar niyetinde bulundukları ve madde-i mezkûreye adem-i riayetten bazı müşkilât zuhur edebileceği cihetiyle tahvil-i düyûn muamelesi için ibraz edilmeyen ve bedeli 600 bin lira raddesinde bulunan tahvilât üzerine 6 ay müddet ve % 4 ve 1 çar-yek hesabıyla takriben 13 bin lira kadar fazla bir mikdar faiz itası lâzım geleceği beyan olunmuş ise de madde-i mezkûrenin yalnız 1854 senesi istikrazı tahvilâtına ait ve 6 ay müddet için % 4 ve 1 çar-yek faiz ise 1871 istikraz tahvilâtına raci bulunmasına nazaran bazı ashâb-ı tahvilâtın 1871 senesi istikrazına ait % 4 ve 1 çar-yek faizin istifa'sı için 1854 senesi istikraz tahvilâtı şeraitinin 3. maddesine istinaden 6 ay evvel bir ilân neşri lüzûmu hakkında ısrar niyetinde bulunmaları muvafık-ı hâl ve maslahat görülememiş olduğundan Mösyö Rothschild ile söz edilerek bu bâbda bir günâ müşkilâta mahal bırakılmamasına ve bu bâbda bir teklif vuku'bulacak olursa herhalde mukavelenâme ahkâmına ve Hazine-i celîlenin menafiine muvafık bulunmasına himmet eylemelerinin mumaileyh Mösyö Rothschild'e tavsiye edilmesi hususunun Sefaret-i müşarünileyhaya işârı zımnında Hariciye Nezareti celîlesine tebligât-ı muktezîye ifası menut-ı rey-i âlî-i Cenâb-ı Vekâletpenâhîleri olarak zikr olunan telgrafnâmenin nüsha-i mütercimesiyle Nezaret-i müşarüileyhanın tezkeresi leffen takdim ve irae olunmağın ol-bâbda emr ü ferman.*[216]

Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa'nın görüşlerini dikkate alan Osmanlı Hükümeti de tahviller konusunda bir sorun çıkmasını istemiyordu. 26 Haziran'da Sadaret, bu hususu Londra Elçisi Rüstem

[216] *BOA, BEO*, No: 425/31843, leff 2, 13 Haziran 1310/25 Haziran 1894.

Paşa'ya ileterek O'ndan, 1854 borçlanma mukavelesinin üçüncü maddesinde geçen ödemeye başlanmadan altı ay evvel bir ilan neşri hakkındaki teklifin muvafık olamayacağını, Rothschildlerle görüşülüp konuşulmasını ve mukavele hükümlerine göre hareket edilmesini ve Hazine aleyhinde olacak herhangi bir teşebbüse girişilmemesini bildirmiştir.[217] Osmanlı Maliyesi, yeni durumun getireceği maddi yükü kabul etmiyordu. Londra'da Osmanlı Elçisi ile 28 Haziran'da yapılan görüşmeler neticesinde Rothschild Ailesi, tahvillerin ödeme tarihinin 16 Temmuz'da başlayacağının ilân edilmesini kabul etmiştir. Tahvil sahiplerinin zorluk çıkarmaları halinde, Osmanlı Devleti'ne hiçbir zarar gelmeyeceği ve kendilerinin çıkması muhtemel sorunları en uygun şekilde çözüme kavuşturacakları sözünü vermişlerdir.[218]

1894 İstikrazı mukavelesi hükümlerine göre, yeni istikraz tahvilâtı numunelerinin Hazine'ye teslimi ve tasdiki gerekiyordu. Bu meyanda Rothschildler, Osmanlı Bankası ve Hükümet içerisinde yazışmaların olduğu anlaşılmaktadır. Maliye Nazırı Ahmet Nazif Paşa tarafından, Sadarete gönderilen 22 Aralık 1894 tarihli şu yazı bu konudaki gelişmelerin bir özeti mahiyetindedir.

***Faiz ve resülmâlı Mısır vergisiyle temin olunan 1854 ve 1871 seneleri istikrazlarının mübadelesi zımnında Mösyö Rothschild ile teati olunan 4/16 Mayıs 1310 [1894] tarihli mukavelenâme mucibince % 3,5 faizli ihracı mukarrer olan yeni istikraz tahvilâtı numunesinin leffiyle ifa-yı muktezası hakkında 13 Eylül 1310 [25 Eylül 1894] tarihli tezkere-i çâkerî ile vuku'bulan arz ve istizan-ı acizânemin irade-i cevabiyesi şeref-vürûd etmemiş ve mezkûr numune muakkidler cânibinden Dersaadet'te Hazine-i celîleye ita olunduğu tarihten itibaren 15 gün zarfında tasvib olunacağı hükm-i mukavele icabından olup müddet-i mezkûre ise mürûr etmiş olduğundan ve mezkûr istikrazın 6 aylık faizini şâmil bulunan birinci taksit kuponunun za-***

---

217 *BOA, BEO,* No: 425/31843, leff 3, 14 Haziran 1310/26 Haziran 1894.
218 *BOA, BEO,* No: 428/32083, 20 Haziran 1310/2 Temmuz 1894.

***man-ı tediyesi takarrub etmekte bulunduğundan mezkûr numune rehin-i tasvib buyrulduğu halde iadesiyle ifa-yı muktezasının savb-ı acizâneme emr ve işâr buyrulması 4 Kanun-ı Evvel 1310 [16 Aralık 1894] tarihinde ba-tezkere-i çâkerî arz ve istizan olunmuştu. Bu kere mumaileyh Rothschild tarafından varid olan 10 Kanun-ı Evvel 1894 tarihli mektubda tahvil-i cedîdin Türkçe metnine destres olunduktan sonra muamele-i tabiyesi vakte muhtaç olduğu ve tahvilâtın mevki-i tedavüle vaz'ınca vuku'a getirilen teehhürün ahaliye su-i tesiri olarak ileride vuku'bulacak muamelât-ı maliyeyi dahi ihlâl edebileceği cihetle talep olunan mezuniyetin mümkün mertebe serian ita buyrulması işâr ve Bank-ı Osmanî İdaresi'nden gelen 17 Kanun-ı Evvel 1894 tarihli mektubda dahi mezkûr numunenin Hazine-i celîle tarafından tasdiki için mukavelenâmenin 9. maddesinde muayyen olan 15 gün vadenin mezkûr 5/17 Kanun-ı Evvel 1894 tarihinden muteber olması zımnında müteahhidlerin muvafakati istihsal olunduğu izbar olunmuş ve tahvil-i mezbûrun mumaileyh Rothschild tarafından bu defa dahi gönderilen metni ile numunesi ve Türkçe ibaresini havi başkaca yazılan varaka leffen arz ve takdim kılınmış olmakla şu hale ve arz ve işâr-ı sabık-ı çâkerîye nazaran şerefsah olacak irade-i âliye-i hıdîv-i efhemîlerinin biran evvel savb-ı çâkerâneme emr-i işâr buyrulması babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[219]

Mukavele gereği, hazırlanması ve tasdik edilmesi gereken tahvil numunesi, Rothschildler tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştır. Maliye Nazırı, mukavele hükmüne göre, numunenin Hazine'ye gelişinden sonra, 15 gün içerisinde tasvib edilmesi gerektiğini haber vermektedir. Bir taraftan da istikrazın, 6 aylık faizini ödeme zamanı da yaklaşmaktadır. 10 Aralık 1894 tarihli mektuplarında da Rothschildler, tahvilâtın İngilizce ve Fransızca metinlerinin hazırlanmış olduğunu, Türkçe metnin hazırlanmasının bir hayli zaman alacağını söylemişler, tahvillerin biran evvel tedavüle konulması

[219] *BOA, Y. EE*, No: 49/14, leff 2, 10 Kanun-ı Evvel 1310/22 Aralık 1894.

gerektiğini, aksi halde alıcılar nezdinde kötü tesir yaratılacağı konusunda, Hükümeti uyarmışlardır. Osmanlı Bankası da benzer içerikte bir mektubu, Maliye'ye göndermiştir. Maliye Nazırı, tahvil numunesi ile ilgili her işlemin yapıldığını söylemekte ve onaylanması için direktif beklemektedir. Bu müracaat üzerine, Sadrazam ve Yaver-i Ekrem imzasıyla Ahmet Cevat Paşa tarafından tahvil numuneleri meselesi, 23 Aralık'ta Saray'a iletilmiştir.[220] Bu müracaat da iznin çıkmasına yetmemiştir. Bu defa Maliye Nazırı, 2 Şubat 1895 tarihinde aşağıdaki yazıyı kaleme alarak isteğini tekrarlamıştır.

***Faiz ve resülmâlı Mısır vergisiyle temin olunan 1854 ve 1871 seneleri istikrazlarının Mösyö de Rothschild ile teati olunan 4/16 Mayıs 1310 [13 Mayıs 1894] tarihli mukavelenâme mucibince % 3,5 faizli olarak ihracı mukarrer olan yeni tahvilât numunesinin leffiyle ifa-yı muktezası hakkında 13 Eylül 1310 [25 Eylül 1894] tarihinde tezkere-i çâkerî ile vuku'bulan arz ve istizan-ı acizânemin irade-i cevabiyesi şeref-vürûd etmemesine mebni keyfiyet 4 ve 10 Kanun-ı Evvel 1310 [16 Aralık ve 22 Aralık 1894] tarihlerinde ba-tezkere-i çâkerî tekid olunmuş ve mezkûr istikrazların tebdil-i muamelesinin icrasından dolayı ahz ve kabul olunan ve tediye edilen meblağ hesabâtının irsali tahvilât-ı katiye hakkında iktiza eden muamelâtın ikmaline Mösyö Rothschild tarafından talik edilmekte bulunduğundan ve böyle akçesi alınmış ve icabı icra olunmuş bir muamele-i maliyeden münbais tahvilâtın tabını tehir itibar-ı Maliyeyi sektedar edeceğinden bahisle ifa-yı muktezası 9 Kanun-ı Sani 1310 [21 Ocak 1895] tarihinde ba-tezkere-i acizi bi't-tekrar arz ve işâr olunduğu halde henüz irade-i cevabiyesi şerefvürûd etmemiş ve zikr olunan tezâkir-i mutekadîme-i çakerîde arz ve beyan olunduğu üzere mezkûr numune muakkidler cânibinden Dersaadet'te Hazine-i celîleye ita olunduğu tarihten itibaren 15 gün zarfında tasvib olunacağı hükm-i mukavele icabından olup müddet-i mezkûre ise mürûr etmiş ve mezkûr istikrazın 6 aylık faizini***

---

[220] *BOA, Y. EE*, No: 49/14, leff 3, 11 Kanun-ı Evvel 1310/23 Aralık 1894.

***şâmil bulunan birinci taksit kuponunun zaman-ı tediyesi takarrüb eylemiş ve bu teehhürden dolayı ileride bir takım mahazir tevellüd edeceği şüphesiz mezuniyet ita ve numunenin iade ve isra buyurulması babında emr ü ferman hazreti veliyyü'l-emrindir.***[221]

Maliye Nazırı Ahmet Nazif, parası alınmış ve bütün gerekleri yerine getirilmiş bir mâlî konuda tahvilâtın, basılı hale getirilmemesinin mahzurlu olduğunu ve Rothschildlerin de bu işlemin bitmesini beklediklerini ifade etmektedir. Sadrazam Cevat Paşa, 3 Şubat'ta bir kez daha Saray'a konuyu iletmiştir.[222] Bu defa da cevap verilmeyince, 7 Şubat 1895 tarihinde aşağıdaki yazıyla isteğini yenilemiştir.

***Mösyö Rothschild ile geçende akdolunan mukavelenâme mucibince ihracı mukarrer bulunan iki istikraz tahvilâtının İngiliz ve Fransızca metninin numunesi Maliye Nezareti celîlesinden ba-tezkere gönderilmesine mebni ol-bâbda Meclis-i Vükelâ'ca cereyan eden müzakereyi havi 3 Rebiülahir 1312 [4 Ekim 1894] tarihli mazbata ile arz olunmuş ve Nezaret-i müşarünileyhadan ahiren gelen tezkere dahi geçen gün takdim kılınmış idi. Mezkûr numunenin iadesine lüzûm olmayıp çünkü bir mah sonra tahvilât-ı mezkûre kuponları düyûnun tesviyesine mübaşeret olunacağı cihetle yalnız tahvilâtın tabına mezuniyet itası muntazır idüğü cânib-i Nezaretten ifade olunmasına nazaran ol-bâbda her ne vecihle emr ü ferman buyrulur ise hükm-i âlisi infaz olunur efendim.***[223]

Ahmet Cevat Paşa, evrâk içerisinde bulunan numunelerin iadesine gerek olmadığını söyleyip, tahvillerin basılması için izin istemiştir. Nihayet, aynı gün bu hususta Saray'dan uzun süredir beklenen izin alınmıştır.[224] Bundan sonra, tahvillerin basılmasına ilişkin konu Komisyona havale edilmiştir. Başkanlığını Mahmut Celalettin

---

221 *BOA, Y. MTV*, No:115/23, leff 1, 21 Kanun-ı Sani 1310/2 Şubat 1895.
222 *BOA, Y. MTV*, No:115/23, leff 2, 22 Kanun-ı Sani 1310/3 Şubat 1895.
223 *BOA, Y. A. HUS*, No:319/21, 25 Kanun-ı Sani 1310/7 Şubat 1895.
224 *BOA, Y. A. HUS*, No:319/21.

Paşa'nın yaptığı ve sekiz kişilik heyet tarafından oluşturulan 16 Şubat 1895 tarihli şu mazbata, Hükümete gönderilmiştir.

***Faiz ve resülmâlı Mısır vergisiyle temin olunan 1854 ve 1871 seneleri istikrazlarının mübadelesi zımnında Mösyö Rothschild ile teati olunan mukavelenâme mucibince % 3,5 faizli ihracı mukarrer olan iki istikraz tahvilâtının numunesi vecihle tab'ına mezuniyet itası istizanına dair tezkere-i ma'rûzanın Komisyon-ı âlice tedkikiyle neticesinin bugün ba-mazbata arz-ı atabe-i aliyâ kılınması hakkında şeref müteallik buyrulan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhîlerini mübelliğ tezkere-i hususi melfûfâtıyla beraber kıraat ve mütala'a olundu.***

***İşbu tahvilâtın tab ve ihracı istikraz mukavelesinin şurût-ı mühimmesinden olup böyle akçesi alınmış ve icabı icra olunmuş bir muamele-i Maliyeden münbais tahvilâtın tehir-i tabı ve intişârı itibar-ı Maliye dokunacağı gibi mezkûr istikrazın 6 aylık faizini şâmil bulunan birinci taksit kuponunun zaman-ı tediyesi takarrub eylemesiyle tahvilâtın teehhür-i neşrinden bir takım mahazir tevellüdü dahi muhakkak bulunduğuna dair Maliye Nezareti celîlesi tarafından dermiyân olunan mütala'ât muvafık-ı hâl ve maslahat bulunmakla ber-muceb-i istizan tahvilât-ı mebhûsenin numunesi vecihle tabına serian mübaşeret kılınması zımnında Babıâlî'ye icra-yı tebligât-ı Seniyye buyrulması tezekkür kılındı ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i velüyyülemr efendimizindir.***[225]

Bir süre sonra, Ticaret ve Nafia Nazırlığı'na tayin edilecek olan Mahmut Celalettin Paşa'nın başında bulunduğu komisyon tarafından hazırlanan mazbatadan sonra da tahvil meselesinin çözüme kavuşamadığı, 3 Nisan 1895 tarihli şu yazıdan anlaşılmaktadır.

***Mösyö Rothschild ile akdolunan mukavele mucibince ihracı mukarrer olan tahvilâtın iki kıt'a numunesi 3 Rebiülahir 1312 [4 Ekim 1894] tarihinde arz-ı Seniyye kılınmış olduğu gibi numunelerin kabul ve tasdiki ile Nezarete iadesi lüzûmu ve tahvilâta***

225 *BOA, Y. MTV*, No: 115/23, 4 Şubat 1310/16 Şubat 1895.

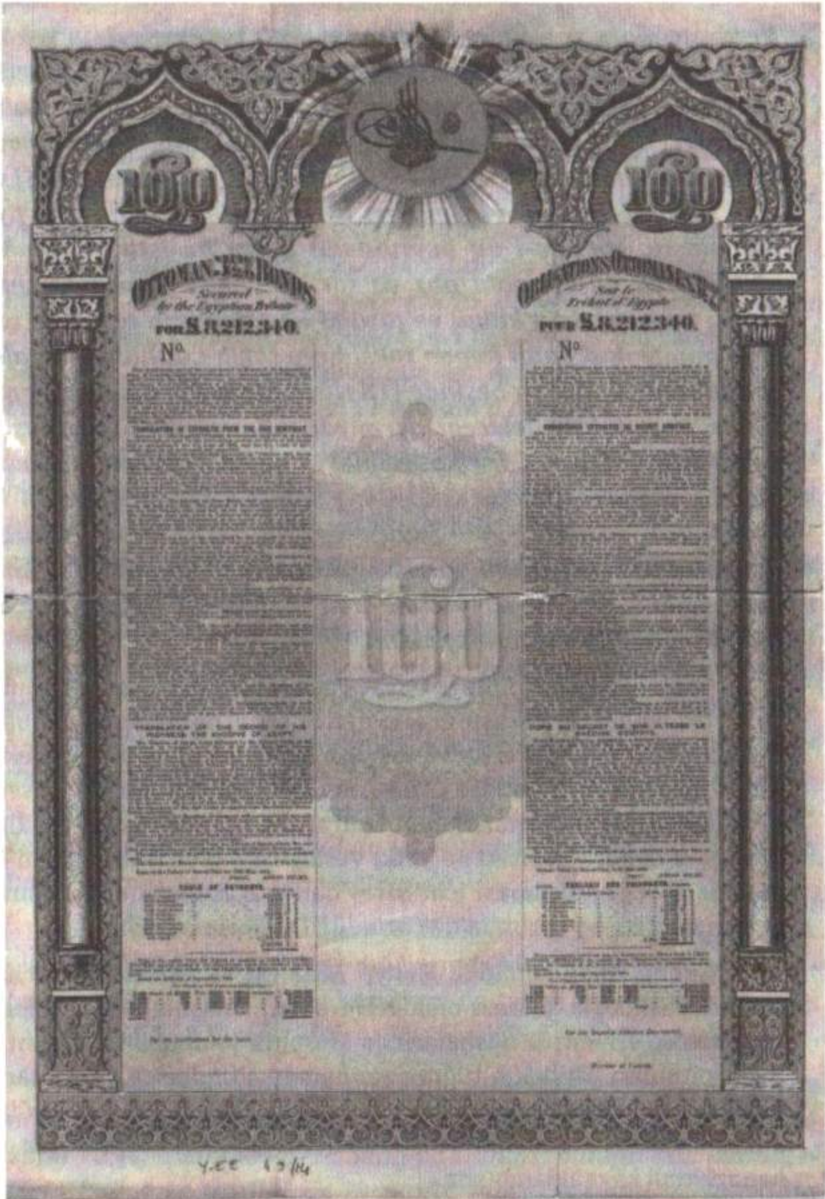
***Nezarete mahsus mühür ve imzanın vaz'ı muamelesinin vekâleten Londra Sefareti Seniyyesi'ne tevdii yahut Hazine-i celîleden vekâleten Londra'ya bir memur izâmı istifsarını şâmil Maliye Nezareti celîlesinin tezkeresi ve tahvilâtın numrolarıyla mekadirini havi defter dahi 25 Şaban 1312 [21 Şubat 1895] tarihli tezkere-i resmiye-i senaverî ile bittakdim istizan-ı keyfiyet olunmuştu. Ma'lûm-ı âlî buyrulduğu üzere bu istikraz evvelce akdedilerek akçesi dahi ahz ve sarf olunmuş olmasıyla şimdi yalnız numunesinin kabul ve tasdiki ile tahvilâtın tertib ve tanzimi muamelesi kalıp kupon taksidinin tarih-i duhûlü olan alafranga şehr-i halin on beşinde [15 Nisan] tahvilât-ı cedîde hamillerine itası lâzım geleceği dermiyân olunmakta bulunmuş ve Londra'da bulunan Lord Rothschild'in bu teehhürden müteessir olduğu ifadât-ı vakadan anlaşılmış olduğundan numunenin kabulü ve mühür ve imza vaz'ı hususunun sefaret-i müşarünileyhaya tevdii yahut buradan bir memur izâm kılınması hakkında her ne vecihle emr ü ferman buyruluyor ise hükm-i âlisi infaz olunur efendim.***[226]

Yazı, Sadrazam Ahmet Cevat Paşa tarafından Saray'a gönderilmiştir. İstikrazın parasının alındığı ve fakat numunenin kabul ve tasdiki ile tahvillerin tertip ve tanzimi işinin geciktiği söylenmektedir. Rothschildlerin Londra Grubu'nun, gecikmeden dolayı teessürde oldukları da bildirilmektedir. Sadrazam, işlemlerin sona erdirilmesi için Londra Sefareti'ne yetki verilmesi yahut İstanbul'dan bir memur görevlendirilmesi için Saray'dan izin istemektedir. Sonraki gelişmelerden, bu sorunun da çözüldüğü anlaşılmaktadır.

Sultan Abdülhamid'le Maliye Nezareti ve Rothschildler arasında anlaşmazlık konusu olan 1894 borçlanmasına ait tahvillerin, İngilizce ve Fransızca nüshalarında Masonik sembollerden Jakin ve Boaz sütunları, Sultan'ın tuğrasının hemen altında sağ ve sol taraflarda resmedilmiştir. Tahvil metinlerinin Türkçe nüshalarındaki anlaşmazlık, muhtemelen bu sembollerin varlığından duyulan rahatsızlıktan kaynaklanmıştır.

---

[226] *BOA, Y. A. HUS,* No:323/74, 22 Mart 1311/3 Nisan 1895.




Y.EE.00049

*Belge 1: 1894 Borçlanmasının Fransızca Metni (BOA, YEE, No: 49/14)*

## Rothschildlerle Yapılan Diğer Borç Görüşmeleri

Hükümet, Mart 1897'de Fenerler geliri karşılık gösterilmek suretiyle Avrupa'da borç arayışına girmişti. Galatalı Banker ve aslen İtalyan olan Ignacie Corpi'nin üstlendiği borç temini görevini, Belçika'da Faustin adlı birisi takip etmiştir. Faustin'in bu vesile ile 1897 yılında, Rothschildlerin Bankası'yla % 9 faizle görüşmeler yaptığı belgelerden anlaşılmaktadır. Belgeye göre borç olarak alınması düşünülen paranın miktarı ise 500 bin liraydı.[227] Bu teşebbüse Rothschild'in ilgi göstermediği, Corpi'nin 26 Mart 1897 tarihli bilgi notundaki *Rothschild'in cevabını alamadığımıza taaccüb ederiz. Mahcubiyetteyiz* ifadesinden anlaşılmaktadır.[228] Daha sonraki gelişmelerden bu borçlanmanın gerçekleşmediği meydandadır. Yine Kaptan L. B. Norman da Mayıs 1898'de, Osmanlı Devleti'ne borç bulmak için Rothschildlerle görüşmüşse de istikraz işi olmamıştır.[229] Rothschildlerden yapılan 1855 borçlanmasının tahvil muamelesi hakkında 1898 başında İngiltere Maliye Bakanı Sir Edward Hamilton'un teklifiyle, 72 bin liralık Mısır vergisi karşılık gösterilerek yeni bir borçlanma düşünülmüşse de Meclis-i Vükelâ, bu girişime izin vermemiştir.[230]

## Rothschildler Satılan Tahvilleri İstanbul'a Gönderiyor

1906 yılının Nisanı'nda, yukarıda sözü edilen borçlanmalar için çıkarılan tahvillerin ne olacağı sorusu, Hükümetin gündemine girmiştir. Londra'daki Rothschild Grubu, 21 sandık içerisinde muhafaza edilen bu tahvillerin, Hazine'ye bırakılması yahut imha edilmesi seçenekleri hususunda Londra Elçiliği'ne başvurmuştur. Hariciye Nezareti durumu, Maliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bir taraftan da Rothschildlerin İstanbul'daki vekili Azeryan, aynı konu hakkında Hazineye müracaat etmiştir. Tahvillerin akıbeti hakkında Meclis-i Vükelâ'da müzakere yapılmış ve şu karara varılmıştır.

---

[227] *BOA, Y. PRK TKM*, No:38/50, 14 Şevval 1314/18 Mart 1897.
[228] BOA, *Y. PRK. PT*, No: 11/41, 22 L 1314/26 Mart 1897.
[229] *BOA, Y. PRK. ML*, No: 18/9, 29 Z 1315/21 Mayıs 1898.
[230] *BOA, BEO*, No:1086/81409, 19 Şubat 1313/3 Mart 1898; *BOA, Y. PRK. HR*, No: 26/8, 4 Haziran 1314/16 Haziran 1898.

*Maliye Nezareti'nden varid olup meyâne-i bendegânemizde kıraat olunan tezâkir meâlinde 1854 ve 1871 seneleri istikrazlarına ait olup ibtal edilmiş ve 21 sandık derununda ve Rothschild İdarehanesi'nde mahfûz bulunmuş olan tahvilât-ı Osmaniye'nin imhası veyahut Hazine-i celîleye irsali için mezuniyet itası Londra'da mukîm Mösyö Rothschild ve Mahdumu tarafından işâr olunduğundan bahisle bu bâbda Londra Sefareti Seniyyesi'nden talimat taleb olunduğu Hariciye Nezareti'nden bildirilmiş ve mumaileyh Rothschild'in işârı üzerine Azeryan, Hazine-i celîleye müracaat etmiş olduğu beyanıyla istifsar-ı muamele olunmuş ve izahat-ı vaki'yeye nazaran Hazine-i Celîle Kupon Kalemi'nce tedkik olunmak üzere işbu sandıkların Dersaadet'e celbi muktezî idüğü anlaşılmış olmakla o yolda iktiza eden muamelenin ifa ve masarif-i nakliye ve sairenin tesviye ve itası hususunun Nezaret-i müşarünileyhaya havalesi ve Hariciye Nezareti'ne ma'lûmât itası tezekkür kılınmış ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.*[231]

Tahvillerin, Maliye Hazinesi Kupon Kalemi tarafından tetkik edilmesi gerekliliği anlaşıldığından, İstanbul'a getirilmesi düşünülmektedir. Nakliye esnasındaki masraflar, Hazine tarafından karşılanacaktır. Yukarıdaki mazbata esas alınarak bu istek, 11 Nisan 1906 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da da kararlaştırılarak Sadrazam Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa tarafından Saray'a iletilmiştir.[232] Padişah, bu hususa dair kararı olumlu olarak, İradesini 5 Mayıs 1906'da vermiştir.[233] Maliye ve Hariciye Nezaretleri gereken işlemleri yerine getirdikten sonra,[234] 22 Temmuz 1906 tarihinde, evrâk sigorta ettirilerek İstanbul'a gelecek olan Maduk isimli gemiyle gönderilmiştir. İstanbul'da evrâk *Azeryan Peder ve Mahdumları Ticarethanesi* mensuplarınca kontrol edilecektir.[235] Meclis-i Vükelâ'da alınan bu ka-

[231] *BOA, İ. ML*, No: 71/27, 29 Mart 1322/11 Nisan 1906.
[232] *BOA, İ. ML*, No: 71/27, 29 Mart 1322/11 Nisan 1906.
[233] *BOA, İ. ML*, No: 71/27, 22 Nisan 1322/5 Mayıs 1906.
[234] *BOA, BEO*, No:2824/211781, 24 Nisan 1322/9 Mayıs 1906.
[235] *BOA, BEO*, No: 2884/216269, leff 1-3, 19 Temmuz, 4-5 Ağustos 1906 tarihli belgeler.

rardan sonra tahvilât sandıklarının İstanbul'a getirilmesi için Londra Sefareti'ne 100 liralık bir ödenek ayrılmıştır.[236]

Rothschild Ailesi'nin tahvilleri yollarken aracı kıldığı Azeryan Ailesi'nin ilk büyük siması Aristakis Azeryan Efendi'dir (ö. 1897). İstanbul Ermenilerinin en zenginlerinden olan Aristakis Azeryan Efendi, 1894'te yapılan borç müzakerelerini Rothschildler adına yürütmüştür. 1896-1908 yılları arasında Türkiye'de bulunan ve 28 Ağustos 1896'da Büyükada'da Azeryan'ı ziyaret eden *New York Herald* muhabiri Sidney Whitman, Azeryan'ın Londralı Rothschildlere yakın iş ilişkisi bulunduğunu söylemektedir.[237] Aristaki Azeryan Efendi, 14 Ocak 1882'de kurulan İstanbul Ticaret Odası'nın ilk başkanıydı ve ölümüne kadar aralıksız olarak oda başkanlığı yapmıştır. Baba Aristakis'ten sonra işlerini devam ettiren oğlu Bedros Azeryan'dı. Bedros Azeryan 1901'de itibaren İTO'nun ikinci başkanlığına getirilmiştir. 1904-1908 yılları arasında ise Oda başkanlığını üstlenmiştir.[238] Bedros Azeryan'ın bu süreç içinde Rothschild Ailesi ile ilgili gelişmeleri Avrupa basınından takip ettiği ve Rothschild ile ilgili haberleri Odanın yayın organı olan *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*'nde yayınladığı anlaşılmaktadır. Bu tür haberlerin biri de Londra'daki Rothschildlerin 1854 ve 1871 tahvilât evrâkını Azeryan'a göndermesinden sonra 17 Kasım 1906'da yayınlanmıştır. *Daily Mail* gazetesinden alınan *Avrupa'da Petrol Tröstü* başlıklı habere göre Parisli Rothschildler, Berlin'deki Deutsche Bank ve Petersburg'daki Nobel Kardeşler ile bu sırada dünya petrol piyasasına hâkim olan Rockefeller'e karşı birleşmişlerdir.[239] Azeryan Peder ve Oğulları, 1923 tarihli İstanbul ticaret siciline göre Galata'da Perşembe Pazarı'nda faaliyet gösteriyordu. Sicile göre İstanbul'daki tek birinci sınıf tüccar olarak kaydedilmişti.[240]

---

[236] *BOA, BEO*, No:3352/251326.

[237] Sidney Whitman, *Turkish Memories*, London 1914, s. 20.

[238] *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası* (*1882-1923*), (Yay. Haz. Ufuk Gülsoy-Bayram Nazır), İTO Yay., İstanbul 2009, s. 57, 83, 213-214,

[239] Ahmet Almaz, "Nostalji, 100 Yıl Önce", *İstanbul Ticaret*, 17 Kasım 2006, No: 2432, s. 11

[240] *Dersaadet/İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Banker, Tüccar ve Komisyoncuların İsimleri* (*1923*), (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun), İTO Yay., İstanbul 2008, s. 3.

## Rothschildler Mısır'a Verilen Borçlar ve Osmanlı Devleti

Mısır'da, İngiltere'nin politik amaçları ile Rothschild Ailesi'nin ekonomik menfaatleri beraber yürümüş ve en önemli başlangıç, Süveyş Kanalı'nın satılığa çıkarılan hisselerinin alımı olmuştur. Süveyş Kanalı hisselerinin satın alınması, daha önceki sayfalarda da söylediğimiz üzere Rothschildleri *Yeni Mesih* olarak gören Disraeli'nin başbakanlığı döneminde, 1876 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra 1878, 1884,1885, 1888 ve 1894 yıllarında Aile, Mısır'a çok büyük meblağda borç vermiştir.

Rothschildlerin Mısır'a ilgisi yeni değildir. 1876 yılından önce de burada Hıdîvlerle ilişki kurmuşlar sonraki sayfalarda görüleceği üzere en güvenilir adamlarından Horace de Landau'yu İskenderiye'ye yerleştirmişlerdir. Bu vâdîde, Raif Karadağ, Mısır Hıdivi, İsmail Paşa'nın kardeşi ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin en önemli ismi Mustafa Fazıl Paşa'nın, Paris'teki Rothschild Grubu tarafından yönlendirildiğini iddia etmektedir.[241]

Mısır, Osmanlı Devleti'nden bir yıl sonra, 1876 tarihinde Mâlî İflâsını ilân etmiş olduğu için, maliyesi İngiliz ve Fransızların kontrolüne geçmişti. 1882 yılında ise, kışkırttığı iç olayları bahane ederek İngiltere, Mısır'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti bu hareketi onaylamamış ve İngiltere ile Mısır konusunda çatışma halinde kalmıştır. Mısır'a önce Ali Nizamî Paşa, ardından Derviş Paşa idaresinde heyetler gönderilmiştir. Mısır Hıdîvlerine hiçbir zaman hoş bir nazarla bakmayan ve onlara itimat etmeyen II. Abdülhamid[242] bu defa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı 1885 yılında Yüksek Komiser sıfatıyla Mısır'da görevlendirmiştir.[243] Gazi Ahmet Muhtar Paşa, görevi esnasında Mısır Hıdivi tarafından yapılan istikraz hususunda, Osmanlı Devleti'ni bilgilendirmiştir. 1888 yılında Mısır, yapmak istediği borçlanma konusunda izin isteğinde bulunmuş, Babıâlî'de müzakere edilen istek, II. Abdülhamid tarafından yeniden görüşülmek üzere, 24 Nisan 1888'de şu yazıyla Hükümete gönderilmiştir.

---

241 Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, İstanbul 1978, s. 239-240.
242 Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931, s.107.
243 Kuneralp, *age*, s. 46.

*Hıdîviyet-i Mısriye'nin mukaddema Rothschild Bankası'ndan istikraz eylediği meblağa mukabil merhûn olan arazinin istihlâsı ve sair düyûnâtın tesviyesi zımnında 5 milyon Mısır lirası derecesinde bir istikraz akdine mezuniyet itası lüzûmuna dair Hıdîviyet-i müşarünileyhanın tahrirâtı ol-bâbda Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hazretlerinin mektubuyla Meclis-i Vükelâ'da lede'l-kırae kaleme alınan mazbatanın takdimine dair reside-i dest-i tazîm olan 3 Cemaziyelahir 1305 [16 Şubat 1888] tarihli tezkere-i samiye-i Sadaretpenâhîleri takımıyla manzûr-ı âlî oldu. Mazbata-i ma'rûzada gösterildiği vecihle arazi-i mezkûrenin rehinden kurtarılıp kaide-i meriyesine tatbikan ahaliye takrir edilmesi bilahere bu yerlerin parça parça eyâdî-i ecânibe geçmesini mudi ve bu ise mehâzir-i siyasîyeye dai olub bu mütala'a müşarüileyh Muhtar Paşa Hazretlerine manzûr-ı âlî buyurulan diğer ariza-i mahsusası mündericâtıyla dahi teyid eylediği işin bu vecihle tedkik ve teemmüle muhtaç göründüğü gibi zaten bir büyük servet sahibi olan Hıdîv-i Sabıkın işbu suret-i tesviyeden dahi eline birçok akçe geçeceği cihetle bu paralar ne yolda sarf edileceği şayân-ı dikkat ve mülahaza olduğuna buralarının ve maslahatın cereyan-ı sairesinin bi't-tekrar Meclis-i Vükelâ'ca ariz ve amik mütala'a ve tedkiki ile hâsıl olacak neticenin bamazbata arz ve istizanı mukteza-yı emr ü ferman hazret-i Hilâfetpenâhîden olarak tezkere-i ma'rûza takımıyla iade kılınmış olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*[244]

Bu yazı ile Saray, Hıdivin Rothschild Bankası'ndan almak için izin istediği borç meselesinin doğuracağı sorunları ortaya koymuş ve konunun yeniden ele alınmasını istemiştir. Fakat Mısır Hidivi, Sultan Abdülhamid'in uyarılarına rağmen, 1888 yılında Rothschildlerden % 2 faizli, 2,3 milyon sterlinlik borç almayı başarmıştır. Mısır Hükümeti'nin, Osmanlı Devleti'nin önceki sayfalarda sözü edilen, 1894 yılında Rothschildlerle yaptığı borç sözleşme-

---

[244] *BOA, İ. MTZ. 05*, No: 26/1330, 11 Nisan 1304/24 Nisan 1888.

sinde yer alan ilgili kısmı onaylaması gerekiyordu. İmza safhasında Mısır Hükümetinin ve Mısır'daki İngiliz yetkililerinin izledikleri yolu -ki Mısır Hidivi Osmanlı Devleti'nin 1894 borçlanmasındaki taahhüdünü 30 Mayıs 1894'te imzalamıştı- Yüksek Komiser Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1 Haziran 1894 tarihinde şöyle aktarmaktadır:

***Mısır vergisinden bir meblağ-ı muayyenin karşılık ittihazıyla Rothschild Bankası'yla vuku'bulacak tahvil-i deyn mukavelenâmesinin müstenid olduğu taahhüdnâme berâ-yı imza Hıdîviyet-i celîleye gönderildiğinde buranın erbâb-ı maliyesi dahi bu işten hissedâr-ı menfaat olmak hevesiyle Mısır'ın % 4 faizli düyûn-ı muvahhidesinin üçe, üç buçuğa tenzili için ileride meydana konacak bir istikraz emelinin şimdiden makrûn-ı müsaade-i Seniyye olması ve bir de 3 sene evvel tarafeyn gümrüklerince ittihaz olunan usûl-i cedîdeden Hazine-i celîlenin senevî 80 bin lira kadar mütezarrir olduğu istatistiklerle sabit olup vakten minelevkât vikâye-i menfaat maksadıyla usûl-i mezkûrenin ahiren ilga olunacak bir hale vaz'ı talebini şu vesileyle ileri sürmek zaman ve fırsatın hulûl eylediğini dermiyân etmişlerdi. 15 Mayıs 1310 [27 Mayıs 1894] tarihli telgrafnâme-i acizânemle hulâsası arz olunan vuku'âtın tafsili şöyledir ki Refakat-i Hıdîvî Türkî Kalemi Reisi Saadetlü Mahmud Şükrü Paşa'nın delâlet-i irşadiyesiyle Hıdîv-i müşarünileyh taleb-i vakanın muhakkak olmayacağı cihetle evvelen Babıâlî'nin emri infaz olunduktan yani taahhüdnâme badelimza takdim edildikten sonra vikâyesi emelinde bulunduğumuz menfaat-i Mısriye'nin ahiren bab-ı devlete arzıyla taleb-i müsaade olunması hakkan ve adlen ve edeben muktezî olduğu reyini bu iş için mahsusan inikad eden Meclis-i Nüzzar dermiyân eylemiş ise de Maliye Müsteşarı Sir Palmer'in müstenid olduğu kuvvet saikasıyla Heyet-i Nüzzar, Palmer'i reyinde ictima' ederek Hıdîv-i müşarünileyhi münferid bıraktıklarından ve böyle bir teklifin Nüzzar-ı devlete arzı ise pek sufuf çare-cu-yı esbâb oldukları sırada böyle bir teklifi kâğıd üzerine koymaktan ise bu reyi teşkil eden mumaileyh Palmer'in yanına bir kişi daha katılarak bizzat Dersaadet'e gidip suret-i hali bab-ı devlete şifahen arz etmesinde reyler ictima' eylemiş ve***

*yanına birinin terfiki ise mücerred Palmer'in münasebetsiz ihtiraâtını tadîl ve daha doğrusu Hıdîv'in bulunduğu mevki-i müşkili arz ile işin içindeki münasebetsizliğin kuvvetini bi'l-cümle tahfif eylemek tasavvurundan ileri gelip bu vazifeyi ise zaten Hıdîv Hazretleriyle beraberce bu işe muakes olan mumaileyh Mahmud Şükrü Paşa'nın hüsn-i ifa edebileceğinde ittifak hâsıl olmuş ve ona göre icab-ı hale de ibtidâr kılınmış ise de çend saat sonra Palmer'in Reis-i Nüzzara yazdığı bir tezkerede kendisinin İstanbul'a hareketi caiz olup olmadığı Londra'dan vuku'bulan istizan cevabının alınmasına muallâk olmak lâzım geldiği Lord Cromer tarafından bir tezkere ile kendisine bildirildiği yazılmış ve onun üzerine bütün Heyet-i Nüzzar... hayret ve intizar olmuştur. İki gün sonra Lord Cromer'in Palmer'e yazdığı bir tezkirede taahhüdnâmenin bi'l-imza takdimi emrinde bir müşkilât çıkarılmamasını ve işin tesri'-i ve teshili icab edeceğini Londra'dan aldığı emre atıfla bildirmiş ve Lord Rothschild'in Mısır'daki ajanına yazdığı telgrafta da evvela bu taahhüdnâmenin imza olunmasının Hükümete teklifi ve ikinci dereceye kalması lâzım gelen Hükümet-i Mısriye talebâtının dahi badehu Dersaadet'ce isafına kendisinin de bezl-i mesai edeceği işâr olunmuş olmasına mebni telgrafla da arz olunduğu üzere hiçbir şey olmamışçasına mezkûr taahhüdnâme dün akşam badelimza takdim kılınmak üzere hazırlanmıştır. Şu tafsilâttan maksad-ı acizânem Mısır Heyet-i Nüzzarı'nın halini ve idarenin bulunduğu mevkiin derecesini göstermekle beraber bu kadar heyet içinde Müsteşar Palmer'e karşı hak sözü söyleyecek iktidarın yine Hıdîv Hazretlerinde bulunması ve kendisinin devlete karşı edeb-i ubudiyeti muhafaza emrindeki mesaisini ve Mahmud Şükrü Paşa'nın da bu bâbda Hıdîv ile münferiden müttefikülefkâr bulunduğunu arz ve iraedir. Bir de işin içinde asıl şayân-ı dikkat olan bir madde de Meclis-i Nüzzar'ın kabul ve reddinin İngiltere'den telakki olunacak emre muallâk olması ve heyet-i idarenin Cromer'e karşı maslubü'-iktidar kalmasıdır. Ol-bâbda.*[245]

---

[245] *BOA, Y. PRK. MK*, No: 6/40, 20 Mayıs 1310/1 Haziran 1894. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan gelen yazının diğer bir sureti için bkz. *BOA, Y. A. HUS*, No: 299/44, 20

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya göre, Osmanlı Devleti'nin Rothschildlerle yaptığı borç anlaşmasının benzerini Mısır için, Hükümetin mâlî yetkilileri de yapmayı planlamaktadırlar ve maksatları alınacak paradan istifade etmektir. Diğer taraftan Mısır Hükümetinin üyeleri, Osmanlı borç anlaşmasına imza koymak karşılığında, iki devlet arasındaki gümrük meselelerini de kendi lehlerine çözmeyi ummaktadırlar. Bu hususta, en büyük desteği Maliye Müsteşarı Sir Palmer'den görmektedirler. Fakat İngiltere'nin, Mısır'dan sorumlu yetkilisi Lord Cromer'in Londra'dan aldığı emir doğrultusunda, Hükümet üyelerinin ve Sir Palmer'in hareketinin uygun olmadığını ifade etmesi üzerine, bilhassa Hükümet üyeleri sükût-ı hayale uğramıştır ve Mısır'ın imzalaması gereken taahhüdname bundan sonra hemen imzalanmıştır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, buradan şu sonucu çıkarmaktadır: Mısır İdaresi, Londra'nın kontrolündedir.

Yukarıda gösterilen belgede, Mısır Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'nden istediği bazı kolaylıkların sağlanmasında, Rothschildler aracı olabileceklerini bildirmişlerdir. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan gelen bu yazıyı Sadrazam Ahmet Cevat Paşa, 7 Haziran 1894'te Sultan II. Abdülhamid'e iletmiştir.[246] Nitekim Rothschildlerin taahhüdlerini yerine getirdikleri ve Osmanlı Devleti'ne başvurdukları anlaşılmaktadır. Sadaret, bu konu üzerinde çalışma yapmıştır. Daha önce aldığı borçların faizini ödemekte sıkıntı çeken Mısır Hükümeti'nin maksadı, yeni bir borçlanma için Osmanlı Hükümeti'nden izin istemektir ve Rothschildlerden bunun gerçekleşmesini beklemektedir. Sadaret, Rothschildlere, Osmanlı Devleti ile ilişkilerindeki *hayırhâh* tutumdan dolayı teşekkür etmiş ve fakat Mısır borçlanmasına dair konuda, şimdiki halde bir fikir bildiremeyeceklerini söylemiştir. Buna dair, Sadrazam ve Yaver-i Ekrem Ahmet Cevat Paşa tarafından Sultan'a gönderilen 26 Haziran 1894 tarihli yazıda şöyle denilmektedir:

---

Mayıs 1310/1 Haziran 1894.

[246] *BOA, Y. A. HUS*, No: 299/44, 26 Mayıs 1310/7 Haziran 1894.

*Londra'da bulunan Rothschild ve Kumpanyası imzasıyla taraf-ı senaverîye varid olan bir kıt'a tahrirâtta geçenlerde icra olunan % 3,5 tahvil ve bunda umum tarafından gösterilen rağbetden dolayı Hükümet-i Seniyye'ye olan tebrikâtın tebliği işâr ve istihsal edilen işbu netice-i haseneden dolayı taraf-ı senâverîye dahi beyan-ı teşekkür ettikten sonra işbu tahvil ve düyûn münasebetiyle Hıdîv Hazretlerinin vermesi lâzım gelen taahhüdnâmeden dolayı Hıdîviyet-i celîlece bazı müsaadat ihsanı temenniyâtında bulunulması tasmim olunmuş ise de bu temenniyâtın tahvil-i düyûn işiyle bir günâ münasebeti olmadığına dair Babıâlî tarafından vuku'bulan ve İngiltere Kabinesi'nce dahi isabeti tasdik edilen ifadât üzerine Hıdîviyet-i Mısriye cânibinden ısrar olunmayarak mezkûr taahhüdnâme imza edilmiş ise de Hıdîviyet-i müşarünileyha temenniyâtından birisinin isafı iltimasında bulunarak bunun dahi taraf-ı senâverîye işârı için kendilerini tavsit etmiş olduğunu ve temenniyât-ı mezkûre düyûn muvahhide-i Mısriye resülmâlının tezyidi için yeniden bir ferman-ı âli istihsali lâzım gelmeyeceği ve bu tezyid keyfiyeti adi bir tahvil-i düyûn vasıtasıyla istihsal edilebileceğinden bunun yeni bir istikraz addedilemeyeceği fikrinde bulunduğunu müşir Hıdîviyet-i müşarünileyhaya bir tahrirât tastirine müsaade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî'nin erzân ve yahut böyle bir tahrirâtın tasririne müsaade buyrulmadığı halde ileride düyûn-ı mezkûrenin konversiyonunu icra için resülmâlın tezyidine müsaade-i Seniyye'yi havi şimdiden bir kıt'a ferman-ı âlinin ısdar buyrulması ve fakat kendi zanlarına göre birinci suretin isafı Hıdîviyet-i müşarünileyhaca daha mültezim olduğunu beyan ile bu bâbda süratle cevab itası lüzûmunu işâr etmişlerdir. Evvelce ba-tezkere-i hususiye arz olunduğu vecihle Hıdîviyet-i Mısriye'ce bundan akdem akdedilen müstakrazât-ı hariciye faizleri tediye olunamayacak bir raddeye varması üzerine müstakrazât-ı mezkûre tevhid ve faiz tenzil olunarak umûr-ı Maliye-i Mısriye tensik edilmiş olmasıyla ecnebî dayinleriyle ittifak-ı düveli hâsıl olmadıkça düyûn-ı muvahhide-i Mısriye'nin*

***sair düyûn gibi tahviline kalkışmak mümkün olamayacağından ve Rothschild Biraderlerin işbu işâr-ı hususisinden Hükümet-i Seniyye'den mezkûr konversiyon için bir müsaade-i resmiye istihsaliyle Fransa'nın buna imalesi maksadına müstenid olduğu anlaşılarak Hıdîviyet-i müşarünileyha tarafından bu bâbda bir müracaat dahi vuku'bulmamış iken mumaileyhim Rothschild ve Biraderlerine istedikleri gibi bir cevap yazılması muvafık-ı maslahat görülmediğinden Hükümet-i Seniyye'ce mutedil faizle ve rağbet-i ammeye mazhar olarak ahiren icra olunan tahvil-i düyûn maddesinde sebk eden hüsn-i hizmet ve muavenetlerinden dolayı beyan-ı teşekkürle badema dahi umûr-ı maliye-i Devlet-i 'Aliyye'ye müteallik mesailde kendileri tarafından muamele-i hayırhâhı ibrazı muntazır olduğu ve tahrirâtlarında muharrer teklifâta gelince; bu bâbda şimdiden mütala'a beyanında mazur bulunulduğu cevaben yazılmış olmakla hâk-pây-ı Hümâyûn Hilâfetpenâhîye arz mütemennadır efendim.***[247]

II. Abdülhamid, 1 Temmuz 1894 tarihinde ileride bir sorun yaşanmaması için, bu konunun Meclis-i Vükelâ'da görüşülmesini istemiştir.[248] Meclis-i Vükelâ, Sultan'ın istediği toplantıyı, 11 Temmuz 1894'te gerçekleştirmiş ve Maliye Nezareti'nden bilgi istenmesine karar vermiştir.[249] Sonraki gelişmelerden anlaşıldığına göre Mısır, çok istemesine rağmen, Osmanlı Devleti'nin olumsuz bakması yüzünden 1894 yılında Rothschild Ailesi'nden borç alamamıştır.

[247] *BOA, Y. A. HUS*, No: 301/32, 14 Haziran 1310/26 Haziran 1894.
[248] *BOA, Y. A. HUS*, No: 301/32, 27 Zilhicce 1311/1 Temmuz 1894; BOA, İ. MTZ.05, No:29/1605, 19 Haziran 1310/1 Temmuz 1894.
[249] *BOA, MV*, No: 80/85, 29 Haziran 1310/11 Temmuz 1894.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM



# SULTAN II. ABDÜLHAMİD, ROTHSCHILDLER ve FİLİSTİN

### Yeni Bir Devletin İnşası ve Baron Edmond James de Rothschild

Aşkenaz Aaron Aaronsohn, Romanya'da Falticeni'de doğdu. Altı yaşındayken, 1882 yılında Filistin'e götürüldü. Babası Efraim Fishel, çalışkan ve başarılı bir çiftçi, annesi Malkah ise evine sadık bir kadındı. Evlerini Karmel Dağı yakınlarındaki Zikhron Ya'akov'da (Zemarin) inşa ettiler. Burada ziraatın öncüleri olarak tanındılar. Aaron, Baron Edmond James de Rothschild'in yardımıyla, Fransa'daki Grignon Ziraat Koleji'nde, Almanya ve Amerika'da eğitim gördü. 30 yaşında iken, dünyanın en iyi ziraat uzmanları arasındaydı. 'Atlit'teki tarım istasyonunda yaptığı denemelerde beyaz buğdayın oluşumu ve evrimi konusunda çok önemli çalışmalar yapmıştı. Rothschildlere ait bir arazide, uzman olarak görev yaptığı sırada, Baron'un Araplardan satın aldığı arazinin verimli olmadığını anladı. Bu gerçeği, Baron Rothschild'e söyledi. Rothschild, ziraî konularla ilgilenmesi için burada kendisini görevlendirdiğini, basiretinin ise onu ilgilendirmediği cevabını verdi.[250]

Aaron, Rothschildlerin planladığı yerleşim alanlarında, ziraî alanda çok başarılı işler yaptı. Birinci Dünya Savaşı sırasında kız kardeşi Sarah'la birlikte kurdukları NİLİ Örgütü, Osmanlı Ordusuna karşı savaşan İngilizlerin en büyük ve güçlü destekçisi oldu. Üst

---

[250] H. V. F. Winstone, *Ortadoğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğuda'ki Askerî İstihbaratın Öyküsü*, (Çev. Fuad Davutoğlu), İstanbul 1999, s. 38.

düzeyde 23 aktif üyesi bulunan NİLİ Örgütü'nün başı olan Aaronsohn, savaş sırasında bir süre Şam Valisi Cemal Paşa'nın başdanışmanlığını yaptı. Kariyerini kullanarak Türk ordusunun hareketi, birliklerin durumu, ahalinin morali vs. hususlarda bilgiler toplamaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin Arap eyaletlerini savunma plânını çalarak Kahire'deki İngilizlere gönderdi. Sonra savaşın bitimine kadar Londra'da kaldı. Örgütünün yönetimini bu sırada kız kardeşi Sarah ile Yossef Lishansky sürdürdü. Bunlar da Osmanlıların Kanal harekâtı, savunma birliklerinin sayıları ve konumları hakkında istihbarat toplayarak General Allenby'e verdiler.[251]

İşte, Filistin'de başlıcalarını Rothschildlerin kurduğu ve koruduğu yerleşim yerlerindeki Musevilerin, Aaronsohn ve diğer seçilmişlerin rehberliğinde böylesi bir yola girecekleri başından beri hesap edilmişti. Rothschild Ailesi, yüzyıllık tecrübe ile çok sağlam temelleri olan mâlî bir İmparatorluk kurmuştu. Simdi, yeni bir devlet kurmak için harekete geçmişlerdi. Aaron'un hayatı, Rothschildlerin kullandığı yöntemleri ve niyetlerini anlamak için etkili bir örnektir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Filistin'le ve Rothschildlerle olan ilişkisi Parisli Baron Edmond James de Rothschild (1845-1934) etrafında gelişmiştir. Edmond, 1877'de Wilhem Carl von Rothschild'in kızı olan Adelheid de Rothschild (1853-1935) ile evlenmiştir. Edmond de Rothschild, diğer iki kardeşinin aksine bankacılıkla ilgilenmemiş, gençliğinden beri sanata ilgi duymuş, koleksiyoncu biriydi. Özellikle Rusya'da Yahudilere uygulanan pogromla birlikte bütün ömrünü ve servetini din ve ırkdaşlarının refahına harcamıştır. Bu bakımdan Yahudiler arasında *hayırsever* ve *Yishuv'un Babası* (*Avi ha-Yishuv*) olarak anılmıştır.

---

251 NİLİ Örgütünün faaliyetleri için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Celil Bozkurt, "I. Dünya Savaşı'nda Filistin ve Suriye Cephesinde Nili Casusluk Örgütünün Faaliyetleri", ATAM, 88/Mart 2014, 89-114;Shaw, *age*, s.375-379.

Edmond James de Rothschild, Rusya'dan gelen Yahudiler için ilk önce *çürüyen imparatorluğun ihmal edilmiş bir köşesi olan* Filistin'de 'Uyun el-Kara (Rishon le-Zion), daha sonra Zikhron Ya'akov (Zemarin) ve Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) kolonilerini kurarak Filistin'de toprak satın almaya başlamıştır. Theodor Herzl'in aksine o *sessiz yerleşimi* savunmuştur. Kolonilerine Fransa'dan Versailles ya da Montpellier diplomalı doktor, hekim, mühendis gibi pek çok uzman getirtmiş, bataklıkları kurutmuştur. 1900 yılında kolonilerini JCA'ya devrettiği zaman 250 bin dönümden oluşan 12 yerleşim birimine 14 milyon frank harcamıştı. Osmanlı idaresindeki Filistin'i ve kolonilerini 1887, 1893, 1899 ve 1914 yıllarında dört defa ziyaret etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Filistin'de şarap endüstrisinin oluşumunda önemli katkıları olduğu gibi Filistin Elektrik Şirketi'nin sponsorluğunu yapmış, Hebrew Üniversitesi'ni kurdurmuştur. 1923'te Filistin Yahudi Kolonizasyon Birliği'ni (Palestine Jewish Colonisation Association/PICA) oğlu James'in başkanlığında yeniden organize etmiştir. Golan, Havran ve Samaria'da yeni yerleşim birimleri kurmuştur.

1925'te Filistin'i son defa ziyaret etmiş ve 1934'te ölmüştür. Öldüğünde 30 yerleşim biriminde 500 bin dönümden fazla arazi satın almıştı. 1954 yılında eşiyle kendisinin Paris Pére Lachaise Mezarlığı'ndaki naaşları, Zikhron Ya'akov (Zemarin) yakınlarındaki Ramat ha-Nadiv'e nakledilmiştir. 1954'teki mezar nakil töreni sırasında Weizmann ve David Ben-Gurion'un yaptıkları konuşma Edmond James de Rothschild'in İsrail ve Siyonizme olan hizmetlerini özetlemektedir: *Kimse ondan daha fazla İsrail'e hizmet etmemiştir.*[252]

Rothschildlerin, sarraf titizliğiyle faaliyet gösterdikleri alan, Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Filistin bölgesiydi ve bu yıllarda Osmanlı idaresi burada şöyle teşkil edilmişti:

---

[252] Getzel Kressel, "Rothschild, Baron Edmond James De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 491-492.

XIX. yüzyılda, şimdiki Lübnan'ın güney kısmı, Cebel-i Lübnan özerk mutasarrıflığı olarak doğrudan İstanbul'a bağlıydı. Daha güneydeki Kudüs-i Şerif de merkeze bağlı mutasarrıflıktı. Cebel'in ortasındaki Beyrut, güneydeki Hayfa ve Akkâ, kuzeydeki Lâzkiye ve Trablusşam Sancaklarıyla birlikte Beyrut Vilâyeti'ni teşkil ediyordu. Doğu'da 250.000 nüfuslu, Şam merkez olmak üzere Suriye Vilâyeti ve Kuzey doğu'da da Ayıntab ve Antakya'yı da içine alan Halep Vilayeti Suriye-Filistin ülkesini oluşturuyordu.[253]

Yahudiler için Filistin'de yurt kurma çabaları, Rothschildlerle başlamış değildir. 1799 yılında, Napolyon, Akkâ kuşatması sırasında, Filistin'deki Yahudilere, Suriye'nin işgalinden sonra, Kudüs ve civarında bir hükümet vaad etmişti.[254] İngiltere'nin, Hindistan yolu üzerinde bulunan Musevilerle ilgilenmesi de bundan sonradır ve XIX. yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Filistin'de Yahudilerin yurt kurması için faaliyette bulunan Nathan de Rothschild'in yakını siyasî aktivist Moses Montefiore'ye, Kraliçe Victoria'nın *Sir* unvanı vermesi de bu yüzdendir.[255] Rothschild Ailesi'nin stratejik kararlarında, Benjamin Disraeli kadar etkili rol oynayan Sefarad Montefiore, yüz yıl kadar süren uzun hayatı boyunca giriştiği siyasal faaliyetlerinde, Filistin konusunda, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'yla hep işbirliği halinde kalmıştır. Sir Moses Montefiore, aynı zamanda Nathan Mayer de Rothschild'in (1777-1836) de bacanağıydı.[256]

Rothschildlerin Filistin'e olan ilgisi ise bir hayli gerilere uzanmaktadır.[257] Filistin'de bir *Yahudi Devleti* kurulması fikrini hayata geçirmeye çalışan ilk kişi Haham Zevi Hirsch Kalischer'dir (1795-1874).

---

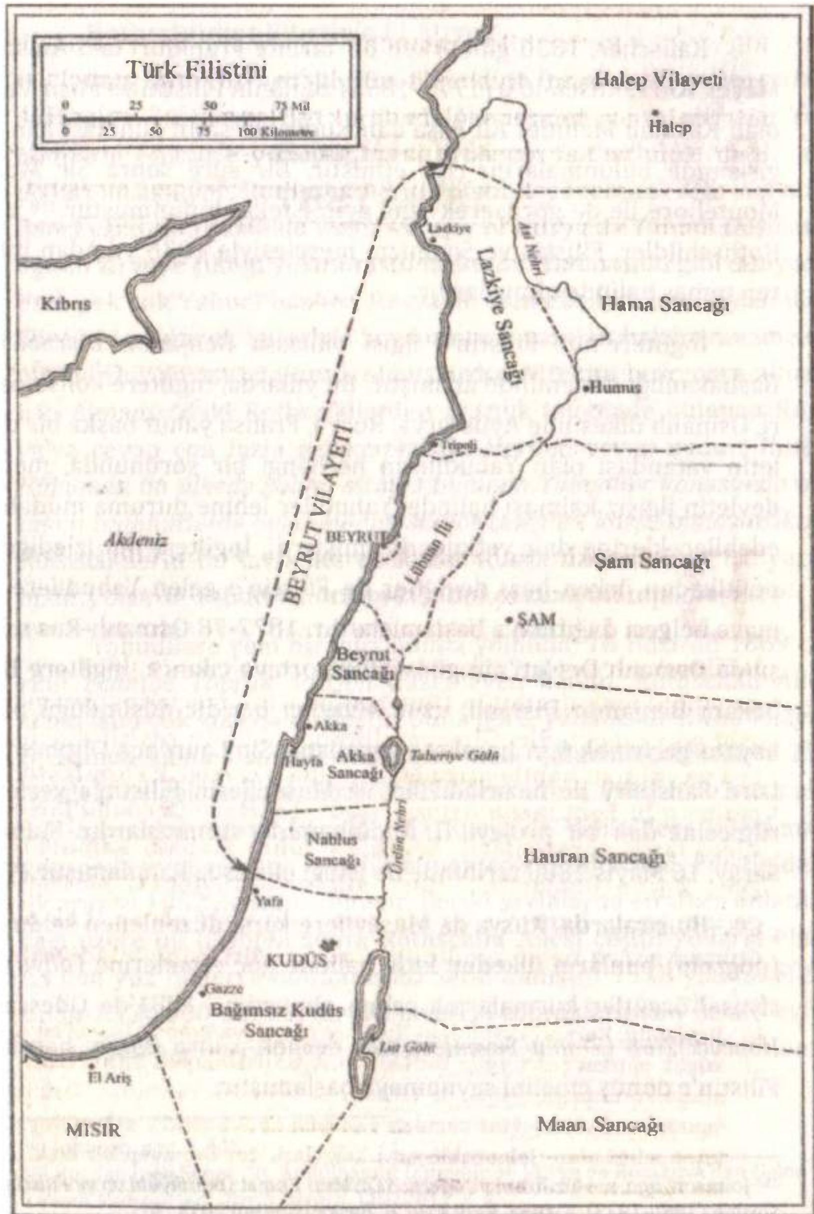
253 İlber Ortaylı, "19.Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, IV/1984, s. 89-113.

254 Mim Kemal Öke, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1980, s. 17.

255 Ali Arslan, "Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880- 1920)", *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, s. 11.

256 Johnson, *age*, s. 393.

257 Rudolf Glanz, "The Rothschild Legend in America", *Jewish Social Studies*, 19/1-2, 1957, s. 25.




*Harita 1: Filistin Haritası (Schama, age, s. 84)*

Kalischer, 1836 gibi erken bir tarihte Frankfurt'taki Amschel Mayer von Rothschild'e (1773-1855) zamanın Filistin ve Mısır Valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan Kudüs'ün satın alınması için bir girişimde bulunmalarını rica etmiştir. Bir süre sonra Sir Moses Montefiore ile de görüşerek yine aynı istekte bulunmuştur.[258] Yani Rothschildler, Filistin ve Siyonizm meselesiyle 1836 yılından itibaren temas halinde olmuşlardır.

İngiltere'nin, Filistin'e ilgisi bilhassa Benjamin Disraeli'nin Başbakanlığı döneminde artmıştır. Bu yıllarda, İngiltere konsolosları, Osmanlı ülkesinde Avusturya, Rusya, Fransa yahut başka bir devletin vatandaşı olan Yahudilerin herhangi bir sorununda, metbû' devletin ilgisiz kalması halinde, Yahudiler lehine duruma müdahale edebileceklerine dair yetkilendirilmişlerdi. İngiltere'nin izlediği bu politikadan ürken bazı devletler de Filistin'e gelen Yahudilere himaye belgesi dağıtmaya başlamışlardır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğü ortaya çıkınca, İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, uzun süreden beridir düşündüğü planı hayata geçirmek için harekete geçmiştir. Sir Laurence Oliphant ve Lord Salisbury ile hazırladıkları ve Musevilerin Filistin'e yerleştirilmesine dair bir projeyi, II. Abdülhamid'e sunmuşlardır.[259] Fakat Saray, 16 Mayıs 1880 tarihinde bu isteği olumsuz karşılamıştır.[260]

Bu sıralarda, Rusya'da Musevilere karşı düzenlenen saldırılar (pogrom) bunların ülkeden kitle halinde göç etmelerine (*aliya*) ve siyasal örgütler kurmalarına sebep olmuştur. 1881'de Odessa'da *Hovevei Zion* (*Zion'u Sevenler*) adlı dernek, sonra *Biluim* hareketi, Filistin'e dönüş emelini savunmaya başlamıştır.

---

[258] Johnson, *age*, s. 443; Frankel, *age*, s. 312; Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Yay., II. Baskı, İstanbul 2011, 31.
[259] Arslan, agm, s. 12.
[260] Cevat Mustafa, *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Gazze ve Filistin İradeleri*, Beylik Yay., İstanbul 2015, s. 47.

## Rothschildler Filistin'e El Atıyor

Benjamin Disraeli'nin, kendi kendine İbranice birşeyler mırıldanarak[261] 19 Nisan 1881 tarihinde ölümünden sonra, muhacir Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi projesini Rothschildlerin ele aldıkları anlaşılıyor. Rothschildlerin Filistin'e yönelmesi XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Doğu Avrupa ve Rusya'da Yahudi düşmanlığının zirveye çıktığı yıllara rastlamaktadır. Rothschild gibi dünyaca ünlü pek çok Yahudi banker, Rusya ile olan ekonomik ve siyasî ilişkilerini kullanmak suretiyle soydaşlarına yapılan haksız muamelenin durdurulması için aracı olmuşlardır. Nitekim borç para almak için Almanya'daki Rothscildlerden aracılık talebinde bulunan Rusya'ya cevap çok fazla gecikmemiştir. Verilen cevap şudur: *Rusya Hükümeti bu ülkede zulüm altında bulunan Yahudiler konusunda bir takım taahhütlerde bulunmadığı sürece talepleri karşılanmayacaktır*. Rothscildlerin bu tavrı her ne kadar Rusya üzerinde bir işe yaramamış olsa da Yahudiler arasında oldukça sempati toplamıştır.[262]

Yahudilere yeni bir yurt bulma yolunda, 16 Haziran 1869 tarihli *Ecânibe Toprak Satışını* düzenleyen kanun, Rothschild Ailesi'nin işini çok kolaylaştırmıştır. Buna göre, yabancılar Hicaz Vilâyeti dışında kalan Osmanlı ülkesinde mülk edinebileceklerdi.[263] Elimizdeki belgelere göre, Rothschild Ailesi adına, Filistin'de satın alınan toprakların tapu kayıtları da Rusya'da Yahudilere uygulanan pogromla aynı zamana tesadüf etmektedir. Rothschild, Filistin'deki ilk araziyi 1882'de satın almıştır. İleriki sayfalarda etraflıca anlatılacağı üzere bu tarihten sonra Rothschild Ailesi çeşitli yollarla Filistin'den yüz binlerce dönüm arazi satın almıştır. 1918 yılında Filistin'in 7.120.000 dönüm tarıma elverişli topraklarından Celal Tevfik Karasapan'a göre 650.000, Ariah Avneri'ye göre 418.000 dönümü

---

[261] Johnson, *age*, s. 445.

[262] Nurdan İpek Şeber, "II. Abdülhamid Döneminde Rusya ve Romanya'dan Gelen Yahudi Muhacirler", *Tarih Dergisi*, LIII/2011, s. 45.

[263] Necip H. Chiha, "Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Menkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", (Çev., Halil Cin), AÜHF Dergisi, 1967, sayı 24, s.246-274.

Musevilere aittir. Bu rakam, Yahudilerin, çok kısa sürede ne denli mesafe aldıklarının önemli bir göstergesidir.[264] Yoğun biçimde arazi satın alma yılları olan 1880'lerde, Osmanlı Devleti ile Rothschildler arasında ciddi bir anlaşmazlık yoktur. Bir müddet sonra, Filistin'de toprak satışlarının ve bina yapımının artmasından endişe duyan II. Abdülhamid, bu tür işlemleri kesinlikle yasaklamıştır.

Rothschildlerin Rus Yahudilerinin Filistin'e yerleştirilmesini talep ettikleri ilk belgeler 1891 yılı ortalarına tesadüf etmektedir. Bu tarih aynı zamanda 5 Mart 1891'de Rothschild Ailesi'yle yapılan istikrazın hemen sonrasına rastlamaktadır. Birinci Lord Nathaniel Mayer de Rothschild (1840-1915), Rus ve Polonyalı Musevilerin Filistin'e yerleştirilmesi için İngiltere Hükümeti'ne müracaat etmiştir. Londra Sefiri Rüstem Paşa tarafından bu başvuru, 22 Haziran 1891'de İstanbul'a şöyle iletilmiştir.

***Museviler hakkında Rusya Hükümeti tarafından ittihaz edilib cemeat-ı mezkûreye mensub eşhâsın kesret üzere hicretlerini mucib olan tedâbir İngiltere'de pek ziyade su-i tesir hâsıl ettiğinden Londra ile sair büyük şehirlerde muhacirîn-i merkûmeye iane toplamak ve muavenet icrası vesaitini müzakere eylemek maksadıyla umumî ictima'lar vuku'bulmuşdur. Üzerine konulan tasavvurâtdan biri Rus ve Lehli Musevilerin arz-ı Filistin'de iskânları hakkında müsaade istihsalinden ibarettir. Fikr-i mezkûru mutazammın ve bunun mevki-i icraya vaz'ı için İngiltere Hükümeti'nin müzaheretini müstedi bir kıt'a lâyiha bundan birkaç gün evvel Lord Rothschild marifetiyle Lord Salisbury'ye ita kılınmışdır. Lord Salisbury ile görüşüb İngiltere Hükümeti nezdinde böyle bir teşebbüs icra olunduğu rivayetinin sıhhat ve adem-i sıhhati sual ve buna ne netice vermek niyetinde bulunduğunu istifsar eyledikde müşarünileyh filhakika kendisine bu meâlde bir lâyiha verildiğini ve fakat buna gayet müdebbirâne ve muhterizâne bir suretde ita eylediğini söyledi.***

---

[264] Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Yay., İkinci Baskı, Ankara 1991, s. 26.

***Cevab-ı mezkûr Babıâlî'nin tasavvur-ı mezkûr hakkında efkârını evvelce istimzac etmedikce İngiltere Hükümeti'nin kati bir şey söylemeyeceğini beyandan ibarettir. Müşarünileyh "eğer vesatatım bazı mertebe nafi' ve faideyi mucib olacak olur ise maalmemnûniye icra-yı vesatat ederim. Fakat Hükümet-i Seniyye'nin efkâr ve amâline mugayir bir hareketde bulunmak arzusunda değilim" sözünü ilave eyledi. Binaenaleyh Lord Salisbury lâyiha-i mezkûreyi Sir William Arthur White'a irsal ile Hükümet-i Seniyye'nin bu bâbdaki efkârını istimzaca müşarünileyhi memur etmişdir.***[265]

Oysaki bu tarihten çok önce Rusya ve Doğu Avrupa'dan Filistin'e yoğun bir şekilde Yahudi göçü başlamıştı. Çünkü Rus Çarlığı bir müddetten beri ülkesinde yaşayan Musevileri kaçırmak için şiddetli baskı -pogrom- uyguluyordu. Bilhassa Rum tüccarların kışkırtması ile patlak veren olaylarda Museviler, topluca katliama uğramıştır. Pek çok Musevi, Dünya'nın bazı bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Önceki sayfalarda ifade ettiğimiz gibi Rusya'dan göç eden Musevilerin bir kısmı Osmanlı ülkesinde iskân edilmiştir. Rothschild Ailesi'nin Rusya'ya çok büyük miktarlarda borç para verdiği 1889 ve 1890 yıllarında da Musevilere uygulanan ağır baskı devam etmiştir. İşte Rothschildlerin İngiltere Hükümeti'ne müracaatı bu tarihlere tesadüf etmektedir. Elçi'nin yazısına göre, Rusların zulmünden kaçan Museviler için, İngiltere'de yardım kampanyaları açılmıştır. Bu sırada Lord Rothschild, Musevilerin Filistin topraklarına daha büyük miktarlarda yerleşmesi için Lord Salisbury liderliğindeki hükümetten destek beklemektedir. Elçi, Başbakanla bu konuyu görüşmüştür. Başbakan, kendisine böyle bir tasarı verildiğini fakat bu hususta tedbirli hareket edeceğini, Osmanlı Hükümeti'nin politikasına aykırı bir harekette bulunmak istemediğini söylemiştir. Babıâlî'nin düşüncelerini anlamak bakımından da tasarıyı, İstanbul'daki İngiltere Elçisi Sir William Arthur Whit'a göndermiştir. Buradan, şu hükme kolayca ulaşılabilir. Rothschild Ailesi, krallara, sultanlara,

---

265 *BOA, HR. TO*, No: 65/24, 22 Haziran 1891.

Çar'a, cumhuriyetlere borç para temin ettiği gibi aynı zamanda uluslararası siyasette bir aktör gibi hareket etmektedir.

Bu tarihten üç ay sonra 27 Eylül 1891'de Kudüs Mutasarrıflığı maiyetinde Kaymakam Mülazımı olarak istihdam edilen Boyacıyan Mihran Efendi'nin bir mektubu Filistin'deki muhacir Yahudilerin yayılmacı faaliyetlerini ayrıntılı olarak incelemiş ve alınması gereken tedbirleri sıralamıştır. Boyacıyan Mihran'a göre Gazze ve Yafa sahili arasındaki arazilerin yüzde 50'si Yahudilerce satın alınmıştır. 5-10 sene evvel 10 kuruşa satılan bir arazi şimdi 200-300 kuruşa satılmaktadır. Belgeye göre kolonileştirilen köylerde 2 milyon kök üzüm asması bulunmaktadır. Yahudilerin Filistin'e olan göçlerini ise Rothschild, Hirsch ve Alliance Israélite Universelle organize etmektedir. Boyacıyan Mihran'ın tespitine göre *Rothschild şimdiden beynlerinde ilk padişah sülalesi sırasına geçdiğine nazaran Benî İsrail Devleti top tüfenk ile değil belki tasarruf-ı arazi vasıtasıyla bilâ-muharebe teşkil olunacaktır.*[266] Gerçekten de sonraki gelişmeler Boyacıyan Mihran'ı haklı çıkarmıştır.

Sultan'ın yasaklamasına rağmen, Suriye ve Filistin bölgesine hem Rusya'dan hem de Avrupa'nın diğer bölgelerinden türlü yollarla Museviler gelmişler ve bölgenin belirli kesimlerine yerleşmişlerdir. Yerleşimciler, Rothschildlerin himayesindedir. Nitekim Rothschildlerin Vekili ve *Paris Musevi Cemiyet-i Hayriyesi* (*Comite de Bienfaisance Israélite*) Sekreteri Elie (Elijah) Scheid 15 Haziran 1892'de, Beyrut Vilâyeti'ne dilekçe vererek, ziraat işlerinden anlayan, seçeceği 100 hane kadar Musevi'nin bir sene içinde Suriye'ye kabul edilmelerini istemiştir.[267] Bundan bir ay sonra 25 Temmuz 1892'de Elie Scheid, Sultan Abdülhamid'in yakınlarından Serkurenâ Hacı Ali Bey'e bir mektup yazarak Baron Rothschild'in satın aldığı arazilerin boş durduğunu, yabancı ülkelerden gelen göçmenlerin burada iskân edilmelerine izin verilirse, hem üretimin hem de ver-

---

[266] *Osmanlı Belgelerinde Filistin*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2009, s. 258.

[267] *BOA, BEO*, No: 107/7982, 4 Teşrin-i Sani 1308/6 Kasım 1892 tarihli Beyrut eski Valisi İsmail Kemal Bey'e yazılan yazı.

gilerin artmasıyla Devlet hazinesinin kârlı çıkacağını ifade etmiştir. Elie Scheid'in bu talebi de kabul görmemiştir.[268]

Baron Edmond James de Rothschild'in Vekili Elie Scheid (1841-1922), Fransız Yahudisidir. Alsacelı'dır. Fransız Yahudi basınında önemli roller üstlenmiştir. 1887'de Alsace Yahudilerinin tarihini *Histoire des Juives d'Alsace* adlı kitabında toplamıştır. 1883'te Baron Edmond James de Rothschild'in çağrısıyla Paris'teki Hevra ha-Zedakah'ı (Charitable Society) organize etmiştir. 1883 yılı sonunda Baron'un Filistin'deki 'Uyun el-Kara (Rishon le-Zion), Zikhron Ya'acov (Zemarin), Rosh Pinnah (Câ'ûne), Petah Tikvah (Mulabbis), Yesud ha-Ma'alah (Zübeyd) ve Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) kolonilerinin genel sorumlusu olmuştur. Filistin'deki görevi, bir tür kâhyalık, emlâk aracılığı, müfettişlik ve Baron'un Babıâli karşısındaki temsilciliğiydi. Bir yanda Baron Rothschild'in adamlarıyla, öbür yanda Türk yerel yetkilileri ve Arap ileri gelenleriyle temas halindeydi.[269] Bu görevini kolonilerin JFA'ya devrine kadar sürdürmüştür. Bu süre içinde yerleşimcilerin meseleleri ile ilgilenmiş, Filistin'de ve İstanbul'daki devlet adamları ile defalarca görüşmüştür.[270] Baron Edmond James de Rothschild tarafından *enerjik bir adam ve bilgili bir organizatör* olarak nitelendirilen Elie Scheid, anılarını ise *Mémoires sur les Colonies Juives et les Voyages en Palestine et en Syrie* adıyla kaleme almıştır.[271]

## Uygulanmayan Yasaklar

Rusların 1892 yılında Museviler üzerinde kurdukları baskıları şiddetlendirmeleri üzerine ikinci *aliya* baş göstermiştir. Osmanlı

---

[268] Vahdettin Engin, *Pazarlık*, Yeditepe Yay., İstanbul 2010, s. 52; Çiğdem Bayraktar Ör, *Sör Siyonist, İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012, s. 115-116.

[269] Simon Schama, *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Alfa Tarih Yay., İstanbul 2016, s. 130.

[270] Yehuda Slutsky, "Scheid, Elie", *EJ*, XVIII, Second Edition, New York 2007, s. 117-118; Anne Ussishkin, "The Jewish Colonisation and A Rothschild in Palestine", *Middle East Studies*, IX/3, Ekim 1973, s. 347.

[271] Schama, *age*, s. 91, 129.

Devleti de göçleri sınırlandırmak maksadıyla, kimi tedbirler almaya çalışmış fakat hareket, Rothschild Ailesi'nin bilgisi ve örgütlemesi ile yapıldığı için bütün tedbirler etkisiz kalmıştır.

Lord Rothschild'in ve Vekili olan Elie Scheid'in yukarıda sözü edilen girişimi ve başka gelişmeler Saray'ın, dolayısıyla Babıâlî'nin dikkatini daha çok Filistin'e çevirmiş ve Musevilerin iş ve işlemleri hakkında yoğun bir yazışma başlamıştır. Bu yazışmalardan 10 Eylül 1892 tarihini taşıyan şu belge, başında Halil Rifat Paşa'nın bulunduğu Dâhiliye Nezareti'nden Beyrut Valiliğine gönderilmiştir.

***Suriye ve Beyrut Vilâyetlerinde Avrupa'dan gelen Musevilere emlâk ve arazi satılmaması ve arazi-i emiriye üzerinde bilaruhsat ebniye inşa ettirilmemesi ba-İrade-i Seniyye-i Hazreti Padişahî memnû'iyet-i kat'iye tahtında olduğu halde şu sırada Rothschild Kumpanyası'nın Vekili tarafından Hayfa ve Safed Kazalarında bir takım ebniye-i cesime inşa ettirilmekte olduğu Suriye ve Beyrut Defter-i Hakanî Müdürlüğü'nden ihbar olunması üzerine cereyan-ı tahkikâta ve inşatın hemen tatili mahalline bildirildiğine dair varid olan 3 Ağustos 1308 [15 Ağustos 1892] tarihli tahrirât-ı 'aliyyeleri mütala'a güzâr-ı acizi oldu. Vakı'a arz-ı Filistin'de Musevi iskânı ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî memnû' olduğundan işbu Museviler hangi senelerde ve kaç nüfus olarak Hayfa ve Safed Kazalarına gelmiştir? Ve müctemi'an mı yoksa müteferrikan mı yerleşmiştir ve hangi köylerdedir ve bunlara geldikleri vakit ne tarafta süknâlar inşa ettirilmiştir ve kaç aded süknâdır ve bunlar Rusya'dan hicretle gelen Yahudilerden midir? Yoksa Avrupa'nın sair cihetlerinden mi geldiler? Ve hangi devlet tabiiyetini haizdirler? Ve Devlet-i Aliyye tabiiyetini ihraz ettilerse muamelât-ı nizâmiyesi ne vakit ve ne suretle cereyan etmiştir. Buralarının serian tahkik ve işârı hususuna himem-i âlileri der-kâr buyrulmak babında.***[272]

Buna göre; Suriye ve Beyrut vilâyetlerinde Avrupa'dan gelen Musevilere arazi satışı ve mirî arazi üzerine ruhsatsız bina yapılma-

[272] *BOA, DH. MKT*, No:1999/84, 29 Ağustos 1308/10 Eylül 1892.

sı yasaklanmıştır. Fakat Suriye ve Beyrut Defter-i Hakanî Müdürlüğü, Hayfa ve Safed Kazalarında, Rothschildlerin Vekili tarafından bir takım büyük binaların inşa ettirildiğini, Beyrut Valiliğine haber vermiştir. Valilik, hemen inşaat işini durdurmuş ve mevcut durumu, 15 Ağustos 1892 tarihinde Dâhiliye Vekâleti'ne bildirmiştir. Bu defa Dâhiliye Vekâleti, şu hususların en kısa sürede açıklanmasını Beyrut Vilâyeti'nden istemiştir.

a- Filistin'de Musevilerin iskânı yasak olduğu halde, sözü edilen Museviler, Hayfa ve Safed'e ne zaman gelmişlerdir ve nüfusları nedir?

b- Museviler toplu halde mi yahut dağınık mı yerleşmişlerdir?

c- Hangi köylerde yaşamaktadırlar? Nerelerde yeni binalar inşa etmişlerdir ve sayıları nedir?

d- Sözü edilen Museviler Rusya'dan göçenler mi yahut Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelenler midir?

e- Bunlar hangi devletin vatandaşlarıdır?

f- Osmanlı Devleti'nin tabiiyetinde iseler bu işlemleri ne zaman ve nasıl gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki sorular, bölgede bulunan diğer idari birimlere gönderilmiştir. Beyrut Valiliği bu soruların cevabını araştırdığı sıralarda, Kudüs-i Şerif Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne, Museviler ve Rothschildlerin bölgedeki faaliyetlerini anlatan, 24 Kasım 1892 tarihli şu yazıyı göndermiştir.

***15 Rebiülevvel 1310 ve 24 Eylül 1308 [7 Ekim 1892] tarihli ve 46 numrosu ile murakkaman şeref-varid olan tahrirât-ı 'aliyye-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerinde Fransa Devleti tebaasından Michel Erlanger nam kimesnenin Hayfa ve Yafa dâhilinde ve taht-ı tasarrufunda bulunan araziyi Devlet-i müşarünileyha tebasından Elie Scheid namında birine ferağ edeceğinden muamele-i ferağiyenin icrası istida olunduğu beyan-ı âlîyyesiyle mahallince bir mahzûr olmadığı halde usûl ve nizâmına tevfikan***

*ifa-yı muamele olması emr ü irade buyurulmuş ve Akkâ Sancağı'na mülhak Hayfa'da bulunan arazi keyfiyeti buraca mechûl ise de Musevi muhacirlerinin adem-i kabulleri hakkında geçen sene Makam-ı celil-i Sadaretpenâhîden icra buyurulan tebligâtı müteakiben ve Suriye Vilâyeti celîlesinden vuku'bulan inhaya binaen şeref-vürûd olan 14 Temmuz 1308 [26 Temmuz 1892] tarihli telgrafnâme-i samiyede arazi mübaya'a etmek için Suriye'den Beyrut'a avdet eden Rothschild'in adamlarıyla Cemiyet-i İsrailiye vekilleri Havran cihetinde bazı ashab-ı arazi ile hafiyen akd-i mukavele eylemekte oldukları beyan-ı âlîyyesiyle bunlar için arazi tefevvüzünün men'iyle hafiyen alacakları arazi muamelesinin yürütülmemesi ve gurre Muharrem 1309 ve 25 Temmuz 1307 [6 Ağustos 1891] tarih ve 13 numrolu emirnâme-i samide dahi mebhûsü'l-meâl telgrafnâme ahkâmı tekrar tekyid ile bu bâbda hilâf-ı evâmir ve İradât-ı Seniyye bir hâl zuhur ederse sebebiyet veren memur mesul olacağından muhacirîn-i Museviye'nin arazi ve emlâk alamaması için suret-i katiye ve müekkidede tebligât icrası şeref-sâdır olan İrade-i Seniyye-i Padişahî iktizası alisinden bulunduğu ve suret-i emr ü ferman-ı Hümâyûn Defter-i Hakanî Nezaret ve Suriye ve Beyrut Vilâyeti celîlelerine bildirildiği emr ü ferman buyurulmuş ve mezkûr Elie Scheid ise Rothschild'in buralarca vekili olduğuna nazaran merkûmun Kudüs Sancağı ve Filistin kıtasında arazi teferruğ eylemesi mugayir-i İrade-i Seniyye olduktan başka Rothschild'in ve Cemiyet-i İsrailiye adamlarının bizzat ve bilvasıta Filistin kıtasında ve bilhassa Kudüs-i Şerif Sancağı'nda arazi teferruğuna tehalük ve inhimakları muhacirîn-i Museviye'nin iskânı maksadına ve bir de eyyam-ı Ben-i İsrail'de ma'mur ve meşhur ve Tevrat'ta mezkûr bazı mahallerin mamurin-i sabıkasının iadesi tasavvuruna matûf olduğu emsâliyle ve Yafa ve Gazze Kazalarının bazı kurasında vaktiyle ele geçirdikleri arazinin suret-i istimaliyle müdellel olup gerek bu cihetten ve gerek nefs-i Kudüs-i Şerif'de muhtelifü'l-mezhep ahali-i kadîmenin on misli nisbetinde tekessür ederek dâhil-i kasabada zîr-i zeminde kabil-i*

***süknâ olmayan mahalleri bile işgal ve haric-i kazada da külliyetli ebniye inşa ve iskân eden Musevilerin adem-i nezafete melufiyet-i fıtriyeleri sebebiyle sıhhat-i umumiyeyi ihlâl etmeleri şöyle dursun envai ticaret ve sanayi dahi istilalarıyla ahali-i kadîmenin tarik-i istihsal-i maişetlerini tazyik ve işgal etmeleri nokta-i mühimmesine zamimâne bunların 20-25 sene zarfında bu derecede çoğalıp istimlak ettikleri külliyetli emlâk ve akarâtdan şimdiye kadar ne Müslimîne ne de Hıristiyanlara velhâsıl hemmezheplerinin gayrısına bir karış mahal bey'leri sebk eylememiş ve bunun mezheplerince meşru olmadığı mervi bulunmamaları pîş-i nazar-ı mütala'aya alınınca muhacirîn takımından olmayan Musevilerin dahi kuraca arazi teferruğ eylemek hususunda serbest bırakıldığı takdirde akçe edânesi veyahut emr ü ziraatçe iştirâk gibi vesileyle ve sair desâis istimaliyle sadedilan ahaliyi iğfalen ve tedricen karyenin küsûr arazisini yed-i istilâlarına geçirerek müddet-i kalîle zarfında ahali-i kadîmenin teşebbüs ve teferruklarına mecburiyet usulü kaviyen melhûz olduğundan dolayı bilcümle Musevilerin karyelerinde arazi teferruğları halen ve istikbalen mahazir ve mazarrat-ı adîdeyi müstelzim görülmüş ve hâl-i hazırda buralarca bu gibi teşebbüsâtın revacına Hükümetce meydan verilmemekteyse de arazi-i mukaddese kurası ahali-i Müslimenin temin-i istikballerine medar olmak üzere ileride vesail ve vesait-i hâfîye ile bu gibi teşebbüsâtın fiile isaline mani olacak ve mümkün ise Musevilerin köylerinde arazi teferruğuna sed çekecek bir usulün vaz ü ittihazı hususiyât-ı mevkiye ilcaâtından ve hâl ve maslahat icabâtından bulunmuş olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[273]

Belgeyi kaleme alan İbrahim Hakkı Paşa, Kudüs Mutasarrıflığı'na Ekim 1890 tarihinde atanmıştır. Daha önce Suriye ve Beyrut Vilâyetlerinde memuriyetlerde bulunmuş olan İbrahim Hakkı Paşa, Kudüs'ten önce Trablusşam Mutasarrıfı'ydı. 1896 yılına değin İbra-

[273] *BOA, ŞD*, No: 2280/26, leff 1, 11 Teşrin-i Sani 1308/24 Kasım 1892.

him Hakkı Paşa bu görevde kalmıştır.[274] Paşa, Dâhiliye Nezareti'nin 7 Ekim 1892 tarihli yazısında sözünü ettiği bir hususa da değinmektedir. Nezaret, yazısında Fransa tebasından Michel Erlanger'in (1828-1892) Akkâ'ya bağlı Hayfa'da kendisine ait araziyi, yine Fransa vatandaşı olan ve yukarıda Rothschildlerin Vekili bulunduğunu söylediğimiz Elie Scheid'e satmak için dilekçe vermiştir. Mutasarrıf, işlemin herhangi bir sakıncalı yönü bulunmadığını bildirmekte, bununla beraber usûl ve nizama uygun bir satışın gerçekleşmesinin sağlanmasını istenmektedir.

Arazisini devretmek isteyen Michel Erlanger, 1828 tarihinde Alsace'da doğmuştur. Musevidir. Babası hahamdır. Albert Cohn'un aracılığı ile Edmond James de Rothschild'in temsilcisi olmuştur. Aynı zamanda Paris'te Jewish Consistoire'nin de ikinci başkanlığını yapmıştır. Rothshildler adına Filistin'de iş görmektedir. Arazisini satmak istediği Elie Scheid de Alsacelı'dır ve daha evvel söylediğimiz gibi Rothschildlerin bölgede bulunan vekillerinden birisidir. Satış işlemi için dilekçe veren Erlanger, kısa bir müddet sonra 27 Eylül 1892 tarihinde Paris'te ölmüştür.[275] Elie Scheid, üç ciltlik anılarında Erlanger'in arazisinin tapularıyla birlikte İstanbul'dan Zemarin'e döndüğünde yerleşimcilerin kendisini *bir tanrı gibi* karşıladıklarından söz etmektedir.[276] Çünkü İstanbul'dan tapuların alınması zorlu bir süreçti.

İbrahim Hakkı Paşa; Hayfa'nın, Akkâ Sancağı'na bağlı bir kaza olduğu için bu meseleyi bilmediğini söyledikten sonra, 1891 senesinde, Sadaret'ten gelen bir tebliğde Musevi muhacirlerin bölgeye kabul edilmemelerinin istendiğini hatırlatmaktadır. Bu vâdîde, Suriye Valiliği'nden de 26 Temmuz 1892 tarihinde gönderilen telgrafta, Rothschild'in adamlarıyla Cemiyet-i İsrailiye mensuplarının, Havran'da bazı arazi sahipleriyle gizlice anlaşmalar yapmış oldukları haber verilmiştir. Bunların yapacakları arazi alımı işlemlerine izin

---

[274] İhsan Satış,"Kudüs Mutasarrıfları (1841-1902)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/II, 2015, s. 555.
[275] "Erlanger, Michel", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 480-481
[276] Schama, *age*, s. 128.

verilmemesi bu yazıda istenmiştir. 6 Ağustos 1891 tarihli başka bir yazıda da yasak yeniden hatırlatılmış ve emre aykırı hareket eden memurların sorumlu tutulacağı vurgulanmıştır. Paşa'ya göre, Rothschild'in vekili Elie Scheid'in bizzat veya başka birisinin aracılığıyla Kudüs ve Filistin'de arazi alımı yapmaları, muhacir Musevilerin iskânına yöneliktir. Bu tespitleri yaptıktan sonra Paşa, şunlari da ilave etmektedir. Museviler, aynı zamanda Tevrat'ta bahsedilen kimi tarihi yerleri de diriltmek istemektedirler. Yafa ve Gazze'de, daha evvel ele geçirdikleri yerlerde yaptıkları faaliyetler bunu göstermektedir. Ayrıca Kudüs şehrinde, diğer mezhep mensuplarına nazaran nüfusları on kat artmış ve boş mahallere ve şehrin dışındaki yerlere de çok sayıda bina yapılmış ve Musevi iskân edilmiştir. Bu durum, temizlik açısından da sorun yaratmaktadır. Diğer taraftan, Paşa'ya göre 25 sene sonra yerli halkın geçim kaynağı olan işleri de ellerinden alacak hale geleceklerdir. Hem muhacir hem de yerli Musevilerin arazi alımına engel olunmazsa, yerli ahali zayıf duruma düşecektir. Gizli yahut aleni yollarla da olsa, Musevilerin arazi elde etmelerinin önü alınmalıdır. Bilhassa yerli Müslüman Arapların, geleceklerinden emin olmaları bu tedbirlerin uygulanmasına bağlıdır.

Yukarıda kısaca görüşlerini özetlediğimiz Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Paşa, Avrupa'dan gelen Yahudilerden Hükümetin talimatının aksine rüşvet almakla ve Yafa'dan giriş yapan Yahudileri daha sonra memleketlerine geri gitmiş gibi işlem yapmakla suçlanmıştır. İbrahim Hakkı Paşa, suçundan ötürü cezalandırılmamıştır. Çünkü bu tür suçlamalarda daha çok alt kademelerdeki memurlar ceza alırken amirlerine dokunulmamaktaydı.[277]

## Muhacir Museviler Osmanlı Vatandaşı Olmak İstiyor

Bu yıllarda Doğu Avrupa Musevilerini Filistin'e iskân etmek isteyen örgütler de faaliyetlerini artırmışlardır. Bu defa, Filistin'e

---

[277] İbrahim Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yay., İstanbul 2014, s. 189.

her nasılsa Rusya'dan gelip yerleşmiş bulunan Musevilerin, Osmanlı tabiiyetine geçmesi için teşebbüslere girişmişlerdir. Muhacir Musevilerin vekili olduklarını iddia eden Frank ve Mongerif, bu meyanda Osmanlı Hükümetine dilekçe ile 1892 yılı yazında müracaat etmişlerdir. Dâhiliye Nezareti, hem bu hususta hem de Musevilerle ilgili diğer konularda bölgedeki mülki idare amirlerinin düşüncelerine başvurmuştur. Kudüs Mûtasarrıfı, aynı konu ile ilgili olarak Sadarete daha önce gönderdiği yazılara da vurgu yaparak, 3 Ocak 1893'te Dâhiliye Nezareti'ne aşağıdaki mütala'asını göndermiştir.

***4 Ağustos 1308 [16 Ağustos 1892] tarihi ve 30 numrosu ile murakkamen şeref-varid olan emirnâme-i âlî-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerinde hayli müddetten beri Kudüs-i Şerif'de ikamet eylemekte bulunmuş olan Rusyalı Musevilerin tabiiyet-i Saltanat-ı Seniyye'ye kabulleri hakkında olan istidanâme-i umumiyeleri Frank nam kimesne tarafından ba-arzuhal verilip leffen irsal buyurulduğu beyan-ı 'aliyyesiyle bunların Rusya'dan ne vakit ve ne suretle hicret ve burada ikamet etmiştir ve kâr ve mecmuu kaç nüfustur? Buralarının ve bu bâbdaki mütala'âtın arz ve inhası emr ü irade ve muhacirîn-i Museviye Vekili Mongerif imzasıyla bu meâlde Makam-ı celil-i Cenâb-ı Sadaretuzmaya mütekadîm arzuhal üzerine ba-emirnâme-i sami-i istizah-ı madde buyurulmuş olmaktan nâşi keyfiyet Meclis-i acizânemizce mevki-i müzakereye konuldukta bundan çend mah mukaddem böyle külliyetli muhacirîn-i Museviye'nin tabiiyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabulleri yolunda millet-i merkûmenin bazı mu'teberânı tarafından teşebbüs ve müracaat vuku'bulmuşsa da buraya zaman-ı vürûdları mechûl olduktan başka buralarda vücudları bile meşkûk olduğu ve ihraz-ı tabiiyet-i Osmaniye vesilesiyle muhacirîn-i Museviye'nin buraya teshil-i vürûdlarına medar olmak üzere hem-mezheplerinin istimal ettikleri hiyel ve desâis cümlesinden olarak henüz Rusya memâlikinde veyahut memâlik-i sairede bulunan bazı Musevilerin namlarıyla aher eşhâsı bila-irae-i tezkere-i Osmaniye ve akabinde güya aher yerlere gitmek azminde olduğu bahanesiyle***

***evvel emirde mürûr pasaportunun istihsal ve irsali ve bazılarının dahi burada tavattun ve ikamete delil olmak üzere oralarda vücudları halinde isimlerine emlâk ve arazi iştirâ ve teferruğ kılınması gibi vesail-i hafiye istimali mücerreb bulunduğu cihetle bunların evvel emirde hüviyetlerinin ve badehu zaman-ı vürûdlarının ityan kılınması tefhim olunduğu halde tekrar bu bâbda müracaat olunmaması muhacirîn-i mezkûrenin meşkûkin-i vücudlarına bir derece daha tefviz vermiş olduğu gibi ecnebî Musevilerin buraya adem-i kabul-i muhaceretleri hakkındaki İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî'den mukaddem gelenlere muaraza vuku bulmadığına binaen memnû'iyet İrade-i Seniyye'den sonra gelmiş olanların iadesi için tazyik olunmalarından dolayı şikâyet olunması bade'l-memnû'iye gelmiş olmalarını itiraf demek olup mamafih tabiiyet-i Osmaniye'yi kabul eden bu misillu ecnebî Musevilerin muahhiren inde'l- lüzûm eski pasaportlarını ibraz ile tabiiyet-i ecnebîyeye istinadları üzerine Rusya Konsoloshanesi'nin müdahalesi kesirü'l-vuku' olarak Musevilerin kesretleri ve şekil ve kıyafetçe yek-diğerine müşabehetleri hasebiyle kabul-i tabiiyet-i Osmaniye edenlerin tayin ve tefriki müşkil ve hem-mezheplerinden istidlal-i hakikat dahi gayr-i kabil olmasından nâşî Hükümetce müşkilât-ı adide husûlü tekerrür etmiş olduğuna nazaran bunların hakikaten mevcutları ve kable'l-men-i vürûdları ma'lûm olsa bile esbâb-ı ma'rûzaya mebni tabiiyet-i Osmaniye'ye kabulleri mahzûrdan gayr-i salim görülerek keyfiyet 3 Kanun-ı Evvel 1308 [15 Aralık 1892] tarih ve 9 numrolu mazbata-i acizânemiz ile Makam-ı celil-i Cenâb-ı Sadaretpenâhî'ye ve muhacirîn-i Museviye'nin buralara yerleşmeleri maksadına binaen Rothschild ve Baron Hirsch ve sair cemiyât-ı İsrailiye adamlarının arazi teferruğuna tehalük ve inhimakları ve bilcümle Musevilerin karyelerine arazi teferruğları halen ve istikbalen mehazir ve mazarrat-ı adideyi müstelzim görülmesi hasebiyle arazi-i mukaddese kurası ahali-i Müslime'nin temin-i istikballerine medar olmak üzere Musevilerin köylerinde arazi teferruğuna sed çekecek bir usulün vaz ve***

***ittihazı hususuyla mevki-i ilcaâtından ve hâl-i maslahat icabâtından olduğu tafsilan 11 Teşrin-i Sani 1308 [23 Kasım 1892] tarih ve 50 numrolu mazbata-i mütekadime-i acizânemizde arz kılınmış olmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[278]

Mutasarrıfın yazısına göre, Dâhiliye Nezareti'nin tebliğinin tarihi 16 Ağustos 1892'dir. Musevilere ilişkin bazı konularda, Sadaret de benzeri sorular içeren bir yazıyı Kudüs Mutasarrıflığı'na göndermiştir. Mutasarrıf, Meclis'te konuyu müzakere ettirmiştir. Musevilerin Osmanlı tabiiyetine girmesine dair birkaç ay önce Yahudilerin, Kudüs'te bulunan ileri gelenleri tarafından da başvuru yapıldığını İbrahim Hakkı Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne haber vermektedir. Osmanlı tabiiyetine girmek isteyen Museviler hakkında da şöyle demektedir: Söz konusu Musevilerin Filistin'e geliş tarihleri meçhuldür ve burada bulunup bulunmadıkları bile şüphelidir. Muhacir Musevilerin, Filistin'e gelişlerini kolaylaştırmak için mezhepdaşları pek çok hilekârlık yapmaktadırlar. Rusya'da yahut başka bir ülkede bulunan bazı Musevilerin isimlerini kullanarak, bazı şahıslar adına Osmanlı tezkeresi çıkarmaktadırlar. Sonra, bu tezkereyi kullanarak pasaport edinmektedirler. Gerektiğinde eski pasaportlarını da kullanmaktadırlar. Böylece, Rus Konsolosu'nun içişlerine müdahalesine zemin hazırlamaktadırlar. Bazılarının da Filistin'de ikamet ettiklerine dair, delil olmak üzere isimlerine arazi satışı gerçekleştirilmektedir. Bunların hüviyetlerinin ve Filistin'e geldikleri tarihin tespit edilmesi gibi şeyler, muhacir Musevileri meşrulaştırmak anlamına gelir. Musevi iskânını yasaklayan iradeden önce gelenlerin iskânı hususunda, bir sorun yoktur. Yeni isimlerin ve geliş tarihlerinin tespiti bunların yasaktan önce geldiklerini kabul etmektir. Muhacir Musevilerin şekil ve kıyafetçe birbirlerine benzedikleri de hesaba katılırsa, Osmanlı tabiiyetine girenleri-girmeyenleri ayırmak oldukça zordur. Mutasarrıf, bu sakıncaları da göz önünde tutarak, 15 Aralık 1892 tarihinde görüşlerini Sadaret'e bildirdiğini ifade etmekte-

---

[278] *BOA, ŞD,* No: 2280/26, leff 2, 22 Kanun-ı Evvel 1308/3 Ocak 1893.

dir. İbrahim Hakkı Paşa'ya göre, Rothschildler ve Baron Hirsch gibi Musevi örgüt önderlerinin arazi edinmek için yaptıkları girişimler şimdi ve gelecekte birçok sakıncalar doğuracaktır. Paşa, Musevilerin, köylerde arazi satın almalarının durdurulması için tedbirler alınması yolundaki önerilerini de hatırlatmaktadır. Gerçekten de bu dönemde Baron Rothschild'in dışında aynı yöntemlerle yasak olmasına rağmen Baron Hirsch'in adamları da Yafa ve Hayfa'da yerel hükümete ve memurlara rüşvet vererek arazi satın alıyorlardı.[279]

Kudüs Mutasarrıfının bu önerileri, 24 Şubat 1893 tarihli yazıyla Dâhiliye Nazırı tarafından Sadrazam Ahmet Cevat Paşa'ya iletilmiştir. Dâhiliye Nezareti kendi görüşlerini de şöyle özetlemiştir:

***...Şu halde mumaileyh Elie Scheid'in gerek Yafa'da ve gerek arz-ı Filistin'in nikât-ı sairesinde her ne vecihle olursa olsun arazi iştirâ eyleyebilmesine ve marü'l-arz kabul-i tabiiyetleri istida olunan Musevilerin tebaa-i Şahane adâdına idhaline müsaade değil bu bâbda cüz-i igmâz ve müsamaha olunması dahi gayr-i caiz olarak mazabıt-ı mezkûrede ittihazı talep olunan tedâbire gelince; arz-ı Filistin'e diyar-ı ecnebîyeden gelecek muhacirîn-i Museviye'nin kabulleri oradan kati ve müteaddide-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî ile külliyen memnû' bulunmuş ve hatta muhacirîn-i merkûmenin tebdil-i kıyafetle de duhûl edememeleri zımnında takyidât icrası ve hiyel ve desâisle istimlâkleri vukuuna meydan kalmamak için mabeyn senetleri üzerine tapu varakaları verilmemesi şeref-tevarüd eden 3 Teşrin-i Sani 1308 [15 Kasım 1892] tarihli tezkere-i sami-i Sadaretpenâhîleri üzerine geçende Suriye ve Beyrut Vilâyetleriyle Kudüs Mutasarrıflığı'na tebliğ kılınmış olduğundan vesaya-yı sabıka tekid ve tekrar memurîn-i hazıraya da mucib-i intibah ve ibret olmak ve badema bu yolda mugayir-i marzi-i ahvâle cüret edememeleri taht-ı temine alınmak için bu Musevilerin oralarca istimlâkine gafletle veyahut cerr-i menfaat maksadıyla kimler müsamaha ve müsa-***

[279] Işıl Işık Bostancı, *XIX. Yüzyılda Filistin (İdari ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2006, s. 100-101.

***ade etmişlerse bi't-tahkik tebeyyün ettirilerek mütecasirlerinin taht-ı mesuliyete alınması müttehem görünmekteyse de icra-yı icabı menut-ı rey ve müsaade-i âlî-i hazret-i Vekâletpenâhîleridir. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[280]

Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa; Elie Scheid'in sadece Yafa'da değil Filistin'in hiçbir yerinde arazi satın almasına izin verilmemesi gerektiğini, Osmanlı tabiiyetine geçmek için dilekçe veren Musevilere de katiyen müsamahakar davranılmamasını önermektedir. Yine Filistin'e girişleri, Padişah tarafından yasaklanmış olan muhacir Musevilerin, Filistin'e geçişlerinin önünü alabilmek için de şu tedbirlerin alınmasının faydalı olacağı kanısındadır. Muhacir Musevilerin tebdil-i kıyafetle de olsa girişlerini engellemek için önlem alınmalıdır. Musevilerin hilekârlıkla arazi almalarına mani olmak için mabeyn senetleri üzerine tapu belgesi verilmemesi için, Sadaret'ten 15 Kasım 1892 tarihinde gönderilen emrin buradaki memurlara bir defa daha hatırlatılması uygun olacaktır. Muhacir Musevilerin, Filistin'de arazi almalarına gafletle yahut menfaat saikiyle kimler müsaade etmişse, yapılacak tahkikâtla ortaya çıkarılmalı ve muhakeme olunmalıdır. Osmanlı Hükümetinin aldığı bu tedbirler karşılıksız kalmamıştır. Bilhassa Tanzimat döneminde klasikleşen bir yöntem hemen kullanılmaya başlanmıştır. Sefaretlerin ve konsolosların müdahalesi...

## Sefaretler Müdahale Ediyor

Bu defa Almanya, Avusturya ve İtalya Sefaretleri muhacir Museviler meselesine müdahil olmuşlardır. Mehmet Sait Paşa'nın idaresinde bulunan Hariciye Nezareti'nin 3 Nisan 1893 tarihli aşağıdaki yazısı, bu hususu açıklayıcı mahiyettedir.

***Arz-ı Filistin'de Museviler tarafından istimlâk-i emlâk hususunda mevzu' olan memnû'iyete dair Almanya Sefareti'nin 1***

---

[280] *BOA, ŞD*, No: 2280/26, leff, 13 Şubat 1308/24 Şubat 1893.

*Şubat [18]93, Avusturya Sefareti için 7 Şubat [18]93 ve İtalya Sefareti için 25 Kanun-ı Sani [18]93 tarihli takrir-i şifahîsi ahz olundu. Tedbir-i mezkûr tebaa-i ecnebîyenin 7 Safer [12]84 [10 Haziran 1867] tarihli kanunnâme mucibince haiz oldukları hukuku kendilerinden ref' etmek maksadına müstenid olmayıp fakat politikaya müteallik bazı mütala'âta mebni ittihaz olunmuştur. Zira işbu tedbirin illet-i gayesi için memnû'iyet-i mevcudeye mugayir olarak arz-ı Filistin'e duhûle muvaffak olan veya olacak olan muhacirîn memleket-i mezkûreye katiyen yerleştirilmesini men' etmekten ibarettir. Nezaret-i Hariciye 1888 senesi Teşrin-i Evveli'nin 4'ü ve 8'i tarihiyle iki kıt'a müzekkere-i şifahîye-i umumiyesiyle sefaretine işâr ettiği vecihle Hükümet-i Seniyye toptan hicret eden ecnebî Musevilerinin arz-ı Filistin'e duhûlünü men' eylemiş olduğundan mücerret işbu memnû'iyeti muhafaza ve daha müessir bir hale vaz' etmek maksadına müstenid olan bir tedbire şimdi itiraz olunamaz. Zaten arz-ı Filistin'de istimlâk-i emlâk memnû'iyeti yerli Museviler iyle tebaa-i ecnebîyeden olan hem-mezhepleri hakkında vaz' olunduğundan ecnebî Musevileri muamelece adem-i müsâvattan şikâyet edemezler. Mamafih tedbir-i mezkûrun arz-ı Filistin'de usûl ve nizâmı dairesinde yerleşmiş olan ecnebî Musevilerinin menafine iras-ı mazarrat etmemesi için Defter-i Hakanî Nezaret-i celîlesi "müşteri Musevi olmakla beraber arz-ı Filistin'e muhaceretleri memnû' olan Museviler adâdına dâhil bulunmadığı mübeyyen mensub bulunduğu devlet konsoloshanesi tarafından ita ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı cânibinden tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz etmek ve bundan ma'adası iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde vaki' ise bu meskende o sınıf Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde kâin ise orada Musevi mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme ita eylemek şartıyla" emlâk iştirâsı muamelesini kayd ve tescile mezun olacaktır. Şurası mukarrerdir ki beyanât-ı vakalarına muhalif bir hâl ve harekette bulunanlar hakkında bazı tedâbir tatbik ve icra kılınacaktır. Babıâlî icab edenlere bu*

*meâlde tebligât göndermiş olduğundan Nezaret-i Hariciye, Kudüs-ü Şerif Konsoloshanesine mucibince talimat itasını sefarâtdan rica eder.*[281]

Şu hale göre, İtalya Sefareti 25 Ocak 1893, Almanya Sefareti 1 Şubat 1893 ve Avusturya Sefareti 7 Şubat 1893 tarihinde, muhacir Musevilere emlâk satışının yasaklanması konusunda, Osmanlı Hariciye Nezareti'nden bilgi istemişlerdir. Nezaret, yasağın 10 Haziran 1867 tarihli kanunname hükümlerini ortadan kaldırmak maksadını taşımadığını fakat politik mülahazalardan kaynaklandığını söylemektedir. Politik neden ise muhacir Musevilerin, Filistin'e yerleşmelerini engellemektir. Hükümetin, muhacir Musevileri Filistin'e sokmamak için aldığı karar, Hariciye Nezareti tarafından 4 ve 8 Ekim 1888 tarihinde sefaretlere bildirilmiştir. Emlâk satışına dair karar, bu yasağı daha tesirli bir şekle sokmak içindir. Bu yasak, yerli Musevilerle, ecnebî Musevilerin ilişkisini kapsadığından, Osmanlı tabiiyetinde bulunmayan yabancı Museviler için bir eşitsizlik söz konusu değildir. Bununla beraber, Filistin'e meşru biçimde yerleşmiş bulunan, yabancı uyruklu Musevilerin yasaktan zarar görmemesi için Defter-i Hakanî Nezareti şu tedbiri almıştır: Araziyi almak isteyen müşteri, Musevi olmakla beraber, Filistin'e muhaceretleri yasak olmayan Musevilerden olduğuna dair mensup bulunduğu devletin konsolosluğu tarafından verilen ve Kudüs Mutasarrıflığı'nca onaylanmış bir belge getirmek kaydıyla; satın alacağı emlâk, şehirde ise üzerine muhacir Musevi ikametine izin vermeyeceğini, şehir dışında ise Musevi mültecileri buralara yerleştirmeyeceğine dair bir taahhüdname verirse, emlâkın iş ve işlemi yapılacaktır. Fakat beyanlarına aykırı hareket edenlere yönelik olarak, bazı tedbir uygulanacaktır. Bu uygulamaların Filistin'deki yerli halkı korumaya yönelik olarak yapıldığı açıktır. Yani Baron Rothschild'in müstear isimle satın aldığı arazilerle ilgili tek şart, muhacir göçmen iskân edilmemesinin taahhüdüdür.

---

[281] *BOA, ŞD,* No: 2292/34, leff 1, 3 Nisan 1893; *BOA, BEO,* No: 22/1592, leff 1, 3 Nisan 1893.

## Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'deki İlk Kolonileri

Rothschildlerin Vekili Elie Scheid'in bu tedbirleri hiç dikkate almadığını 25 Nisan 1893'te, gönderdiği aşağıdaki mektuptan çıkarıyoruz.

***Rusya'da Yahudiler hakkında icra olunan te'addîyât üzerine Suriye'de arazi ve emlâk iştirâsıyla bunları orada iskân ve zir ü habbah müstelzimü'l-felah-ı Saltanat-ı Seniyye'ye arz ve tevdi' eylemek maksadıyla cemiyetler teşkil ettiği gibi Paris'te dahi bir idare-i merkeziye tesis olunarak 100 kadar familyanın iskânı için evvelce iştirâ edilmiş olan arazinin cânib-i Hükümet-i Seniyye'den muamele-i ferağiyenin icrasına müsaade istihsal etmek üzere tevkil edilmiş olduğumu arz ve beyan eylerim. Zât-ı Şevket-simat-ı Hazret-i Padişahî'nin her millet ve bilhassa kimsesiz olan ve küre-i arz üzerinde en ziyade memâlik-i mahrûsü'l-malikü'l-Şahane'de nail-i emn ü refah-ı fevkalâde olan Yahudiler hakkındaki lütûf ve atıfet ve merhamet celîle-i Şehinşahîlerine binaen muhacirîn badi-i emrde iktiza eden muavenete nail ve mâlen canen ırzen her suretle mazhar-ı emn ve saadet olmak üzere hem-cinsleri bulunan bir memlekette tavattun etmek istiyorlar. Musevilerin ancak ticaretle yaşayabildikleri başlarına örülmekte olub hâlbuki serbest bir memlekette bulundukları halde ziraat ve fellahına dahi müstaid olduklarını göstermek üzere vekâletlerini kabul eyledim. Ma'lûm-ı sami-i hıdîvâneleri buyurulduğu üzere Baron Edmond [James de] Rothschild tarafından mukaddema Suriye'de iştirâ olunan arazi ve emlâke iskân edilen Yahudiler müddet-i ömürlerinde görmemiş oldukları bir refah ve saadeti zir-i habbah-ı Saltanat-ı Seniyye'de gördüklerinden gece-gündüz ellerini kaldırarak Cenâb-ı kadü'l-hacâta izbar-ı ömr ve afiyet ve ikbal ve Şevket-Cenâbü'l-Padişahî ediye-i mefrûzasını kemâl-i hulûs-ı kalble eda ve şu emniyet ve refahı Avrupa medeniyetine numune-i imtisal olarak esma' ve irae etmektedirler. Bunların nail-i muvaffakiyet olamamaları için anti-semitler yani cemaat-i Museviye'ye zıt olan unsur tarafından entrikalar çevrilebilecek idüğü dahi kayd ve tafsilden vareste***

***olub hâlbuki Musevi iskânına hîn-i iktizada Hükümet-i Seniyye için nihayet derecede faik-aver olabileceği bedihîyât-ı umûrdandır. Evvelce iştirâ edilmiş ve kısm-ı azamının muamele-i ferağiyesi icra olunmuş ve bedelât-ı iştirâiyeleri ve harc-ı ferağiyeleri dahi tediye edilerek mazbataları bile alınmış olan salifü'z-zikr arazinin koçanlarının itası hususunda lâzım gelenlere irade ve ferman buyurulmasını adalet-i Müslime-i Cenâb-ı Padişahî ve hakkaniyet-i ma'lûme-i hıdîvâneleri namına istirham eyliyorum. Bundan başka yalnız Suriye'de kâin olup Hazine-i celîleye asla vâridat getirmeyen çorak sahraları imar için sarf-ı ikdam ve gayretden biran halî kalmayacaklarını inba eder ve müstedeyât-ı nâçizânemin mazhar-ı ihata-i hüsn-i kabul ve telakkî olunacağı ümid ve aşkında bulunduğumu arz eylerim. Olbâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[282]

Rus Hükümetinin baskısı altında olan Musevileri, Osmanlı ülkesinde, Filistin'e yerleştirmek maksadıyla kurulan birçok cemiyetten birisi olan, Paris'teki örgütün vekili Elie Scheid, daha önce satın alınmış olan arazilere, 100 kadar muhacir Musevi ailesini iskân etmek niyetindedir.

Bunun için de söz konusu arazinin satış işlemlerine, Hükümet tarafından izin verilmesini istemektedir. Baron Edmond James de Rothschild tarafından, daha evvel Filistin'e yerleştirilen Musevilerin ziraat yaparak refah içerisinde bulunduklarını, bunların da aynı yolu izleyeceklerini söylemektedir. Ayrıca Suriye'de olan ve Hazineye faydası olmayan, bataklık sahaları da imar etmekten geri durmayacaklarını ilave etmektedir. Bunların gerçekleşebilmesi için de daha önce satın alınmış, büyük kısmının işlemleri bitmiş olan arazilerin üzerindeki yasağın kalkmasını istemektedir. Bu isteğin hemen ardından, Musevi örgütlerinin her bakımdan lideri olan Baron Edmond James de Rothschild'in dilekçesi Sadaret'e ulaşmıştır. Baron'un Vekili, Suriye ve Beyrut Vilâyetlerinde müvekkilinin satın almış olduğu arazilerin geciken işlemlerinin, sona erdirilmesi için başvuruyu yaptığını ifade etmektedir.

---

[282] *BOA, BEO*, No: 204/15282, leff 2, 12 Nisan 1309/25 Nisan 1893.

29 Nisan 1893 tarihini taşıyan ve Baron Rothschild'in, bir plânlama dairesinde satın aldığı arazilerin yer ve dönümünü de göstermesi açısından ilgi çekici belgede şöyle denilmektedir:

***Baron Edmond [James de] Rothschild'in Suriye ve Beyrut taraflarında iştirâ etmiş olduğu çiftliklerin bu ana kadar teehhür etmiş olan muamele-i ferağiyelerinin icrasına müsaade buyurulmasını istirham ma'rûzâtında şurasını huzur-ı âlî-i Sadaretpenâhîlerine inhaya mücaseret eyliyorum ki mumaileyh iskân... gibi sırf insani ve hayrî bir hâl için Hükümet-i Seniyye'ye teşkilat ihdasını bi't-tâbi bir vecihle arzu eylemiş olduğundan işbu arazi maddesinde bir tavr-ı tenekkürânede durmayı tercih ve dolayısıyla icra-yı muameleyi tensib etmiştir. Fakat keyfiyetin mechûl bulunmadığını gördüğünde işlerinin yolunda cereyan etmesi... binaen işbu arazi ve emlâkin kapitülasyonlara yani ecnebîlerin Memâlik-i Şahane'de istimlâk-i arazi ve emlâka olan salahiyet-i ahdiyelerine tevfikan kendi namına muamele-i ferağiyelerinin ikmal ve ifa olunmasını istirhama bendenizi memur eyledi. Adalet ve hakkaniyet-i âlîyelerinden ümidvâr ve müstediyâtın nezd-i Samilerinde karin-i isaf olacağına emn ve itimâdı ber-kemâldir. Bir de Beyrut Valisiyle Kudüs-i Şerif Mutasarrıfı mumaileyhin millet elindeki çiftliklerindeki vekillerine daimi surette ita-yı mezahim ve müşkilât eylemekte ve muamele-i mezkûreyi bilhassa Kudüs Mutasarrıfı, Baron Rothschild'in namına karşı güya irade-i aliyyeye istinaden vuku'bulduğu gibi bir hareket-nümâ şikarâne suretinde göstermekten çekinmemekte olduğundan bu hareket-i gayr-i lâyıkiye dahi bir nihayet verilmesi Rothschild'in ahz-ı temenniyâtıdır. Mumaileyh Hükümet-i Seniyye'nin daima hayırhâhı bulunmuş olduğu halde makamât-ı âlîyeden la-yenkati irae olunan tesâübâtdan müteellim ve müteessif olduğunu teminen beyan eyliyor. Bütün mutasarrıflıkların muameleleri birden bire tebeddül ederek her nereye şikâyet için müracaat edilmişse bu emirlerin Dersaadet'ten vürûd ettiğini bir suret-i müeyyedede tefhim etmektedirler.***

*Baron Rothschild'in yeniden arazi ve emlâk iştirâ etmek niyetinde olmadığına bu kere dahi resmen arz-ı teminât eyler mevcut olanları hakkında ber-vech-i zîr beyanı ma'lûmâta cüret eyliyorum. Şöyle ki;*

*Evvela; Akkâ Sancağı'na tâbi Hayfa Kaymakamlığı dâhilinde Zemarin [Zikhron Ya'akov] nam mevkideki arazidir ki Zemarin [Zikhron Ya'akov]- Deyrkume- Tanturah- Şefeya [Meir Shefeya/Shefeyah]- Şefeya Nesl-i Ümmülcemal çiftliklerinden ibaret olup 1883 ve 1886 meyânelerinde iştirâ edilerek Michel Erlanger ve Nissim Behar namlarına koçanları mevcuttur. Tahminen 22 bin dönüm olup derununda 130 familya sakindir.*

*Saniyen; yine Akkâ Sancağı'na tâbi Safed Kaymakamlığı dâhilinde Câ'ûne [Ja'ûna/Rosh Pinnah] nam mevkideki arazidir ki Câ'ûne [Rosh Pinnah]-Kır'ım-Kabaye-Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] çiftliklerinden mürekkeb olup 1883, 1886 ve 1891 senelerinde iştirâ edilmiştir. Koçanları Elie Scheid namına mukayyed olarak 16 bin dönümden ibaret ve 70 familya ile meskûndur.*

*Salisen; Kudüs Sancağı'nda Yafa Kaymakamlığı dâhilinde Mulabbis [Petah Tikvah] Çiftliği'dir ki 1882 senesinde iştirâ edilmiştir. 14 bin dönümden ibaret olup 60 familyayı muhtevidir ki koçanları Erlanger ve [Joel Mose] Salomon ve Pines namlarına mukayyeddir.*

*Rabian; Kudüs-i Şerif Sancağı'nda Yafa Kaymakamlığı dâhilinde 'Uyun el-Kara [Rishon le-Zion] ve La'un mevkilerindeki arazi olup 1882 ve 1885 senelerinde alınarak Erlanger ismine mukayyeddir. Tahminen 7 bin dönüm araziden mürekkeb olup 80 familya iskân edilmiştir.*

*Hamisen; Kudüs Mutasarrıflığı dâhilinde Yafa Kaymakamlığı'nda vaki' Ekron el-Betty [Mazkeret Batya] çiftliği olup 1883 senesinde iştirâ edilip koçanları Samuel Hirsch namına mukayyeddir. Tahminen 7 bin dönümden ibaret olup derununda 40 familya sakindir.*

*Sadisen; Kudüs Sancağı'nda Gazze Kaymakamlığı'nda Kasdiniyye [Kastinya] nam mevkideki arazi olup 1886 senesinde iştirâ edilerek Qara ve Scheid isimlerine mukayyeddir. Tahmi-*

***nen 13 bin dönümden ibaret olup derununda 30 familya iskân edilmiştir.***

***Efkâr-ı hakkaniyet nessar-ı Sadaretpenâhîlerine bilagüzâr keyfiyeti ber-vech-i bâlâ huzur-ı sami-i Hıdîv-i ekremîlerine arz ve beyana cüret eyledim. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emrindir.***[283]

Yukarıdaki belgede ismi verilen köylerdeki Rothschild arazileri, 1882 ve 1883 yıllarında satın alınmıştır. Bu tarih aynı zamanda Rusya'da 1881 yılından itibaren uygulanan pogromla eş zamanlıdır

**'Uyun el-Kara (Rishon le-Zion)**

Rothschild Ailesi'nin Filistin'de kurduğu ilk koloni Tel Aviv-Yafa'nın güneyinde bulunan 'Uyun el-Kara'dır.[284] İbranice adı Rishon le-Zion olan koloninin kelime anlamı, *Siyonda İlk*'tir. Yukarıda 7 bin dönüm arazi ile 80 aileden oluştuğu görülen köyün ilk kurucuları, Temmuz 1882 sonunda, Zalman David Levontin ve Kimyager Joseph Feinberg öncülüğünde Rusya'dan gelen Siyon Âşıklarına (Hibbat Zion) mensup 10 kişiydi.[285] Levontin, burada Ein Hakoirah[286] olarak bilinen ve suyu olmayan araziye dönüm başına 16 frank ödemiştir.[287] Kolonideki 3.340 dönümlük arazi daha önce Yafa İngiliz Konsolos Yardımcısı Haim Amzalak tarafından yerleşimcilere verilmiştir. Mikveh İsrael'den 100 Bilu yerleşimcisinin gelmesiyle koloninin nüfusu artmıştır. Koloni, kendini finanse etmekte zorlanınca 1883'te Baron Edmond James de Rothschild'in himayesine girmiştir. Baron Edmond, başta buraya 25 bin frank hibe etmiştir. Daha sonra koloniye Versailles bahçıvanlık okulundan

---

283 *BOA, BEO*, No:204/15282, leff 2, 17 Nisan 1309/29 Nisan 1893. Aynı belgenin köy isimleri, arazi miktarı ve nüfustan bahseden kısımları için ayrıca bkz. *BOA, ŞD*, No:2292/34, leff 2; *BOA, BEO*, No:22/ 1592, leff 4; *BOA, BEO*, No:346/25906, leff 5; *BOA, ŞD*, No:2657/32, leff 4.

284 Osmanlı Türkçesi'nde bu koloni ile ilgili Rishon le-Zion adı geçmemektedir. 'Uyun el-Kara'nın Rishon le-Zion olduğunu, Ömer Tellioğlu tespit etmiştir. Ömer Tellioğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2015, s. 73, 151, 162.

285 Druck, *age*, s. 35.

286 Druck, *age*, s. 36.

287 Schama, *age*, s. 97.

mezun olup Paris Belediyesi, Mısır ve Cezayir'de çalışmış olan Justin Dugord'u görevlendirmiştir. Ardından 1883 sonunda koloninin güneydoğusundaki 4 bin dönümlük arazi satın alınmış, arazilere arpa ve buğday ekilmiştir. Bataklıkların kurutulmasına başlanmış, ardından da asmâ dikilerek, şarap mahzenleri inşa edilmiştir. 1899'da ayrıca bir ispirto fabrikası[288] da kurulmuştur. Burada üretilen şaraplar *The Carmel Wine* adıyla 1900 yılında Paris'te yapılan bir yarışmada altın madalya kazanmıştır.[289] 1907'de koloninin arazisi 12.900 dönüme ulaşmıştır. Bu arazilerin 3.340 dönümü Baron Edmond tarafından Filistin'in zengin ve seçkin ailelerinden olan Dacanîlerden[290] alınmıştır. Nüfusu, Doğu Avrupa ve Yemen'den gelen Yahudilerle 1897'de 500, 1917'de 2.130'a ulaşan koloni, 1950'de şehir statüsünü almıştır. 2002'de nüfusu 211.600 olan Rishon le-Zion, günümüzde İsrail'in dördüncü büyük kentidir.[291]

Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nden bulunan Fahrettin Altay (1880-1974), 1970 yılında kaleme aldığı anılarında Baron Rothschild'in kolonileri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Savaş içerisinde birliği ile 'Uyun el-Kara'ya (Rishon le-Zion) yerleşen Altay, burada güzel bir likör ve şarap fabrikasının bulunduğunu, Rothschild kolonilerinin imar ve refahından hayranlıkla söz etmektedir.[292]

İsrail Devleti'nin ilk Başbakanı ve İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olan David Ben-Gurion (1886-1973) 20 yaşında iken bir süre bu kolonide çalışmıştır. Yukarıda Rothschild Ailesi'nin Vekili Elie Scheid'in dilekçesinde *asla varidât getirmeyen çorak sahaları imar için sarf-ı gayret ve ikdam* şeklinde ifade ettiği, bataklıkların kurutulması işine oldukça önem ve özen gösterdikleri anlaşılmak-

---

[288] *BOA, DH. MKT*, No: 2207/130, 24 M 1317/4 Haziran 1899; Azmi Erkan, *Osmanlıların Son Döneminde (1840-1920) Filistin'de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015, s. 158.
[289] Schama, *age*, s. 98, 114, 215.
[290] Tellioğlu, *age*, s. 185.
[291] Tsevi Atsmon-Shaked Gilboa, "Rishon le-Zion", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 344.
[292] Fahrettin Altay, *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yay., İstanbul 1970, s. 122-124.

tadır. Burada görevlendirilen ilk doktor, Yafa'da yaşayan Stein adında biriydi. 1887'de ise yerine d'Arbela görevlendirilmiştir.[293]

### Ekron el-Betty (Mazkeret Batya/Bathiah)

Belgede adı geçen Ekron el-Betty çiftliği günümüzde Mazkeret Batya'dır. Ekron, adını arazisi üzerine kurulduğu Kefr Akir/Akier[294] köyünden almıştır. Yafa ile Kudüs arasındadır. 1883'te kurulan koloni, adını Baron Edmond James de Rothschild'in annesi Betty von Rothschild'e (1805-1886) borçludur. 1883'te Samuel Hirsch adına kayıtlı olan köyde Rothschild'in 7 bin dönüm arazisi üzerinde 40 aile iskân edilmiştir. Polonya ve Rusyalı Yahudilerden oluşan köyün 1888 yılındaki yöneticisi Türkleri de yakından tanıyan ve uzun süre İstanbul'daki Alliance Israélite Universelle Okullarının müdürlüğünü de yapmış olan ve akıcı bir şekilde Türkçe ve Arapça konuşabilen Alsacelı Alphonse Bloch'tur.[295] Bloch, 1888'de yerleşimcilerle anlaşamayınca görevden alınmıştır.[296] 1900 yılına kadar genellikle Ekron ismiyle bilinen bu yerleşim birimi 7 km'dir ve günümüzde 10 bin kadar bir nüfusa sahiptir.[297] 1890'larda buradaki bataklık tamamen yok edilmiş, su kuyuları açılmış, tahıl ürünlerinin yanı sıra limon ve kayısı tarımına da başlanmıştır.[298] Koloniyi 1913'te ziyaret eden Gordon'a göre Baron'un kolonilerindeki ilk zeytin ağacı dikimi buraya yapılmıştır. Nüfusu, 66 aileden -12'si Kafkasya kökenli- oluşan 323 kişiydi. Kolonideki arazi miktarı da 10 bin dönüme ulaşmıştı. Köyde bulunan Beth Haseifer okulda ikisi bayan beş öğretmen ve 80 öğrenci bulunmaktaydı. Okulun eğitim dili ise İbranice'ydi. Sinagog ise hemen okulun bitişiğindeydi.[299]

---

293 Schama, *age*, s. 135.
294 Tellioğlu, *age*, s. 187; Benj. L. Gordon, "Ekron: A Jewish Colony in the Land of the Philistines", *Maccabaean*, XXIII/6, June 1913, s. 167, 170.
295 Druck, *age*, s. 147.
296 Schama, *age*, s. 160, 163.
297 Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Mazkeret Batyah", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 707.
298 Schama, *age*, s. 114.
299 Gordon, agm, s. 169.

**Zemarin (Zikhron Ya'akov)**

Köyün İbranice ismi Zikhron Ya'akov'dur. Bu koloni, Baron Edmond James de Rothschild'in 'Uyun el-Kara'dan (Rishon le-Zion) sonraki ikinci köyüdür. Zikhron Ya'akov (Memory of Jacob), ismini Baron Edmond'un babası James'in İbranice adı Jakov'dan (Jacob) almıştır. Köyün ismi olan Zemarin, Arapça Shomron'dan türemiştir. İsrail'in kuzeyinde Karmel Dağı'nın eteklerinde Galiçya'dan göçen Romanya ve Polonya Yahudileri için 1882'de kurulmuştur.[300] 1893'te 22 bin dönüm arazi ve 130 ailenin sakin olduğu Zemarin (Zikhron Ya'akov), Tanturah'ın 30 km güneyindedir. Bu arazinin 600 dönümü 1882'de Hayfalı iki spekülatörden alınmıştır. Satın alma işleminin ardından koloniye 60 aile yerleştirilmiştir. Baron tarafından Zemarin'e (Zikhron Ya'akov) gönderilen Elie Scheid, 1883 sonbaharında görevine başlamıştı. Bu yıllarda yeniden ortaya çıkan kolera ve sarılığa yakalanan 108 kişinin 29'u ölmüştür. Bu yüzden burada devamlı surette bir doktorla bir eczacı görevlendirilmiştir. Burada görevlendirilen ilk doktorlar Litvanyalı Goldberg ile Hillel Yaffe'dir.[301] Zemarin köyünü ilk önce Romanya'daki Galata Komitesi adına Avukat İsidor Loebel satın almıştır. Loebel, 1884'te öldüğünde arazi Elie Scheid tarafından Michel Erlanger adına tapulandırılmıştır. Baron, buradaki bataklığın kurutulması ve yamaçlardaki taşların temizlenmesi için 42 bin frank harcamıştır. Köy ile sahil arasındaki alana ise çok miktarda okaliptüs ağaçları dikilmiştir. Köydeki plantasyon işlerine Lyon ve Zürih'te eğitim görmüş olan M. Rosen nezaret ediyordu. Köyün 1899'daki mühendisi Adolphe Starkmeth'ti.[302]

Köy şaraplık üzümleriyle meşhurdur. Birinci Dünya Savaşı içerisinde, Osmanlı Ordularına karşı İngiliz ve Fransız kuvvetleriyle

---

300 Shaked Gilboa, "Zikhron Ya'akov", *EJ*, XXI, Second Edition, New York 2007, s. 529-530; Theodore Norman, *An Outstretched Arm A History of the Jewish Colonisation*, Routledge&Kegan Paul, London-Boston-Melbourne-Henley 1985, s. 54, 62.

301 Schama, *age*, s. 134-135, 151-152.

302 Schama, *age*, s. 121, 133, 136, 172, 189.

birlikte hareket eden Aaron Aaronsohn ve kız kardeşi Sarah'ın teşkil ettikleri, NİLİ adlı casusluk şebekesi de Zemarin'de kurulmuştur. Bu teşkilatın kurulduğu ev günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. 2002 nüfusu 14.300'dür. 1954'te Baron Edmond James de Rothschild ile eşi Adelheid de Rothschild mezarı buraya nakledilmiştir.[303] Edmond ile eşinin mezarının bulunduğu Ramat ha-Nadiv arazisi Hristiyan Arap el-Huri ailesinden satın alınmıştır.[304] Zikhron Ya'akov'un (Zemarin) bitişiğinde kurulan yerleşim birimine ise Edmond'un İbranice ismi olan Benjamin'e atfen Binyamine ismi verilmiştir.[305]

### Bat Shelomo

Zemarin'in (Zikhron Ya'akov) yakınında 1889'da kurulan kolonilerden biri de Salomon'un Kızı anlamına gelen Bat Shelomo'dur. Bu köy adını Viyanalı Salomon von Rothschild'in kızı, Baron James de Rothschild'in eşi Betty von Rothschild'den almıştır. Burası da şaraplık üzümleriyle meşhurdur.[306] Koloniye 1897'de 13 bin şeftali ve bir o kadar zeytin ile 50 bin badem ağacı dikilmiştir.[307]

### Câ'ûne (Rosh Pinnah)

Osmanlı belgelerinde Câ'ûne olarak geçen yerleşim birimi İbranî kaynaklarında Rosh Pinnah (*Köşe Taşı*) adını almıştır. Câ'ûne, Yukarı Galile bölgesindeydi. Câ'ûne, aynı zamanda bu bölgedeki Mahanayim, Mishmar ha-Yarden ve Yesud ha-Ma'alah (Zübeyd) kolonilerinin merkezi olarak tasavvur edilmiştir.[308] Burayı Rothschild adına satın alan ve adını değiştiren Romanyalı Yahudi Moshe David Schub'tur (1854-1938). Rosh Pinnah, İsrail'in kuze-

303 Gilboa, "Zikhron Ya'akov, s. 529-530.
304 Tellioğlu, *age*, s. 64.
305 Schama, *age*, s. 83.
306 Efrahim Orni, "Bat Shelomo", *EJ*, III, Second Edition, New York 2007, s. 214.
307 Schama, *age*, s. 164.
308 Schama, *age*, s. 164.

yinde Huleh Vadisi'nin güneyinde Canaan dağları eteğinde 1882'de kurulmuştur. David Shub, 1882'de 1.700 dönüm kadar taşlık araziyi üzerindeki 16 ev ile birlikte satın almıştır. Buraya ilk etapta 30 aile yerleştirilmiştir. Edmond James de Rothschild'in vekilleri tarafından bu ailelere hane başına ayda 10 frank ödeme yapılıyordu. 1892'de Elie Scheid adına kayıtlı olan kolonide 1 fırın, 36 ahır, 2 dükkân ve 56 ev bulunuyordu.[309] Kolonide kuru tarım yanında ipekböcekçiliği de yapılmaktaydı. Câ'ûne'de (Rosh Pinnah) ham ipek eğiren bir dokuma fabrikası da vardı. Bu fabrikada 1903 yılında 150 kişi çalışıyordu. 1910 yılında Câ'ûne, Galile yerleşimleri arasındaki en kalabalık merkez haline gelmiştir. Câ'ûne'nin (Rosh Pinnah) ilk yöneticilerinden biri de 1885'te Ben Schimol idi. Ben Schimol, Mikveh İsrael'deki tarım okulunda çalışırken, Baron tarafından Câ'ûne'ye atanmıştır. Câ'ûne'de açılan okulun öğretmeni, yine Mikveh İsrael'den yetişmiş olan Oschri; bahçıvanı ise Deshayes'ti.[310] Câ'ûne'de inşa edilen binalardan biri de Belarus Yahudisi meşhur Yahudi yazarı Zalman Epstein'in kardeşi Izhac Epstein'e (1862-1943) aitti. Izhac Epstein, 1886'da Baron Edmond James de Rothschild'in kolonilerinde tarım eğitimi vermek için Filistin'e gelmiştir.[311] 1949'da belediyeye dönüşen Câ'ûne'nin 2002 yılı nüfusu 2.210'dur.[312]

### Zübeyd (Yesud ha-Ma'allah)

1893 tarihli Baron Edmond'un Galile bölgesindeki arazi listesinde bulunan Zübeyd Çiftliği, Kır'ım, Kabaye çiftlikleri ile birlikte Câ'ûne'ye bağlı bir yerleşimdi. Zübeyd arazisi de Elie Scheid adına kayıtlıydı.[313] Avneri'ye göre Zübeyd arazisi, Filistin'in Mehmet Ali

---

309 Tellioğlu, *age*, s. 147.
310 Schama, *age*, s. 96, 111, 115, 124-125, 166, 171, 237, 261; Norman, *age*, s. 54, 62.
311 "Epstein, Izhac", *EJ*, VI, Second Edition, New York 2007, s. 471.
312 Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Rosh Pinnah", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 466-467.
313 *BOA, BEO*, No: 204/15282, leff 2, 17 Nisan 1309/29 Nisan 1893.

Paşa yönetiminde bulunduğu sırada Mısır'dan gelerek buraya yerleştirilen Bedevî ez-Zübeyd Aşireti'nden satın alınmıştır. Ez-Zübeyd aşireti, 1858'de çıkarılan Arazi Kanunnâmesi'ne göre bu bölgede sahip oldukları arazilerin vergisi vermemek için kendi üzerlerine kaydedilmesinden kaçınmışlardı.[314]

Yahudilerce Yesud ha-Ma'allah olarak isimlendirilen Zübeyd kolonisi, 1883'te Polonya Musevilerince kurulmuştur. Sıtmalı olan bölge daha sonra Baron Edmond'un himayesine girmiştir.[315] 1891'de 600 hektarlık arazisi bulunan kolonide 12 aile yaşamaktaydı.[316] Bu koloniye ait arazilerin tapu satış işlemleri kanuna aykırı olarak 1892'de Safed Naibi'nin oğlu Sait Efendi tarafından yapılmıştır. Bu tarihte Elie Scheid adına kayıtlı olan kolonide 3 ahır, 1 mağaza ve 23 ev bulunuyordu.[317] 1890-91'de buraya dut ağaçları dikilmiştir. Dut ağaçlarının plantasyonunu yapan M. Rosen'di. Baron burada ipek, çiçekçilik ve parfüm sanayini geliştirmiştir. Zübeyd'te üretilen parfümlerden birkaç şişe Filistin'i ziyaret eden Alman İmparatoruna hediye edilmiştir.[318] Koloninin arazisi 'Alma, Rihaniye, Maruteh, Dellata arazilerinin birleşimiyle daha da genişletilmiş, 1900 yılında koloniye ait arazi miktarı 11. 325 dönüme ulaşmıştır.[319] Günümüzde belediye statüsünde bulunan Yesud ha-Ma'allah'ın 2002 yılı nüfusu 1.160 kişidir.[320]

## Cisr-i Benân (Mishmar ha-Yarden)

Osmanlı belgelerinde *Cisr-i Benân arazisi*, şeklinde geçen koloninin İbranicesi Mishmar ha-Yarden'dir. Kelime anlamı *Ürdün'ün*

---

[314] Tellioğlu, *age*, s. 188.
[315] Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Yesud ha-Ma'allah", *EJ*, XXI, Second Edition, New York 2007, s. 322.
[316] Mordechai Eliav, *Britain and The Holy Land 1838-1914,Selected Documents from the British Consulate in Jerusalem*, Yad Izhak Ben-Zvi Press, Jerusalem 1997, s. 262.
[317] Tellioğlu, *age*, s. 146-147.
[318] Schama, *age*, s. 171, 172, 209,
[319] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 7 Teşrin-i Sani 1316/20 Kasım 1900
[320] Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Yesud ha-Ma'allah", *EJ*, XXI, Second Edition, New York 2007, s. 322.

*Koruyucusu* demektir. Galile bölgesinde Ürdün Nehri'nin kenarında, İsrail'in kuzeyindedir. Burayı ilk önce 1884'te Amerikan Yahudileri, 1890'da ise Baron Edmond James de Rothschild'in desteğiyle Rusya'dan gelen Hovevei Zion/Siyon Aşıkları grubu satın almıştır. 1890 yılında[321] kolonide 20 aile 300 hektarlık bir arazide tarımla uğraşıyordu.

Tapu kaydına göre koloninin 2.500 dönümlük arazisi önce 1883'te Simon Jourdain'e daha sonra da Nathan Nersis'e aitti. 1891'deki yöneticisi Romanyalı Yahudi Moshe David Schub'tu (1854-1938). 1895'ten sonraki yöneticisi ise Kalvaryski'ydi. Kolonide 1896'da 13 aile,[322] 1900'de ise 18 hane ve 20 aile bulunuyordu.[323] 2002 yılında nüfusu 364'tür.[324]

**Mulabbis (Petah Tikvah)**

1893'te 14 bin dönüm arazi ile 60 aileyi barındıran ve Osmanlı belgelerinde Mulabbis olarak anılan bu koloni Tel Aviv'in 12 km doğusunda bulunan Petah Tikvah'tır. İbranice *Umut Kapısı* demektir. Koloni, 1878'de Yarkon Nehri yanındaki Mulabbis adlı Arap köyünden satın alınan 3.400 dönümlük sıtmalı arazi üzerine kurulmuştur. İsrail'de kurulan ilk koloni olması bakımından *moshavotun annesi* olarak nitelendirilmiştir. Kurucuları Joel Moses Salomon (1838-1912), David Guttmann ve Yehoshua Stampfer'dir. 1882'de 10 ev ile birlikte 66 nüfusu bulunuyordu.

1887'de[325] Edmond, Filistin'i ziyaret ettiğinde yaşanılan maddi sıkıntı üzerine burayı himayesine almıştır. Nüfusu 1891'de 464, 1900'de 818, 1930'da 8.768, 1939'da 20 bine ulaşmıştır. 1920'de belediye, 1939'da da şehir statüsüne kavuşan Petah Tikvah'ın 2002

---

321 Eliav, *age*, s. 262.
322 Norman, *age*, s. 59.
323 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 7 Teşrin-i Sani 1316/20 Kasım 1900.
324 Efraim Orni, "Mishmar ha-Yarden", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 317; Schama, *age*, s. 262; Norman, *age*, s. 55, 59.
325 Schama, *age*, s. 150.

nüfusu 151 bindir.[326] Kolonide kız ve erkek çocuklar için okullar inşa edilmiştir. Ayrıca bir ziraat okulu da bulunan koloni, 1913'te Filistin'de en geniş araziye sahip olan yerleşim birimiydi.[327] Burada Posta ve Telgraf Nezareti'ne bağlı bir posta şubesi de kurulmuştur.[328]

**Kasdiniyye (Kastinya/Be'er Taviyyah)**

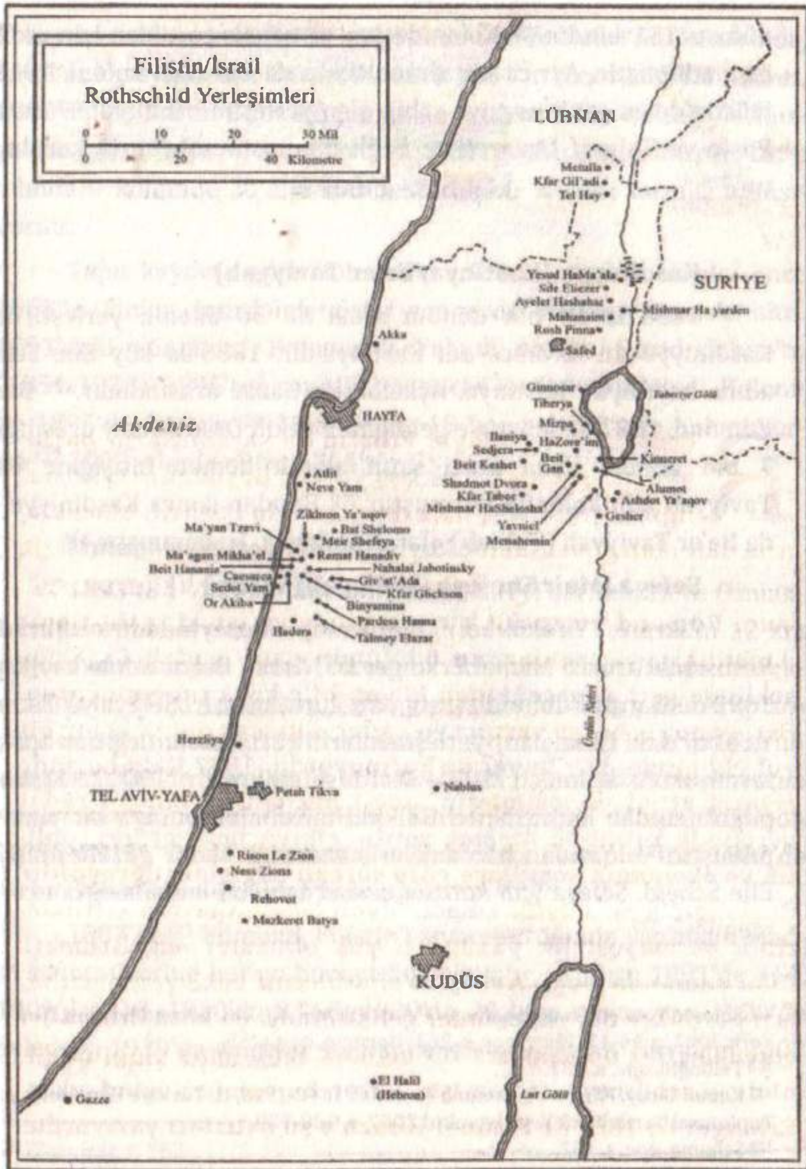
1886'da 13 bin dönüm arazi ile 30 ailenin yerleştirildiği Kasdiniyye'nin İbranice adı Kastinya'dır. 1886'da köy Elie Schied adına kayıtlıydı. Kastinya, Aşkelon ile Gazze arasındadır.[329] Baron Edmond, 1887'de Filistin'e geldiğinde vekili Ossowetzky aracılığı ile 7 bin dönüm daha arazi satın alarak hemen bitişiğine Be'er Taviyyah adlı koloniyi kurmuştur.[330] Bundan sonra Kasdiniyye adı da Be'er Taviyyah (Tobiah) olarak anılmaya başlanmıştır.[331]

**Şefeya (Meir Shefeya/Shefeyah/Shfeia)**

Zikron Ya'akov'un (Zemarin) kuzeyindedir. Buradaki Rothschild arazisi Michel Erlanger ile Nissim Behar adına kayıtlıydı. 1892'de Baron Edmond tarafından kurulmuştur. Şefeya'ya Zikhron Ya'akov'daki (Zemarin) yerleşimcilerin çocuklarının eğitimi için bir tarım okulu açılmış, çiftlik evleri inşa edilmiştir. 1904'te Kishinev pogromundan kaçan Israel Belkind tarafından buraya bir yurt yapılmıştır.[332] Yapılan harcamalarla koloni o kadar güzelleşmişti ki Elie Scheid, Şefeya için *karasal cennet* tabirini kullanmaktan çekinmemiştir.[333]

---

[326] Shlomo Hasson-Shaked Gilboa, "Petah Tikvah", *EJ*, XVI, Second Edition, New York 2007, s. 14-15; Eliav, *age*, s. 262; Norman, *age*, s. 55.
[327] Tellioğlu, *age*, s. 181.
[328] Kemal Giray, *Filistin'de Osmanlı Postaları 1840-1918*, II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 128-129.
[329] Schama, *age*, s. 162.
[330] Schama, *age*, s. 146, 149.
[331] Gordon, agm, s. 167; Druck, *age*, s. 114.
[332] Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Me'ir Shefeyah", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 788.
[333] Schama, *age*, s. 164.




*Harita 2: Filistin'deki Baron Edmond James de Rothschild Yerleşimleri*
*(Schama, age, s. 140)*

Yukarıdaki belgede adı geçen Samuel Hirsch, Baron Edmond James de Rothschild'in vekiliydi ve aynı zamandan Filistin'de ilk kurulan koloni olan Mikveh İsrael'deki Tarım Okulu'nun da müdürüydü. Samuel Hirsch, Filistin'e kaçak yollardan gelen Yahudileri, kolonilere yerleştiriyordu. Bu amaçla ilk önce Mikveh İsrael'deki Tarım Okulu'na 100 kişi yerleştirmiştir. Yerleşimciler, başta Yafa'da Türk makamları tarafından tutuklanmışlarsa da sonradan Samuel Hirsch'in girişimleriyle serbest bırakılmıştır.[334]

Yukarıda isimlerini verdiğimiz kolonilerdeki arazilerin tapuları, Baron Edmond James de Rothschild üzerine kayıtlıdır ve Kasım 1893 tarihlidir.[335] Osmanlı Devleti, kolonilerin siyasi maksatlarla kurulduğunu düşünmektedir. Baron Rothschild'in vekili Elie Scheid, müvekkilinin insani amaçlarla bu işle ilgilendiğini iddia etmektedir. Yukarıdaki dilekçedeki bilgilerden anlaşıldığına göre, Rothschildler, Filistin'in stratejik önemi haiz bölgelerinden, 1882 yılından itibaren 80 bin dönüme yakın bir miktarda arazi satın almış görünmektedirler. Yani bir başka deyişle Baron Edmond'un Filistin'de arazi satın alması, İmparatorluğun malî iflasının en büyük dönüm noktalarından biri olan Düyun-ı Umumiye İdaresi'nin kurulmasından hemen bir yıl sonradır. Dilekçede belirtilen rakamlara göre, bu arazilere 400'ü aşkın aile iskân edilmiştir. Arazi alınan yerler, Akkâ Sancağı'na bağlı Hayfa Kaymakamlığı dâhilindeki Zemarin (Zikhron Ya'akov) başta olmak üzere bazı köylerdir. Akkâ Sancağı ve Hayfa Kazası, Filistin bölgesinin Akdeniz'e açılan başlıca liman şehridir. Buralar, Michel Erlanger, Samuel Hirsch, Elie Scheid ve Nissim Behar adlarına alınmıştır.

Baron Rothschild adına arazi satın alan Nissim Behar'ın (1848-1931) asıl mesleği öğretmenliktir. Behar, Kudüslü'dür. Filistin'deki ve ABD'deki modern Yahudi eğitiminin kurucusudur. 1869'da Paris'teki Alliance Israélite Universelle Okulu'ndan mezun olduktan sonra 1873-1882 yılları arasında Alliance Israélite

---

[334] Schama, *age*, s. 98, 113; Druck, *age*, s. 46.
[335] *BOA, ŞD*, No: 2292/34.

Universelle'in İstanbul'daki okullarını yönetmiştir. 1882'de Alliance'ın Kudüs'teki Torah u-Melakhah adlı okulunu kurmuş ve idare etmiştir. Filistin'de İbranice'nin canlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Nissim Behar, Yahudi din adamlarıyla anlaşamaması nedeniyle 1897'de görevinden alınarak 1901'de ABD'ye gönderilmiştir. ABD'de 1906'da National Liberal Immigration League'i kurmuştur ve 1924'e kadar yönetmiştir. 1931'de New York'da ölmüş, mezarı ertesi yıl Kudüs'e nakledilmiştir.[336] Nissim Behar, Edmond James de Rothschild'in yerleşimcileri ile mutasarrıflık arasında iletişimin vazgeçilmez bir aracıydı.[337]

Yine Akkâ Sancağı'na bağlı, Safed Kaymakamlığı bölgesinde Câ'ûne (Jâ'ûna/Rosh Pinnah) başta olmak üzere, birçok köyde geniş arazi alımları olmuştur. Buraları da Elie Scheid üzerine kayıtlıdır. Kudüs Sancağı'na bağlı, Yafa Kaymakamlığı bölgesinde Mulabbis Çiftliği, 'Uyun el-Kara (Rishon le-Zion), Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) denilen mevkideki toprakları da Rothschild vekilleri satın almışlardır. Arazinin kayıtları Erlanger, Salomon ve Y. M. Pines ve Samuel Hirsch üzerindedir. Gazze bölgesinde Kasdiniyye (Kastinya/Be'er Taviyyah) mevkiinde de kayıtları Qara ve Scheid üzerinde olan pek çok arazi Rothschildler tarafından satın alınmış görünmektedir. Yeni devletin inşası, yukarıda sözü edilen mahallerden başlayacaktır. Rothschild'in vekili, bu arazilerde bulunan çiftliklerdeki, Rothschildlerin tayin ettiği sorumlulara karşı Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Paşa ile Beyrut Valisi Halil Halit Bey'in daima zorluklar çıkardığını söyleyerek, Hükümete şikâyette bulunmaktadır. Vekil, Baron'un yeniden arazi satın almak niyeti olmadığını da dilekçesinde beyan etmektedir.

Hem sefaretlerin müdahil olması hem de Rothschildlerin hükümete yaptıkları müracaat, Filistin'de Museviler için getirilen kısıtlamaların yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda,

---

336 "Behar, Nissim", *EJ*, III, Second Edition, New York 2007, s. 263.
337 Schama, *age*, s. 91.

sorun Babıâlî Hukuk Müşavirlerince de ele alınmıştır. Filistin'de, izlenecek yeni yolu gösteren 24 Nisan 1893 tarihli Sadaret yazısı şöyledir:

***Ber-vech-i muharrer arz-ı Filistin'de Musevilerin arazi iştirâsıyla müctemian iskân etmek hususundaki arzuları bir takım makasıd-ı muzırra-i siyasîye mebni olmakla Kudüs-i Şerif ve civarına Musevilerin müctemian iskân ettirilmemesi hakkında evvel ve ahir şeref-sünûh ve südûr buyurulan İradât-ı Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî üzerine bunun katiyen men'i ve muhacirîn-i merkûme iskânından dolayı tevellüd edecek mahazirin önü alınması lâzımeden ve ifadât-ı vaki'den anlaşıldığına göre memnû'iyet-i mezbûre hilâfında hareket olunmaması için ahiren Beyrut Vilâyetine ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'na tebligât-ı müekkede icra edilerek oralarca arazi mübaya'a ve teferruğu zımnında Hükümet-i mahalliyeye müracaat eden Musevilere ita edilmekte olan muvakkat ferağ ilm ü haberlerinin verilmemesi memnû'iyet-i vaki'yeyi bir kat daha takviye ve teyid etmişse de tebligât-ı mezkûre marifetiyle oralarda tavattun etmiş olan Musevi tebaa-i ecnebîyeye dahi teşmil olunmasıyla sefarât-ı merkûmenin itirazını dai olduğu ve Hukuk Müşavirlerinin bu bâbdaki mütala'anâmelerinde mufassalan izah olunduğu vecihle arazi-i Hicaziye'den ma'ada Memâlik-i Şahane'nin her tarafında ecnebîlerin tebaa-i Devlet-i 'Aliyye misillu tasarruf-ı emlâk hukukundan istifade edecekleri İstimlâk Kanunu icabından iken Musevilerin arz-ı Filistin'de arazi teferruğ edememeleri hakkındaki memnû'iyet-i müttehize ecânibi zikr olunan kanun hükmünce haiz oldukları hukuktan mahrum etmek maksadıyla olmayıp politikaya müteallik bazı esbâb ve mülahazâta ve memnû'iyet-i vaki' hilâfına arz-ı Filistin'e her nasılsa girmiş olan ve bundan böyle girmek isteyen muhacirîn-i Museviye'nin memleket-i mezkûrede katiyen yerleşmelerini men' etmek maksadına mebni ve memnû'iyet-i mezbûre vaktiyle oralarda yerleşmiş olan ecnebî ve yerli Musevilere gayr-i şâmil olacağı cihetle***

*sefarât-ı merkûmenin muhacirîn-i Museviye hakkında itiraz etmeye hakları olamayacağı ve mahaza mukaddema usûl-ı merkûmeye gelip de oralarda arazi mübaya'ası ile muvakkat ferağ ilm-ü haberleri ahz eden ecnebî Musevilere senedât-ı Hakanî verilmemesi ve bunlar içinde süknâ ihdas ve inşa etmek isteyenlere müsaade olunmaması alakadar olan sefarâtların tevali-i şikâyâtını mucib olacağı derkâr ve binaez-zalik ba'dezin hem Musevilerin arz-ı Filistin'de arazi mübaya'asıyla temekkün ve ikametleri hususundaki mehazirin önü kesilmek hem de zikr olunan şikâyâta mahal kalmamakla beraber memnû'iyet-i mebhûs-ı anha suret-i umumiyede muhafaza olunmak üzere bir çare ittihazı lüzûmu aşikar olduğu ve Düvel-i Ecnebîyeye karşı vuku bulan taahhüdat ve mukarrerât-ı sabıkaya göre ecnebîlerin memâlik-i Şahane'de tebaa-i Osmaniye gibi istimlâk-ı emlâk etmeleri men olunamayacağına binaen mumaileyh Baron Rothschild ile sair eşhâsın iştirâ etmiş oldukları arazinin muamele-i ferağiyesinin tehiri muvafık-ı maslahat ve karar olmayıp ancak muhaceret kararı vecihle memalik-i mahrûseye toptan hicret etmek Hükümet-i Seniyye'den istihsale ruhsatin mevkûf olduğu cihetle işin en mühim yeri eşhâs-ı merkûmenin iştirâ eyledikleri araziye muhacirîn-i Museviye iskân etmemeleri olduğundan ve Hariciye Nezareti celîlesinden sefarât-ı ecnebîyeye irsal olunan tastirüzzikr notada gösterilen tedâbir-i ihtiyatiyenin ittihazı halinde şimdiye kadar tek ve tük gelmiş olan muhacirînin bademа katiyen gelmemesi esbâbı istihsal edilmiş olacağından 17 Nisan 1309 [29 Nisan 1893] tarihli batezkere-i Senaverî Nezareti celîlerine dahi bildirilmiş olduğu (bu madde hakkında Hariciye Nezareti'ne vaki' olan işârat üzerine 17 Nisan 1309 [29 Nisan 1893] tarihinde Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezaret ve Suriye ve Beyrut Vilâyeti celîleleri) Kudüs Mutasarrıflığı'na izbar olunduğu vecihle müşteri Musevi olduğu takdirde arz-ı Filistin'e muhaceretleri memnû' olan Museviler adedine dâhil bulunmadığını mübeyyen, mensub olduğu devlet*

***konsoloshanesi tarafından ita ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı cânibinden tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz etmek ve bundan maada eğer iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde vaki' ise bu meskende o sınıf Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde kain ise orada Musevi mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme ita eylemek şartıyla emlâk iştirâsı muamelesini kayıt ve tescil için Defter-i Hakanî Nezareti'ne mezuniyet itası ve bunların mahallerince inşaatı tatil ettirilen süknâlarının yaptırılmasına ruhsat verilmesi ve mezkûrü'l-esâmi Baron Rothschild ve eşhâsı sairenin dahi işbu mukarrerâta tevfik-i hareket etmeye razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir getirip iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ ettikleri arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyelerinin icrası ve memurînden bu yolda gaflet ve su-i hareketi olanlar hakkında lâzım gelen tahkikâtın dahi ifâsıyla netice-i hâsılanın bildirilmesi bittensib ifâ-yı muktezasının Hariciye ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlelerine icab eden muamelâtın dahi bildirilmiş olduğu tafsilât-ı mesbûteye ve karar-ı vakı'a nazaran icrasına himmet buyurulması.***[338]

Şu halde, Arazi Kanunnâmesi ve yabancılara toprak satışı konusundaki hukuki düzenlemelerden kaynaklanan taahhüdler nedeniyle, Filistin'deki yasak uygulamalarına yeni esaslar getirilmiştir. Baron Rothschild başta olmak üzere, diğer şahısların satın almış oldukları arazilerle ilgili işlemlere konulan yasaklar *muvafık-ı maslahat* bulunmadığı için kaldırılmıştır. Fakat bu arazilere, muhacir Musevi iskânı yasağı devam edecektir. Sadrazam Ahmet Cevat Paşa, o tarihe kadar gelen *tek ve tük* diye değerlendirdiği üç-dört yüz haneden başka muhacir getirmemeyi taahhüd eden Rothschild ve diğer Musevi liderlerinin verdikleri sözde duracaklarını ummaktadır. Ayrıca Rothschild ve diğer şahısların işlemlerinde, bölgedeki me-

[330] *BOA, BEO*, No: 204/15282 leff 6, 24 Nisan 1893.

murların gaflet ve kanun dışı davranışlarının tahkikât konusu olacağı da ihtar edilmektedir.

**Muhacir Museviler, Tekrar Osmanlı Tabiiyetine Girmek İstiyor**

Musevi örgütlerinin stratejik planında, sıradaki adım iskân edilmiş olan muhacir Musevileri Osmanlı Devleti tabiiyetine geçirtmekti. Hatta bu amaçla Edmond James de Rothschild'in Vekili tarafından Padişaha yazılan bir mektupta, Rothschildlerin arazilerine yerleşen Yahudilerin Osmanlı vatandaşlığına izin verilmesi istenmiştir.[339] 7 Mayıs 1893'te Rothschildler, vekilleri aracılığıyla verdikleri başka bir dilekçede bu isteklerini tekrar ederek şunları anlatmaktadır.

***Suriye ve Beyrut Vilâyetleriyle Kudüs Şerif-i Mutasarrıflığı dâhilinde evvelden beri ittihaz-ı süknâ ederek Saltanat-ı Seniyye'nin cenah-ı refet ve atıfetinde... emn ve aman olan muhacirîn-i Museviye'nin haylisi tabiiyet-i celîle-i Osmaniye ile müşerref oldukları gibi bunlardan el-yevm tabiiyet-i sairede bulunan bir kısmı dahi tabiiyet-i Osmaniye daire-i şeref bahresine duhûl ile... eylemek emniye-i sadakatkârânîde bulunduklarından ve bunların tabiiyet-i Osmaniye'ye kabulleri bedelât-ı askeriye itası gibi Hazine-i celîle için fevaid ve menafi-i azimeyi istilzam edeceği bedihi olduğundan iktiza eden muamelenin ifası zımnında evâmir-i âlîyye-i hıdîv-i ekremîlerinin... buyurulmasını istirhama cüret eyledim. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*** [340]

Suriye ve Beyrut vilâyetleriyle, Kudüs havalisinde bulunan ve başka devletlerin tabiiyetinde bulunan Musevilerin sayısı dilekçede verilmemiştir. Bu rakamı, resmi kurumlar da bilmemektedir. Tabiiyet işlemi gerçekleşirse, Gayrimüslim tebaanın erkek nüfusundan,

---

[339] İpek Şeber, agm, s. 53.
[340] *BOA, BEO,* No: 204/15282, 24 Nisan 1309/7 Mayıs 1893.

askerlik hizmeti karşılığında alınan bedelin Hazineye de büyük yararı olacaktır.

Uluslararası bir sorun haline girme eğilimi gösteren, muhacir Musevilerin Filistin'e yerleştirilmesi konusundaki gelişmeler, 10 Mayıs 1893 tarihli, Babıâlî Meclis-i Mahsus toplantısında müzakere edilmiştir. Toplantıda konuşulan başlıca hususlar şunlardı:

a- Suriye, Beyrut ve Kudüs'te yabancı devlet tebaası Musevilerin, satın aldıkları arazilerin son işlemlerine ilişkin yasaklamalar,

b- Michel Erlanger'in Beyrut, Hayfa ve Kudüs'te bulunan arazilerinin, Elie Scheid adına tesciline izin verilmesi,

c- Kudüs'te iskân edilmiş olan, Rusyalı Musevilerin Osmanlı tabiiyetine geçiş istekleri,

d- Filistin'de, yabancıların arazi edinmelerine engel olunması üzerine Rusya, Almanya, Avusturya ve İtalya Sefaretlerinin başvuruları,

e- Bu müracaatlara dair verilen cevaplar,

f- Almanya tebaasından, Rothschildlerin adamı Emile Frank'ın Filistin'deki arazisiyle ilgili işlemler,

g- Baron Rothschild'in, daha önceki sayfalarda sözü edilen vekili tarafından verilen dilekçede belirttiği hususlar.

Yukarıda gösterilen maddeler, Meclis-i Mahsus'ta müzakere olunmuş ve görüşmeler şu zabta bağlanmıştır:

***Suriye ve Beyrut Vilâyetleriyle Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı dâhilinde tebaa-i ecnebîyeden ma'lûmü'l-esâmi bazı eşhâsın iştirâ etmiş oldukları arazinin muamele-i ferağları tehir olunduğu beyanıyla istizan-ı muameleyi şâmil Dâhiliye Nezareti'nden varid olan üç kıt'a tezkere ile Fransa tebaasından Michel Erlanger'in Beyrut Vilâyeti dâhilinde Hayfa ve Kudüs-i Şerif Sancağı dâhilinde Yafa Kazalarında taht-ı tasarrufunda bulunan arazinin tebaa-i mezkûreden Elie Scheid namına ferağ etmesine***

*müsaade olunması ve Kudüs-i Şerif'de ikamet etmekde olan Rusyalı Musevilerin tabiiyet-i Saltanat-ı Seniyye'ye kabul edilmesi hakkında vuku'bulan müstediyâtdan ve bu bâbda Beyrut Vilâyeti ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı ile cereyan eden muhaberât üzerine Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dairesi'nden kaleme alınan mazbata ve ecnebî Musevilerin arazi teferruğuna mahallince mümana'ât olunmağa başlandığından bahisle bazı ifadeyi havi Rusya ve Almanya ve Avusturya ve İtalya Sefaretlerinden ita olunan takrir tercümeleri ile bu meseleye dair sebkeden tebligât üzerine İstişâre Odası'ndan kaleme alınan mütala'anâmeye Hariciye ve Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine yazılan tezâkir-i Seniyye ve Hariciye Nezareti'nce Almanya ve Avusturya ve İtalya Sefaretlerine irsal olunan müzekkere-i şifahîye ve evrâk-ı müteferria-i saire okundu.*

*Dâhiliye Nezareti'nin mebhûs tezâkirinin hulâsa-i meâli bundan mukaddem Suriye ve Beyrut Vilâyetlerinde şürekâsıyla beraber iştirâ ettiği arazinin mu'amele-i ferağiyeleri tehir olunduğuna dair Almanya Devleti tebaasından Emile Frank imzasıyla verilen arzuhalin gönderildiğinden bahisle müstedi-i mumaileyh iştirâ eylediği araziye Musevi muhacirlerini iskân etmeyeceği hususunda mahallerince talep olunan teminât-ı kavîyeyi suret-i musaddakada ita eylediği ve arazi-i mezkûrenin muamele-i ferağiyeleri icra ve bedelâtı dahi tamamen ita olunduğu halde taraf-ı Sadaret'den mahalline verilen iki kıt'a varaka-i istidaiye gönderildiği ve mezkûr istidaların birincisinde merkûm Baron Rothschild arz-ı Filistin'de nam-ı müstearla mübaya'a eylediği arazinin suret-i teferruğunda gördüğü mevani ve müşkilât ve esbâb-ı saireden dolayı ecnebîlerin memâlik-i Şahane'de istimlâk-ı arazi hususundaki uhûd ve mukarrerâta istinaden aldığı arazinin kendi namına muamele-i ferağiyelerinin icrasına müsaade edilmesi talebinde bulunduğu gibi ikincisinde muhacirîn-i Museviye tarafından evvelce akçesi verilerek iştirâ edilen arazinin ahiren memurîn-i aidesi taraflarından muamele-i nizâmiyesi icra ve tapu senetleri tanzim ve ita*

*olunmaması misillu vaki' olan tesaübâtın ref'i istida kılındığı beyanıyla istizan-ı keyfiyet ve Akkâ'nın Safed ve Hayfa Kazalarında mahall-i muharrerede merkûmü'l-kıtaât araziyi iskân olunan Yahudilerden bir takımı 8-10 sene evvel oralara gelip ve yerleşip haneler ve binalar yapmış ve hatta iştirâ ettikleri arazi dahi Defter-i Hakanî Nezareti'nce ve mahallince ruhsat-ı resmiyeye rabt edilmiş olduğuna nazaran evvelden yapılmış ve şimdi de yapmakta oldukları halde tatil edilmiş olan ebniye hakkında ifası muktezî muameleye dair istifsâr-ı maslahat olunmuştur. Salifüzzikr Şûrâ-yı Devlet mazbatasının hulâsası dahi Elie Scheid, Baron Rothschild'in vekili olduğu cihetle merkûmun hiçbir suretle arazi teferruğ etmesine meydan verilmesi hakkında mükerreren ve müekkeden sebk eden tebligât-ı samiye üzerine Baron Rothschild'in ve Cemiyet-i İsrailiye adamlarının oralarda arazi teferruğuna inhimâkları ne gibi makasıd-ı mahsusadan neşet eylediğinin beyanıyla ve ol-bâbda bazı mütala'ât serdiyle badema diyâr-ı ecnebîyeden arz-ı Filistin'e gelecek yahut tebdil-i kıyafetle duhûl edecek bu nevi muhacirlerin kabul edilmemesi hakkındaki usûl-i müttehazanın hüsn-i muhafazasına gayet itina edilmesi ve teferru'âtı için Beyrut Vilâyeti ve Kudüs Mutasarrıflığı taraflarından vuku'bulan ihtarât münasib olmasıyla böylece esra-yı maksadiyâtı tezekkür kılındığı ve sefarât-ı mezkûre cânibinden ita olunan takrirlerin fezlekesi dahi havalî-i merkûmedeki ecnebî Musevilerin arazi teferruğuna ve ebniye ihdasına mümana'ât edilmesi ecânibin memâlik-i Şahane'nin müstesna olmayan mahallerinde istimlâki hakkındaki protokol ahkâmına mugayir olduğundan memnû'iyet-i mebhûs-ı anhanın tebaa-i ecnebîyeden olan Musevilere teşmili muvafık-ı maslahat olmayacağını mutazammın bulunmuştur. Ber-vech-i muharrer arz-ı Filistin'de Musevilerin arazi iştirâsıyla müctemian iskân etmek hususundaki arzuları bir takım makasıd-ı muzırra-i siyasîyeye mübteni olmakla Kudüs-i Şerif ve civarında Musevilerin müctemian iskân etirilmemesi hakkında evvel ve ahir şerefnas ve sudûr buyurulan İradât-ı*

*Seniyye üzerine bunun katiyen men'i ve muhacirîn-i merkûme iskânından dolayı tevlid edebilecek mehazirin önü alınması lâzımeden ve Şûrâ-yı Devlet'in salifüzzikr mazbatası mündericâtı dahi karar-ı sabık hükmünü teyidden ibaret olup şu hale ve ifadât-ı vak'adan anlaşıldığına göre memnû'iyet-i mezbûre hilâfında hareket olunması için ahiren Beyrut Vilâyetine ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'na tebligât-ı müekkede icra edilerek oralarca arazi mübaya'a ve teferruğu zımnında Hükümet-i mahalliyeye müracaat eden Musevilere itâ edilmekte olan muvakkat ferağ ilm ü haberlerinin verilmemesi memnû'iyet-i vakı'aya bir kat daha tesviye ve teyid etmiş ise de tebligât-ı mezkûre vaktiyle oralarda iskân etmiş olan Musevi tebaa-i ecnebîyeye dahi teşmil olunmasıyla sefarât-ı merkûmenin itirazâtı dai olduğuna ve Hukuk Müşavirlerinin salifü'z-zikr mütala'anâmelerinde mufassalan izah olunduğu vecihle arazi-i Hicaziye'den maada memâlik-i Şahane'nin her tarafında ecnebîlerin tebaa-i Devlet-i 'Alîyye misillu tasarruf-ı emlâk hukukundan istifade edecekleri İstimlâk Kanunu icabından iken Musevilerin arz-ı Filistin'de arazi teferruğ edememeleri hakkındaki memnû'iyet-i müttehize icabını zikr olunan kanun hükmünce haiz oldukları hukukdan mahrum etmek maksadıyla olmayıp fakat politikaya müteallik bazı esbâb ve mülahazâta müstenid ve memnû'iyet-i vaka' hilâfında arz-ı Filistin'e her nasılsa girmiş olan ve bundan böyle girmek isteyen muhacirîni memleket-i mezkûrede katiyen yerleşmelerini men' etmek maksadına mübteni olmasıyla ve memnû'iyet-i mezbûre vaktiyle oralarda yerleşmiş olan ecnebî ve yerli Musevilere şâmil bulunmamasıyla sefarât-ı merkûmenin muhacirîn-i Museviye hakkında itiraz etmeye hakları olamayacağı derkâr olup ancak mukaddema havalî-i mezkûreye gelip oralarda arazi mübaya'ası ile muvakkat ferağ ilm ü haberleri ahzeden ecnebî Musevilere senedât-ı Hakanî verilmemesi ve bunlar içinde süknâ ihdas ve inşa etmek isteyenlere müsaade olunmaması maslahaten gayr-i caiz ve alâkadar olan sefaretlerin tevâlî-i şikâyeti mucip olacağından*

*badezin hem Musevilerin arz-ı Filistin'de arazi mübaya'asıyla temekkün ve ikametleri hususundaki mehazirin önü kesilmek ve hem de zikr olunan şikâyât vuku'una mahal kalmamak ile beraber memnû'iyet-i mebhûs-ı anha suret-i umumiyede muhafaza olunmak üzere bir çare ittihazı lâzımeden idüğüne binaen olbâbda cereyan eden müzakerâtın neticesinde Düvel-i Ecnebîyeye karşı vuku'bulan taahhüdât ve mukarrerât-ı sabıkaya nazaran ecnebîlerin memâlik-i Şahane'de tebaa-i Osmaniye gibi istimlâk-ı emlâk etmeleri men' olunamayacağından mumaileyh Baron Rothschild ile sair eşhâsın iştirâ etmiş oldukları arazinin muamele-i ferağiyesi tehiri muvafık-ı maslahat ve karar olmayıb ancak muhaceret kararı vecihle memâlik-i Mahrûse'ye toptan muhaceret etmek Hükümet-i Seniyye'den istihsal-i ruhsata mevkûf olduğu cihetle işin en mühim yeri eşhâs-ı merkûmenin iştirâ eyledikleri araziye muhacirîn-i Museviye iskân edememeleri olduğundan ve Hariciye Nezareti'nden sefarât-ı ecnebîyeye irsal olunan notada gösterilen tedâbir-i ihtiyâtîyenin ittihazı halinde şimdiye kadar tek tük gelmiş olan Museviler adedine bulunmadığını mübeyyen mensub olduğu devlet konsoloshanesi tarafından ita ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı cânibinden tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz etmek ve bundan ma'ada eğer iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde vaki' ise bu meskende o sınıf Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde kâin ise orada Musevi mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme ita eylemek şartıyla emlâk iştirâ muamelâtını kayd ü tescil için Defter-i Hakanî Nezareti'ne mezuniyet itası ve bunların mahallerince inşaâtı tatil ettirilen süknâlarının yaptırılmasına ruhsat verilmesi ve mezkûrü'l-esâmi Baron Rothschild ve eşhâs-ı sairenin dahi işbu mukarrerâta tevfik-i hareket etmeye razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir getirip iskân etmemeyi taahhüd ettikleri takdirde iştirâ ettikleri arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyelerinin icrası tensib olunmakla ol vecihle ifası*

***muktezîyâtının Dâhiliye ve Hariciye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine tebliği müttehiden tezekkür kılındı.***[341]

Meclis-i Mahsus; Safed ve Hayfa kazalarındaki arazilere 8-10 sene evvel iskân edilen Musevilerin, buralara evler ve binalar yaptıklarını, arazilerinin Defter-i Hakanî ve mahallî makamlar tarafından ruhsata bağlandığını söyleyerek, yapılmakta olan binalara da izin verilmesini karar altına almıştır. Yine Meclis-i Mahsus kararına göre, arazi alım satımındaki yasak, yabancı bir devletin tebaası olan Musevilere uygulanamayacaktır. Daha önce konulan yasakların kaldırılması, kimilerinin gevşetilmesi gibi kararların Filistin'deki idarecilerin zihninde karmaşa yaratacağını düşünen Sadaret, İstanbul'dan bir *memur-ı mahsus* göndererek yetkilileri bilgilendirmeye karar vermiştir. Buna dair kararı, 22 Mayıs 1893 tarihli Dâhiliye, Hariciye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır.[342]

Mayıs 1893 sonunda ise Babıâlî, Rothschildlerin arazilerinin tapularının verilmesine karar vermiştir. Diğer yandan, Filistin'e iskân ettikleri muhacirler için inşa ettirdikleri ve fakat Hükümet yetkilileri tarafından yapımı durdurulmuş olan binaların da inşaatına izin verilmesini uygun bulmuştur. Fakat Kudüs Mutasarrıfı'nın, alınan kararların gereğini yerine getirmediği, Elie Scheid'in Vekili K. Deulot'un 31 Temmuz 1893 tarihli şu dilekçesinden meydana çıkmaktadır.

***Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı dâhilinde Baron Rothschild için iştirâ edilmiş olan arazinin ferağ ve intikali muamelesinin icrasına ve derunlarında iktiza eden ebniyenin devam-ı inşaatına dair Babıâlî'ce bir karar ita buyrulmuş iken Mutasarrıf-ı müşarünileyh elan karar-ı vaki' ahkâmına tevfik-i hareketten âbâ ve şu hâl ise bittâbi gadr ve müşkilâtı intaç eylemekte olduğundan karar-ı mebhûs-ı anhın meriyet-i ahkâmını tekiden ve Mutasarrıflık tarafından gösterilen muamele-i na-revâyı ref'en ma-***

[341] *BOA, BEO*, No: 204/15282, 23 Şevval 1310/10 Mayıs 1893.

[342] *BOA, BEO*, No: 204/15282, 22 Mayıs 1893.

***halline bir emr-i telgrafî ısdârına müsaade-i samiye-i hıdîv-i ekremîlerinin buyrulması istirhâmına mücaseret kılındı. Olbâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[343]

Yukarıdaki dilekçe, Elie Scheid'in Vekili K. Deulot tarafından Sadarete verilmiştir. Dilekçenin gereğinin hemen yerine getirildiği, aynı gün tarihli aşağıdaki Kudüs Mutasarrıflığı'na yazılan yazıdan anlaşılmaktadır.

***Baron Rothschild namına iştirâ olunan arazinin muamele-i ferağiyesine hilâf-ı karar mümana'ât olunduğundan bahisle icra-yı icabı istida olunmakla bu bâbda Dâhiliye Nezaretinden 19 Mayıs 1309 [31 Mayıs 1893] tarihli tahrirât ile tebliğ olunan Meclis-i Hass kararına tevfik-i muamele olunarak bu gibi müracaâta nihayet verilmesi katiyen matlûbdur.***[344]

Şu halde, Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Paşa'nın, muhacir Musevilerin ileride pek büyük sorun olacaklarına dair öngörüleri, Babıâlî'de kabul görmemiştir. Nitekim bir müddet sonra Mutasarrıf, *kötü idaresi ve hakkında yapılan şikâyetler* üzerine görevinden alınacaktır.[345]

### Tevfik Efendi ve Arkadaşlarının İhbar Mektubu

Liderliğini Baron Rothschild'in yaptığı örgütler, Filistin'de Musevilerin iskân edilmesini sağlamak için her türlü yola başvurmaktadır. Bu yollardan en etkili olanı ise hiç şüphe yok ki rüşvetti. Rüşvet, yerel idare ile olan sorunların halledilmesinde en büyük araç olmuştur. Belgelerden anlaşıldığı üzere Filistin'de nüfus memurundan, mutasarrıfa kadar rüşvet yaygınlaşmıştır.

Filistin'de merkezden gelen emirlere rağmen Baron Edmond James de Rothschild başta olmak üzere Yahudi derneklerine arazi satışlarının yapılması devam etmiştir. Bu satışlarda verilen rüşveti

---

343 *BOA, BEO,* No: 248/18578, 19 Temmuz 1309/31 Temmuz 1893.
344 *BOA, BEO,* No: 248/18578.
345 Satış, agm, s. 555.

ise Edmond'un vekilleri organize ediyordu. Rothschild'in vekilleri aynı zamanda rüşvet verdikleri memurların ayrıntılı listesini de tutuyorlardı.[346] Bu vekiller her fırsatta Türk ve Araplarla iyi ilişkiler kurmaktan asla kaçınmamıştır. Kalvaryski'nin yazışmalarında bu tür fırsatlar gayet net açıklanmıştır. O'na göre Türklerin yönetimindeki *bahşiş* adı altındaki rüşvet kavramı, iş dünyasındaki *altın tokalaşma*lardan farklı değildi. Vergi memurlarının, polislerin hatta yargıçların bile son derece düşük maaşla çalıştığı İmparatorlukta bahşiş, yetkililerle olan ilişkileri, gereksiz sürtüşmelerden koruyan bir araçtı. Kalvaryski'nin hesap defterinde bu tür bahşişler şöyle yer tutmuştu: Kadıya bir küheylan, Kadının ev hizmetçilerinin maaşları, Taberiye Kaymakamına halılar, perdeler... Kalvaryski'ye göre bu tür harcamaların hepsi *halkla ilişkiler* gideriydi. Kalvaryski'nin 1914 yılında Beyrut Valisi Bekir Sami Bey'le olan anısı Filistin bölgesindeki idarecilerin meseleye yaklaşma tavrı bakımından önemlidir. Bekir Sami Bey, Kalvaryski ile birlikte Galile bölgesini gezerken yolda birkaç kadeh şampanya içtikten sonra, yerleşimciler için yapılacak binaların tapularının çıkarılmasında kolaylık sağlayacağını söylemiştir. Bu öneri Kalvaryski'yi bile şoka sürüklemiştir. Söz konusu Bekir Sami Bey, Milli Mücadele sırasında Hariciye Vekilliği yapmıştır. Bu sırada yaptığı Londra Antlaşması'yla Mustafa Kemal Paşa ile çatışma içerisine girmiş ve istifa etmek zorunda kalmıştır.

Sosyal nezakete oldukça özen gösteren Kalvaryski, Taberiye Kaymakamının kızının düğününe gidiyor, Hayfa Kaymakamı ile yemek yiyor, otomobilini Safed Kaymakamının hizmetine veriyordu.[347] 1902-1904 yılları arasında Kudüs Mutasarrıflığı yapan Osman Kâzım Bey'in aldığı 42 kalem rüşvet, 16 Temmuz 1903'te Kudüs Kumandanlığı tarafından bir tutanakla tespit edilmiştir. Buna göre Osman Kâzım Bey'in 42 kalem halinde aldığı rüşvetin toplamı 11.530 liraydı. Bunun 3.050 lirasını ise Yahudilerden almıştır.[348]

---

[346] Tellioğlu, *age*, s. 132.
[347] Schama, *age*, s. 267-268, 343.
[348] Tellioğlu, age, s. 140-145.

Öte yandan, Osmanlı yönetimi de kontrolü sağlamak için çaba göstermektedir. Bölgede bulunan bir kısım memurların bu yasakları nasıl etkisiz hale getirdiklerini, Akkâ Sancağı Eski Müdde-i Umumi Muavini Nabluslu Mehmet Tevfik Efendi ve arkadaşları Belka Sancağı Reji Eski Müdürü Hayfalı Sait Mehmet ve Belka dâhilinde Şa'raviyye-i Şarkiyye Nahiyesi Eski Müdürü Beyrutlu Suphi tarafından kaleme alınan, ihbar mektubundan öğreniyoruz. 15 Ağustos 1893 tarihli mektup, doğrudan Padişah'a gönderilmiştir ve şu iddiada bulunulmaktadır.

Akkâ Mutasarrıfı Sadık Paşa, Hayfa Kaymakamı Mustafa Efendi, Akkâ Müftüsü Ali Efendi, Hayfa Belediye Başkanı Mustafa Efendi ve Hayfa İdare Meclisi Azası Necip Efendi, iskânı yasak olmasına rağmen Rus ve Romanyalı 140 Yahudi ailesini 1890 yılında rüşvetle Hayfa'ya kabul etmişlerdir. Mutasarrıf Sadık Paşa'nın biraderi ise Adana eski Valisi Şakir Paşa'dır. Akkâ Müftüsü Ali Efendi, Şakir Paşa'nın adamıdır. Oldukça ayrıntılı olan bu mektupta yukarıda ismi verilen idareciler Cebel-i Lübnan ahalisinden Selim Nasrullah el-Huri'nin arazisini 18 bin liraya Yahudilere satmışlar, bu iş için ise 2 bin lira rüşvet almışlardır. Arazi satışı yapıldıktan sonra geceleyin Hayfa Polislerinden Aziz ve Hayfa Zabıta Memuru Yüzbaşı Ali Beylerin nezaretinde Hayfa limanında vapurda bekleyen Yahudiler sahile çıkarılmıştır. Bunlara eski tarihli ruhsatnameler verilerek güya bunlar bölgenin eski halkındanmış gibi muamele yapılmıştır. 140 aile, nüfusa kayd edilmeden Taberiye ve Safed'te doğmuş gibi gösterilmiş, tezkere-i Osmaniyeleri verilerek nüfusa kaydedilmişlerdir. Bunların muktedirlerinden işlemler için birer beyaz Mecidiye alınmıştır. Böylece ecnebî ve kaçak olarak Hayfa'ya gelen Yahudiler, *ahali-i kadîme* hükmüne girmiştir. Ne zaman Hayfa'ya bir vapur gelse bu işlemler tekerrür etmektedir. Rothschildlerin elinde bulunan Zemarin (Zikhron Ya'akov) köyünün asıl sahibi ise mirasçısı olmadan ölen biriydi. Ne yapıldıysa bu köy de Yahudilere satıldı. Zemarin'in (Zikhron Ya'akov) etrafındaki Şefeya (Meir Shefeya), Ümmüttut (Ummelzouth/Umm el-Zout) ve Ümmülcemel köyleri de Zemarin'e (Zikhron Ya'akov) ilhak edildi. Bu köylerdeki 2-3 bin ku-

ruşluk harap araziler Sadık Paşa tarafından 2 bin lira karşılığında Yahudilere satıldı. Böylece Yahudilerin satın aldığı arazilerin sınırı, Haşmüzzerka'daki arazi-i Seniyye'ye dayanmıştı. Hayfa Belediye Başkanı Mustafa Efendi ile İdare Meclisi Azası Necip Efendi ise Yahudiler dışında Alman, Fransız ve İngiliz rahiplerine de arazi satıyordu.[349]

Bu şekilde nüfus kayıtlarında rüşvet karşılığında tahrifat yaparak, bölgeye gelen muhacir Musevileri, yerli halkmış gibi gösterenlerden biri Safed Kazası Nüfus Memuru Zeki Efendi'ydi. Yine Gazze Mal Müdürü Mahmut Efendi, Kudüs Başkomiseri Süleyman Efendi, Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Paşa, Osman Kâzım Bey, Yafa Kaymakamı Musa Kazım Efendi Yahudilere toprak satışına yardım eden, kaçak yollardan gelen yerleşimcileri rüşvetle Filistin'e sokanların sadece birkaçıdır.[350] Bu dönemde Kudüs Mutasarrıflığı'nda bulunan Tevfik [Biren], hatıralarında memurların rüşvet aldığını kabul etmektedir.[351]

Mehmet Tevfik Efendi ve arkadaşlarının ihbar mektubunu gören Sultan II. Abdülhamid, Rusya'dan gelen 140 hane Musevi'nin yasak olduğu halde, Hayfa'da topluca iskân olunduklarını ve Yahudilerden oluşan büyük ölçekli köylerin kurulduğunu haber aldığını söyleyerek, Sadrazam Ahmet Cevat Paşa'ya bunun doğruluğunu sormuştur. Yine Sultan, ihbarı yapanlardan eski Akkâ Müdde-i Umumisi Tevfik Efendi'nin Ba'albek, Bekaülaziz yahut Akkâ Mutasarrıflığı'na atanması için dilekçesi olduğunu da ilave ederek, hakkında tahkikât yapılmasını istemiştir. Sadrazam, Beyrut Vilâyeti nezdinde girişimlerde bulunduktan sonra, 5 Eylül 1893'te hazırladığı şu cevabı Saray'a göndermiştir.

---

349 Brahim Bouazi, *19. Yüzyılda Filistin'de Arazi Satışları*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011, s. 194-198; Erkan, *agt*, s. 133-165; Serbestoğlu, *age*, s. 224-225; Tellioğlu, *age*, s. 139; *Osmanlı Belgelerinde Filistin*, s. 269-272.

350 Ayrıntılı bilgi için bkz. Tellioğlu, *age*, s. 120, 122, 137-145.

351 [Tevfik Biren], *Bürokrat Tevfik Biren'in II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları*, (Haz. Fatma Reza Hürmen), Pınar Yay., İstanbul 2006, s. 124.

***Memâlik-i ecnebîyeden Suriye'ye hicret eden Yahudilerin müctemi'an iskânı ve kendilerine arazi temliki memnû' olduğu halde Rusya'dan gelen 140 hane Yahudinin Hayfa'da müctemi'an iskân ve bunlara arazi dahi ita olunduğu ve orada tebaa-i ecnebîyeden sair birtakım Yahudilere de arazi tefviz edilmesiyle Yahudilerden mürekkeb cesim köyler teşekkül ettiği mervî ve sabık Akkâ Müdde-i Umumisi Tevfik Efendi'nin vukûfuna mebni Ba'albek ve Bekaülaziz Kaymakamlıklarından birinde veyahut Akkâ Mutasarrıflığı'nda istihdamı müsteda olduğundan Babıâlî'ce bittahkik ittihaz-ı tedâbir olunması mukteza-yı İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî'den olduğu mübelliğ-i tezkere-i hususiye-i devletleri üzerine keyfiyet Beyrut Vilâyeti'nden lede'l-istilam cevaben gelen telgrafnâmelerde Hayfa Kazası'nda Yahudilerin sakin bulunduğu arazinin kısm-ı azamı Rothschild'in ve bir mikdarı da diğer bir Yahudi'nin olup 98 tarihinden beri Rothschild'in arazisinde biri büyükçe diğeri küçük birkaç karye teşkil etmiş ve diğer Yahudinin arazisinde dahi takriben 200 nüfus iskân edilmiş ise de mecmu'u 1.400'den ibaret olan işbu Yahudiler oraca haiz-i ehemmiyet olmamakla beraber yeniden karyeler teşkiliyle Yahudi muhaciri iskânı atiyen mehaziri dai olacağından ol-bâbda Hükümetce takyidât-ı kâmile icra kılınmakda olduğu ve mumaileyh Tevfik Efendi ahz-ı rüşvet töhmetiyle 3 seneye mahkûmen Beyrut'ta mevkûf olarak el-yevm Akkâ Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi bulunan Şakir Efendi'nin dahi erbâb-ı mesaviden olduğu bildirilmiş ve Suriye taraflarında ecnebî Musevi muhacirleri iskânına badema mahal ve imkân verilmeyeceği ve Kaymakamlık veya Mutasarrıflığa tayini istenilen Tevfik Efendi'nin de şayân-ı istihdam olmadığı derkâr olup mumaileyh Ceza Reisinin su-i ahvâli hakkındaki işâr dahi Adliye Nezareti celîlesine tebliğ ve izbar kılınmış olmağın hâk-pâ-yi Hümâyûn-ı Şahanelerine arz-ı mütemennâdır efendim.***[352]

[352] *BOA, Y. A. HUS*, No: 279/160, 24 Ağustos 1309/5 Eylül 1893.

Sadarete, yukarıdaki bilgileri veren Beyrut Valisi Halil Halit Beydir. O'nun söylediğine göre Hayfa Kazası'nda, Yahudilerin iskân edildiği arazinin büyük kısmı, Rothschildlere aittir. Başka bir Yahudi'ye ait, küçük bir arazi daha vardır. 1882 tarihinden beri, Rothschildlerin arazisinde yaklaşık olarak 200 nüfus iskân edilmiş olup, toplamı 1.400'den ibarettir ve ehemmiyetsizdirler. Hem ihbarcı Tevfik Efendi, rüşvet almaktan mahkûm olmuştur. Vali, Filistin'e Musevi muhacereti konusundaki yazışmalarda sıkça kullanılmaya başlayan ve *tekerleme* haline dönüşen şu ifadeyi kullanmayı da ihmal etmemiştir. *Yahudi muhacereti, gelecekte mahzurlu olabileceği için her türlü tedbir alınmaktadır.*

## II. Abdülhamid Diyor ki...

İstanbul'daki yöneticiler için tatmin edici olan bu cevaba, Sultan II. Abdülhamid hiç ehemmiyet vermemiştir. Nitekim Sadrazam ve Yaver-i Ekrem Ahmet Cevat Paşa'nın bu cevapları Saray'a göndermesinden sonra, II. Abdülhamid'in şu iradesi ertesi gün Babıâlî'ye tebliğ olunmuştur.

***Havalî-i mezkûrede Yahudilerin iskân ettirilmemesi hakkında mükerreren İrade-i Seniyye-i Mülûkâne isdar buyrulduğu halde Hayfa'da Musevi karyeleri teşekkülüne meydan verilmesi esbâbının tahkik ve bu yoldaki mehazirin cidden önü alınacak surette lâzım gelen tedâbirin Meclis-i Vükelâ'da müzakeresiyle ba-mazbata arzı hakkında şeref-müteallik buyrulan emr ü ferman-ı Hümâyûn-ı Mülûkâne cevaben Sadarete tebliğ olunmuştur.***[353]

Sadrazam'ın cevabı, Sultan tarafından tatmin edici bulunmamıştır. Padişah, yasaklara rağmen Hayfa'da Musevi köylerinin oluşturulmasının sebebini anlamak istemektedir. Bu yüzden, meselenin önünü almak için Meclis-i Vükelâ'da konunun görüşülmesini salık vermiştir.

---

[353] *BOA, Y. A. HUS,* No: 279/160, 25 Ağustos 1309/6 Eylül 1893.

Nihayet, bu müzakere ve yazışmalardan sonra birçok şeyin, Filistin ve Suriye'deki Osmanlı idarecilerinin kontrolünde olmadığı anlaşılmış, buralardaki Musevilerin gerçeğe yakın bir görüntüsü ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede, Sadrazam Ahmet Cevat Paşa'ca, Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa'ya ilgili birimlere duyurması için gönderilen, 14 Kasım 1893 tarihli şu tebligat birçok hususu aydınlatmaktadır.

***Yafa Kazası dâhilinde Musevilerin vaktiyle ellerine geçirdikleri arazide hane, dükkân, fırın, mağaza gibi iskâna mahsus olarak bila-ruhsatin inşa ettikleri 148 parça ebniye ile bu meyânda bulunan 2 mabedin müessisleri Baron Rothschild ile O'nun vekilleri ve diğer ecânib-i Museviye'nin adamları olduğu gibi müteaddid mahallerde mevcut ebniye-i cesimenin kısm-ı azamı dahi bila-ruhsatin inşa edilmiş olduğundan ve bunlardan Hükümetce mehâkim-i nizâmiyeye müracaatla her ne hüküm istihsal olunanlardan ma'adasına bu bâbdaki İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî mucibince bedel-i öşr takdiri ve senedât itası ve ba'dezin hilâf-ı kanun harekete meydan verilmemesi mahall-i Kaymakamlığa defaâtle bildirildiği halde Museviler vakit buldukça leylen ve hafiyen ebniye inşasından geri durmayıp müctemian iskâna mahsus olan binaları tezyid eylemekte bulunduklarından geçen ve evvelki seneler zarfında evâmir-i Hükümete mugayir olarak arazi-i emiriye üzerine yeniden bir takım hane ve mabedler inşasına cüretlerinden dolayı şediden mesul tutulmadıkları takdirde mukarrerât-ı vakı'aya tevfik-i harekete ve muhacirîn-i Museviye'nin adem-i kabul ve iskânına dair vuku'bulacak taahhüdât ve teminâtlarına riayet etmeyeceklerini ve mevcut Musevilerin adedi beyan olunduğu gibi 3-4 yüz raddesinde olmayıp 2 bin nüfustan ziyade ve Aydın Vilâyeti'nde iskânlarına müsaade olunan Museviler de bir aralık oraya giderek bunlara iltihak etmekte olduğu ve Musevilerin adem-i kabulü hakkındaki İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî'den mukaddem hicret eden 40 bini mütecaviz ecnebî Musevilerinin oraya gelmeleri de esasen Rothschild vekillerinin gösterdikleri teshilâttan***

*ileri geldiği ve bu vekiller namına ve halen ve müstakilen teferruğ olunacak arazi ve saire tahdid edilmediği takdirde ellerindeki vesait-i nakdiyenin vüsati ve Rusyalı muhacirîn-i Museviye'nin iskânına sai olmaları mülâbesesiyle atîde önü alınamayacak surette mehazir hudûs edeceğini mutazammın Kudüs Meclis-i İdaresi'nden varid olup 13 Safer 1311 [26 Ağustos 1893] tarihli ve 1489 numaralı tezkere-i devletleriyle gönderilen mazbata mütala'a olundu. Ma'lûm-ı devletleri olduğu vecihle birçok muhacirîn-i Museviye Suriye ve Beyrut ve Kudüs cihetlerine giderek oralarda tavattun, tebaa-i ecnebîyeden olan hemmezheplerini peyderpey oralara celp ve iskân etmekte oldukları cihetle, atîyen bundan bir mahzûr tevellüdüne mahal bırakmamak üzere muhacirîn-i Museviye'nin memâlik-i Şahane'ye kabul ve iskânları ba-İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî taht-ı memnû'aya alınmış olduğu halde oralarda zaten yerleşmiş olan Museviler memnû'iyet-i vakı'ayı neticesiz bırakmaya her suretle teşebbüs ederek bi'l-muvaza'a arazi ve emlâk mübaya'asıyla bunları muhacirîn iskânına tahsis ettikleri ve bir yandan suret-i hafiyede Rusya Musevileri oralara nakl ve hicret eyledikleri tebeyyün etmesine binaen bu gibi desâise yol bırakmamak için yerli ve ecnebî taife-i Museviye'ye her ne nam ile olursa olsun köylerde hiçbir suretle emlâk teferruğ edilmeyip zaten almış oldukları emlâk ve arazinin dahi muamele-i bey' ve ferağının icra ilm ü haberlerinin ita olunmaması kararlaştırılmış ve 23 Kanun-ı Evvel 1308 [4 Ocak 1893] tarihinde Defter-i Hakanî Nezareti celîlesiyle Suriye ve Beyrut Vilâyetlerine ve Kudüs Mutasarrıflığı'na bu yolda tebligât icra edilmişti. Ahiren bazı sefarât-ı ecnebîye havalî-i merkûmedeki ecnebî Musevilerin arazi teferruğ ve ebniye inşa etmelerine mümana'ât edilmesi Ecânibin Memâlik-i Şahane'nin Müstesna Olmayan Mahallerinde İstimlak Edebilmeleri Hakkındaki Protokole mugayir olduğundan bahs ile bazı itirazât dermiyân olunmasına ve vakı'a ecânibin hakk-ı istimlâkları olan mahallerde emlâk ve arazi mübaya'a ve teferruğ etmelerinin men'i protokole menafi ise de Musevi mu-*

*hacirlerin Memâlik-i Şahane'ye adem-i kabul ve iskânları benabirin temin-i husûl-i maksad için münasib tedâbirin ittihazı bahsinde Hükümet-i Seniyye'nin dahi hak ve salahiyeti derkâr bulunmasına mebni ecnebî Musevilerin oralarda tavattun ve ikametlerini ve emlâk ve arazi temellük edebilmelerini mani olmakla beraber uhûd-ı mevcudeye tevafuk edecek ve itiraza mahal vermeyecek yolda tedâbir ittihazı iktiza ettiğinden ve mukaddema tavattun eden Museviler bundan bila-kayd ü şart istisna edilmiş olsa muhacir celbine ve bunların uhdelerine muvazaa tarikiyle arazi ve emlâk geçirmeğe yol bularak tedâbir-i müttehizeyi de hükümsüz bırakacaklarından ve işin en mühim ciheti yerli Musevilerin iştirâ ettikleri araziye muhacirîn-i Museviye iskân edememeleri kaziyesinden ibaret olduğundan Musevilerin memâlik-i Şahane'ye hicret ve oralarda tavattun ve arazi mübaya'a etmeleri hakkında ba-İrade-i Seniyye Cenâb-ı Padişahî müttehiz olan memnû'iyetin tamamı-i muhafazasına dikkat ve itina olunup ancak oralarda evvelden beri ikamet edip muhaceretleri memnû' Museviler adedine dâhil bulunduğunu mensub olduğu devlet konsolotasu tarafından ita ve Hükümet-i mahalliyece tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz eden ve bundan maada iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bunda o nevi' Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise oraya Musevi muhacir ve mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme veren Musevilerin emlâk iştirâ edebilmelerine mümana'ât olunmaması ve maheza beyânât-ı vakı'alarına ve şerait-i muharrereye mugayir hâl ve harekette bulunanlar hakkında Hükümet-i mahalliyece mücazât ve tedâbir-i lâzımenin tertib ve icrası ve bu karar haricinde inşaâtı tatil olunan süknâların yaptırılmasına ruhsat verilmesi ve Baron Rothschild ile eşhâs-ı sairenin bu mukarrerâta tevfik-i harekete razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir celb ve iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ eylemiş oldukları arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyelerinin ibkası Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla tensib*

*edilmiş ve Rothschild'in namına iştirâ edilen arazinin dönüm ve mevkilerini ve bunlarda sakin olan familyaların adedini mübeyyen vekili tarafından verilen pusulanın sureti mumaileyhin bundan başka arazi teferruğ ve mezkûr pusulada muharrer Musevilerden ma'ada muhacir celp ve iskân edebilmesine meydan verilmemek üzere 15 Mayıs 1309 [27 Mayıs 1893] tarihinde Nezareti celîlelerine dahi gönderilmişti. İşte şimdiye kadar bu madde hakkında mufassalan cereyan eden muhaberât ve ittihaz olunan mukarrerâtın hulâsası bâlâda hikâye olunan merkezde olup tedâbir-i mebsûte tamamen ve yoluyla icra edildiği halde yeniden muhacir gelmesine ve bunların emlâk ve arazi teferruğ edebilmesine imkân kalmayıp metalib hâsıl nezaket ve ehemmiyeti muhtac-ı izah olmayan bu madde hüsn-i tesviye edilmiş olacağı derkâr bulunmakla bu izahatın Kudüs Mutasarrıflığı'yla Suriye ve Beyrut Vilâyetleri'ne aynen tekrar tebliği ve işin şu daire-i salimede bitirilmesine himmet edilmesinin tavsiyesi ve bu bâbda Hariciye Nezareti celîlesinden sefarât-ı mezkûreye tastir ve mukaddema taraf-ı devletlerine dahi tebliği olunan müzekkere-i şifahîyenin ve salifülbeyan pusulanın yine birer suretleri ihrac ettirilerek leffen tesyir kılınmış olmakla birer suretinin vilâyeteyn-i mezkûreteyn ile Mutasarrıflığa irsali ve badezin dühûl ve tavattunları memnû' olan Museviler gelirse kabul olunmayıp katiyen red ve keyfiyetin derhal Babıâlî'ye telgrafla işâr olunmasının ve mukarrerât-ı mebhûs-ı anhanın harfiyen muhafazasına derece-i nihayede itina edilmesin ilaveten tavsiyesi hususunda himmet buyurulması siyakında tezkere-i senaverî tekrîm kılındı efendim.*[354]

Kudüs Mutasarrıflığı'nın tespitine göre; Yafa Kazası'nda, Museviler ellerine geçirdikleri arazilere ruhsatsız olarak ev, dükkân, fırın, mağaza ve mabet gibi 148 parça bina inşa etmişlerdir. Mabedler, Rothschildler tarafından inşa ettirilmiştir. Diğer yerlerde yaptırılan büyük binalar da ruhsatsızdır. Museviler, gece-gündüz

---

354 *BOA, BEO*, No: 22/1592, leff 2, 2 Teşrin-i Sani 1309/14 Kasım 1893.

bina inşaatına devam etmektedirler. Museviler, yeni muhacir getirmeyeceklerine ve iskân etmeyeceklerine dair verdikleri taahhüdü tutmamaktadırlar. Padişah iradesiyle, Musevi göçü yasaklanıncaya kadar bölgeye gelen muhacir sayısı 40 bini aşkındır. Yasaktan sonra gelenlerin mevcudu da idarecilerin söylediği gibi, üç-dört yüz aileden ibaret değildir. Aydın'a[355] iskân edilen Musevilerin bir kısmı da gelip, bunlara katılmaktadır. Musevilerin organizasyonunu, Rothschildlerin vekilleri yapmaktadırlar. Sadrazama göre, Filistin'e eskiden yerleşmiş Museviler, yasakları hükümsüz bırakmak istemektedirler. Bu meyânda, yabancı Musevileri bölgeye yerleştirmektedirler. Muvazaa ile arazi ve emlâk edinmekte ve bunları muhacirlerin iskânına açmaktadırlar. Kolonizasyonun finansı, Rothschildler tarafından yerine getirilmektedir. Bir yandan da Rusya Musevileri, örgütlerin kontrolünde olarak, gizlice buralara gönderilmektedir. Bu faaliyetlerin önünün alınabilmesi için, muhacir Musevilerin kabul edilmemesi ve durumun, derhal telgrafla Hükümete bildirilmesi gerekmektedir. Suriye ve Filistin bölgesindeki yetkililerin, verilen kararlara harfiyen uymaları da sağlanmalıdır. Dâhiliye Nazırı, Sadaret'ten gelen yukarıdaki yazıyı, 22 Kasım 1893 tarihinde hiçbir ekleme yapmadan, Suriye ve Beyrut Vilâyetleriyle Kudüs Mutasarrıflığı'na tebliğ etmiştir.[356]

Belgelerden anlaşılıyor ki; Saray, Sadrazam, Dâhiliye, Hariciye Nazırları, Suriye ve Filistin bölgesindeki valiler, mutasarrıflar Musevilerin planlı, programlı hareketlerinin ileride yaratacağı tehlikelerin farkındadırlar. Fakat öte yandan, muhacir Museviler tarafından her gün yeni evler, büyük binalar, değirmenler, fabrikalar inşa edilmekte, Doğu Avrupa ve Rusya'dan gelenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bu büyük ve kapsamlı hareketi, her açıdan organize eden Rothschild Ailesi de bölgeden çok büyük ölçekte arazi alımı faaliyetlerini sürdürmektedir. Yabancıların toprak almalarına bir mani olmamakla beraber, buralara muhacir Musevi yerleştirmek yasaktır.

---

[355] Oysa bu tarihte Hükümet Selanik ve Aydın'a yerleştirilen Yahudilere yaklaşık 54 bin kuruşluk masraf etmişti. İpek Şeber, agm, s. 59.

[356] *BOA, BEO*, No: 22/1592, leff 3, 10 Teşrin-i Sani 1309/22 Kasım 1893.

Buna rağmen bilhassa Rothschildler arazi edinme hususunda ısrarlı davranmaktadırlar. Çünkü Rothschild arazileri, Musevi örgütlerinin kullandığı çeşitli yöntemlerle, Filistin'e sokulan muhacir Musevilerce iskân olunmaktadır.

## Rothschildler Hacı Raşit Naşit Paşa'nın Arazisine Talip

Bu bağlamda Rothschildler, 1893 yılında Akkâ civarındaki 'Atlit (Athlit/Ahlit/Atlith) Köyü arazisini satın almak için teşebbüse geçmişler ve Defter-i Hakanî Nezareti'ndeki işlemleri de büyük ölçüde tamamlamışlardır. Bu halde iken satış işlemi, Hükümet tarafından haber alınmış ve araziye ilişkin araştırma başlatılmıştır. Rothschildlere araziyi satmaya çalışan Kastamonu, Aydın, Hicaz, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Suriye (1885-1888), Ankara valiliklerinde bulunmuş olan, Mustafa Reşit Paşa'nın himayesinde yetişmiş Hacı Raşit Naşit Paşa'nın (ö. 1888) varisleriydi. Raşit Naşit Paşa'nın adı, Aydın Valisi iken Çakırcalı Mehmet Efe'nin babası Ahmet Efe'yi tuzağa düşürüp katletmesiyle ünlenmişti. Aslında Baron Edmond James de Rothschild, vekili Elie Scheid'e, paşaların satmak istediği arazileri incelemesi için 1891 yazında talimat vermişti.[357] Elie Scheid'in bu talimat uyarınca ilgilendiği yerlerden biri de Hacı Raşit Naşit Paşa'nın mirasçılarının arazisiydi. 'Atlit köyünde bulunan arazi, 1890'lı yılların başında Raşit Naşit Paşa'nın eşinden 15 bin sterlin karşılığında satın alınmıştır. Burada ilk önce Arap yarıcılar çalıştırılmıştır. 'Atlit'te bulunan Rothschild kolonisi, 1900 yılında Ein Hod olarak adlandırılmıştır. Arazi satın alındıktan sonra 1901'de buraya Zikhron Ya'akov'dan 10 çiftçi yerleştirilmiştir.[358]

Fakat satılmakta olan arazide, kadîm bir kalenin de bulunması hasebiyle konu, Seraskerlik makamına ulaştırılmıştır. Asar-ı atikadan olan eserler için, zaten bir hükümdar iradesi vardır. Buna göre, buraları hiç kimsenin tasarrufunda olamazdı. Seraskerlik, kalenin cihet-i askeriyeye terk edilmesi fikrindedir. Nitekim Akkâ Re-

---

357 Schama, *age*, s. 166.
358 Eliav, *age*, s. 298.

dif Fırkası'nı devr ve teftişle görevli bulunan, Erkan-ı Harbiye Binbaşısı İsmail Bey tetkik için sözü edilen bölgeye gönderilir. İsmail Bey tarafından bir rapor hazırlanarak, Seraskerliğe verilir. 18 Aralık 1893 tarihli, söz konusu raporda şöyle denilmektedir.

***Erkan-ı Harbiye Binbaşılarından İsmail Bey'den varid olan 6 Kanun-ı Evvel 1309 [18 Aralık 1893] tarihli lâyiha suretidir:***

***Suriye Vali-i Esbakı Raşid Nâşid Paşa merhumun veresesi tarafından gayet cesim 7 mahzen üzerine bina olunmuş ve nikât-ı mühimme-i askeriyeden ma'dud bulunmuş olan kale ile beraber 'Atlit Karyesi arazisinin tebaa-i ecnebîyeden ve Musevi taifesinden Rothschild'e ferağ etmek teşebbüsünde bulundukları ve kale-i mezkûr enkâzının şimdiden Rothschild tarafından ikame olunan atlılar marifetiyle muhafaza ve tasarruf edilmek istediğinden asâr-ı atikanın hâl-i hazırıyla vikâyesi hakkında İrade-i Seniyye-i Hazret-i Tacidarî hükm-i münifine tevfikan hiçbir suretle kimsenin yed-i tasarrufuna geçmemek üzere kâmekân cihet-i askeriyeye terkiyle hüsn-i muhafazası esbâbının istikmali için makamât-ı aidesiyle bi'l-muhabere icab-ı hâl icra buyurulmakda olduğu beyan-ı âlîsiyle Akkâ'dan mezkûr 'Atlit Karyesi'ne azimetle kale-i mezkûr keşf ve muayene edilerek hâl-i hazırının ve mevkiine göre haiz olduğu ehemmiyetin ilaveten mütala'a-i aciziyle beraber arz ve işârı ve haritasının da arz ve tisyarı lüzûmunu amir 27 Teşrin-i Evvel 1309 [8 Kasım 1893] tarihli ve 1238 numrolu iradenâme-i Cenâb-ı Kumandan-ı ekremîleri reside-i dest-i tazîm ve tekrîm oldu. Akkâ ve Hayfa'dan esna-yı mürûrumda karye-i mezkûre ile kale hakkında vuku'bulan mesmu'ât ve hâsıl olan mesmu'ât-ı acizâneme bir mertebe haiz-i ehemmiyet olduğunu ve istilzam ve istical lüzûmunu cezm ederek Kudüs-i Şerif'den karye-i mezbûreye azimet olundu. Bu karye heyet-i umumiyesi itibariyle şimâl ve cenûb ve garben denizle muhat ve yalnız cihet-i şarkiyesinde kara ile muttasıl bir küçük şibh-i cezirecikden ve kale ve karye eşkâli tayin olunamayacak surette bir taş yığınından ibaret olmasına ve rivayet olunan mahzenler zir ü zeminde bulunmasına naza-***

*ran tersim olunacak harita maksad-ı matlûbu ifham edemeyeceği gibi denizle hududunu ve kara ile kısmen harap olan 220 metre tûlündaki sur duvarını ve bunun 5-6 yüz metre açığında bir tepecik üzerinde bir burç harabesini iraeden başka tafsilâtı cami olamayacağından haritasının ahz ve tersimine mahal görülememiştir. Kalenin hâl-i hazırda muhtac-ı muhafaza olan aksamı 6 aded zir ü zemin mahzenlerden ve bir de enkâzı demek olan kale harabesi taşlardan ibarettir ki mezkûr taşlar Hayfa'da tesisi tâbi olan Redif ve bunun muhtaç olacağı levazım-ı inşaiyedendir. Leffen takdim huzur-ı âli-i Cenâb-ı Kumandan-ı ekremîleri kılınan pusulada ebad ile cihât ve vaziyetleri irae olunan mahzenlerden birinin kısm-ı azamı hâl-i harabda ise de diğer 5 mahzen mütenasib-i kadîmelerini muhafaza eylediği ve mevcut olduğu rivayet olunan yedinci mahzenin mevki ve medhali mechûl olduğu inde't-tahkik anlaşılmıştır.*

*Nâşid Paşa merhumun satın aldığı araziyle beraber bir kasaba derununda aldığı 18 haneden 14 adedi mezkûr mahzenler üzerinde mebni olup mezkûr mahzenlerden cenub cihetindeki mahzen ahiren 3 aded dolma duvarıyla 4 kısma tefrik olunarak zahire anbarı ittihaz kılınmış ve halen anbar ile ahali-i karye yedinde bulunmuştur.*

*Mezkûr 'Atlit arazisiyle mahzenler üstünde kâin haneler merhum-ı müşarünileyhin veresesi tarafından Rothschild Kumpanyası'na füruht edilerek ferağı dahi icra olunduğu ve el-yevm mezkûr Kumpanyanın yed-i tasarrufunda bulunduğu cihetle mezkûr haneler altında kâin olup kale aksâmından olan salifüzzikr mahzenlere hakk-ı tasarruf zehabında bulundukları arazinin sırf kayalıktan ibaret olan kısm-ı cibâlîsini tesviye ve ıslah ile bir karye teşkil etmek ve şarap imali için bağ yetiştirmek ve bu münasebetle kale mahzenlerini dahi şarap deposu ittihaz eylemek gibi tasavvurâtda bulunup mahzenler üzerindeki marülarz haneleri de hedm ile maksad ve arzularına muvafık surette yeniden emakin-i muntazama haline ifrağ etmek istedikleri tahkikât-ı mevsukadandır. Mezkûr Kumpanya tarafından*

***berâ-yı muhafaza orada atlı bulundurulduğu bi-esas ise de karyenin muhtar ve ihtiyarânı gibi erbâb-ı nüfuzu Kumpanyanın tervic-i amâl ve mekasıdının hadimi bulunduklarından emr-i muhafaza hususu onlar tarafından ifâ edilmekte olduğu cümle-i hissiyat-ı acizânemdir. Kumpanyanın ber-vech-i ma'rûz şarap imali gibi tasmimât ve tasavvurât-ı esasiyesine binaen mezkûr mahzenlere şiddet-i ihtiyaçları olacağı misillu tesisât ve inşaât hususunda kale harabesi taşlarına dahi muhtaç bulunacağından evvel-emirde mahzenlerin hâl-i hazırını ve kale enkâzını muhafaza etmek üzere kale müştemilâtından olup pencere ve kapı gibi tamirât hazine ile beytutet ve ikamete salih olan bir odada daimi surette 1 onbaşı ile 4 nefer topçu efrâdı bulundurulması ve kumpanyanın istikbalen muhtaç olacağı mahzenlerden dahi hâl-i hazırlarını muhafaza etmek şartıyla müstenefi icar ile kendilerine verilmesinde bir mahzûr-ı dai olamayacağı ve bu suretle harabetden vikâyelere temin edilmiş olacağı cümle-i mütala'at-ı acizânemden bulunmakla ol-bâbda.***[359]

Rapora göre; Raşit Naşit Paşa vereselerinin satmak istediği 'Atlit köyü; kuzey, güney ve batı tarafından denizle çevrilidir. Hayfa Kaza merkezi ile Tanturah Köyü arasındadır. Doğusunda karaya bağlantılı bir yarımada bulunmaktadır.

Kale ve köy taş yığınından ibaret gibi görünmektedir. Yerin altında, 6 adet mahzen vardır. 220 metre uzunluğunda kısmen harap bir sur duvarı, denizle huduttur. Raşit Naşit Paşa'nın arazisinde bulunan 18 haneden, 14'ü mahzenler üzerine bina edilmiştir ve mahzenlerden birisi, zahire ambarı olarak kullanılmaktadır. Binbaşı İsmail Bey'e göre, kayalıkları tesviye ve ıslah ile bir köy teşkil edilmek istenmektedir. Şarap imali için bağcılık yapılacak ve mahzenler de depo olarak kullanılacaktır. Köyün ileri gelenleri, Rothschildlerin adamlarıdır. Binbaşı İsmail Bey, kalenin korunması için daimi surette, bir onbaşı ile dört nefer topçu askerinin de burada bulundurulmasını önermektedir.

---

[359] *BOA, BEO*, No: 346/25906, leff 1, 6 Kanun-ı Evvel 1309/18 Aralık 1893.

Kale hakkındaki bu bilgilendirmeden önce, Serasker Rıza Paşa'nın bu konuya eğildiği görülmektedir. Binbaşı İsmail Bey'in raporunu dikkate alan Seraskerlik, Rothschildlerin daha önce satın aldıkları arazileri ve iskân ettirdikleri köylerle birlikte yeni alınan mevkiin stratejik değerini de tespit etmiştir. Seraskerlik, Rothschildlerin daha önçe satın aldığı ve muhacir Musevileri yerleştirdiği Zemarin (Zikhron Ya'akov), Şefeya (Meir Shefeya), Ümmülcemal ve Ümmüttut (Ummelzouth/Umm el-Zout) köyleri ile 'Atlit'in birleştirileceğini ve burasının iskele olarak kullanılacağını, sonraki aşamada Tanturah arazisinin de bunlara ilave olunacağı düşüncesindedir. Sadaret'e gönderilen bu ve diğer hususları içeren 16 Ocak 1894 tarihli Seraskerlik yazısı şöyledir:

***Akkâ'nın 7 saat bu'udunda kain 'Atlit Karyesi arazisi derununda bulunan ve gayet cesim 7 mahzen üzerine inşa olunmuş ve nikât-ı mühimme-i askeriyeden madud bulunmuş olan kadîm kale enkâzına dokunulmamak şartıyla mukaddema Suriye Vali-i esbakı merhum Nâşid Paşa'ya ferağ edilerek müşarünileyhin veresesi arazi-i mezkûreyi kale ile beraber tebaa-i ecnebîyeden ve taife-i Museviye'den Rothschild'e füruht ve ferağ etmek teşebbüsünde bulundukları ve kale-i mezkûre enkâzının şimdiden Rothschild tarafından ikame olunan atlılar marifetiyle muhafaza ve tasarruf edilmek istenildiği gibi karye-i mezkûrenin 3 saat ilerisinde vaki' olup yine merkûm Rothschild'in taht-ı tasarruf ve temellükünde bulunan ve taife-i Museviye iskân olunan Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya], Ümmülcemal ve Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] karyelerine ilhâk ve orada da muhacirîn-i Museviye iskân edilerek mezkûr 4 karyeye iskele ittihaz olunacağı ve atîyen kura-yı mezkûreye civar bulunan Tanturah Karyesi arazisinin dahi Museviler tarafından iştirâ olunması melhûz bulunduğu Akkâ Kumandanlığı'yla Akkâ Kalesi Topçu Binbaşılığı'ndan varid olan muharrerât-ı mufassalada bast ü beyan olunmuş ve kale-i mezkûre ebniye-i kadîme ve nikât-ı mühime-i askeriyeden bulunmuş olduğuna ve asâr-ı atikanın hâl-i hazırlarıyla hüsn-i muhafazası mukteza-yı***

***İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî'den bulunduğuna mebni hiçbir suretle hiçbir kimsenin yed-i tasarrufuna geçmesi kat'a caiz olamayacağından mezkûr kalenin üzere kâmekân idare-i askeriyeye terkiyle hüsn-i muhafazası esbâbının istikmali zımnında Beyrut Vilâyeti behiyyesine icra-yı tebligât ve tekidât kılınmış ve mamafih mezkûr kaleyi keşf ile hâl-i hazırını ve mevkiine göre haiz olduğu ehemmiyeti keşf ile bi'l-lâyiha beyan ve işâr ve haritasını dahi ahz ve tisyar eylemesi zımnında Akkâ Redif Fırkası Dairesi'ni devr ve teftişe memur Erkan-ı Harbiye Binbaşılarından İsmail Bey'e icra-yı tebligât olunmuş olduğu Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Kumandanlığı'ndan mukaddemce vürûd eden tahrirâtta beyan olunduğu gibi ahiren vürûd eden telgrafnâmede dahi mezkûr karyenin 6 bin lira mukabilinde ferağ edilip Defter-i Hakanî Nezareti'nce muamelesi icra olunduğu ve müştemil olduğu kalenin bittâbi karye hududu dâhilinde kaldığı mahallinden bildirildiğinden bahisle işbu kalenin cihet-i askeriyeye terk ve teslim ettirilmesi esbâbının istikmali lüzûmu beyan olunmuş ve rehin-i ilm-i âlî-i hıdîvileri buyrulduğu vecihle bu gibi kıla-i atikaya Devletten başka kimsenin tasarruf ve müdahale edemeyeceği ve binaenaleyh bey' ve ferağ muamelesinin kaleye şümulü olamayacağı derkâr bulunmuş olduğundan men'i müdahele esbâbının istikmaliyle neticesinin emr ve inbasına müsaade-i âlîyye-i vekâletpenâhîleri şayân buyrulmak babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[360]

Serasker Rıza Paşa tarafından kaleme alınan yukarıdaki belgeden, arazinin Rothschildlere 6.000 liraya satıldığı meydana çıkmaktadır. Serasker, satılan köy sınırları içerisinde kalan kadîm kalenin devletten başka kimsenin tasarrufuna bırakılamayacağı için, satış muamelesinin kaleyi içermediğini söylemekte, kaleye müdahalenin men edilmesini ve kalenin cihet-i askeriyeye terki teklifini yapmaktadır. Serasker Rıza Paşa, ayrıca 22 Ocak 1894'te Beşinci Ordu Komutanlığı'ndan gönderilen bir başka yazıyı Sadaret'e arz

---

[360] *BOA, BEO*, No: 346/25906, leff 2, 4 Kanun-ı Sani 1309/16 Ocak 1894.

ederek söz konusu kalenin yalnız enkâzının mevcut olduğunu da eklemiştir.[361]

Serasker Rıza Paşa'nın bahsettiği Ümmüttut (Ummelzouth/Umm el-Zout) kolonisi Şefeya (Meir Shefeya) yakınındaki bir tepeye kurulmuştur. Buraya ilk etapta 22 bin dut ve 5 bin incir ağacı ile çok sayıda İzmir asması da dikilmiştir. Koloninin tepe ile deniz arasında bulunan bataklık alana ise Bahçıvan Bouskéla tarafından 40 bin okaliptüs ağacı dikilerek bir sağlık kordonu da oluşturulmaya çalışılmıştır.[362]

Sadrazam Ahmet Cevat Paşa, bu yazının alınmasından sonra 20 Ocak 1894'te, Defter-i Hakanî Nezareti'ne ve Beyrut Valiliği'ne Seraskerlik yazısı hakkındaki mütala'alarını acele olarak Sadaret'e bildirmelerini istemiştir.[363]

Beyrut Valiliği de konuyu, Akkâ Mutasarrıflığı'na aktarmış, Mutasarrıf da Belediye Mühendisi Mehmet Salih'i 'Atlit Köyü ve kalesi hakkında tetkik yapması için görevlendirmiştir. Mehmet Salih, hazırladığı aşağıda tam metni verilen raporu, 12 Mart 1894 tarihinde Akkâ Sancağı Mutasarrıflığı'na vermiştir.

***'Atlit, Hayfa Kasabası'nın garb-ı cenubîsinde ve 3 saat bu'ud mesafesinde ve deniz kenarında vaki' Hayfa ile Tanturah arasındadır. Ve Tanturah'a 2 Zemarin'e [Zikhron Ya'akov] üç buçuk saat bu'ud mesafelerinde bulunup şimâl-i şarkîsinde bir buçuk saat mesafesinde Tayra Karyesi, Cebelü'l-Karmel eteğinde mevcuttur.***

***'Atlit'in vaziyeti şimâlen, garben, cenuben deniz, şarken kara cevânib-i erba'ası beden ile ihata elinden hariç kara ciheti iki surla mahdud olub sur harici denizden bed ile şimâlden cenuba mümtedd tahminen 300 metre tûlünda ve cenubundan***

361 *BOA, BEO*, No: 346/25906, leff 4, 10 Kanun-ı Sani 1309/22 Ocak 1894.

362 Schama, *age*, s. 164.

363 *BOA, BEO*, No: 346/25906 leff 3, 8 Kanun-ı Sani 1309/20 Ocak 1894 ve *BOA, BEO*, No: 346/25911, 8 Kanun-ı Sani 1309/20 Ocak 1894.

*garba dolanıp 30 metre mikdar deniz içerisine girip nihayet bulur.*

*Mezkûr surun şarken 3, cenuben 1 cem'an 4 kapı asarı müşahede olunmaktadır ve duvar kalınlığı 2 metre 80 santimetre keza dâhilinde diğer bir sur olup şimâl cihetinden deniz kenarından bed ile cenuba doğru deniz kenarına mümtedd müntehi oluyor. Duvarın kalınlığı 2 metre 60 santimetre vüsatinde bir kapı asarı mevcuttur. İki surun şarktan garba doğru yekdiğerine olan fasıla 60 metre mikdarındadır.*

*Kara cihetinde olan ikinci sur ile asıl bedenin arasında olan fasıla 6 metre mikdarında kara cihetinde olan birinci surun haricinde şimâlden bed ile cenuba doğru ve cenupdan garba dönerek denize müntehi olur ve 10 metre mikdarı arzında hendek asarı müşahede olunmakta ise de hâl-i hazırası dolmuştur.*

*Şimâl cihetinin şarktan bed ile garbe doğru deniz içerisine girintili bir takım burç ve beden asarları müşahede olunmaktadır. Mahal-i mezkûrun dâhilinde şarktan garba doğru 80 metre tûlünda ve 9 metre arzında ve 6 metre irtifa'ı mikdarında bir kârgir mağaza şeklinde tuğlani kemer bina olup yalnız rub'-ı mikdar-ı mevcud bakisi harab ve üstünde harab kasra müşabih bina asarı görülmektedir ve bu kasrın şark cihetindeki baki kalan duvar 15 metre irtifa'ı mikdarında olup bu'ud-ı mesafeden kule şeklinde görülmekte ise de esasen harap duvar idüğü aşikârdır.*

*Garp cihetinde şimâlden bed ile cenuba doğru sur ve beden ve denize inmek için kapılar bulunduğu asârât-ı kadîmesinden müşahede olunmaktadır. Cihet-i mezkûrun dâhilinde şimdiki halde kârgir tonos kemer yani bura ıstılâhınca masleb tabir olunur bina tûlü 31, arzı 9, irtifa'ı 8 metre mikdarında garb cephesinin vüsatinde kapı şimâlinde 2 ve cenubunda 1 cem'an 3 pencere ve bir kapı asarı mevcuttur. Duvarının kalınlığı 2 metre 60 santimetrodur. İşbu bina sekeneye mahsus olarak yapıldığı dâhilen sanatlı olarak yapılmış olan eşme kemerlerin işlerinin*

*müşahedesinden istidlâl olunmaktadır ve buna mübaşih mahal-i mezkûrun şimâl cihetinde bu tarzda diğer bir mahal bulunduğu müşahede olunmakta ise de mahv ü na-bedid olmuş idiğü görülmektedir.*

*Mevcut binanın ittisalinde cenubî cihetine mülasık mağaza şeklinde kârgir bina tûlü 18 metre 60 santimetro ve arzı 8 metre 60 santimetre, irtifa'ı 6 metre garb cephesinde vüsatinde kapısı olup el-haletü hazihde mezkûr mağara mevcuttur. Cenub cihetinde garbdan şarka doğru kadîmen sur ve beden mevcud bulunduğu asârâtından istidlâl olunmakta ve surun deniz cihetinde kapısı bulunduğu müşahede olunmaktadır. Mezkûr mahalin suru ve bedeni dâhilinde garbdan şarka doğru 80 metre tûlünde ve 11 metre arzında ve 8 metre irtifa'ında ve duvar kalınlığı 3 metre 30 santimetre ibaret tünel şeklinde metin mağaza olub el-haletü hazihde mevcud üç kısma taksim edilip meskûn bulunmaktadır. Mahal-i mezkûrun şark cihetinde kıblesi köşesinde kârgir tonos kemer oda şeklinde mevcut olup tûlü 9, arzı 8, irtifa'ı 6 metre kıbleten şimâlen garben birer kapısı olup kıblî ve şimâl cihetlerinde olanlar hudud bulunduğu görülmektedir. Duvarlarının kalınlığı 3 metre 30 santimetreden ibarettir ve vaktiyle haricî bulunan surlara çıkmak için mezkûr kapılar istimal olunduğu vaziyet-i hazırasından istidlal olunmaktadır.*

*Şark cihetinin bedeni dâhilinde cenubundan şimâle doğru tünel şeklinde tahtelarz bir takım kemerler mevcut ve haricen yani şark cihetinde kapısı olup işbu kapıdan içeri girildiğinde garben kapı, şimâlen salifülarz tünel şeklinde olan kemer ve cenubunda kezalik ve bu kemerler kaffesi salifülarz mağaza ve kemerlere nâfiz ve memlekete çıkar bulunduğu mevcut asarından anlaşılmaktadır. Beden dâhilinde karyenin vüsatinde kârgir bir mabed binası asarı görülüp şarkîsi cihetinde mihrab asarı mevcuttur. Mezkûr mahallin beher 6 metre olup beher birbirine kat edib teşkil ettikleri zaviye köşelerine birer mermer sütunu vaz edilmiş olduğu mevcut bulunan asârından müsteban oluyor. Şimdiki halde harap mabed-i mezkûr esasında müşahede olunan*

*taşların beher danesinin hacmi tûlü 2 metre 60 santimetre, irtifa'ı 80 ve kalınlığı 50 santimetrodur. Asarının saklı kaidesi boş ve mürûr-ı zamanla içerisi dolmuş olduğundan girilmek kabil değildir. Nefs-i 'Atlit'in şarkî cenubunda ve 15 dakika bu'ud-ı mesafede büyük bir mimlehası olduğu edilen tahkikât ve müşahededen anlaşılmıştır. Birinci surun dâhilinde kıblesi cihetinin köşesinde mürtefi ufak bir tepe olup vaktiyle ufak ebniye veyahut karakol olduğu müşahede olunuyor ve saflı kaidesi boş ve mağara olduğu görülmektedir. Kıblesi cihetinde sur dâhilinde su kuyusu asârı görülmektedir. İkinci surun dâhilinde kıblesi cihetinde kezalik su kuyusu yahut sarnıç asârı mevcuttur.*

*Sur haricinde cenub-ı garbîsinde deniz kenarında ufak bir tepe olup ebniye asârı görülmekte ve bu asâr karakolhane yahut sair ebniye olması ihtimalden baid değildir.*

*'Atlit cenub cihetinde deniz ufak bir havza teşkil etmekte ve 'Atlit'in mevki-i sathı bahrdan 10 metre mikdarı mürtefi bulunuyor. Bedeni dâhilinde köylü evleri tarzında 60 hane elhaletü hazihde mevcut nüfus zükûr 30 neferden ibaret bulunduğu edilen tahkikâttan anlaşılmış 60 haneden 18 hanesi merhum Hacı Nâşid Paşa'ya ait olduğu anlaşılıyor. Nefs-i 'Atlit'in saha-i sathiyesi tahminen 60 bin metre terbi'i mikdarındadır ve 19 feddan mikdarında ve beher feddan 200 dönüm itibarıyla mikdar-ı mesâhası tahminen 4 bin dönüme baliğ olduğu ahali-i civar ifadesinden anlaşılmıştır. 'Atlit'in cenubî cihetinde sahilden denize doğru Cennetmekân Gazi Sultan Abdülmecid Han Hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında taştan yapılmış iskele mevcud olup tûlü 35, arzı 4 metre irtifa'ı su kesiminden yukarı 75 santimetre ve su kesiminden aşağısı 1 metre 50 santimetre mezkûr taş iskelenin sathına muahhiren merhum Hacı Nâşid Paşa'nın haremi İsmetlü Esma Hanım tarafından taş döşeme ile döşettirilmiş olduğu müşahede ve edilen tahkikâttan anlaşılmıştır. Zikri sebkat eden kara ciheti yani şark tarafında olan surlar şimdiki halde kâmilen harap yalnız esasları mevcuttur. Şimâl cihetinde deniz tarafında olan sur ve beden ve burçlar kâmilen*

*harap ve garp cihetinde deniz tarafından olan sur ve beden kâmilen harap bazı mahallerin esasları zahirdir. Cenub cihetinde deniz tarafında olan sur ve beden kâmilen harap bazı esaslarının asarı görülmektedir. Şark cihetinde karyenin bedeni harap esasları mevcuttur. Şimdiki halde beden dâhilinde zikri sebkat eden mağaralar mevcuttur. Enkâzı yani taşları Cennetmekân Gazi Sultan Abdülmecid Han Hazretleri zaman-ı saltanatlarında Akkâ Kalesi'nin şimâlden cenuba doğru deniz cihetinde ve sair mahallerde olan kale bedenlerinin tamiri esnasında lüzûm görülen bina taşları kâffesi 'Atlit'ten celb edildiği ve mezkûr taşların bahren nakli için zikredilen iskele yapılıp ve iskeleden 60 metre deniz içerisine doğru olvakit ahşap iskele ilave edilmiş olduğu edilen tahkikâttan anlaşılmıştır. Merhum Mısırlı İbrahim Paşa tarafından Akkâ Kalesi'nin bazı cihetlerinin tamiri esnasında icap eden kereste taşların kezalik 'Atlit'ten celb ettirilmiş ve Hayfa Kasabası'nın sahiline Belediye tarafından taştan yaptırılan iskelenin taşları dahi 'Atlit'ten getirilmiş idüğü anlaşılıyor. Mezkûr 'Atlit'te mevcut olan hanelerin taşları dahi kâmilen mahallinde bulunan taşlardan imâl ettirilmiş ve hariçten kimesneye taş veya enkâz füruht edilmemiş olduğu edilen sual ve isticvab-ı tahkikâttan tebeyyün etmiştir. Şimdiki halde deniz ve kum ve açıkta ve karye derununda pek çok enkâz yani taş mevcuttur ve 'Atlit'in kadîm binasının taşlarının hacmi ve sath-ı tûlü 1 metre 60 santimetreden 2 metre 60 santimetreye kadar irtifa'ları 65 santimetreden 80 santimetreye kadar kalınlıkları 50 santimetreden 60 santimetreye kadar mezkûr taşların cinsi remli tabir olunan kum taşı madenindendir vesait-i nakliyesi müşkil ve külfetli olacağı cihetle haricden yani ahzü'l-nas tarafından mezkûr enkâzdan mübaya'a edilip diğer bir mahale nakli kabil-i imkân değildir.*

*'Atlit Kalesi'nin binası kadîm olup Hazret-i Süleyman Aleyhisselam'ın biraderi 'Atlityahu yani Hazret-i Davut Aleyhisselam'ın mahdumu olup mezkûr 'Atlit Kalesi'nin banisi olduğu rivayet olunur ve bina-i mezkûr vaktiyle gayet metin ve*

***rasin ve müzeyyen olarak yapılmış ve bu binada ol vakit mevcut bulunan sükkân kendilerini mezkûr ebniye vasıtasıyla muhafaza olundukları asârât-ı kadîmesinden anlaşılıyor. Muahhiren bina-i mezkûr Fenikeliler yedine geçmiş ve Fenikelilerden ehl-i İslam tarafından feth ve zabt edilmiş. 'Atlit Kalesi'nin tevarihce şöhretine dair hiçbir maddeye dest-res olunamamış ise de vaktiyle mezkûr 'Atlit Kayseriya tevabiinden bulunduğu tevarih-i muhtelifenin rivayetinden istidlâl olunmaktadır. Binaenaleyh meşhûdât ve tahkikât-ı acizânemi havi işbu rapor bi't-tanzim takdim kılınmış olmağın ol-bâbda ferman.*** [364]

Akkâ Belediyesi Mühendisi Mehmet Salih Efendi'nin raporu yukarıda da görüldüğü üzere, ciddi bir tahkikâtın ürünüdür. Rapor, 'Atlit köyü ile kalesinin tarihine dair genel ve yerel bilgiler verdiği gibi, sanat tarihi bakımından da önemli bir içeriğe sahiptir. Rapora göre 'Atlit Kalesi, Hz. Davut'un oğlu 'Atlityaho tarafından inşa edilmiştir. Hz. Davut, öldüğünde 18 oğlu bulunuyordu. Hz. Davut'un Kitab-ı Mukaddes'e göre isimleri bilinen oğulları şunlardır: Hebron'da (el-Halil) doğanlar Amnon, Kilav, Avşalom, Adoniya, Şefatya ve Yitream; Kudüs'te doğanlar Şammua, Şovav, Nathan, Süleyman, Yivhar, Elişua, Nefeg, Yafia, Elişama, Elyada, Elifelet ve Nogah. Belgede adı geçen ve 'Atlit Kalesi'nin banisi olan 'Atlityaho hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.[365] Rivayet böyle olsa da sözü edilen ve Castellum Peregrinorum olarak isimlendirilen kale 1217 yılında Haçlılar tarafından yapılmış[366] ve 1291'de Memlûklar tarafından yıktırılmıştır. Filistin İngiliz manda yönetimi altındayken kale ve çevresinde arkeolojik kazı da yaptırılmıştır.[367] Rapora göre; 'Atlit Köyü'nde 60 hane mevcuttur. Erkek nüfus, 30 kadardır. 60 hanenin, 18'i Hacı Raşit Naşit Paşa'ya aittir. Köy, 4 bin dönüm bir araziyi kapsamaktadır. Sultan Abdülmecid zamanında yapılan,

---

[364] *BOA, BEO*, No: 346/25906 leff 6, 28 Şubat 1309/12 Mart 1894.

[365] Safi Çınar, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Davut Anlatımı*, (Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum 2014, s. 13-14.

[366] Michael Avi-Yonah, "Athlit", *EJ*, II, Second Edition, New York 2007, s. 633.

[367] Eliav, *age*, s. 298.

uzunluğu 35 metre, genişliği 4 metre boyutlarında bir iskele vardır ve taş döşemesi, araziyi Rothschildlere satan Esma Hanım tarafından yaptırılmıştır. Pek çok inşaatın taşları, 'Atlit köyünden temin edilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre Hacı Raşit Naşit Paşa'nın 'Atlit Köyü'nde bulunan diğer arazileri de daha sonra Rothschildler tarafından satın alınmıştır.[368] Hacı Raşit Naşit Paşa'nın varislerinin sattığı kale ve diğer araziler, Rothschildlerden geri alınmaya çalışılmışsa da bunda başarılı olunamamıştır.[369] Köy ve kale 1903'te tamamen Edmond James de Rothschild'in eline geçmiştir.

Seraskerliğin, *Filistin sahilinin ruhu mesabesinde*[370] ve İngiliz entelijansının *Filistin'deki beyni*[371] olan 'Atlit Köyü'nü askerlik açısından değerlendirmesi ve köy arazisi içinde bulunan Kalenin koruma altına alınmasına dair yaklaşımının doğruluğu, Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmıştır. Savaş içerisinde, Osmanlı Ordularına karşı İngiliz ve Fransız kuvvetleriyle birlikte hareket eden Aaron Aaronsohn ve kız kardeşi Sarah'ın kurdukları, NİLİ adlı casusluk şebekesinin başlıca merkezlerinden biri de 'Atlit Köyü idi.[372]

## Sadrazam Ahmet Cevat Paşa Rothschildlerle İşbirliği Yapmakla Suçlanıyor

Rothschildlerin, Filistin'de uygulamaya karar verdikleri projenin yürütülmesinde ısrarlı ve kararlı oldukları, satın aldıkları arazilerin yerlerinin seçiminden de ortaya çıkmaktadır. Arazilerin, projeye uygunluğu tartışıldıktan sonra, alım için harekete geçildiği anlaşılıyor. Bu sırada, satın aldıkları arazilerin resmi işlemleri sırasında, karşılaştıkları bir takım problemleri de Hükümete iletmekten geri kalmadıkları görülüyor. Bu vâdîde, Rothschildlerin vekili Elie Scheid tarafından, işlemler sırasında müşkülât ile karşılaştıklarına dair Sadaret'e dilekçeler verilmiştir. Bundan sonra Sadrazam da

[368] *BOA, DH. MKT*, No:2205/25, 8 Mayıs 1315/20 Mayıs 1899.
[369] Erkan, *agt*, s. 143.
[370] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 13 Ağustos 1315/25 Ağustos 1899.
[371] Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s. 238.
[372] Winstone, *age*, s. 387; Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s. 238.

Rothschildlere zorluk çıkarılmamasını, 28 Kasım 1894 tarihinde Kudüs Mutasarrıflığı'na, Beyrut ve Suriye Valiliklerine tebliğ etmiştir.[373]

Filistin'de, bu yıllarda yaşananların çeşitli yansımaları da olduğu belgelerden ortaya çıkmaktadır. Bir tarafını Rothschildlerin idare ettiği bu meselenin, diğer tarafta bulunan Hükümet yetkililerini de etkileyeceği açıktır. Filistin işlerini çok yakından takip eden Saray'a, Hükümet adamlarına ilişkin ihbar mektuplarının da gönderildiğini belgelerden takip ediyoruz. Bu çerçevede, II. Abdülhamid'e ulaştırılan 22 Aralık 1894 tarihli ve imzasız aşağıdaki mektup, Sadrazam Kabaağaçlızâde Ahmet Cevat Paşa'nın Rothschildlerle işbirliği yaptığını iddia etmektedir.

***Uğur-ı meâl-i mevfûr Hazret-i Hilâfetpenâhîlerinde terk-i hayatla ibka-yı nam-ı sadakate ve cümle taraflarından isticlâb-ı davât-ı hayriye ve takdir-i muvaffakiyet-i Şehriyarîlerine cüstcû-yı vesileye vakf-ı vücud ve hasr-ı evkât eden abd-i memlûk-ı müsadakat-ı mülûkları ma'lûm-ı akdes-i velinimet-i azamîleri buyrulduğu üzere 7 sene kadar Suriye ve Filistin cihetlerinde bulunup ekser bilâd ve mevaki'ini ve Kudüs ve Akkâ Sancakları dâhilinde ehli-i kura ve zirai cüzi sermaye ve hile-i sarrafiyeleriyle taht-ı esaretlerine aldıklarından dolayı Rusya'dan tebid edilmiş ve sair memâlikden mukaddemce hicret ettirilmiş Yahudiler iskânıyla Baron Rothschild'in himmet ve muavenetiyle vücuda getirilmiş Yahudi karyelerinden bazılarını ve mumaileyhin bu yolda oralarda sarf ettiği mebaliğ-i külliyenin asarını bizzat görmüş ve Yahudilerin arz-ı Filistin'e hîn-i hicretlerinde Hükümet-i Seniyye'nin her teklifâtına rûy-i kabul gösterdikleri halde iskânlarından sonra Hükümet-i Seniyye'yi pek çok müşkilâta soktuklarından ve oralarda tekessürleri ileride vahim bir mesele-i siyasîye hudûsuna da sebebiyet vereceği tezahür etmesiyle arz-ı Filistin'e Yahudilerin hicretleri men olunmuş ve bu memnû'iyetin ref'i zımnında Baron Rothschild'in istediği her türlü***

[373] *BOA, BEO,* No: 524/39289, leff 1, 16 Teşrin-i Sani 1310/28 Kasım 1894.

*himmetler Sadr-ı sabık zamanında sem'i itibara alınmayarak memnû'iyet ibka edilmiş idüğü cümle sırasında mesmû'-ı memlûkânem olmuş idi. Avrupa borsalarını eline almış ve hatta Düvel-i Muazzamadan bazılarını mecburiyeti altında bulunduran Baron Rothschild'in memnû'iyetten mukaddem arz-ı Filistin'e Yahudileri sevk ve orada iskânları ve badehu tahkimleri yolunda ettiği say ve himmet ve memnû'iyetin ref'i için eylediği gayreti tehi olmadığı misillu Cenâb-ı Hak hemen cümle bilâd-ı mahrûse-i Şahanelerini her türlü mesail hudûsundan beri ve masun buyursun. Neüzibillah Yahudilerin evsaf-ı mezkûr ve iktidarı ma'lûm olan Baron Rothschild'in himmet ve gayretiyle arz-ı Filistin'e hicret ve tavattunları ileride Ermeni meselesi gibi bir meselenin daha hudûsuna sebebiyet vereceği aşikârdır.*

*Mesmû'ât-ı memlûkâneme göre Yahudilerin arz-ı Filistin'e hicretlerine müsaade edilmesi hususuna Hükümet, Devlet-i ebed müddet-i âliyelerinin rızasını elde etmek üzere Baron Rothschild tarafından Sadrazam [Ahmet] Cevat Paşa'ya müracaat edilmiş ve müşarünileyh kulları tarafından da sarf-ı muavenet olunmakta olduğundan karîben me'mûllerinin husûlü melhûz imiş.*

*Mesmû'ât-ı memlûkânem olan ehemmiyet ve mazarratı aşikâr bulunan şu mesele-i mühimmenin arz ve ihbarıyla arz-ı nam-ı ubudiyete mücaseret-i memlûkânem ma'rûzdur ferman.*[374]

Filistin bölgesinde uzun süre bulunduğunu ve buraları tanıdığını söyleyen ihbarcı, Baron Rothschild'in yaptığı işleri de yerinde gördüğünü ifade etmektedir. İhbarcı, Avrupa borsalarını eline almış ve büyük devletleri de kontrol eden Rothschild'in, Filistin'e Musevileri yerleştirmesinin önü alınamazsa, Ermeni meselesi gibi bir sorunla karşı karşıya kalınabileceği düşüncesindedir. Asıl maksadını mektubun sonuna bırakan muhbire göre, Sadrazam Ahmet Cevat Paşa, Filistin'e muhacir Musevilerin iskânı hususunda Baron'a yardım ediyormuş.

---

[374] *BOA, Y PRK. AZJ*, No:30/37, 10 Kanun-ı Evvel 1310 /22 Aralık 1894.

Romancı Ayşe Kulin, gerçek olayları ve kişileri anlattığı *Füreya* adlı romanında, Ahmet Cevat Paşa'nın da mensubu bulunduğu, Şakir Paşa ailesinin özel hayatından söz ederken ... *Nişantaşı'ndaki köşkten getirilmiş eşyalara bakınca, Ada öncesindeki yaşamın çok daha görkemli olduğunu hemen anlardınız. Salonda, Edmond de Rothschild'in hediyesi Aubusson halı...* demektedir.[375] Ahmet Cevat Paşa'ya, söz konusu halıyı hediye eden, ihbarcının sözünü ettiği Baron'dur. İhbardan altı ay sonra, Ahmet Cevat Paşa, Sadaretten azledilmiştir.

## Filistin'den Yeni Bir Şikâyet

Azilden üç gün sonra, yeni Sadrazam Küçük Mehmet Sait Paşa'ya ulaşan bir şikâyet yazısı, Filistin'deki gerçek durumu meydana çıkaracak mahiyetteydi. Dilekçe, Akkâ Sancağı'na bağlı Safed Kazası Müslim halkından 13 kişinin imzasını taşıyordu ve Arapça'ydı. Rothschildlerin; Sultan'ın ve Babıâlî'nin koyduğu yasaklara rağmen gösterdikleri başarıyı dilekçeden anlamak mümkündü. Dilekçede bilhassa Baron Rothschild'in Vekili, Fransa tebaasından Michael Zalman Pukhachewvsky'den (1863-1947) şikâyet ediliyordu. Sadrazam Ahmet Cevat Paşa'nın, dört yıla yaklaşan görevi sırasında, Filistin meselesindeki tutumunun sonuçlarını da göstermesi açısından dikkat çekici olan aşağıdaki belgenin tarihi, 11 Haziran 1895'tir.

***Zıll-ı zelil-i merâhim delil-i Hazret-i Padişahî'de emn ü aman olan bu kulları atîde münderiç ahvâli arz ve beyana müsaraât eyleriz. Şöyle ki Baron Rothschild'in vekili bulunan millet-i Museviye'den Pukhachewsky nam kimse Fransa tebaasından olmak hasebiyle hakkımızda zulm ve teaddî icrasından halî kalmamaktadır. Merkûm bundan 18 sene evvel kazamıza gelip Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'nde ihtiyar-ı ikamet eylemiş ve şimdiye kadar arazi mübaya'asıyla iştigal ederek bugünkü günde taht-ı tasarrufuna aldığı arazi 300 bin dönümü tecavüz etmiştir. Bu arazinin ekserisini murabahacılıkla elde etmiştir.***

---

[375] Ayşe Kulin, *Füreya*, Everest Yayınları, İstanbul 2000, s. 17.

***Şimdi ise arazi gasb etmekle iktifa etmeyip taraftarları vasıtasıyla ahali-i İslamiye hakkında lisanen ve fiilen teaddîyâtda bulunmakta ve hatta şühedâ ve enbiyâ-i azamın merkadlerine zuvvar dmed ü şûdüne mahsus olan tarik-i ammeyi arazisine kalb edüb züvvar ve ebna-yı sebili amed ü şûdden men eylemektedir. Meraları dahi külliyen gasp ile emlâkine ilave ettiğinden bugünkü günde hayvanâtımızı ray ve teayyüşden mahrum kalmış ve miyâh-ı cariyeyi ise kâmilen arazisine tahvil ve icra ettirdiğinden evlad ü iyâlimiz susuzluktan helak olma derecesine gelmiştir. Merkûm merkad-ı enbiya olan Cebel-i Kenan'ı kendine mülk-i cerh ittihaz edindiğinden arazi-i mukaddesede bulunan mekabir-i İslamiye'yi hedm ve tahrip ile oralarda muhacirîn-i Museviye'nin iskânı için hane inşa etmekte olduğundan muhacirîn-i merkûme arz-ı Filistin'de tavattun etmek üzere fevc fevc gelmektedirler. Merkûmun inşa ettirdiği sinagog ve mektepler hadd ve hesabdan haricdir. Binaenaleyh enbiya-yı azam ve evliya-yı kirama mahsus olup ehl-i İslam'ın mesken ve mevası kadîmi olan Cebel-i Kenan arazisinin iyadî-i ecnebîyeye geçirilmesiyle ehl-i İslam'ın mahv ü perişanîsine merahim-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî rızadâde olmayacağına mebni hususât-ı ma'rûzanın lütfen nazar-ı dikkat ve itibara alınmasını niyaz ve istirham eyleriz.***[376]

Rothschild'in vekili olarak, Filistin'e 18 sene önce gelmiş olan Pukhachewsky, Filistin'deki Yahudi tarımının öncüsüdür. Brest-Litovsk doğumludur.

Baron Edmond James de Rothschild tarafından Filistin'deki Yahudi muhacirlerin tarımsal faaliyetlerine rehberlik etmek için görevlendirilmiştir. İlk önce 'Uyun el-Kara'da (Rishon le-Zion) bir çiftlik kurmuştur. Yıllarca bağcılık üzerinde çalışmış ve yerleşimcileri bilgilendirmiştir.

---

[376] *BOA, DH. MKT*, No:389/66, 30 Mayıs 1311/11 Haziran 1895.

1929'da anılarını yazmıştır. Eşi ise Nefesh müstear ismiyle Filistin'le ilgili makaleler yazan Nehamah'tır (1869-1934).[377]

Pukhachewsky, Safed Kazası'nda Müslim halkın haklarını gasp etmektedir. Câ'ûne (Rosh Pinnah) Köyü'nde oturan ve tefecilik yapan Pukhachewsky, bu yolla pek çok araziyi eline geçirmiştir. Şikâyetçilere göre, söz konusu arazinin boyutları 300 bin dönümü aşmaktadır. Hâlbuki Rothschild'in vekilinin verdiği dilekçede Câ'ûne'deki (Rosh Pinnah) arazinin miktarı 16 bin dönüm olarak gösterilmiş ve belgeler, Elie Scheid üzerine düzenlenmişti. Dilekçeden ortaya çıktığına göre, bölgede bir hayli güçlendiği anlaşılan Rothschild'in vekili, bu defa halkın geçtiği yollara ve halkın meralarına da el atmıştır. Pukhachewsky, Cebel-i Kenan'da Müslümanların kutsal kabul ettiği mekânları da tahrip etmektedir. Safed halkının şikâyeti üzerine, Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa, 27 Haziran 1895 tarihinde, dilekçede yazılan hususları aşağıda gösterilen yazıyla, yeni Beyrut Valisi Abdülhak Nasuhi Bey'e sormuş ve tetkik edilerek cevap verilmesini istemiştir.

***...Merkûmun orada murabahacılıkla bu kadar arazi teferruğ eylemesi cânib-i nazar-ı dikkat ve arz-ı Filistin'de tebaa-i ecnebîyeden olan Musevilerin temekkün ve arazi teferruğ etmelerinin men'i hakkındaki mukarrerât ve tebligât ile kâbil-i tevfik olamayacağı rehin-i rütbe-i ehliyet iken agmâza sebeb ne idüğü anlaşılamadığından gerek bu bâbda ve gerek merkûmun sair teaddîyât ve muamelâtı hakkında bitarafâne ve muşfikâne icra-yı tahkikât ve tedkikât ile tebeyyün edecek halin icab ettireceği muamelenin ifa ve neticesinin işâr ve inbasına himmet-i âlîyeleri masruf buyrulmak babında.***[378]

Safedlilerin şikâyetinden birkaç gün önce, İstanbul'da Sadaret'te değişiklik olduğunu yukarıda görmüştük. Devlet işlerinin kurallara değil, kişilere bağlı olduğu her yerde olduğu gibi, bu değişikliklerin Filistin'deki Musevi meselesini de etkilediği belgelerden

---

[377] Yehuda Slutsky, "Pukhachewsky, Michael Zalman", *EJ*, XVI, Second Edition, New York 2007, s.730.

[378] *BOA, DH. MKT*, No: 389/66, 15 Haziran 1311/27 Haziran 1895.

anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tebligat konusunda, Beyrut Vilâyeti'nin herhangi bir çaba içerisine girmediği, sonraki belgelerden ortaya çıkmaktadır. Kısa bir müddet sonra da Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa görevinden alınacaktır.

Merkezden çok uzak Filistin bölgesinde, Rothschildlerin liderliğini yaptığı bir hareketle baş edecek kadrolar bunlardı. Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olarak, uluslararası ortam da bu projenin gerçekleşmesi için uygundu. Dönemin güçlü devletleri olan İtalya, Almanya, Fransa, Avusturya, Rusya ve İngiltere Musevilerin Filistin'e iskânı konusunda hemfikirdiler ve her türlü yolla bu projeyi desteklemekten geri durmuyorlardı.

Safed halkının temsilcileri, önceki başvurularından sonuç alamayınca bu defa ikinci bir dilekçe ile Sadaret'e müracaat etmişlerdir. Bunun üzerine, bir ay sonra Dâhiliye Nezareti'nden azledilecek olan Halil Rifat Paşa, ikinci defa 2 Eylül 1895 tarihli şu yazıyla, Beyrut Vilâyeti'ne Safedlilerin müracaatını bildirmiştir.

***18 sene evvel Safed Kazası'na gelerek Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'nde ihtiyar-ı ikamet etmiş olan Baron Rothschild'in Vekili millet-i Museviye'den ve Fransa tebaasından Pukhachewsky nam şahsın haklarındaki zulm ve teaddîyâtından arazi mübaya'asıyla iştigâl ederek el-yevm taht-ı tasarrufunda 300 bin dönümü mütecaviz arazi bulunduğundan ve bunları murabahacılıkla elde ettiğinden taraf-ı ammeyi ve bilcümle meraları zabt ederek emlâkine kalb ve ilhak etmekte ve miyâh-ı cariyeyi kendi arazisine tahvil ve icra ve arazi-i mukaddesedeki mekabir-i Müslimînin hedm ve tahrib ile oralara muhacirîn-i Museviye'nin iskânı için haneler inşa ettirmekte ve pek çok sinagog ve mekteb tesis eylemekte olduğundan bahisle şikâyeti ve istidâ-i icra-yı icabının mutazammın Kaza-i mezkûr ahali-i İslamiyesi tarafından müteaddid mühr ve imza ile huzur-ı sami-i Sadaretpenâhî'ye takdim olunup havale ve tevdi' buyrulan Arabiyülibare varakanın tercümesi leffen tisyar kılınmasına ve mündericâtı câlib-i dikkat ve haiz-i ehemmiyet bulunmasına ve***

***bu meâlde geçende dahi bir ihbarnâme gelerek gönderilmesine nazaran bi't-tahkik keyfiyetin serian inbasına himem-i âlîyeleri masruf buyrulmak babında.***[379]

Bu yazı üzerine de Beyrut Valiliği tarafından ciddi bir tahkikâtın yapılmadığı ileriki sayfalarda görülecektir.

Osmanlı Devleti'ne kısa bir süre önce büyük meblağda bir borç veren Rothschildlerin, Filistin'de bulunan vekili ve örgütün en önde gelen ismi, Elie Scheid de bu sırada faaliyettedir. Safed Kazası Müslüman halkı, Rothschildlerden şikâyetçi olduklarına dair başvuruda bulunurken, Scheid de Filistin'deki Osmanlı memurlarından memnûn değildir ve Sadaret'e sık sık dilekçeler vermektedir.[380] Sadaret de Beyrut'a yazmakta ve şikâyet konularının cevaplanmasını istemektedir. Beyrut Valisi'nin, Elie Scheid'in şikâyetine verdiği, 20 Mart 1895 tarihli cevabı şöyledir:

***Beyrut'da Museviler hakkında karar-ı vaki' hilâfında müşkilât ika' ve işleri bi'l-iltizam tasyib edilmekte olduğundan bahisle icra-yı icabı Baron Rothschild'in Vekili Elie Scheid tarafından istidâ olunduğu ve mukarrerât-ı vaki'yi mutazammın 5 Rebiülahir 1311 [16 Ekim 1893] tarihinde Dâhiliye Nezareti celîlesine tathir buyurulan tezkere-i samiye-i Cenâb-ı Sadaretpenâhîleri suretinin irsal bulunduğu beyan-ı samisiyle işârât ve tebligât-ı sabıkaya tevfik-i muamele olunması hakkında berâ-yı tanzim ve tefhim olan 29 Cemaziyelahir 1312 [28 Aralık 1894] tarih ve 49 numrolu emirnâme-i sami-i Hazret-i Vekâletpenâhîlerinde irae ve ferman buyurulmuş ve sureti irsal buyurulan tezkere-i samiye-i Cenâb-ı Sadaretpenâhîlerinin vaktiyle meâlen Nezaret-i müşarünileyhden tebliğ buyurulmasıyla makam-ı Vilâyetden mülhakâta tamim edildiği kayden müsteban olup bu bâbda bir günâ müşkilât ve tasibât ika' edildiğine dair buraca ma'lûmât olmadığından keyfiyet Akkâ ve Nablus Mutasarrıflığı'yla Merci'iyyûn Kaymakamlığı'ndan isti-***

[379] *BOA, DH MKT*, No: 421/71, 21 Ağustos 1311/2 Eylül 1895.
[380] *BOA, BEO*, No:524/39289, leff 3.

***lâm kılınmıştı. Akkâ Sancağı Mutasarrıflığı'ndan alınan cevabnâmede liva-yı mezkûrda Museviler hakkında karar-ı vaki' hilâfında bir günâ muamelât ve tasibât icra edilmemiş olup şu kadar ki Baron-ı mumaileyhin iştirâ edeceği emlâk ve arazi mahdud olduğundan vekili o mevkiinin Safed Kazası dâhilinde 12 sene evvel bilvekâle mumaileyh Baron namına iştirâ eylediği emlâk ve arazinin muamele-i ferağiyesinin icrasında mahallî Defter-i Hakanî Memuru cânibinden tereddüt edilmekte idüğü beyanıyla muamele-i lâzıme sual olunmuş ve muhacirîn-i Museviye'nin bu havalîde teferruğ ve iştirâ edebilecekleri arazi ve emlâk hakkında evvel ve ahir tebliğ buyurulup liva-i mezkûr Mutasarrıflığı'na da suretleri gönderilen mukarrerât-ı âlîyye mumaileyh Baron namına mübaya'a ve teferruğ olunacak arazi ve emlâk hakkında ittihaz ve icrası lâzım gelen tedâbir ve takyidât ve muamelât-ı dahi muvazzah ve mübeyyen olduğu cihetle bu bâbda yeniden talimat ve izahat itasına hacet olmadığından mukarrerât-ı âlîyye-i Hakanî dairesinde ifa-yı muktezası hususu Mutasarrıfiyet-i müşarünileyhadan mukaddema vürûd eden tahrirâta cevaben Meclis-i İdare-i Vilâyet kararıyla işâr kılındığı misillu bu kerede tekiden beyan-ı hâl kılınmış olmağı arz ve beyan cereyan-ı keyfiyete mücaseret kılındı. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*** [381]

Beyrut Valisi, vilâyetin hiçbir dairesinde Rothschildlere zorluk çıkarılmadığını, Hükümetteki işlerin kanun dairesinde yürüdüğünü söylemektedir. 12 sene önce, Elie Scheid'in vekâleten üzerine geçirdiği arazinin Rothschildlere devir işleminde, Akkâ'da bazı tereddütler yaşanmışsa da işlemler daha önceki tebliğlere göre yani Rothschild'in istediği gibi sonuçlandırılmıştır.

### Filistin Sorununda Birbiriyle Çelişen Tebliğler

Rothschildlerin, Filistin'deki projelerine karşı etkili bir tedbir alamayan Babıâlî'nin, bazen birbiriyle çelişen tebliğleri, bilhassa

---

381 *BOA, BEO*, No: 524/39289, 8 Mart 1311/20 Mart 1895.

Suriye ve Filistin Vilâyetleri Defter-i Hakanî Müdürlüğü'nün de işlemlerinde sıkıntıya yol açmaktadır. Bu vâdîde sözü edilen Müdürlüğün Beyrut Vilâyeti'ne, Vilâyetin de Sadarete gönderdiği 11 Nisan 1895 tarihli tezkirede şunlar söylenmektedir:

***Suret-i müstahracesi merbuten arz ve takdim kılınan pusulada mikdar-ı dönüm ve mevkileri gösterilen mahallattan başka Akkâ Sancağı'nda Baron Rothschild namına ferağ-ı muamelesinin icra edilmemesi Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinin 29 Haziran 1309 [11 Temmuz 1893] tarih ve 30 numrolu şerefvarid olan emirnâme-i âlîyesinde irade ve muahharan da Nezaret-i müşarünileyhanın irade-i aciziye keşîde buyurulan 9 Kanun-ı Sani 1310 [21 Ocak 1895] tarihli telgrafnâme-i âlîyyelerinde emr-i mezkûrda Rothschild namına teferruğ edilmek istenilen arazi hakkında evvel emirde mahzûrdan salim olduğu tahakkuk edip de mezuniyet emri istihsal edilmedikçe ferağının adem-i kabulü tekiden işâr buyurulmuş ve ifa-yı muktezası zımnında mahallî Defter-i Hakanî İdaresi'ne vesâyâ-yi lâzıme ifa kılınmışdı. Bu kere Safed Kazası'nda vaki' takriben 8 bin küsûr dönüm arazinin teferruğu talebinde bulunan mumaileyh Rothschild namına Dâhiliye Nezareti celîlesinin ol-bâbdaki tahrirât-ı âlîyyenin Musevi mültecileri hakkındaki fıkrasına tevfikan ferağının kabulü lüzûmu irade buyurulmuş olduğu anlaşılmış ise de hamegüzâr arz kılınan Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinin ol-bâbdaki telgrafı muktezasınca teferruğu talep olunan arazi ve mahallâtın evvel emirde asâr-ı kadîme ve ebniye ve mahall-i mukaddesede olmadığı ve bir günâ mani ve mahzûru bulunmadığı tahakkuk edib de mezuniyet istihsal edilmedikçe ferağının olması halinde Nezaret-i müşarünileyhanın ol-bâbdaki irade-i âlîyyesine karşı idare mesul kalacağı bedihî olduğuna ve çünkü mumaileyh Rothschild'in alacağı arazilerin mikdar-ı dönüm ve mahalleri ol-bâbdaki tezkere-i samiye melfûfen Nezaret-i müşarünileyhaya tevdi' olunan pusulada tasrih edilmesine bakılırsa mumaileyhin tefviz edebileceği arazi mikdarı mahdûd kalacağına ve Dâhiliye Nezareti celîlesinin 18 Teşrin-i Sani 1309***

***[30 Kasım 1893] tarihli ve 87 numrolu tahrirât-ı âlîyye-i mufassalasının muhacirîn-i Museviye mültecileri için olunacak muamele hakkındaki fıkrasında mumaileyhin muahharan da binlerle dönüm arazi alabileceğine şâmil olup olmayacağı badi-i emirde mucib-i tereddüt olmasına ve Defter-i Hakanî Nezaret-i celîlesinin bâlâda tarihi arz olunan telgrafnâmesi hükmünün idarece tenfizi zaruri ve bittâbi mesuliyetten tevakkî eylemesi lâzım geleceğine nazaran şu müşkilât ve tereddüde mahal kalmamak üzere mumaileyhin melfûf pusulada tefevvüz edeceği mezuniyet verilen mahallâtdan başka her ne vakit böyle binlerle dönüm arazi alacak olur ise Nezaret-i müşarıleyhanın umum Musevi mültecileri hakkındaki fıkrası hükmüne tevfik-i muamele olunacağının istizâhıyla ol-bâbda şeref-teallük buyurulacak netice-i emrin su-i çâkerâneme de emr ve tebliğ buyurulması bi'l-vücûh menût-ı rey ve irade-i devletleri bulunmuş olmakla ol-bâbda.***[382]

Buna göre; Defter-i Hakanî Müdürlüğü bazı hususlar hakkında yeni kararlar istiyordu. Nezaret; 11 Temmuz 1893 tarihli yazısında, Akkâ Sancağı'nda daha önceki sayfalarda miktarını gördüğümüz arazinin dışında, Baron Rothschild'e arazi satış işlemi yapılmamasını istemiştir. 21 Ocak 1895 tarihli telgrafta da Rothschild adına alınacak arazi işlemlerinde, Nezaretten izin alınmadan satış yapılmaması ikinci defa ihtar edilmiştir. Bu defa Rothschild, Safed'de 8 bin dönüm arazinin alımı için talepte bulunmuştur. Dâhiliye Nezaretinden gelen tebliğde Rothschild, Musevi mültecileri yerleştirmeyeceğine dair taahhüdname verirse, arazi satın almasında bir sakınca yoktur denilmektedir. Defter-i Hakanî Nezareti'nin telgrafında, satın alınmak istenilen arazinin öncelikle tarihî ve dinî bakımdan mahzurlu olmadığı anlaşılıp, bundan sonra izin alınmadıkça, satışının yasak olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu pusulada belirtilen ve Rothschild'e satılması istenilen arazi miktarı sınırlıdır. Fakat bir taraftan da yabancılar, Musevi yerleştirmemek kaydıyla, istedikleri

---

382 *BOA, ŞD*, No: 2657/32, leff 1, 30 Mart 1311/11 Nisan 1895.

kadar arazi satın alabileceklerdir. Rothschild, pusulada belirtilenden fazla arazi satın almak isterse, nasıl işlem yapılacaktır?

Beyrut Valisi, 30 Nisan 1895 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, bu konuyu tekrar gündeme getirmiştir. Rothschild'in Safed Kazası'nda satın almak istediği fakat pusulada belirtilmeyen, 8 bin dönümlük arazinin satışını, Akkâ'da bulunan Defter-i Hakanî Müdürü'nün bu yüzden yapmadığını ve verilecek cevabı beklediklerini söylemektedir.[383]

Yukarıdaki sorulara cevap vermek için, Defter-i Hakanî Nezareti Encümeni toplanmış ve aldıkları karar, Halil Rifat Paşa'nın idaresindeki, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. 18 Temmuz 1895 tarihini taşıyan yazıdan, Rothschild'in satın almak için girişimde bulunduğu Safed Kazası'ndaki 8 bin dönümlük arazinin, Fransız tebaasından Simon Jourdain adına satışının gerçekleştirilmek istenildiği ortaya çıkmaktadır. Encümenin kararına göre, hem Rothschild hem de muhacir kimselerin emlâk almaları halinde, Babıâlî'ye izahat verilmeli ve izin alınmalıdır. Baron Rothschild ile sair yabancı şahısların, pusulada gösterilenden başka arazi ve emlâk satın almaları Encümen'ce uygun görülmemiştir. Beyrut Valiliği'nin, bunların her defasında emlâk alımı izni için İstanbul'a başvurmaları hususundaki sorusuna da Encümen, Babıâlî'nin tayin edeceği bir mesele olduğu biçiminde cevap vermiştir.[384] Bu konuda daha etraflı ve kati cevap, 4 Ağustos 1895 tarihli Dâhiliye Nezareti'nin, başında Mehmet Sait Paşa'nın bulunduğu Sadaret'e gönderdiği aşağıdaki yazısından ortaya çıkmaktadır.

***Safed Kazası'nda Rothschild'in teferruğ etmek istediği 8 bin küsûr dönüm arazinin muhacirîn-i Museviye'ye tahsis olacağı anlaşılmasına ve arz-ı Filistin'de muhacirîn-i Museviye'ye arazi verilmesi ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülküdârî memnû' olmasına binaen bu bâbda derdest olan tahkikât neticesine intizaren muamele-i ferağiyenin tehiri tebliğ olunmuşken arazi-i***

[383] *BOA, ŞD,* No: 2657/32, leff 2, 18 Nisan 1311/30 Nisan 1895.
[384] *BOA, ŞD,* No: 2657/32, leff 3, 6 Temmuz 1311/18 Temmuz 1895.

*mezkûrenin Fransalı Simon Jourdain namına icra-yı ferağı hakkında Beyrut Vilâyeti'nden mahalline verilen emr-i mevki ve saire gibi ecnebî şirket ve eşhâs-ı muhacire namlarına teferruğu taleb olunan arazi için ba-mazbata izahat-ı kâmile itasıyla Babıâlî'den istizan-ı keyfiyet olunmadıkça muamele-i icraiyede bulunulmamasının Vilâyet-i müşarünileyha ile Suriye Vilâyeti'ne ve Kudüs Mutasarrıflığı'na işârı ve mezkûr 8 bin küsûr dönüm arazinin ona göre tehir-i ferağının mezkûr Beyrut Vilâyeti'ne telgrafla inbası Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinden ba-tezkere izbar olunarak icabı icra olunmuş ve bu husus hakkında Vilâyet-i müşarıileyhadan alınan tahrirâtta bu bâbda mukaddema Nezaret-i aciziden yazılan tahrirât ile Hariciye Nezareti celîlesinden Almanya ve Avusturya ve İtalya Sefaretlerine yazılıp bir sureti gönderilen müzekkere-i şifâhîye tercümesinde arz-ı Filistin'e muhaceretleri memnû' olan Museviler adâdına dâhil bulunmadığını mübeyyen mensup olduğu devlet konsoloshanesi tarafından ita ve Hükümet-i mahalliye cânibinden tasdik olunmuş şehadetnâme ibraz ve bundan maada iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bu meskende o sınıf Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise orada Musevi mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi beyannâme ita eden Musevilerin emlâk iştirâ edebilmelerine mümana'ât olunmaması ve Baron Rothschild ile eşhâs-ı sairenin dahi işbu mukarrerâta tevfik-i hareket etmeğe razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka Safed Kazası'nda mumaileyh namına geçirilmek istenilen arazi hakkında dahi bu yolda muamele edilmesi Akkâ Mutasarrıflığı'na yazılmış iken Suriye Defter-i Hakanî Memuru tarafından icra-yı muameleye mümana'ât olunmakda bulunduğu beyanıyla istifsar-ı keyfiyet olunmaktan nâşî Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinden istifsar-ı mütala'a edilmiştir. Cevaben alınıp melfûfatıyla beraber takdim kılınan 6 Temmuz 1311 [18 Temmuz 1895] tarihli tezkerede bu bâbda cânib-i Babıâlî'den tevarih-i muharrere ile yazılan tezâkir-i samiyede müşteri Musevi olduğu halde arz-ı Filistin'de evvelden*

*beri ikamet edip muhaceretleri memnû' Museviler adâdına dâhil bulunmadığını mübeyyen mensup olduğu devlet konsolosu tarafından ita ve Kudüs Mutasarrıflığı'ndan tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz etmek ve bunlardan maada iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bunda muhacir Musevileri ikamete müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise oraya Musevi muhacir ve mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme ita eylemek şartıyla emlâk iştirâsı muamelâtını kayd ve tescil için Nezaret-i müşarünleyhadan mezuniyet itası ve bunların mahallerince inşaatı tatil ettirilen süknâlarının yaptırılmasına ruhsat verilmesi ve Baron Rothschild ile eşhâs-ı sairenin işbu mukarrerâta tevfik-i hareket etmeğe razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir getirtip iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ ettikleri arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyelerinin icrası ve memurînden bu yolda gaflet ve su-i hareketi olanlar hakkında lâzım gelen tahkikâtın ifasıyla netice-i hasılanın bildirilmesi Meclis-i Hass-ı Vükelâ kararı icabından bulunduğu ve ifa-yı muktezası emr ve tebliğ buyurulmuş olup ahiren yazılan tezkere-i Samiyede dahi Baron Rothschild'in adamı Scheid tarafından takdim kılınan arzuhalde mumaileyh namına iştirâ olunan arazinin dönüm ve mevkileri ve derununda sakin olan familyaların adedi ayrı ayrı gösterilmiş ve ol-bâbda tanzim olunan pusulanın sureti irsal edilmiş olduğu beyanıyla mumaileyhin bundan başka arazi teferruğuna ve el-yevm mevcut ve mutavattun idiğü gösterilen Musevilerden başka muhacirîn celp ve iskânına meydan verilmeyecek surette tedâbir-i cedîd ittihaz ve icrası bildirilmesine göre Baron Rothschild ile sair eşhâsın mezkûr pusulada muharrer araziden başka oraca arazi ve emlâk teferruğ edememeleri lâzım geleceği tezahür etmekte ve müdüriyet-i mezkûrece vuku'u beyan olunan mümana'ât dahi tebligât-ı vaki' ahkâmına müstenid ve muvafık görünmekte olduğu ve maahaza Baron Rothschild ile sair ecnebî eşhâs namlarına arazi tefvizine müsaade olunacak olduğu surette bunun her defasında istizanı iktiza edip etmeyeceğinin*

***Babıâlî'ce tayini iktiza edeceği işâr kılınmış ve ma'lûm-ı âlî-i Cenâb-ı Sadaretpenâhîleri buyurulduğu üzere ecnebî Musevilerin arz-ı Filistin'de yer almaları ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî katiyen memnû' olduğu halde Baron Rothschild ve ona mümasil bazı Museviler orada arazi iştirâsı ve muhacirîn iskânıyla nüfus-ı İsrailiye'nin tezâyüdüne hizmetten ve bu uğurda ihtiyar-i fedâkârî ve külfetten şimdiye kadar bir an halî kalmayıp birçok vesait ve vesilelerle tedarik eyledikleri yerleri temellük için sefarethanelerini ve konsoloslarını tavsit ile bilahare nail-i merâm olmakta bulunmalarına ve bu işte pek çok su-i istimal dahi vuku'bulmakta olmasına nazaran gerek zikr olunan 8 bin küsûr dönüm arazi ve gerek badezin alınmak istenilecek mahaller hakkında başka başka istizan ile alınacak emre göre hareket olunması hakkında Defter-i Hakanî Nezareti celîlesince dermiyân olunan mütala'a icab-ı maslahata ve vücuhla muvafık görünmüş olmakla bu suret nezd-i sami-i fehimânelerine dahi tasvip buyurulduğu takdirde keyfiyetin emr ü işârı arz ve temennisine ibtidâr kılındı. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[385]

Şu halde; Baron Rothschild, Safed'de 8 bin dönüm arazi daha satın almak istemiş fakat buralara, yasak olmasına rağmen muhacir Musevi yerleştirmek istediği anlaşılınca, yerel yönetim, satış işleminden vazgeçmiştir. Bu defa Örgüt, araziyi Fransız vatandaşı Simon Jourdain'in satın alması için harekete geçmiştir. Fakat bu istek de işleme konulmamıştır. Dâhiliye Nazırı, bu türlü teşebbüslerin Filistin'de Yahudilerin nüfusunu artırmaya hizmet ettiğini düşünmektedir. Yahudiler, amaçlarına ulaşmak için hiçbir fedâkârlıktan kaçınmamışlar, türlü yollarla edindikleri arazileri mülk edinmek için sefaretleri, konsolosları araya sokarak meramlarını geçekleştirmektedirler. Bu işte su-i istimalin de bulunduğu Nazırca kabul olunmaktadır. Nezaret, 8 bin dönüm arazinin satış işlemi hakkında, Defter-i Hakanî Nezareti'nin görüşlerini paylaşmaktadır.

---

385 *BOA, ŞD*, No: 2657/32, leff 4, 23 Temmuz 1311/4 Ağustos 1895.

Simon Jourdain'in satın almak için başvurduğu arazi hakkında, bilgi edinmek için Akkâ Mutasarrıflığı tarafından, Akkâ Defter-i Hakanî Memuru, Safed İdare Meclisi'nden iki üye, Tapu Kâtibi ve iki bilirkişi marifetiyle keşif yaptırılmıştır. Keşfin sonunda hazırlanan rapor ve Vilâyet İdare Meclisi'nin kararını yansıtan, 5 Eylül 1895 tarihli mazbatada şunlar söylenmektedir:

***Safed Kazası'nda Hoca Simon Jourdain namına iştirâ olunmak istenilen 8 bin dönüm arazi hakkında vuku'bulan istilâma cevaben Kaza-i mezkûr İdare Meclisi'nden bi'l-mevrûd 20 Ağustos 1311 [1 Eylül 1895] tarihli ve 362 numrolu tahrirât-ı âlîyyeleriyle mersûl mazbata Liva Defter-i Hakanî Memuru ile Safed İdare Meclisi'nden iki aza ve Tapu Kâtibi ve erbâb-ı harbeden iki zât marifetiyle icra ettirilen keşf ve muayeneden anlaşıldığı üzere mumaileyh ismine iştirâ olunacak arazi 8.380 dönümden ibaret olup şimdiki halde ashabının taht-ı felahat ve ziraatde bulunduğu ve fakat Cebel ve Akibe ve Hamra arazisi meyânında yani hudutları dâhilinde ziraat ve felahatdan muattal ve bir hayli arazi olduğu gibi kürüm ve eşcâr garsına salih olmaktan taşlık ve çalılık mahaller bulunduğu ve bunlar gerçi hudud dâhilinde ise de tasarruf senetlerinde münderic dönümâtın haricinde olarak terk ve tatil olunmuş mahaller olup bunlardan kanunen bedel-i misl almak lâzım geleceği ve binâberîn arazi-i merkûmenin hîn-i ferağında mesâhası bilicra zuhur edecek mikdar dönüm üzerinden bilhesab bedelinin istifası iktiza edeceği ve satılacak arazi-i merkûme vakıf olmadığı gibi derununda asar-ı atikadan bir şey dahi yok ise Arzülhamra'da Şeyh Abdurrahman Hamravî ve Şefikü'l-hakkab denilen cesim bir kaya altında Şeyh Hüseyin Akkâb'ın kabirleri bulunduğu ve Cebel-i Kenan zirvesinde Şeyh Muhammed Hadidî'nin kabri var ise de cebel-i mezkûr hudud haricinde idüğü beyan olunmuş ve sebk eden istizana cevaben Dâhiliye Nezareti celîlesinden varid olan 5 Ağustos 1311 [17 Ağustos 1895] tarihli ve 149 numrolu tahrirât-ı âlîyyede dahi Simon Jourdain denilen şahıs arz-ı Filistin'de emlâk ve arazi tasarrufu memnû' olan eşhâsdan olmadığı ve icra olunacak ferağ dahi istiare ve muvazaadan ari idüğü***

***mahallî İdare Meclisi'nce taht-ı karara aldırılarak mazbatasının tanzim ve irsalinden sonra muamele-i ferağiyenin şerait-i meriyeye tevfikan senet ahz ile icrasında be'is olmadığı bilmuhabere Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinden alınan 22 Temmuz 1311 [3 Ağustos 1895] tarihli tezkirede izbar kılındığından ona göre muamele-i muktezîyenin ifası işâr buyurulmuş ve merkûm Simon Jourdain'in şu aralık Beyrut'ta bulunan vekili Mösyö Pukhachewsky nezd-i aciziye gelerek mersûm-ı müşarünileyhima Şeyh Abdurrahman Hamravî ile Şeyh Hüseyin Akkâb'ın kabirleri etrafına kendi kesesinden duvar çekerek muhafazasına itina edeceği gibi etrafında bulunan araziden 10 dönüm mikdarı araziyi makame-i müşarünileyhaya ve bunlara züvvarın gelip gitmesi için muktezî yolları dahi fetih ile umuma bila-bedel meccânen terk ve teberru edeceğini söylemiş idüğünden Nezaret-i müşarünileyhadan işâr buyrulduğu üzere mumaileyh Simon Jourdain arz-ı Filistin'de emlâk ve arazi tasarrufu memnû' olan eşhâsdan olmadığı ve icra olunacak ferağ dahi istiare ve muvaza'adan ari idüğü Meclis-i İdare-i mahalliyece taht-ı karara alındığı halde arazi-i merkûmeden bedel-i misle Tabiiyet Kanunu iktizasından olan yerlerden bedel-i misl almak ve makame-i müşarünileyhimanın ol vecihle etrafına duvar çekilip dairen medar 10 dönüm arazi ve lâzım gelen yollar ber minval-i muharrer terk ve teberru edilmek üzere lâzım gelen muamele-i ferağiyenin icrasıyla neticesinde tanzim olunacak mazbatanın bir nüshasının Babıâlî'ye li-eclit-takdim bu tarafa irsali Meclis-i İdare-i Vilâyet kararıyla temenni olunur. Ol-bâbda emr ve irade efendim hazretlerinindir.***[386]

Buna nazaran, Fransa tebaasından Simon Jourdain tarafından satın alınmak istenen arazinin evsafı şudur:

a- Arazi 8 bin dönüm değil, 8.380 dönümdür.

b- Sahipleri, bir kısım arazide halen tarım yapmaktadırlar. Arazi içerisinde tarım yapılmayan yerler de vardır.

---

386 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 24 Ağustos 1311/5 Eylül 1895.

c- Taşlık, çalılık arazi de olup, hudut dâhilinde iseler de söz konusu dönümün dışındadır.

d- Satılacak arazi vakıf değildir. İçinde asar-ı atika yoktur. Bununla beraber Şeyh Abdurrahman Hamravî, Şeyh Muhammed Hadîdî ve Şeyh Hüseyin Akkâb'ın mezarları bulunmaktadır.

e- Simon Jourdain, Filistin'de arazi satın alması yasaklanan kimselerden değildir. Bu husus, Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezareti'nden teyid edilmiştir.

f- Simon Jourdain'in vekili, söz konusu kabirlerin korunacağını söylemiştir.

Daha önceki sayfalarda, Filistin ve Suriye bölgesindeki resmi yetkililerin hazırladıkları raporlarda, muhacir Museviler tarafından ve ruhsatsız olarak çeşitli köylerde *cesim binalar* inşa edildiğinden söz edilmiştir. Bölgenin kimi yerlerindeki idareler, bu türlü binaların yapımını durdurmuştur. Bunun üzerine, muhacir Musevileri Filistin'e yerleştirme ile görevlendirilmiş olan Baron Edmond James de Rothschild, İstanbul'da bulunan vekili B. Buhr aracılığıyla, 10 Ağustos 1896 tarihinde Sadaret'e dilekçe vermiştir. Bu sırada Sadrazam yine değişmiş, eski Dâhiliye Nazırı Halil Rifat Paşa Sadrazamlığa getirilmiştir. Baron'un dilekçesi şöyleydi:

***Suriye'nin Beyrut ve Şam Vilâyetleri dâhilinde Baron Edmond [James de] Rothschild'in mutasarrıfı olduğu arazinin hıraset ve ziraati hizmetinde istihdam olunan amelenin ikametine mahsus olmak üzere bugünlerde inşaasına başlanılan bazı ebniye Hükümet-i mahalliye cânibinden tatil edilmiştir. Tebaa-i ecnebîyenin Hicaz Vilâyeti'nden ma'ada Memâlik-i Osmaniye'nin her tarafında istimlâk-i emlâk hakları ahiden musaddak olup istimlâk-i hususiyede her nevi emlâk ve akara şâmil iken ve fazla olarak Baron Rothschild'in Suriye Vilâyetlerinde mutasarrıfı olduğu arazide ebniye inşa ettirmesine Meclis-i Hass-ı Vükelâ kararıyla dahi mukaddema müsaade buyurulmuş iken Hükümet-i mahalliyenin İstimlâk Kararnâmesi ahkâmına ve Meclis-i***

***Hass-ı Vükelâ'nın şu müsaadesine mugayir ef'âlde bulunmaları ve buna da Makam-ı sami-i Sadaretuzmalarından aldıkları irade-i âlîyeyi sebep göstermeleri bais-i teessüf ahvâlden olduğundan memurîn-i mahalliyenin bu gibi tecavüzkârâne ve kanunşikenâne ef'âllerine bir netice verilmesi hususunun telgrafla emr ü irade buyurulmasını müvekkilim Baron Edmond [James de] Rothschild'in namına istirham eylerim. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i min lehül-emrindir.*** [387]

Vekil, Hükümet'in daha önce Rothschild'in sahibi olduğu arazide bina yapmasına izin verdiğini söyleyerek, şimdiki halde inşaatın durdurulmasından ötürü mahallî idarecileri şikâyet etmektedir. Sadaret, bu dilekçeden 10 gün sonra Suriye ve Beyrut Vilâyetlerine gönderdiği telgrafta, şikâyet konusunu söyleyerek gerçek durum hakkında bilgi istemiştir.[388]

Rothschild, bölgede görev yapan kimi memurlar hakkında bu türlü şikâyetlerde bulunurken diğer taraftan Hükümet de Rothschildlere yasalara aykırı olarak Filistin'de arazi satışına izin veren resmi görevliler hakkında takibatta bulunmaktadır. Bu meyânda; Safed Kazası'nda, önceki yıllarda Rothschildlere arazi satımında kanuna aykırı eylemleri görülen, kaza eski Kaymakamı Hamdi Efendi, Kaza Mübaya'a Heyeti ve Tapu Kâtibi Şükrü Efendi hakkında tahkikât açılmıştır.[389] Hükümet, Filistin'e muhacir Musevi iskânı hususunda verilen direktiflere aykırı hareket edenler hakkında işlem yapılacağını çok kereler duyurmuştu.

## Rothschildler Ermeni Tedhişinden Yararlanıyor

Bu tedbirlere rağmen, hem muhacir Musevi iskânı faaliyetini yürüten Örgüt, hem de Osmanlı memurlarından bazıları, yasaklara aldırmıyorlardı. Bu sırada, İstanbul'da Ermenilerin yürüttüğü büyük tedhiş hareketi de Hükümetin, Filistin'e olan ilgisini azaltmıştır.

---

[387] *BOA, BEO,* No: 829/62101, 29 Temmuz 1312/10 Ağustos 1896.

[388] *BOA, BEO,* No: 829/62101, 8 Ağustos 1312/20 Ağustos 1896.

[389] *BOA, ŞD,* No: 2286/23, leff 1-4, 22 Ağustos, 5 Eylül ve 22 Ekim 1896 tarihli belgeler.

26 Ağustos 1896'da, Osmanlı Bankası, Taşnakların baskınına uğramış, ardından meydana gelen olaylarda pek çok insan ölmüştür.

İşte, Hükümeti meşgul eden tedhiş olaylarını fırsata çeviren Örgütün önde gelen isimlerinden ve Baron Rothschild'in Vekili Emile Frank, her türlü yola başvurarak muhacir Musevileri Filistin'e getirmeye çabalıyordu. Emile Frank, aynı zamanda Alliance Israél Universelle'in Beyrut temsilcisiydi. 1896 yılında Baron Edmond James de Rothschild'in Emile Frank vasıtasıyla Filistin'de Yahudileri iskân etmeye çalıştığı kolonilerinden biri de 1892'de satın alınan Kefar Sava idi. Bu köye 1912 yılına kadar bina yapılmasına izin verilmemiştir.[390]

Baron Rothschild'in Vekili Emile Frank'ın faaliyetleri Beyrut Valiliği'nce tespit edilmiştir.[391] Dâhiliye Nazırı Mehmet Memduh Paşa (1839-1925), bunların önünü almak için bir takım tedbirler önerdiği şu yazıyı, 14 Kasım 1896 tarihinde Sadarete göndermiştir.

***Rothschild namına hareket eden Almanyalı Emile Frank'ın Havran Sancağı'nda teferruğ eylediği kura ve mezrada ecnebî muhacirleri iskân olunmamak meşrût olduğu halde birçok Musevi muhacirlerinin berâ-yı ziyaret Kudüs'e gitmek bahanesiyle istihsal eyledikleri mürûr tezkereleri üzerine doğrudan doğruya Beyrut İskelesi'ne çıkarak berren Havran'a gitmekte bulundukları beyanıyla bu misillluların iskeleye çıkmalarına meydan verilmemesi Suriye Vilâyeti'nden işâr olunması üzerine bilhavale Vilâyet Polis Komiserliği'nden yazılan derkenarda Beyrut İskelesi'ne çıkanların herhangi millet ve mezhebten olursa olsun alelusûl tezkere ibraz etmedikçe salıverilmemeleri kaide-i müttehize icabından bulunduğu cihetle bu bâbdaki memnû'iyet-i nizâmiyenin muhafaza-i ahkâmına itina olunmakta ve alelusûl mürûr tezkeresini hamil olan eşhâs hakkında da bir şey denil-***

390 Efrahim Orni-Shaked Gilboa, "Kefar Sava", *EJ*, XII, Second Edition, New York 2007, s. 64.

391 *BOA, ŞD*, No: 2286/28, leff 1, 31 Ağustos 1312/12 Eylül 1896.

*memekte olup ancak Dersaadet ve mahall-i saireden kaide ve nizâm-ı mahsusun tarifâtına tevfikan mürûr tezâkiri istihsaliyle doğrudan doğruya gelenler ile başka bir iskele namına tezkere alarak miadı zarfında vize ettirilmek suretiyle vürûd edecek eşhâs hakkında edilecek muamelenin istizanı ifade olunmadığından bahisle iktizasının işârı Beyrut Vilâyeti'nden alınıp leffen takdim kılınan 31 Ağustos 1312 [12 Eylül 1896] tarih ve 165 numaralı tahrirâtda izbar edilmiş ve tebaa-i ecnebîyenin dahile mahsus mürûr tezkeresiyle memâlik-i Şahane'yi geşt ü güzâr edebilecekleri Mürûr Nizâmnâmesi ahkâmından olmakla Havran ve sair cihetlere gidenlere mümana'ât olunması muvafık-ı maslahat olmayıp fakat badema berâ-yı ziyaret arz-ı Filistin'e giden Musevilerin bir aydan ziyade ikamet etmemeleri hakkında Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla makam-ı Nezaret-i acizice tasdir olunan 25 Mart 1300 [6 Nisan 1884] tarihli tahrirât-ı umumiye ahkâmına ve ecnebî muhacirlerinin iskân olunmamak hakkındaki şartın muhafaza ve idamesi için berâ-yı ziyaret Kudüs-i Şerif'e gidecek olan Musevi muhacirlerine verilecek mürûr tezkerelerine Kudüs'e daha ziyade karabeti ve azimet-i avdet için suhûleti derkâr olan Yafa tarikiyle gitmek üzere kaydının ilavesi temin-i maksada kâfî olacağı Sicil-i Nüfus İdaresi'nden ifade kılınmışsa da ehemmiyet-i madde cihetiyle işin bir kere Şûrâ-yı Devletçe de tedkiki lâzımeden görünmüş olmakla icra-yı icabı menut-ı rey-i sami-i vekâletpenâhîleridir.*[392]

Rothschild'in ve diğer Musevilerin, satın aldıkları arazilere muhacir Musevi iskânları yasaklanmıştı. Fakat çok büyük arazileri bir amaç için elde edenler, maksatlarına varmak için pek çok yola başvurmaktan geri durmamışlardır. Bunlardan birisi de Rothschild'in adamlarından Almanya vatandaşı olup, bölgede toprak satın alan yukarıda sözünü ettiğimiz Emile Frank'tı. Musevi muhacirler, Kudüs'ü ziyaret etmek bahanesiyle elde ettikleri bir tür

[392] *BOA, ŞD*, No: 2286/28, leff 2, 2 Teşrin-i Sani 1312/14 Kasım 1896.

dâhili pasaport olan mürûr tezkereleriyle, doğrudan Beyrut İskelesi'ne çıkmışlar ve karayoluyla, Rothschild'in Havran'da kurduğu köylere gitmişlerdir. Suriye Valiliği, muhacir Musevilerin iskeleye çıkmalarına izin verilmemesini Beyrut Valiliğinden istemiştir. Hâlbuki tezkeresi olanların, bir yerden başka bir yere seyahat etmelerine herhangi bir yasaklama getirilmemiştir. Beyrut Vilâyeti, Dâhiliye Nezareti'nden, bu konuda yeni bir tedbir için izin istemiştir. Şimdiki halde, tezkeresi olan yabancıların da Osmanlı ülkesinde seyahatlerine mani bir hüküm yoktur. Dâhiliye Nezareti'nin teklifi şöyledir: Bundan sonra, Kudüs'ü ziyarete giden Musevilerin, bir aydan fazla ikamet edemeyeceklerine dair, 1884 yılında Şûrâ-yı Devlet kararı ve Kudüs'e gidecek olanların şehre daha yakın olan Yafa yoluyla gitmeleri hususu, Nüfus İdaresi'nin önerisinde olduğu gibi tezkereye işlenecek olursa, mesele çözüme kavuşacaktır. Dâhiliye Nazırı Mehmet Memduh Paşa, bu hususun ehemmiyeti itibarıyla, Şûrâ-yı Devletçe de araştırılmasının uygun olacağı kanaatindedir. Emile Frank'ın Havran Sancağı'nda satın alındığı söylenen yer, Şum'azâde Ahmet Paşa'nın Baron Edmond'a sattığı 70 bin dönümlük arazisidir. Bu arazi satışı hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

Dâhiliye Nezareti'nin yaptığı teklifin Şûrâ-yı Devlet'te görüşüldüğü, Şûrâ-yı Devlet'in 26 Aralık 1896 tarihli şu yazısından meydana çıkmaktadır.

***Dâhiliye Nezareti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 8 Cemaziyelahir 1314 [14 Kasım 1896] tarih ve 3432 numrolu tezkiresi Dâhiliye Dairesi'nde kıraat olundu. Rothschild namına hareket eden Almanyalı Emile Frank'ın Havran Sancağı'nda teferruğ eylediği kura ve mezrada ecnebî muhacirleri iskân olunmamak meşrût olduğu halde birçok Musevi muhacirlerinin berâ-yı ziyaret Kudüs'e gitmek bahanesiyle istihsal eyledikleri mürûr tezkereleri üzerine doğrudan doğruya Beyrut İskelesi'ne çıkarak berren Havran'a gitmekte bulundukları beyanıyla bu misillularin iskeleye çıkmalarına meydan verilmemesi Suriye Vilâyeti'nden işâr olunması üzerine bilhavale Vilâyet Polis Ko-***

*miserliği'nden yazılan derkenarda Beyrut İskelesi'ne çıkanların herhangi millet ve mezhepden olur ise olsun alelusûl tezkere ibraz etmedikçe salıverilmeleri kaide-i müttehize icabından memnû'ât bulunduğu cihetle bu bâbdaki mevzu'ât-ı nizâmiyenin muhafaza-i ahkâmına itina olunmakta ve alelusûl mürûr tezkeresini hamil olan eşhâs hakkında bir şey denilmemekte olup ancak Dersaadet'den ve mahall-i saireden kaide ve nizâm-ı mahsusun ta'rifâtına tevfikan mürûr tezâkiri istihsaliyle doğrudan doğruya gelenler ile başka bir iskele namına tezkere alarak miadı zarfında vize ettirmek suretiyle vürûd edecek eşhâs hakkında edilecek muamelenin istizanı ifade olunduğundan bahisle iktizasının işârı Beyrut Vilâyeti'nden ba-tahrirât izbar olunmuş ve tebaa-i ecnebîyenin dâhile mahsus mürûr tezkeresiyle memâlik-i Şahane'ye geşt ü güzâr edebilecekleri Mürûr Nizâmnâmesi ahkâmından olmakla Havran ve sair cihetlere gidenlere mümana'ât olunması muvafık-ı maslahat olamayıp fakat ba'dema berâ-yı ziyaret arz-ı Filistin'e giden Musevilerin bir aydan ziyade ikamet etmemeleri hakkında Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla makam-ı Nezaret'den tastir olunan 25 Mart 1300 [6 Nisan 1884] tarihli tahrirât-ı umumiye ahkâmının ve ecnebî muhacirlerinin iskân olunmaması hakkındaki şartın muhafaza ve idamesi için berâ-yı ziyaret Kudüs-i Şerif'e gidecek olan Musevi muhacirlerine verilecek mürûr tezkerelerine Kudüs'e daha ziyade kubriyeti azimet ve avdet için suhuleti der-kâr olan Yafa tarikiyle gitmek üzere kaydının ilavesi temin-i maksada kâfî olacağı Sicill-i Nüfus İdaresi'nden ifade kılınmış ise de ehemmiyet-i madde cihetiyle işin bir kere Şûrâ-yı Devlet'ce tedkiki lâzımeden görünmüş olduğu beyanıyla icra-yı icabı istizan kılınmıştır.*

*İktiza-yı maslahat ledelmüzakere iş'ar-ı Nezaret vecihle öyle bir işaretde esasen bir mahzûr olmadığı gibi temin-i maksada tamamıyla hizmet edebilmesi me'mûl asıl maslahat mahallerince muhafaza-i hükm-i memnû'iyete tâbi bulunmuş olduğundan kayd-ı mezkûrun mürûr tezkerelerine ilavesiyle beraber*

***bu bâbdaki mukarrerât-ı esasiyenin muhafazasına itina olunması iki rey tarafından dermiyân olunmuş ise de öyle bir işaretin mürûr tezkeresine kayd ve derci esasen temin-i maksada tamamıyla hizmet edememekle beraber bu yolda pasaporta malik olan zevât ve seyyahînin takyid-i azimet ve avdetlerinde muvafık-ı hâl ve maslahat olamayacağına nazaran muhafaza-i hükm-i memnû'iyet hakkındaki mukarrerât-ı esasiyenin mahallerince suret-i mutlaka ve katiyyede bir kat daha mahfûziyetine dikkat ve itina olunmakla beraber her nev'i kuyûd ve makasıdı temin etmek üzere zevat ve seyyahîn yedinde bulunan pasaport ve tezkerelerin hin-i muayenesinde ber-muceb-i karar bir aydan ziyade ikamet edemeyeceklerine dair bir işaret ilavesi münasib ve kâfi olacağından ol vecihle icab edenlere tebligât-ı ekide icrası hususunun Dâhiliye Nezareti celîlesine havalesi ekseriyetle tezekkür kılındı. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[393]

Bu hükmün altında, Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dairesi Reisi Akif Efendi ile diğer üyelerin mühürleri vardır. Daire, Nezaretin isteğini müzakere etmiş ve şahısların üzerinde bulunan pasaport yahut mürûr tezkerelerine *bir aydan ziyade ikamet edemeyeceklerine* dair bir kaydın konulmasının uygun ve maksadı karşılamaya yeterli olacağı kararına varmıştır. Kararın uygulamaya sokulması için Sadrazam, 4 Ocak 1897 tarihinde, Dâhiliye Vekâletine tebligatta bulunmuştur.[394]

## Rothschildler Havran'da Şum'azâde Ahmet Refik Paşa'nın Arazisini Satın Alıyor

Türk-Yunan Savaşı'nın cereyan ettiği yıl olan 1897'nin sonlarında 4 Kasım'da Sadaret'ten çıkan bir yazıdan anlaşıldığına göre, Havran'da Rothschildlerin ele geçirdikleri arazi konusu yine gündeme gelmiştir. Sadrazam Halil Rifat Paşa, Musevilerin buralara nasıl yerleştiklerini, iskâna kimlerin izin verdiğini soruşturmakta-

[393] *BOA, BEO*, No: 891/66814, 14 Kanun-ı Evvel 1312/26 Aralık 1896.
[394] *BOA, BEO*, No: 891/66814, 24 Kanun-ı Evvel 1312/4 Ocak 1897.

dır. Sultan Abdülhamid'in de takip ettiği bu husus hakkında, Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın, eski Zaptiye Nazırı, yeni Suriye Valisi Hüseyin Nazım Paşa'dan açıklama beklediği yazı şudur:

***Havran'da Baron de Rothschild namına Almanyalı Musevi Emile Frank'ın teferruğ eylediği Şemimülculan ve Celin [Djellin] karyelerindeki arazide 1310 [1894] senesinde Devletlü Osman Paşa Hazretlerinin Valiliği hengâmında verilen mezuniyet üzerine bir takım muhacirîn-i Museviye'nin iskân edildiği ve Amerikalılardan ve diğer ecnebîlerden kimse gelip gelmediğinin derdest tahkik bulunduğu taraf-ı devletlerinden arz ve işâr kılınmış ise de Musevilerin orada iskânları hakkında müsaade-i Seniyye-i Mülûkâne şayân buyrulduğu hatır-ı şân-ı âlî olmayıb bununla beraber Amerika'dan ve cihât-ı saireden gelen bir takım eşhâsın bu vesile ile oralara yerleştirilmesi ve bu bâbda İngilizlerin bezl-i mesai eylemesi şayân-ı dikkat olduğundan buna asla müsaade edilmemesi ve evvelce gelmiş olan eşhâsın orada iskânları esbâbının arz-ı atabe-i âliyâ kılınması şeref-sudûr buyrulan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlîsinden bulunduğu Mabeyn-i Hümâyûn Mülûkâne Başkitabeti celîlesinden batezkere-i hususiye tebliğ kılınmıştır. Şum'azâde Saadetlü Ahmed Paşa Hazretlerinin Havran Sancağı'nda mutasarrıfı olduğu Şemimülculan ve Nafia arazisinin Kudüs'de bulunan fukara-yı Museviye'ye ita ve bedeli Rothschild tarafından ifa edilmek üzere nam-ı müstear ile Nissim el-Neccarî namında bir Musevi tarafından tefevvüz olunacağı Vilâyeti celîlelerinden mukaddema vaki' olan işârdan anlaşılmasına ve Rusya'dan gelmekte olan Musevilerin oralarda arazi ve emlâk alamamaları İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlisinden olmasına binaen arazi-i mezkûrenin merkûm Nissim el-Neccarî'ye ferağına müsaade olunmamakla beraber böyle bilahere o makule Musevilerin uhdelerine geçebilecek musanna'-i mübaya'âtın vuku'bulmaması için takyidât-ı lâzımenin ittihazıyla İrade-i Seniyye-i Şahane ahkâm-ı münifine tevfik-i muamele edilmesi Şûrâ-yı Devlet kararıyla 19 Zilkade 1309 [15 Haziran 1892] ta-***

*rihinde Makam-ı Devletlerine ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlesine yazılmış olduğu halde kendisinin Şam'a muvasalatından evvel arazi-i mezbûrenin Rothschild Kumpanyası'nın Vekili Mösyö Frank'a ferağı icra edilmiş ve tapu senedâtının henüz verdirilmemiş olduğu eslâf-ı vâlâlarından Devletlü Rauf Paşa Hazretleri tarafından bildirilmesi üzerine tapu senedâtının ita ettirilmemesi 20 Temmuz 1308 [1 Ağustos 1892] tarihinde telgrafla müşarünileyhe derhal cevaben tavsiye olunduğu gibi muhacirînin-i Museviye'ye arazi ferağının men'i evvel ve ahir Vilâyete tebliğ olunan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlisinden bulunduğu ve tahsis-i arazi-i mezkûre için Vilâyetden vaki' olan işâr üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla ber-vech-i mehki tebligât icra edilmiş olduğu halde İradât-ı Seniyye ve tebligât-ı vaki'ye karşı arazi-i mebhûs-ı anhanın muamele-i ferağiyesinin icrası memurîn-i müteallikası haklarında mucib-i mesuliyet olacağından ve karar-ı mezbûru mübelliğ tahrirâtın Vali Vekâletinde bulunan Atûfetlü İsmail Kemal Bey Efendi Hazretlerinin nezdinde kalması bir gadr-ı makbul olmayıp çünkü bu bâbda Vilâyetce Babıâlî'den istifsar-ı muamele edilmiş olunduğu cihetle istifsar-ı vak'a cevap alınmadan yahut yazılan cevab görülmeden muamele-i ferağiyenin icra olunmaması lâzım geleceğinden muameleyi vak'ayı icra ettiren memurlar haklarında biletraf tahkikât icrasıyla neticesinin işârı ve arazi-i mezkûrenin mefrûğ-ı lehlere teslim ve tapu senedâtının ita ettirilmemesi 20 Temmuz 1308 [1 Ağustos 1892] tarihli tahrirât ile tafsilen ve tekiden işâr ve Nezaret-i müşarünileyhaya da bu yolda bir tezkere ısdar edilmiş olduğu bittebliğ anlaşılmasına nazaran arazi-i merkûmenin bu kadar mükerrer ve müekked iradât ve işârâta muhalifan mefrûğ-ı lehlere teslimine ve orada muhacirînin-i Museviye iskânına müsaade ve müsamaha olunması herhalde bir menfaat-i gayri meşrû'iyeye müstenid ve müsebbibleri haklarında mesuliyet-i şedideyi müstelzim olmak lâzım geleceğinden evvel emirde salifüzzikr telgrafnâme ve tahrirât üzerine memurîn-i müteallika haklarında icrası iktiza eden tahkikât ve*

***muamelât neden ibaret ve neye müncer olduğunun ve arazi-i mezbûrenin Rothschild'in adamlarına hangi tarihte ve ne suretle ve kimlerin emr ve vasıtalarıyla teslim olunduğunun ve bu muamelenin icrasındaki esbâb neden ibaret bulunduğunun ve tapu senetleri verilip verilmediğinin verilmiş ise kezalik kimler tarafından ne gibi bir emr ve mezuniyet üzerine ita edildiğinin ve bu bâbda hangi memurların mesuliyeti icab edeceğinin serian biletraf tahkik ve tedkiki ile neticesinin inbasına himmet buyrulması siyakında şukka.***[395]

Belgeden ortaya çıktığına göre, Rothschildler muhacir Musevileri Havran'ın Şemimülculan ve Celin (Djellin) köylerine, Topal Osman Nuri Paşa'nın Valiliği sırasında yerleştirmişlerdir. Bakıma muhtaç, sağlık sorunları olduğu halde Suriye idaresi verilen Topal Osman Nuri Paşa döneminde, Amerika'dan ve başka yerlerden gelen Musevilerin de buraya yerleştirildiği hakkında, bazı duyumlar da alınmıştır. İngilizlerin burası ile meşgul olması dikkat çekici bulunmuş ve mevcut Suriye Valisi tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Sadaret, bunu dikkate şayân bulmakta ve asla müsaade edilmemesini Vilâyete bildirmektedir. Sultan Abdülhamid, muhacir Musevilerin Havran'a yerleşme sebebini anlamak için, Sadaret'ten açıklama istemiştir. Sadrazam devamla, Şum'azâde Ahmet Paşa'nın Havran Sancağı'nda sahibi olduğu bu arazinin, Kudüs'teki fakir Musevilere verilmek için Rothschildler adına, Nissim el-Neccarî tarafından satın alınmasına dair bir müracaat olmuş ve fakat buna izin verilmemiştir. Bu konuda, Hükümetin kararı Şam'a yazılmış olduğu halde, yazı oraya ulaşmadan arazi, Rothschild'in adamı Emile Frank'a satılmıştır. Yazışmalardan ortaya çıktığına göre, arazinin tapusunun daha verilmemiş olduğunu, önceki valilerden Mehmet Şerif Rauf Paşa, Hükümete haber vermiştir. Bunun üzerine, 1 Ağustos 1892'de telgrafla, tapunun verilmemesi istenmiştir. Hem Şûrâ-yı Devlet kararı hem de Padişah iradesi olduğu halde ve satış halinde memurların sorumluluğuna dair Vilâyete yazılmasına rağmen, arazi satışı ya-

---

[395] *BOA, Y. A. HUS*, No: 378/32, 8 C 1315/4 Kasım 1897.

pılmıştır. Çünkü bu tebligat, o sırada Beyrut Valisi bulunan ve Suriye Valiliğine vekâlet eden İsmail Kemal tarafından, sümen altı (*Atûfetlü İsmail Kemal Bey Efendi Hazretlerinin nezdinde kalması*) edilmiştir. İngiltere politikasının aleti ve rüşvetçi olarak tanınan İsmail Kemal'in de arazinin satılmasında, rolü olduğu meydana çıkmaktadır. İsmail Kemal hatıralarında, Filistin'de, Baron Edmond James de Rothschild'in faaliyetlerini, ülkenin zenginliğine katkıda bulunmak için gösterilen örnek çabalar olarak değerlendirmektedir.[396] Sadrazama göre de satış işleminin ardında menfaat görünmektedir ve herhalde bu işi gerçekleştirenler hakkında tahkikât yapılmalıdır. Sadrazam, Sultan'ın dikkatle takip ettiği bu mesele hakkında, Suriye Vilâyeti'ne tebligatta bulunduğunu, 9 Kasım 1897 tarihinde Saray'a duyurmuştur.[397]

İşin dikkate değer bir diğer yönü de -tahkikât devam ederken- Baron Rothschild'e arazisini satan Şam'ın ileri gelenlerinden Şum'azâde Ahmet Paşa, 1888-1894 yılları arasında Suriye Vilâyeti İdare Meclisi Azasıydı. Paşa, Şubat 1899 sonunda, yine Rothschildlere arazilerini satma girişiminde bulunan Cezayirli Emir Abdülkadir'in oğlu Abdullah Paşa ile birlikte Suriye'ye gelen Müslüman muhacirlerin mahlûl arazilere iskân edilmeleri için oluşturulan komisyona görevlendirilmişlerdi.[398] Yani bunlar bir yandan arazilerini Baron Edmond'a satarlarken, bir yandan da bölgeye gelecek olan Müslüman muhacirlerin yerleştirileceği boş arazileri tespit ediyorlardı.

Osmanlı belgelerinde bu şekilde söz edilen ve Havran'da Rothschild'e satılan arazi hakkında, Baron Edmond James de Rothschild'in Vekili olan Elie Scheid'in anılarında ve PICA Arşivi'nde oldukça ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Buna göre; Baron, Şum'azâde Ahmet Paşa'nın arazisini satın almak için Elie Scheid'i 1891 yazında görevlendirmiştir. Ahmet Paşa'nın söz konusu arazisi, Yermuk ile

---

[396] [İsmail Kemal] *İsmail Kemal Beyin Hatıratı*, (Çev. Adnan İslamoğulları-Rubin Hoxha), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 146.
[397] *BOA, Y. A. HUS*, No: 378/32, 28 Teşrin-i Evvel 1313/9 Kasım 1897.
[398] Tellioğlu, *age*, s. 92, 177.

Allane ırmakları arasında bulunan 120 bin dönümlük üçgen bir alandı. Şum'azâde Ahmet Paşa arazisinin dönümünü 1,5 franktan satışa çıkarmıştı. Önce Charles Epstein adlı bir spekülatör, arazinin tamamı için teklif vermiştir. Epstein, araziyi Amerikalı ve Rus mühendislerin danışmanlığıyla hareket eden birkaç gruba 50 santimlik bir komisyonla satmayı kendine de 20 bin dönüm ayırmayı plânlıyordu. Bu sırada Rus derneklerinin temsilcileri Michel Erlanger'e başvurarak araziyi satın alınması konusunda Baron Edmond'un yardımını talep etmişlerdir.

Edmond, araziyi Beyrut'ta Alliance Israélite Universelle temsilcisi olan Emile Frank adına satın almıştır. Tapular düzenlendikten sonra arazinin 25 bin dönümü Rus derneklerine, 25 bin dönümü Amerikan derneklerine, 10 bin dönümü Londra Derneği'ne, 20 bin dönümü Epstein'e, 5 bin dönümden ibaret olan Celin (Djellin) köyü de Baron Edmond'a kalacaktı. Edmond araziyi satın aldıktan sonra ölçüm yaptırınca arazinin 70 bin dönüm olduğu anlaşılmıştır. Bunun da 10 bin dönümü dağlık ve kayalıktı. 50 bin dönümü iyi ekilebilir topraktı. Bu yüzden Epstein'e verilmesi düşünülen 20 bin dönüm arazi verilmemiş, buralara öncelikli olarak Emile Frank tarafından 20 Romanyalı aile yerleştirilmiştir.[399]

Emile Frank, 1896'da satın alınan araziye Musevi iskân etmek için resmi makamlardan izin istemiştir.[400] Bunlar ve daha sonra gelenler 1914'te Birinci Dünya Savaşı başlangıcına kadar söz konusu topraklarda yaşamışlardır. Arazi, Filistin bölgesine uzak olduğu için yerleşimcilerden yeteri kadar ilgi görmemiş, bunun üzerine toprağı işlemesi için Arap marabalara izin verilmiştir. 1940 yılında ise Yermuk'ta söz konusu araziye Suriye Hükümeti el koymuştur. Bunun üzerine Baron Edmond James de Rothschild'in oğlu James Armand de Rothschild'in başkanlığını yaptığı Filistin Yahudi Kolonizasyon Birliği (PICA) 1943-1944'te araziyi geri alabilmek için Suriye mahkemelerine başvurduysa da bu talepleri mahkeme tarafından reddedilmiştir.[401]

---

399 Schama, *age*, s. 168-170.
400 Tellioğlu, *age*, s. 121.
401 Schama, *age*, s. 168-170.

Yukarıdaki belgede adı geçen Rothschildlerin adamı olan Nissim Neccar, sadece Havran'da değil 1899'da Safed Kazası'nda Zübeyd Köyü'nde de arazi satın almıştır.[402]

## Rothschildler Cezayirli Emir Abdülkadir'in Arazilerini Almak İstiyorlar

Rothschildler, projelerini gerçekleştirmek için geniş ve yeknesak arazileri satın almak istiyorlardı. Bu yöntem, hem ileride hedeflenen *vatan* için uygun bir zemin hem de mutasavver vatanın yurttaşları olacak, muhacir Musevilerin iktisadî hayatını geliştirmeleri için çok gerekliydi. Bu vâdîde, vekilleri aracılığı ile sistemli bir çalışmayı, çok iyi bildikleri sabırla yürütüyorlardı. Önce, hedeflenen bölgede geniş arazilere sahip olanlar tespit ediliyor, sonra arazilerin sahipleri ve bilhassa her zaman paraya ihtiyaç duyan varisleri ile irtibat kuruluyordu. Daha önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz, Raşit Naşit Paşa'nın eşi Esma Hanım bunlardandı. Baron Rothschild'in vekilleri, 1897 yılında, bu defa büyük paraya ihtiyaç duyan Cezayirli Emir Abdülkadir Paşa'nın varisi ile müzakereye girişmişlerdi.

Cezayirli Emir Abdülkadir Paşa (1807-1883), Cezayir'in 1830 yılında Fransızlar tarafından işgalinden sonra, 1847'ye kadar bağımsızlık mücadelesinin önderliğini yapmıştır. Fransızlarla uzun süren muharebelere girişmiş, Fransızlarca esir edilmiş, bir müddet Fransa'da tutuklu kaldıktan sonra, 1852'de önce İstanbul'a ardından da Bursa'ya gelmesine izin verilmiştir. Buradan Suriye'ye geçmiş ve Şam'a iskân edilmiş olan Cezayir muhacirlerinin önderliğini yapmış, 1883'te Şam'da ölmüştür. Emir Abdülkadir Paşa ile birlikte Türkiye'ye gelen Cezayir mültecileri ise Türk vatandaşlığına alınarak Taberiye Kazası'nın Şi'ara (Sha'ara), Kefr-i Sebt, Avlim, Ma'zar köylerine iskân edilmiştir. Fransız kaynaklarına göre 1870 yılında Safed ve Taberiye'de bulunan Cezayir mültecilerinin sayısı 3.700'dü.

---

402 Erkan, *agt*, s.143.

Taberiye'de bulunan mültecilerin 1500'ü ise 1882'de Osmanlı vatandaşıydı.[403]

Aynı zamanda *ilk ayrılıkçı Arap hareketini* örgütleyen Cezayirli Emir Abdülkadir Paşa'nın[404] ölümünden sonra yerine oğulları Muhammet ve Muhittin Paşalar geçmiştir. Cezayirli Emir Abdülkadir'in diğer oğlu, Emir Ali Paşa, babası öldükten sonra Fransız vatandaşlığına geçmişse de 1887'de yeniden Osmanlı tabiiyetine dönmüş ve kendisine 2.250 kuruş maaş bağlanmıştır. Emir Ali Paşa'nın Rothschild Ailesi ile olan ilişkisi, Osmanlı Devleti'nin Cezayir muhacirlerine tahsis etmiş olduğu arazileri gasp ederek satmasıydı. Bu yüzden bölgede çiftçilikle uğraşan Cezayir muhacirleri de işsiz kalmışlardır. Emir Ali Paşa, bu defa arazi satışı ile ilgili olarak 1898'de yine sahnededir.[405] Emir Ali Paşa'nın Rothschildlere arazi satışında bulunacağının duyulması üzerine, Beyrut Valisi Reşit Mümtaz Bey, 29 Mart 1898 tarihinde Sadareti şu yazıyla uyarmıştır.

***Mukaddema Hükümet-i Seniyye'nin zîr-i cenâh-ı müstelzemü'l-felahına dehalet etmiş olan Cezayir muhacirlerine Akkâ Sancağı'nın Taberiye Kazası dâhilinde meccânen inâyet ve ihsan buyrulan Şi'ara [Sha'araa], Kefr-i Sebt, Avlim, Ma'zar nam dört karyenin Şam'da mutavattun Cezayirli Emir Ali Paşa vasıtasıyla 20 bin liraya Baron Rothschild'e satılmak üzere Rothschild'in Taberiye'deki vekilleri ile bir mukavele akd ve hatta alelhesab 1.000 lira ahz eylediği ve geçen sene [1897] Paşa-yı mumaileyhin Taberiye'ye azimetle arazi-i mezkûrenin kıymet-i muhammenesinin tenzilini istida ettirmek gibi teşebbüsâtda bulunduğu ve pederi müteveffa Emir Abdülkadir'in güya muhacirîn-i merkûme için bir çok masraf ihtiyar eylediğini mutazammın terekesinde zuhur eden defterin yekûnuna bir iki mislin daha ilavesiyle meblağ-ı mezkûrun borçları olduğuna***

---

[403] Ş. Tufan Buzpınar, "Suriye'ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tâbiiyeti Meselesi (1847-1900)", *İslam Araştırmaları Dergisi*, I/1997, s. 95, 97.

[404] Ali Baktıaya, *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce*, Bengi Yay., İstanbul 2009, s. 220.

[405] Serbestoğlu, *age*, s. 293-294, 302.

***dair muhacirlerden sened alıb bu senedin muhtevi olduğu mebaliğe mukabil Hükümet-i Seniyye'nin muhacirîn-i merkûmeye lütfen bahş eylediği bu arazinin 3 sene müddetle kendi namına terhini muamelesini icra ettirmek teşebbüsâtında bulunduğu ve muhacirîn-i merkûmenin zayk-ı maişetleri hasebiyle bilahere bu parayı tesviye edemeyerek arazinin ellerinden çıkması ve bu yüzden maişetçe düçâr-ı müşkilât olarak yine Cezayir'e avdet etmeleri muhtemel olduğu gibi bu sebeble varidât-ı Hazineye hayli hasar ve mazarrat hâsıl olacağı istihbar olunmuş ve işin fevkalâde câlib-i nazar-ı dikkat bulunması cihetiyle bu bâbda tahkikât-ı amika bi'l-icra neticesinden ma'lûmât itası Akkâ Mutasarrıflığı'na suret-i mahremânede yazılmıştı. Buna cevaben varid olan tahrirâtta bu halin öteden beri mahsus olduğu ve benabirin mezkûr arazinin bir tarafa bey' ve terhini gibi bir muameleye teşebbüs olunur ise derhal ma'lûmât itasıyla bir günâ muamele icrasına meydan verilmemesi mahalline yazıldığı bildirilmiş ise de işin haiz olduğu ehemmiyet ve her ne kadar Baron Rothschild namına arazi bey' ve füruhtu hakkındaki memnû'iyetin muhafazasına çalışılsa da yine nam-ı müstear ile mezkûr arazinin ele geçirilmesi ihtimaline ve mumaileyh Emir Ali Paşa'nın müdahalât ve istimal-i nüfuz ile sui tesirât ve ilkaâtına nazaran ifa-yı muktezası menut-ı rey-i isabet karin-i Cenâb-ı Vekâletpenâhîleridir. Ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[406]

Reşit Mümtaz Bey'in şu ifadelerinden anlaşıldığına göre, Emir Abdülkadir Paşa'yla birlikte, Cezayir'de bağımsızlık savaşına katılan ve memleketlerinden muhaceret zorunda kalanların bazılarına yerleşmek için Akkâ Sancağı'nın Taberiye Kazası'nda dört köy gösterilmiştir. Abdülkadir'in oğlu Emir Ali Paşa, 20 bin lira karşılığında bu köyleri satmak için Rothschild'in Taberiye'deki vekilleriyle bir mukavele yapmış, hatta 1.000 lira da almıştır. Emir Ali Paşa önce, satmayı düşündüğü arazinin tahmini bedelini düşük göstermek için

---

[406] *ROA, BEO,* No: 1105/82846, 16 Mart 1314/29 Mart 1898.

dilekçe vermiştir. Sonra, babasının muhacirler için yaptığı masrafları gösteren terekesinde ortaya çıkan deftere, ciddi miktarlar ilave ederek, bunların karşılığının ödenmesi için muhacirlerden senet almıştır. Sonra, aldığı senetlere mukabil Osmanlı Devleti'nin muhacirlere bağışladığı araziyi, üç yıllığına kendi adına rehin almak için teşebbüse girişmiştir. Bu gelişmelerden haberdar olan Vali, Akkâ Mutasarrıflığı'na bu türlü bir muameleye izin verilmemesini ihtar etmiştir. Beyrut Valisi, Baron Rothschild'e arazi satma konusundaki yasağa dikkat ettiklerini, fakat Baron adına başkalarının satın alma işini gerçekleştirebileceğinden ve Emir Ali Paşa'nın nüfuz istismarı yapabileceğinden endişelidir.

Beyrut Vilâyeti'nin yazısı, 9 Nisan 1898'de Sadaret'çe Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine iletilmiştir. Sadrazam Halil Rifat Paşa, Beyrut Valiliği'nin söz konusu Nezaretlerle haberleşerek, bu önemli meseleye ilişkin olarak etkili bir tedbir almalarını istemiştir.[407]

6 Ağustos 1898 tarihini taşıyan belge de gösteriyor ki Defter-i Hakanî Nezareti, sözü edilen arazinin Rothschildlerin eline geçmemesi için bir çözüm yolu bulmuş ve Sadaret'e bildirmiştir. Sadrazamın Dâhiliye Nezareti'yle de paylaştığı, Defter-i Hakanî Nezareti'nin tedbirini gösteren yazı şöyledir:

***17 Cemaziyelevvel 1315 [14 Ekim 1897] tarihli tezkireye zeyldir. Taberiye Kazası dâhilinde Cezayir muhacirlerine mukaddema cânib-i Hükümet'den tahsisi ve irade edilip Baron Rothschild'e satılmak üzere Cezayirli Emir Ali Paşa tarafından bazı desâise teşebbüs olunduğu Beyrut Vilâyeti'nden işâr kılınması arazinin men'-i füruhtu için İşkodra Vilâyeti dâhilinde bazı muhacirîne tahsis olunan arazi hakkındaki karara tevfikan 20 seneye kadar kimseye ferağ ve Ziraat Bankalarından ma'ada mahalle terhin olunmamasıyla beraber 20 seneden sonra dahi katiyen yahut deyn mukabilinde merfaen icra-yı ferağı hakkında muhacirîn-i merkûme tarafından müracaât ve istida vaki' bula-***

[407] *BOA, BEO,* No: 1105/82846, 28 Mart 1314/9 Nisan 1898.

***cak olursa evvel emirde nam-ı müstear mahzûruna mahal kalmayacak surette tahkikât-ı mükemmele icra edilerek keyfiyetin Defter-i Hakanî Nezareti'ne yapılmamak üzere mahalline evâmir-i katiye itası tedbir-i kâfî olacağı Nezaret-i müşarünileyhanın leffen savb-ı devletlerine irsal kılınan 1 Rebiülevvel 1316 [20 Temmuz 1898] tarihli ve 59 numrolu tezkere-i cevabîyesinde beyan olunmasına ve işâr-ı sabık mucibince icra edilmiş olması muhaberâta nazaran vaki' olacak mütala'a-i 'aliyyelerinin inbasıyla melfûfun iadesine himmet.***[408]

Arazinin satılmasına, kesin olarak engel olmak isteyen Hükümetin bulduğu yol şudur: Cezayirli muhacirlere verilen toprakları, Rothschildlere satmak için hileli yolları kullanan Emir Ali Paşa'nın araziyi satmasını men etmek için, Karadağ'dan gelmiş olan ve İşkodra'ya iskân edilen, muhacirlere dair alınan karar esas olacaktı. Buna göre; araziler 20 sene başka birine devredilemeyecek, Ziraat Bankası dışında başka bir yere rehin olunamayacaktı. 20 seneden sonra, devr yahut borç karşılığında muhacirler tarafından bir başvuru olursa, öncelikle başka bir adla arazinin satın alınmasını önlemek için, etraflı bir tahkikâttan sonra keyfiyet, Defter-i Hakanî Nezareti'ne iletilecektir. Buradan izin alınmadıkça, hiçbir işlem yapılamayacaktır. Dolayısıyla, daha sonra Trablusgarp'ta, İtalyanlara karşı savaşmak için, ikna edilip buraya götürülen Cezayirli Emir Ali Paşa'nın, Rothschildlere, 20 bin liraya arazi satmasının önüne böyle geçilecektir. Dâhiliye Nezareti, yukarıda gösterilen tedbirlerin alınması için, 12 Aralık 1898'de Beyrut Vilâyeti'ne tebliğde bulunmuştur.[409] Cezayirli Emir Ali Paşa'nın yukarıda alınan tedbirlerle söz konusu araziyi Rothschildlere satamadığı anlaşılmaktadır. 12 yıl sonra Kalvaryski, yukarıda sözü edilen araziyi satın almak için yeniden bir girişimde bulunmuştur. Arazinin miktarı yaklaşık 30 bin dönümdü. Bu arazi satın alınırsa daha önce Şum'azâde Ahmet Paşa'dan alınan Havran'daki arazi parçaları arasındaki boşluk da kapatılmış olacaktı. Kalvaryski'nin burayı satın almak istemesinin

---

408 *BOA, BEO,* No: 1171/87818, 25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898.
409 *BOA, DH. MKT,* No: 2147/73, 30 Teşrin-i Sani 1314/12 Aralık 1898.

sebebi, Cezayirli Emir Ali Paşa'nın arazi satın alınırsa üzerinde yaşayan köylüleri sorunsuz bir şekilde çıkaracağını vaad etmesiydi. Aralarında yapılan pazarlığa göre Cezayirli Emir Ali Paşa dönüm başına 60 frank istemiş, Kalvaryski ise 17 frank vermiş ve sonuçta 30 franka anlaşmışlardı. Kalvaryski'nin bu girişimi 1911'de Emir Ali Paşa'nın Trablusgarp Sayaşı'nda cepheye gönderilmesiyle gerçekleşmemiştir.[410] Söz konusu dört köyden Şi'are ve Kefr-i Sebt arazileri -ki yaklaşık 11.800 bin dönüm- 1913 başında Emir Ali Paşa'nın oğlu Muhammet Sait el-Cezayirî tarafından Baron Edmond'un Vekili Henri Franck'a satılmıştır. Bu satış, arazilerin kendilerine ait olduğunu iddia eden köylülerin itirazına rağmen Şûrâ-yı Devlet'in izni üzerine Defter-i Hakanî Nezareti'nce de onaylanmıştır.[411]

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Cezayir muhacirlerinin liderliğini yapan iki önemli isim Emir Ali Paşa'nın oğulları Muhammet Sait el-Cezayirî ile Abdülkadir'di. Sait ve Abdülkadir, İstanbul'da eğitim almışlardı. Emir Ali Paşa ve oğlu Abdülkadir, Trablusgarb Harbi'nde İtalya'ya karşı savaşmışlardı. Daha sonra Emir Ali Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde faaliyet göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı sırsında Sait, Fransızlara karşı Suriye'deki Cezayirlileri ve Mekke Şerifi Hüseyin'i Osmanlılarla birlikte iknaya çalışmıştır. Ancak Suriye'deki Cezayirliler, 1916'da Emir Ali Paşa'nın kardeşi Ömer'in idam edilmesiyle muhalif olmuşlardır. Ailenin ileri gelenlerinden Abdülkadir, tepkisini Mekke Şerifi Hüseyin öncülüğünde başlayan Arap İsyanı'na katılarak göstermiştir. Bu sırada Şerif Hüseyin, Abdülkadir'i Faysal'ın yanına göndermiştir. Ancak ikisinin ilişkileri çok da iyi değildir. Faysal, harekât sırlarını Abdülkadir'le paylaşınca, Abdülkadir Cezayirlilerin bundan zarar göreceğini düşünüp plânları Osmanlı yetkililerine anlatmıştır. Abdülkadir, Suriye elden çıkıncaya kadar Osmanlılarla beraber mücadelesini sürdürmüştür. Kardeşi Sait ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Şam yönetiminin başına getirilmiş, bu sırada da Kuva-yi Milliye'yi desteklemiştir.[412]

---

410 Schama, *age*, s. 254, 292.
411 Tellioğlu, *age*, s. 146.
412 Serbestoğlu, *age*, s. 306-307.

## Akkâ Sancağı'nda (Hayfa-Safed) Bulunan Rothschild Arazileri

Hükümet, Filistin ve Suriye bölgesinde, Yahudi örgütleri tarafından plânlı bir şekilde yapılan arazi alımlarını engellemek maksadıyla tedbirler alırken, bir taraftan da daha evvel alınmış olan arazilerin durumunu öğrenmek için çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla ilk iş olarak Baron Rothschild'in elinde bulunan tapulu ve tapusuz arazilerin bir listesi yapılarak işe başlanmıştır. Bu listelerin ilki 24 Haziran 1898 tarihlidir ve şu şekildedir:

| *Esâmi-i Kura* | *Muattal olup Henüz Tapuya Rapt Edilmeyen* | *Tapuya Rapt Edilib Ahali Yedinde Bulunan* | *Tapuya Rapt Edilib Elyevm Baron Rothschild Yedinde Bulunan* | *Yekûn* |
|---|---|---|---|---|
| *Nezele [Nezly]* | *475* | *723* | *2.169* | *3.367* |
| *Zemarin [Zikhron Ya'akov]* | *1.510* | - | *5.715* | *7.225* |
| *Şefeya [Meir Shefeya]* | *3.950* | - | *4.203* | *8.153* |
| *Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] ve Ümmülcemal* | *1.835* | - | *3.270* | *5.105* |
| *Derihem* | - | - | *100* | *100* |
| *Tanturah* | - | - | *184* | *184* |
| *Yekûn* | *7.770* | *723* | *15.641* | *24.134* |

***Çıkan kuyûda bilicra mevaki'i ve hudud ve mikdar-ı dönümâtı gösterildiği vecihle Nezele [Nezly] Karyesi'nde 3. 367, Zemarin. [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nde 7.225, Şefeya [Meir Shefeya] Karyesi'nde 8.153, Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] Karyesi'nde 5.105, Derihem Karyesi'nde 100 dönüm 2 evlek, Tanturah Karyesi'nde 184 dönüm ki minhasbe'l-mecmu' 24.134 dönüm 2 evlek muattal arazi olup bunlardan 15.641 dönüm 2 evlek arazi ba-tapu Baron Edmond James [de] Rothschild ve 723 dönümü ahali-i kadîme namlarına mukayyet bulunduğu kayden müsteban olmakla ol-bâbda ferman.***[413]

Yukarıdaki liste ve açıklamadan Safed Kazası'nın isimleri belirtilen altı köyde Baron Rothschild'in elinde tuttuğu arazinin miktarı 24.134 dönümdür. Bu miktarın 15.641 dönümü tapulu, 7. 770 dönümü ise tapusuzdur.

Belgede adı geçen Nezele (Nezly), Zemarin'in (Zikhron Ya'akov) güneyinde bulunuyordu. Bu dönemde Zemarin'deki Rothschild kolonisi Nezele (Nezly) ve onun bitişindeki Şefeya (Meir Şefeya)'yı da içine alarak genişletmiştir. 1884 yılı itibarıyla bu üç birimdeki Rothschild arazileri 23 bin dönüme ulaşmıştır. Nezele (Nezly) köyünde bulunan arazilerin neredeyse üçte biri satın alınmıştır. Nezele'ye (Nezly) dikilen 10 bin portakal ve 500 limon ağacı Yahudi yerleşimlerinin ilk büyük narenciye fidanlığını oluşturulmuştur. Bu fidanlık için 1897'de 40 metrelik bir kuyu açılarak su çıkarılmıştır.[414]

Bu meyânda Akkâ Mutasarrıflığı görevlileri Mühendis Mehmet, Defter-i Hakanî Memuru Abdullah ve Vergi Memuru Mehmet Beyler tarafından yapılan tahkikât sonucunda, Rothschild kolonileri hakkında ilk defa ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Ayrıntılı olan 20 Kasım 1899 tarihli bu rapora göre, sözü edilen yerlerdeki arazinin niteliği, sahipleri ve yerleşimcilerin durumları vs. şöyle tespit edilmiştir.

---

[413] *BOA, ŞD*, No: No: 2292/34, 12 Haziran 1314/24 Haziran 1898.
[414] Schama, *age*, s. 136, 164.

***Baron Rothschild ve saire namlarına ferağı icra kılındığı kuyûd-ı mahalliyeden anlaşılan kura ve mezra'ın esâmisiyle mikdar ve dönümâtı zîrde beyan olunur:***

| *Esâmi-i Kura* | *Bahçe* | *Tarla* | *Yekûn –Dönüm* |
|---|---|---|---|
| *Câ'ûne [Rosh Pinnah]* | *26* | *4.425* | *4.451* |
| *Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah]* | *10* | *2.732* | *2.742* |
| *Aynezzeytun [Ein Zeitim]* | - | *5.290* | *5.290* |
| *Kaba'a* | - | *1.210* | *1.210* |
| *Kır'ım* | *25* | *713* | *738* |
| *'Alma* | - | *4.066* | *4.066* |
| *Rihaniye* | - | *1.673* | *1.673* |
| *Maruteh* | - | *1.470* | *1.470* |
| *Demute* | - | *132* | *132* |
| *Zahariya* | - | *9.000* | *9.000* |
| *Akibe* | - | *3.000* | *3.000* |
| *Beriya* | - | *5.239* | *5.239* |
| *Magar [el-Maghar]* | - | *162* | *162* |
| *Ekrad* | - | *54* | *54* |
| *Yekûn* | *61* | *39.166* | *39.227* |

| Beyan | Bahçe | Tarla | Yekûn Dönümât |
|---|---|---|---|
| Baron Rothschild Namına İştira Olunan Arazi | 61 | 16.081 | 16.142 |
| Fransa Tebaasından Simon Jourdain Namına Ferağ Olunan Arazi İle Arazi-i Muattala | - | - | 5.711 |
| Bedel-i Misle Tabi Bulunan Arazi-i Muattala | - | - | 12.000 |
| - | - | - | 17.771 |
| - | - | 17.711 | 17.711 |
| Scheid Namına Bedelât-ı Misliyesi Alınan Muattal Arazi | - | 4.000 | 4.000 |
| Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den Musevi Taifesinden Nissim Azar namına ferağı icra kılınan | - | 1.374 | 1.374 |
| | 61 | 29.166 | 29.227 |

***Bu kere icra kılınan keşf ve mesâhasında kura ve mezra-i mezkûrede zuhur eden arazi ve emlak dönümâtıyla hane ve nüfusları ber-muceb-i zir beyan olunur:***

| Yekûn- Ziraat | | | Nev'i | | | | | | Hane ma Ahır | Emlak-ı Saire | Nüfus | Esâmi-i Kura |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Tarla | Kürûm | Dutluk | Bahçe | Bademlik | Gül Bahçesi | Limonluk | Zeytinlik | | | | |
| 4.507 | 320 | 830 | 1.331 | 26 | - | - | - | - | 79 | 8 | 360 | Ca'une |
| 2.732 | 1.841 | 47 | 149 | 10 | 56 | 336 | 278 | 15 | 30 | 3 | 140 | Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah ] |
| 7.100 | 7.100 | | | - | - | - | - | - | 4 | - | 8 | Âlâ ve Rihaniye ve Maruteh ve Dellata |
| 5.595 | 5.592 | - | - | - | - | - | 3 | - | - | - | - | 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] Kaba'a arazileri |

| | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 818 | 818 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Zahariya Fevmen |
| 340 | 340 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Magar [el-Maghar] |
| 560 | 560 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Beriya |
| 154 | 154 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Ekrad |
| 2.605 | 1.962 | - | - | 25 | 618 | - | - | - | - | - | - | Kır'ım |
| 4.084 | 3.157 | 927 | - | - | - | - | - | - | 5 | 2 | 6 | 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] Cebel Arazisi |
| 8.182 | 8.182 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Zahariya Fevmen Cebel Arazisi |
| 5.078 | 5.078 | - | | - | - | - | - | - | - | - | - | Beriya Cebel Arazisi |
| 3.000 | 3.000 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Akibe Cebel Arazisi |
| 44.755 | 34.328 | 1.804 | 1.480 | 61 | 674 | 336 | 281 | 15 | 118 | 13 | 514 | YEKÜN |

*Beyan*

| *Zuhur Eden Fazla Dönümât* | *Bilmesâhe Zuhur Eden Dönümât* | *Ba-tapu Mutasarruf Oldukları Dönümât* | |
|---|---|---|---|
| *5.250* | *21.392* | *16.142* | *Baron Rothschild* |
| *278* | *17.989* | *17.711* | *Simon Jourdain* |
| - | *4.000* | *4.000* | *Elie Scheid* |
| - | *1.374* | *1.374* | *Nissim Azar* |
| *5.528* | *44.755* | *39.227* | - |

*Safed Kazası'nca Baron Rothschild namına iştirâ olunan arazi ve emlâkın keşif ve tahkikiyle tebeyyün edecek arazi ve emlâk ve nüfus mikdarlarının âlâ dereceü's-sıhha beyanı Dâhiliye Nezareti celîlesinin işârına atfen Vilâyet-i celîleden şeref varid olup Safed Kazası Kaymakamlığı'na zeyden tebliğ kılınan emirnâme-i 'aliyyeden irade ve hükmü işâra tevfikan icrayı icabı Makam-ı âli-i kerimânelerinden verilen emr-i şifahî üzerine heyetle Kaza-i mezkûre gidilerek evvel emirde mahalli tapu kuyûdâtına müracaat olundukda birincisi Dâhiliye Nezareti celîlesinin 18 Teşrin-i Evvel 1309 [30 Ekim 1893] tarih ve 178 numaralı emirnâme-i 'aliyyesine atfen Vilâyeti celîlenin tahrirât-ı 'aliyyesine melfûf pusuladan Baron Rothschild namına iştirâ olunan ma'al çiftliklerinden 16.000 dönüm arazi ve 70 familya sakin olduğu gösterilmiş ve işbu emirnâme mucebince Baron-ı mumaileyh namına 16.081 dönüm arazi ile 61 dönüm bahçe ki cem'an 142 dönümün ferağı icra kılınmış; ikincisi Fransa tebaasından Simon Jourdain namına iştirâ olunmak istenilen 8.380 dönümden şimdiki halde ashabının taht-ı ziraat ve felahatde bulunduğu ve fakat Cebel-i Fota ve Akibe ve Sahra arazisi de hu-*

*dutları dâhilinde ziraat ve felahatden muattal bir hayli arazi ile eşcâr garsına salih ol mikdarda taşlık ve çalılık mahaller bulunduğu ve bunlar gerçi hududları dâhilinde ise de tasarruf senetlerinde münderic dönümâtı haricinde olarak terk ve tatil olunmuş mahaller olub ve bunlardan kanunen bedel-i misl alınmak lâzım geleceği ve binaberin Simon Jourdain denilen şahıs arz-ı Filistin'de emlâk ve arazi tasarrufu memnû' olan eşhâsdan olmadığı ve icra olunacak ferağ dahi istiareden ari idüğü mahallî İdare Meclisi'nce taht-ı karara aldırılarak mazbatasının tanzim ve irsalinden sonra muamele-i ferağıyesinin icra ve arazi-i merkumeden bedel-i misl Tabiiyet Kanunu iktizasından olan yerlerden dahi bedelâtı misliyenin ahzı Dâhiliye Nezareti celîlesinin 5 Ağustos 1311 [17 Ağustos 1895] ve 149 numaralı tahrirât-ı 'aliyyesine atfen Vilâyet-i celîleden şeref mevrûd 14 Ağustos 1311 [26 Ağustos 1895] tarih ve 374 numaralı tahrirât-ı 'aliyyesine ve vaktiyle icra kılınan ferağda bedelât-ı misliyesi aranılmayan ve bu kere zuhur eden arazi-i muattala ile ferağı lâzım gelen mahaller Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinin 22 Ağustos 1311 [3 Eylül 1895] tarih ve 60 numaralı tahrirât-ı 'aliyyesinden bahisle Vilâyet Defter-i Hakanî Müdüriyeti'nin 10 Eylül 1311 [22 Eylül 1895] tarih ve 29 ve 30 numaralı 2 kıt'a tahrirâtı üzerine zuhur eden 12 bin dönüm muattal ve taşlık arazilerin bedelâtı misliyesi Simon merkûmdan ve kezalik 4.000 dönüm arazi-i muattala bedel-i mislinin Scheid'den bittahsil senedâtı verilmiş olduğunu; üçüncüsü Mutasarrıfeyn-i 'aliyyenin 26 Mart 1313 [7 Nisan 1897] tarihli ve 16 Mart 1313 [28 Mart 1897] tarihli tahrirâtlarıyla da Kudüs-ü Şerif'de mutavattun tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den Musevi taifesinden Nissim Azar nam kimesneye dahi 1.374 dönüm arazinin ferağı icra edilmiş şu halde gerek Rothschild ve gerek diğerleri namına geçen arazinin yekûnü 39.227 dönüme baliğ olduğu kayden anlaşılmıştır.*

*Heyetce işbu kura arazileri birer birer keşif ile mesâhesi icra kılındıkta bâlâ-yı raporda gösterildiği vecihle 21.392 dönümü Baron Rothschild ve 23.363 dönümü de Simon Jourdain ve*

***Scheid ve Azar namlarında zuhur etmesine nazaran 5.528 dönüm fazlasının 5.250 dönümü Baron Rothschild ve 278 dönümü de Simon Jourdain arazileri meyânında fazla zuhur etmiş ve eşhâs-ı mezkûre namındaki arazilerde Rothschild müvekkilleri taht-ı idare ve cibâyetinde bulunmuş ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] ve 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] Karyelerinde maa ahur 138 hane ile 13 adet de emlâk-ı saire olup bunların bazısı Safed'den gelmiş Yahudilerin mülkü olduğunu iddia etmekde bulunmuş ve işbu hanelerde 514 nüfus sakin olduğu müşahede ve Muhtarı tarafından verilen pusuladan anlaşılmış ise de bazılarının Safed ve Taberiye Kazaları ahalisinden olup nüfusları Kaza Defterlerinde mukayyed bulunduğu iddiasıyla hakikati meydana koymamış olduklarından tahriri icra edilmemiş olan işbu karyeler nüfusunun zahire ihracı memurîn-i aidesi tarafından mükemmel bir tahririn icrasına vabeste bulunmuş olduğunun arzıyla işbu raporumuz takdim kılındı.***[415]

Safed Kazasındaki bu tahkikâta nazaran, gelişmelerin Rothschildlerin plânladığı gibi yürüdüğü görülmektedir. Yeknesak geniş arazilere iskân edilen muhacir Museviler, tarım yapmaktadırlar. Memurların da ifade ettikleri gibi, bilhassa nüfus rakamları tetkike muhtaçtır. Çünkü muhtarlar gerçek rakamları saklamaktadırlar.

Yukarıdaki belgede gördüğümüz 'Ayn Zeytun Köyü, günümüzde Galile bölgesinde ismini değiştirmeden Ein Zeitum olarak adlandırılmaktadır. Burası 1891'de Rusya Minsk'ten gelen bir Siyonist grup tarafından kurulmuştur. Buraya zeytin ağaçları ve narenciye dikilmiştir. Tarıma elverişli bir bölge değildi. Romanyalı Yahudi Moshe David Schub (1854-1938) burada bir süre yöneticilik yapmıştır. Köy, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce boşaltılmıştır. 1920'lerden sonra buraya göçmen iskân edilmeye çalışıldıysa da

---

415 *BOA, ŞD*, No: No: 2292/34, 8 Teşrin-i Sani 1315/20 Kasım 1899.

verimsiz bir arazisi olması sebebiyle gerçekleşmemiştir. Şimdiki hali ormanlıktır.[416]

Museviler tarafından alınan Kaba'a arazileri de 'Ayn Zeytun (Ein Zeitim) kolonisine dâhil edilmiştir. Kaba'a'daki arazilerin bir kısmı Osmanlı ordusunda silah altında bulunanlara aittir. Bunların arazileri yerel hükümetin düzenlediği sahte vekâlet ile 1892'de Baron Edmond'un vekili Simon Jourdain'e satılmıştır.[417] 'Alma ile Maruteh köylerindeki arazinin bin dönümü Câ'ûne'nin (Rosh Pinnah) genel sorumlusu Yehoshua Ossowetzky tarafından satın alınmıştır.[418]

Raporun içeriğinden Filistin'deki Osmanlı idaresinin Hükümet tarafından verilen direktifleri, yerine getirmekte kararlı olduğu görünmektedir. Bu bağlamda, Akkâ Sancağı Mutasarrıfı Mehmet Muharrem'in Akkâ Defter-i Hakanî Memuru Abdullah, Vergi Memuru Mehmet ile Meclis-i İdare Azasından Abdülfettah Sadi Efendi'ye verdiği, 8 Ocak 1899 tarihli şu talimat açıklayıcıdır.

***Hazine-i celîleden... mucib 9 maddeyi havi verilmiş olan... mündericâtının bi't-tahkik keyfiyetin arz ve işârı vilâyet-i celîleden idare ve inba buyurulmakla Hayfa Kazası'na müzâf kur'aya ait olup melfûf varakada suretleri muharrer mevaddın tahkikine zât-ı şeriflerinin memuren tayin ve izamları Meclis-i İdare-i Liva'ca bi't-tensib etmekle hemen Hayfa'ya azimet hatır ve gönüle bakmayarak keyfiyetin tedkik ve tahkikiyle netice-i hâsılanın kanaat olacak surette ba-rapor beyanına müsaraât olunması ve Nâşid Paşa veresesi tarafından satın alındığı iddia olunan 'Atlit Karyesi arazisinin Museviler tarafından ebniye inşa olunub olunmadığının keşfi için mahalline gönderilecek heyetle beraber bulunmak üzere Defter-i Hakanî Memurunun izâmı mezkûr Hayfa Kaymakamlığı'ndan bildirilmişse de Heyet-i***

[416] Efraim Orni- Shaked Gilboa, "Ein Zeitim", *EJ*, VI, Second Edition, New York 2007, s. 264.
[417] Tellioğlu, *age*, s. 131.
[418] Schama, *age*, s. 164.

***mezkûre ile beraber cümlenizin bulunması daha münasip olacağı Meclis-i mezkûrdan ilave-i dermiyân olunmasına ve keyfiyet mahalli Kaymakamlığına yazılmış olmakla ol vecihle ifayı muameleye himmet buyurulması siyakında tezkere tekrîm kılındı.***[419]

Beyrut Valiliği, Hayfa Kazası'nda, Rothschildlerin arazisindeki muhacir Museviler hakkında, yukarıda hazırlanan raporda eksik kalan kısımlar için bu defa, yeni bir görevlendirme yapılmasını istemiş ve Akkâ Meclis-i İdaresi de gereğini yerine getirmiştir. Yapılacak tetkikat esnasında *hatır ve gönüle bakmayarak* işin yürütülmesi de bilhassa ihtar edilmiştir. Daha önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz ve Raşit Naşit Paşa veresesince, Rothschildlere satılan araziye, Musevilerin bina inşa edip etmediklerini de kontrol etmek için, başka bir heyet teşkil olunduğunu da belgeden öğreniyoruz. Hayfa Kaymakamlığı, burası için yapılacak tahkikâtta, Defter-i Hakanî Memuru Abdullah'ın da bulunmasını Mutasarrıflıktan istemiştir. Akkâ İdare Meclisi bu isteği de görüşmüş ve Hayfa köyleri için hazırlanan heyet üyelerinin, 'Atlit'te bulunmasının yararlı olacağına karar vermiş ve görevlileri bölgeye göndermiştir. Yukarıda isimleri yazılan Heyet, yaptıkları incelemelerde bilhassa Rothschildlerin, en çok önem verdikleri yerleşim merkezi olan Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) yeni yapılan binaların durdurulmasını istemiştir. Ayrıca, daha evvelki raporda, kayıt dışı kalanlar da bu sefer kayıt altına alınmıştır. Heyet, tarlalardan elde edilecek ürüne de aşar vergisi tayin etmiştir. Söz konusu Heyet'ten Abdülfettah Sadi Efendi'nin hazırladığı, 24 Nisan 1899 tarihli rapor aşağıdadır.

***...Bana verilmiş olan 9 maddeyi havi lâyiha mündericatının bittahkik keyfiyet arz ve işârı Vilâyet-i celîlelerinden varid ve izbar buyrulmakla lâyihanın Hayfa Kazasına müzâf kuraya ait olup melfûf varakada suretleri muharrer mevaddın ve 'Atlit Karyesi arazisinde Museviler tarafından ebniye inşa ve sinagog olunup olunmadığının ilave-i bi't-tahkik keyfiyetin arz ve beyanı hakkında şeref tasdir buyrulan irade-i samiye-i âliye-i***

[419] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 27 Kanun-ı Evvel 1314/8 Ocak 1899.

*Mutasarrifileri üzerine Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'ne gidilerek emlâk ve arazileri birer birer keşif ile mesâhesi icra olunmakta işbu rapor bâlâsında gösterildiği vecihle Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabiinin cümle yekûnu 23.851 dönümden ibaret olduğu tapu kuyûduyla mesâhesinden anlaşılmış bundan 12.708 dönümü ve 3.173 dönümü dahi ahiren küşâd edilmekle cem'an 15.881 dönümü için Baron Rothschild namına senedât verilmiş olduğu kuyûdâtından ve mütebakîsi olan 7.970 dönümden 5.010 dönümü badezin küşâd ile eşcâr ve kürüm gars edilmiş ve küsur 2.960 dönümlük mahallerde henüz açılmış olduğu anlaşılmıştır. Lâyiha-ı mütekadîmenin birinci maddesinde Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nde mevcud bulunan şarap fabrikalarının vergisi vâridatı nisbetinde olmadığı ve ikinci maddesinde karye-i mezkûrede bir hayli üzüm ağaçları bulunduğu halde vergi defterlerinde tarla olarak mukayyed olup bahçe ve bağ tahvilinden dolayı vergisi terakki edebileceği gösterilmiştir.*

*Vergi defterleri tahkikâtdan geçirildikten müfredât ve keyfiyâtı bâlâda gösterildiği vecihle Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabi-i arazisinden 4.529 dönümün eşcâr ve kürümü vaktiyle vergi defterlerine geçirilmiş 8.319 dönümlük bağ ve bahçelerinde burada vergiye kayıd ve tertib olunmuştur. 9.053 dönüme kürüm ve eşcâr gars edilmiş ise de gars yeni olma hasebiyle ileride eşcârından intifa edildiği sırada tahriri icra kılınmak üzere bırakılmıştır. 2.960 dönümlük mahallerde henüz fetih ve küşâd edilmediğinden vergi tertibine mahal görünememiştir. Kura-i mezkûrede mevcud bulunan adet-i hanelerine kıymet takdir edildiği vergi defterlerinden anlaşılarak kıymetleri hadd-i itidâlde olmak hasebiyle... sarf-ı nazarla müceddeden inşa edilip henüz vergi tertib kılınmayan 10 haneye muhamminler marifetiyle kıymet vaz' ile defterine kayd edilmiştir. Mezkûr fabrikaya vergi defterlerinde muharrer 20.000 kuruşla marülarz 4.529 dönümlük meşcer tarlanın beher dönümüne 250'şer kuruş evvelce kıymet vaz' edilmiş ve işbu kıymet-i mevzu'alar emsâl gö-*

*rünenden dûn olması cihetiyle muhamminler vasıtasıyla hadd-i layığına iblağa teşebbüs olunmuş ise de ol sırada cânib-i âlî-i Vilâyetpenâhîleri Zemarin'e [Zikhron Ya'akov] teşrif buyurmuş ve tadilât için makam-ı aidesiyle muhabere edilmekte olduğundan netice-i hâsılaya tahviliyle müstecir olanların tahriri emir ve irade buyurulduktan nâşî şimdilik zamm ve tadilinden sarf-ı nazar edilmiştir. Lâyihanın üçüncü maddesinde gösterilen dut ağaçlarının da tahriri icra edilmiştir.*

*Dördüncüsünde inşası memnû' olan ebniyeler bila-ruhsat yapıldığı anlaşılmıştır.*

*Beşinci maddesinde Zemarin [Zikhron Ya'akov] Yahudilerinin 1,5 ve 3'er kuruş bedel mukabilinde almış oldukları 8.000 dönüm arazinin bedeli bin fazlasıyla 15.000 dönümde Musevilere teslim edildiği ihbar edilen araziye gelince icra edilen tedkikâtda Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nin ziraat ve felahat olunan arazi ile taşlık ve cebel yerlerinin yekûnü 7.225 dönümden ibaret olduğu tapu defterinden mukayyed olup edilen mesâhede mikdar ve dönümât kuyûduna muvafık çıkmıştır. Bunlardan bedel-i misil ile verilen 3.173 dönüm olup bunun 373 dönümü bila-ruhsat açılmış olması cihetiyle 25'erden ruhsatla açılarak küsur taşlıkların da beher dönümüne 3'er kuruş bedel vaz' edilmiş olduğu kuyûdâtdan anlaşılmıştır.*

*Tebaa-i Devlet-i 'Aliyyeden olup Hacize'de sakin Musevilerin vaktiyle ashâbından iştirâ eyledikleri Hacize arazisi dâhilinde mukaddema inşa edilmiş olan hanelerle taht-ı tasarruflarında olan Nakibat arazisi içinde kule şeklinde yapmış oldukları ahır ve samanlık mahalleri ve arazileri dahi keşf olundukta gars etmiş oldukları eşcâr ve araziler mezkûr hane ve ahır ve samanlıklar vergi defterlerinde mukayyed olan kıymet-i muhammeneleri hadd-i itidâlde bulunduğu görülmüş ve mezkûr ahır ve samanlıkların beheri 550 metre bu'ud mesafesinde ve arazilerin hududu dâhilinde olup bir mahzûr ve mevkiince ehemmiyeti haiz olmadığından ve yalnız bunların arazi-i*

***muatala'a üzerine bina ve inşa edilmiş olmasına nazaran işgal ettikleri yerlerden bedel-i misil ve öşrü tahsisi icab etmiştir.***

***Tafsilâtı bâlâda gösterildiği vecihle Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabii karyelerden bilaizin fetih ve küşâd edilip kürüm ve eşcâr gars edilen 5.010 dönümün hali hazırına göre beher dönümüne erbâb-ı vukûf marifetiyle 15 kuruş bedel-i misil takdir edilmiştir. Ve vergice henüz tahrir ve kıymetleri tahmin ve takdir edilmeyen beheri 7.319 dönüm meşcer tarlaların dahi beher dönümüne emlâk muhamminleri marifetiyle âlâsı 700 ve evsâtı 6 ve ednâsı 5'er yüz kuruş ve müceddeden inşa olunan 10 haneye dahi takdir olunan kıymeti muhammeneleri üzerinden bilhesab cem'an 17.313 kuruş 20 para müceddeden vergisinin vergi defterine kayıd ve tahrirle zîrleri alelusûl muhamminler tarafından… ettirilmiş ise de el-yevm Baron Rothschild'in yedinde bulunan mezkûr Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabii mezralarda tahminen 22.000 dönüm arazi ve 130 familya sakin olup bundan başka muhacir celb ve işkânına meydan verilmemesi Dâhiliye Nezareti celîlesinin iş'arı üzerine Vilâyeti celîleden mevrûd 19 Kanun-ı Sani 1309 [31 Ocak 1894] tarih ve 346 numaralı emirnâme-i 'aliyyesiyle merbut pusulada gösterilmiş ve mezkûr 22.000 dönüme 1.851 dönüm fazlasıyla 23.851 dönüm araziye vaz-ı yed oldukları halde 'Atlit Karyesi arazisini dahi almak istediklerinden bu ise emr-i müşarünileyhada ki mikdarın haricine çıkılmış olacağından bunun bir de el-yevm 60 hane fazlasıyla 190 hane aile sakin olduğu anlaşılmış ve elanda gerek tesviyen ve gerek münferiden inşaata devam edilmekte bulunmuş olduğundan bu bâbda … gelecek tedâbirin icrası menut-ı rey-i âlî bulunmuş ve 'Atlit Karyesi arazisi hakkında ircaa edilen tahkikât raporu da başkaca takdim kılındığı gibi vergi defteri dahi işbu raporla ma'an takdim-i huzur-ı Samileri kılınmakla olbâbda ferman.***[420]

[420] Belgenin baş kısmı çok silik olduğu için okunamamıştır. *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 12 Nisan 1315/24 Nisan 1899.

Rapora göre, Zemarin (Zikhron Ya'akov) ahalisine tayin edilen vergilerin yerinde olduğu, Musevilerin ruhsatsız pek çok bina inşa ettikleri, bazı dikili ağaçlar için hiç vergi vermedikleri kesinleşmiştir. Yine aynı bilirkişi tarafından hazırlanan durum özeti de şudur:

***Evvelen; Akkâ Sancağı'na tâbi Safed Kazası'na mülhak Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] Karyeleriyle Hayfa Kazası'na müzâf Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nde bir ipek ve iki şarap ve iki... fabrikaları mevcut olup vergileri vâridâtı nispetinde olmamakla emsâli nispetinde olursa müceddeden icra-i tahminleri iktiza eder.***

***Saniyen; mezkûr üç karyede bir milyonu mütecaviz üzüm ağacı mevcut bulunduğu ve şu ağaçlardan Musevilerin memâlik-i Mahrûse-i Şahane ile Avrupa'ya göndermekte olduğu meşhur şarap yapılmakta bulunduğu halde bu ağaçların arazisi Musevilerin iskânından evvel kâmekân tarla olarak vergi defterlerinde mukayyed olup hâlbuki her bir ağaca bir kuruş öşür vaz' olunsa bir milyon kuruş öşür vâridâtı hamil olacağı gibi arazinin tarladan bahçeye ve bağa tahvilinden dolayı vergileri dahi pek çok terakki edeceği dermiyândır.***

***Salisen; mezkûr üç karyenin arazisinde dahi 7-8 seneden beri dud ağacı dikilmişken henüz yetişmiş olmayup tahrir zamanında bulunduğu kıymet anlaşılacaktır.***

***Rabian; arazi-i emiriye de inşası memnû' olan ebniye-i cesime dahi ruhsatsız olarak bina olunmuştur.***

***Hamisen; Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi Musevilerinin 1,5 ve 3 kuruş bedel mukabilinde almış oldukları 8 bin dönüm arazinin iştirâsını bedel-i mezbûr muamelesiyle... talep etse de talebi vaki' olmadıktan başka... yalnız sekiz bin dönüm arazinin teslimine münhasır iken 15 bin dönüm teslim olunmuştur.***[421]

Hem yukarıda gösterilen etraflı rapordan hem de özetten Örgütün, projenin gerçekleşmesi için Zemarin (Zikhron Ya'akov) ve

---

[421] *BOA, ŞD*, No: 2292/34.

civarındaki muhacir Musevilere her türlü yolu kullandırdığı anlaşılmaktadır. 1899 yılına gelindiğinde Zemarin'in (Zikhron Ya'akov) ilk 16 yılı Baron Edmond'a 11 milyon franka mâl olmuştur. Yapılan bina ve fabrikalar dışında buraya 50 bin okaliptüs, 100 bin badem ve 20 bin dut ağacı dikilmiştir. Burası 1898'de 125 yerleşimci evi ve bini aşan nüfusuyla yerleşimciler arasında *küçük Paris* olarak adlandırılmıştır.[422]

Bu adil rapora rağmen, vergiler ve diğer hususlar hakkındaki kararları, yerinde bulmayan Rothschildlerin Zemarin'deki (Zikhron Ya'akov) Mezraa Müdürü Yakup Benjamin, Beyrut Vilâyeti'ne şu dilekçeyle, 11 Mayıs 1899 tarihinde başvurmuştur.

***Zemarin'e [Zikhron Ya'akov] esna-yı teşrif-i âlî-i fehimânelerinde orada bulunmuş olan Akkâ'dan mersûl bazı memurların bu köye mahsus olmak üzere icra edilmesini istedikleri tadilât-ı gayr-i kanuniyeden sarf-ı nazarla yalnız mücedded inşaat ve mektûm bir şey var ise onun üzerine muamele-i muktezîyenin ifası suret-i katiyede emr ü irade buyrulmuştu. Bu kere Akkâ Mutasarrıflığı'ndan Hayfa Kaymakamlığı'na gönderilen ve mezkûr heyetin icbarıyla Hayfa muhamminlerine mühürlettirildiği nefs-i muhamminler tarafından dahi huzur-ı fehimânelerinde sarahaten beyan olunan defterde Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] karye muhtarı tarafından kendilerine gösterilen ve bu sene gars edilen birkaç tarlanın magrûsât-ı cedîdesine mukabil beher dönümü üzerine ilaveten 500 ve 600 ve 700 kuruş fiyat takdir edilmiş ve hâlbuki nefs-i Hayfa'da arşınla satılan bu misillu arazi-i magrûseyi bu kıymetin rub'ı bile mevzu olmadığı halde bu kadar fahiş fiyat takdiri bu karye hakkında aşar tahmini ve zamm-ı fiyatı kat-i emrinde fahiş ve sairece tevali eden mağduriyetle artık bu karyenin harabiyetini istilzam edeceğinden ve bu muamele ise nizâmât ve kavanin-i muvazaaya menafi ve umumun müstezlil-i şefkat ve inayeti bulunan merahim-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî'ye mugayir ve rıza-yı hakkani-***

---

[422] Schama, *age*, s. 200, 207.

***yet-i iktiza-yı fehimânelerine muhalif olduğundan lütfen ve merhameten mağdurîn-i vakı'a-i ma'rûzanın ref'i emrinde istirham-ı atıfet-i celîlerine cüret olunur ol-bâbda.***[423]

Müdür Yakup Benjamin, 1899 yılında Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) dikim yapılmış olan tarlalara, dönüm itibarıyla, mahallî tahmin heyeti tarafından takdir olunan fiyatın fâhiş olduğundan şikâyet etmektedir. Bunun üzerine Vali Reşid Mümtaz, *icab-ı hak ve adalete tevfikan iktizasının ifa ve inbası* tavsiyesiyle, Akkâ Mutasarrıflığı'nı konudan haberdar etmiştir.[424]

Vilâyetle, Mutasarrıflığın yazışmalarına, bu defa o havaliye gitmiş ve tespitleri yapmış olan, Defter-i Hakanî ve Vergi memurları ile Meclis İdare azası Abdülfettah Sadi Efendi tarafından, 25 Mayıs 1899'da aşağıdaki derkenar düşülmüştür.

***İşbu emirnâme-i âlî-i Vilâyetpenâhî ve merbûtu Zemarin [Zikhron Ya'akov] Mezrası Müdürü Yakob Benjamin imzasıyla olan arzuhal mütala'a-i güzâr-ı acizânemiz oldu. Hazine-i celîlece menafi havi verilmiş olan lâyihada Hayfa Kazası'nda Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabii mezralarına ait mevaddın tahkikiyle keyfiyetin arz ve beyânı Meclis-i İdare-i Liva kararıyla tasdir buyurulan emr-i âlî-i Mutasarrıfileri üzerine karye-i mezkûreye azimetle evvel emirde vergi ve tapu defter ve kuyûdâtı üzerine tedkikât ve tahkikâta bi'l-ibtidâr mezkûr Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve tevabii ve mezralarının 23.851 dönüm raddesinde bulunan arazisinden 21.891 dönümlük araziye yeni ve eski olarak kürüm ve eşcâr-ı mütenevvia gars edilmiş olduğu bilmesâha anlaşılmıştır. Bundan 4.529 dönümüne vaktiyle vergi tertib edilmiş olmasından nâşî bunların tadili ileride icrası musammem olan tadilât talikle müstecir olanlara vergi tertibi irade-i şifahîye-i Vilâyetpenâhî üzerine bunların terkiyle 5-6 seneden beri eşcâr ve kürüm gars ile intifa edilmekte olan 7.319 dönümlük meşcer bağ ve bağçelerle müceddeden inşa edilmiş***

---

[423] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 29 Nisan 1315/11 Mayıs 1899.
[424] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 1 Mayıs 1315/13 Mayıs 1899.

*olan 10 bab musakkafât-ı kazadan intihab olunan 2 nefer erbâb-ı habere ile kaza emlâk muhamminlerinden 2 zât vasıtasıyla mezkûr 7.319 dönüm araziye ila âlâ ve evsât ve ednâ itibariyle 700 ve 600 ve 500 kuruş ve musakkafâta dahi emsâli ve değeri nisbetinde başkaca kıym-ı muhammeneleri dahi takdir edilerek ol-bâbda tutulan defteri muhammen-i mumaileyh taraflarından tasdik ve tahtim edilmiştir. Yeni gars olunmakla henüz intifa derecesine varmamış olan 9.043 dönümlük kürüm mahalleriyle henüz feth ve küşâd olunmayan 2.960 dönümlük mahaller için de şimdilik vergi tertibine mahal görünmemiş olmasıyla bunlar dahi terk edilmiştir ve Heyetimiz tarafından icbar edildiği arzu-hal-i mezkûrda dermiyân olunan muhamminlere gelince; bunlar okuryazar takımından olup kendi rey ve kararlarıyla tahmin-i takdir edilmiş ve defteri de taraflarından tahtim ve tasdik olu-nup taraflarımızdan hiçbir günâ icbar ve ısrar edilmemiş ve icbara da bir mahal görünememiş olup en çok vergisi tertip olu-nan mezkûr 7.319 dönümün beher dönümünde 182 üzüm ağacı mevcut olup bunlar eşcârda dörder batmandan 728 batman üzüm verir. Beher batmanı yirmişer para hesabıyla 364 kuruş hâsılât-ı senevîsi çıkan bir dönümlük mahalin beynennas mutad olan alım satım hesabıyla 10 seneliği 3.640 kuruş eder ki işte kıymet-i hakikiyesi bundan ibaret olduğu halde bu kere kürüm ve... mezkûreye vaz' edilen seddi derecesindeki kıymetin fahiş olamayacağı gibi icbar iddiası da sümmütedarik tertib edilmiş bir efkârdan ileri geldiği anlaşılmakta ise de ferman.*[425]

Şu halde, yapılan araştırmaya göre Zemarin (Zikhron Ya'akov) ve civarında 23.851 dönüm arazi muhacir Musevilere aittir. 21.891 dönümü eski ve yeni dikim bağlık ve çeşitli ağaçlarla doludur. 7.319 dönümlük arazide bulunan, vergiye tâbi olan maddeler üzerinde, bilirkişi marifetiyle fiyatlandırma yapılmış ve defteri ilgili taraflar onaylamıştır. Yeni ekilen ve dikilen 9.043 dönümlük yerler ile henüz ekilmeyen 2.960 dönümlük mahaller için vergi ta-

[425] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 13 Mayıs 1315/25 Mayıs 1899.

yin edilmemiştir. Vergilendirmeyi yapan bilirkişilere, hiçbir dayatmada bulunmadıklarını söyleyen Heyet üyeleri, biçilen fiyatın fahiş olmadığını örnekleriyle açıklamışlardır.

Şimdiki İsrail devletinin kuruluşunda, çekirdek rol oynadığı kabul edilen Zemarin (Zikhron Ya'akov) Köyü'ndeki gelişmelerin, bölgedeki Osmanlı idarecilerinin de dikkatinden kaçmadığı anlaşılmaktadır. Vergi konusundan sonra, Akkâ Mutasarrıflığı Rothschildlerin burada sahibi göründükleri arazi miktarının da belirlenenden fazla olduğu hususunda, Beyrut Valiliği'ni haberdar etmiştir. 21 Haziran 1899 tarihli yazı şöyleydi:

***Baron Rothschild namına Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi itası ve tasarruf edeceği arazide 130 hane halkı iskân etmek üzere ol-mikdardan fazla hane inşası dahi makam-ı âlî-i Vilâyetpenâhîlerinden şeref-mevrûd 19 Kanun-ı Sani 1309 [31 Ocak 1894] tarih ve 346 numrolu tahrirât-ı 'aliyyenin melfûfu olan Hariciye Nezareti celîlesinden Almanya ve Avusturya ve İtalya Sefaretlerine mersûl tezkere-i şifahîye suret-i mütercimesinin bir fıkrasında men' edilmiş iken mumaileyh Baron Rothschild'in şimdiye kadar Kaza-i mezkûr dâhilinde 23.851 dönüm arazi tefviz ve 190 hane inşa ve Musevi iskân ettirdiği ve bir taraftan da gerek tevsi'an ve gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğu şeref-bahş ve mevki-i tazîm ve icar olan 27 Nisan 1314 [9 Mayıs 1898] tarih ve 78 numrolu emirnâme-i devletleri üzerine tevabiiyle Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'ne izâm kılındıkları evvel ve ahir arz olunan Memurîn-i Tahkikiye tarafından mutî raporun bir fıkrasında beyan olunmuş olmakla mumaileyh Baron Rothschild'in hadd-i muayyeninden yani taht-ı mukavelede bulunan mikdardan fazla tefevvüz eylediği 1.851 dönüm arazi ve 60 hane ile sakinleri olan muhacirîn-i memnû'iye-i Museviye haklarında olunacak muamelenin arz ve istizanına mücaseret olunur.***[426]

---

426 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 9 Haziran 1315/21 Haziran 1899.

Baron Rothschild adına, vekili tarafından verilen 1893 tarihli dilekçede, Hayfa Kazası'ndaki arazinin miktarı ve iskân edilenlerin mevcudu belirtilmişti. Buna göre, Baron'un arazisi 22 bin dönüm ve içindeki aile sayısı 130'du. Hâlbuki son incelemelere göre Rothschildlerin bu kazada sahip oldukları arazinin miktarı 23.851 dönüm olarak tespit edilmişti. Yine yapılan incelemede, hane sayısı 190 olarak saptanmıştı. Hükümet, 22 bin dönüm araziye ve 130 aileye izin vermişti. Şu halde, 1.851 dönümlük fazla arazi ve 60 fazla hane ne olacaktı? Bu hususta, Vilâyet İdare Meclisi'nde alınan şu karar, Beyrut Valiliği tarafından 18 Temmuz 1899 tarihinde Sadaret'e iletilmiştir.

***Baron Rothschild namına Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi itası ve tasarruf edeceği arazide 130 hane halkı iskân etmek üzere ol-mikdardan fazla hane inşası Hariciye Nezareti celîlesinden Almanya ve Avusturya ve İtalya sefaretlerinden mürsel tezkere-i şifahîye suret-i mütercimesinin bir fıkrasında men' edilmiş iken mumaileyh Baron Rothschild'in şimdiye kadar Kaza-i mezkûr dâhilinde 23.851 dönüm arazi tefevvüz ve 190 hane inşa ve Musevi iskân ettirdiği ve bir taraftan da gerek tevsi'an ve gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğu tevabi'iyle Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'ne izâm olunan Memurîn-i Tahkikiye tarafından mutî raporun bir fıkrasında beyan olunmuş olmakla mumaileyh Baron Rothschild'in hadd-i muayyenden yani taht-ı mukavelede bulunan mikdardan fazla tefviz eylediği 1.851 dönüm arazi ve 60 hane ile sakinleri olan muhacirîn-i memnû'iye-i Museviye haklarında ne suret muamele olunmak icab edeceği Akkâ Mutasarrıflığı'ndan mevrûd tahrirâtda istizan olunmuştur. Ma'lûm-ı sami-i Sadaretpenâhîleri buyrulmuş olduğu üzere bu cihetlerde muhacirîn-i Museviye iskânı emrindeki memnû'iyet ve Baron-ı mumaileyhe bir hadd-i ma'lûm dairesinde verilen mezuniyet hilâfına olarak bu suretle fazla arazi tefevvüzüne ve mesâkin inşasına ve muhacirîn-i Museviye iskânına meydan verilmesi katiyen gayr-i caiz iken mukaddema nasılsa gösterilmiş olan müsamaha ve***

***müsahale-i hilâf-ı memnû'iye böyle bir yolsuzluğun vuku'una meydan bırakmış ve binaenaleyh memnû'iyet-i vaka'nın tamamen tamami-i muhafaza-i ahkâmı için fazla tefevvüz olunan arazinin istirdadı icap ederse de memurîn-i aidesinin adem-i mübalâtından münbais ve aradan tûl-i zaman geçmiş olan böyle bir işte şimdi bu tarike gidilmekten bir netice istihsali dahi şanına teemmül olmasına nazaran Meclis-i İdare-i Vilâyet kararıyla arz ve istizan-ı muameleye mübaderet kılındı ol-bâbda.***[427]

Beyrut Vilâyeti, mevcut durumun verilen direktiflere uymadığını ve ilgili memurların aldırmazlığından kaynaklandığını söylemektedir. Vilâyet, muhacir Museviler ve Rothschildlere ilişkin olarak başından beri izlenen yöntemi, bu kere de tekrar etmekte beis görmemiştir. Vilâyete göre, hem işin üzerinden uzun zaman geçmiş, hem de fazla arazinin geri alınması yolu uygun bir çözüm olarak görünmemektedir.

## Yolsuzluk Yapan Memurların Cezalandırılması İsteniyor

Sadaret, Zemarin (Zikhron Ya'akov) ve civarındaki yolsuzluk hakkında yapılacak başka şeylerin olduğunu düşünmektedir. Nitekim Sadaret'in bu konuda, hiçbir zaman uygulanamayacak tedbirleri de içeren, 15 Ağustos 1899 tarihli yazısı şöyledir:

***Baron Rothschild'e Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi tefviz edilmemesi ve tasarruf eyleyeceği arazide nihayet 130 hane halkı iskân etmek üzere 130'dan fazla hane yaptırılmaması karar-ı kat'i icabâtından iken mumaileyhin Kaza-i mezkûr dâhilinde şimdiye kadar hilâf-ı memnû'iyet olarak 1.851 dönüm fazla arazi tefevvüz ve mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o mikdar muhacirîn-i memnû'iye iskân ettiği gibi bir taraftan da gerek tevsian gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğu 10 Rebiülevvel 1317 [19 Temmuz 1889] tarihli 57 numrolu tahrirât-ı atûfilerinden anlaşılıp 21***

[427] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 6 Temmuz 1315/18 Temmuz 1899.

*Cemaziyelevvel 1311 [30 Kasım 1893] tarihinde Dâhiliye Nezareti celîlesinden ba-tahrirât Vilâyet-i behiyelerine de tebliğ edilmiş olduğu vecihle bir çok muhacirîn-i Museviye Suriye, Beyrut ve Kudüs cihetlerine giderek orada tavattun ve tebaa-i ecnebîyeden olan hemmezheplerini peyderpey oralara celb ve iskân etmekte oldukları cihetle atiyen bundan bir mahzûr tevellüdüne mahal bırakmamak üzere muhacirîn-i Museviye'nin kabul ve iskânları ve yerli ve ecnebî Musevilerin oralarda emlâk ve arazi tefevvüz hususunda evvelce ba-İrade-i Seniyye Cenâb-ı Hilâfetpenâhî ittihaz olunan memnû'iyet-i kat'iyenin muhafazasına derece-i nihayede dikkat ve itina edilerek ancak oralarda evvelden beri ikamet edip muhaceretleri memnû' Museviler adadına dâhil bulunmadığı mübeyyen mensup olduğu devlet konsolotasından ita ve hükümet-i mahalliyece tasdik bir şehadetnâme ibraz eden ve bundan maada iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bunda o nevi Musevilerin ikametine müsaade edileceğine ve haric-i şehirde ise oraya Musevi muhacir ve mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme veren ecnebî Musevilerin emlâk iştirâ edebilmelerine mümana'ât olunmaması ve maheza beyânat-ı vakı'alarına ve şerait-i muharrereye mugayir bir hâl ve harekette bulunanlar hakkında hükümet-i mahalliyece mücazât ve tedâbir-i lâzımenin tertip ve icrası ve mumaileyh Baron Rothschild ile eşhâs-ı saire bu mukarrerâta tevfik-i harekete razı oldukları ve artık muhacir celb ve iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ etmiş oldukları arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyesinin ifası Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla evvelce duhûl ve tavattunları memnû' Museviler gelirse kabul olunmayıp katiyen red ile keyfiyetin derhal telgrafla Babıâlî'ye inbası ahiren suret-i müekkedede tebliğ ve Rothschild namına iştirâ edilen arazinin dönüm ve mevkiini ve bunlarda sakin olan familyaların adedini mübeyyen vekili tarafından verilen pusulanın sureti mumaileyhin bundan başka arazi teferruğ ve mezkûr pusulada muharrer Musevilerden maada muhacir celb ve iskân edebilmesine kati-*

*yen meydan verilmemek üzere tespit olunmuş ve mukarrerât-vaki'nin harfiyen tatbiki la-büdd bulunmuş olduğu halde Baron Rothschild'in mezkûr pusula haricinde arazi ve mesâkin iştirâ ve inşa ve aded-i muayyenden fazla Musevi'ye müsamaha olunması asla rehin-i cevaz olamayıp bu gibi müsalahatın devamı bilahere netayic-i muzırra tevlid edebileceği bedihi ve binaenaleyh bu bâbda yolsuzlukta bulunan memurların emsâline mucib-i ibret ve intibah olmak üzere mücazât-ı şedideye çarpılmaları muktezî olduğundan serian tahkikât icrasıyla salifüzzikr fazla arazi ve büyûtun Baron Rothschild tarafından tefevvüz ve inşası ve aded-i mazbutadan ziyade Musevinin iskânı hususlarında müsamahada bulundukları yahut ifâ-yı vazifede mübalatsızlıkları tebeyyün edecek memurların hemen işten el çekdirilerek taht-ı muhakeme olunmaları zımnında alelusûl icab eden muamelâtın sürat-i icrası ve pusula haricindeki arazi ve emakin ve muhacirîne gelince; mumaileyh Baron Rothschild mukaddema verdiği sabıkü'l-bahs pusulada muharrer mikdardan ziyade arazi tefevvüz ve hane inşa ve Musevi iskân etmeyeceğini ifade ve temin etmiş olduğu cihetle şu taahhüdünün muhafazası mütehemmin ve lehinde fazla olan arazi ve mesakinin ve bunları iştirâdan memnû' olmayan eşhâs-ı saireye nihayet bir sene zarfında füruht etmediği ve nüfus-ı zaide kezalik müddet-i mezkûre içinde oradan çıkarılmadığı takdirde muamele-i kanuniye icra olunacağının Baron Rothschild'in vekillerine suret-i katiyede tefhimle mukarrerât-ı vakanın tatbik ve muhafaza-i ahkâmında zerreten mütekasül ve tesahülleri görülür ise haklarında kanunun tayin ettiği mücazâtın eşedd-i ihtiyar ve icra olunacağının merkez ve mülhakat-ı vilâyetçe icab eden memurlara ekiden ve şediden tekrar tebliğiyle bu bâbda cüzi bir kusuru görülen olursa igmâz edilmeyip usulü dairesinde hemen işten el çektirilerek taht-ı muhakemeye alınması...*[428]

[428] Belgenin devamı silik olduğu için okunamamıştır. *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 3 Ağustos 1315/15 Ağustos 1899.

Sadaret önce, muhacir Museviler hakkında, başından beri yapılan işlemleri hatırlatmıştır. Verilen emirlerin, harfiyen yerine getirilmesini istemiştir. Fazla arazi edinme ve taahhüdden fazla muhacir Musevinin iskânını, kabul edilemez bulmuştur. Bir taraftan da Rothschildlere, arazi satışında özensiz davranan memurların işten el çektirilerek, süratle icap edenlerin yerine getirilip muhakeme edilmelerini bildirmektedir.

Bu defa aynı mesele etrafındaki yazı, Dâhiliye Nezaretine de gönderilmiş ve konunun devamlı şekilde takibi istenilmiştir. 17 Ağustos 1899 tarihini taşıyan Sadaret yazısında şöyle denilmektedir.

***Baron Rothschild'in Hayfa Kazası dâhilinde hilâf-ı memnû'iyet 1.851 dönüm fazla arazi tefviz ve mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o mikdar muhacirîn-i memnû'a iskân ettiği gibi bir taraftan da gerek tevsian gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğu Beyrut Vilâyeti celîlesinin işârından anlaşılmış ve muhacirîn-i Museviye'nin Memâlik-i Şahane'ye kabul ve iskânları hususunda ba-İrade-i Seniyye Cenâb-ı Hilâfetpenâhî müttehiz olan memnû'iyetin muhafazasındaki ehemmiyete binaen Vilâyet-i müşarünileyhaya cevaben tathir olunan tahrirâtın sureti leffen savb-ı devletlerine gönderilmiş olmakla mündericatına tevfikan Nezareti celîlerini dahi takibat-ı mütemadiye icrasıyla bu maddenin vesaya-i vakı'a dairesinde hüsn-i suretle tesviyesi ve badezin merbut pusulada irade-i âlîyye mucibince hilâf-ı memnû'iyet ahvâlin vuku'una meydan verilmemesi esbâbının istikmaline himmet*** [429]

### Yine Uygulanamayan Tedbirler...

Sultan Abdülhamid'in Filistin meselesine ilişkin olarak, 1892 yılından başlayarak gösterdiği kararlılık, Sadaret yazısına da yansımış görünmektedir. Fakat yukarıda sözü edilen pek çok sebepten

---

[429] *BOA, BEO*, No: 1357/101739, 5 Ağustos 1315/17 Ağustos 1899.

ötürü, mücadelede istenilen mesafe alınamamaktadır. 1878 yılından sonra, Filistin'e iskân hususunda, çok ciddi kazanımlar elde eden muhacir Musevilerin örgütlerine karşı, daha çok yazışmalarda kalan bir takım yasaklamalar getirilmektedir.

Dâhiliye Nezareti'nin bu yoldaki bir yazısı, 2 Eylül 1899 tarihinde Suriye Valisi ve Kudüs Mutasarrıfına gönderilmiştir. Muhacir Musevi örgütlerine karşı dikkatli olunması gerektiği vurgulanan yazıda, direktifleri yerine getirmeyen memurlara şiddetli ceza uygulanacağı da ihtar edilmektedir. Söz konusu yazı şudur:

***Baron Rothschild'in Hayfa kazası dâhilinde hilâf-ı memnû'iyet fazla arazi tefevvüz ve mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve muhacirîn-i memnû'a iskân ve iva ettiği gibi bir taraftan da gerek tevsian ve gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğu Beyrut Vilâyeti 'aliyyesinin işârından anlaşılmasına ve muhacirîn-i Museviye'nin Memâlik-i Şahane'ye kabul ve iskânları hususunda ba-İrade-i Seniyye Cenâb-ı Hilâfetpenâhî müttehiz olan memnû'iyetin muhafazasındaki ehemmiyete binaen Vilâyet-i müşarünileyhaya cevaben tastir buyrulan tahrirât-ı samiye suretinin irsaliyle mündericâtına tevfikan takibât-ı mütemadiye icra ve bu maddenin vesaya-ı vak'a dairesinde hüsn-i suretle tesviye ve ifâsı ile badezin hilâf-ı memnû'iyet ahvâl vuku'una meydan verilmemesi esbâbının istikmali şeref tevarüd eden 5 Ağustos 1315 [17 Ağustos 1899] tarihli ve 1676 numrolu tezkere-i samiyede izbar buyrulmuştur. Salifü'l-beyan tahrirât-ı samiyenin bir sureti leffen savb-ı âlî-i daverîlerine de irsal kılındığından ve arz-ı Filistin'de mumaileyh Baron ve saire namlarına arazi tefvizi ve ecnebî muhacirîn-i Museviye iskânı hakkındaki memnû'a evvel ve ahir tebliğ edilmiş olduğundan oraca da memnû'a-i müttehaza ahkâmının muhafazasına itina ve dikkatle salifü'z-zikr tahrirât-ı samiye ile Vilâyet-i müşarünileyhaya tebliğ buyrulmuş olduğu üzere mukarrerât-ı müttehazanın tatbik ve muhafaza-i ahkâmında zerrece tekâsül ve tesâhülleri görülen memurîn haklarında kanunun tayin ettiği yeni mücazâtın eşedd-i istihbar-ı ihtiyar edileceğinin merkez ve mülhakat me-***

***murlarına ekiden tebliği ve bu bâbda cüzi bir kusuru görülenler olursa hemen işten el çektirilip taht-ı muhakemeye alınması lâzım geleceğinin beyanına ibtidâr olundu ol-bâbda.***[430]

Belgelerden ortaya çıktığına göre Hükümetin, Filistin meselesine ilişkin olarak izlediği yolun hiçbir şekilde taviz vermemek ve müsamaha göstermemek olduğu anlaşılmaktadır. Rothschildlerin fazla olarak sahip oldukları arazi ve yerleştirdikleri Musevi muhacirlerin, izin verilenden fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Beyrut Vilâyeti İdare Meclisi bu konuda müsamahakâr bir yol izlenmesi kararına varmıştır. Fakat Sadaret, bu yöntemi uygun bulmamış ve yeniden tahkikât yolunu tavsiye etmiştir. Bunun üzerine, Hayfa'da bulunan Rothschild arazileri ve köylerinde yeniden sayıma girişilmiş olduğu belgelerden izlenmektedir.

Rothschildlerin, hükümetin aldığı tedbirlere rağmen projelerini gerçekleştirmeğe ısrarlı biçimde devam ettikleri anlaşılmaktadır. Daha önceki sayfalarda sözü edilen, Hayfa Kazası'na bağlı 'Atlit Köyü'nü satın almışlar ve muhacir Musevi iskân etmeye başlamışlardır. Hâlbuki satışın gerçekleşmemesi için birçok girişimde bulunulmuştu. Fakat diğer yerlerde olduğu üzere burada da Hükümet, sonuç alamamıştır. 'Atlit arazisi, satın alındıktan sonra Yahudiler, köyde bulunan yerli halkı başka yerlere göç ettirmek için baskı yapmaya da girişmişlerdir. Köy halkı, bu taciz ve baskıların son bulması için Sadaret'e dilekçe ile başvurmuşlardır. Dâhiliye Nezareti de 20 Mayıs 1899 tarihli yazıyla Beyrut Vilâyeti'ne konunun etraflıca incelenmesi için direktif vermiştir.[431]

Dâhiliye Nezareti, Beyrut Valiliği'ne 25 Ağustos 1899 tarihiyle Akkâ Mutasarrıflığı'ndan gönderilen ve aşağıda gösterilen yazıyla, dilekçede şikâyet konusu olan maddeler hakkında ve 'Atlit'teki kale için neler yapılması gerektiğini bildirmiştir.

***Suriye Valisi esbak Nâşid Paşa merhum tarafından cebren Rothschild'e mensub Elie Scheid'e satılmış olan Hayfa Kazası'na***

---

[430] *BOA, DH. MKT*, No: 2242/15, 21 Ağustos 1315/2 Eylül 1899.
[431] *BOA, DH. MKT*, No: 2205/25, 8 Mayıs 1315/20 Mayıs 1899.

*tâbi 'Atlit Karyesi arazisinin keyfiyet-i bey' ve füruğu hakkında ahalinin bileceği var ise ait olduğu mahkemeye müracaatla o zaman dava etmeleri lüzûmunun kendilerine tefhimiyle mahkemeden sâdır olacak hüküm tatbik ve muamele-i ifası ve şu kadar ki bu işte devletce aranılacak şey Musevi iskânı memnû' olan mezkûr mahalle katiyen Musevi muhaciri iskân ettirilmemesi maddesi olduğundan netice-i hükme göre senedâtının hîn-i itasında bunun taht-ı temine alınması ve bir de yerli ve ecnebîden kimsenin geçmesi caiz olamayacağı ve enkâzı Baron Rothschild'in adamları tarafından istimâl edilmekte olduğu Makam-ı vâlâ-yı Seraskerî'den işâr olunan kale arsalarıyla araziye vuku'bulan tecavüzât ve müdahalâtın hemen men'iyle kıla'-ı atikenin cihet-i askeriyeye teslimi, 1 Ağustos 1315 [13 Ağustos 1899] tarihli ve 271 numaralı zeyl-i âli-i Vilâyetpenâhîleri ile tebliğ buyurulan Dâhiliye Nezareti celîlesinin tahrirât-ı âlîyyesinde emr ve işâr buyurulmuştur.*

*Karye-i mezkûr arazisinin tapu senedâtı henüz verilmemiş ve nısfı esasen mahlûl bulunmuş iken eşcâr gars edildiği ruyet olunduğundan öyle bir teşebbüs olunduğu halin men'iyle keyfiyetin bittahkik arz ve işârı hakkında sebk eden emir ve işâr-ı devletleri üzerine cevaben arz ve takdim olunan 151 numara ve 12 Mayıs 1315 [24 Mayıs 1899] tarihli mazbata da Baron Rothschild'in Hayfa'da tefevvüzüne Babıâlî'ce müsaade olunan arazi mikdarından şimdiye kadar uhde-i tasarrufuna hayli fazla arazi geçirdiğine ve hususuyla işbu 'Atlit Karyesi kıla'-ı atikeden ve el-haletü hazihde Filistin kıtasının nikât-ı mühimme-i sahiliye ve askeriyesinden madûd idüğüne ve zahirde meşhur olanlarından ma'ada hafriyât ve taharrîyât-ı lâzıme icrası halinde pek çok zi-kıymet asâr-ı atika zuhuru kanunen melhûz bulunduğuna göre kimsenin yedine vela sima eyâdî-i ecânibe geçmesindeki her türlü mehazir-i maddiye ve maneviye ve siyasîye müstağni-i arz ve izan olduğu ve ol-bâbdaki İradât-ı Seniyye-i Hazret-i Padişahî ve bunca evâmir-i mania-i resmiye ile mehazir-i müteaddide-i müstakileye karşı ber-vech-i ma'rûz Filistin sahilinin ruhu*

*mesabesinde olan böyle en nazik ve mühim bir mevki-i askeriyesinin kıt'a-i mezkûreye amâl-i harisânesi ma'lûm ve müsellim olan Fransa tebaasından mumaileyh Baron Rothschild'e tefvizi ve cihât-ı mine'l-vücuh caiz olamayacağı gibi zaten oralardaki mübaya'âtdan maksad-ı aslî birer vesile ile peyderpey muhacirîn-i Museviye iskânı kaziyesi idüğü emsâliyle mübrehen olduğu cihetle Erkan-ı Harbiye-i Askeriye ile Müze-i Hümâyûn'a ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlesi memurîn-i muktediresinden mürekkeb bir Heyet-i Mahsusa marifetiyle mezkûr 'Atlit ile civarı mahallerce keşfiyât ve mesâhat-ı lâzıme ve mükemmele bilicra haritasının tanzimi ve bilahere hud'a ve desise ile ecnebîler eline geçmemek ve muhacirîn-i Museviye iskân edilmemek üzere Çiftlikât-ı Hümâyûna ilavesi ve heyet-i mecmu'ası itibarıyla Saltanat-ı Seniyye namına sened itası halen ve istikbalen vücud... melhûz ve mutasavvur olan mehazir-i adide-i siyasîyenin önü alınmış olacağından bahisle iktizasının icrası lüzûmu tafsilât-ı sairesiyle beraber arz olunmuş olduğuna ve şimdiye kadar keyfiyetin taraf-ı âlî-i Vilâyetpenâhîlerinden Babıâlî cânib-i samisine arz ve inha buyurulmuş olacağı derkâr olmakla beraber işin irade-i fâsid-i tezkâr olan ehemmiyet-i fevkalâdesine nazaran Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dairesi'nin ol-bâbdaki mazbatası tafsilât-ı ma'rûzaya henüz kesb-i ıttılâ' edilmeksizin yalnız zikr olunan Musa Sudi ve rüfekasının çektikleri telgraf üzerine mesalih-i adiye-i saireye kıyasen alelusûl verilmiş bir kararı mutazammın olup bilfarz müştekî olan ahalinin usûlü dairesinde mehâkime müracaatları maddesi kendilerine tebliğ ve ihtar olunsa bile işin...*[432]

Dâhiliye Nezareti'nin Beyrut Valiliği'ne yönelik yazısından, şu hususlar meydana çıkmaktadır. 'Atlit Köyü'nden, Hükümet'e dilekçe verip, Rothschild'i şikâyet edenler Musa Sudi ve arkadaşlarıdır. Başvurularında, 'Atlit Köyü arazisinin, daha evvel Suriye Valiliği yapan Raşit Naşit Paşa tarafından zorla ele geçirildiğini söylemişlerdir.

---

432 Belgenin devamı silik olduğu için okunamamıştır. *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 13 Ağustos 1315/25 Ağustos 1899.

Böyle olsa da bu mesele mahkemede çözülmelidir. Dolayısıyla, Rothschild'in Vekili Elie Scheid tarafından satın alınan bu arazinin devri mümkün değildir. Dâhiliye Nezareti, kendilerini ilgilendiren hususun başka olduğunu söyleyerek, Valiye şu tavsiyede bulunmaktadır. Musevi iskânı men' edilmiş bu yöreye, kesinlikle muhacir Musevi iskân ettirilmemelidir. Arazinin tapusu daha verilmediğine göre, Musevi muhacir iskân ettirilmeyeceğine dair Rothschild'den bir taahhüd alınmalıdır. 'Atlit Kalesi ve arsalarına Musevilerin el atmaları hemen önlenmeli kale, cihet-i askeriyeye teslim edilmelidir. Dâhiliye Nezareti, daha evvelki yazılarında bu yolda direktif vermiştir. Kale, Seraskerlik makamının ifadesine göre, *Filistin sahilinin ruhu* derecesindedir. Zaten bölgede arazi satın alımının maksadı, peyderpey buralara muhacir Musevileri iskân etme davasıdır. Kale ve çevresinin Çiftlikât-ı Hümâyûna ilave edilmesi için de çalışmalar yapılmaktadır.

'Atlit Kalesi ve civarındaki arsaların Rothschildlerden istirdadı için Sadaret; Dâhiliye, Defter-i Hakanî ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretleriyle, Seraskerlik makamına 12 Temmuz 1899 tarihinde tebligatta bulunmuşsa da 17 Ekim 1899 tarihli tezkireden, bu tarihe kadar, ilgili yerlerden herhangi bir cevap alınamadığı meydana çıkmaktadır.[433]

Dâhiliye Nezaretinden, 19 Kasım 1899 tarihinde Sadarete gönderilen yazıda, sayıma ilişkin olarak Rothschildlerin vekilinin telaşı da ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen yazı şöyledir:

***Akkâ ve Safed'den gönderilen memurlar tarafından Baron Rothschild'e ait arazi ve emlâk ile nüfusun icra-yı tahririne mübaşeret olunduğundan mumaileyh ma'lûmât ita edinceye kadar emr-i tahririn tatili ve işin sene nihayetine kadar tehiri mumaileyh Baron'un vekil-i emlâki Fozmir imzasıyla huzur-u âlî-i Sadaretpenâhîlerine ba-takdim tevdi buyrulan telgrafnâmede istida olmasıyla lede'l-istilam Beyrut Vilâyeti'nden bu kere gelen telgrafnâmeden Baron Rothschild'in Safed'deki kurasında***

433 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 5 Teşrin-i Evvel 1315/17 Ekim 1899.

***mutavattun Museviler hakkında 4 Ağustos 1315 [16 Ağustos 1899] tarihli yazılan emirnâme-i sami-i Sadaretpenâhîlerinin fıkra-i ahiresi icrası mucibince tahkikât icra olunmakta ise de bunun kendilerine dokunur ciheti olmadığı ve bu tahkikâtın şimdiden icrası maslahaten labüdd idüğü beyan olunmuştur. Olbâbda.***[434]

Rothschildlerin Vekili, Akkâ ve Safed'de bulunan köylerde yeniden sayım yapılmasından endişeye düşmüş ve Sadaret'e işin yıl sonuna kadar ertelenmesini ve bu hususa dair, Baron Rothschild'in bilgi vermesini beklemelerini önermiştir. Hükümet ve Saray bu isteğe olumlu bakmışlardır. Vekilin gösterdiği telaşın sebebi, gerçeğin ortaya çıkmasıdır. Çünkü söz konusu köylerde inşa edilen binalar, izin verilenin çok üzerindedir. Bunun gibi muhacir sayısı da iskânına müsaade edilen rakamın bir hayli üzerindedir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, bu konuya dair araştırma yapılmış, gerçek ortaya çıkmış fakat yasaklara uymayanlar hakkında hiçbir işleme başvurulamamıştır.

### Câ'ûneli İshak Feldman Rothschildlerin Maksadını İfşa Ediyor

XX. yüzyılın başında, Filistin meselesine dair önemli bir gelişmenin olduğu belgelerden izlenmektedir. Osmanlı Hükümeti, son 15 yıldan beridir, Filistin'deki Musevi hareketlerinin maksadına dair bir hayli bilgi sahibi olmuştu. Bundan önceki sayfalarda görülen belge ve bilgiler, bu konuyu tam anlamıyla ortaya koymaktadır. Fakat muhacir Museviler ve örgütleri cephesinden, Filistin meselesinin içyüzünü ortaya çıkarmak, bilhassa önemliydi. Bu fırsat, 1899 yılı sonlarında ve 1900 yılı başlarında ortaya çıktı. Safed ahalisinden ve muhacir Musevilerden İshak Nevsin bin Davut Hirsch, kendiliğinden Akkâ Kumandanlığı'na gelmiş ve Filistin'deki Musevi örgütlerinin, o güne değin yaptıklarını, niyetlerini açıklıkla anlatmıştır. İshak'ın itirafları, Akkâ Redif Kumandanlığı'ndan, başında önceki

[434] *BOA, DH. MKT*, No: 2273/31, 7 Teşrin-i Sani 1315/19 Kasım 1899.

Sadrazamlardan Ahmet Cevat Paşa'nın bulunduğu Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti'ne, buradan da Seraskerliğe gönderilmiştir. Serasker Rıza Paşa da aşağıdaki üst yazıyla, itirafları 6 Ocak 1900'de II. Abdülhamid'e iletmiştir.

***Hayfa ve Safed ve Yafa Kazalarında Baron Rothschild tarafından istimlâk olunan arazide tesis kılınan karyeler ve oralarda iskân edilen muhacirîn-i Museviye ile mumaileyh Baron Rothschild'in memurları hakkında bazı ihbarât-ı mühimmeyi mutazammın Akkâ Redif Kumandanlığı'ndan Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i celîlesine ve oradan taraf-ı aciziye irsal olunan tahrirât ile melfûfâtının suret-i mahreceleri meşmûl-i nigâh-ı âlî buyrulmak üzere leffen arz ve takdim kılınmış olmağla ol bab da emr ü irade efendim hazretlerinindir.***[435]

Serasker tarafından önemli görülüp, Saray'a da gönderilen İshak Nevsin'in itirafları, soru-cevap şeklinde düzenlenmiştir. Fransa'dan, Filistin'e göç eden ve fakat örgütün faaliyetlerini onaylamayan İshak, kendisine yöneltilen sorulara şu cevapları vermiştir.

***Sual 1- İsmin ve pederinin ismi ve şöhretiniz ve sanatınız nedir? Ve nerede ikamet ve iskân etmektesiniz? Ve tabiiyetiniz nedir? Ve Türkçe veya Arapça okuryazar mısınız?***

***Cevap 1- İsmim İshak Nevsin. Pederimin ismi Davud Hirsch. Feldman şöhretiyle marufuz. Sepetçilik sanatıyla meşgulüm. Osmanlı tebaasındanım. Türkçe, Arapça okur-yazar değilim.***

***Sual 2- Saadetlü Kumandan Paşa Hazretlerine bazı mevadd-ı mühimme hakkında ihbarâtınız olduğunu ifade eylemişsiniz. Bunlar neden ibaret ise beyan ediniz?***

***Cevap 2- Bundan 20 sene mukaddem Paris'te bir Cemiyet-i Umumiye teşekkül edip memâlik-i mahrûse-i Devlet-i Aliyye'den Suriye ve Filistin kıtalarının Fransa Devleti tarafından zabtı vesâili müzakere ve müşavere olunarak netice-i müzakerâtda***

---

435 *BOA, Y. MTV*, No: 198/12, 23 Kanun-ı Evvel 1315/6 Ocak 1900.

*memâlik-i mezkûrâtda sair Avrupa Devletlerinin dahi matmah-ı nazarı olduğu cihetle kuvve-i cebriye ile istilâsı kabil olamayacağından nâşî diğer bir tedbir ile Fransa Hükümeti namına bittedric istilâ edilmesi ve bu da oralara akçe sarfıyla her cihetten Fransa nüfuzunu payidâr edecek ahalinin iskân ve tavattunuyla husûl bulacağı ve bu da Paris'te mukîm milyoner-i meşhur Baron Rothschild'in tavsiti taht-ı karara alınarak Cemiyete davet olunarak yalnız mumaileyh işbu tavattun ve iskân olunacak ecnebî Yahudilere reis tayin ve bu yolda sarf olunacak küllî mebaliğ kendisine teslim olunmuş Banker-i mezkûr dahi Rusya ve Avusturya ve Almanya ülkelerinde Yahudilerden istek edenleri celb ile mezkûr Suriye ve Filistin kıtalarında iskâna başlamış ve bunların iskân için mübaya'a eylediği kura ve arazide bina ve inşa ettirdiği hanelere iskân ve kendilerine terk ettiği arazinin felahat ve ziraati için muktezî alât ve edevât ve saire ile tohumluk gibi hububât ita ettiği gibi beher adam başına şehrî yarımşar lira vermek ve ileride hîn-i hacetde iskân ettirdiği mahaller ile arazinin tahliyesine lüzûm görüldüğü halde Baron-ı mumaileyhe terk etmek üzere beynlerinde şart ve mukavele edilmiş ve evvel emirde Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] nam iki karye Baron Rothschild tarafından istimlâk edilerek oralara birer vekil tayin edilmiş ve bu vekiller Fransa'ca mezkûr mahallerin valileri unvanıyla yâd olunmakta bulunmuştur. Bu vekiller yavaş yavaş tevsi-i daire-i iskâna başlayıp iki cihetten elyevm Zemarin [Zikhron Ya'akov] vekili marifetiyle haricten celp eylediği Yahudilerle meskûn 12 karye vücuda getirilmiş 14 karye dahi henüz Yahudiler ile iskân edilmemiştir. Câ'ûne [Rosh Pinnah] Vekili ise Safed kasabası merkez itibar edildiği halde etrafındaki karyelerden istimlâk eylediği 11 karyeden el-yevm 4 adedi mamur ve ecnebî Yahudilerle meskûn olup mütebaki 7 karye dahi henüz iskân edilmemiş ise de peyderpey ruhsat istihsal ederek celb etmekte olduğu ecnebî Yahudileri iskân ettirmektedir. Hatta celb ettikleri Yahudilerin Memâlik-i Şahane'ye duhûlleri keyfiyeti ise mutavattun ve tebaa-i Osmaniye'den bulu-*

*nan Museviler yedinde bulunan nüfus tezâkirini toplatarak duhûlleri memnû' olduğu cihetle mezkûr ecnebî Yahudileri Port Said'de tecemmu' ettirdiği Yahudilere irsal ile o nüfus tezkerelerinde muharrer Museviler namlarıyla ve bu desise ile Yafa ve Hayfa ve Beyrut ve sair sevâhil-i Şahane'ye ihrac eylemektedirler ve imar ve iskân ettikleri karyelerde bir takım cesim ebniyelerin ve fabrika ve hayvanât ahuru ve sair fabrika amelesinin beytutetlerine mahsus olmak üzere bina ve inşasına ruhsat istihsal ile cesim cesim kışlalar tarzında binalar vücuda getirmektedirler yani hakikat halde bu yaptırdıkları cesim binalar indelicab asker ikamesine salih olabilecek tarzda yapılmaktadır ve bu cesim binalar inşa olundukça her birine numro vaz' olunmasından maksat ileride menûy-ı zamirleri olan Fransız askerinin vürûdunda kemâl-i suhuletle numrolarına göre mezkûr ebniyelere dâhil ve ikamet etmeleri içindir.*

*Vali unvanıyla yâd olunan Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] Rothschild Vekilleri imar ve iskân ettirdikleri kuralara taraflarından birer vekil gönderip hükümet tertibi vecihle mezkûr vekilleri taht-ı idare ve kumandalarında bulundurmaktadırlar. Ve mezkûr vekiller efkârlarını tervic ve maksadlarına nail olmak ve daire-i tavattun ve iskânı ilerletmek için kaza ve sancak ve vilâyet merkezlerinde müracaat ettikleri Hükümet memurlarına küllî mebaliğ itasıyla nail-i amâl olmakda ve bu verilen akçeler satın aldıkları kuraların hesablarına zamm ile hîn-i hacette mezkûr karyeler fahiş bir fiyatla vücuda geldiğini ispat ile bir daha Devlet-i Aliyye'ye iade etmemek maksadından ibarettir ve emr-i iskân tertibatı yoluna vaz' olundukdan sonra ahaliye tevzi' olunmak üzere eslihâ ve cebhane ve hatta 4 aded top ve muzıka takımları ve boru vürûdun ve saire celb ve akçe kuvvetiyle Zemarin'e [Zikhron Ya'akov] idhal ve Zemarin [Zikhron Ya'akov] depo ittihaz edilerek oradan Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve sair müste'merâtlarına ceste ceste terfik ve irsal eylemektedirler ve işbu Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] merkezlerinde bulunan Yahudilerin en*

*ileri gelenleri Fransalı olup bunlar marifetiyle celb ve iskân ettikleri Yahudiler bir takım talim ve saire icra ettirilmekte ve hatta Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] "Gunter" namında bir genç Fransız zabiti elan mevcud olup zabit-i mezkûr marifetiyle kumandasında bulunan ahalisinden madud askerine kaleye çıkmak ve sair cimnastik talimlerini icra ettirmektedir ve bundan başka dahi Fransa'dan celb olunan bir makine zir ü zeminde lağım kazmak için olup Havran cihetinde bulunan Yahudi köylerine gönderilmiş ve orada talimini icra ettirilmektedir. İşte Saadetlü Kumandan Paşa Hazretlerine Devlet-i 'Aliyye'ye olan sadakatim hasebiyle gün be gün tezâyüd ve kesb-i tevsi' etmekte bulunan şu ahvâl-i muzırra ve müessifi arz etmeyi vecibeyi ubudiyetten görüp arz-a müsaraat eyledim.*

*Sual 3- Beyan eylediğiniz eslihânın cins ve nev'i ve bunların hangi iskeleye çıkarılıp oradan nereye gönderilmekte olduğunu ve Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] ise kimin hane veya mağazasına nakl olunduğu ve oradan kimler vasıtasıyla ve ne tarik ile Safed'e nakl olunup oradan kimin vasıtasıyla kimlere tevzi' edildiğini ve mezkûr eslihâyı kullanabilecek veya kullanılmasını öğretecek kimseler olup olmadığını izahen beyan ediniz?*

*Cevap 3- Bu celp ve idhal eyledikleri eslihâ Martini tüfenkleridir ve cephanesi dahi Martini fişenkleridir. Bu tüfekler öyle tüfenk heyetinde gelmeyip her tertibâtı başka başka ve parça parça olarak mahsus sandıklara mevzu olduğu halde gelmektedir ve hatta toplar dahi yine şu vecihle beher top dört parça olduğu halde sandık ile Zemarin'e [Zikhron Ya'akov] vürûd etmiştir.*

*Çâkerleri Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'nde sakin ve mutavattun bulunduğum cihetle hangi iskeleye çıkarıldığını bittâbi bilemeyeceğim derkâr ise de ancak Zemarin'in [Zikhron Ya'akov] kurbiyeti olduğu Hayfa, Tanturah ve 'Atlit iskelelerinden çıkarılmış ve çıkarılmakta bulunduğu derkârdır. Bu eslihâ Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] mahsus yapılmış kapılar deru-*

*nunda ve Yahudi mezhebince İslam'ın girmesi memnû' olan şarap mağazalarında hıfz olunduğunu mevsukan istihbar eyledim. Mezkûr eslihâ ve mühimmât Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve sair kuralarına mekkâreciler marifetiyle sevk ve irsal olunmuş ve olunmakda bulunmuştur ve bu mekkâreciler bazısı İslam ve bazısı Yahudi'dir. Bunların isimleri ise Safedli İbrahim bin Musa Davud ve Safedli Zivi bin Boruh, Malva ve biraderi Harun nam Yahudiler ile Safedli Selim bin Hacı Halid ve biraderi Hicazî nam-ı İslam mekkârecilerle isimlerini bilmediğim bir, iki mekkâreci vardır. Bazen Taberiye ve bazen Hayfa tarikiyle Zemarin'den [Zikhron Ya'akov] Câ'ûne'ye [Rosh Pinnah] nakl olunup oradaki Baron'un Vekili marifetiyle köylere tevzi ederler ve mezkûr köylerdeki vekiller dahi mezkûr eslihâyı inde'l-icab istimal olunmak üzere karye derununda münasip mahalde hıfz ederler. Fakat bozulmamak için ara sıra ahaliden mahsus adamlar marifetiyle tathir ettiriliyor. Hatta Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'ne nakl olunan eslihâ ve cephane ber-vech-i bâlâ parça parça olarak Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi Vekilinin hanesine vürûd ettikten sonra vekilin nezdinde daimi surette mukîm bulunan Fransızlı üç tüfekçi ustası marifetiyle taktırılıp tüfek haline vaz' ile mahsus raflara ve sandıklara vaz' ve istif edilerek ceste ceste kuraya irsal ve tevzi' ederler.*

*Sual 4- Nefs-i Hayfa'da ve Akkâ'da bu gibi eslihâ-i memnû'a nakline hafiyen vesatat edenler var ise kimler idüğü ve bu işte kimleri kullanmakta olduklarını ve bir cihetten kendilerine bundan dolayı maaş veya ücret verilib verilmediğini beyan ediniz?*

*Cevap 4- Yahudiler ile meskûn tadad ettiğim bilcümle kurada Yahudilerin her bir levâzımâtını suhuletle mahallerine göndermeğe ve bu gibi ihracı memnû' eslihâ ve saire ihbar eden olur ise işin önünü almak için Hükümet memurlarına rüşvet vermeğe Cemiyet-i mezkûre tarafından vekil ve memur tayin olunanlar Hayfa'da Dick nam Almanyalı ve Beyrut'ta Messagerie*

*Vapurlarının Acenta[436] Vekili Frank nam Yahudi ile Beyrut Vilâyeti Tercümanı Mişel Efendi nam zât tarafından bazı işlerine bakılmakta olduğunu işittim.*

*Sual 5- İhbar eylediğin işbu mevadd hakkında mukaddema nerelere müracaat ve bir tarafa azimet edip ne suretle arz-ı ma'lûmât ettin?*

*Cevap 5- Bilcümle Hükümet memurlarının mürtekib olduklarını bildiğim cihetle işbu ifadâtım mesmu' ve muteber olmayacağından Zât-ı Şahane'ye arz etmek üzere bundan 4 sene mukaddem Hayfa'dan tezkere alıp doğruca Dersaadet'e gittim ve oraya muvasalatımda Türkçe bilmediğim cihetle üç, dört gün dolaşıp halimi ifade edecek bir zât bulamadım. Ancak bir gün köprübaşında gezerken Arapça konuşmakda olan iki polise tesadüf ettim ve mühim bir ifadem olduğunu kendilerine söyledim. Derhal beni mahsus bir mahalle alıp salifülarz ma'rûzâtımı istimâ' ettiler ve keyfiyetin Sadaretuzmaya arz etmekliğimi tensib ettiler ve ol vakit Sadrazam da elan mesned-i Sadaretuzmada bulunan Halil Rifat Paşa Hazretleridir. Bendeniz ise maksadım Zât-ı Hazret-i Hilâfetpenâhîye şu esrarı keşf ve arz etmek üzere bir vasıta bulmaktan ibaret bulunduğundan muvafakat etmeyip başka bir vasıta göstermelerini teklif ettiğimde ulemâ-yı kirâmdan Ebulhüda Efendi Hazretlerine arz-ı ma'lûmât eylemekliğimi beyan etmeleriyle beraber muvafakat edip derhal polisler ile müşarünileyh Ebulhüda Efendi Hazretlerinin konaklarına gidip mezkûr polisler avdet ettiler. Bendeniz konağa dâhil ve bi'l-vasıta müşarünileyh Hazretlerinin huzuruna çıktım ve bi'l-etraf keyfiyeti hikaye eyledim. Müşarünileyh keyfiyetin bir kere Sadrazam Paşa hazretlerine arz olunması lâzım geleceği beyan ve bu bâbda bir istida yazıp takdim etmekliğimi ve badehu rûş-ı hale göre hareket edeceğini vaad buyurdular. Bendeniz de bir istida yazdım ve hakikat-i hali mü-*

---

[436] Bu tarihte Beyrut'taki Messagerie Vapurlarının Acentası G. Rigo idi. Uygun, *age*, s. 121.

*şir bir varaka indelicap takdim olunmak üzere lâyiha tarzında yazdım. Hademelerinden biriyle Babıâlî'ye gönderdi. Sadrazam Hazretlerinin vürûdunda yaverleri vasıtasıyla arzuhali takdim edib huzurlarına celp buyurdular. Lâyihayı talep buyurdular. Takdim eyledim. Bade'l-mütala'a kahve ocağında oturmaklığımı bir mahale gitmemekliğimi emir buyurdular. Ben de akşama kadar mahal-i mezkûrda ikamet edip arayan soran olmadığı gurubdan sonra Ebulhüda Efendi Hazretlerinin hizmetçisi gelip "Safedli hâlâ sen burada mısın ve ne oldu?" Diye sual etti. "Evet buradayım. Yalnız beni tevkif ettiler. Başka bir icraat olmadığını söyledim". Üç saat mürûrundan sonra araba sesini işitip iki yaver arabadan çıkarak bendenizi arabaya bindirip Gazi Osman Paşa Hazretlerinin konağına götürdüler. Hikâyeyi müşarünileyh Hazretlerine arz ettim. Derhal Mabeyn-i Hümâyûn'a gidip ma'rûzâtımı Zât-ı Şahane'ye arz edeceklerini söylediler ve Mabeyn-i Hümâyûn'dan avdetlerinde ba-İrade-i Seniyye tahkike memurlar tayin ve izâm olunacağından avdetlerine kadar İstanbul'da kalmaklığımı teklif buyurdular ben de müşarünileyh Hazretlerine hitaben izâm buyrulacak tahkik memurlarına her vakit yaptıkları gibi para kuvvetiyle ma'rûzâtımı ketm edeceklerinden mezkûr tahkik memurlarıyla beraber gönderildiğim halde zahire ihraç edeceğimi arz etmekliğim üzerine tekrar Mabeyn-i Hümâyûn'a avdet buyrularak tahkik memurlarıyla beraber avdet etmekliğim iradesini istihsal edip isimlerini bilmediğim ve asker formasını lâbis üç zât ile vapura irkab olundum. Beyrut İskelesi'ne varıncaya kadar hakkımda riayet ve iltifat gösterip Beyrut'ta Vali ile görüştüklerinde etvâr ve hareketleri değişerek sen zaten Yafa tarikiyle bizi götürüp Yahudi köylerini irae edeceğinizden bizden evvel Yafa'ya gitmekliğin lâzım gelir diye emir verdiler. Ben de onlardan ayrılmaklığım münasib olmadığını beyan ettimse de sem' ve itibar etmeyerek onlardan evvel Yafa'ya gitmekliğimi ve masarif-i râhiye olarak üç Osmanlı Lirası verip o sırada Beyrut'a gelen İdare-i Mahsusa'nın Hasan Paşa Vapuru'na bi'l-irkab Yafa'ya gönderdiler.*

*Yafa İskelesi'ne çıkınca beni bilen Yahudilerden "Elişa" nam Yahudi'ye rast gelip ne vakit Yafa'ya geldiğimi sual etti. Şimdi vapurdan çıktığımı beyan etmekliğim üzerine Câ'ûne [Rosh Pinnah] Vekili bu harekâtımdan her nasılsa haber aldığından derhal derdestle itlaf olunmaklığımı Yahudilere evâmir-i itâ ve Hükümete dahi derdestim için ma'lûmât verdiğinden polisler tarafından taharrî olunmakda olduğumu ifade etmesini mebni derhal merkûmun vasıtasıyla bir arabaya binip Kudüs'e hareket ettim. Ve Kudüs'e hareketimi Hükümet haber aldığından Kudüs'e muvasalatımda derdest olunmaklığım için Yafa'dan telgraf çektiğinden Kudüs'e muvasalatında iki polis beni karşıladılar. İsim ve şöhretimi ve nüfus ve mürûr tezkeremi alıp beni derdest etmek istedilerse de yanımda ki üç lirayı verdim. Kurtularak bir mekkâreci vasıtasıyla Safed'e gittim. Safed'e muvasalatımda dahi Câ'ûne [Rosh Pinnah] Vekilinin tenbihâtı üzerine umum Yahudiler benden nefret edip idam edeceklerini familyamca muhakkak olduğu familyam tarafından beyan olunduğundan telefden vikâyem için Safed'de bulunan Çiftlikât-ı Hümâyûn Müdürü Miralay Ali Mansur Bey'e dehalet edip hikâyeyi bertafsil naklettim. Mir-i mumaileyh beni Safed Kaymakamı'nın nezdine götürüp hayatımı taht-ı temine aldırdıktan sonra Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'ndeki haneme avdetimi emrettiler Ben de oraya gidip her ne kadar sabıka-i misillu teayyüş etmek istedim ise orada bulunan Yahudiler, Vekilden aldıkları talimat üzerine mabedden ve alışverişden ve konuşmakdan külliyen mahrum ettikleri gibi sabıkan Yahudilerin hanelerine verdikleri misillu bendehaneye verilen suyu kestiler ve bunun esbâbı ise susuzluktan ve esbâb-ı teayyüşden mahrum kalarak terk-i dâr ü diyara mecbur etmekten ibarettir ve bunların şu vecihle nefret etmeleri mücerret Dersaadet'e gidip Devletime olan sadakatim cihetiyle bedhâhân-ı devletin Memâlik-i Mahrûse'de yapmakta oldukları marülarz bir takım ahvâl-i na-marziyeyi ihbar etmekten dolayıdır. Hatta bundan bir hafta evveli Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'nden yeni inşaasına emr-i istihsal eyledikleri*

*"Ayn-ı Acile" nam mahalle "Haim bin Matatebrir" nam mekkâreci Yahudi vasıtasıyla 14 Martini tüfeğiyle 300 fişenk gönderildiğini reyülayn müşahede ettim. İşte işbu ifadâtıma nazaran tertibât-ı mezkûrenin gün be gün tevsi' etmekte olduğu anlaşılacağı derkârdır. Binaenaleyh icab-ı halin icrası rey-i âliye menûttur.*

*Sual 6- İkinci numrolu sualin cevabında beyan eylediğin bundan 20 sene mukaddem Paris'te teşkil olunan Cemiyetin akdine dair olan ma'lûmâtı kimden işittin ve bunların ilerlettirilmesi yani istihsal-i nakliyat emrinde Rothschild'in Vekillerinden maada ahali-i kadîme-i Museviye'den veya rüesâ-yı ruhaniye-i Museviye'den vesatat ve delalet edenler var mıdır ve isimleri nedir? Ve bunu müeyyed bazı kütüb veya resâil neşr olunmuş mudur ve olunduğu halde bunlardan sizde var mıdır? Yoksa nezdinde olanlardan ber-takrib bulup bize getirmeniz mümkün müdür? Buralarını dahi izahen beyan ediniz?*

*Cevap 6- Bundan 8 sene mukaddem bir gece idi ki sakin olduğum Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'nde Rothschild'in Vekili bulunan "Ossowetzky" nam Fransızlı karye-i mezkûr Yahudilerini bir araya toplayarak bendeniz dahi mevcut olduğum halde ikinci cevapda arz eylediğim vecihle Cemiyet-i mezkûrenin Paris'te teşekkül ederek ber-vech-i ma'rûz icraâta karar verildiğini alenen umum mevcut Yahudilere ita ve beyan etti.*

*Rothschild'in Vekillerinden maada her karyede sarraf ve bostancı namlarıyla Fransızlı olarak iki memur vardır ve bostancı memuriyetini haiz memurlar eslihâ ve cephanenin nakl ve tevziine ve kışla olmak üzere yaptırılmakta olan cesim ebniyelerin emr-i inşaatına nezarete memur-ı mahsusdurlar. Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] olanları bilmem zira Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] ikamet etmiyorum. Fakat Câ'ûne [Rosh Pinnah] Karyesi'ndeki sarrafın ismi "Dreyfus"dur ve bu adam Fransız askerindendir. Bostancı dahi "Mösyö Cohen" ismiyle müsemmâdır. Bu da Fransız zabitidir ve bir de "Aaron" isminde Fransız mühendis zabitidir ve dördüncü Mösyö "Rosen" nam*

*Fransız zabiti olup bu da fabrikalara memurdur ve beşincisi zahiren amele reisi denmekle maruf olan Mösyö "Kans" namıyla bir Fransız zabiti mevcut olup bu da hakikat halde Cemiyetin polis memurudur ve medrese reisi namıyla Mösyö "Hebşdin" nam Fransız memuru vardır ki bu da hakikatte mahallî belediye reisidir ve bir de belediye tabibi olarak ismini bilmediğim bir Fransızlıdır. İşte onların zihinlerince teşkil eyledikleri hükümet heyeti bunlardır ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] vekâletine tâbi Cisr [Mishmar ha-Yarden] nam karyede "Kalvaryski" nam Fransız vekili vardır ve Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] nam karyede dahi "Ebulafiya" nam vekil olup merkûm evvela tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den iken muahharan Fransa tabiiyetine geçmiştir. Daha "Vizanfelt ve Mösyö Necur" nam Fransız memurları mevcuttur.*

*Ahali-i kadîme-i Museviye'den veya rüesâ-yı ruhaniye-i Museviye'den vesatat ve delâlet edenler yoktur. Zira buna dair hiçbir şey işitmedim. Böyle kütüb veya resail neşr olunduğunu görmedim ve işitmedim çünkü müstahdem olan Yahudiler Rothschild'in hesabına olarak ücretle müstahdem bulundukların dan ve herkesi mahsus vazifesini bildiğinden kütüb ve resailin neşrine pek de ihtiyaç olmadığı derkârdır.*

*Sual 7- Port Said'de tecemmu' etmekte olduklarını ikinci sualin cevabında beyan eylediğiniz ecnebî Yahudilere verilmekte olan nüfus tezkereleri buradan kimler vasıtasıyla toplanıp kimlere irsal olunmaktadır ve bu nüfus tezkeresi toplanıp göndermek gibi hamillerle sair beyan ettiğiniz haller yalnız Akkâ Sancağı'na münhasır mıdır? Yoksa Kudüs Livası'yla Suriye Vilâyeti'nde dahi oluyor mu olduğu halde oralarda kimler vesatat etmektedir. Buralarını dahi izahen beyan ediniz?*

*Cevap 7- Rothschild'e ait kuralarda sakin Yahudilerin tezâkir-i Osmaniyeleri esasen kura vekillerinde mevcud ve mahfûz bulunduğundan mezkûr vekiller Port Said'de "Şemil Venderli" nam Safedli Hancı Yahudi nezdinde tecemmu' eden Yahudilere verilmek üzere nezdinde bulunan nüfus tezkerelerini*

*kendi tabilerinden "Alter Şorati" nam kimesneye teslim eder. Merkûm dahi Port Said'e giderek orada müctemi' ecnebî Yahudilere teslim ile suret-i hareketlerine dair talimâtını verir ve bu hâlât Kudüs Livası'nda dahi vardır. Ezcümle bu Cemiyet adâdından bulunan "Nissim Behar" nam Yahudi marifetiyle cesim bir Sanayi Mektebi namıyla bir bina yaptırılmıştır ki bu bina Baron Rothschild'in hesabınadır. Bundan başka bir de yine Baron'un hesabına olarak hastane namıyla cesim bir bina inşa olunmuştur ve Yafa'da ise bu gibi Baron Rothschild'in namına olarak birçok ebniye dahi Yafa'dan Hayfa'ya kadar birçok kura inşa olunmuş el-yevm mevcut ve mamurdur.*

*Suriye Vilâyeti'nde ise nefs-i Şam'da bu gibi ebniye yok ise de Havran Sancağı'nda 10 karye Baron hesabına imar ve ecnebî Yahudiler ile meskûndur. Kudüs'te Cemiyetin Vekili Nissim Behar olduğunu arz etmiştim. Fakat Yafa ve kurasındaki vekillerin isimlerini bilmem. Lakin işittim. Oradaki vekillerin kâffesi Fransızlıdır. Hatta Yafa kazasında "Meküy ez-'Atlit" namında bir köy vardır ki bu köye ne Müslüman ne de Yahudi ve ne de Hıristiyan girmeleri memnû'dur. İşte bu köyde memuriyetlere tayin olunacak talebe tedris olunup bi'l-imtihan isbat-ı liyâkat edenleri vekil ve bostancı ve sarraf ve bu gibi memuriyetlere tevzi ederler ve bu talebenin müddet-i tahsilleri 7 senedir.*

*Sual 8- Sabık cevablarınızda celp olunmakda olunduğunu beyan eylediğiniz eslihâdan Musevilerden başka ticaret için ahaliye dahi satılıb satılmadığını beyan ediniz?*

*Cevap 8- Bir silaha 20 lira baha verilir ise ahaliye satılmaz. Bu eslihâ sırf Yahudilere mahsustur.*

*Sual 9- Sabık ecvibenizde bazı Hükümet memurlarına rüşvet verile gelmekte olduğunu beyan etmiş idiniz. Bu rüşveti alan memurlar kimlerdir ve ne kadar almışlardır ve Câ'ûne [Rosh Pinnah] de ki üç tüfenkçi ustanın isimleri nedir? Beyan ediniz?*

*Cevap 9- Rüşvet alan Hükümet memurlarının isimlerini ben bilmem. Fakat Beyrut'da Baron Rothschild'in hesabına ya-*

*pılmakta olan kura ve ebniyeler hakkında lâzım gelen evâmiri Beyrut Vilâyeti'nden istihsal eden Vilâyet Tercümanı Mişel Efendi'dir. Mumaileyh ise istihsal eylediği evâmir için vekâleti iktizasınca ihbarı lâzım gelen fedakârlığı istimal etmek reyine müfevvüz olduğundan kimlere verdiğini kendisi bilir ve Akkâ'da ise el-yevm Safed'de Meclis İdare Azalığında bulunan Yusuf Fridman Efendi İzak nam Yahudi ara sıra Akkâ'ya gelip akçe kuvvetiyle lâzım gelen fedakârlığı istimal eder ve vekâleti hasebiyle kimlere verilmesi lâzım gelirse onlara itâ eder ve verdiği zevâtı ancak kendisi bilir. Hayfa ve Yafa'da ve hatta bu gibi umûr merkûm Yusuf Efendi, İzak marifetiyle cereyan ve teshilat-ı lâzıme istihsal kılınır.*

*Sual 10- Şimdiye kadar beyan eylediğiniz halat sıhhate makrûn mudur? Garez ve ivazdan beri midir? Yani sırf Devlet-i 'Aliyye'ye olan sadakatinizden nâşî midir? Yoksa bazı Yahudiler ile tahaddüs etmiş bir hâlâtdan dolayı garezkârlık eseri midir? Zira bu beyan eylediğiniz hâlât gayet mühim ve mutena olduğundan evvel emirde bizi şu noktalarca temin etmekliğiniz lâzımdır. Saniyen bu söylediğiniz ifadâtın cümlesini indelicab makamât-ı âlîyyede dahi söyler misiniz?*

*Cevap 10- Şimdiye kadar beyan eylediğim hâlâtın cümlesi doğrudur. Garaz ve ivazdan beridir ve bendeniz işbu ihbarâtı arz etmekliğim mücerred sadakatimden ileri gelmiştir. Zira Yahudi milleti kâmilen Devlet-i 'Aliyye'ye sadıktır. Çünkü sair memâlikde Yahudi milletinin gördüğü hakarete mukabil memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de nail-i emn ve rahat olmaktadırlar. Yahudiler vasıtasıyla yapılmakta olan bu ahvâl-i na-marziye bilahere icra-yı amâl-ı muzırraya alet ittihaz olunan bî-çare Yahudi milletini perişan edeceğini istidlâl ettiğimden ve lehülhamd aklın dahi bu gibi şeylere erdiğinden anifen arz eylediğim vecihle sadakatim hasebiyle Dersaadet'e gidip arz ettiği sadakatime delil-i kâfidir ve kâffeten ma'rûzâtımı hangi bir makamda istenilirsem arza hazır ve müheyyayım.*[437]

---

[437] *BOA, Y. MTV*, No: 198/12.

Câ'ûne (Rosh Pinnah) Köyü'ne iskân edilen, Fransa tebaası iken, Filistin'de Osmanlı tabiiyetine geçen İshak Feldman'ın anlattıkları, şu başlıklar halinde toplanabilir.

a- Filistin'e yaptırılan Musevi göçünün maksatlarından birisi, buraları Fransa'nın nüfuz bölgesi haline sokmaktır. Bu yolda, Rothschildler Fransa ile beraber çalışmaktadır. Rothschildler, bu amaca maddi ve manevi destek vermektedir.

b- Baron Rothschild'in vekilleri, Fransa tarafından, bulundukları bölgelerin valileri olarak anılmaktadır.

c- Hem Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) hem de Câ'ûne'de (Rosh Pinnah) yasak olmasına rağmen muhacir Musevi iskânı devam etmektedir.

d- Muhacir Musevilerin Filistin'e sokulmaları şöyle olmaktadır: Osmanlı tebaası olan Musevilerin üzerinde bulunan nüfus tezkereleri, örgüt tarafından toplanmakta, Port Said'e gelen ve orada bekleyen Musevilere dağıtılmaktadır. Söz konusu Museviler buradan Yafa, Hayfa, Beyrut ve sair yerlere intikal etmektedirler.

e- Hayvan ahırı, amele yatakhanesi, fabrika gibi büyük ve geniş binaların yapılmasının sebebi, ileride kışla olarak kullanılmak içindir.

f- Vekillerin hiyerarşisi, hükümet tarzıdır.

g- Vekiller, karşılaştıkları sorunları aşmak için Hükümet memurlarına büyük meblağda rüşvet vermektedirler.

h- Rothschildlerin köylerinde silah, cephane ve birden fazla top saklanmaktadır. Fransa tabiiyetindeki subaylar, halka askerî eğitim vermektedir.

i- Daha evvel Filistin'deki durumu anlatmak için İstanbul'a da gelen İshak, burada Sadrazam Halil Rifat Paşa, Gazi Osman Paşa ve Sultan Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen Ha-

lepli Sayyadî Ailesinden Rıfaî Şeyhi Ebulhüda Efendi (1850-1909) ile de görüşmüştür. Fakat beklediği ilgiyi görememiştir.

j- İstanbul'a gidip geldiği diğer Museviler tarafından öğrenilen İshak'a, tecrit yöntemi uygulanmıştır.

k- İshak'a göre, Museviler, Osmanlı Devleti'ne sadıktır. Fakat Fransa tarafından yönlendirilen siyasî faaliyetler, Musevilerin varlığını tehdit etmektedir.

l- İshak, ettiği itirafların hiçbirisinin herhangi bir düşmanlık sonucu olmadığını ve her zaman Hükümet'e bu yolda yardıma hazır olduğunu söylemektedir.

m- Osmanlı Devleti'ne verilen borçlar bölümünde sözü edilen Messagerie Nationale denizcilik şirketinin, İshak'ın itiraflarında da adının geçtiği görülmektedir. Bu yıllarda, Osmanlı ülkesinde taşımacılık alanında faaliyet gösteren Şirket mensuplarından bazılarının, Fransa Devleti hesabına casusluk ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda tam metin halinde ifadesini verdiğimiz İshak Feldman'ın söyledikleri diğer kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Ossowetzky, Kalvaryski, Ebulafiye ve Nissim Behar isimleri diğer Osmanlı belgelerinde de geçmektedir ve Baron Edmond'un doğrudan vekilleridir. Rothschild'in Câ'ûne yapılanmasında ismini gördüğümüz mühendis Aaron ise NİLİ Örgütü'nün kurucusudur.

İshak Feldman'ın ifadesinde Cisr Köyü'nün (Mishmar ha-Yarden) sorumlusu olarak adı geçen Kalvaryski, Haim Margalith/Margolis Kalvaryski'dir (1868-1947). Kalvaryski, Rusya Polonyası'nda Suwalki'de doğmuştur. Gençliğinde Hibbot Zion hareketine katılmıştır. Fransa Montpellier'de tarım eğitimi aldıktan sonra 1895'te Filistin'e gelmiştir. Edmond James de Rothschild'in Mishmar ha-Yarden'deki (Cisr-i Benân) okulunu yönetmiştir. 1900'de JCA'nın kolonilerinin sorumlusuydu. Rusya'dan gelenler

için Şecera'da (Ilaniyyah) bir tarım çiftliği açmıştır. 1901-1905 yılları arasında Şecera (Ilaniyyah), Yavne'el, Kefar Tavor, Beit Gan ve Menahemiyyah yerleşimlerini kurmuştur. Kalvaryski, bu kolonilerde muhacir aile başına 300 dönüm arazi dağıtmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin'de tutuklanan ve sürgüne gönderilen Yahudilerle ilgilenmiş, 1920'de Galile'deki yerleşimlerine Arap aşiretlerinin saldırılarını durdurmak için Arap liderlerle görüşmüştür. 1923-1927 arasında Siyonist Hareketin Arap Bürosu'nun başkanlığını yapmıştır.

Filistin'i Arapların ve Yahudilerin ortak vatanı olarak gören ve bu yüzden *Arapsever Siyonist*[438] olarak nitelendirilmiştir. Bu temayülü diğer Siyonist önderler tarafından iyi karşılanmamıştır. Daha sonraki ömrünü Yahudi-Arap ilişkileri hakkında yazılar yazarak geçirmiştir. 1947'de ölmüştür.[439]

Yine Câ'ûne'de (Rosh Pinnah) Rothschild'in Vekili olan ve *müthiş bir karakter*[440] olarak nitelendirilen Yehoshua Ossowetzky (1858-1929), aslında Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'deki kolonilerinin genel sorumlusudur. Ossowetzky, Kievli'dir. 1883'te Baron tarafından 'Uyun el-Kara'ya (Rishon le-Zion) yönetici olarak atanmıştır. 1887'de Baron'un Filistin'i ziyareti sırasında Kastinya'dan (Kasdiniyye) 7 bin dönüm arazi satın alarak Be'er Taviyyah adlı koloniyi kurmuştur. İki sene sonra yerleşimcilerle anlaşamadığından önce Petah Tikvah'a (Mulabbis) ardından da Baron'un Galile ofisine yani Câ'ûne'ye (Rosh Pinnah) atanmıştır.[441] Câ'ûne'de (Rosh Pinnah) devlet görevlilerine verdiği rüşvetlerle büyük bir ün kazanmıştır. Câ'ûne'de (Rosh Pinnah) ipekçiliği geliştirmiş, Metullah'da da üç yerleşim birimi kurmuştur. 1890'ların sonunda Golan'dan ve Şecera'dan (Ilaniyyah) da arazi satın almıştır. 1900 yılında Baron'un kolonilerini JCA'ya devretmesi üzerine Pa-

---

438 Schama, *age*, s. 404.
439 Yahuda Slutsky, "Margolis-Kalvaryski, Haim", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 530; Ussishkin, agm, s. 350; Schama, *age*, s. 269-271.
440 Schama, *age*, s. 125.
441 Schama, *age*, s. 146, 149.

ris'e dönmüş ve orada ölmüştür.[442] Simon Schama'ya göre özel ilişkilerinde nazik, anlayışlı ve cömert olan Ossowetzky, Baron'un diğer vekilleri Kalvaryski ve Hankin kuşağından önce arazi satın alma fırsatının kokusunu almakta çok usta biriydi. Bölgenin ileri gelen Arapları ve Türk kaymakamlarıyla olan ilişkileri ondan daha başarıyla yürütebilen biri yoktu.[443]

İshak Feldman'ın ifadesinde silah kaçakçılığı yapanlara aracılık ettiğini söylediği Beyrut Vilayeti Tercümanı Mişel Efendi, 1892 yılında Beyrut Vilayeti Mesâlih-i Ecnebîye Müdürlüğü'ne atanmıştır.[444] Kolonilere silah depolandığı iddiaları yersiz değildir. Câ'ûne'deki yerleşimcilerin sulama kanalları açılırken meşale kullanması da yerel yetkililerin bölgeye çiftçiler tarafından gizlice silah getirildiğinden kuşkulanmasına da yol açmıştır.[445] Yine 1887'de Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) çırak olarak koloniye alınan 60 işçi için inşa edilen yatakhanenin de askeri amaçlarla kullanıldığı rivayet edilmekteydi.[446] JCA'ya devredilmesinden sonra kolonileri Araplara karşı korumak için silahlı birlikler kurulduğu bilinmektedir. Bu amaçla Abraham Shapira öncülüğünde İsrail'in ilk silahlı muhafız birliği Petah Tikvah'ta kurulmuştur.[447] Bunu 1902'de Şecera takip etmiştir. Şecera'da Arap, Dürzî ve Çerkes köylerine karşı 9 tüfek, 2 çifte ve bir tabancadan oluşan küçük bir cephanelik oluşturulmuştur. 1909'da da kolonilerin korunmasını sağlamak amacıyla 10 atlı muhafızdan oluşan ha-Shomer (*Gece Zaptiyeleri*) adlı bir birlik kurulmuştur.[448] Martini ve mavzer tüfekleriyle donatılmış bu silahlı unsurlar, özellikle Rishon le-Zion ('Uyun el-Kara) civarında zaman zaman eşkıyalığa da başvurup halkı yıldırmışlardır.[449]

---

[442] Yahuda Slutsky, "Ossowetzky, O. Yehoshua", *EJ*, XV, Second Edition, New York 2007, s. 506.
[443] Schama, *age*, s. 147.
[444] *BOA, DH. MKT*, No: 1965/104, 30 ZA 1309/26 Haziran 1892.
[445] Schama, *age*, s. 123.
[446] Schama, *age*, s. 123.
[447] Hasson-Gilboa, "Petah Tikvah", s. 14-15.
[448] Schama, *age*, s. 283, 285; Öke, *Siyonizm ve Filistin*, s. 141.
[449] Tellioğlu, *age*, s. 73, 148, 151, 203.

Daha önce de söylediğimiz gibi, İshak'ın da itiraflarından ortaya çıktığı üzere, İstanbul'dan verilen bütün yasaklama emirlerine rağmen Filistin'de Musevi yerleşimi bütün hızıyla sürmektedir. Câ'ûneli İshak'ın ihbar ettiği hususların, Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin Cephesi'nde doğru çıktığı anlaşılmaktadır. İshak'ın sözünü ettiği Museviler, Birinci Dünya Savaşı içerisinde önce Çanakkale'de İngiliz kumandası altında Siyon Katır Alayı olarak görünmüş, yine savaşın sonlarında, General Allenby'nin emrinde 5.000 kişilik bir Musevi gücü Filistin taarruzunda kullanılmıştır.[450] Feridun Kandemir'in anlattığına göre, Birinci Dünya Savaşı içerinde Kudüs ile Remle arasındaki Câ'ûne'de, Rothschild'in temsilcisi ile daha birçok Yahudinin, İngiliz ve Fransız ordularına casusluk yaptıkları meydana çıkmıştır. Yakalanan Yahudilerden 23'ü, Divan-ı Harp kararıyla kurşuna dizilmiştir.[451]

## Rothschildlerin Kolonilerine Yeni Bir Tahkik Heyeti Gönderiliyor

Câ'ûneli İshak'ın yukarıda da söylediği gibi, Filistin'de her geçen gün muhacir Musevi sayısı artarken, Zemarin (Zikhron Ya'akov) ve civarındaki köylerde tahkikât yapan ve incelemelerin sonucunu raporlaştıran Heyet, buralarda yasaklara uyulmadığını tespit etmişti. Rothschildlere belirlenenden fazla arazi verilmiş, muhacir Musevi ve bina sayısı, taahhüd edilenden çok fazla çıkmıştı. Beyrut Vilâyeti, yeni bir tahkikât yapmağa giriştiği sırada, Zemarin'deki (Zikhron Ya'akov) Rothschild'in Vekili İstanbul'dan işin tehirini istemiş ve bu teşebbüsünde de muvaffak olmuştu. Söz konusu tahkikâtın sürecini takip eden Beyrut Valiliği, tehir edilen tarihin geçtiğini ve ileride bir sıkıntı doğmaması için, önce 5 Aralık 1899'da[452] daha sonra da 9 Mart 1900'de, Sadaret'e şu telgrafla meseleyi yeniden hatırlatmıştır.

---

[450] Mim Kemal Öke, "Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayının Faaliyeti", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, Sabri Ülgener'e Armağan*, İstanbul 1987, s. 403-414.
[451] Feridun Kandemir, *Medine Müdafaası*, Nehir Yay., İstanbul 1991, s. 389.
[452] *BOA, ŞD*, No:2292/34, 23 Teşrin-i Sani 1315/5 Aralık 1899.

***4 Kanun-ı Evvel 1315 [16 Aralık 1899] tarihli telgrafnâme-i çâkerânemle arz olunduğu üzere Baron Rothschild'in zîr-i tasarrufundaki araziden dolayı derdest izâm olan Heyet-i Tahkika şeref-müteallik edecek irade-i samiye-i Sadaretpenâhîlerine ta'likan tehir edilmiş ve bu iş için tayin olunan bir sene müddeti geçen Teşrin-i Evvel ibtidâsı [Ekim 1899 ortaları] mebde-i ittihaz edilerek ol vecihle Rothschild'in Vekillerine tebligât icra kılınmış olduğundan hükm-i irade-i Sadaretpenâhîleri tehir etmemek ve ileride bir günâ şikâyât ve ihbarât ve tasaddiyâta mahal kalmamak üzere arz-ı sabık vecihle askerîden ve Babıâlî ve Defter-i Hakanî Nezareti memurîninden mürekkeb bir Heyet-i Tahkikiye'nin acilen izâmı yahud buradaki Heyet vakit geçmeksizin gönderilmek üzere keyfiyetin emr ü işârı ehemmiyet-i maslahata mebni tekrar arz olunur ferman.***[453]

Beyrut Valisi Reşit, Zemarin (Zikhron Ya'akov) ve civarındaki köylerde tahkikât yapılması için, İstanbul'dan yahut Beyrut'tan bir heyetin gönderilmesini istemektedir. Bu konuda, Beyrut Valiliği'nin telgrafından önce, İstanbul'da Hükümet ve Saray tarafından hazırlık yapıldığı belgelerden meydana çıkmaktadır. 8 Mart 1900 tarihini taşıyan Dâhiliye Nezareti'nin Sadaret'e gönderdiği belge şudur:

***Baron Rothschild'e Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi tefviz edilmesi ve tasarruf eyleyeceği mahalle 130'dan fazla hane yapılmaması karar-ı kati iktizasından iken mumaileyhin Kaza-i mezkûrda şimdiye kadar mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o nisbetde muhacirîn-i memnû'a iskân ettiği ve elan inşaatda bulunduğu anlaşılmasına binaen mumaileyhin taht-ı tasarrufundaki arazinin tahdidi zımnında mukaddema izâm olunan memurîn tarafından fazla olduğu gösterilen arazi hakkında tedkikât-ı mütemmime icrası için Babıâlî'den ve cihet-i Askeriyeden ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinden birer memur tayini ile mahalline izâmı İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlisinden bulunduğundan Nezaret-i aciziye münasib bir zât intihabı 16 Şubat 1315 [28***

[453] *BOA, BEO*, No: 1454/109015, 25 Şubat 1315/9 Mart 1900.

***Şubat 1900] tarihli ve 3517 numrolu tezkere-i samiye-i fehimânelerinde izbar buyrulmuş Nezaret-i acizi Mektûbî Kalemi Mümeyyizlerinden İzzetlü Hakkı Efendi'nin mahalli lisan ve ahvâline vukûfu olduğundan ve oradaki Museviler beyninde dahi eser-i ikdam ve mesai gösterdiğine binaen orada bulunduğu müddetce 4 bin kuruş maaş ve maaş-ı aslî nisbetinde azimet ve avdet harcırahı verilmek üzere icra-i memuriyeti tensib kılınmasıyla ifâ-yı muktezası menût-ı rey-i âlî-i Sadaretpenâhîleridir. Ol-bâbda.***[454]

Baron Rothschild'in, Filistin'de yasak tanımayan tutumunu tespit etmek için Sultan, bir Heyet oluşturulmasını istemiştir. Heyet üyeleri Babıâlî'den, Seraskerlikten ve Defter-i Hakanî Nezareti'nden temin edilecektir. Dâhiliye Nezareti oluşturulacak heyet üyeliğine, Mektubî Kalemi Mümeyyizlerinden, mahallî lisana vakıf ve daha evvel Museviler arasında çalışmış olan Hakkı Efendi'yi tavsiye etmiştir. Hakkı Efendi'ye, Filistin'de bulunduğu süre içerisinde 4.000 kuruş maaş ve asıl maaşı nisbetinde gidiş-dönüş harcırahı verilecektir.

Sadaret, Tahkik Heyeti konusunu takip eden Beyrut Valiliği'nin yukarıdaki telgrafına, 10 Mart 1900 tarihli telgrafla *Rothschild'in tasarrufundaki arazi hakkında tahkikât icrası için icab eden komisyon derdest teşkil ve izamdır* şeklinde bir cevap gönderilmiştir.[455]

Dâhiliye Nezareti'nden sonra, Seraskerlik de Heyete katılacak ismi tespit etmiştir.[456] Serasker Rıza imzalı, 13 Mart tarihli tezkereye göre, Erkan-ı Harbiye Umumiye Dairesi'nin, Dördüncü Şubesi'nde görevli Miralay Sabri Bey, oluşturulacak Heyete dâhil edilmiştir. Sabri Beye, emsâli gibi görevli bulunduğu esnada, Dâhiliye tahsisatından bir misli zamlı maaş ve gidiş-dönüş harcırahı ödenecektir.[457] Heyeti oluşturacak son üye de Defter-i Hakanî Nezareti tara-

---

[454] *BOA, DH. MKT*, No:2315/68, 24 Şubat 1315/8 Mart 1900.
[455] *BOA, BEO*, No: 1454/109015, leff 2, 26 Şubat 1315/10 Mart 1900.
[456] *BOA, BEO*, No: 1455/109104, 28 Şubat 1315/13 Mart 1900.
[457] *BOA, Y. MTV*, No: 200/41, 29 Şubat 1315/13 Mart 1900.

fından seçilmiştir. Buna göre, Nezaret İstatistik Kalemi Müdürü Zekai Bey, Heyete dâhil edilmiştir.[458] Tahkikât için gönderilen Zekai, Hakkı ve Sabri beylerin harcırahlarının da zaman geçirilmeden ödenmesine başlanmıştır.[459]

Hayfa'da, Rothschild'in köylerindeki yasadışı uygulamalarını tahkik için İstanbul'da Heyet hazırlanmaya çalışılırken, bu defa Rothschildlerin, Yafa'daki köylerinde yapılan uygulamalara ilişkin, 27 Nisan 1900'de, Dâhiliye Nezareti'nden, Sadaret'e dikkat çekici bir yazı gönderilmiştir. Muhacir Musevilerin, yasal olmayan işlerinin engellenememesinin sebeplerini de gösteren yazı şudur:

***Yafa Kazası'na tâbi kura-yı ma'lûmede Musevilerin bila-ruhsat ve hafiyyen birkaç bab hane ve ahur inşa eyledikleri haber alınıp buna müsamaha edenler haklarında kanunen muamele icra keyfiyeti bulunmasıyla ona göre tedkikât-ı lâzıme ve mezkûr ebniyenin bila-ruhsat yapılmasından dolayı takibât-ı kanuniye ifası hakkında sebk eden tebligâta binaen Kaza-yı mezkûr Kaymakamlığı vekâletinden meb'ûs tahrirât ile Kudüs Defter-i Hakanî Memuriyeti'nden verilen takrirde kura-yı mezkûrede sakin Museviler içinde mimar ve dülger ve demirci bulunduğu ebniye ve kereste ve levâzım-ı sairesini zaten hazırlamış olacakları cihetiyle 3-5 gün zarfında cesim ebniye vücuda getirebilmekte mahallerinin merkez-i Kazaya bu'udu hasebiyle Hükümetce vaktiyle haber alınamayıp men'-i müessir olamamakda idüğü ve gerçi bunların bila-ruhsat yapmış oldukları ebniyenin hedm ettirilebilmesi için mahkemece ikame-i dava olunabilirse de mezkûr Musevi köyleri Baron Rothschild ve sair cemiyetlerin ianesiyle yapıldığından ve içinde iskân edenler bunların adamları olduğundan vazülyedin ve hususun tayininde bir takım müşkilât ve su'ubât ve davanın uzamasıyla beraber bir hayli mahkeme harcı ve keşf için masarif ihtiyarı gibi hallerden ve bidâyeten hüküm istihsalinde bile hükm-i vak'anın istinaf ve***

[458] *BOA, BEO*, No: 1460/109471, 9 Mart 1316/22 Mart 1900; *BOA, DH. MKT*, No: 2342/130, 9 M 1318/9 Mayıs 1900.
[459] *BOA, DH. MKT*, No: 2324/57, 25 ZA 1317/27 Mart 1900.

***temyiz misillu derecât-ı mehakimden dolayı ebniye hedm edilerek kalmakda olduğu ve mahkeme masarifinin bila-istizan Tapu Sandığı'ndan sarf olunamaması dahi tehirâtın başlıca esbâbından bulunduğu beyanıyla bu gibi mebaninin bila-hükm-i irade hedmi gibi bir tedbir-i müessir ittihazı lüzûmu gösterildiğinden ve bu kabil mebaninin inşasına başlanıldığı sırada haber alınıp tatil edilebilmesi için muhtarlar bu misillu inşaattan mesul tutulmakla beraber emr-i teftiş için memurîn-i mahsusa istihdamına ve mehâkim harcının bila-istizan sarfıyla ma'lûmât itasına mezuniyet verilmesi lüzûmuna ve Musevilerin inşa edecekleri mebani hakkında istizâhât-ı saireye dair evvelce Nezaret-i aciziye gönderilen tahrirât-ı cevabî henüz gelmediğinden bahisle tekid ve tesri'-i keyfiyeti mutazammın Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'ndan alınan 15 Kanun-ı Sani 1315 [27 Ocak 1900] tarihli ve 109 numrolu tahrirât leffen huzur-ı âlî-i Sadaretpenâhîleri'ne takdim kılınmış ve Liva-yı mezkûr Mutasarrıflığının bu bâbda evvelce gelen tahrirâtıyla telgrafnâme suretinin dahi 22 Eylül 1314 [4 Ekim 1898] tarihli tezkere-i acizleri ile takdim edilmiş olmasına ve suret-i işâra nazaran icabının emir ve inbası menut-ı müsaade-i celîle-i fehimâneleridir. Ol-bâbda.***[460]

Yafa Kaymakamlığı ve Kudüs Defter-i Hakanî Memurluğundan gelen yazılardan anlaşıldığına göre, Rothschild'in, kaza köylerine iskân ettirdiği Museviler, ruhsat almadan binalar inşa etmektedir. Merkez kazaya uzak olan bu köylerde, inşaatı yapacak eleman ve malzeme de bulunduğu için birkaç gün içinde amaçlarına ulaşabilmektedirler.

Hükümet, bu inşaatı zamanında haber alamadığı için, yasakların hiçbir etkisi olmamaktadır. Ruhsatsız binaların yıkılması için mahkemeye dava açmak mümkünse de bu süreç pek uzun ve müşkildir. Mahkeme harcının karşılanamaması, keşif masrafı, temyiz safhası dava açılmasını etkileyen bazı faktörlerdir. Bu hususta şu tedbirler alınabileceği önerilmektedir.

---

460 *BOA, DH. MKT*, No: 2337/18, 13 Nisan 1316/27 Nisan 1900.

a- Ruhsatsız binalar, mahkeme kararı olmadan yıkılabilir.

b- Bu türlü binaların, yapımını bildirmedikleri için muhtarlar, sorumlu tutulabilir.

c- Bina yapımını kontrol için, memur istihdam edilebilir.

d- Mahkeme harcının, doğrudan doğruya sarf edilmesi için izin verilmelidir.

28 Nisan 1900 tarihli Sadaret yazısından anlaşılacağı üzere, Rothschildlerin arazilerindeki mevcut durumu araştırmak için gidecek Heyetin, maaş ve harcırahı da belirlenmiştir. Saray'ca da onaylanan karara göre, Sabri ve Zekai Beylere, Filistin'de kalacakları müddetçe, birer misli maaş verilecek, Hakkı Efendi'nin de asıl maaşı, orada bulunduğu sürece 4.000 kuruşa çıkarılacak, Heyet üyelerinin asıl maaşları ve yarısı nisbetinde harcırah tahakkuk ettirilecektir.

Bununla beraber, Seraskerlikçe Heyete dâhil edilen Erkan-ı Harp Miralayı Sabri Bey'in *arıza-i vücudiyesine mebni* Filistin'e gidemeyeceği anlaşılmıştır. Bu defa, cihet-i askeriyeden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dördüncü Şubesinde görevli, Erkan-ı Harp Binbaşılarından Mehmet Tevfik Bey, Haziran 1900 başında Heyete dâhil edilmiştir. Mehmet Tevfik Bey'e, orada bulunduğu sürede, asıl maaşının bir misli olmak üzere aylık 900 kuruş maaş tahsis olunacak, harcırahı İstanbul'dan verilecektir.[461]

Beyrut Valisi Reşit Mümtaz'ın, Akkâ Mutasarrıflığı'na yönelik 14 Haziran 1900 tarihli yazısından, nihayet Heyet üyelerinin Beyrut'a geldikleri ve Akkâ'ya doğru yola çıktıklarını öğreniyoruz.[462] Akkâ'dan Hayfa'ya geçen Tahkikât Heyetinin ilk işi, 21 Haziran 1900'de Zemarin (Zikhron Ya'akov), Deyrkume, Tanturah, Şefeya (Meir Shefeya), Felle, Ümmülcemal adındaki köylerde, Rothschild'in Vekilleri olan Michel Erlanger ve Nissim Behar ve başka Museviler adına satın alınan arazilere ait 1883 ve 1886 yıllarındaki kayıtları

461 *BOA, DH. MKT*, No: 2354/77, 20 Mayıs 1316/3 Haziran 1900.
462 *BOA, ŞD*, No:2292/34, 1 Haziran 1316/14 Haziran 1900.

istemek olmuştur. 25 Haziran'da, Tapu Kitabetinden Heyete, belgelerin teslim edildiği anlaşılmaktadır.[463] Yine aynı gün, Heyet-i Tahkikiye namına Zekai imzasıyla, Hayfa Kaymakamlığı'ndan şu hususlara ilişkin bilgi istenmiştir.

***Hayfa Kazası dâhilinde Zemarin [Zikhron Ya'akov], Deyrkume, Tanturah, Şefeya [Meir Shefeya], Nezele [Nezly], Ümmülcemal nam mevaki'de ne mikdar nüfus ve hane mevcuttur ve nüfus-ı mezkûreden ne mikdarı tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den ve ne mikdarı tebaa-i ecnebîyedendir? Ve ecnebîlerden olanlar hangi devlet tebaasından ve hangi tarihte gelip iskân etmişlerdir? Ve inşa ettikleri haneler için İrade-i Seniyye istihsal olunmuş mudur? Olmamış ise ne taraftan verilen emre müsteniden yaptırılmıştır? Buralarının bilinmesine lüzûm göründüğünden keyfiyetin nüfus ve vergi kalemlerince olan kayıtlarına müracaatla beyan ve ifade olunmak üzere işbu tezkere-i acizâneleri aklâm-ı mezkûreye sorulabilmesi babında emr ü irade efendim hazretlerinindir.*** [464]

Heyetin, Filistin'e gönderiliş maksadını karşılayan bu isteklere, Nüfus Kalemi'nden 23 Haziran tarihli yazıyla, şu cevapların verildiğini görünmektedir.

***Şefeya [Meir Shefeya] ve Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] ve Tanturah karyeleri nüfusunun hîn-i tahririnde ehl-i İslam'dan yerli ahalisi yazılıb oralarda kuyûdâtca taife-i Museviye'den hiçbir fert sakin olmadığı ve el-yevm Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nde sakin Museviler 1301 [1884] senesi şehr-i Mayısı'nda ve tahrir-i nüfus sırasında 72 hanede 311 nüfus zükur ve inasın tabiiyet-i Osmaniye'ye dehaletiyle nüfusları kayd ve tescil edilmiş ve 1309 [1893] senesinde dahi Dâhiliye Nezareti celîlesinden 7 Temmuz 1309 [19 Temmuz 1893] tarihli ve 86 numrolu tebliğ buyurulan emirnâmesine istinaden karye-i mezbûrede sakin bulunan 133 neferin tabiiyet-i ecnebîyeyi ter-***

---

[463] *BOA, ŞD*, No:2292/34, 21 ve 25 Haziran 1900 tarihli belgeler.
[464] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 8 Haziran 1316/21 Haziran 1900.

***kiyle tebaa-i Osmaniye meyânına müceddeden dâhil-i kayd edilmişlerdir. Gerek bunların ve gerek 1301'de [1884] nüfusları tahrir olunanların mecmuları 508 zükur ve inasa baliğ olarak ve ahiren tenâküh ve tenâsül vasıtasıyla onların üzerine tevellüdât suretiyle kayd olunan ve mecmu' nüfusları diyar-ı ahere nakl-i hane edilenlerin badettenzil el-yevm sırf Devlet-i Âlîyye-i Osmaniye tebaasından Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] sakin 496 zükurla 466 inas ki cem'an 962 nüfusun 209 haneden ibaret olduğu kayden anlaşılmıştır. Ve ecnebî Musevilerin esasen tavattun ve iskânları memnû' olduğundan bu gibilerin kaydı olmadığı cihetle şimdiki halde orada Havran'da sureti daimede ve ecânib sakin olup olmadığının zahire ihracı tahkikâta muhtac bulunduğu ma'rûzdur.***[465]

Nüfus İdaresinin yaptığı şu açıklamaya göre; Tanturah, Ümmüttut (Ummelzouth/Umm el-Zout) ve Şefeya (Meir Shefeya)'da 1880'li yılların başında Musevi bulunmamaktadır. 1884 yılı nüfus sayımında, Museviler 72 hane ve kadın-erkek 311 nüfusa sahiplerdir. Bunların Osmanlı tabiiyetine girdiklerini de belgeden öğreniyoruz. 1893 yılında Dâhiliye Nezareti'nin kararıyla köyde bulunan 133 kişi daha Osmanlı tabiiyetine kabul edilmiştir. Bunların toplamı, 508 erkek ve kadından ibarettir. Sonradan doğum, evlilik ve sair yollarla bu nüfus çoğalmış ve Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) şimdiki halde 496 erkek ve 466 kadın, toplam olarak 962 nüfus, 209 hanede barınıyor görünmektedir. Nüfus İdaresi, buralarda yabancı Musevi bulunup bulunmadığının, araştırılarak öğrenebileceğini söylemektedir.

Aynı tarihte, Vergi İdaresi'nden de gönderilen kayda göre Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) 154, Tanturah'da 7, Ümmülcemal'de 18, Şefeya'da (Meir Shefeya) 22, Nezele'de (Nezly) 6 olmak üzere toplam 207 bina tespit edilmiştir. Bunların tahmini bedelleri 1.929.800 kuruştur. Bina türleri hamam, ev, tahtahane, dükkân, mağaza, sabunhane, ahır, fırın, şaraphane, cam fabrikası, su fabrika-

---

[465] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 10 Haziran 1316/23 Haziran 1900.

sı, eczane ve değirmen görünmektedir. Vergi Kalemi'nin ayrıntılı bir şekilde düzenlediği listeye göre Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) 1 hamam, 91 hane, 33 tahtahane, 8 dükkân, 1 salonhane, 3 mağaza, 3 tahta ahır, 4 ahır, 3 fırın, 1 eczahane, 1 şaraphane ve 1 değirmen olmak üzere toplam 154 bina; Tanturah'da 5 hane, 1 dükkân, 1 cam fabrikası; Ümmülcemal'de ise 17 hane ve ahır; Şefeya (Meir Shefeya)'da 21 hane; Nezele'de (Nezly) 4 hane ve ahır, 1 tahtahane ve 1 su fabrikası bulunmaktadır.[466] Tanturah'da bulunan ve Baron Edmond James de Rothschild tarafından desteklenen cam fabrikasının sahibi, sonradan Tel Aviv'in kurucusu ve belediye başkanlarından Meir Dizengoff'tur.[467]

Bu defa, Tahkik Heyetinden Hakkı imzasıyla 27 Haziran'da, daha önceki sayfalarda hakkında etraflıca bilgi verilen 'Atlit arazisine ait belgeler, aşağıdaki yazıyla Tapu Kitabeti'nden istenilmiştir.

***Hayfa Kazası dâhilinde Baron Rothschild'e füruht edilip sened-i resmîsi verilmemiş olan 'Atlit arazisiyle sair Museviler yedinde bulunduğu istihbar olunan Hayfere ve Derdare ve Nafi'at arazisinin ve kaza-i mezkûr dâhilinde ve daha bu misillu arazi var ise onların dahi tahrir-i nüfuslarıyla beraber mikdar-ı dönümlerinin ihracı zımnında işbu müzekkere-i acizânemizin tapu kitabetine emr-i havale buyrulması babında efendim hazretlerinindir.*** [468]

Buradan anlaşıldığına göre, 'Atlit arazisinin satışı yapılmış görünmekle birlikte, tapusu bu sırada Rothschild'e verilmemiştir. Yine Örgütün Hayfere, Derdare ve Nafiat Köylerinde de arazi sahibi olduğu ortaya çıkmıştır.

Tahkik Heyeti, hazırlayacağı rapora esas olacak belge ve bilgileri toplarken, Heyete Seraskerlik temsilcisi olarak seçilen, Erkan-ı Harp Binbaşı Mehmet Tevfik Bey; görevi sırasında verilen asıl maaş ve zammı olan 1.800 kuruşun, kendisine yetmediği yolunda bir di-

---

[466] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 10 Haziran 1316/23 Haziran 1900.
[467] Schama, *age*, s. 166.
[468] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 14 Haziran 1316/27 Haziran 1900.

lekçe ile Hükümete başvurmuştur. Mehmet Tevfik Bey dilekçesinde, Heyet üyesi olan diğer arkadaşları gibi maaşının 4.000 kuruşa yükseltilmesini istemiştir. Dâhiliye Nezareti bu isteği olumlu karşılamış ve izin yazısını Sadaret'e göndermiştir.[469]

Akkâ Kumandanlığı'nın, 17 Temmuz 1900 tarihinde bağlı bulunduğu Şam'daki Beşinci Ordu'ya gönderdiği telgraftan ortaya çıktığına göre, Binbaşı Mehmet Tevfik Bey, 16 Temmuz'da vedalaşmak maksadıyla Akkâ Kumandanını ziyaret etmiştir. Kumandana, Heyet'in görevinin sona erdiğini ve Beyrut'a döneceklerini söylemiştir. Akkâ Kumandanı bu ziyaretten sonra aşağıda sözünü ettiğimiz telgrafı Şam'a yollamıştır. Kumandan, Baron Rothschild'in ve Örgütün, bölgede sahibi olduğu gerçek arazi miktarının Heyet tarafından da tespit edilmediğinden şikâyet etmiştir. Akkâ Kumandanının değerlendirmesi şöyledir:

***C. 28 Haziran 1316 [11 Temmuz 1900]. Baron Rothschild'in Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönüm arazi ahzıyla Devletce mezun olduğu mezkûr araziden Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] yalnız 20 bin dönüm arazi alarak bir hile-i mağşûşe olmak üzere 2 bin dönüm olmayıp ancak Kaza-i mezkûreye tâbi 'Atlit, Sebza et-Tune maa' Ümmülcemal, Maksızlı karye ve mezralarının tamamı ve Kayseriye (Kiserya) ve Kayra ve Derdare ve Nakibat karyesi dahi adamlarından ve millet-i Museviye'den yüz küsûr nam-ı müstearıyla elde ettiği ve Safed Kazası'nda Marıteh ve 'Alma ve Rihaniye ve Dellata karyeleri dahi yalnız Baron namına ve Aynerney' Karyesi'nde ve el-Beşar ve Dacanî'den ve Kaba'a ve Kır'ım ve Beriya karyelerinde dahi Simon Jourdain, Beyd karyesinde dahi Nissim Behar nam Yahudilerle beraber yine Baron namına mukayyed idüğü ifadesinden anlaşıldığı Hükümetle edilen muharebede anlaşılmış ve Baron Rothschild'in Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] 20 bin ve 'Atlit'te nam-ı müstearla 10 bin ve Hayfere'de keza nam-ı müstearla 30 bin dönüm karye***

---

[469] *BOA, Y. A. RES*, No: 107/93, 15 Haziran 1316/28 Haziran 1900 ve 27 Haziran 1316/10 Temmuz 1900 tarihli yazılar; *BOA, DH. MKT*, No:2366/139, 1 RA 1318/29 Haziran 1900.

*ki cem'an el-yevm Hayfa dâhilinde 60 bin dönüm raddesinde araziye malik bulunduğu tahkikât-ı mahsusadan müsteban olmuştur. Rothschild'in Hayfa dâhilindeki arazisi için gelen komisyonun memuriyeti sırf Zemarin'deki [Zikhron Ya'akov] arazisinin mikdarını zahire çıkarmaktan ibaret olduğuna binaen ber-vech-i ma'rûz vaktiyle istimal ve şüphe eylediği desisenin eseri olarak Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] güya memuriyetinden dahi noksan yalnız 20 bin dönüm araziye malik olduğu komisyonumuzca anlaşılmakla memuriyetince... ve devletin muhakkik olarak Rothschild namına ve yine mumaileyh olmak üzere nam-ı müsteara geçmiş Hayfa dâhilinde salifüzzikr 'Atlit ve Hayfere karyelerinde 40 bin dönüm arazisi şu halde yine hafaya ve desâis meyânında kalmış ve mezkûr komisyon azasından Erkan-ı Harp Binbaşısı Mehmet Bey dünkü günde [16 Temmuz 1900] nezd-i acizâneme gelerek ber-vech-i ma'rûz memuriyetleri hitam bulmuş olduğundan Beyrut'a müteehhir azimet olduklarını ifade eylediği ve buna göre bu komisyonun buraya gelmesinden devletce hiçbir günâ istifade hâsıl olmadığı hasbe's-sadıka ilaveten arz olunur.*[470]

Akkâ Kumandanına göre, Rothschild'in Hayfa'da sahibi bulunduğu arazi, 20 yahut 22 bin dönüm değildir. Örgüte bağlı Musevilerden yüzden fazla kimseyi görevlendirerek, kaza köylerinin birçoğunda arazi satın aldırmıştır. Diğer taraftan Safed'de hem kendi adına hem de Nissim Behar gibi müstear isimler adına kayıtlı geniş arazilere sahiptir. Hayfa'da, Baron Rothschild'in şimdiki halde 60 bin dönüm arazisi vardır. Heyetin görevi, sadece Zemarin'deki (Zikhron Ya'akov) arazisinin miktarını ortaya çıkarmak olduğu için diğer yerlerde, Baron'a ve Örgütün elemanlarına ait olan arazi miktarı meçhul kalacaktır. Kumandan, şu hale bakarak, Heyet'in oraya gelmesinden devletin hiçbir menfaatinin olmadığını Beşinci Ordu'ya bildirmektedir.

Bu sırada Beşinci Ordu Kumandanı, bir müddet sonra Şam'a sürgün olarak gönderilecek olan Yüzbaşı Mustafa Kemal'in de ko-

[470] *BOA, BEO*, No: 1523/114196, 4 Temmuz 1316/17 Temmuz 1900.

mutanlığını yapacak olan, Seryaver Hakkı Paşa'dır. Paşa, Akkâ Kumandanı'nın yazısında işaret ettiği hususları, 19 Temmuz'da aşağıdaki telgrafla Seraskerliğe iletmiştir.

***Baron Rothschild'in Hayfa ve Safed ile sair yerlerde elde ettiği arazi hakkında Akkâ Kumandanlığı'ndan bi'l-vürûd sureti bâlâya çıkarılan telgrafnâmede gösterildiği üzere gerek resen Baron Rothschild namına mukayyed olan ve gerekse nam-ı müstear ile mumaileyhin yed-i tasarrufunda bulunan arazi ve köylerin bilhesab mikdarının ve tebeyyün edecek hale göre icab-ı halin icrası için Akkâ'ya gelmiş olan heyet-i keşfiyeye emir verdirilmesi istifsar ve istikmal buyrulması babında.***[471]

Beşinci Ordudan gelen *telgrafnâmenin mündericatı şayân-ı dikkat bulunduğundan* Serasker Rıza imzasıyla, 23 Temmuz 1900'de Sadarete gönderilmiştir.[472] Sadrazam Halil Rifat Paşa, sadece Zemarin'deki (Zikhron Ya'akov) Rothschild arazilerinin değil, Rothschild'in eline geçirdiği yerlerin hepsinin, Heyet marifetiyle tetkik edilmesini Beyrut Valiliği aracılığıyla ertesi gün Zekai Bey'e yazmıştır.[473] Bu telgrafa Beyrut'tan verilen 28 Temmuz tarihli cevapta, Zekai Beyin Hayfa'dan Trablus ve oradan da İstanbul'a doğru yola çıktığı söylenmektedir.[474] Dahası, Heyet'in göreve ilişkin hazırladığı raporu, Zekai Bey'in mühürlemediği de aşağıdaki yazıdan meydana çıkmaktadır.

***Baron Rothschild'in Hayfa Kazası dâhilinde kararından fazla tasarruf eylediği arazi için tahkikât icrası hakkındaki memuriyet-i kemterânemiz hitam bularak tedkikât ve müşahedâtımızı havi tanzim ve tahtim edilen rapor-ı çâkerânemiz takdim kılınmış olup ancak rüfekâmızdan Defter-i Hakanî Nezareti celîlesi İstatistik Kalemi Müdürü saadetlü Zekai Bey'in rapor-ı mezkûru temhirden imtinâ etmesi Kaza-i mezkûr dâhilinde ve el-yevm Baron-ı mumaileyhin taht-ı tasarrufunda olup mukaddema Nâşid Paşa merhumun hareminin tasarrufun-***

[471] *BOA, BEO*, No: 1523/114196, 6 Temmuz 1316/19 Temmuz 1900.
[472] *BOA, BEO*, No: 1523/114196 leff 2, 9 Temmuz 1316/23 Temmuz 1900.
[473] *BOA, BEO*, No: 1523/114196 leff 3, 11 Temmuz 1316/24 Temmuz 1900.
[474] *BOA, BEO*, No: 1523/114196 leff 4, 15 Temmuz 1316/28 Temmuz 1900.

***da iken Defter-i Hakanî Nezareti celîlesi tarafından Dersaadet'de Baron-ı mumaileyhimin ol vakit ki Vekili Elie Scheid'e ferağı icra edildiğini ve 30.000 dönümden ibaret bulunan Hazire ve Derdare ve Nefiat [Hadera] arazisinin de mumaileyh Zekai Bey mukaddema Hayfa'da hazır bulunduğu halde Yehoshua/Yeşua Hankin'den Rusyalı 100 küsûr nefer muhacirîne tefviz edilmiş olduğunu ve el-yevm Baron Rothschild'in mezkûr arazideki bataklıkları kurutmakda bulunduğu derc eylememize itirazâtda bulunarak güya bu cihetlere bakacak ve rapor dâhiline derc eylemek memuriyetimiz haricinde bulunduğunu dermiyân eylemesinden ileri geldiğinin arz ve beyanı ma'rûzunda takdim-i arza-i kemterânemize ictisar kılındı. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[475]

Heyet görevini bitirmiş ve bir rapor hazırlamıştır. Fakat Zekai Bey, Naşit Raşit Paşa'nın varisleri tarafından Rothschild'in Vekili Elie Scheid'e satılan, 30.000 dönümden fazla arazinin, Musevi muhacirlerce iskân edildiğinin belirtildiği ve Baron'un arazideki bataklıkları kurutmak için faaliyette bulunduğuna dair gözlemlerin yazıldığı rapora itiraz etmiş ve mühürlememiştir. O'na göre, anlatılan bu hususlar, Heyetin görevleri arasında değildir. Burada sözü edilen bataklıklar, masrafı Rothschild tarafından karşılanmak şartıyla, kurutulmak üzere Rothschild'in Vekili tarafından verilen dilekçe ile Ticaret ve Nafia Nezareti'nden 1895 yılı sonunda istenen arazidir.[476]

Heyet üyeleri arasında görüş ayrılıkları yaratan raporun, diğer iki üye tarafından 21 Temmuz 1900 tarihinde yazılıp, mühürlendiği ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderildiği anlaşılmaktadır. Bilhassa Rothschildlerin ve Örgütün, Hayfa'daki etkinliklerini göstermesi bakımından önemi haiz olan raporda şunlar söylenmektedir:

***Hayfa Kazası dâhilinde Baron Rothschild'e 22.000 dönümden fazla arazi tefviz edilmemesi ve tasarruf eyleyeceği mahalde***

[475] Bu raporda Binbaşı Mehmet Tevfik ile Hakkı Bey'in imzaları bulunmaktadır. *BOA, Y. A. RES*, No: 112/53, 8 Temmuz 1316/21 Temmuz 1900.
[476] *BOA, BEO*, No: 701/52572, 29 Teşrin-i Evvel 1311/10 Kasım 1895.

*130'dan fazla hane yaptırılmaması karar-ı kati iktizasından iken mumaileyhin Kaza-i mezkûrda şimdiye kadar mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o nisbette muhacirîn-i memnû'a iskân ettiği ve elan inşaatda bulunduğu anlaşılmasına binaen mumaileyhin taht-ı tasarrufundaki arazinin tahdidi zımnında mukaddema izâm olunan memurîn tarafından fazla olacağı gösterilen arazi hakkında tedkikât-ı mütememmime-i sahiha icrası için ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî memuren tayin olduğumuz cihetle ol-bâbdaki evâmir-i âlîyye suretleri bilistizah mahall-i memuriyet-i çâkerânemize azimet olundu.*

*Makam-ı Celil-i Sadaretuzma'nın 52 numrolu ve 3 Ağustos 1315 [15 Ağustos 1899] tarihli Beyrut Vilâyeti alîyyesine tasdir ve irsal buyrulan emirnâme-i samisinde Baron Rothschild'in Kaza-i mezkûr dâhilinde hilâf-ı memnû'iyet olarak 1.851 dönüm fazla arazi tefevvuz ve mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o mikdar muhacirîn-i memnû'a iskân ettiği gibi bir taraftan da gerek tevsian ve gerek münferiden inşaata devam edilmekte olduğundan 21 Cemaziyelevvel 1311 [30 Kasım 1893] tarihinde makam-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerinden Beyrut Vilâyeti'ne tebliğ buyrulduğu vech üzere birçok muhacirîn-i Museviye Suriye ve Beyrut ve Kudüs cihetlerine giderek orada tavattun eyleyen ile tebaa-i ecnebîyeden olan hemmezheplerini peyderpey oralara celp ve iskân ettikleri cihetle atîyen bundan bir mahzûr tevellüdüne mahal bırakmamak üzere muhacirîn-i Museviye'nin kabul ve iskânları ve yerli ve ecnebî Musevilerin oralarda emlâk ve arazi tefevvüz hususunda evvelce ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî ittihaz olunan memnû'iyet-i katiyenin muhafazası ve Baron Rothschild'in mikdar-ı muayyenden ziyade arazi ve emlâk tasarruf etmesine kasten müsamahada bulunan memurînin mücâzât-ı kanuniyeye çarpılması ve Rothschild namına iştirâ edilen arazinin dönüm ve mevkilerini ve bunlarda sakin familyaların adedini mübeyyen vekili tarafından verilen pusulada muharrer mikdardan ziyade arazi tefevvüz ve hane inşa ve Musevi iskân etmeyeceğini ifade ve temin etmiş olduğu cihetle şu*

*taahhüdünün muhafazası müttehim ve lehinde fazla olan arazi ve mesakini bunları iştirâdan memnû' olmayan eşhâs-ı saireye nihayet bir sene zarfında füruht etmediği ve nüfus-ı zaide kezalik müddet-i mezkûre içinde oradan çıkarılmadığı takdirde muamele-i kanuniye icra olunacağının Baron Rothschild'in vekillerine suret-i katiyede tefhimle mukarrerât-ı vakanın tatbik ve muhafaza-i ahkâmında zerreten mütekasül ve tesahülleri görülür ise haklarında kanunun tayin ettiği mücâzâtın eşedd-i ihtiyar ve icra olunacağının merkez ve mülhakat-ı vilâyetçe icab eden memurlara ekiden ve şediden tekrar tebliğiyle bu bâbda cüzi bir kusuru görülen olursa igmâz edilmeyip usulü dairesinde hemen işten el çektirilerek taht-ı muhakemeye alınması lâzım geleceği emr ü irade buyrulmuş ve Makam-ı Nezaret-i celîle-i asâfânelerinin salifüzzikr 187 numro ve 21 Cemaziyelevvel 1311 ve 18 Teşrin-i Sani 1309 [30 Kasım 1893] tarihli emirnâme-i âlîyyesinde ba-İrade-i Seniyye Hazret-i Şehinşahi ittihaz edilen memnû'iyeti evvelce oralara yerleşmiş olan Museviler neticesiz bırakmağa her suretle teşebbüs ederek bilmuvazaa arazi ve emlâk mübaya'asıyla bunları muhacirîn iskânına tahsis ettikleri ve yerli ve ecnebî taife-i Museviye'ye her ne nam ile olursa olsun köylerde hiçbir suretle emlâk teferru' ettirilmeyip zaten almış oldukları emlâk ve arazinin dahi muamele-i bey' ve ferağının icra ve ilm ü haberinin ita olunmaması 23 Kanun-ı Evvel 1308 [4 Ocak 1893] tarihinde Beyrut Vilâyeti alîyyesiyle Defter-i Hakanî Nezareti celîlesine ve Suriye ve Kudüs Vilâyet ve Mutasarrıflığı'na tebliğ buyurulan karar iktizasından olduğu halde ahiren bazı sefaret-i ecnebîye tarafından itirazât dermiyân edilmesine binaen Musevilerin Memâlik-i Şahane'ye hicret ve oralarda tavattun ve arazi mübaya'a etmeleri hakkında ba-İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî müttehaz olan memnû'iyetin tamamî-i muhafazasına dikkat ve itina olunup ancak oralarda evvelden beri ikamet edip muhaceretleri memnû' Museviler adadına dâhil bulunmadığını mübeyyen mensup olduğu devlet konsolosu tarafından ita ve Hükümet-i mahalliyece tasdik olunmuş bir*

*şehadetnâme ibraz eden ve bundan maada iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bunlara o nevi Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise orada Musevi muhacir ve mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme veren Musevilerin emlâk iştirâ edebilmelerine mümana'ât olunmaması emr-u işâr buyrulmuştur.*

*Bu bâbdaki tahkikât-ı lâzımeye girişildikte Hayfa Tapu Kalemi'nden ihrac olunan defter mucibince Nezele [Nezly], Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya], Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] ve Ümmülcemal, Deyrülhime, Tanturah Karyelerinin havi olduğu 24.134 buçuk dönümden Nezele [Nezly] Karyesi dâhilinde ahali-i kadîmesi yedinde bulunan 723 dönüm bi't-tenezzül mütebaki 23.411 buçuk dönüm olduğu ve Kaza-i mezkûr Vergi Kalemi'nden çıkarılan varakada 173 hane, 1 hamam, 9 dükkân, 1 lokanta, 2 mekteb, 1 sabunhane, 3 mağaza, 8 ahır, 3 fırın, 1 eczane, 1 şaraphane, 1 değirmen, 1 cam fabrikası, 1 samanlık, 1 su fabrikası muharrer bulunduğunu ve Nüfus Kalemi'nden ihrac edilen derkenarda Şefeya [Meir Shefeya] ve Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] ve Tanturah Karyeleri nüfusunun hîn-i tahririnde ehli-i İslam'dan yerli ahalisi yazılıp oralarda kuyûdâtça taife-i Museviye'den hiçbir ferd sakin olmadığı ve el-yevm Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'nde sakin Musevilerin 1301 [1885] senesi tahrir-i nüfusunda 72 hanede 311 nefer zükur ve inasın tabiiyet-i Osmaniye'ye dehaletle nüfusları kayd ve tescil edilmiş ve 1309 [1893] senesinde Makam-ı Nezaret-i celîle-i asâfânelerinin 7 Temmuz 1309 [19 Temmuz 1893] tarih ve 86 numrolu emirnâmesine istinaden karye-i mezbûrede sakin bulunan 133 neferin tabiiyet-i ecnebîyeyi terk ile tebaa-i Osmaniye'ye müceddeden dâhil-i kayd edildikleri gerek bunların ve gerek 1301 [1885] senesinde nüfusları tahrir olunanların mecmuu nüfusları 508 zükur ve inasa baliğ ve ahiren tenakih ve tenasül sebebiyle vuku'bulan tevellüdât suretiyle kayd olunan ve mecmu'u nüfuslarından diyar-ı ahire nakl-i hane edenler badettenzil el-yevm sırf Devlet-i*

*'Aliyye-i Osmaniye tebaasından Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] sakin 496 zükurla 466 inasın ki cem'an 962 nüfusun 209 haneden ibaret olduğu kayden anlaşılmış ve ecnebî Musevilerin esasen tavattun ve iskânları memnû' olduğundan bu gibilerin kaydı olmadığı beyan kılınmıştır. Mahall-i memuriyet-i çâkerânemize lede'l-azime Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya], Ümmülcemal ve Ümmüttut [Ummelzouth/Umm el-Zout] ve Nezele [Nezly] Karyeleri arazisinin hudutları tapu kaydına muvafık olmayıp arazi-i mezkûrenin mukaddema ber-taksim 4.000 mikyasında olarak tersim edilmiş olup mahalline tatbik (ve takometre) aleti vasıtasıyla ledettahkik sıhhat-i kâmilesi ve civar kura ahali ve muhtarânının ve ehl-i haberenin verdiği ma'lûmâta nazaran yalnız atîde arz olunacak bazı nikât müstesna olmak üzere hudutlarının muvafık bulunduğu anlaşılan haritaya nazaran bi'l-hesab mezkûr kurayı erba'a arazisinin 19.003 dönüm idüğü ve Tanturah arazisi ki müteferrik 25 parçadan ibaret olup bunun hududu suret-i katiyede belli olmayan 13 parçası Museviler tarafından idare edilmekte olub mikdarı bi'l-mesâha 116 dönüm idüğü ve diğer 12 parçası Tanturah ahalisinden Şeyh Eyüb el-Ömer ile suret-i gayr-i resmide mübadele edilmiş olduğundan hududları bulunamayıb hesap edilememiş olup ona mukabil ahz ettikleri 128 dönüm arazi ki cem'an 240 dönümden ibaret olduğu anlaşılmış ve mecmuu 19.247 dönüme baliğ olmuştur. Bundan Nezele [Nezly] arazisinin Tanturah cihetindeki ve mutekadîm haritada B harfi ile irae olunan145 dönüm bataklık arazi Baron Rothschild arazisi meyânında olduğu halde kendi hududları dâhilinde irae ettikleri ve yine C harfiyle irae olunan arazi yine kendilerine ait olmayıp Feridis arazisine müteallik bulunduğu halde mumaileyh Baron Rothschild'in Vekilinin ifadesine nazaran Kaza Tapu Katibinin ma'lûmâtı olarak tecavüz ettikleri ve kâtib-i mumaileyhten bissual bu bâbda bir günâ ma'lûmâtı olmadığı ifade edilmiş olmasına binaen Musevilerin bu gibi tecavüzâta devam edecekleri zannolunmaktadır. Bundan ma'ada 1309 [1893] senesinde müteveffa Nâşid Pa-*

*şa'nın haremi Esma Hanım'ın taht-ı tasarrufunda bulunan ve tapu kuyûdu mucibince 1.760 dönüm ve iki evlekten ibaret bulunan 'Atlit arazisinin Defter-i Hakanî Nezareti celîlesi tarafından Dersaadet'te Baron Rothschild'in ol-vakit Vekili bulunan Mösyö Elie Scheid'e 50.100 Fransız lirası bedeliyle füruht edilerek iktiza eden tapu senedlerinin itası Nezaret-i müşarünileyhanın 4 Teşrin-i Evvel 1309 [16 Ekim 1893] tarihli tahrirât-ı âlîsinde bildirilmiş olup ancak muahharan 'Atlit Karyesi'ndeki kale hasebiyle makam-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerinin sene-i mezkûredeki işârı üzerine tapu senedlerinin itası tehir edilmiştir. İşbu 'Atlit arazisinin Baron Rothschild'in mühendisleri tarafından tersim ve ledettahkik hududları ahalinin irae eyledikleri hududa mutabık bulunan haritaya nazaran mezkûr 'Atlit karyesi arazisinin mikdarı tapu defterinde mukayyed olduğu gibi 1.760 dönümden ibaret olmayıp 925 bucuk hektar yani 10.104 dönüm olduğu anlaşılmıştır. Salifüzzikr araziden yine Hayfa Kazası dâhilinde Hazire ve Derdare ve Nefiat [Hadera] arazisi ki tapu kuyûdu mucibince 30.140 dönümden ibaret olup işbu arazi Rusyalı Musevi Yehoshua Hankin tarafından Rusya'dan gelen 100 küsur hane Musevi muhacirînine 1308 [1892] ve dokuz [1893] ve 12 [1896] senelerinde bey' ve füruht olunmuş ve 1312 [1896] senesinde Hayl nam-ı diğer Besalu Serseraşe ve Berkitas ve Bereketita ve Bereket Suğra nam bataklıkların Rothschild tarafından iştirâ edildiği ledettahkik anlaşılmış ise de Serşeraşe'nin tapuda kaydı bulunmayıp Berkitas ve Bereketita nam bataklıkların sene-i mezkûrede Havabers ve İshak Yakob namlarına füruht edildiği tapu kayıtlarından anlaşılmış ise de mezkûr bataklıkların el-yevm Baron Rothschild tarafından Mühendis Mösyö Tereyedil ve 6 nefer refikiyle haritası yapılarak kurutulmakta olduğu tahkikât ve müşahedât ile beraber mumaileyh Baron'un el-yevm Zemarin'deki [Zikhron Ya'akov] vekili Mösyö (Şitarkmet)'in ifadesiyle sabit olduğuna nazaran mezkûr Hazire ve Derdare ve Nefiat [Hadera] arazisinin dahi Baron Rothschild tarafından*

*Mösyö Ossowetzky nam vekil ile idare edilmekte olduğu tebeyyün eylemiştir.*

*Emakin-i mevcûdeye gelince; Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya] ve Ümmülcemal maa' Ümmüttut [Ummelzouth] ve Nezele [Nezly] karye ve arazisinin 152 hane, 3 han, 55 oda, 19 ahır, 2 mağaza, 31 baraka, 4 bağ köşkü, 1 hotel, 2 alafranga hamam, 2 sinagog, 3 mektep, 3 muhafaza kulübesi, 2 arpalık, 1 eczane, 2 hastane, 9 dükkân, 1 bonmarşe, 1 cesim buharlı şarap fabrikası, 3 fabrika anbarı, 1 kantarhane, 2 şarap mağazası, 1 fıçı imaline mahsus fabrika, 3 buharlı su fabrikası, 1 buharlı dakik değirmeni, 1 gaz deposu, 2 fırın ve 35 kişilik bir itfaiye deposu, 1 cam fabrikası mevcud olduğu bi't-tadâd anlaşılmıştır ve Hazire [Hadera] Karyesi'nde 75 hane ve baraka ve 10 oda ve 10 ahırlu atik 1 han ve 1 eczane ve deniz kenarında ahşab olarak 30 hane mevcut bulunduğu görülmüştür.*

*"Hulâsa-i Tahkikât": Hayfa Kazası'nda Baron Rothschild'in emlâk ve arazisi ve iskânı memnû' muhacirîn-i Museviye'nin arazi ve emakinin tafsilâtı bâlâda arz olunduğu üzere Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya] Ümmülcemal maa Ümmüttut [Ummelzouth] ve Nezele [Nezly] ve Tanturah kurasındaki arazinin mikdarı 19.247 ve 'Atlit karyesindeki arazinin 10.104 dönüm dahi 100 küsûr hane muhacirîn-i Museviye namına mukayyed ise de Baron-ı mumaileyhin adamları tarafından idare olunmakta olduğu görüldüğünden Hayfa Kazası dâhilinde cem'an 59.491 dönüm araziye mutasarrıf oldukları ve 'Atlit'den maada Zemarin [Zikhron Ya'akov], Şefeya [Meir Shefeya], Ümmülcemal maa' Ümmüttut [Ummelzouth] ve Tanturah ve Nezele'de [Nezly] 312 emakin ve Hazire [Hadera] ve Dardare'de dahi 106 ki cem'an 418 emakinden ibaret bulunduğu ve nüfus-ı muharreresi ise Devlet-i 'Aliyye tebaası olarak 290 hanede 962 nüfusun mukayyed bulunduğu ve Hazire [Hadera] ve Dardare'deki bataklıkların kurutulması henüz ikmal olunmadığı cihetle karyeteyn-i mezkûreteyn Musevi ahalisi mevsim-i sayf hasebiyle şu günlerde Yafa ve Kudüs ve Zemarin [Zikhron*

***Ya'akov] cihetlerinde ikamet eylemekte oldukları ve mezkûr kurada yalnız amele bulunduğu görülmüş ve bunlardan maada Zemarin'de [Zikhron Ya'akov] ecnebî olarak İdare Heyetiyle ziraat mühendisleri ve sair amele bulunmakta olduğu müşahede kılınmış idüğü ma'rûzdur. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehül emrindir.***[477]

Raporun giriş kısmında, muhacir Musevilerin iskânı ve Rothschild'in satın aldığı araziler hakkında önceki sayfalarda da belirttiğimiz direktiflerden söz edilmektedir. Heyet'in tespit ettiği hususlar şunlardır.

a- Hayfa'da, Baron Rothschild'in sahip olduğu arazinin miktarı 22 bin dönüm değil, 59.491 dönümdür.

b- Raşit Naşit Paşa varislerinin, Rothschild'in adamı Elie Scheid'e 50.100 Fransız lirasına sattıkları arazinin miktarı, tapu kayıtlarında görüldüğü gibi 1.760 dönüm ve iki evlekten ibaret değildir. Bu arazi 10.104 dönümdür.

c- Hayfa Kazası dâhilinde Hazire, Derdare ve Nefiat arazisinde, 100'den fazla hane iskân edilmiştir. Arazinin sahibi, Yehoshua Hankin adlı bir Rus Musevisi görünmektedir. Buralarının miktarı da 30.140 dönümdür. Daha önceki belgelerde konu edilmeyen Hazire, Derdare ve Nefiat arazilerinden oluşan Rothschild kolonisinin adı Hadera'dır.[478] Hayfa ile Yafa arasında bulunan Hadera, 1890 yılında Riga, Kovno ve Vilna'dan gelen Siyon Âşıkları tarafından kurulmuştur. Bataklık olan bölge, 1895'te Baron Edmond'un himayesine alınmıştır. Baron Rothschild, bu bataklık bölgeyi kurutmak ve sıtmanın önüne geçmek için Avusturalya'dan Hadera'nın simgesi olan okaliptüs ağaçları getirtmiş, sıtmaya karşı bağışıklık kazanmış olan Sudanlılara diktirtmiştir. 1896 yılında kolonide 36 aile bulunmaktaydı. 1952'de belediye olan Hadera'nın 2002 nüfusu

[477] *BOA, Y. A. RES*, No: 112/53, 8 Temmuz 1316/21 Temmuz 1900.
[478] Tellioğlu, age, s. 236.

74 bindir.[479] Hadera kolonisinin 30.140 dönüm olan arazisini Baron adına Yehoshua Hankin satın almış ve buraya Rus muhacirleri yerleştirilmiştir. Arazi, bu bölgedeki aşiretlerden Şeyh Mustafa el-Abdullah'ın idaresindeki Nefiat urbanına aitti ve Sadık Paşa tarafından sattırılmıştır.[480]

d- Rothschild, Hayfa'nın Tanturah Köyü civarındaki 145 dönümlük bataklık araziyi satın almış ve halen kurutmaktadır.

e- Rothschild'in köylere yerleştirdiği muhacirler, bazı komşu yerli köylerin arazilerine tecavüz etmektedir.

f- Binalara gelince; Heyet Zemarin (Zikhron Ya'akov), Şefeya (Meir Shefeya), Ümmülcemal, Ümmüttut (Ummelzouth), Nezele (Nezly) arazisinde 152 hane, 3 han, 55 oda, 2 mağaza, 31 baraka, 4 bağ köşkü, 1 otel, 2 alafaranga hamam, 2 sinagog, 3 mektep, 3 muhafaza kulübesi, 2 arpalık, 1 eczane, 2 hastane, 9 dükkân, 1 bonmarche, 1 büyük buharlı şarap fabrikası, 3 fabrika anbarı, 1 kantarhane, 2 şarap mağazası, 1 fıçı imalatı yapan fabrika, 3 buharlı su fabrikası, 1 buharlı un değirmeni, 1 gaz deposu, 2 fırın, 35 kişilik bir itfaiye deposu, 1 cam fabrikası tespit etmiştir. Hazire (Hadera) Köyü'nde de 75 hane ve baraka, 10 oda, 10 ahırlı eski bir han, 1 eczane ve deniz kenarında 30 ahşap hane olduğu yine Heyetce rapora kaydedilmiştir. Şefeya'daki (Meir Shefeya) tarım okulunun adı, Me'ir Shefeyah idi ve 1892'de Baron Edmond James de Rothschild tarafından yaptırılmıştır. Okulun şimdiki adı Mayer Amschel de Rothschild'dir.[481]

g- Hayfa'da, Rothschild'e ve adamlarına ait köylerde 418 bina ve Osmanlı tabiiyetinde olarak 290 hanede, 962 nüfus ka-

[479] Shlomo Hasson-Shaked Gilboa, "Haderah", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s.189-190; Norman, *age*, s. 55, 59.
[480] Tellioğlu, age, s. 235.
[481] Efraim Orni-Shaked Gilboa, "Me'ir Shefeyah", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 788.

yıtlı bulunmaktadır. Mevsim yaz olması hasebiyle, Musevilerin büyük kısmı Yafa, Kudüs ve Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) bulunduklarından Heyet, tahkikât esnasında idare heyeti, mühendisler ve ameleyle karşılaşmıştır. Nüfusu oluşturan halk, gerçek rakamın tesbit edilmemesi için tahkikât bölgesinden uzaklaştırılmıştır.

### Rothschild Kolonileri İçin Yeniden Bir Tahkik Heyeti Gönderiliyor

Sonraki belgelerden ortaya çıktığına göre, Heyet üyelerinden Zekai ve Hakkı, İstanbul'a dönmüşlerdir. Bu sıralarda Sadaret, Akkâ Kumandanlığı'nın girişimi üzerine, Rothschild'e ait olup, tam olarak tespiti yapılamayan Hayfa, Taberiye ve Safed'deki arazilerin yeniden tahkik edilmesini istemiştir. Seraskerlik, 20 Ağustos 1900 tarihinde Sadarete yazdığı tezkerede şu hususları öğrenmek istemiştir: Heyet üyesi olan Erkan-ı Harp Binbaşısı Mehmet Bey, Heyete dâhil olup şimdiki halde İstanbul'da bulunan Hakkı ve Zekai'nin bölgeye dönmesini bekleyecek miydi? Bu hususta bir karar alınmış mıydı?[482]

Bu konuya dair Sadaret, hem Seraskerliğe hem de Beyrut Vilâyeti'ne tebligatta bulunmuştur. 23 Ağustos 1900 tarihli, Beyrut Vilâyeti'ne gönderilen yazı şöyleydi.

***Baron Rothschild'in yed-i tasarrufuna geçirdiği arazi hakkında memuren izâm edilmiş olan Heyet tarafından icra kılınan tahkikât yalnız Zemarin'deki [Zikhron Ya'akov] araziye inhisar ederek bu ise temin-i maksad etmeyeceği ve mumaileyhin Hayfa ve Safed ile mahall-i sairedeki arazisi hakkında da tahkikât icrası muktezî olacağı Akkâ Kumandanlığı'nın işârına atfen Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti Vekâleti'nden bildirildiği taraf-ı vâlâ-yı Seraskerî'den izbar olunup Heyet-i mezkûreye memur Hakkı ve Zekai Beylerin avdeti cihetiyle bu bâbda icab eden tahkikâtın Vilâyet-i behiyyelerince dahi müstakîm bir memur***

482 *BOA, BEO*, No: 1539/115421, leff 1, 6 Ağustos 1316/20 Ağustos 1900.

***marifetiyle Heyet-i Tahkikiye'ye memur Erkan-ı Harbiye Binbaşılarından Mehmet Bey tarafından icrası bittensib keyfiyet ve bu madde hakkındaki ma'lûmât ve mülahazâtın taraf-ı atûfilerine tebliği lüzûmunun Vekâlet-i müşarünileyhe izbarı Serasker-i müşarünileyhaya yazılmış olmakla alınacak ma'lûmâta göre icab eden tahkikâtın suret-i mükemmelede ifasıyla neticesinin bi'l-etraf inbasına himmet.***[483]

Sadaretten çıkan şu yazıya göre, Zekai ve Hakkı Beylerin Filistin'e dönmesi söz konusu değildi. Şimdi, yeniden yapılacak tahkikâtta Binbaşı Mehmet Bey olduğu halde, Beyrut Vilâyetinden seçilecek *müstakim bir memur* görevlendirilecekti. Tahkikât, en iyi bir şekilde icra edilecek ve hazırlanacak rapor Hükümete iletilecektir. Sadaretin emri doğrultusunda Beyrut Vilâyeti; Vilâyet İdare Meclisi İkinci Kâtibi Said Efendi'yi Tahkik Heyeti'ne görevlendirmiştir.[484]

Fakat yukarıda, tam metnini verdiğimiz 21 Temmuz 1900 raporun Beyrut Vilâyeti'ne ve Sadarete verilmediği, İstanbul'a dönen Zekai Bey üzerinde kaldığı anlaşılmaktadır. 29 Eylül'de raporla birlikte sair evrâk, Binbaşı Mehmet Bey tarafından, Beyrut Valisi aracılığı ile Zekai Bey'den talep edilmiştir.[485] Zekai Bey, bu isteğe 4 Ekim'de şu cevabı vermiştir.

***Beyrut Vilâyet-i âlîyyesinden mevrûd işbu telgrafnâmede Safed'de ki arazi tahkikâtı için mukaddemce Akkâ'dan gönderilmiş olan Heyetin vermiş olduğu rapora göre Hayfa tahkikâtına müteallik nezd-i acizânemde bulunan evrâkın Tahkik Memuru Mehmet Bey tarafından istenildiği bildiriliyor. Safed arazisi hakkında Heyet-i acizânemizce hep birlikte temik-i tahkikât edilmek lâzım gelüp Heyet-i Tahkikiye müctemian orada bulunmadıkça Heyetimin azasından mir-i mumaileyhin münferiden tahkikât icrası usûlen caiz olamayacağından şu hale göre mezkûr raporun şimdi gönderilmesine lüzûm olmayacağı gibi Hay-***

---

483 *BOA, BEO*, No: 1539/115421, leff 2, 9 Ağustos 1316/23 Ağustos 1900.
484 *BOA, DH. MKT*, No: 526/38, 5 Haziran 1318/18 Haziran 1902 ve 5 Nisan 1319/18 Haziran 1903 tarihli belgeler.
485 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 16 Eylül 1316/29 Eylül 1900.

***fa'daki arazinin tahkikâtına müteallik raporu rüfekâ-yı âcizâne kendi fikirlerine göre tanzim edip mezkûr raporun iki fıkrasını nefsü'l-emre muvafık göremediğimden o cihetleri için taraf-ı bendegânemden şerh verilmesi hususu veyahut kopyasının itasını teklif eylediğimde her iki surete muvafakat göstermediklerinden arazi-i mezkûrenin mikdar-ı mesâhesini mir-i mumaileyhten istifsâr ve ona göre badehu ayrıca arz-ı ma'lûmât etmek üzere evrâk-ı merkûmenin suretleri nezd-i çâkerânemde hıfz edilmiş idi. Komisyon Heyeti orada mevcut olmadıkça bu misillu evrâkın münferiden mir-i mumaileyhe itası muvafık-ı maslahat değil ise de emr-i devletlerine imtisalen gerek Safed arazisinin raporu gerek Hayfa arazisine müteallik 18 kıt'adan ibaret olan evrâk bir zarf derununa mevzuan hâk-pâ-yi samilerine takdim kılınmağın ve evrâk-ı mezkûrenin Babıâlî'ce muktezası veyahut mir-i mumaileyhe irsali menût-ı rey-i âlî-i asâfâneleri bulunmuş olmağın ol-bâbda emr ü ferman hazreti menlehülemrindir.***[486]

Zekai Bey'e göre, şimdiki halde, Binbaşı Mehmet Tevfik Bey'in beraberinde Beyrut Vilâyeti'nden görevlendirilen Said Efendi ile yaptığı tahkikât, usule aykırıdır ve tahkikâtı kendisinin içinde bulunduğu önceki Heyetin yapması uygundur. Hayfa'ya ilişkin raporda, belirtilen hususlardan ikisine katılmadığı için mühürlemediğini ve evrâkı beraberinde götürdüğünü söylemektedir. Bununla beraber Zekai Bey, 18 parçadan oluşan evrâkı bir zarf içerisinde gönderdiğini de ilave etmektedir. Erkan-ı Harp Binbaşısı Mehmet Tevfik Bey, Zekai Bey'in usûl hakkındaki hassasiyetlerine önem vermemiş görünmektedir. Mehmet Tevfik Bey, Rothschild ve adamlarının elindeki arazinin tapu kayıtlarında görülen ile gerçek miktarının meydana çıkarılması için çaba sarf etmektedir.

Bu vâdîde, yeni Tahkik Heyeti'nin Rothschild ve adamlarının etkinlik gösterdiği Taberiye Kazası Kaymakamlığına, 29 Eylül 1900 tarihinde verdiği yazı şudur:

***Taberiye Kazası dâhilinde Baron Rothschild'le sair ecnebî Musevilerin ve muhacirîn-i Museviye'den iken Devlet-i 'Aliyye-i***

---

[486] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 21 Eylül 1316/4 Ekim 1900.

***Osmaniye tabiiyetini kabul ve ihraz etmiş olanların uhdelerinde arazi ve emlâk var mıdır? Var ise bunun mikdarıyla ne vakit ve ne yolda temellük ve teferruğ etmişlerdir. Buralarının ve işbu arazide iskân edilen muhacirîn-i memnû'a-i Museviye'nin aded-i nüfusuyla inşa olunan ebniye ve emakin mikdarının mufassalan beyanı zımnında işbu tezkere takdim olunmakla ol-bâbda emr ü irade efendimindir.***[487]

Yukarıdaki sorulara hemen, o gün Tapu ve Nüfus İdarelerinden cevap gelmiştir. Bu cevaplara göre, Taberiye Kaza merkezinde Musevi yoktur. Ancak Kaza'ya bağlı Şecera (Sejera/ Sedjera/ Sejerah/ Ilaniyyah) Köyü'nde, Fransa tebaasından Simon Jourdain adına 9.140 dönüm arazi ile bir adet bina satın alınmıştır. Bu arazi sonra, 1898 tarihinde Simon'un vekili Yusuf tarafından, Fransa vatandaşı Nathan Nersis'e satılmıştır. Köydeki bina, belediye ruhsatıyla yapılmış olup, 26 odalıdır. Nüfus kayıtlarında, muhacir Musevi kaydına tesadüf edilmemiştir.[488] Aslında Baron Edmond James de Rothschild adına faaliyet gösteren Nathan Nersis'in satın aldığı arazinin miktarı toplamda 40 bin dönümdür. Bu arazinin bir kısmını da Beyrut Jandarma Komutanı Aziz Paşa aracılığıyla elde etmiştir.[489] Nathan Nersis, bu tarihte aynı zamanda merkezi Beyrut'ta bulunan Yahudi Ziraat Bankası Şirketi'nin de temsilcisiydi. Söz konusu arazinin 12 bin dönümlük kısmı ise Taberiye'deki Dalayka Aşireti'nin toprağıydı.[490]

Şecera'da Simon Jourdain'in satın aldığı 9.140 dönümlük arazinin satışı, Şecera Köyü Muhtarı ve azaları tarafından kaleme alınan 1895 tarihli şikâyet dilekçesinde şöyle konu edilmektedir: Baron Edmond'un vekili Simon Jourdain ile Taberiye'deki hükümet yetkilileri bazen vaatle bazen de tehditle köylüleri, arazilerini satmaya zorlamışlardır. Tapu uygulamalarında satış işlemi esnasında, satışı yapacak arazi sahiplerinin kaza merkezinde hazır bulunmalarına gerek görülmezdi. Satış işlemleri aleni değil, gizlilik içinde ya-

---

[487] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 16 Eylül 1316/29 Eylül 1900.
[488] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 16 Eylül 1316/29 Eylül 1900.
[489] Bouazi, *agt*, s. 84.
[490] Tellioğlu, *age*, s. 125, 127.

pılmaktaydı. Bu amaçla Taberiye Naibi, Mahkeme Başkâtibi Kasım Şukayr Efendi'yi Şecera Köyü'ne gönderiyordu. Kasım Şukayr Efendi, arazilerini satacak kişileri tespit edip, bunlardan satış vekâleti alıyordu. Alınan bu vekâlet ile araziler, Baron'un temsilcilerine satılıyordu. Şecera'da cami vakıflarına ait arazilerin de yine kanuna aykırı olarak bu şekilde satıldığı da tespit edilmiştir.[491][492]

*İkinci aliyahın üniversitesi* olarak kabul edilen Şecera ya da günümüzdeki adıyla Ilaniyyah, İsrail'in Aşağı Galile bölgesindedir. 1899'da kurulmuştur. Burası dört ayrı sıradağın çevrelediği bir yerdi. 9 bin ekilebilir ve 9 bin de kayalık olmak üzere 18 bin dönüm arazisi bulunuyordu. Bu araziler Emile Frank ve Ossoweztky tarafından Beyrutlu bir Arap'tan satın alınmıştır. 1902'de koloni haline getirilmiştir. Yerleşimcileri arasında Kürt Yahudileri de vardır. İsrail'in ilk Başbakanı David Ben-Gurion, 1907'de burada yerleşimciydi. 1908'de Araplar Şecera'ya saldırdığında Ben-Gurion da yaralanmıştı. Kolonide küçük bir de kütüphane ile işçiler için akşam kursları da açılmıştır. Köyde 1908'de 275 işçi çalışıyordu.[493] Şecera'ya 1953'te Polonya göçmenleri yerleştirilmiştir. 2002 yılı nüfusu 491 kişiydi.[494]

Binbaşı Mehmet Tevfik Bey, 30 Eylül 1900 tarihinde, Safed Kazası Kaymakamlığı'ndan Baron Rothschild ile sair yabancı Musevilerin sahip bulundukları arazilerin, hangi tarihte satın alındığını, buralarda iskân edilmiş olan Musevilerin sayısıyla, tabiiyetlerini öğrenmek istemiştir.[495] Tapu İdaresi, Safed'e ilişkin olarak 8 Ekim tarihinde şu bilgiyi vermiştir.

***İşbu müzekkere-i 'aliyyede Baron Rothschild'e ait emlâk ve arazinin hudud ve mevaki'-i âlî vechü'l-müferdât kuyûdunun talep buyurulmuş ve kuyûd-ı mezkûreye bilmüraca'a Baron-ı mumaileyh ve sair ecnebî ve Osmanlı Yahudiler üzerine mukayyed arazi ve emlâkin 1.500 kıtadan ibaret olup vaktiyle***

---

491 Tellioğlu, *age*, s. 131, 169.
492 Eliav, *age*, s. 285.
493 Schama, *age*, s. 272-273; Norman, *age*, s. 59, 66,
494 Efraim Orni-Shakes Gilboa, "Ilaniyyah", *EJ*, IX, Second Edition, New York 2007, s. 720.
495 *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 17 Eylül 1316/30 Eylül 1900.

***hudud-ı sabıka-i kadîmesine göre tahdid kılınmış olmakla mezkûr hudud bütün bütün değiştirildiğinden bundan bir şey anlaşılamayacağı cihetle icmalen ve kayd-ı umumiye muvafık olarak bir kaydının ihrac ve tasdik ve leffen takdim kılınmakla arazi-i mezkûreden Baron Rothschild namına ferağı gösterilen arazi ve emlâk Dâhiliye Nezareti celîlesinin 19 Mayıs 1309 [31 Mayıs 1893] tarih ve 48 numrolu emirnâmesine atfen Kaza Meclis İdaresi'nin 17 Teşrin-i Evvel 1309 [29 Ekim 1893] tarih ve 250 numrolu mazbatası mucibince Eylül 1309 [1893] Daimi Defterinde kayd olmuş Elie Scheid ve Simon Jourdain namına olanların Dâhiliye Nezareti celîlesinin 5 Ağustos 1311 [17 Ağustos 1895] tarih ve 149 numrolu emirnâmesine atfen İdare-i Vilâyet-i Meclis kararıyla Vilâyeti celîlenin 7 Rebiülahir 1313 [27 Eylül 1895] tarih ve 374 numrolu emirnâmesine Mutasarrıfeyn-i âlîyenin 24 Eylül 1314 [6 Ekim 1898] tarih ve 148 numrolu zeyli mucibince Teşrin-i Evvel 1311 [Ekim 1895] Daimi Defterinde kayd edildiği gibi tebaa-i Osmaniye'den Nissim Behar ve Yusuf Ebulafiye'ye ait olanların Vilâyet-i celîlenin emirnâmeleri mucibince icra edildiği ma'rûzdur.***[496]

Safed Kazası'nda Rothschild dâhil, diğer Musevilerin önemli miktarda araziye sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Rothschild'in adamları olan Simon Jourdain, Elie Scheid, Nissim Behar ve Yusuf Ebulafiye burada da arazi sahibi olarak görünmektedir. Araziler, 1893, 1895, 1898 ve 1900 tarihlerinde, Hükümetin izni ile Musevilere satılmıştır. Arazilerin bulunduğu mevkiler ise Câ'ûne (Rosh Pinnah), Zübeyd (Yesud ha-Ma'allah), 'Ayn Zeytun (Ein Zeitim), Kaba'a, Kır'ım, 'Alma, Rihaniye, Maruteh, Dellata, Afiye, Beriya, Maghar ve Ekrad-ı Necrid köylerindedir.[497] Câ'ûne'de 1884 senesinde yapılan nüfus sayımına göre, ahali Osmanlı tabiiyetinde olup, 44 hanede 137 erkek, 160 kadından ibarettir. Bu tarihte Osmanlı tabiiyetinde görülen Câ'ûneli Musevilerin 44 hane halkından 38'i tama-

---

[496] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 25 Eylül 1316/8 Ekim 1900.

[497] Baron Rothschild ve Vekillerinin bu köylerde bulunan arazilerinin cinsi, dönümü, mevkii, sınırı hakkındaki ayrıntılı liste için bkz. *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 21 Eylül 1316/4 Ekim 1900.

men Romanya doğumludur. Yani Câ'ûne'deki muhacir Musevilerinin büyük bir kısmını Romanya'dan göçen Yahudiler oluşturmaktadır.[498]

İki kişilik Tahkik Heyeti, Musevi Örgütlerinin etkin olduğu Merci'iyyûn Kazası (günümüzde Lübnan sınırları içinde) yetkililerinden de tahkikât konusuna ilişkin bilgi ve belge istemişlerdir.[499] 6 Ekim'de Nüfus ve Tapu İdarelerinden gelen cevaba göre, Merci'iyyûn'a bağlı Metullah Köyü'nde 103 erkek ve 84 Musevi kadın, 53 hanede ikamet ediyordu. Bu köyde, Beşare ve Selim, Aziz Evlad, Cabir Rızkullah, Abdullah, Yusuf, Ebu İlyas adlı kişiler 8.112,5 dönüm arazi ile 1 mağaza ve 3 odalı bir haneyi Mart 1894'te; ayrıca 437,5 dönüm arazi, 98 hane ve 1 değirmen de yine ahali[500] tarafından Simon Jourdain'e Ağustos 1896'da satılmıştır. Köyde, yeniden inşa olunan binalar, ruhsatsız olduğu için şimdiye değin tapuya kaydedilmemiştir.[501] Metullah'da inşa edilen binalardan biri de Belaruslu meşhur Yahudi yazarı Zalman Epstein'in kardeşi Izhac Epstein'e (1862-1943) ait idi. Izhac Epstein 1886'da Baron Edmond James de Rothschild'in kolonilerinde tarım eğitimi vermek için Filistin'e gelmişti.[502]

Metullah, Hermon Dağı'nın karşısındaki bir tepe yamacında 1896 yılında Rusya Yahudileri tarafından kurulmuştur. Sert karasal iklimin yaşandığı bir coğrafyadır. Gelecekte stratejik alan olarak kullanabilecek bir yer olması dışında ekonomik açıdan uygun bir yer değildir. Arazisinin üçte biri de dağlık ve kayalıktır. Baron Rothschild'in Metullah'ta satın aldığı arazilerin dönüm fiyatı 4 franktı. 1898'de burada 60 işçi istihdam ediliyordu. Köy, 1900 yılında komşuları Dürzîlerin saldırı ve yağmalarına da uğramıştır.[503]

---

[498] Bu liste, hane numarası, hane içindeki kadın ve erkekleri isimleri, akrabalık dereceleri, doğum yeri ve tarihleri ayrıntılı bir biçimde verilerek düzenlenmiştir. *BOA,ŞD*, No: 2292/34, 19 Eylül 1316/2 Ekim 1900.

[499] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 23 Eylül 1316/6 Ekim 1900.

[500] Bu tarihte arazisin satanlardan biri de Mudawar isimli bir Arap'tı. Eliav, *age*, s. 285.

[501] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 23 Eylül 1316/6 Ekim 1900.

[502] "Epstein, Izhac", *EJ*, VI, Second Edition, New York 2007, s. 471.

[503] Schama, *age*, s. 115-116, 165-166, 216; Norman, *age*, s. 64, 273.

Metullah günümüzde İsrail-Lübnan sınırında, İsrail'in en kuzeyindedir. 2002 yılı nüfusu 1.480 kişidir.[504]

Filistin'e gönderilen Zekai, Hakkı ve Mehmet Tevfik Beylerden oluşan ilk heyetin hazırladığı rapor, Dâhiliye Nezareti'ne ulaştıktan sonra, Nazırın da değerlendirmelerinin yer aldığı 1 Kasım 1900 tarihli bir yazıyla, Sadaret'e gönderilmiştir. Umûr-ı Dâhiliye Nazırı imzalı değerlendirme yazısı şöyleydi:

***Baron Rothschild'e Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi tefviz edilmemesi ve tasarruf edeceği mahalde 130'dan fazla hane yaptırılmaması karar-ı kat'i iktizasından iken mumaileyhin şimdiye kadar mikdar-ı muayyenden ziyade hane inşa ve o nisbette muhacirîn-i memnû'a iskân ettiği ve elan inşaatda bulunduğu anlaşılmasına binaen mumaileyhin taht-ı tasarrufundaki arazinin tahdidi zımnında mukaddema izâm olunan memurîn tarafından fazla olduğu gösterilen arazi hakkında tedkikât icrası için Babıâlî'den ve cihet-i Askeriyeden ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlesinden bir memur tayini ile mahalline izâmı İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî iktiza-yı alisinden bulunduğu beyanıyla icra-yı icabı tazîm olan 9 Mart 1316 [22 Mart 1900] tarihli tezkere-i samiye-i Sadaretpenâhîlerinde izbar buyrulması üzerine Nezaret-i acizi Mektûbi Kalemi Mümeyyizlerinden Saadetlü Hakkı Efendi'yle Erkan-ı Harbiye Binbaşılarından Refetlü Mehmet ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlesi İstatistik Kalemi Müdürü Saadetlü Zekai Beylerden mürekkeb bir heyet izâm olunmuş idi. Ahiren avdetle mumaileyhimden Hakkı Efendi'yle Mehmet Bey tarafından ita edilen rapor olbâbdaki varaka ve harita ile beraber takdim kılındı. Mütala'alarından rehin-i ilm-i sami-i fehimâneleri buyrulacağı vecihle mahallinde bizzat icra kılınan tahkikâta ve mukaddema tersim olunup sıhhati indettedkik anlaşılan mezkûr harita ile icra olunan tatbikâta ve tapu kuyûdâtına nazaran mumaileyh***

[504] Efraim Orni-Shakes Gilboa, "Metullah", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 135.

*Baron Rothschild'in Kaza-i mezkûr dâhilinde Zemarin [Zikhron Ya'akov] ve Şa'ba ve Ümmülcemal maa' Ümmüttut [Ummelzouth] ve Nezele [Nezly] ve Tanturah karyelerinde taht-ı tasarrufunda bulunan arazi 19.247 dönümden ibaret bulunduğu ve kura-yı mezkûrede 209 hanede tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den zükûr ve inas 962 nüfus olduğu kuyûdât-ı mahalliye de gösterilmiş ise de emakin-i mevcude bi't-tadâd 152'si hane ve küsûru dükkân ve mağaza ve saire olmak üzere mecmû'-ı emakinin mikdarı 312 olduğu ve ecnebî Musevileri tavattun ve iskânları esasen memnû' olmak cihetiyle o gibilerin kaydı bulunmadığı tebeyyün etmiş ve şu halde mumaileyh uhdesinde hadd-ı gaye olarak tayin olunan mikdardan fazla arazi bulunduğu anlaşılmıştır. Bilvesile Kaza-i mezkûr dâhilinde bulunan kura-yı saire arazisi hakkında da tahkikâta ibtidâr edilmekte Nâşid Paşa merhumun haremi Esma Hanım'ın taht-ı tasarrufunda bulunan ve tapu kuyûdunca 1.700 dönüm iki evlekten ibaret ve haritası mucibince 10.104 dönüme baliğ olan 'Atlit Karyesi arazisinin Nezaret-i müşarünileyhaca 1309 [1893] senesinde Dersaadet'te mumaileyh Baron'un Vekili Mösyö Elie Scheid'e ferağı icra edilmiş karye-i mezkûredeki kale hasebiyle tapu senedlerinin itası tebligât-ı vaka üzerine tehir kılınmış olduğu ve 30.140 dönüm mikdarında olan Hazire [Hadera] ve Dardare ve Nefiat arazisi dahi Rusyalı Musevi Yehoshua Hankin cânibinden 1308 [1892] ve 9 [1893] ve 10 [1894] senelerinde Rusya'dan gelen muhacirîn-i Museviye'ye ferağ kılınarak el-yevm mumaileyh Baron tarafından arazi-i mezkûredeki bataklıklar kurutulmakta olub orada da 106 bab emakin bulunduğu tahakkuk eylemiş ve fakat salifüzzikr 'Atlit ve Hazire [Hadera] ve Dardare ve Nefiat Karyelerindeki arazinin suret-i tefvizi ve mumaileyh Baron Rothschild'in mezkûr arazideki bataklıkları arazileri kurutmakda bulunması hakkındaki tahkikât, vazifeleri haricinde olduğu beyanıyla Nezaret-i müşarünileyhadan memur-ı mumaileyh Zekai Bey tarafından mezkûr raporun tahtiminden imtina' edilmiş olup mumaileyhin ol-bâbdaki tahkikâtı vazife hari-*

*cinde addetmesi arazi-i mezkûrenin kendisi Hayfa'da hazır olduğu halde merkûm Yehoshua Hankin'den 100 nefer Rusyalı muhacirîne tefviz edilmiş olmasından tevellüd ettiği rûş-ı halden müstefâd olmasıyla bu bâbda Defter-i Hakanî'ce olan ma'lûmât ile memur-ı mumaileyhin vaktiyle arazi-i mezkûrenin suret-i tefvizinde müsamaha göstermesi esbâbı Nezaret-i müşarünileyhadan istizâh edildiğinden alınacak cevabın dahi başkaca arz ve işâr kılınacağı tabii bulunmuştur. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*[505]

Nazır, Yehoshua Hankin'in arazi satın alımı sırasında, bu satıştan menfaat sağladığı düşünülen Zekai Bey hakkında, Defter-i Hakanî Nezareti'nden bilgi istendiğini ifade etmektedir.

Zekai ve Hakkı Beylerin bulunmadığı ikinci tahkikâtın raporu, Heyet üyeleri olan Beyrut Vilâyeti İdare Meclisi İkinci Kâtibi Sait Efendi ve Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Mehmet Tevfik Bey'ce hazırlanmış ve 20 Kasım 1900 tarihinde, Beyrut Valiliği marifetiyle, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Ciddi bir çabanın ürünü olan ve Filistin'de Rothschild kolonilerinin durumunu, gerçeğe yakın şekilde gösteren tahkikât raporu aşağıdadır.

*Baron Rothschild'in Hayfa ve Safed ve sair mevkideki arazi hakkında dahi tahkikât-ı muktezîyenin icrası lüzûmu ol-bâbdaki emirnâme-i sami-i Sadaretpenâhî muktezasında bulunduğu üzere Baron-ı mumaileyhin Hayfa Kazası dâhilinde gerek doğrudan doğruya ve gerekse vekili tasarrufuna geçirmiş olduğu arazi hakkında icra olunan tahkikâtı mübeyyin 1 Temmuz 1316 [14 Temmuz 1900] tarihli rapor takdim kılınmış olmakla mumaileyhin Suriye Vilâyeti celîlesiyle Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı dâhilinde taht-ı tasarrufunda bulunan arazisinden olmak üzere Hayfa dâhilinde ve Safed ve sair mevaki'deki arazisi hakkında icra olunan tahkikât ber-vech-i zîr arz olunur:*

---

505 *BOA, Y. A. RES,* No:112/53, 19 Teşrin-i Evvel 1316/1 Kasım 1900; *BOA, DH. MKT,* No: 2422/104, 19 Teşrin-i Evvel 1316/1 Kasım 1900.

*Baron Rothschild namına iştirâk olunan arazinin dönüm ve mevkileri ve bunlarda sakin familyaların adedini mübeyyin vekili tarafından mukaddema takdim edilmiş olan pusulanın ikinci bendinde "Safed Kaymakamlığı dâhilinde Câ'ûne [Rosh Pinnah], Kır'ım, Kaba'a, Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] çiftliklerinden mürekkep olup 1883, 1886, 1891 senelerinde iştirâ' edilmiş, kuponları Elie Scheid namına olarak 16 bin dönümden ibaret yetmiş familya ile meskûndur". Kaydı muharrer olup Safed Kazası dâhilinde Baron Rothschild ve sair ecnebî Musevilerle Baron Rothschild'e mensup tebaa-i Osmaniye'den olan Musevilerin taht-ı tasavvufunda bulunan arazinin mevaki' ve mikdarını mübeyyin Kaza-ı mezkûr Tapu Kitabeti'nden ahz olunup leffen takdim kılınan cetvele nazaran mumaileyh Baron'un namına mukayyed Câ'ûne [Rosh Pinnah], Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah], 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim], Kaba'a, Kır'ım, 'Alma, Rihaniye, Maruteh, Dellata, Pirba karyelerinde cem'an 16.172 dönüm arazi bulunduğu görünüyorsa da civar kura muhtarân ve ihtiyar-ı ahalisiyle Baron'un Vekili tarafından tayin edilen memurlar ve Baron'un mühendislerinden Mösyo Kantur ve Mösyö Goldhor birlikte bulunduğu halde hudutlar tayin edilerek Câ'ûne [Rosh Pinnah], Kır'ım arazisi ile Kaba'a, 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] arazisinin birer kıt'a da tanzim edilip takdim kılınan iki kıt'a haritaya ve Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah], 'Alma, Rihaniye, Maruteh ve Dellata arazilerinin de Baron Rothschild'in mühendisleri tarafından mukaddema arz ve tersim edilip araziye lede't-tatbik sıhhati tebeyyün ederek bir sureti takdim kılınan diğer bir kıt'a harita ve münferid müteferrik ufak parçalardan ibaret olarak harita dâhilinde bulunmayan araziye nazaran Baron Rothschild adına mukayyed arazinin mikdarı şu vecihledir:*

*Musevilerce Roşpenya [Rosh Pinnah] tesmiye edilen Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Kır'ım arazisinin mütekadîm haritadaki 7.130 dönüm olup işbu mikdardan haritada B harfiyle irae olunan taşlık mahallerle Museviler her ne kadar buralarında kendilerine ait olduğunu iddia etmekte iseler de karyenin İslam ahalisi-*

*nin ifadesine nazaran mu'şa yani umum ahalinin müştereken istifade edecekleri arazi olduğu beyan ve ifade olunduğundan ve tapu kuyûdunda buna dair sarahat görülemediğinden 687 dönümden ibaret işbu mahal bilihrac mütebaki 6.443 dönüm olup bu mikdarda Câ'ûne'deki Mercülfevk, Abdüsselam, Şura, Mahalkapdiş, Hullet-i Heykel, Arz-ı Şaban ve Kır'ım'daki Telb, Tellüramon, Aslukiye, (Atintar), Cezayir, Şehbun, Habinya, Ümmülcar, Nablise namındaki müteferrid ve müteferrik parçalarla mecmuunun mikdarı 1.997 dönüm zamm edildiği halde Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Kır'ım'daki arazinin yekûnu 8.440 dönüm olmuş olur. İşbu Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Kır'ım arazilerinden tapu kaydı mucebince Fransa tebaasından Simon Jourdain namına mukayyed olan 153 ve 158 dönümât ile Yusuf Ebulafiye namına mukayyed 67 dönüm tenzil olunduğu takdirde işbu iki karyede sırf Rothschild namına mukayyed 8.062 dönüm kalmış olur. Musevilerin de Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Kır'ım karyeleri arazisinin hududlarının ahali ve Musevilerce ma'lûm olmamasından dolayı yek-diğerinden tefriki mümkün olamadığı gibi Simon Jourdain ve Ebulafiye namlarına mukayyed olan 311 ve 67 dönümât ile atide zikr olunacak diğer bu misillular yalnız tapu dâhilinde kalıp arazide böyle bir parça muayyen değildir. Musevilerce suret-i umumiyede Kaba'a denilen 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] ('Ayn Zeytun arazisi biri orada ve diğeri Cebel'de olmak üzere iki kısım olup haritada gösterilen ve tapuca Baron'un namına mukayyed olan orada ve Taberiye ve Huleh gölleri beyninde Şeria Havzası'ndaki arazidir) ve Kaba'a arazisinin mütekadîm haritadaki mikdarı 2.817 dönüm olup işbu karyeye ait olarak haritada mevcut olmayan Necmetüssac, Birike, Malt, Ümmüsof Arzülhacer, Ümmülkale, Babülmaghar, Pestanparda Şevaip, Sevahid (Samara) Milli, Halat-ı Rıfaiye namında ki münferid ve müteferrik parçalar ki mecmû'nun mikdarı 3.061 dönümden ibarettir. Bunu bâlâdaki mikdara zamm ettiğimiz takdirde mecmu'u 5.978 dönüm olur ki bundan tapu mucibince Simon Jourdain namına mukayyed olan 36 dönüm ile Baron'a*

*arazi ferağının memnû'iyeti hasebiyle intikali icra olunamayarak Baron'un maaşlı mutemedinden ve Devlet-i 'Aliyye tebaasından Ebulafiye tarafından istediği adama füruht edebilmek üzere sahiplerinden vekâlet-i hüccet-i şer'iye ile alınan ıstılâhât-ı mahalliye üzerine bir buçuk feddan yani 300 dönüm kadar arazi de Baron tarafından idare ve tasarruf olunduğu halde tapuca henüz sahipleri üzerinde mukayyed bulunmadığından işbu mikdar tenzil edildiği takdirde 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] ve Kaba'a arazileri de dahi sırf Baron namına mukayyed olarak 5.642 dönüm bulunduğu tezâhür eder. Musevilerce Yesud ha-Ma'alah tesmiye edilmiş olan Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah], 'Alma, Rihaniye, Maruteh, Dellata arazilerinin mütekadîm haritadaki mikdarı 11.325 dönüm olup bu meyânda ber-muceb-i tapu 1.322 dönümü tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den Nissim Behar namına mukayyed olduğu gibi 'Alma arazisinden üç buçuk feddan yani 700 dönüm arazi mikdarı içinde Baron Rothschild'in maaşlı mutemedinden Yusuf Efendi sahibi yedinden olan istediği adama füruht edebilmek üzere vekâlet-i hüccet-i şer'iyesi almış olduğu gibi yarım feddan yani 100 dönüm mikdarı da işbu arazinin Baron'a füruhtundan sonra ahaliden biri yedinde senedi bulunduğunu iddia ederek el-yevm tapuca Baron üzerine ferağı icra edilememiş olduğundan bunlar salifüzzikr 11.325 dönümden tenzil edildiği takdirde Baron namına mukayyed olarak 9.203 dönüm bulunup bir de Simon Jourdain namına mukayyed olan Beriya arazinin 80 dönümü Baron namına mukayyed bulunduğundan Safed Kazası'nda Baron'un namına mukayyed arazinin bilmesâhe mikdarı cem'an 22.987 dönümden ibaret olduğu anlaşılır. Baron Rothschild namına mukayyed olan bâlâda ma'rûz arazinin muamele-i ferağiyesi Eylül 1309'da [1893] icra olunup mumaileyhin Kaza-yı mezkûr dâhilinde ziyade arazi tasarruf eylememesi taht-ı taahhüde alınmış olduğundan Câ'ûne [Rosh Pinnah] ve Kır'ım karyelerindeki zikri sebk eden 311 dönüm ile Kaba'a'daki 36 dönüm arazi ve Baron Rothschild kadîmen bakontrato iştirâ eylemiş olup tapu kaydınca 11.219 dönümden*

*ibaret bulunan el-Afiye ve el-Hamra ve Cebel-i Kenan arazisi ve yine Rothschild kadîmen ba-kontrato iştirâ eylemiş olup tapu kaydınca 5.150 dönüm olan Beriya ve ber-muceb-i tapu 881 dönüm olan Ayn-ı Acile arazisi Teşrin-i Evvel 1311'de [Ekim 1895] Fransa tebaasından Simon Jourdain namına ferağ edilmiş olduğu gibi Tapu kaydınca 4.197 dönüm olan Cebel'de kain 'Ayn Zeytun [Ein Zeitim] arazisi dahi tarih-i mezkûrda Fransa tebaasından ve Baron'un Vekillerinden Elie Scheid'e teferruğ edilmiştir. Bundan maada Zübeyd'de 1.322 dönüm arazi Nisan 1313'de [1897] tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den Nissim Behar'a ferağ ve intikal ettirilip muahharan vilâyet-i celîlelerince merkûm Nissim Behar'ın Baron Rothschild'in mensubiyetinde olması hasebiyle işbu ferağın iptal edilmesi 18 Ağustos 1313 [30 Ağustos 1897] tarih ve 450 numrolu tahrirât-ı âlîyye-i Vilâyetpenâhîleriyle emr ve izbar buyurulmuş olduğu halde hükm-i âlisi infaz olunmamıştır ki Simon Jourdain ve Elie Scheid ve Nissim Behar namlarına mukayyed olarak mecmuu ber-muceb tapu 23.106 dönümden ibaret bulunan arazi ve bâlâda zikr olunduğu vech üzere tapuca henüz sahib-i kadîmlerinde mukayyed olup istenilen adama satılmak üzere Ebulafiye ve Yusuf Efendi taraflarından vekâlet-i hüccet-i şer'iyesi alınmış olan 1.100 dönüm arazi mutasarrıfı olmayıp kâffesi müttehidülyevm Baron'un Câ'ûne'de bulunan Vekili Mösyö Kan tarafından idare edilmekte ve vergileri Câ'ûne [Rosh Pinnah] Muhtarı vasıtasıyla vekil-i merkûm tarafından tesviye olunmakta bulunduğu gibi muamelât-ı sairesi de Vekil-i merkûm tarafından ifa olunmasından ve icra olunan tahkikât-ı saireden işbu arazinin dahi bilmuvazaa Rothschild'e ait bulunduğu tebeyyün etmiştir. Safed Kazası dâhilinde bâlâda zikrolunan araziden maada tebaa-i Osmaniye'den Bobofski ve Safed ahalisinden Yakob Cayı Ebu ve Biraderleriyle Davud Yakob namlarına mukayyed bulunan ve tapu kaydınca 116 dönüm ise de lede't-tahkik 2.500 dönüm kadar olan ve Musevilerce Mishmar namı verilen Cisr-i Benân [Mishmar ha-Yarden] arazisiyle Taberiye Kazası dâhilinde ve tapu kaydınca 9.140 dönüm olduğu*

*ol-bâbda Kaza-yı mezkûr Tapu kitabetinden bilahz melfûfen takdim kılınan varakada münderic ise 13.000 dönüm mikdarında idüğü tahkikât-ı vak'adan anlaşılarak ve Eylül 1309 [1883] tarihinde tapuca Simon Jourdain'e ferağ ve intikal icra ettirilerek 17 Mayıs 1310 [29 Mayıs 1894] tarihinde Makam-ı âlî-i Vilâyetpenâhîlerinden ruhsat-ı resmiyesi ita kılınmış olan Şecera [Sejera] arazisi Vilâyet-i celîlerinden 28 Kanun-ı Sani 1314 [9 Şubat 1889] tarihli emriyle yine Fransa tebaasından Nathan Nersis namına teferruğ ettirilmiş olup işbu arazinin el-haletü hazihde Baron Rothschild'e aidiyetine dair bir gûne edilleye destres olunamamış ve ancak Cisr-i Benân Yakob'da muhacirîn iskân edilmiş olduğu gibi gerek Cisr-i Benân Yakob ve gerekse Şecera [Sejera] arazisi (Jewish Colonization Association) manasını mukayyed olan (IFA-JCA) Cemiyeti tarafından mansûb bulunan Kalvaryski tarafından idare olunmakta ve vergileri onun tarafından tediye olunmaktadır ki Baron Rothschild dahi arazinin idare-i umumiyesini ahiren Cemiyet-i mezkûreye terk ve tevdi' eylemiştir. Merci'iyyûn Kazası'nda ise ol-bâbda Kaza Tapu Kitabetinden ahz olunup takdim kılınan varaka mündericatına nazaran 8.112,5 ve 437,5 dönümden mürekkeb olan Metullah arazisi Makam-ı âlî-i Vilâyetpenâhîlerinin 30 Kanun-ı Evvel 1309 [11 Ocak 1894] tarih ve 86 numro ve 30 Temmuz 1312 [11 Ağustos 1896] tarih ve 69 numrolu emirnâme-i âlîyyesiyle Simon Jourdain'e teferruğ ettirilmiş ve işbu arazinin mikdarı Baron Rothschild'in mühendisi tarafından mukaddema ahz ve tersim edilmiş olup Metullah İdarehanesi'nde Vekil tarafından irae edilmiş olan haritaya nazaran 12.800 dönüm idüğü ve Vekil Mösyö D. Bril'in evvelce Rothschild'in 'Uyun el-Kara [Rishon le-Zion] ve Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyelerinde müstahdem iken Metullah'a gönderilmiş olmasından ve ahalisinin dahi Baron'un diğer karyelerinde amelelik etmiş adamlar olduğu Vekil tarafından ifade edilmesinden ve sair suretle icra edilmiş olan tahkikât-ı kemterânemizden işbu arazinin dahi*

*bilmuvaza'a Baron Rothschild'e müteallik olduğu tezâhür eylemiştir.*

*Mevcud hanelerle nüfusa gelince Safed Kazası Tapu Kitabeti'nden verilen defterde Câ'ûne'de [Rosh Pinnah] 89 ve Zübeyd'de [Yesud ha-Ma'allah] 13 aded emlâk gösterilmiş ve Kaza-yı mezkûr Nüfus Kalemi'nden ahz olunup takdim kılınan defter mucebince Câ'ûne'de [Rosh Pinnah] 44 hanede 297 nüfus olarak bunların 6 hanesi yerli ve mütebakisi muhacirîn-i Museviye'den idüğü irae olunmuş ise de meşhûdâta nazaran Câ'ûne'de [Rosh Pinnah] 1 idarehane, 1 şaraphane, 1 kuru üzüm fabrikası, 1 mektep, 1 sinagog, 1 ipek fabrikası, 1 koza mağazası, ameleye tahsis 1 hane, 1hastane, 1 demirhane ve 45 hane maahur ve 33 hane ve 78 familya meskûn olup bu meyâna doktor ve ziraat mühendisi ve eczacı dahi dahildir. Ve ebniyeden 13 tanesi de Câ'ûne'nin [Rosh Pinnah] kadîm haneleridir. Zübeyd'de [Yesud ha-Ma'allah] 1 mektep, takdir-i ezhara mahsus 1 fabrika, 1 cesim ahur, amele için 1 koğuş ve 38 hane ma-ahur ve 40 familya ve Kaba'a'da han şeklinde cesim dolmalı 1 hanede 8 familya ve Ayn-ı Acile'de 15 hane ve 1 na-tamam hane ve 4 ahur ve 1 na-tamam ahur ve 15 familya ve 'Ayn Zeytun'da dahi 2 kârgir hane ve 2 ahşap hane ve 1 ahur ve 10 familya ve Afiye'de dahi 1 cesim ahurla hanede 2 familya mevcut olduğu ve Câ'ûne'deki [Rosh Pinnah] 6 familya halkından gayrisi kâmilen muhacirîn-i Museviye'den bulunduğu ve bundan maada Cisr-i Benân Yakup dahi 18 hane ve 20 kadar familya muhacirîn-i Museviye mevcut idüğü tahkikât ve meşhûdât-ı kemterânemizdendir. Taberiye Kazası'ndaki Şecera [Sejera] arazisi el-yevm çiftlik halinde ve derununda muhacirîn-i Museviye bulunmayub cesim bir hanede vekil ve ziraat memurlarıyla ecnebî amele bulunmaktadır. Merci'iyyûn Kazası'ndaki Metullah Karyesi'nde 6 cedîd ebniye ile 5 aded mücedded ve tamir olunmuş hane ve 3 ahur ve 2 na-tamam hane ve 59 kadîm köylü haneleri bulunup 70 familya mevcuttur. Metullah'da ki mücedded binalar ruhsatsız inşa edilmiş olduğu ve Safed Kazası dâhilinde dahi Ayn-ı Acile'de görülen binaların*

*ruhsatsız inşa olunduğu ve Zübeyd [Yesud ha-Ma'allah] dahi 4 ebniye temelleri hafr edilerek inşaata mübaşeret derdest idüğü görülmüş ve Şecera'daki hane dahi bir mah mukaddem tevsian inşa olunup bu bâbda ruhsatnâme olup olmadığı Taberiye Kazası'ndan ledessual salahiyet harici olarak belediyece ruhsat verildiği anlaşılmıştır.*

*Hulâsa; Safed Kazası dâhilinde ber-muceb-i tapu Baron Rothschild'in namına mukayyed arazinin bilmesâhe mikdarı 22.987 dönüm ve Kaza-yı mezkûr dâhilinde Baron-ı mumaileyhin bilmuvazaa yed-i tasarrufunda bulunan arazi 24.206 dönüm ve Merci'iyyûn Kazası'nda dahi yine bilmuvazaa tasarruf eylediği arazi 12.800 dönümden ve bundan maada Safed ve Taberiye Kazaları dâhilinde IFA Cemiyetine aid Cisri Benân Yakob ve Şecera [Sejera] arazisi ki 2.500 ve 13 bin dönümâttan ibaret idüğü ve mevcut hanelerle familya mikdarına gelince; bâlâda tafsilan ma'rûz idarehane, mektep, fabrika ahur ve saire bu misillu emakin müstesna olmak üzere Safed Kazası'nda doğrudan doğruya ve bi'l-muvazaa Baron Rothschild'e ait arazi dâhilinde büyük ve küçük 138 hane mevcut ve 153 familya sakin bulunduğu ve Merci'iyyûn Kazası'nda yine bilmuvazaa Baron'a ait arazide 70 hane ve ol-mikdar familya mevcut olduğu ve Safed'de IFA Cemiyetine ait Cisr-i Benân Yakob arazisinde 18 hane ve 20 familya mevcut olup Taberiye'deki Şecera [Sejera] arazisinde elyevm cesim bir hanede mukîm memurîn ve ameleden maada ahali-i Museviye'den bulunmadığı ve Baron Rothschild, Beyrut ve Suriye Vilâyetleriyle Kudüs Mutasarrıflığı dâhilinde gerek doğrudan doğruya ve gerekse bilmuvazaa mutasarrıfı olduğu arazinin idaresini ahiren IFA Cemiyetine terk ve tevdi eylemiş olduğu cihetle Cemiyet-i mezkûre Mösyö Pabrisini namında birini müdür-i umumi tayin ile merkezi Beyrut'ta olmak üzere bir idare-i umumi teşkiline karar vererek el-yevm bütün kura ve arazinin suret-i idare ve hesabâtını teftiş ettirmekte bulunduğu*

***meşhûdât ve tahkikât-ı çâkerânemizden olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[506]

İkinci Tahkik Heyeti'nin şu raporuna göre, Safed Kazası'nda Baron Rothschild, 22.987 dönüm araziye sahiptir. Ayrıca, Baron'un adamları aracılığıyla satın aldığı arazi 24.206 dönümdür. Merci'iyyûn Kazası'nda yine adamlarınca alınan arazi miktarı 12.800, yine Örgütü marifetiyle elde ettiği arazi, Cisr-i Benân'da (Mishmar ha-Yarden) 2.500, Şecera'da 13.000 dönüm miktarındadır. Safed'deki arazilerinde 138 hane vardır ve 153 aile yaşamaktadır. Merci'iyyûn Kazası'ndaki arazisinde 70 hane ve bu kadar aile vardır. Örgütün idaresindeki Cisr-i Benân (Mishmar ha-Yarden) ve Şecera arazisinde 18 hane ve 20 aile mevcuttur. Baron'un Filistin'de sahip bulunduğu köylerdeki işler, Beyrut'ta bir merkez tarafından idare ve kontrol edilmektedir.

Beyrut Valisi Reşid Mümtaz, daha önce de söylediğimiz üzere, raporu İstanbul'a göndermiştir. Hemen ardından 21 Kasım 1900'de Sadarete gönderdiği tezkerede, yasal olmayan işler hakkında neler yapılması gerektiğini şu telgraf yazısıyla öğrenmek istemiştir.

***Baron Rothschild'in yed-i tasarrufuna geçirdiği arazi hakkında mukaddema izâm buyrulmuş olan Heyet-i Tahkikiye yalnız Zemarin [Zikhron Ya'akov] Karyesi'ne azimet ve raporlarını ol-vecihle takdim ile avdet etmesinden dolayı Vilâyetin diğer mahallerinde bu kabilden olan büyût ve arazi hakkında ikmal-i tahkikâta memur diğer heyetin meşhûdât ve tedkikâta dair bu kere verdikleri lâyiha aynen posta ile derdest takdim olunmuştur. Ancak Baron Rothschild'in evvelce müsaade edilen mikdardan fazla olan arazi ve mesakini bunları iştirâdan memnû olmayan eşhâs-ı saireye bir sene zarfında füruht ettiği ve nüfus ihrac edilmediği takdirde Hükümetce fazla büyûtun hedmi ve haddinden ziyade nüfusun tardı lâzım geleceği 3 Ağustos***

[506] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 7 Teşrin-i Sani 1316/20 Kasım 1900.

***1315 [15 Ağustos 1899] tarihli ve 52 numrolu emirnâme-i sami-i Sadaretuzmaları cümle-i ahkâmından bulunmasıyla mezkûr bir sene müddet için geçen sene Teşrin-i Evvel 1315 [Ekim 1899] mebden ittihaz ve keyfiyet huzur-ı sami-i fehimânelerine arz edilmiş olmasına ve Heyet-i Tahkikiye salifülarz lâyihasında hülasa-i mündericatına nazaran Baron Rothschild'in Safed Kazası dâhilindeki arazisi 16 bin dönümden ibaret olması lâzım gelen mumaileyhin namına mukayyed olan arazinin bi'l-mesâha mikdarı 22.987 dönüm idüğü ve bilmuvazaa mezkûr kazada tasarruf eylediği arazi 24.250 dönüm olup Merci'iyyûn Kazası'nda dahi yine bi'l-muvazaa 12.800 dönüm araziye mutasarrıf olduğu tahakkuk etmesine ve şimdiden buralar bir cemiyet tarafından idare olunmakta bulunmasına mebni bu bâbdaki irade-i âlîyye-i Sadaretpenâhîleri istizan olunur ferman.***[507]

Valiye göre, bir örgüt tarafından idare edilen harekete karşı yapılması gereken işler şunlardı. Birincisi, belirlenen rakamdan fazla inşa edilen binalar Hükümetçe yıkılabilirdi. İkincisi, fazla nüfus tard edilebilirdi.

Beyrut Valisi'nin uzun süre Babıâli'den cevap alamadığı anlaşılıyor. Nitekim 7 Şubat 1901 tarihinde, Beyrut'tan çektiği şu telgrafta, bu hususu açıkça vurgulamaktadır.

***Baron Rothschild'in uhde-i tasarrufunda bulunan arazinin hilâf-ı taahhüd olan fazlası hakkında ittihazı lâzım gelen muameleye dair olan 8 Teşrin-i Sani 1316 [21 Kasım 1900] tarihli telgrafnâme-i çâkerânem üzerine henüz bir günâ emr ü irade-i fehimâneleri şeref-zuhur etmeyip buna müteallik evrâk da posta ile takdim kılınmıştır. Rothschild'in arazisini idare eden Şirket Vekili ahiren Dâhiliye Nezareti celîlesinden tebliğ olunan karara istinaden yeniden bir takım daha arazi mübaya'asına daha kıyam edip bu ise atiyen müşkilâtı marzi-i âlîye muhalif bir***

---

[507] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 8 Teşrin-i Sani 1316/21 Kasım 1900.

***mahzûrâtı istilzam edeceği derkâr olmasından dolayı salifülbeyan fazla arazi hakkındaki irade-i celîle-i Sadaretpenâhîleri hükmü tevfikan muamele olunmak üzere tekrar istizana mübaderet kılındı ferman.***[508]

Reşit Mümtaz, Tahkik Heyetlerinin tespit ettiği Rothschild'in belirlenenden fazla olan arazisi hakkında İstanbul'dan alınacak kararı beklerken, Rothschild'in Vekili, yeniden arazi almak için girişimlerde bulunmaktadır. Beyrut Valisi'ne göre, bu teşebbüsler ileride ciddi sorunlara yol açacaktır.

5 Haziran 1901 tarihinde gerçekleşen Meclis-i Vükelâ toplantısında alınan kararlar, Beyrut Valisi'nin yukarıdaki düşüncelerine de cevap olacak mahiyettedir. Bu tarihte Halil Rifat Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantıda, Rothschild ve adamlarının faaliyetlerine dair şu kararlar alınmıştır.

***Müttehaz olan memnû'iyetin muhafazasına itina ile Rothschild'in her ne suretle olur ise olsun Vilâyet dâhilinde arazi mübaya'a etmesine meydan verilmemekte olmakla beraber hilâf-ı taahhüd mumaileyhin mukaddema uhdesine geçirmiş olduğu fazla arazi bittahkik meydana çıkarılıp Babıâlî'ye ma'lûmât verilmiş olduğundan bahisle hilâf-ı taahhüd ve mezuniyet alınmış olan işbu arazinin ya başkasına füruhtu yahut Devletce istirdadı lüzûmu Beyrut Vilâyeti'nden arz-ı atabe-i aliya kılınması üzerine bu bâbda Babıâlî'de bulunan evrâkın mütala'asıyla kararının arzı şerefsâdır olan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlisinden bulunduğunun mübelliğ tezkere-i hususiye evrâk-ı mezkûre ile birleştirilerek meyâne-i bendegânemizde kıraat ve mütala'a olundu. Tedkikât-ı vakadan müsteban olduğu vecihle arz-ı Filistin'de Musevilerin arazi iştirâsıyla müctemian iskân edilmemesi hakkında mukaddema şerefsâdır olan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfetpenâhî mantuk-ı âlisine tevfikan ittihaz olan usulün vaktiyle yerleşmiş olan Mu-***

---

[508] *BOA, ŞD*, No: 2292/34, 25 Kanun-ı Sani 1316/7 Şubat 1901.

*sevilere ve arazi mübaya'a etmiş olan Baron Rothschild ve eşhâs-ı saireye teşmili İstimlâk Kararnâmesi'nin bahş etmekte olduğu hukuka müsteniden sefarât-ı ecnebîyenin itirazâtını davet etmesi üzerine memnû'iyet-i katiyenin muhafazasına itina edilip ancak evvelden beri ikamet ile muhaceretleri memnû' olan Musevi adadına dâhil bulunmadığı mübeyyen mensup olduğu devlet konsolotasından ita ve Hükümet-i mahalliyece tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz eden ve bundan maada iştirâ edeceği şey dâhil şehirde ise bunda o nevi' Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise oraya Musevi muhacir ve mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme veren ecnebî Musevilerin emlâk iştirâ edebilmelerine mümana'ât olunmaması ve mumaileyh Rothschild ve eşhâs-ı saire bu mukarrerâta tevfik-i harekete razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir getirip ve iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ eyledikleri arazinin namlarına muamele-i ferağiyelerinin icrası Meclis-i bendegânemiz kararıyla Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine işâr ve arazinin dönüm ve mevkilerini ve bunlarda sakin familyaların adedini mübeyyen Rothschild'in Vekili tarafından verilen defter ve muamele-i lâzıme ve ona göre muhafaza-i memnû'iyete itina olunmak üzere Beyrut Vilâyeti'ne tisyar olunduğu ve ahiren Rothschild'in hilâf-ı karar olarak fazla arazi iştirâ eylediği ihbar olunması üzerine mahalline gönderilen Heyet-i Tahkikiye marifetiyle icra olunan tahkikâtı havi cânib-i Vilâyetden meb'us evrâk ve cedvel meâllerine nazaran Akkâ Sancağı dâhilinde Hayfa Kazası'nda Rothschild'in mübaya'asına mezun olduğu arazi 22 bin dönüm ve el-yevm tasarruf eylediği arazi ise 19.243 dönüm olup şu halde 2.757 dönüm noksan arazi tefviz etmiş ise de kaza-i mezkûr dâhilinde bazı kesân uhdesinde bulunan ve lâyiha-ı tahkikiyede Rothschild'e ait olduğu beyan edilen 40.244 dönüm arazi dâhil hesab edildiği takdirde oraca tefevvüz eylediği arazinin teferruğuna mezun bulunduğu mikdar 37.487 dönüm fazla olduğu ve 130 familya iskâna mezun*

*iken 209 familya iskân ederek bu hesapça da 79 familya fazla iskân eylediği ve mezkûr Hayfa Kazası'na mülhak Safed Kazası'na gelince; Rothschild'in mezuniyeti 16.000 dönüm arazi teferruğuna münhasır olduğu halde tahkikâta göre 22.987 dönüm arazi teferruğ ettiği yani doğrudan doğruya namına mukayyed olmak üzere 8.987 dönüm fazla arazi olduğu ve muvaza'aten diğer eşhâs uhdesinde olup Rothschild'e ait olduğu yine evrâk-ı tahkikiyede gösterilen 58.506 dönüm arazi dahi bâlâdaki hesaba dâhil edildiği takdirde fazlanın mikdarı 67.493 dönüme baliğ olduğu gibi 70 familya iskânına mezun iken 396 familya iskân edip binâberîn fazla olarak 226 familya fazla iskân eylediği anlaşılmıştır. Arz-ı Filistin'de Musevilerin iskânının meni hakkında Devletce ittihaz olunan kararın menşe ve esbâbı ma'lûm-ı âlî olduğu gibi bir aralık Baron Rothschild'e bir hadd-i muayyen dairesinde olmak üzere verilen mezuniyet ve kendi tarafından vuku'bulan taahhüd hilâfına olarak ber-minval-i muharrer fazla arazi tefevvüz ve mesâkin inşa ve muhacirîn-i Museviye iskân olunması memurîn-i mahalliye tarafından gösterilen müsamaha ve müsahaleden ileri geldiği derkâr olup eğer ki işbu fazla arazinin başkasına füruhtu yahut Devletce mübaya'ası lüzûmu bu defa Beyrut Vilâyeti'nden atabe-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî'ye arz edilmiş ise de bu suret müteessir olduğuna ve şu halde muhacirîn-i Museviye'nin mahal-i ma'lûme-i memnû'ada temekkün etmeleri yüzünden tesadüf olunabilmesi mutasavver olan müşkilâtı men' ve tahdid edebilecek bir tedbire tevessül olunması muktezî olduğuna binaen olbâbda cereyan eden müzakerâtın neticesinde Rothschild namına iştirâ olunan arazinin dönüm ve mevkilerini ve bunlarda sakin familyaların adedini mübeyyen mukaddema Vekili tarafından verilip bir sureti Vilâyete gönderilmiş olan pusula haricinde arazi ve mesâkin iştirâ ve inşa ve aded-i muayyenden fazla Musevi îvâ olunmasına müsamahada bulundukları ve yahut ifâ-yı vazifede mübalatsızlıkları tebeyyün edecek memurların hemen işten el çekdirilerek taht-ı muhakemeye alınmaları zımnında*

*ale'l-usûl icab eden muamelâtın suret-i icrası ve mezkûr pusula haricindeki arazi ve emakin ve muhacirîne gelince; muhacirîn-i merkûmeden tabiiyet-i Devlet-i 'Aliyye'ye henüz dâhil olmayanları var işe bunlara tabiiyet-i Devlet-i 'Aliyye'yi kabul etmeleri teklif etmedikleri halde memleketden çıkarılacakları tebliğ ve tefhim olunarak muvafakat edenlerin tebdil-i tabiiyetleri muamelâtının icrasıyla kendilerine ve arazi ve emlâk-ı mevcudelerine ilişilmemesi ve muvafakat etmeyenlerin aded ve mahal-i ikametleriyle ellerinde bulunan arazi mikdarının bildirilmesi hususunun Beyrut Vilâyeti'ne tebliğinin Dâhiliye Nezareti'ne işârı ve bu işe müteallik evrâk meyânında bulunan Dâhiliye Nezareti'nin 7 Recep 1318 [31 Ekim 1900] tarihli tezkiresinde gösterildiği vecihle Baron Rothschild'in Hayfa Kazası dâhilinde tefevvüz eylediği fazla arazinin tahdidi zımnında mukaddema Babıâlî'den ve cihet-i Askeriyeden ve Defter-i Hakanî Nezareti'nden birer memur tayin ve mahalline izâm olunup bunlardan Defter-i Hakanî Nezareti İstatistik Kalemi Müdürü Zekai Bey'in Hayfa'da bulunduğu halde Rusyalı Musevi Yehoshua Hankin tarafından 100 nefer Rusyalı muhacirîne 30 şu kadar bin dönüm arazinin tefvizinde müsamaha göstermiş olduğu salifüzzikr tahkik memurlarından ikisinin verdiği rapora atfen beyan olunmuş idüğünden mumaileyhten dahi bu bâbda izahât-ı kâfiye alınarak keyfiyetin ve bu bâbdaki mütala'anın bildirilmesi hususunun dahi Defter-i Hakanî Nezareti'ne izbarı tezekkür ve Dâhiliye Nezareti'nin bu bâbdaki tezkiresiyle melfûfu leffen arz ve takdim kılınmış ise de ol-bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyülemr efendimindir.*[509]

Raporlarda adı geçen Rusyalı Musevi Yehoshua Hankin'in (1864-1945) ismi de Siyonist hareket için önemlidir. Hankin, Ukrayna-Kremenchug doğumludur. 1882'de babasıyla Filistin'e gelmiştir. Babası, 'Uyun el-Kara'nın (Rishon le-Zion) kurucularındandır. 1887'de ailesiyle Araplardan toprak satın alarak Gederah'a ta-

[509] *BOA, Y. A. RES*, No: 112/53, 23 Mayıs 1317/5 Haziran 1901.

şınmış, 1890'da Rehovot'u, bir yıl sonra da Hadera'da toprak satın alarak koloni kurmuştur. 1897'de Jezreel Valley'de toprak satın almak için müzakerelere girişmiş, Kefr Fula/Merhavyah'da 10 bin dönüm arazi satın almıştır. 1915'te Anadolu'ya sürülmüş, 3 yıl sonra Filistin'e geri dönmüştür. 1920'de Jezreel Valley'de 51 bin dönüm daha arazi alarak, tarım işletmeleri kurmuştur. Yahudi Milli Fonu adına satın aldığı arazilerin toplamı 600 bin dönümden fazladır. 1940 yılında anılarını *Jewish Colonisation in Palestine* adıyla yayınlamıştır. 1945'te Tel Aviv'de ölmüştür.[510]

Rothschild'in liderliğindeki Örgüt, her geçen gün mesafe almaya çalışmaktadır. Bu yılda, Filistin'deki Yahudi nüfusu McCarthy'e göre 23.662'ye yükselmiştir. Beyrut Valisi'nin, bu durum karşısında ısrarla yaptığı başvurular geç de olsa İstanbul'da karşılık bulmuştur. Meclis-i Vükelâ toplantısında Rothschild'in sahibi bulunduğu fazla araziler ve buralara iskân ettiği, izin verilen miktarın dışında kalan yerleşimci Museviler gündeme gelmiştir. Tahkikât raporuna göre, Hayfa'da Rothschild'in Hükümetçe tanınan, arazi miktarı 19.243 dönümdür. Fakat vekilleri aracılığıyla da 37.487 dönüm araziye sahip görünmektedir. Burada, tasarruf ettiği arazi miktarı 56.730 dönüme ulaşmaktadır. Safed Kazası'nda, şimdiki halde Rothschild'in üzerinde bulunan arazi miktarı da 22.987 dönümdür. Hâlbuki izne tâbi olan miktar 16.000 dönümdü. Yasak olduğu halde, 8.987 dönüm fazla araziye sahip bulunmaktadır. Ayrıca, Safed'de adamlarının üzerine geçirdiği arazi miktarı olan 58.506 dönüm de ilave edilirse, bu kazada tasarrufunda bulunan arazi miktarı 74.506 dönümdür. Aynı şekilde, Hayfa'da 130 aile iskânına izin verilmişken, rapora göre bu rakam 209'dur. Safed'de 70 ailenin iskânı için izin almışken, mevcut aile sayısı 396'dır. Meclis-i Vükelâ, arazi ve ailelerin iskânındaki bu yolsuzlukların nedenini, Filistin'deki memurların müsamahasına ve Örgüte yardımcı olmalarına bağlamaktadır.

---

[510] Gedelyah Elkoshi, "Hankin, Yehoshua", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s. 324.

Meclis-i Vükelâ, Beyrut Valiliği tarafından yapılan fazla arazinin başkasına satılması yahut Devletçe satın alınması teklifini de uygun bulmamaktadır. Fakat tedbir olarak, Rothschildlere kolaylık gösteren memurların tespit edilip, muhakeme edilmelerine karar verilmiştir. İzin verilenden fazla olan muhacir Museviler hakkında da şu karar alınmıştır. Bunlar içerisinde, Osmanlı tabiiyetinde olmayanlar varsa, Osmanlı vatandaşlığına geçmeleri, aksi halde memleketten çıkarılacakları tebliğ olunacaktır. Bu karara uyanların Osmanlı tabiiyetine giriş işlemleri yapılacağı gibi arazi ve emlâklerine ilişilmeyecektir. Teklifi kabul etmeyenlerin sayıları ve ikamet bölgeleri ile ellerinde bulunan arazi miktarı bildirilecektir. Bu toplantıda, Zekai Beyin Hayfa'daki Musevi muhacirlere arazi satılmasında gösterdiği müsamahadan ötürü, kendisinden izahat istenmesi kararlaştırılmıştır. Meclis-i Vükelâ'da alınan bu karar yine aynı gün Sultan II. Abdülhamid'e arz edilmiştir.[511] Rothschild'in arazilerini tahkik eden Heyetin masrafları için 14.725 kuruş Dâhiliye Nezareti bütçesinden ödenmiştir.[512]

Yukarıda belgelerde ayrıntılarıyla ifade etmeye çalıştığımız Rothschild arazileriyle ve diğer kolonilerin *Encyclopaedia Judaica*'ya göre 1898 yılındaki nüfus ve arazi miktarı şu şekildedir:[513]

511 *BOA, Y. A. RES*, No: 112/53, 23 Mayıs 1317/5 Haziran 1901.
512 *BOA, BEO*, No: 1839/137865, 16 Nisan 1318/29 Nisan 1902.
513 Raanan Weitz, "Settlement, Israel, State of: Aliyah and Absorption", *EJ*, X, Second Edition, New York 2007, s. 358.

| Koloni Adı | Nüfus | Arazi (Dönüm) |
|---|---|---|
| Be'er Toviyyah/Kasdiniyye | 105 | 5.630 |
| Ein Zeitim/Ayn Zeytun | 51 | 5.600 |
| Ekron (Mazkeret Batya) | 150 | 4.090 |
| Gedera | 69 | 3.400 |
| Hadera/Nefiat-Hazire-Derdare | 870 | 29.880 |
| Hartuv | 28 | 5.000 |
| Kefar Sava | 153 | 7.500 |
| Mahanayim | - | 8.500 |
| Meron | - | 2.000 |
| Metullah | 233 | 12.000 |
| Mishmar ha-Yarden/Cisr-i Benân | 93 | 2.380 |
| Mikveh İsrael | 225 | 2.600 |
| Moza | 15 | 650 |
| Nes Ziyyonah | 121 | 1.800 |
| Petah Tikvah/Mulabbis | 502 | 13.850 |
| Rehovot | 281 | 10.500 |
| Rishon le-Zion/'Uyun el-Kara | 531 | 6.800 |
| Rosh Pinnah/Câ'ûne | 325 | 14.000 |
| Şecera/Sejerah | - | 27.000 |
| Tanturah ve 'Atlit | 1.070 | 20.000 |
| Yesud ha-Ma'allah/Zübeyd | 100 | 12.500 |
| Zikhron Ya'akov/Zemarin | - | - |
| Toplam | 4.722 | 195.680 |

*Tablo: 1898'deki Yahudi Yerleşimleri Alanı ve Nüfusu*

Yukarıdaki tabloya göre 1898 yılında mevcut olan yerleşim yeri sayısı 22'dir. Bu 22 yerleşim biriminde 4. 722 göçmen ikamet etmektedir. Satın alınan arazi miktarı ise toplamda 195.680 dönümdür. Bununla birlikte, Osmanlı belgeleri ile yukarıdaki 1898 tarihli listede bazı farklılıklar bulunmaktadır. Daha önce de söz ettiğimiz gibi 1893'te Zikhron Ya'akov'da (Zemarin) 130 muhacir aile ile 22 bin dönüm arazi; Rosh Pinnah'da (Câ'ûne) 70 aile ile 16 bin dönüm arazi; Ekron'da (Mazkeret Batya) 40 aile ile 7 bin dönüm arazi Baron Edmond James de Rothschild adına kayıtlı bulunmaktaydı.

Meclis-i Vükelâ'nın 5 Haziran 1901 tarihli toplantısının yapıldığı tarihten sonra yaklaşık 5 sene kadar, Filistin'de Rothschildlerin gösterdiği faaliyetler, belgelere yansımamış görünmektedir. Bunun sebebi ise Baron Rothschild'in Filistin'de bulunan kolonilerinin Ocak 1900'den itibaren Baron Hirsch'in Yahudi Kolonizasyon Şirketi (JCA) himayesine girmesidir.[514] Kısa adı JCA olan Jewish Colonisation Association'ın 6 üyeli yönetim kurulunun başkanı da Baron Edmond James de Rothschild'di.[515] Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'deki kolonileri bu tarihten yani 1900 yılından 1924'te kadar JCA adı altında yönetilecektir.

Baron Edmond James de Rothschild'in kolonilerini JCA'ya devretme kararı almasındaki sebep, sağlığındaki ani bozulmaydı. Oğlu James ise bu sırada Cambridge'de öğrenciydi ve yerleşimlerle ilgili iş yükünü kaldırmaya hazır değildi. Edmond, 1899'daki Filistin ziyareti sırasında, kolonilerinin 15 yıl içinde geldiği aşamayı da yakından görmüştü. Edmond öldüğünde yerleşimlerinin yok olmamasını sağlamak zorundaydı. Bu durumda engeller ne olursa olsun yerleşimlerini ayakta tutma ve refaha kavuşmalarını sağlamaya kararlıydı. Bu amaçla JCA ile bir mutabakata varmıştır. Böylece 1

---

[514] Bayraktar Ör, *age*, s. 194-195; Ran Aaronsohn, "The Beginnings of Modern Jewish Agriculture", Agriculturel History, Vol 69/3, 1995, s. 439; Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s.38; Yuval Ben-bassat, "Proto-Zionist Arab Encounters in Late Nineteenth Century Palestine: Socioregional Dimensions", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXXVIII/2, 2009, s. 53.
[515] Ussishkin, agm, s. 348; Norman, *age*, s. 61.

Ocak 1901'den itibaren kolonilerini JCA'ya devretmiştir. Bununla birlikte JCA'dan çok yine kendisi tek finansman kaynağı olmayı sürdürmüştür.[516]

## Baron Rothschild Filistin'deki Hazine-i Hassa Arazilerine de Talip Oluyor

Rothschild arazileri hakkında sükûtu bozan vesika, 7 Mart 1906 tarihlidir. Rothschild, mevcut arazilerine katmak maksadıyla, Tanturah Köyü'nden Hacı Süleyman el- Hindî'den arazi satın almak için teşebbüse geçmiştir. Bu girişim, bölgedeki yetkililer tarafından haber alınmış ve Hazine-i Hassa Nezareti'ne bildirilmiştir. Nazır, Sakızlı Ohannes Paşa, bu husustaki gelişmeleri, başında Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın bulunduğu Sadaret'e yazmıştır. Söz konusu yazı şudur:

***Kudüs-i Şerif Sancağı'na mülhak Tanturah Karyesi'nde Hacı Süleyman el-Hindî tarafından Emlâk-i Hümâyûn'dan bir mikdar arazinin Baron Rothschild'in oradaki arazisini tevsii için nam-ı müstearla hareket eden Dersaadet Reji Memurlarından Vitalis Faraci namına satılarak muamele-i ferağiyesinin Kaza-yı mezkûr Kaymakamlığınca icra ve istizanının Fransız Konsoloshanesi Tercümanı Selim Mansur'a ita kılındığı Hazinece istihbar olunması üzerine Kudüs-i Şerif Arazi-i Seniyye Komisyonu'ndan bilistifsar alınan cevapda bu bâbda icra kılınan tahkikât ve tedkikât neticesinde mumaileyh Vitalis Faraci Efendi'ye ferağ olunan 5 kıtada 100 dönüm arazi, Arazi-i Seniyye'den değilse de Zorülzerka Arazi-i Seniyyesi'yle hem-hudud olduğu ve bu misillu arazinin füruhtu halinde kablelferağ civarında bulunan Arazi-i Seniyye Memurlarına ihbar-ı keyfiyet edilmesi Maliye ve Defter-i Hakanî Nezareti celîlelerinden umum Mal ve Tapu Memurlarına tebliğ olunan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî iktiza-yı alîsinden bulunduğu halde orada bulunan Arazi-i Seniyye Memurlarına bu bâbda katiyen tebliğ-i keyfiyet edilmemekle beraber arazi-i mezkûrenin Emlâk-i Hümâyûn ile hem-hudud olduğu anlaşıl-***

516 Schama, *age*, s. 212-213.

***mamak fikriyle mefruğ arazinin bir ciheti Renaret ve diğer cihetleri Sadık Paşa arazisiyle bataklık olarak irae olunup Sadık Paşa arazisi denilen mahal ile bataklığın ise 1304 [1888] senesinde nam-ı meâl-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhîye ferağ ve senedât-ı hakanîsi ahz ve kayıtları tashih olunduğu halde bu cihetler kaale alınmadığı ve mezkûr 5 kıt'a arazinin mumaileyh Vitalis Faraci namına ferağı icra olunmasını müteakib Henri Franck namında diğer bir şahs-ı mevhûma ferağına teşebbüs edilmiş olmasından da arazi-i mezkûrenin Rothschild arazisine ilhak edileceği anlaşıldığı ve mezkûr 100 dönüm arazinin beher dönümü 5 liradan fazla bir bedel ile satılmış iken muamele-i ferağiyesinin 5 bin kuruş üzerinde icra edilmesi de başkaca cay-ı nazar idüğü beyan olunmuştur. Havalî-i mezkûrede bulunan arazinin eyâdî-i ecânibe intikalindeki mehazir-i adide derkâr olup mücerred buna imkân kalmamak maksad-ı alîsiyle vaktiyle mahall-i mezkûrdaki bir kısım arazi biliştirâ Emlâk-i Hümâyûn adadına ilhak edilmekle beraber ba'dezin Arazi-i Seniyye ile hem-hudud bulunan o misillu arazinin de hîn-i ferağında Emlâk-i Hümâyûn Memurlarına ihbar-ı keyfiyet olunması zımnında mahalline tebligât-ı muktezîyye ifa kılınmış iken onun hilâfına muamele-i ihtiyar ile arazi-i mezkûrenin şu suretle ve bedelât-ı hakikiyesinden noksan-ı fâhiş ile eyâdî-i ecânibe intikaline imkân bırakılması min külli'l-vücûh gayr-i caiz görünmüş olmakla icab-ı halin ifası vabeste-i himem-i samiye-i daver uzmalarıdır. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[517]

Rothschildler, yine projelerini gerçekleştirmek için öteden beri kullandıkları bir yöntemi hayata geçirmişlerdir. Filistin'de stratejik açıdan çok önemli bir coğrafyada bulunan, Tanturah Köyü'ndeki arazilerini büyütmek istemektedirler. Satıcı, yerli ahaliden Hacı Süleyman el- Hindî'dir. Alıcı, Rothschildlerin adamı ve daha sonra İstanbul Mebusu olacak olan Vitali Faraci görünmektedir. İşlemleri takip eden, Fransız Konsoloshanesi Tercümanı Selim Mansur'dur. 100 dönümden ibaret olan arazi, aynı zamanda Sultan'a ait arazinin sınırındadır. Fakat satın alınacak arazinin, Padişah'a ait

[517] *BOA, BEO*, No: 2783/208653, leff 1, 22 Şubat 1321/7 Mart 1906.

olan arazi sınırlarında bulunduğunu göstermemek için, komşu arazi sınırları başka başka yazılmıştır. Vitali'nin üzerine arazi alındıktan sonra, bu defa Henri Franck adında birisine satılması için işlemlere girişilmiştir. Buradan hareketle, Hükümet, arazinin Rothschild'in topraklarına ekleneceğini düşünmektedir. Diğer taraftan, satış rakamı da çok düşük gösterilmiştir. Bu duruma göre, Nezaretin ne yapması gerektiği, Sadrazama sorulmaktadır. Sadaret, bunun üzerine konuyu araştırmak maksadıyla, 17 Mart 1906 tarihinde Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığını ve Defter-i Hakanî Nezareti'ni görevlendirmiştir.[518]

Belgede adı geçen Henri Franck (ö. 1937), JCA'nın Hayfa ofisinin temsilcisiydi. Paris'te yaşamasına rağmen zamanının çoğunu Filistin'de geçiriyordu. Louis le Grand Koleji'nde James de Rothschild ile aynı yıllarda bulunmuş bir mühendisti. JCA tarafından 1903'te Filistin'e gönderilmişti. 1920'lerde Filistin yerleşimlerinde hakim rol oynayacak kadar yetenekli bir insandı. Siyonist değildi, fakat Siyonizm'in ve Baron'un amaçlarına hizmet ediyordu.[519]

Yukarıda arazi satışında adı geçen Vitalis Faraci Efendi, 1908'de Meclis-i Mebusan'a İstanbul Mebusu olarak seçilmiştir. Meclis-i Mebusan'da İttihat Terakki'nin Siyonist mebusları Emanuel Karaso, Nesim Ruso ve Nesim Mazliyah ile beraber hareket etmiştir.[520]

Sonuç olarak; Doğu Avrupa'dan ve Rusya'dan *aliyah* olarak adlandırılan kitlesel Yahudi göçlerine karşı Hükümet, yasakların çiğnendiğini anlatan birçok rapora rağmen ciddi bir adım atamamıştır. Stanford Shaw'a göre yasadışı olarak gelen Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ve tarım yapmalarına izin vermeyen Osmanlı yönetimi, Filistin'de yaşayan gerek yerli ve gerekse yabancı Musevilerin toprak satın almalarına izin vermiştir. Böylece aksi yönde yayınlanan bütün fermanlara rağmen, Filistin'deki Yahudi yerleşiminin kalıcı olmasının ve geniş alanlara yayılmasının önünü açmıştır.

---

518 *BOA, BEO*, No: 2783/208653, leff 2, 4 Mart 1321/17 Mart 1906.
519 Ussishkin, agm, s. 350; Schama, *age*, s. 236-237.
520 Öke, *Siyonizm ve Filistin*, s. 112.

Bu suretle Filistin'e yerleşen Yahudiler, Rothschildlerin kolonilerinde yaşamaya, tarım yapmaya ve yeni bir yurt kurmaya başlamışlardır. Baron'un Filistin'deki Elie Scheid, Michel Erlanger, Henri Franck, Âbraham Albert Antébî, Kalvaryski, Samuel Hirsch, Hankin ve Ossowetzky gibi temsilcilerinin bu süreçte çok büyük rolleri olmuştur. Bunlar, Türkler ile Araplar arasında iyi ilişkiler kurmak için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Aynı zamanda İslam ve Osmanlı hukukunun karmaşıklığını çözebilen kişilerdi. İşleri daha çok, fiyat pazarlığı yapmak, sorunlu tapu senetleriyle, istimlâk işleriyle, aşar ve çiftçilerin vergilendirilmesi gibi hususlarda yerel yönetimle devamlı irtibat halinde bulunmaktı. Özellikle Hayfa'dan Yafa'ya uzanan düzlük boyunca arazi satın almış olan Baron Edmond James de Rothschild'in yukarıda da görüldüğü üzere kolonilerine yönetici, ziraatçi, hekim, öğretmen ve mühendis göndermesinin de kolonilerin gelişiminde büyük rolü olmuştur. Edmond, Filistin'de kurduğu 40 yerleşim yeri için "*Yishuv'un Babası*" namını almaya hak kazanmıştır.[521] II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında Filistin'de yaşayan Musevi nüfusu, göçler sayesinde II. Abdulhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına göre, üç kat artmış ve 80.000'e ulaşmıştır.[522]

---

521 Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s. 36.
522 Bostancı, *agt*, s. 115.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



# İTTİHATÇILAR FİLİSTİN VE ROTHSCHILD AİLESİ

### İttihatçılar Filistin ve Rothschild Ailesi

İkinci Meşrutiyetin ilân edilmesinden hemen sonra İttihatçıların önde gelen isimlerinden ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey, Hahambaşı Hayim Nahum aracılığıyla Alliance Israélite Universelle, JCA ve Baron Edmond James de Rothschild ile ilişki kurmak istemiştir.[523] İttihatçıların bu yaklaşımı, II. Abdülhamid'in Filistin politikasının değişikliğe uğradığının ilk işaretleridir. II. Abdülhamid'in 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirilmesinden sonra da Filistin'deki arazilere ve muhacir Musevilere ilişkin hususlarda, Rothschild Ailesi'yle ilişkiler devam etmiştir. Tahtta Mehmet Reşat'ın, Sadarette İbrahim Hakkı Paşa'nın bulunduğu sırada yine Rothschildlerin Filistin'de, Kudüs-i Şerif Sancağı'na bağlı Silvan Köyü'nde arazi alımı için girişimleri olmuştur. Araziyi satmak isteyen Abraham Albert Antébî, bir dilekçe ile idareye başvurmuştur.

Belgede adı geçen Antébî, Yahudi kaynaklarında Abraham Albert Antébî'dir (1873-1919). Aslen Gaziantepli olup Şam'a yerleşen meşhur haham ailesi Antébîlere mensuptur. Babası Kahire'deki Bet Din'in başkanıydı. Abraham Albert Antébî, Şam ve Paris'te Alliance Israélite Universelle Okulları'nda okumuştur. 1896'da Nissim Behar'ın yardımcılığına getirilmiştir. 1898'de Behar emekli olunca yerine geçmiş, aynı yıl Fransız Yahudisi Henriette Salomon (1873-1954) ile evlenmiştir. Bu sırada Alliance Israélite

---

[523] Esther Benbassa, *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları Alyans'tan Lozan'a*, Milliyet Yay., (Çev. İrfan Yalçın), İstanbul 1990, s. 170.

Universelle'in Kudüs Ticaret Okulu'nun Müdürlüğü'nü de üstlenmiş, JCA'nın da Filistin'deki temsilciliğini yapmıştır. Osmanlı yetkilileri Türkçesi'ni çok beğendiği Abraham Albert Antébî, Türkçe ve İbranice dışında Arapça, Fransızca ve İngilizce bilirdi. Birinci Dünya Savaşı başladığında casusluk faaliyetlerinden dolayı önce 14 gün hapsedilmiş, ardından 1916'da Şam'a sürülmüştür. Buradan iki yıl sonra önce Diyarbakır'a ardından İstanbul'a nakledilmiştir. İstanbul'da Almanların desteğiyle Osmanlılar ile Siyonistleri uzlaştırmak için müzakerelerde bulunmuş, bir süre de Fransız Elçiliği'nin tercümanlığını yapmıştır. Mart 1919'da 45 yaşında İstanbul'da tifodan ölmüştür.[524]

Abraham Albert Antébî'nin araziyi satacağı kişi, Fransa Devleti tebaasından ve Musevi cemaatinden Edmond Benjamin James de Rothschild'di. Benjamin, Baron Edmond James de Rothschild'in İbranice adıydı.[525] Alliance Israélite Universelle Mektebi Müdürü bulunan Antébî tarafından, söz konusu büyük ölçekli arazi iki yıl önce edinilmişti. Arazinin satışı konusunda, Kudüs Mutasarrıflığı tereddüte düşmüş, sorunu Dâhiliye Nezareti'ne iletmiştir. Nazır Mehmet Talat Bey de konuyu Sadaret vasıtasıyla, Şura-yı Devlet'e götürmüştür. Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi'nde konu görüşülmüş ve 16 Kasım 1910 tarihinde şu karara varılmıştır.

***Kudüs-i Şerif Sancağı dâhilinde Silvan Karyesi'nde basened-i hakanî uhde-i tasarrufunda bulunan ma'lûmülmikdar emlâk ve araziye Fransa Devleti tebaasından ve Musevi cemaatinden Edmond Benjamin James [de] Rothschild namına ferağ edeceğinden bahisle muamele-i lâzımenin ifası Abraham Antébî imzasıyla verilmiş arzuhalde istida olunmasına ve arz-ı Filistin'de Musevi muhacirlerinin men'i iskânı hakkında ittihaz olunup 15 Mayıs 1309 [27 Mayıs 1893] tarihli tezkere-i samiye ile***

---

[524] Yehuda Slutsky, "Antebi, Albert", *EJ*, II, Second Edition, New York 2007, s. 184; Elizabeth Antébi, "Antébi, Albert", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*, I, Leiden-Boston 2010, s. 219-220;Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s. 266.

[525] https://family.rothschildarchive.org/people/50-edmond-james-de-rothschild-1845-1934 (01/01/2017)

*tebliğ buyrulan mukarrerât ahkâmına nazaran muamele-i mebhûsün anhanın ber-vech-i istida icrasında tereddüt hâsıl olmasına binaen bununla hususât-ı mümaselede olunacak muamelenin istifsarına dair Defter-i Hakanî ve Rothschild namına hafriyat icra etmek üzere Alliance Israélite [Universelle] Mektebi Müdürü Antébî Efendi tarafından iki sene evvel [1908] tapusu istihsal edilmiş olan arazi-i cesimenin mumaileyh tarafından Rothschild namına muamele-i ferağiyesinin icrası için Dersaadet'te teşebbüsâtda bulunulduğu anlaşıldığından arazi-i mebhûsün anhanın ecnebî Musevi namına ferağ olunmaması hakkındaki memnû'iyete nazaran hilâf-ı memnû'iyet muameleye meydan verilmemesi Kudüs Mutasarrıflığı'ndan işâr olunduğuna dair Dâhiliye Nezaretlerinden bi't-takdim Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 4 Eylül [17 Eylül] ve 3 Teşrin-i Evvel 1326 [16 Ekim 1910] tarihli ve 201 ve 1718 numrolu iki kıt'a tezkere Mülkiye Dairesi'nde kıraat ve salifüzzikr 15 Mayıs 1309 [27 Mayıs 1893] tarihli tezkere-i mübelliğenin müstenidi olan 23 Şevval 1310 [10 Mayıs 1893] tarihli Meclis-i Mahsus zabtı tedkik olundu.*

*Mumaileyh Rothschild ve o nama hareket eden Elie Scheid tarafından her nasılsa mübaya'a olunmuş olan bazı arazinin muamele-i ferağiyelerinin icra ve tapularının itası hakkında vuku'bulan müracaatları üzerine Babıâlî Hukuk Müşavirlerinin mütala'alarına ve Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dairesi'nin ol-bâbdaki mazbatasına matûf olan salifüzzikr zabıtnâme hulâsa-i mündericâtı Düvel-i ecnebîyeye karşı vuku'bulan taahhüdât ve mukarrerât-ı sabıkaya nazaran hıta-i Hicaziye'den ma'ada Memâlik-i Osmaniye'de istimlâk-i emlâkten ecânibin men' olunamayacağı itibariyle mumaileyh Rothschild ile sair eşhâsın iştirâ etmiş oldukları arazinin muamele-i ferağiyesinin tehiri muvafık-ı maslahat ve karar olmayıp ancak muhacirîn kararı vecihle memâlik-i Osmaniye'ye toptan muhaceret etmek Hükümet-i Seniyye'den istihsal-i ruhsata mevkûf olduğu cihetle işin en mühim yeri eşhâs-ı merkûmenin iştirâ ettikleri araziye muhacirîn-i*

*Museviye iskân edememeleri olduğundan ve Hariciye Nezareti'nden sefarât-i ecnebîyeye irsal olunan notada gösterilen tedâbir-i ihtiyatîyenin ittihazı halinde şimdiye kadar tek tük gelmiş olan muhacirînin badema katiyen gelememesi esbâbı istihsal edilmiş olacağından müşteri Musevi olduğu takdirde arz-ı Filistin'e muhaceretleri memnû' olan Museviler adadına dâhil bulunmadığını mübeyyen mensup olduğu devlet konsoloshanesi tarafından ita ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'ndan tasdik olunmuş bir şehadetnâme ibraz etmek ve bundan ma'ada eğer iştirâ edeceği şey dâhil-i şehirde ise bu meskende o sınıf Musevilerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde kâin ise orada Musevi mültecilerini yerleştirmeyeceğine dair taahhüdü havi bir beyannâme ita eylemek şartıyla emlâk iştirâsı muamelâtını kayd ve tescil için Defter-i Hakanî Nezareti'ne mezuniyet itası ve bunların mahallerince inşaatı tatil ettirilen süknâlarının yaptırılmasına ruhsat verilmesi ve mezkûrülesâmi Baron Rothschild ve eşhâs-ı sairenin dahi işbu mukarrerâta tevfik-i hareket etmeğe razı oldukları ve şimdiye kadar gelen 3-4 yüz haneden başka muhacir getirip iskân etmemeyi taahhüd ettikleri halde iştirâ ettikleri arazinin kendi namlarına muamele-i ferağiyelerinin icrası merkezinde bulunmasıyla iktizası vaz'ı mevki-i müzakere olundukta Hükümet-i Seniyye'nin ol-bâbdaki mukarrerât-ı müttehizesi vecihle matlûb derecesinde sened ita eden ecnebî Musevilerinin arz-ı Filistin'de ikamet etsin veya etmesin İstimlâk-i Emlâk Protokolü'nden hakk-ı istifadelerine mani bir kayd bulunmadığı gibi mevzubahs olan Baron Rothschild'in bundan evvel arz-ı Filistin'de vuku'bulan istimlâkine müsaade olunduğu zaman bir daha mazhar-ı müsaade olmaması yolunda bir günâ sarahate dahi tesadüf edilmemiş olduğundan zikr olunan Baron Rothschild'in ber-muceb karar-ı sabık yedinden usûl-i mevzua dairesinde sened alınarak emlâk-i mezkûrenin istimlâkine müsaade olunması iktiza edeceği azadan Salim ve İstefenaki Beyler tarafından dermiyân kılınmış ise de mukarrerât-ı mebhûse ahkâmına nazaran Baron Rothschild*

***dahi arz-ı Filistin'de arazi teferruğ edecek olduğu takdirde arz-ı Filistin'e muhaceretleri memnû' olan Museviler adadına dâhil bulunmadığını mübeyyen mensup olduğu devlet konsolatosundan şehadetnâme getirmesi lâzım gelip hâlbuki mumaileyh arz-ı Filistin'in yerli ahalisinden olmadığı cihetle mahal-i konsolatosundan kendine o meâlde şehadetnâme verilemeyeceği derkâr olduğundan arazi-i mezkûrenin Rothschild namına icra-i muamele-i ferağiyesi mukarrerât-ı mezkûreye muhalif olacağı tezekkür edilmiş ve emsâli hakkında dahi mukarrerât-ı müttehize dairesinde muamele ifası lüzûmu derkâr bulunmuş olduğunun Defter-i Hakanî Nezareti'ne tebliği tezekkür kılındı. Ol-bâbda emr ü ferman men lehü'l-emrindir.***[526]

Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi hükmüne göre; daha evvel Hükümetin aldığı kararlar gereğince, Baron Rothschild'in arazi satın alabilmesi için, Filistin'e göçmesi yasak olmadığına dair, mensup olduğu devletten belge alması gereklidir. Hâlbuki Rothschild, Filistin'in yerli ahalisinden olmadığı için böyle bir belge alması da söz konusu olamaz. Dolayısıyla Rothschild, Filistin'de arazi satın almak bakımından yasaklıdır. Abraham Albert Antébî'nin arazisini alması mümkün değildir. Bu karara Salim ve İstefanaki Beyler karşı çıkmışlar, dayanak gösterilen kararlarda, Rothschild'in yeniden arazi edinemeyeceğine dair açık bir hüküm bulunmadığını söylemişlerdir.

Bu karar, Sadaret tarafından hemen 19 Kasım'da Dâhiliye ve Defter-i Hakanî Nezaretlerine bildirilmiştir. Tebligat yazısı şöyledir:

***4 Eylül [17 Eylül]/3 Teşrin-i Evvel 1326 [16 Ekim 1910] tarihli ve 201/1718 numrolu tezkere-i âlîyyelerine cevaptır. Kudüs-i Şerif dâhilinde Silvan Karyesi'nde uhde-i tasarrufunda olup Fransa Devleti tebaasından Edmond Benjamin James [de] Rothschild namına muamele-i ferağiyesinin icrası Abraham Antébî imzasıyla verilmiş arzuhalde istida olunan arazinin muamele-i ferağiyesinin ifası mukarrerât-ı müttehizeye muhalif ve emsâli hakkında da mukarrerât-ı vaka dairesinde muamele ifası***

[526] *BOA, BEO,* No: 3825/286822, leff 1, 3 Teşrin-i Sani 1326/16 Kasım 1910.

***muktezî olduğuna dair Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi'nden tanzim ve ita edilen mazbatanın sureti leffen taraf-ı âlîlerine isra ve Defter-i Hakanî Nezareti alîyyesine ma'lûmât ita ve Dâhiliye Nezareti celîlesine tebligât icra kılınmakla iktizasının ifâsına himmet.***[527]

Yukarıda da görüldüğü üzere Şura-yı Devlet, II. Meşrutiyet'ten önce alınan kararlar gerekçe gösterilerek, 1910 yılı Kasımı'nda da Filistin'de toprak satın almak isteyen Rothschildlere karşı önceki dönemin yolunu izlemiştir.

## Rothschildler Suriye'deki Hazine-i Hassa Arazilerini Satın Alıyor

Hazine-i Hassa arazileri Padişah ve çocuklarına ait olan arazilerdir. Bu arazilere Emlâk-ı Hümâyûn, Çiftlik-i Hümâyûn veya Arazi-i Seniyye denirdi. Sultan II. Abdülhamid'in bu isim altında Suriye, Filistin ve Kuzey Irak'ta arazileri bulunuyordu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra bu tür araziler, 14 Eylül 1908 tarihli Meclis-i Vükela kararı ve aynı gün sadır olan bir irade ile *arazi-i müdevvere* altında yeni kurulan Emlâk-ı Müdevvere Dairesi adıyla Maliye Nezareti'ne devredilmiştir. Bundan dolayı bu arazilere *arazi-i müdevvere* denilmeye başlanmıştır. 13 Haziran 1909'da da mahalli idarelere, Filistin dışındaki arazi-i müdevverelerin satılması için yetki verilmiştir.[528]

1913'te Maliye Nezareti tarafından Filistin'deki arazi-i müdevverelerin satışa çıkarılmasıyla ilgili bir tamim yayınlanmıştır. Bu şekilde satışa çıkarılan arazilerden biri de Suriye'deki Bostan Çiftliği'ydi. Çiftlik, Temmuz 1913'te Rothschild Ailesi'ne satılmıştır. Bu satış işlemi, Adliye Nazırı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin anılarında yer almaktadır. Mustafa Hayri Efendi (1867-1922), 29 Temmuz 1913'te yapılan Meclis-i Vükelâ toplantısında Nafia Nazırı Osman Nizami Paşa ve Ticaret ve Ziraat Nazırı Süleyman el-Bustani

---

527 *BOA, BEO*, No: 3825/286822, leff 2, 6 Teşrin-i Sani 1326/19 Kasım 1910.
528 Tellioğlu, *age*, s. 129, 164-165.

Efendi (1856-1925) ile birlikte bu arazinin satışına muhalefet etmişlerse de başarılı olamamışlardır.[529]

### Rothschildlerin Filistin'deki Çiftçilerinin Ürünlerine El Konulmak İsteniyor

Rothschild'in Filistin'deki arazileri, altı yıl sonra yine 1916 yılı sonunda Hükümetin gündemine gelmiştir. Bu defa konu, Musevi iskânı yahut arazi alımında muvazaa değildir. Birinci Dünya Savaşı'na, İttifak Devletleri gurubunda girmiş olan Osmanlı Devleti'nin, harbi yürütebilmek için ihtiyaç duyduğu yiyecek maddeleridir. Meclis-i Vükelâ, 19 Eylül 1916'da düşman devletler tebaasına ait olup, mukavele ile Osmanlı vatandaşlarına kiraya verilen çiftlik ürünlerine, tekâlif-i harbiye suretiyle el konulacağına dair bir karar almıştır. Filistin'de yüz binlerce dönüm araziyi tasarrufunda bulunduran Baron Rothschild de Osmanlı karşıtı cephede bulunan Fransa vatandaşıdır ve Filistin'de binlerce Osmanlı vatandaşı kiracısı vardır. Mim Kemal Öke'ye göre, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Dünya Siyonist Örgütü'nün Filistin'de 418.000 dönüm toprağı ve 47 yerleşim merkezi vardır.[530] Filistin topraklarının 2,5 milyonu engebeli ve kıraç, 12,5 milyonu çöl olan 26.323.023 dönümlük bir alanı kapsadığı hesaba katılırsa, Örgütün elinde tuttuğu arazinin önemi meydana çıkar.[531] Celal Tevfik Karasapan'a göre, Filistin'deki köylerde yaşayan Yahudilerin yarısı "Rothschild Grubu" namı altında bu zenginin himaye ettiği kolonilerde yaşamaktaydı.[532]

İşte, Hükümetin aldığı bu tedbir üzerine Beyrut Valisi Mustafa Azmi Bey, karara ilişkin çekincelerini, 20 Kasım 1916 tarihinde şu yazıyla Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir.

---

529 [Mustafa Hayri Efendi] *Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-1922)*, (Yay. Haz. Ali Suad Ürgüplü), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015, s. 338.
530 Öke, agm, s. 403-414.
531 Sam Hadawi-Walter Lehn, "Siyonizm ve Filistin Toprakları", *Siyonizm ve Irkçılık*, AÜSBF Yay., Ankara 1982, s. 65-86.
532 Celal Tevfik Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, II, İstanbul 1942, s. 38.

*21 Eylül 1332 [4 Ekim 1916] tarih ve 3371 numrolu tahrirât-ı âlîyye-i Nezaretpenâhîleri cevabıdır. Düvel-i Muhasama tebaasına ait olup şayân-ı kabul vesaik ile münakid mukavelât dairesinde Osmanlı müstecirler yedinde bulunan ve gerek müddet-i icarları hitam bulan ve gerek tekasid-i top ile bey' edilip ferağı icra olunmuş olan çiftlikler mahsûlâtına tekâlif-i harbiye suretiyle vaz-ı yed edileceği Meclis-i Hass-ı Vükelâ'ca karar verildiği işâr buyruluyor. Burada şayân-ı tenvir iki nokta vardır. Birincisi; Düvel-i Muhasama tebaasından olup kablelharb bizzat burada bulunarak uhdesindeki araziden istifade etmek ve yine kablelharb bunları diğerlere icar eylemiş olanların arazisi mahsûlüdür. İkincisi; Fransa'da meşhur Rothschild'in satın alıp minelkadîm buralara muhaceret ve tavattun etmiş Musevilere bir icar-ı daimi şeklinde tahsis eylemiş olduğu arazinin mahsûlâtıdır. Bu arazi kayden gerçi Rothschild namına mukayyed bulunuyor ise de onun istifadesi yalnız rakabeye malikiyetten ibaret kalıyor. Arazi hakikatte müstecirleri olan Musevilere aittir. Bunu resmen uhdelerine tefviz etmemeleri kapitülasyonların ecnebîlere temin ettiği menafi-i imtiyaziyeden istifade etmek maksadına müstenid idi. Fakat badelharb umumen Osmanlı tabiiyetine giren ve binlerle yekûn tutan bu Musevilerin kendi taraflarından ve kendi hesaplarına zirâ' ettikleri bu arazi mahsûlâtı tekâlif-i harbiye suretiyle ellerinden alındığı takdirde bunların fevkalâde mütezarrir ve düçâr-ı sefalet olacakları aşikârdır. Henüz Osmanlı sıfatını almış ve atıfet-i Hükümet-i Seniyye'ye iltica etmiş olan bu Museviler hakkında bu suret-i muamelenin tatbiki siyaset-i Hükümet nokta-i nazarından da ca-yi teemmül ve mücerred arazinin kendi uhdelerinde mukayyed olmamasıyla tamamen tebaa-i Osmaniye'ye ait mahsûlât-ı araziye hakkında tekâlif-i harbiye suretiyle vaz-ı yed edilmesi caiz olup olamayacağı meselesi mucib-i tereddüt görülmüştür. Burada arazinin mahsûlâtı ashab-ı Musevilere terk olunup bir Devlet-i Muhasama tebaasından olan Rothschild'in mukavelâtı mucibin-*

***ce alacağı bedel-i icarın müstecirlerden alınarak Hazineye mâl edilmesi muvafık olur. Zaten Meclis-i Hass-ı Vükelâ kararının da "vaz-ı yed edilebileceği" suretinde verilmiş olması gaye-i Hükümete mutabık bir şekil itası imkânına meydan verebilmek için bir kayd-ı ihtirazi nev'inden olacağı mülahazasına binaen ve ma'rûzât-ı mebsûtaya nazaran bir kere daha tedkik ve işârına müsaade-i âliye-i nezaret-penâhîleri istirham olunur. Olbâbda.***[533]

Mustafa Azmi Bey, bu karara karşı Nezareti aydınlatma gereği duymuştur. Vali, Beyrut için iki hususu ortaya koymaktadır. Birincisi, harpten önce Beyrut'ta bulunan düşman devletler tebaasından olup, araziden istifade edenler ile harpten önce bu arazileri başkalarına kiraya vermiş olanların durumudur. İkincisi, Rothschild'in arazilerindeki çiftçilerin konumudur. Bu arazileri Rothschild, çiftçi Musevilere daimi bir kira şeklinde vermiştir. O, sadece arazinin sahibi görünmektedir.

Arazinin gerçek sahibi, Musevi çiftçilerdir. Bunlar kapitülasyonlardan istifade etmek için bu arazileri üzerlerine almamışlardır. Şimdiki halde, harpten önce binlerce Musevi, Osmanlı tabiiyetine girmiştir. Musevi çiftçilerin, kendi hesaplarına ektikleri ürünlerin, ellerinden alınması, bunları sefalete düşürecektir. Diğer taraftan, Osmanlı Hükümeti'nin himayesine girmiş olan Musevilere yapılacak bu türlü bir uygulama, Hükümet siyaseti noktasından da mahzurludur. Mustafa Azmi, çözüm yolunu da göstermekte, Musevilerden, Rothschild'in alabileceği bedelin, Hazineye mâl edilmesinin uygun olacağını bildirmektedir.

Beyrut Valisinin yukarıdaki yazısı, Dâhiliye Nazırı olan bununla beraber o sırada Maliye Nezaretine de vekâlet eden Mehmet Talat Bey tarafından, 4 Ocak 1917'de Sadrazam Sait Halim Paşa'ya gönderilmiştir.[534]

---

533 *BOA, BEO*, No: 4454/334039, leff 1, 7 Teşrin-i Sani 1332/20 Kasım 1916.
534 *BOA, BEO*, No: 4454/334039 leff 2, 22 Kanun-ı Evvel 1332/4 Ocak 1917.

## El Koyma İşleminden Vazgeçiliyor

Talat Paşa'nın, Sadrazam olmasından kısa bir müddet sonra yapılan 7 Şubat 1917 tarihli, Meclis-i Vükelâ toplantısında, Baron Rothschild'in sahibi olduğu arazi ürünlerine el koyulması kararı alınmıştır. Karar, 12 Şubat'ta Maliye Nezaretine şu yazıyla bildirilmiştir.

***22 Kanun-ı Evvel 1332 [4 Ocak 1917] tarihli ve 5231 numrolu tezkere-i âlîyyelerine cevaptır. Beyrut Vilâyeti dâhilinde Banker Rothschild'in satın alıp minelkadîm o havalîye muhaceretle tavattun eden Musevilere icar-ı daimi şeklinde terk ve tahsis eylediği arazi mahsûlâtına Meclis-i Vükelâ'ca bili'timan 6 Eylül 1332 [19 Eylül 1916] tarihinde taraf-ı Devletlerine de tebliğ olunan karar dairesinde tekâlif-i harbiye usûlüyle vaz-ı yed edilerek mukabilinde mazbata verilmesinin mahalline tebliği Meclis-i mezkûrca tezekkür kılınmış olmakla ifa-yı muktezası siyakında tezkere.***[535]

Yukarıdaki yazıdan anlaşıldığına göre, 19 Eylül 1916'da Meclis-i Vükelâda tekâlif-i harbiye usulü ile ürünlere el konulması kararlaştırılmıştır. El konulan ürünler mukabilinde, herkese mazbata verilecektir. Bu defa da Beyrut Valisi, yeni karar hakkında itirazını yapmıştır. Maliye Nazırı Mehmet Cavit Beyin, Sadaret'e gönderdiği 17 Nisan 1917 tarihli aşağıdaki yazı, Vali Azmi Bey'in belirttiği sakıncaları dayanak göstermektedir.

***Beyrut Vilâyeti dâhilinde Banker Rothschild'in Musevilere icar-ı daimi şeklinde terk ve tahsis eylediği arazi mahsûlâtına 6 Eylül 1332 [19 Eylül 1916] tarihinde tebliğ olunan karar dairesinde tekâlif-i harbiye usûlüyle vaz-ı yed edilerek mukabilinde mazbata verilmesi hakkındaki 31 Kanun-ı Sani 1332 [13 Şubat 1917] tarih ve 861 numrolu tezkere-i samiye-i fehimânelerinden bahisle sebk eden işâra cevaben Beyrut Vilâyeti alîyyesinden varid olan tahrirâtda mezkûr arazi yalnız kayden Banker***

---

[535] *BOA, BEO,* No: 4454/334039 leff 3, 30 Kanun-ı Sani 1332/12 Şubat 1917.

***Rothschild'in uhdesinde olup yoksa tohum ve sair malzemesi minelkadîm buralara hicret etmiş ve bilahere Osmanlı tabiiyetine girmiş olan binlerce Musevi tarafından tedarik ve zirâ' edilmekte bulunduğuna nazaran hâsılâtına vaz-ı yed edildiği takdirde aç ve sefil kalacakları muhakkak olan bu Musevilerin emr-i iaşesinin bizzarure Hükümet tarafından teminine mecburiyet hâsıl olacağı ve esasen Vilâyet dâhiline münhasır kalmayıp Kudüs Livası'nda dahi külliyetli mikdarda mevcud olan bu misillu arazi hâsılâtı hakkında bu suret-i muamelenin fakir Musevilerin sefalet-i azimelerini intac edeceği beyanıyla meselenin bir kere daha tedkikle icab-ı keyfiyetin tayini işâr kılınmış olduğundan ma'rûzât-ı mesbûtaya nazaran evvelce verilen emrin istirdadı icap ediyor ise de ol-bâbda en büyük ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.*** [536]

Cavid Bey; Beyrut Vilâyeti'nden gönderilen yazıda, arazinin sadece kayden Rothschild'e ait olduğunu tohumun, aletlerin ve sairenin Musevi çiftçilerce temin edildiğini, ürünlerine el konulması halinde sefalete düşeceklerini, bunlar gibi Kudüs'te de pek çok çiftçinin bulunduğunu onların da aynı akıbete uğrayacaklarının bildirildiğini söylemektedir. Bu yüzden meselenin bir defa daha müzakeresini öneriyor. Buradan da anlaşılıyor ki hem Beyrut Vilâyeti hem de Kudüs Mutasarrıflığı sınırları içerisinde bulunan muhacir Musevi sayısı daha önceki belgelerde gördüğümüz gibi *tek ve tük, birkaç yüz hane* şeklinde değil, binlerceydi. McCarthy, 1914 yılında Filistin'de Yahudi nüfusunun 38.754, 1918'de ise 58.728 olduğunu söylemektedir.

Mehmet Cavit Bey ve çok yakın dostu Azmi Bey'in müşterek çalışmaları sonucunda, konu yeniden ele alınmıştır. 18 Nisan 1917 tarihinde bu meselenin bir defa daha Meclis-i Vükelâ'da görüşmesi sağlanmış ve şu şekilde karara bağlanmıştır:

***Beyrut Vilâyeti dâhilinde Banker Rothschild'in Musevilere icar-ı daimi şeklinde terk ve tahsis eylediği arazi mahsûlâtına***

---

536 *BOA, BEO*, No: 4466/334894, leff 1, 17 Nisan 1333/1917.

***tekâlif-i harbiye usulü ile vazülyed edilerek mukabilinde mazbata verilmesi hakkında ittihaz ve tebliğ olunan karar üzerine mezkûr arazi yalnız kayden merkûmun uhdesinde olup tohum ve levâzım-ı sairesi minelkadîm o havalîye hicret ederek tabiiyet-i Osmaniye'ye girmiş bulunan Museviler tarafından tedarik ve zürra edilmekte olmasına nazaran hasılatına vazülyed edilmesi Musevi birçok fukaranın sefaletini istilzam edeceğinden meselenin bir daha tedkiki ifadesini mutazammın Maliye Nezareti'nden gelen 24 Cemaziyelahir 1335 ve 17 Nisan 1333 tarihli ve 945 rakamlı tezkere okundu.***

***Kararı:***

***Mahsûlât-ı mezbûre hakkında sebk eden karar Rothschild'e itâ edilmekte olan hâsılâta ait olduğu cihetle Musevi ahalinin kendilerine ait kısma vazülyed edilmemesi münasib göründüğünün mahalline lieclittebliği Nezaret-i müşarünileyhaya işârı ve Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine ma'lûmât itası tezekkür edildi.***[537]

Beyrut Valisi Azmi Bey'in ısrarlı ve kararlı tutumu ve Mehmet Cavit Bey'in de etkisi ile Osmanlı Hükümeti önceki kararından dönmüş ve Filistin bölgesindeki Museviler önemli bir sorundan kurtulmuştur. Meclis-i Vükelâ kararı 23 Nisan 1917'de Maliye, Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine şu yazıyla tebliğ edilmiştir.

***Beyrut Vilâyeti dâhilinde Banker Rothschild'in Musevilere icar-ı daimi şeklinde terk ve tahsis eylediği arazi mahsûlâtına tekâlif-i harbiye usûlü ile vaz-ı yed edilerek mukabilinde mazbata verilmesine dair Meclis-i Vükelâ'ca ittihaz ve tebliğ olunan karara cevaben mezkûr arazi yalnız kayden merkûmun uhdesinde olup tohum ve levâzım-ı sairesi mine'l-kadîm o havalîye hicret ederek tabiiyet-i Osmaniye'ye girmiş bulunan Museviler tarafından tedarik ve zirâ' edilmekte olmasına nazaran hasılatına vaz-ı yed edilmesi Musevi birçok fukaranın sefaletini istil-***

---

[537] *BOA, MV*, No: 207/103, 18 Nisan 1333/1917.

***zam edeceğinden bahisle meselenin bir daha tedkiki ifadesini havi varid olan 17 Nisan 1333 [1917] tarihli ve 945 numrolu tezkere-i âlîyyeleri Meclis-i Vükelâ'da lede'l-mütala'a mahsûlât-ı mezbûre hakkında sebk eden karar Rothschild'e ita edilmekte olan hâsılâta ait olduğu cihetle Musevi ahalinin kendilerine ait kısmına vaz-ı yed edilmemesi münasib görünmüş ve devair-i müteallikaya tebligât icra kılınmış olmağla ona göre mahalline tebligât-ı muktezîye ifası siyakında tezekkür kılınmıştır.***[538]

## Teşkilât-ı Mahsusa ve Siyonizm

İttihat ve Terakki Hükümetlerinin, liderliğini Rothschildlerin üslendiği Filistin'deki Siyonist harekete karşı tedbirli bulundukları da hem Emniyet hem de Teşkilat-ı Mahsusa belgelerinden ortaya çıkmaktadır.

Bu meyanda, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin elimizde bulunan bir belgesinden, söz konusu kurumun, Filistin'deki Siyonist hareketleri araştırmak maksadıyla Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce, 18 Mayıs 1914 tarihinde bir mensubunu Beyrut'a gönderdiği meydana çıkmaktadır. Yukarıda bir münasebetle adından söz ettiğimiz Bekir Sami (Kunduh) Bey'in Beyrut'ta Vali bulunduğu sırada, Emniyet tarafından buraya gönderilen memurdan, şu soruların cevabını araştırması istenmiştir?

***Siyonizm ne idi? Nedir? Ne olacaktır?***

***Filistin'deki icraat, koloniler, müstemlekeler, mektepler ve teşkilat-ı saire hangi safhadadır?***[539]

Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 29 Nisan 1918 tarihli müzekkereden, bu kurumda *Siyonist umûruyla iştigale memur* bir birimin faaliyette olduğu anlaşıl-

538 *BOA, BEO*, No: 4466/334894, leff 2, 23 Nisan 1333/1917.
539 *BOA, DH. EUM*, 6. ŞB, No: 51/2, 18 Mayıs 1914.

maktadır. Bu tarihte Siyonizm işleriyle Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün Dördüncü Şubesi'nde istihdam edilen Agâh Bey görevlendirilmişti.[540]

Teşkilât-ı Mahsusa'da da Siyonist faaliyetleri takip eden bir masa vardır. Ali Bey Başhamba'nın başkanlığını yaptığı dönemde teşkilatın, 1918 tarihindeki birimleri arasında İngilizce, Fransızca Lisanları Masasına tesadüf edilmektedir. Bu masanın başlıca çalışanları İsmail Hami (Danişmend), Ziya Efendi, Ferit Efendi, Sami Süreyya (Berkem) Bey'dir. Bu masa çalışanlarının takip ettiği pek çok dosyadan birisinin de Siyonizm Dosyası olduğu anlaşılmaktadır.[541]

İttihatçılar döneminde de Rothschildlerin, Osmanlı Devleti'ne borç vermek için girişimde bulundukları anlaşılıyor. İzmir Suikastine karıştığı için idam cezası verilen, Rothschildlerin affı yolunda müracaat etmelerine rağmen asılan,[542] ünlü Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey, *Hatıratı*'nın 26 Şubat 1914 tarihine tesadüf eden günlüğüne şu notu düşmüştür:

***Bugün, Kelekyan'la görüştüm. İstanbul gümrükleri karşılık gösterilmek ve her gün Rothschild Bankası namına bir fonsiyer tevdi olunmak üzere Londra'da daha dûn bir fiyatla 150 milyon kadar bir istikraz yapılabileceğini ümit ediyor. Rothschildlerle görüşüp bana ma'lûmât getirecek.***[543]

Rothschildler adına teklifi getiren Kelekyan, Ailenin, İstanbul'daki mutemet adamlarından biridir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce, Kelekyan aracılığıyla yapılan bu teklif gerçekleşmemiştir.

---

540 *BOA, DH. EUM, 4. ŞB*, No: 19/16, 29 Nisan 1918.

541 Mustafa Balcıoğlu, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, Nobel Yay., Ankara 2001, s. 5.

542 Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (Çev. Nusret Salihoğlu), Bağlam Yay., İstanbul 1987, s. 274.

543 Cavit Bey, *Meşrutiyet Ruznamesi*, (Haz., Hasan Babacan, Servet Avşar), II, TTK Yay., Ankara 2014, s. 562.

**Rothschildler Ektiklerini Biçerler!**

Birinci Dünya Savaşı içerisinde, 1917 yılında, İngiliz kuvvetlerinin Filistin'deki ilerlemesi sırasında, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın bir odasından, elinde mektupla çıkan Sir Mark Sykes, İsrail Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilecek olan Haim Weizmann'a *Dr. Weizzmann, bir oğlumuz oldu* diye seslendi.[544] Sykes ve Weizmann'ı heyecana sevk eden, İngiltere Hükümeti tarafından onaylanan ve Dışişleri Bakanlığı'ndan çıkan ve *Yahudi milletinin politik anayasası*[545] olarak nitelendirilen şu mektuptur:

***Dışişleri Bakanlığı, 2 Kasım 1917***

***Saygıdeğer Lord Rothschild***

***Majestelerinin hükümeti adına kabineye sunulan ve kabul edilen Yahudi Siyonist isteklerini sempati ile karşılayan müteakip deklerasyonu iletmekten memnûniyet duyarım.***

***"Majestelerinin hükümeti Filistin'de Museviler için bir milli yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin'deki mevcut Musevi olmayan toplumların sivil ve dini haklarına başka ülkelerde yaşayan Musevilerin sahip oldukları hak ve politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır." Bu deklerasyonu Siyonist Federasyonunun bilgisine sunmanızdan memnûniyet duyacağım.***

***Saygılarımla***

***Arthur James Balfour***

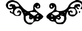
Yahudi Devleti'nin hayata geçirilmesinde, en esaslı rolü oynayan bu belgenin muhatabı, İkinci Lord Lionel Walter de Rothschild'di (1868-1937). Önceki sayfalarda gösterildiği üzere Rothschildler, uzun yıllardan beri en ince detayına kadar planladık-

---

544 Johnson, *age*, s.504.
545 Schama, *age*, s. 301.

ları projeyi, uygun zamanda icraya koymuşlar, büyük stratejiyi yine mesleklerine uygun titizlikle yürütmüşlerdi. Rothschild Ailesi'nin kontrolündeki hareket, Siyonist liderlerinden Theodor Herzl ve Haim Weizmann'ın ürkütücü yöntemlerinden uzak, Ailenin çok iyi bildiği sabır ve uygun zamanda, uygun yerde hazır bulunma ilkesine göre yürütülmüştür. Şimdiki halde, nüfus bakımından Araplara oranla % 10 raddelerinde bulundukları Filistin'de devletlerini kurabilmek için gerekli olan ruhsatı almışlardır. 3 Ocak 1919 tarihinde, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'la, Siyonist hareketin lideri Haim Weizzman, Akabe'de buluşmuşlar ve Filistin'de Yahudi Yurdu kurulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Böylece Araplar, İsrail Devletine giden yolu açmışlardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM



# ROTHSCHILDLERLE DİĞER İLİŞKİLER VE OSMANLI'DA ROTHSCHILD İMAJI

## Rothschildler Savaş Gemileri ve Fenerler İçin Borç Veriyor

Osmanlı Devleti, 1838 yılında yapılan Ticaret Anlaşması ile Avrupa sermayesinin etkisine açılmış, bu tarihten sonra pek çok Avrupa tüccarı, Türkiye'de yeni ekonomik sahalara girmiştir. Başta Rothschild Ailesi olmak üzere, Avrupa sermayesinin Osmanlı pazarına duyarsız kalması düşünülemezdi. Nitekim öyle olduğu da belgelerden meydana çıkmaktadır. Rothschildlerin Paris Grubuyla, sıkı ilişkileri olduğu görülen Sadrazam Mustafa Naili Paşa'nın oğlu Paris Sefiri Veliyüddin Rifat'ın 24 Aralık 1853'te, Hariciye Nezareti'ne gönderdiği aşağıdaki yazı bu hususu aydınlatmaktadır.

***Çend kıt'a sefain-i harbiyenin inşası Londra'ya sipariş buyurulmuş olduğu havadisinin bu tarafta şuyu' bulmasıyla Paris'te mukîm Sarraf Mösyö Rothschild ile esna-yı mülakatda bilmünasebe bundan dolayı sohbet açılmış Devlet-i 'Aliyye'nin sefine sipariş buyurduğuna dair bir günâ ma'lûmât yoksa da şu halde Hazine-i celîleden defaten külliyetli akçe verilemeyeceğine binaen bilfarz suret-i istihbar makarrdan sıhhat olsa matlûb buyurulan sefainin tarafından iştirâ veyahut inşasına ve akçenin muahharan ceste ceste kendisine tediyesine girişebildiği surette ne mikdar faiz ile razı olacağı alettarikülhikâye dermiyân ve istifsar olunmağın matlûb-ı âlî buyurulacak kuvvet ve cesamette olmak üzere lüzûm-ı mikdar sefineleri de kendi marifetiyle Londra'da bilimal masarif-ı inşaya ve sairelerde kâffeten kendi tarafından ita ve tesviyesine ve akçenin burada***

***mütedavil olduğu vecihle senevî yüzde 5 faiz ve münasib komisyonla badehu ceste ceste tarafına tediyesine razı olduğunu ifade ve beyan etmiş olmakla filvaki' Devlet-i 'Aliyye sefine iştirâ ve inşasına murad buyurub da mumaileyh marifetiyle tesviye olunduğu suretde komisyondan dolayı Hazine-i celîlenin faidesi olacağı ve hem de şu vakt-i nazikeden Sarraf-ı mumaileyhin Devlet-i 'Aliyye için bu kadar külliyetli akçe verdiği şayiasıyla istikraz madde-i mühimmesine dahi nevama bir suhulet olacağı cihetiyle bu bâbda her ne vecihle emr ü ferman buyurulursa ona göre hareket olunmak üzere keyfiyetin irade ve işârı arıza-i bendegânem tekrîmine ibtidâr kılındı. Herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[546]

Önceki sayfalarda, Kırım Savaşı sırasında silah alımı için Rothschildlerden borç alındığı söylenmişti. Bu defa da Rothschildlerin Paris Grubu ile iyi ilişkiler geliştiren Veliyüddin Rifat Paşa, Rusların Sinop baskınından kısa bir müddet sonra, yukarıdaki haberi Osmanlı Hükümetine duyurmaktadır. Sefirin ifadesine göre, Osmanlı Devleti'nin birkaç harp gemisi yapımı işini, İngiltere'ye sipariş ettiğini Rothschildler de duymuştur. Sefir, Rothschildlerden gemilerin masrafı olan meblağın kendileri tarafından karşılanması halinde faizinin ve diğer giderlerin ne olacağını anlamak istemiştir. Rothschild, böyle bir teklif olması halinde yıllık % 5 faiz ve uygun bir komisyonla bu parayı temin edeceklerini ifade etmiştir. Sefir, Rothschildlerin bu parayı vermeleri halinde, istikraz için o sırada Avrupa'da bulunan, Mehmet Namık Paşa'nın işinin de kolaylaşacağını düşünmektedir.

Yine bu yıllarda Rothschildlerle Fener işine girildiği de anlaşılmaktadır. Kırım Harbi sırasında Fransız ve İngilizlerin önerisiyle Çanakkale ve İstanbul Boğazı kıyılarında uygun yerlere fenerler konulmuştur. Yerli ve yabancı her türlü geminin geçişlerinin emniyeti için bu madde önemliydi. Nitekim Harp sırasında boğazlara, 18 adet fener yerleştirilmiştir. Savaştan sonra, yararı görülen fenerle-

---

[546] *BOA, HR. MKT*, No: 68/40-1, 23 RA 1270/24 Aralık 1853.

rin miktarı 110'a çıkarılmıştır. İdaresinde zorluklar baş gösterince fenerleri işletmek ve yeni fenerler kurmak imtiyazı bir Fransız şirketine verilmiştir.[547] İşte Hükümet tarafından Karadeniz Boğazı açığına konulmak için Paris'te imâl ettirilen fenerlerin Rothschildlerin parasıyla yaptırıldığı, Rothschild'in Vekili Landau'ya ödenen 19 bin liradan anlaşılmaktadır.[548]

## Rothschildler ve Madenler

Osmanlı Devleti, Rumeli ve Anadolu'nun birçok bölgesinde bulunan madenleri işletmekteydi. Paris Sefiri Veliyüddin Rifat Paşa, Kırım Savaşı devam ederken, Rothschildlerden madenlerin satılması, pazarlanması hususunda bir teklif almış ve bunu 24 Aralık 1853 tarihli şu yazıyla Hükümete iletmiştir.

***Memâlik-i mahrûse-i Hazret-i Şahane'den ihrac olunmakta olan nuhas ve kurşun ve kırmız ve madenyân-ı saireyi kendi marifetiyle yine Hazine-i celîle hesabına satmak üzere ve icab ederse iskelelere tarafından nasb ve tayin edilecek adamlara teslim olunmak ve bunun için saire verile gelen komisyondan kendisine daha azca verilmek ve madenyân-ı mezkûrenin bahası bulunup satılıncaya kadar cânib-i Hazine-i celîleye akçe lüzûmu olduğu halde iktizası kadar akçe peşinât tarikiyle verip badehu madenyân hâsılâtının Hazine-i celîleye tesliminde peşinât olarak vermiş bulunduğu akçenin kendisine güzeştesi içün yüzde 4 nihayet beşden ziyade faiz verilmemek şartıyla madenyân-ı mezkûrenin bey' ve füruhtu hususunda uhdesine ihalesini Sarraf Mösyö Rothschild taleb derakab olarak keyfiyetin hâk-pâ-yı âlî-i asâfânelerine arz ve istizanını su-i çâkerâneme ifade ve beyan etmiş ve beyan eylediği şurut muvafık-ı irade-i âlî buyurulursa mukaveleye girişilmesi emr ü ferman buyurulduğu halde mezkûr komisyondan Hazine-i celîlenin faizi ve peşinât olarak akçe***

[547] Karal, *age*, VI, s.266.

[548] *BOA, HR. MKT*, No: 133/39, 12 CA 1272/20 Ocak 1856; *BOA, HR. MKT*, No: 142/12, 5 Ş 1272/11 Nisan 1856.

***itasından dolayı dahi bu hüsn-i mertebe teshilât görüldüğünden bu bâbda İrade-i Seniyye her ne vecihle müteallik buyurulursa ona göre hareket kılınmak üzere su-i çâkerâneme emr ü işârı ma'rûzunda ariza-i bendegânem terkimine ibtidâr kılındı. Herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[549]

Rothschildler, Osmanlı ülkesinde çıkarılan bakır, kurşun ve sair madenleri kendi marifetleriyle ve yine Osmanlı hazinesi adına satma teklifinde bulunmaktadırlar. Bunu sağlamak için ihraç iskelelerine kendi görevlendirdikleri kimseleri koyabilecekler, madenler uygun fiyatı buluncaya kadar Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu parayı da kendileri % 4-5 faizle temin edeceklerdir. Sefir, Hükümetten mukavele için direktif beklemektedir.

Elimizdeki belgelere göre, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde de Viyana'daki Rothschild Grubunun temsilcileri, Teke yöresindeki bazı madenleri incelemeye gelmişlerdir. Aynı tarihte Baron Edmond James de Rothschild ise Filistin'e beşinci ziyaretini yapıyordu. Bu konuya dair Hariciye Nezareti'nden, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 23 Şubat 1914 tarihli tezkerede şunlar ifade olunmaktadır.

***Konya Vilâyeti'nin Teke Sancağı'yla Adana Vilâyeti'nin İçil Sancağı'nda ve Alâiye ve Silifke nam mahallerde kâin ve deniz kenarına yakın bulunup kısmen ba-ruhsatnâme ve kısmen ba-ferman Karamanyan Ayron Korporeş Kumpanyası'nın taht-ı idaresinde olan madenler hakkında tedkikâtda bulunmak üzere Viyana'da bulunan Crédit Instalet ve Rothschild Bankalarıyla ve Yedkoviç kasabasında bulunan Demir-Çelik Fabrikası taraflarından erbâb-ı vukûfdan ve Avusturya tebaasından Mösyö Lord Kotor F. Schafer ve mezkûr Çelik Fabrikası Direktörlerinden Mösyö Hursh ve Mösyö Lord Kotori'ye gelecek efrencî Martın birinde [1 Mart 1914] Fransız bandıralı bir vapura râkiben Trieste'den hareket edip maden-i mezkûreyi muayene ve tahkik etmek üzere sevâhil-i mezkûreye muvasalat edeceklerinden ba-***

549 *BOA, HR. MKT*, No:68/40-2, 23 RA 1270/24 Aralık 1853.

***hisle mumaileyhin refakatlerine mikdar-ı kâfî jandarma terfikiyle haklarında teshilât-ı muktezîyenin iraesi Avusturya Sefareti'nden iltimas edilmekle müddetin takarrübüne binaen icab edenlere telgrafla ita-yı ma'lûmât edilmesi siyakında tezkere-i senaverî terkim kılındı efendim.***[550]

Teke Bölgesindeki madenleri işletme imtiyazını elinde bulunduran Karamanyan Şirketi'nin maden cevherlerini yerinde görmek maksadıyla, Rothschildlerin Bankası'nın temsilcisinin de bulunduğu bir grup Avusturyalı Türkiye'ye geleceklerdir. Avusturya Sefareti, bu konuyu Hariciye Nezareti'ne iletmiş, burası da ziyaretçilerin emniyeti ve kolaylık gösterilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını Dâhiliye Nezaretine bildirmektedir.

## Rothschildler Tunçlara Talip Oluyor

Rothschildler, Türkiye'deki işlerinin arttığını söyleyerek Horace de Landau'yu temsilcileri olarak İstanbul'a göndermişlerdi. Landau, İstanbul'a gelişinden hemen sonra Sadrazamla görüşmeden önce, Hükümete tunçlara ilişkin bir dilekçe ile başvurmuştur. Hükümetin, Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde bulunan ve tunçtan yapılmış bazı şeyleri satmak istediğini duyduğunu söylüyordu ve bunları Avrupa'da satmaya talipliydi. Bu hususa dair verdiği, 15 Haziran 1854 tarihli dilekçesi şudur:

***Hâk-pâ-yi Hazret-i Vekâletpenâhî'ye 1854 Senesi Haziranı'nın 15'i Tarihiyle Müverrehen Mösyö Horace [de] Landau Nam Kimesne Tarafından Takdim Olunan Bir Kıta Mektubun Tercümesidir:***

***Memâlik-i mahrûse-i Şahane'nin bazı mahallerinde perakende olarak Devlet-i 'Aliyye'nin 150 veyahud 200 milyon kuruş kıymetinde malik olduğu bir takım eski tunçlarını satmak arzusunda bulunduğunu istihbar eylemiş olduğumdan burada hazır bulunmaklığım Saltanat-ı Seniyye hakk-ı âlîsinde hayırlı suretde***

---

550 *BOA, DH. KMS*, No: 16/4, 10 Şubat 1329/23 Şubat 1914.

*bir pazarlığın kararına sebeb olmasını emel etdiğimden işbu tunçların Avrupa'da füruhtu için ticaret mağazamın tavassut ve muavenetini teklife tecviz-i kusur olmayacağını arz ve beyan eder ve binâberîn tarafıma teslîm olunacak olan tunçların kıymetinin sülüsânını ister nakden ve ister Paris veyahud mahall-i saire üzerlerine poliçeler keşîdesiyle Devlet-i 'Aliyye'ye peşin olarak tediye etmeye hazır ve amade bulunduğumu ifade ve ilân eylerim. İşbu istida-yı acizânem taraf-ı eşref-i Saltanat-ı Seniyye'den rehin-i hüsn-i kabul buyurulduğu halde bu maddenin suret-i tesviye ve şerait-i müteferriası üzerine bir muvafakat hâsıl etmek için nezd-i meâl-i mevfûr Hazret-i Vekâletpenâhîlerine gitmeğe müsaraat edeceğimin beyanı ve zaten derkâr olan tazimat-ı faikamın ibraz-ı teminâtına vesile-i hasene ittihaz kılınmışdır.*[551]

Burada sözü edilen tunçlar, Kırım Savaşı sırasında bakır para miktarındaki azalma üzerine tunçtan para basılması tecrübesi için Osmanlı ülkesinden toplanan tunç maddesinden yapılmış şeylerdi. Landau'ya göre, satılması düşünülen ve tunçtan yapılmış eşyaların tutarı 150-200 milyon kuruştur. Bu meblağın 2/3'ünü nakden yahut poliçe mukabili olarak vermeyi taahhüd etmektedir.

## Osmanlı Devleti'nin Rothschild Ailesi'ne Verdiği Nişanlar

### Padişah Abdülmecid'in, Rothschild Ailesi'ne Verdiği Nişanlar

Osmanlı Devletinde, hizmeti görülen askerî ve mülkî şahıslara, çeşitli dereceleri olan madalya verme işleminin, II. Mahmud devrinde başladığı anlaşılıyor. Bu tarihten önce de başarı gösterenlerin nişana benzer fakat daha kıymetli olan sorguç, tuğ, çelenkle ödüllendirildiği görülmüştür. II. Mahmud döneminde eski tip nişan ve taltif işaretlerine son verilmesiyle, bir süre sonra yeni nişanlar ihdas

---

551 *BOA, HR. TO*, No: 418/267, 15 Haziran 1854.

edilmiştir. Fakat Batılı anlamda ilk nişan, Abdülmecid zamanında ve 1852 yılında Mecîdî Nişanı ile meydana çıkarılmıştır. Nizamnameye göre, nişan birden beşe kadar rütbeden oluşmuştur. Abdülaziz zamanında ise, Nişan-ı Osmanî çıkarılmıştır. II. Abdülhamid, eski nişanları kullanmayı sürdürmüştür. O'nun döneminde, Batı'da olduğu gibi, kadınlara yönelik olarak Şefkat Nişanı ardından, Nişan-ı Âlî-i İmtiyaz, Hanedan-ı Al-i Osman Nişanları ihdas edilmiştir. Mehmet Reşat devrinde de yeniden ortaya çıkarılan nişanlara tesadüf olunmaktadır.[552]

Tevcih edene de edilene de itibar sağladığı düşünülen nişanlar hususunda, devletlerle daima uyum içerisinde olmayı, vazgeçilmez bir prensip olarak kabul eden Rothschild Ailesi'nin bilhassa hassas olduğu görülmektedir. Osmanlı Sultanları da bu ailenin fertlerine nişan tevcihinde, cömert davranmışlardır. Elimizdeki belgelere göre, Rothschild Ailesi fertlerinden bazılarına verilen ilk nişanın tarihi 27 Haziran 1854 tarihini taşımaktadır. Nişan tevcih edilenler Mayer Alphonse de Rothschild (1827-1905) ile kardeşi Gustave Samuel James de Rothschild'dir (1829-1911). Nişanın verildiği tarihte Abdülmecid Padişah, Mehmet Emin Paşa Sadrazam, Mustafa Reşit Paşa Hariciye Nazırı ve Veliyüddin Rifat Paşa Paris Sefiri'ydi. Rothschildlere nişan verilmesine dair, Abdülmecid'in kararı şöyledir:

***Avusturya Devleti fehimesi muteberân tüccarından elyevm Paris'te bulunan... Alphonso [de] Rothschild'e zidet merhameten erbâb-ı liyâkat ve kıyasetten ve hayr-hahân-ı Devlet-i 'Aliyyemden olduğuna binaen cânib-i celîle-i Mülûkânemden nam-ı nâmî-i şehriyârime mensub olan Mecîdiye Nişanı Hümâyûnu'nun dördüncü rütbesinden bir kıt'a ita kılınması lüzûmunu mutazammın işbu berat-ı mekar-ı simat-ı şehriyârim takrir kılındı. 1 Şevval 1270 [27 Haziran 1854] Fransa Devleti fehimesi tebaası ve mumaileyhin biraderi Gustave [de] Rothschild işbu... Gustave [de] Rothschild zidet hürmetenin evsâk-ı müzekkerele-***

[552] İbrahim Artuk, "Nişan", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.154-156.

***riyle... mumaileyhe dördüncü rütbeden bir kıt'a nişan verilmesi beyanıyla aslı gibi.***[553]

Dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı tevcih edilen Mayer Alphonse de Rothschild, Sultan Abdülhamid devrinde Filistin'de arazi satın alarak İsrail'in temellerini atan Baron Edmond James de Rothschild'in ağabeyi, Rothschildlerin Fransa kolunu kuran James'in en büyük oğludur. 1848'de Ailesinin işlerini ABD'ye taşımıştır. 1857'de kuzeni Leonara (1837-1911) ile evlenmiştir. Babasının ölümü üzerine Rothschild Fréres'in başına geçmiştir. 1870-1871 Fransa-Almanya Savaşı'nda Fransız ordusunu finanse etmiştir. Sanata da eğilimi olan Alphonse 1885'te Paris Güzel Sanatlar Akademisi üyeliğine seçilmiştir. 1905'te ölmüştür.[554]

Nişanın verilişi, Osmanlı Devleti'nin, Rothschildlerden 3 milyon frank borç aldığı tarihten sonraya tesadüf etmektedir. Nitekim 1854 yılında Avrupa'dan alınan ilk büyük borcu veren, Baron Sir Isaac Lyon Goldsmid ile John Horsley Palmer'e de 7 Nisan 1855 tarihli irade ile Mecîdî Nişanı verilmiştir.[555]

Rothschildlerden, ilk büyük meblağlı borcun 1855 yılında alınmasından sonra, Ailenin önde gelenlerine nişan verilmesi için Hükümet teşebbüse geçmiştir. Bu vâdîde, ilk önce Londra Sefiri Kostaki Musurus tarafından Rothschild Ailesi mensuplarından Paris, Londra ve Frankfurt'ta bulunan dokuz isim tespit edilmiştir.

| | | |
|---|---|---|
| ***Paris'te Bulunanlar*** | ***:*** | |
| ***İkinci Rütbe*** | ***:*** | ***Baron James [Mayer de] Rothschild*** |
| ***Üçüncü Rütbe*** | ***:*** | ***Baron [Mayer] Alphonse de Rothschild*** |
| ***Üçüncü Rütbe*** | ***:*** | ***Baron Gustave [Samuel James de] Rothschild*** |

553 *BOA, A. DVN. MHM,* No: 11/71, 20 L 1270/16 Temmuz 1854.

554 https://family.rothschildarchive.org/people/47-mayer-alphonse-alphonse-de-rothschild- (03/03/2017).

555 *BOA, İ. HR,* No:119/5850, 18 B 1271/7 Nisan 1855.

| | | |
|---|---|---|
| *Üçüncü Rütbe* | : | *Baron Salomon [James de] Rothschild* |
| ***Londra'da Bulunanlar:*** | | |
| *İkinci Rütbe* | : | *Baron Lionel [Nathan] de Rothschild* |
| *Üçüncü Rütbe* | : | *Sir Anthony [Nathan (Billy)] de Rothschild Baronet* |
| *Üçüncü Rütbe* | : | *Baron Mayer [Amschel] de Rothschild* |
| *Üçüncü Rütbe* | : | *Baron Nathaniel de Rothschild* |
| ***Frankfurt'ta Bulunan*** | : | |
| *İkinci Rütbe* | : | *Baron Mayer Charles [Carl] de Rothschild* |
| *Üçüncü Rütbe* | : | *Mumaileyh Rothschildlerin Vekili olup bu tarafta Mösyö Horace Landau*[556] |

Ardından 22 Haziran 1856'da, yukarıdaki isimlere nişan verilmesi konusunda Sadrazam Âli Paşa tarafından şu yazıyla Saray'dan izin istenmiştir.

***Geçende yapılmış olan istikrâz maddesinde Saltanat-ı Seniyye'ye hüsn-i hizmet ve menfaati zuhura gelmiş olan Rothschild Familyası'nın saye-i şevketvâye-i Hazret-i Şehinşahî'de mazhar-ı mükâfât ve taltifât olması şan-ı me'al-unvan-ı Cenâb-ı Velinimete şayân görünmesiyle sair devletlerden haiz oldukları nişanlar rütbelerine kıyasen Paris ve Londra ve Frankfurt'ta bulunan Sarrafhanelerinin başı olanlara ikinci ve diğerlerine dahi üçüncü rütbeden olmak üzere tanzim ettirilen pusulası manzûr-ı şevket-mevfûr-ı Hazret-i Padişahî buyurulmak için arz ve takdim kılındı. Bunlara zikr olunan rütbelerden bir kıt'a nişan-ı zi-şan ihsan buyurulması ve***

---

[556] *BOA, İ. HR*, No: 132/6752, leff 1; *BOA, HR. TO*, No: 421/7, leff 1-3, 1855; *BOA, HR. SFR.3*, No:28/3, 1856.

*Rothschild'in bu tarafta bulunan adamı Landau geçende Saltanat-ı Seniyye'ye akçenin şiddet-i lüzûmu zamanında pek çok teshilât gösterip hüsn-i hizmeti sebkat eylemiş ve bu vecihle atıfet-i şâmile-i Cenâb-ı Mülûkâne'ye layık görünmüş olduğundan bu sırada mumaileyh dahi zikr olunan pusulaya konulmuş olmakla ona dahi üçüncü rütbeden bir kıt'a nişan-ı âlî itası hususunda her ne vecihle emr ü ferman Cenâb-ı Mülûkâne müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise mantuk-ı münifi icra olunacağı beyanıyla tezkere-i Senâverî tekrîmine ibtidâr olundu efendim.*[557]

Aynı belgeden anlaşıldığına göre, pusulada gösterilen isimlere Sultan, ertesi gün, yani 23 Haziran 1856'da Mecîdî Nişanı verilmesini onaylamıştır. Padişah onayının Londra'da duyulması üzerine Sefir Kostaki Musurus, derhal Rothschild Ailesi'nin Londra Grubu'na haber vermiştir.[558] Aile, haberi aldıktan sonra tercümesi Hariciye Nezareti'nde yapılan, aşağıdaki teşekkür mektubunu kaleme almışlardır.

*Saltanat-ı Seniyye'ye ibraz olunmuş olan hidemâtımızın hüsn-i kabul-i mülatefet şümule şayân buyrulduğuna bir delil olmak üzere taraf-ı eşref-ı Hazret-i Padişahî'den lütfen ve tenezzülen Familyamız azasının bazılarına Mecidiye Nişan-ı Hümâyûnu itasına müsaade-i mekarim-ade-i Hazret-i Tacidarî'yi şayân ve erzan buyuruldiğunun ifade ve beyanını havi taraf-ı Nezaretpenâhîlerinden irsal buyrulan tebligâtı ahz etmişizdir. Derecesiz takdire şayân olan işbu ihsan-ı Cenâb-ı Padişahî için cânib-i celilülmünakıb Hazret-i Tacidarî'ye derkâr olan efkâr-ı halise-i mehamid ve şükr-i güzârî ile amikan müteessir olduğumuza Zât-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerini temin ederiz. Burada mukîm Devlet-i 'Aliyye sefiri dahi işbu nişanlar imâl olunarak berat-ı Hümâyûnları hazır oldukları anda derhal taraf-ı âlî-i Nezaretpenâhîlerinden kendisine irsal olunacaklarını tarafımıza ifade ve beyan etmiş olmasıyla işbu intizarda bulundu-*

---

[557] *BOA, İ. HR,* No: 132/6752, leff 2, 18 L 1272/22 Haziran 1856.
[558] *BOA, İ. HR,* No:134/6919, 26 Temmuz 1856.

***ğumuz halde bu hususa dair taraf-ı âli-i asâfânelerinden ibraz olunan lütuf ve himmetten dolayı derkâr olan teşekkürât-ı amikamız ile tazimât-ı faikamızın karin-i hüsn-i kabul buyrulması iltimasıyla takdim-i arizaya mücaseret kılınmıştır.***[559]

Hem Kostaki Musurus'un hem de Rothschild Ailesi'nin Londra Grubu tarafından gönderilen mektuplar, bir müddet sonra Sultan tarafından da görülmüştür. Abdülmecid, teşekkür mektuplarına cevaplar yazılmasını istemiştir.[560]

Sultan Abdülmecid tarafından nişan tevcih edilen Rothschild Ailesi'nin Paris, Londra ve Frankfurt'ta bulunan dokuz ferdi, hem dünya finans, hem de buna bağlı olarak siyasi hayatında etkili olan isimlerdir. Rothschildlerin Paris Şubesi'nin başı olan ve ikinci rütbeden Mecidi Nişanı alan Baron James Mayer hakkında Sultan II. Mahmud zamanında Rothschildlerle ilk ilişki kurulduğu sırada bilgi verilmişti. Baron Mayer Alphonse de Rothschild ile kardeşi Gustave Samuel James de Rothschild ise 27 Haziran 1854'te dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı almışlardı. Salomon James de Rothschild (1835-1864) de Baron James Mayer'in üçüncü oğludur. Salomon, 1835'te Paris'te doğmuştur. 1859'da ağabeyi Alphonse'un ABD'deki işlerini devr almıştır. 1862'de kuzeni Adéle de Rothschild ile evlenmiştir. Paris'teki Committee of the Jewish üyesiydi. 1864'te ölmüştür.[561]

Sultan Abdülmecid tarafından verilen nişan listesinde Londra Grubu'nun başında olduğunu gördüğümüz Karl Marx'ın da kuzeni olan Lionel Nathan de Rothschild (1808-1879) 1834 yılında II. Mahmud ile görüşen Nathaniel de Rothschild'in ağabeyi, Nathan Mayer de Rothschild'in en büyük oğludur. Londra'da doğmuştur. Göttingen Üniversitesi mezunudur. 1836'da kuzeni Charlotte von Rothschild (1819-1884) ile evlenmiştir. Üç kardeşi ile birlikte Lond-

---

559 *BOA, İ. HR*, No: 134/6919, leff 1, 22 Haziran 1856.
560 *BOA, İ. HR*, No: 134/6919, leff 2, 2 M 1273/2 Eylül 1856.
561 https://family.rothschildarchive.org/people/49-salomon-james-de-rothschild-1835-1864 (03/03/2017)

ra'da N. M. Rothschild & Sons'u kurmuştur. 1858'de İngiltere Parlamentosu'na giren ilk Yahudi olmuştur. İngiltere Başbakanı olan yakın arkadaşı Benjamin Disraeli'nin yardımıyla Süveyş Kanalı hisselerini Mısır Hidivi'nden İngiltere adına satın almıştır. Uzun süredir romatizma hastası olan Lionel, 1879'da kalp krizinden ölmüştür.[562]

Sultan Abdülmecid'in nişan verdiği bir diğer Londralı Rothschild ise Lionel'in kardeşi Sir Anthony Nathan (Billy) de Rothschild (1810-1876) idi. Anthony, 1810'da Londra'da doğmuştur. Göttingen ve Strasbourg Üniversitelerinde okumuştur. 1840'da Montefiore Ailesi'nden Louise (1821-1910) ile evlenmiştir. 1847'de Baronet unvanını almıştır. İngiliz Yahudi Topluluğu'nun aktif bir üyesi ve hayırseveriydi.[563] Diğer Mecidi Nişanı sahibi olan kardeş Mayer Amschel (Muffy) de Rothschild'di (1818-1874). Mayer, 1810'da New Court'ta doğmuştur. İngiliz üniversitesinde eğitim alan ilk Rothschild'dir. Magdalene ve Trinity College'de eğitim aldıktan sonra Leipzig ve Heidelberg Üniversitelerini bitirmiştir. Aile işleri dışında 1847'de Buckinghamshire Şerifi olmuştur. 1859'da Liberal Parti'den İngiltere Parlamentosu'na girmiştir. 1895'de İngiltere Başbakanı olacak olan Lord Rosebery damadıydı.[564]

Rothschild Ailesi'nin Frankfurt kolunun liderliğini üstlenen Mayer Charles (Carl) von Rothschild (1820-1886) bankerliği yanında Almanya siyasî hayatında da önemli bir kişiliktir. Göttingen ve Berlin Üniversitelerinde okuduktan sonra amcası Amschel'in ölümünden sonra Frankfurt Grubu'nun başına geçmiştir. 1842'de kuzeni Louise von Rothschild (1820-1894) ile evlenmiştir. Aynı zamanda Parma Düklüğü ile Avusturya'nın Frankfurt ve Bavyera Konsolosluklarını da yapmıştır. 1866'da Frankfurt Parlamentosu'na

---

562 https://family.rothschildarchive.org/people/35-lionel-nathan-de-rothschild-1808-1879 (03/03/2017)
563 https://family.rothschildarchive.org/people/36-anthony-nathan-billy-de-rothschild-1810-1876 (03/03/2017)
564 https://family.rothschildarchive.org/people/39-mayer-amschel-muffy-de-rothschild-1818-1874 (03/03/2017)

seçilmiştir. 1871'de ise Almanya Parlamentosu'na giren ilk Yahudi olmuştur. 1886'da ölmüştür.

Osmanlı Devleti'nin, borç bulmasında katkıları olan Rothschild Ailesi fertleri arasında bulunan ve Napoli Grubu'nun başındaki Alphonso'nun adı nişanların tertip edildiği deftere sehven konulmamıştı. Fark edilmesinden sonra, Hariciye Nezareti, durumdan borç bulunmasında başlıca etkin rolü oynayan Sefir Musurus'u haberdar etmiştir. Sefir, önemli bir unutkanlığın düzeltilmesi üzerine, Hariciye Nezaretine yönelik olarak, 19 Eylül 1856 tarihinde aşağıdaki yazıyı kaleme almıştır.

***Rothschild Familyası'na ihsan buyrulmuş olan Mecidiye Nişan-ı Hümâyûnları Defterinde Napoli Sarrafhanesi'nin başı bulunan Baron Alphonse [de] Rothschild'in ismi sehven konulmamış olduğuna dair şehr-i halin dördü [4 Eylül 1856] tarihiyle varid olan tahrirât-ı Nezaretpenâhîlerini ahz ile kesb-i müftehirât eyledim. Mumaileyh Alphonse [de] Rothschild ibtidâki istikraz-ı Osmanî'de Londra'da bulunup amcazâdeleriyle birlikte izhar-ı muavenet etmiş ve Saltanat-ı Seniyye'nin gerek kendisine ve gerek sairlerine mükâfât buyuracağı bizzat taraf-ı acizânemden temin kılınmış olduğundan mumaileyhin isminin bu vecihle feramuş olunması sahihan istida-i acizânemi müstelzim olmuş olmakla işbu ariza-i acizânemle bâlâda muharrer mevaddın sıhhatini tasdik ederek Rothschild Familyası'nın azayı sairesini mazhar-ı lütf ve ihsan buyurmuş olan metbû'-ı müfehhemim Velinimetimiz Efendimiz Hazretlerinin taraf-ı zahirü'l-şeref Mülûkâneden mumaileyh Alphonse [de] Rothschild'in dahi istikraz-ı mezkûrda olan muavenetine mükâfâten merhamet ve inayet-i Padişahîlerinden hissemend-i mübahat olmasına rağbet buyurulacağı me'mûl-i acizânemden bulunduğu arz ve beyanıyla takdim-i arizaya ictisar kılındı.***[565]

Kostaki Musurus'un yukarıdaki tanıklığından sonra, Alphonso'ya nişan tevcihi için Saray'a başvurulmuştur. Abdülmecid,

[565] *BOA, İ. HR*, No: 136/7035, leff 1, 19 Eylül 1856.

13 Ekim 1856 tarihli irade ile bu isteği onaylamıştır.[566] Kısa bir müddet sonra, Nişanın verilmesine ilişkin berat, şu şekilde kaleme alınmıştır.

***Saltanat-ı Seniyyem hakkında izharı gayret ve himmet ve sadakat eden ve menafi-i Devlet-i 'Aliyyem için ibraz-ı asar-ı hayrhâhı ve istikamet-eyleyenlerin taltifât-ı Seniyye-i Şahaneme nailiyeti şan-ı meâl-uyûn-ı Padişahanem iktizazından bulunduğuna ve Rothschild Familyası azasından olup Napoli Sarrafhanesi'nde bulunan işbu berat-ı tevki-i ref-i şan-ı Hakanî Baron Alphonse [de] Rothschild erbâb-ı sadakat ve istikametten ve hayrhâhân-ı Devlet-i 'Aliyyem'den olarak... istikraz maddesi hususunda ibraz eylediği mesaisi cihetiyle atıfet-i Seniyyeme kesb-i istihkak eylediğine binaen bu defa Mecidiye Nişan-ı Hümâyûmunun üçüncü rütbesinden bir kıt'ası kendisine inayet ve ihsan kılınmış olmakla işbu berat-ı mekar-simat-ı şehriyârânem dahi tasdir ve ita kılındı.***[567]

Abdülmecid döneminde ihdas edilen Mecidiye Nişanı'nın beratının verilmesinden sonra Baron Alphonso'ya ulaştığına dair ilmühaberin Nişan-ı Hümâyûn Kalemi'ne gönderilmesi gerekiyordu. Bu ilmühaberin alındığı, aşağıdaki yazıdan anlaşılmaktadır.

***Rothschild Familyası azasından olup Napoli Sarrafhanesi'nde bulunan Baron Alphonso'ya üçüncü rütbeden bir kıt'a Mecidî Nişan-ı zi-şanı itası hususuna bilistizan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülkdarî müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş ve 19 Safer 1273 [19 Ekim 1856] tarihinde cânib-i Teşrifât'dan ilm ü haberi verilmiş olduğundan icra-yı icabı hususuna himmet buyrulmak babında beyaz üzerine sâdır olan ferman-ı âlî mantukunca iktizası Masarifât Muhasebesi'nden leddüssual üçüncü rütbeden bir kıt'a nişanın mevcuttan itası için 26 Safer 1273 [26 Ekim 1856] tarihinde Hazine-i celîle Veznecilerbaşı İzzetlü Efendi tarafından ilm ü haberi verilmiş olduğundan mez-***

[566] *BOA, İ. HR*, No: 136/7035, leff 2, 13 S 1273/13 Ekim 1856.
[567] *BOA, A. DVN. MHM*, No: 19/31, Evasıt-ı Safer 1273/Ekim 1856.

***kûr nişan-ı âlî Napoli Sarrafhanesi'nde Rothschild Baron Alphonso'ya verildiğini bilmek için Nişan-ı Hümâyûn Kalemi'ne ilm ü haberi tahriri iktiza eylediği derkenar olunarak ilm ü haberi yazılmak fihriste sa'y buyurularak mucibince kayd olunup keyfiyet ma'lûm olmak için Nişan-ı Hümâyûn Kalemi'ne işbu ilm ü haber verildi.***[568]

3 Ekim 1856'da Mecidî Nişanı tevcih edilen Rothschildlerin Napoli Grubu'nun lideri Baron Alphonso, Adolphe Carl von Rothschild'di (1823-1900).[569] Muhtemelen Osmanlı kâtipleri Adolphe yerine sehven Alphonso yazmışlardır. Kaldı ki aynı kişiye Sultan Abdülaziz devrinde bir üst rütbe olan ikinci dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir.

## Sultan Abdülaziz Adolphe Carl von Rothschild'e Nişan Veriyor

Elimizdeki belgelere göre, Abdülaziz'in saltanatında, Âli Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında 1869 yılı Ağustosu'nda, Rothschild Ailesin'den Napoli Grubunun lideri Adolphe von Rothschild'e nişan verilmesi hususu gündeme alınmıştır. Sadaretten, Saray'a gelen 7 Ağustos 1869 tarihli yazıda şöyle denilmektedir:

***Meşhur Rothschildlerden Adolphe [Carl von] Rothschild, bazı rivayât-ı mevsûkaya göre hayırhâhân-ı Devlet-i 'Aliyye'den olup ibraz-ı hizmet arzusunda bulunduğuna ve bunların Rumeli Demiryolu hususunda ve sair mevadd-ı maliyede pek çok faideleri olacağına nazaran kendisinin ikinci rütbeden bir kıt'a Mecîdî Nişanı âlisi ihsanıyla taltifi münasib gibi mütala'a olunmuş ise de ol-bâbda dahi her ne vecihle emr ü ferman isabet-beyan Cenâb-ı cihanbânî müteallik ve şerefsudûr buyurulur ise mukteza-yı münifi ile harekete mübaderet olunacağı beyanıyla tezkere-i senaverî terkîm kılındı efendim.***[570]

---

568 *BOA, A. DVN*, No: 119/88, 11 CA 1273/7 Ocak 1857.
569 https://family.rothschildarchive.org/people/43-adolphe-carl-von-rothschild-1823-1900 (03/03/2017)
570 *BOA, İ. HR*, No: 239/14163, 28 R 1286/7 Ağustos 1869.

Nişan verilmesi düşünülen Rothschild, Avusturya ve İtalya'da bankacılık faaliyetlerinde bulunmuş olan, Adolphe Carl von Rothschild'dir. Rothschild'in Sadrazam'a göre, uzun bir müddettir müzakereleri yapılan Rumeli Demiryolları projesinde ve mâlî meselelerin çözümünde, Osmanlı Devleti'nin işlerini kolaylaştıracağı hesap edilmektedir. Bu gerekçeleri yeterli bulan Sultan Abdülaziz, ertesi gün yani 8 Ağustos 1869'da teklifi onaylamıştır.[571]

Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz'in Mecidi Nişanı verdikleri Adolphe Car von Rothschild (1823-1900), Carl Mayer von Rothschild'in (1788-1855) oğludur. 1850'de Caroline Julie Anselme von Rothschild (1830-1907) ile evlenmiştir. Bir süre Parma Düklüğü'nün Napoli Konsolosluğu'nu da yapmıştır. Babasının ölümünden sonra Ailenin Napoli kolunun başına geçmiş, daha sonra eşiyle birlikte Paris'e taşınmıştır. 1900 yılında gripten ölmüştür.[572]

### Rothschildlere II. Abdülhamid Tarafından Verilen Nişanlar

Daha önceki sayfalarda, II. Abdülhamid döneminde yeni nişanlar ihdas edildiğini söylemiştik. Bu devirde, nişan tevcihlerinde Osmanlı tarihinde daha evvelki zamanlarda görüldüğü gibi bir nişan fırtınasına tesadüf edilmektedir. Bu dönemde, Rothschild Ailesi fertlerine de birçok defa nişan tevcihi yapıldığı belgelerden meydana çıkmaktadır.

Tespit edebildiğimiz ilk nişanın verilmesi 1887 yılı sonunda gerçekleşmiştir. Bu dönemde nişan alanların ilki Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin kolonilerinin genel sorumlusu Elie Scheid'dir. 1887'de -Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'e ilk ziyaretini yaptığı yıl- Baron Edmond'un Vekili Elie Scheid'e dördüncü rütbeden Osmanî Nişanı verilmiştir.[573]

---

571 *BOA, İ. HR,* No: 239/14163, 29 R 1286/8 Ağustos 1869.
572 https://family.rothschildarchive.org/people/43-adolphe-carl-von-rothschild-1823-1900 (03/30/2017)
573 *BOA, DH. MKT*, No:1471/65, 9 R 1305/25 Aralık 1887; Ben-bassat, agm, s. 59.

II. Abdülhamid'in, Rothschild Ailesi'yle yakın ilişkiler kurmaya özen gösterdiği belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Sadaret'te Kamil Paşa'nın bulunduğu sırada, 28 Temmuz 1888 tarihinde, Ailenin Paris Grubunun lideri Mayer Alphonse de Rothschild (1827-1905) ve kızı Bettina Caroline de Rothschild'e şu yazıyla nişanlar tevcih edilmiştir.

***Baron [Mayer] Alphonse de Rothschild'e birinci rütbeden Osmanî ve mumaileyhin kerimesi Baron Bettina [Caroline] de Rothschild'e dahi rütbe-i mezkûreden Şefkat Nişan-ı zişanları ihsan buyrulmasına mebni muamele-i lâzımenin ifası şeref-sâdır olan emr ü ferman-ı Hümâyûn hazret-i Hilâfetpenâhî iktiza-yı âlisinden bulunmuş olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[574]

Belgede sözü edilen Mayer Alphonse de Rothschild'e daha önce Sultan Abdülmecid tarafından da üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı verilmişti. Alphonse de Rothschild, aynı zamanda Filistin'de arazi satın alarak İsrail'in temellerini atan Baron Edmond'un da ağabeyiydi.

Şefkat Nişanı tevcihi yapılan Bettina Caroline de Rothschild (1858-1892), Mayer Alphonse (1827-1905) ile Leonora'nın (1837-1911) kızıdır. 1858'de doğmuştur. 22 Mart 1876'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yapılmak istenilen para reformunun öncüsü Avusturyalı kuzeni Salomon Albert Anselm von Rothschild (1844-1911) ile evlenerek Viyana'ya taşınmıştır. 24 Mart 1892'de Viyana'da çok genç yaşta kanserden ölmüştür.[575]

14 Kasım 1890 tarihli belgeden, Filistin'de toprak satın alan Edmond James de Rothschild'in eşi Adelheid de Rothschild'e, Şefkat Nişanı tevcihi için Osmanlı Dâhiliye Nezareti'ne başvuru yapıldığı görülmektedir. Müracaatı yapan Elie Scheid, Baron Edmond'un ve eşinin vekilidir. Adelheid de Rothschild, Filistin'de, Kudüs yakınla-

---

[574] *BOA, İ. DH*, No: 1090/85489, 16 Temmuz 1304/28 Temmuz 1888.

[575] https://family.rothschildarchive.org/people/81-bettina-caroline-de-rothschild-1858-1892, (21.06.2016).

rında Safed'de, masrafı kendisi tarafından temin edilen bir hastane inşa ettirmektedir. İşte bu faaliyet nedeniyle aşağıdaki dilekçeyle nişan tevcihi istenmektedir.

***Baron Edmond Rothschild'in zevcesi Madam Adelheid [de] Rothschild namına olarak Nezaret-i celîlelerine vuku'bulan müracaatım üzerine mumaileyhanın Safed'de kendi masarifiyle bir hastane inşa etmesine taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişahî'den müsaade buyrulmuş idi. Zât-ı âli-i asâfânelerince ma'lûm olduğu üzere işbu hastanede fukara-yı İslamiye ve Hıristiyan ve Museviye hastagânı tedavi olunacaktır. İşbu müsaade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî'den dolayı mumaileyhaca hâsıl olan şeref-i zamime olarak Rothschild Ailesi'nin aza-yı sairesi misillu Madam Adelheid [de] Rothschild dahi bir nişan-ı zi-şan ile taltif buyurulduğu halde pek ziyade memnûn ve müteşekkir olacağından mumaileyhe bir birinci rütbeden bir kat'a Şefkat Nişan-ı Hümâyûnu'nun ihsan buyurulması ve atabe-i inayet-i âlîyye-i asâfâneleridir. Bir de vatandaşlarının taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişahî'den mazhar oldukları bunca niam ve eltâf-ı celîleye i'tizaren bendenize dahi Nişan-ı âlî-i Osmanî'nin üçüncü rütbesiyle buyurulmaklığım hakkında vesatât-ı âli-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerine istirham ederim. Zaten bundan iki sene evvel [1887] Mecidî Nişan-ı zi-şanının üçüncü rütbesiyle taltif buyurulmuştum. Bu iki talebimin dikkate alınacağı ümidindeyim.***[576]

Belgede adı geçen Adelheid de Rothschild (1853-1935), Wilhem Carl ile Frankfurtlu Matilde von Rothschild'in kızıdır. Adelheid de Rothschild 1877'de kuzeni Edmond James de Rothschild ile evlenmiştir. 1880'lerde eşinin Filistin'deki işleriyle ilgilenmeye başlamıştır. 5 defa Filistin'e gitmiştir. 1903'te eşi Baron Edmond James de Rothschild, O'nun adına Givat Ada isimli koloniyi Manasseh Tepelerinin eteğinde kurmuştur. Yahudiler arasında *Tan-*

---

576 *BOA, HR. TO*, No: 534/76, 14 Kasım 1890. Ayrıca bkz. *BOA, DH. MKT*, No:1783/59, 10 Teşrin-i Sani 1306/21 Kasım 1890.

*rının sevdiği kadın* olarak nitelenen Adelheid, 22 Haziran 1935'te ölmüştür. İsrail Devleti'nin kuruluşunda büyük hizmetleri görülen Adelheid'in mezarı, 1954'te eşinin mezarı ile beraber İsrail'de Ramat ha-Nadiv'e nakledilmiştir.[577]

Adelheid de Rothschild hakkında dilekçeyi veren Elie Scheid de bu vesileyi fırsat kabul edip, kendisine daha önce üçüncü rütbeden Mecîdî Nişanı verildiğini, bu sefer Nişan-ı Osmanî tevcihini istemektedir. Sultan Abdülhamid, yukarıdaki isteği de onaylamış ve o sırada İtalya'nın Tahran Sefiri'nin eşi için tevcih edilen bir adet birinci ve bir adet ikinci rütbeden Şefkat Nişanı, Sarraf Çubukçuoğlu Stefan Efendi'den, 6.200 kuruşa, Hazine marifetiyle satın alınmıştır.[578] Nişanın, Bayan Rothschild'e beratıyla birlikte teslim edilmesinde, Maliye Nezareti'nin geciktiğinin düşünülmesi üzerine Sadaret, 13 Aralık 1890 tarihindeki yazısıyla, söz konusu kurumun yetkililerini uyarmıştır.[579]

Elie Scheid'in, Nişan-ı Osmanî isteğinin de yerine getirildiğini belgelerden izlemek mümkündür. Nitekim 10 Mart 1891 tarihinde şu gerekçe yazısıyla, Sadrazam Kamil Paşa, Saray'a başvurmuştur.

***Avrupa Bankerlerinden Baron Edmond [James de] Rothschild'in Memâlik-i Şahane ile olan muamelâtının Vekili Mösyö Scheid'in sezâvâr-ı atıfet aliyâ-i hayırhâhân-ı Saltanat-ı Seniyye'den olmasına mebni üçüncü rütbeden bir kıt'a Nişan-ı âlî-i Osmanî ile taltifi Dâhiliye Nezareti celîlesinden ifade olunmakla ol-bâbda her ne vecihle irade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî şeref-müteallik buyrulur ise mantuk-ı âlîsi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senâverî terkim kılındı efendim.***[580]

Filistin meselesi anlatılırken adı sıkça geçen Elie Scheid'e ilişkin kararı II. Abdülhamid ertesi gün onaylamıştır.[581]

---

577 https://family.rothschildarchive.org/people/79-adelheid-von-rothschild-1853-1935 (30.01/2017).
578 *BOA, DH. MKT*, No: 1785/5, 14 Teşrin-i Sani 1306/26 Kasım 1890.
579 *BOA, DH. MKT*, No:1791/91, 1 Kanun-ı Evvel 1306/13 Aralık 1890.
580 *BOA, İ. DH*, No: 1217/95288, 23 Şubat 1306/10 Mart 1891.
581 *BOA, İ. DH*, No: 1217/95288, 24 Şubat 1306/11 Mart 1891.

Sadaret'in Ahmet Cevat Paşa, Hariciye Nezareti'nin Mehmet Sait Paşa'nın yönetiminde bulunduğu 9 Temmuz 1894 tarihinde, Ahmet Cevat Paşa tarafından Saray'a gönderilen ve kısa bir süre önce borç anlaşması yapılan Rothschild Ailesi'nin önderi ve aynı zamanda Birinci Lord olan Nathaniel (Natty) Mayer de Rothschild'in taltif edilmesine dair şu yazı ilgi çekicidir.

***Ahiren Hükümet-i Seniyye ile Rothschild Bankası beyninde icra olunan konversiyon muamelesinde mezkûr banka tarafından menafi-i Devlet-i 'Aliyye'ye muvafık-ı şerait dermiyân kılınmış olmasından dolayı Mösyö [Nathaniel Mayer de] Rothschild'in suret-i münasebe ile atıfet-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî'ye mazhariyeti layık-ı şan-ı âlî görünmüş ve kendisinin İngiltere'de Lord unvanını ve Lordlar Meclisi Azalığı sıfatını haiz olmasını mebni nişan-ı zi-şan ile taltifi muvafık-ı emsâl bulunmamış olduğundan bermantuk-ı emr ü ferman-ı Hümâyûn Hazret-i Padişahî mumaileyhe bir hediye ve ihsan-ı celîlüş-şan olmak üzere tedarik ettirilen mahfaza arz ve takdim kılınmağın şekl-i imali rehin-i tensib-i âlî olduğu halde Londra Sefareti Seniyyesi vasıtasıyla mumaileyhe irsal ettirilmesi hakkında her ne vecihle emr ü ferman buyrulur ise hükm-i münifi infaz olunur efendim.***[582]

Buna göre Hükümet, borç anlaşması yaptığı için Rothschild'i mükâfatlandırmak amacındadır. Fakat Hükümet, İngiltere'de Lord unvanına sahip olan ve Lordlar Kamarası üyeliği de bulunan Rothschild'e, mevcut Nişanların da maksada hizmet edemeyeceğini düşünmektedir. Saray'la görüşüldükten sonra, mahfaza hediye edilmesine karar verilir. Bu defa da mahfaza -mücevher kutusu- Çubukçuoğlu Stefan Efendi'ye ihale edilir. Fakat fiyatı hususunda, yetkililer uyarılır. Belgelerden meydana çıktığına göre, kutunun maliyeti meselesi, Hükümeti ve Maliye Nezareti'ni Temmuz 1894'ten Ekim 1891'e kadar bir hayli meşgul etmiş görünmektedir.[583]

---

[582] *BOA, Y. A. HUS*, No:302/45, 27 Haziran 1310/9 Temmuz 1894.

[583] *BOA, BEO*, No: 446/33397, 19 Temmuz 1310/31 Temmuz 1894; *BOA, BEO*, No: 455/34113, 25 Temmuz 1310/6 Ağustos 1894 ve 2 Ağustos 1310/14 Ağustos

Sultan Abdülhamid'in mahfaza -mücevher kutusu- hediye ettiği Nathaniel (Natty) Mayer de Rothschild (1840-1915) Rothschild Ailesi'nin Birinci Lordu'dur. Nathaniel, ilk defa 1891 yılında Londra Sefiri Rüstem Paşa aracılığıyla Rus ve Polonyalı muhacir Musevilerin Filistin'e kabul edilmesini önermişse de bu önerisi kabul edilmemişti. Osmanlı Devleti'nin 1891 ve 1894 yıllarında yaptığı iki borçlanma da Nathaniel de Rothschild'den alınmıştı.

Nathaniel Mayer de Rothschild (1840-1915), Lionel ile Charlotte'un oğludur. Düzenli bir eğitim almamıştır. İngiltere Kralı VII. Edward yakın arkadaşıydı. 1867'de Emma Louise (1844-1937) ile evlenmiştir. 1879'da Rothschildlerin Londra koluna liderlik etmeye başlamıştır. Döneminde bankası sadece ABD'ye 70'ten fazla kredi vermiştir. Babası Lionel gibi 1865 yılında Liberal Parti'den Aylesbury Milletvekili olarak İngiltere Parlamentosu'na girmiştir. 1876'da amcası Anthony'nin ölümünden sonra Baronet, 1885'ten sonra da Lord Rothschild olarak anılmıştır.[584]

## Rothschildler Kudüs'te Hastane İnşa Ediyor

Filistin'le ilgisini hep korumuş olan Rothschild Ailesi, Kırım Savaşı sırasında, sekreterleri Albert Cohn (1814-1877) marifetiyle, Kudüs'te birçok tesisin yanı sıra hastane de inşa ettirmiştir. Sözü edilen Albert Cohn, Viyana Üniversitesi'nde felsefe ve doğu dilleri eğitimi almıştır. Dindar ve bilgili biriydi. Arapça, İbranice, Almanca ve İtalyanca'yı akıcı bir şekilde konuşuyordu. 1836'da Paris'e taşındı. Burada James de Rothschild ile yakın dostluk kurmuştur. Cohn, aynı zamanda Parisli Rothschildlerin çocuklarının da öğretmeniydi.[585] Cohn, Filistin'de koloni kuracak olan öğrencisi Baron Edmond'un en çok etkilendiği şahsiyetlerden biriydi.[586] Cohn, Ya-

1894 tarihli belgeler; *BOA, BEO*, No: 503/ 37703, 13 Teşrin-i Evvel 1310/25 Ekim 1894.

[584] https://family.rothschildarchive.org/people/61-nathaniel-mayer-natty-de-rothschild-1840-1915 (03/03/2017)

[585] Schama, *age*, s. 80.

[586] David Druck, *Baron Edmond Rothschild The Story of A Practical Idealist*, New York 1928, s. 9.

hudilerin yaşam koşullarını geliştirmek için Tunus, Cezayir ve Türkiye'ye seyahatlerde bulunmuştur. Anılarını *Lettres Juives* adıyla 1864 yılında yayınlamıştır.[587] Albert Cohn, 1854'te Sultan Abdülmecid'e İstanbul gezilerinde eşlik edebilecek kadar yakındı. Albert Cohn aynı zamanda Hariciye Nazırı ve Sultan Abdülmecid'den Osmanlı Yahudi çocukları için modern bir okul kurulabilmesi için izin almıştır.[588]

Aslında Albert Cohn'un Osmanlı Yahudileriyle ilgilenmesi, Rothschildler gibi 1840 Şam Kan İftirası'ndan sonra başlamıştır. Şam olayından yıllar sonra kaleme aldığı anılarında *Şam'daki Yahudilere reva görülen bu muamele ile Avrupa Yahudileri de aşağılanmak istenmişti* demektedir. Paris Yahudilerinin Merkez İdare Meclisi (*Mittelpunkt*), Haziran 1854'te *Doğu Yahudilerinin uygarlaştırılmasını* üstlenmiştir. Osmanlı topraklarına gelen Albert Cohn, Rothschildlerin verdiği 50 bin frankla İskenderiye'de iki okul, Kudüs'te bir hastane ve iki okul, İzmir ve İstanbul'da da birer okul kurmuştur.[589] Yani Albert Cohn'un açtığı okullar ve hastane aslında Rothschild parasıyla finanse edilmiş, birer Rothschild girişimiydi. Albert Cohn'un 1854'te Kudüs'te Rothschild parasıyla açtığı hastanenin adı Misgav la-Dakh'tı.[590] Filistin'de 1882'den itibaren arazi satın alıp, koloni oluşturan Baron Edmond James de Rothschild'i yönlendirenlerden biri de öğretmeni Albert Cohn olduğuna şüphe yoktur. Albert Cohn, 1855'te Filistin'i ziyaret ettiğinde yanında öğrencisi Edmond James de Rothschild'i de götürmüştür.[591]

Osmanlı Devleti'nin, muhacir Musevilerin Filistin'e göçüne izin verdiği dönemde, Rothschildler başka bir mevkide ve daha büyük bir hastane yapımı için Avusturya Devleti aracılığıyla girişimde bulunmuşlardır. Bu teşebbüs, Rothschildlerin, Filistin'de binlerce dönüm arazi aldıkları ve buralara muhacir Musevi iskânına başla-

---

587 "Cohn, Albert", *EJ*, V, Second Edition, New York 2007, s. 39-40.
588 Shaw, *age*, s. 243, 249.
589 Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, (Çev. İbrahim Yıldız), Ayraç Yay., Ankara 1997, s. 2, 25.
590 Bouazi, *agt*, s. 37.
591 Schama, *age*, s. 99.

dıkları döneme tesadüf etmektedir. Hastane yapılmak istenilen arazinin, 24 Temmuz 1882 tarihindeki Defter-i Hakanî'deki tapu kayıtları şöyleydi.

| | | |
|---|---|---|
| *Defter No* | : | *Daimi Temmuz 1298 [1882]* |
| *Sıra No* | : | *19* |
| *Liva* | : | *Kudüs-i Şerif* |
| *Mahalle ve Mevkii* | : | *Sur Haricinde Babülhalil Cihetinde* |
| *Tahrir-i Emlâk No* | : | *9* |
| *Nev'i Musakkafât* | : | *Bir Kıt'a Tarla* |
| *Nev'i Arazi* | : | *Mülk* |
| *Hudud-ı Erbaa* | : | *İbrahim el-Baytar ve Ciris Zamiyan ve tarafeyn-i tarik* |
| *Mikdar-ı Zira'-ı Dönüm* | : | *400-6. Cedîd dönüm 2, evlek 7, arşın 44, kirah 82, parmak 56* |
| *Cihet-i İta-yı Sened* | : | *Tebdilen* |
| *Sıra Numro* | : | *1* |
| *Defter* | : | *Nisan 92 Yoklama* |
| *Temellük Eden* | : | *Doktor Aknas Arman Şorasi* |
| *Bey'* | : | *Elham Yusuf Karyo bin Davudül-Musevi* |
| *Semen* | : | *56.085,16 Yalnız elli altı bin seksen beş kuruş on altı para kıymeti 648 aded Fransız Lirası* |
| *Harc* | : | *560,35* |

*Bâlâda muharrerü'l-hudud bir kıt'a tarla için Defterhane-i Hakanî'den ita olunacak mülk senedinin vürûduna değin merkûm Doktor Aknas bin Armon Şorasi temellükünü müşir sened makamında muteber olmak üzere Defterhane-i Hakanî namına olarak işbu muvakkat ilm ü haber ita kılındı.*[592]

---

592 *BOA, İ. MMS*, No:84/3655, leff 1, 25 Temmuz 1298/24 Temmuz 1882.

Belgeden ortaya çıktığına göre, hastane yapılacak arazi, Kudüs'te sur haricinde Yafa Kapısı olarak da bilinen, Babülhalil tarafında Meskufiye olarak isimlendirilen mevkide ve Doktor Aknas Armand Şorasi adına kayıtlıdır. İşte, bu arsa üzerine hastane yapılması için Avusturya Konsolosu, 26 Haziran 1883 tarihinde Kudüs Defter-i Hakanî Memurluğu'na başvurmuştur. Başvuru ve gelişmelere ilişkin olarak, Mutasarrıf Rauf Paşa, Hükümeti bilgilendirmiştir.[593] Her bakımdan son derece önemli Kudüs'ün Mutasarrıflığını yapan Rauf Paşa, Bosna Valisi Osman Şerif Paşa'nın oğludur. Paris'te tahsilden sonra Babıâli Tercüme Odası memurluğu da yapmıştır.[594]

Rauf Paşa'nın gönderdiği yazı değerlendirilmiş ve izaha muhtaç bazı hususların bulunduğu anlaşılmıştır. Sadaret, Dâhiliye Nezaretine, 14 Temmuz 1883'te bu konuları da içeren şu yazıyı göndermiştir.

***Avusturya Sefareti'nin melfûf takriri meâli Kudüs-i Şerif'de sur haricinde Babülhalil cihetinde Meskufiye arkasında kâin dokuz numro ile murakkam sırf mülk bir kıt'a tarla Baron Rothschild tarafından Avusturyalılara mahsus hastane tesis olunarak terk ve teberru edilmiş olduğundan zikr olunan tarlanın hastane namına olarak mukataa-i zimmiyete rabtı zımnında Avusturya Devlet-i fehimânesinin Kudüs-i Şerif General Konsolatosu'ndan Defter-i Hakanî Memurluğu'na müracaat olundukta Vergi Emaneti aliyyesinden ruhsat olmadıkça yapılamayacağı cevabı verilmiş olduğundan bahisle zikr olunan tarlanın mukataa-i zimmiyete rabtı zımnında Emanet-i müşarünileyhaya tezkere-i aliyyelerinin tasdiri iltimasından ibaret ise de takrir münderecatının izahat-ı kâfiye görülemediğinden badehu iktizası yazılmak üzere evvel emirde keyfiyetin mahallinden istilamı lâzım gelmiş olmakla bu surette mezkûr tarla filhakika mülk müdür? Yoksa arazi-i miriye ve mevkûfadan***

---

593 *BOA, İ. MMS*, No:84/3655, leff 2, 14 Haziran 1299/26 Haziran 1883.
594 Satış, agm, s. 553-554.

***mıdır? Ve mumaileyh Baron Rothschild'in orasını hastane namına terk ve teberru' eylediği beyan olunuyor ise de hastanenin tesis olunup olunmadığı anlaşılmadığından eğerçi yeniden tesis ve inşa olunacak ise halen ve istikbalen ve mevkien bir günâ mahzûru ve kimesneye dahi mazarrat-ı sahihası yok mudur? Ve yalnız Devlet-i müşarünileyha tebaasına mı mahsus olacaktır ve zikr olunan tarlanın vergisinin mikdarı nedir? Kudüs-i Şerif'in hususiyet-i mevkiyesi cihetiyle buralarının biletraf tahkik veya tahrirât ve mazbata muvazzahan işâr olunması ve mezkûr tarla senedinin suret-i musaddakasıyla harita-i mevkiiyesinin dahi bittanzim beraberce tisyar kılınması zımnında tahrirât-ı aliyyeleri tasdiri iktiza ederse icra-yı icabı menut-ı rey-i âlî-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîleridir. Ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[595]

Buna göre; Söz konusu tarlayı Baron Rothschild, Avusturyalılara mahsus hastane yapılması için bağışlamış bulunmaktadır. Avusturya Konsolosluğu, arsaya hastane inşası için, gerekli kayıtların değiştirilmesini Kudüs Defter-i Hakanî Memurluğu'ndan istemişse de Kudüs Vergi Memurluğu'ndan ruhsat almadıkça, hiçbir şey yapılamayacağı söylenmiştir. Bu iznin alınması dışında, şu hususların öncelikle açıklığa kavuşması gerekmektedir. Birincisi, hastane yapılmak istenilen arazi gerçekten mülk müdür? Yoksa devlet yahut vakıf arazisi midir?

İkincisi, Baron Rothschild'in araziyi bağışladığı beyan ediliyorsa da hastane inşa edilmiş midir yahut yeniden mi inşa olunacaktır? Eğer, yeniden bir hastane inşası olacaksa, şimdi ve gelecekte bir mahzur doğuracak mıdır? Herhangi bir kimseye dokunur tarafı var mıdır? Üçüncüsü, mutasavver hastane, yalnızca Avusturya tebaasına mı mahsus olacaktır? Dördüncüsü, inşaat yapılması düşünülen arsanın vergisi ne kadardır?

Son olarak, söz konusu tarla senediyle, haritasının birlikte Hükümete gönderilmesi gerekmektedir. Dâhiliye Nezareti, Kudüs

595 *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 3, 2 Temmuz 1299/14 Temmuz 1883.

şehrinin özel önemi dolayısıyla bu sorulara cevap aradığını da ifade etmektedir.

Hastane projesinin, uzun bir müddet aksadığı belgelerden izlenmektedir. Bu aksamanın bir sebebi de 1877-1889 yılları arasında Kudüs Mutasarrıflığı yapan Mehmet Şerif Rauf Paşa'dır. Rothschild Ailesi'nin Vekili Elie Scheid ile Mehmet Şerif Rauf Paşa arasında geçen şu konuşma bu gecikmeyi izah etmektedir: *Siz Yahudilerin yalnızca toprağı işlemeğe razı olacağına gerçekten inanıyor musunuz? Asla. Olsa olsa, yaşadıkları hayat biçimiyle Arap köylüleri kötü etkilerler. Ben de bu yüzden yerleşimlerin semere vermemesi için elimden ne gelirse yapacağım.*[596]

Nihayet, 1883 yılında sorulanların cevabının bir kısmının, Kudüs Mutasarrıfı Mehmet Rauf tarafından, 13 Ocak 1886 tarihli aşağıdaki yazıyla verildiği görülmektedir.

***Rothschild Familyası tarafından Kudüs-i Şerif'de bulunan hastanenin emr-i tevsi'i için mübaya'a olunup muvakkaten Doktor Şorasi namına kaydolunmuş olan arsanın Mayer Rothschild Hastanesi namına kaydının tashihiyle hastane müdürü tarafından senevî mahallî Maliye Sandığı'na verilmek üzere rabtı Vergi Emanet-i celîlesinden 6 Kanun-ı Evvel 1299 [18 Aralık 1883] tarihli ve 15 numrolu tahrirât-ı âlîyyede emr ve işâr buyrulmuş olmasıyla badehu alınacak emr ü irade-i âliye-i Nezaretpenâhîlerine tevfikan icabı icra olunmak üzere mezkûr arsa üzerine mezkûr Rothschild Familyası tarafından kadîmen teessüs edilmiş bulunan hastaneye bedel olmak üzere yapılacak hastanenin resmi ve mücessemini mübeyyin verilen bir kıt'a harita leffen takdim olunmuş olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[597]

Hastane yapılacak arsanın, geçici olarak sahibi görülen Doktor Armand Şorasi adına düzenlenmiş olan ve daha önceki sayfalarda gösterilen kaydı, Mayer Rothschild Hastanesi olarak düzeltilmiş,

---

596 Schama, *age*, s. 121.
597 *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 4, 1 Kanun-ı Sani 1301/13 Ocak 1886.

vergi kaydı yapılmıştır. Mutasarrıf, hastanenin planı ve mevkiini gösteren evrâkı da Hükümete iletmiştir. Buna rağmen Hükümet, gönderilen belge ve bilgileri yetersiz bulmuştur. Eksik olan hususlar, 18 Şubat 1886 tarihli yazıyla ilgililere şöyle duyurulmuştur:

***...yapılması istenilen hastanenin kasaba dâhil ve haricinde yine Rothschild Familyası tarafından inşa olunacağı ve ol-bâbda halen ve mevkien bir günâ mahzûr olup olmadığı tasrih edilmemiş olduğundan buralarının ve bir de hastanenin inşasına ruhsat ita ve adem-i itası merkez-i devletin tedkik ve tensibine menut arsa kaydının tashihiyle mukataaya rabtı muamelâtının şu esasa taalluku olamayacağının ve mezkûr hastanenin müceddeden veyahut eski hastanenin tevsii için ilaveten mi inşa kılınacağı salifü'z-zikr tahrirât meâlinden lâyıkıyla anlaşılamadığından keyfiyetin usûl ve emsâline tevfikan ve muvazzahan ba-mazbata işâr olunması lüzûmunun cevaben Mutasarrıflığa tebliği menût-ı rey-i âlî olarak mezkûr tahrirât resimle beraber leffen takdim ve iade kılınmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir.*** [598]

Hükümet, üç yıl önceki sorularının bazılarına bu defa da cevap aramaktadır. Aynı soruların cevaplanmasını, 28 Temmuz 1883 tarihinde Hariciye Nezareti'nin de istemiş olduğu belgelerden görülmektedir. Kudüs Mutasarrıflığı, bu meyanda, Hariciye Nezareti'ne 1 Nisan 1886'da şu cevabı yazmıştır.

***Divan-ı Hümâyûn'da vuku'bulan ifadeye binaen makam-ı âlî-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîlerinden şeref tasdir ve tesyir buyrulmuş olan 16 Temmuz 1299 [28 Temmuz 1883] tarih ve 66 numrolu tahrirât-ı âlîyyede Kudüs-i Şerif'de sur haricinde Bab-ı Halil cihetinde Meskufiye arkasında kâin 9 numrolu mülk tarla Baron Rothschild tarafından Avusturyalılara mahsus hastane tesis olunarak terk ve teberru' edilmiş olduğundan zikr olunan tarlanın hastane namına olarak mukataa-i zimmete rabtı cânib-i sefaretden iltimas olunduğu beyan-ı âlisiyle mezkûr tarla mülk***

[598] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 5, 6 Şubat 1301/18 Şubat 1886.

*veyahut arazi-i emiriye ve mevkûfadan mıdır? Ve mumaileyh Rothschild tarafından orada müceddeden hastane tesis olacak ise halen ve istikbalen ve mevkien bir günâ mahzûru ve kimseye mazarrat-ı sıhhiyesi yok mudur? Ve bu hastane yalnız Avusturyalılara mı mahsus olacaktır ve bu tarlanın vergisinin mikdarı nedir? Buralarının biletraf tahkikiyle ba-mazbata arz ve inhası ve mezkûr tarla senedinin suret-i musaddakasıyla harita-i mevkiyesinin takdim ve isrası emr ü ferman buyrulmuş olmaktan nâşî keyfiyet Avusturya Konsolatosu'ndan bilistizah tahkikât-ı lâzıme ifasına mübaderet olundukta arazi-i mezkûre nefs-i Kudüs haricinde ve mülk olup 25 Temmuz 1298 [6 Ağustos 1882] tarih ve 19 numrolu sened-i hakanî mucibince şer'en Doktor Şorasi uhde-i temellükünde ve henüz arsa halinde olarak senevî 224,5 kuruş vergisi olduğu ve mumaileyh Rothschild tarafından minelkadîm nefs-i Kudüs'te Doktor-ı mumaileyhin zîr-i idaresinde tesis kılınmış olan hastanenin ibtaliyle mezbûr arsada müceddeden inşa olunacak mahal hastane ittihaz kılınacağı mevkice de mevcut hastanenin büyût-ı ahaliye ittisali hasebiyle ilel-i sariyeye mübtelâ mezranın ve kurbiyeti hasebiyle beldece sirayet ve intişârı mahzûrundan gayr-i salim olduğuna nazaran mezkûr arsada müceddeden inşa olunacak mahale nakl ve tahvili halen ve istikbalen ve mevkien bir günâ mahzûru ve kimseye mazarratı olmadıktan başka nefs-i kasabada kâin hastanenin iptalinden dolayı muhsinât-ı adidesi bedîhi ve bu hastane Avusturyalılara münhasır olmayıp Kudüs-i Şerif'de bulunan düvel-i muhtelife ve bilhassa Devlet-i 'Aliyye tebaa-i Museviyesi için idüğü mezkûr konsolatodan cevaben alınan tezkere meâlinden ve tahkikât-ı vaki'den anlaşılmış ve salifü'z-zikr senedin musaddakası manzûr-ı meâl-i mevfûr Cenâb-ı Nezaretpenâhîleri buyrulmak üzere leffen takdim kılınmış olduğu gibi yapılacak hastanenin resm-i musattah ve mücessemini mübeyyin bir kıt'a haritası 8 Rebiülahir 1303 [14 Ocak 1886] tarih ve 72 numrolu arizaya melfûfen Dâhiliye Nezareti celîlesine takdim kılındığı kayden müsteban olmuş olduğundan ifa-yı muktezası babında emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.*[599]

---

[599] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 6, 20 Mart 1302/1 Nisan 1886.

Kudüs Mutasarrıflığı, Avusturya Konsolosu'nun bilgisine başvurmuştur. Buradan meydana çıktığına göre; arazi Kudüs şehrinin dışında ve mülktür. Doktor Armand Şorasi üzerindedir. Yıllık vergisi 224,5 kuruştur. Rothschildler tarafından, daha önce şehir içerisinde inşa edilen ve Doktor Armand'ın idaresindeki hastanenin iptaliyle, söz konusu arsada yeniden hastane binası yapılmak istenmektedir. Bunun sebebi de şudur: Mevcut hastane, şehirde yaşayanların ikametlerine yakınlığı yüzünden, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına açıktır. Hâlbuki yeni yapılacak hastanenin böyle mahzurları olmadığı gibi bundan başka, hiçbir kimseye herhangi bir zararı yoktur. Halka pek yararlı olan eski hastane gibi, yenisi de sadece Avusturyalılara değil, Kudüs'te bulunan yabancı devlet tebaası Museviler ve bilhassa Osmanlı vatandaşı olan Musevilere hizmet edecektir. Bu hususta, aynı minvalde, 6 Nisan 1886 tarihinde de Kudüs İdare Meclisi tarafından, Dâhiliye Nezaretine yönelik bir yazı kaleme alınmıştır.[600] Bundan sonra, inşaat ruhsatı istenen bina projesinin, Fransızca olarak gösterilen uzunluk, genişlik ve yüksekliklerinin Türkçe olarak yazılması için 23 Mayıs 1886'da Hendesehane'ye 3 Haziran 1886'da ise Şehr Emaneti'ne tezkereler gönderilmiştir.[601] Hariciye Nezareti'nden gönderilen bu istek, Hendesehane'ce, 30 Haziran'da yerine getirilmiştir. Hastanenin boyutlarının da gösterildiği belge şöyledir:

***Kudüs-i Şerif'de Rothschild Familyası cânibinden inşasına ruhsat talep edilen bir bab hastanenin mahallinden tanzim ve takdim olunan bir kıt'a resimde gösterilen tûl ve arz ve kaddları ziralarını bittatbik Türkçe işaret ettirilerek iadesi lüzûmu Hariciye Nezareti celîlesinden bilvürûd havale buyrulan tezkirede işâr buyrulmuş ve mezkûr resmin yüz cihetinden tûlen 27 metre 50 santimetre ve arzen 9 metre 25 santimetre ve arka cihetinde vaki' iki aded cenah-ı mahallerin de tûlen 13 metre ve ellişer santimetre ve arzen 8 metre ki cem'an 484 metre ve 12 santimetre sathında ve 11 metre irtifaında olarak tersim edildiği an-***

---

[600] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 7, 25 Mart 1302/6 Nisan 1886.

[601] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 8, 11 Mayıs 1302/23 Mayıs 1886 ve leff 9, 22 Mayıs 1302/3 Haziran 1886 tarihli belgeler.

***laşılarak mezkûr resimde ol vecihle işaret edilmiş olduğundan ifa-yı muktezası bittevdi' Mühendisîn Mümeyyizliğinden verilen mahfûz raporda ifade ve binâberîn mebhûs tezkere ile resim arz ve ita kılınmış olmakla suret-i ma'rûzanın cevaben Nezaret-i müşarünileyhaya tebliğ buyrulması babında emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[602]

Hastanenin inşası için gerekli olan izin için bu defa, Dâhiliye Nazırı Ahmet Münir Paşa, 26 Ağustos 1886'da Sadaret'e şu yazıyı göndermiştir.

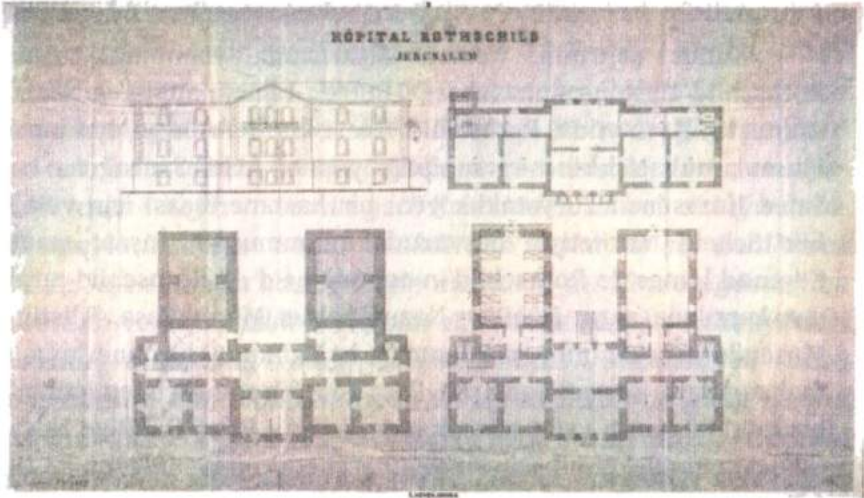
***Rothschild Familyası'nın Kudüs-i Şerif'de vaki' hastanesinin tevsii için mübaya'a olunup muvakkaten Doktor Şorasi namına mukayyed bulunan arsanın Rothschild Hastanesi namına tashihiyle mukataaya rabtı Vergi Emanet-i celîlesinden işâr kılındığına ve mezkûr arsaya Rothschild Familyası tarafından kadîmen tesis edilen hastaneye bedel olarak yapılacak hastane resminin gönderildiğine dair Kudüs-i Şerif Sancağı Mutasarrıflığı'ndan meb'ûs tahrirât üzerine sebk eden iş'ara cevaben Liva-yı mezkûr İdare Meclisi'nden varid olan mazbata mezkûr Mutasarrıflıktan Hariciye Nezareti celîlesine gelen tahrirât ve zikr olunan resim hakkında Şehr Emaneti celîlesiyle cereyan eden muhabereyi şâmil tezkere ve evrâk-ı müteferria ile beraber Divan-ı Hümâyûn'a ledelhavale olbâbda ita olunan mukteza varakası evrâk-ı mezkûre ile maan ve leffen huzur-ı sami-i Fehametpenâhîye takdim kılındı. Mütala'asından ma'lûm-ı âlî-i Sadaretpenâhîleri buyurulacağı üzere Rothschild Familyası tarafından kasaba dâhilinde tesis olunan hastane bütün ahaliye mülasık olması hasebiyle terk ve iptal edilerek kasabaya 20 dakika mesafede bulunan salifüzzikr arsa üzerine yine mezkûr Familya cânibinden bir hastane inşa olunacağı ve bunun inşası mahzûrdan salim ve fevaid ve muhsinâtı müstelzem olacağı mahallince işâr olunup memâlik-i mahrûse-i Şahane'de ecnebîler tarafından kilise ve mektep ve hastane ve emsâli müessesât tesis ve inşasına dair uhûd-ı mevcudede sarahat yok ise de mücerred***

---

602 *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 10, 18 Haziran 1302/30 Haziran 1886.

***bir müsaade-i mahsusa-i Cenâb-ı Padişahî olmak üzere ruhsatı havi emr-i âlî ısdarı vaki' bulunduğundan mezkûr hastanenin inşası zımnında kuyûd-ı lâzıme ve mutâde derciyle ruhsatı havi emr-i âlî tasdiri lüzûmu varaka-i mezkûrede dermiyân kılınmış olmakla icra-yı icabı vabeste-i rey ve irade-i âlîyye-i hıdîv-i efhemîleridir olbâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[603]

Hastane inşasına dair evrâk üzerinde, Babıâlî Meclis-i Mahsusu'nda da müzakere yapılmıştır. Dâhiliye Nezaretinin yazısı, değişikliğe uğramadan, 15 Eylül 1886'da buranın kararı haline getirilmiştir.[604] Hem Dâhiliye Nazırı'nın tezkeresi hem de Meclis-i Vükelâ mazbatası iliştirilerek, bir üst yazıyla Sadrazam Kamil Paşa, izin için 15 Eylül 1886'da, Saray'a başvurmuştur.[605] Rothschildlerin, 1883 yılında başlattığı girişime Sultan II. Abdülhamid, 17 Eylül 1886 tarihini taşıyan bir İradesiyle onay vermiştir.[606]




*Belge 2: Kudüs'teki Rothschild Hastanesinin Planı (BOA, İ. MMS, No: 84/3655)*

[603] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 11, 14 Ağustos 1302/26 Ağustos 1886.
[604] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 12, 3 Eylül 1302/15 Eylül 1886.
[605] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 13, 3 Eylül 1302/15 Eylül 1886.
[606] *BOA, İ. MMS*, No: 84/3655, leff 13, 7 Eylül 1302/17 Eylül 1886.

Baron Edmond James de Rothschild, 1887'de Filistin'e geldiğinde 'Uyun el-Kara'ya (Rishon le-Zion) atamış olduğu Dr. d'Arbela'yı, 1888'de Kudüs'teki Rothschild Hastahanesi'ne nakletmiştir. Dr. d'Arbela, burada 13 yıl boyunca başta sarılık ve trahom hastalığı olmak üzere hem meslekî hem de bilimsel faaliyette bulunmuştur.[607]

Rothschild Ailesi fertlerinden, Baron Mayer Alphonse de Rothschild ve kızı Bettina (Carolina) de Rothschild'e hastane yapımı münasebetiyle, önceki sayfalarda sözü edilen Kasım 1890'daki Nişanlar tevcih edilmiştir. Kudüs'te Avusturya Rothschild Hastanesi olarak Osmanlı Devleti'nin inkırazına kadar varlığını sürdürmüş ve hastane personeli Birinci Dünya Savaşı sırasında tehcir edilmemiştir.[608]

## Rothschild Ailesi, Safed Kazası'nda da Hastane Yaptırıyor

Kudüs şehrinin, hemen dışarısında yapımına başlanan Rothschild Hastanesi'nin inşası, 1888'de tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Aynı yılda, Rothschild Ailesi, bu defa on yıldan beridir, Musevi muhacirlerine ev sahipliği yapan, Akkâ Sancağı'na bağlı, Safed Kazası'nda 20 yataklık yeni bir hastane inşası için vekilleri Elie Scheid marifetiyle başvuruda bulunmuştur. İnşaat masrafı, Edmond James de Rothschild'in eşi Adelheid de Rothschild tarafından karşılanacaktır. Dâhiliye Nazırı Ahmet Münir Paşa, Filistin'de, Musevilerin iskânının yasaklanması bağlamında, hastane inşasının mahzurlarını Beyrut Valisi Ali Paşa'dan öğrenmek istemiştir. Kısa bir müddet sonra vefat edecek olan Vali Ali Paşa, Dâhiliye Nezareti'ne, Filistin'deki muhacir Musevi hareketlerini de anlatan, 23 Ocak 1889 tarihli, şu ilgi çekici yazısını göndermiştir.

***Kudüs havalîsinde sakin millet-i Museviye fukarası hastagânının tedavilerine mahsus hastane olmaması cihetiyle***

---

607 Schama, *age*, s. 135.
608 *BOA, DH. EUM, 5. ŞB*, No: 6/35, 1 S 1333/19 Aralık 1914; *BOA, HR. SYS*, No: 2144/1.

*fukara-yı Museviye hastagânı ekseriya telef olmakta bulunduklarından bahisle gerek bunların ve gerek İslam ve Hıristiyan milel-i saire fukarası hastalarının tedavilerine mahsus olmak ve masarifi Avrupa Bankerlerinden Mösyö Rothschild Zevcesi tarafından ianeten tesviye olunmak üzere Safed Kazası'nda tedarik ve iştirâ olunacak arsa üzerine 20 yataklık bir hastanenin inşasıyla küşâdına ruhsat itası istidasına dair Elie Scheid imzasıyla takdim olunan arzuhalin leffen irsal buyrulduğu beyan-ı âlisiyle böyle fukara hastalarının irahe ve tedavisi emrinde gösterilmek istenilen fütüvvet ve muavenet-i insaniyetkârînin kabulünde mahzûr olmadığı halde reddi gerçi muvafık-ı maslahat olamayacağı derkâr ise de Musevilerin arz-ı Filistin'de iskânlarının taht-ı memnû'iyete alınması hakkında olan karar üzerine böyle hastane inşasına müsaade-i resmiye itasıyla bilahere ihlâl etmek ihtimali de şayân-ı teemmül ve mütala'a olduğundan badehu icabına bakılmak üzere bu bâbda mahzûr olup olmadığının arz ve işârını amir şeref tevarüd eden 23 Teşrin-i Sani 1304 [5 Aralık 1888] tarih ve 105 numrolu tahrirât-ı âliye-i Nezaretpenâhîleri üzerine Akkâ Sancağı Mutasarrıflığı'na yazılan tahrirâta alınan cevabnâmede gerçi mumaileyhanın şu niyeti bir eser-i hayrın vücuda getirilmesinden ibaret olduğu anlaşılmasıyla insaniyet namına takdirden başka bir şey denilemez ise de Safed Kazası'nda vaktiyle memurîn tarafından gösterilen tesamuh ve kayıtsızlık eseri olarak ictima' etmiş ve tabiiyetleri mechûl bulunmuş olan birçok nüfus Musevilerin ikâ-ı müşkilâttan halî olmadıklarına ve bir taraftan da gelip iskâna yol bulmak için istimal eyledikleri envai desâis oradaki ecnebî konsolosların müdahalâtına vesile olarak hükümeti işgal eylemekte bulunmalarına nazaran tesisi arzu olunan hastanenin vücudu Musevilerin bittedric buralarda yerleşmelerine hizmet edeceğinden bu mahzûra mahal kalmamak üzere mezkûr hastanenin memur ve hademesiyle ve heyet-i umumiyesinin nizâmât-ı memlekete tâbi olmak kaydıyla hükümetin taht-ı himayesinde bulundurulduğu halde inşa ve tesisinde beis görüle-*

*mediği muharrer bulunmuştur. Vakı'a yalnız Safed'de el-yevm 15 bin nüfus kadar Musevi bulunduğu muhakkak olup her nasılsa mukaddema bunların vürûduna ses çıkarılmamış ve Safed'de konsolos vekillerinin ekserisi Yahudi hahamlarından tayin edilmiş olmasıyla işbu konsolos vekilleri hemmezheplerini arz-ı Filistin'e toplayıp himaye için bir takım desâisle hükümat-ı mahalliyeyi daima izaç ve işgalden geri durmamakta ve ahalisi sırf tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den olmak şartıyla Zemarin [Zikhron Ya'akov] nam mahale iskân edilmiş Yahudiler için alınan arazi ve inşa edilen büyûtun bedeli Mösyö Rothschild cânibinden tesviye edildiği cihetle Hayfa'da mukîm Fransa Konsolos suretini geçende makam-ı celil-i Sadaretuzmaya takdim ettiğim bir takrir-i resmisine mahall-i mezkûr için Fransa Köyü tabirini kullanarak bu da Konsolos-ı mumaileyhin kavl-i hod-serânesince Zemarin [Zikhron Ya'akov] arazi ve ebniyesi Mösyö Rothschild'in akçesiyle mübaya'a ve inşa olunmasından nâşî olup her ne kadar bu misillu tefevvuhâta kulak verilmemekte ise de asar-ı hayriyeye irae-i himayeden bu konsolosların geri durmayacakları bilindiğinden ve böyle bir eser-i hayrın men'-i inşaına edilmesine kıyam edilmemek dahi muvafık-ı insaniyet olamayacağından Mutasarrıf-ı müşarünileyhin işârı vecihle bilcümle kavanin ve nizâmât-ı Devlet-i 'Aliyyeye tâbi olmak şartıyla müsaade buyrulması nezd-i çâkerânemde dahi münasib mütala'a kılınmış ise de ifa-yı muktezası herhalde mütevakkıf rey-i irade-i âlîyye-i Cenâb-ı Nezaretpenâhîleri olmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.* [609]

Vali'ye göre, insani maksatlara hizmet etmek için talep olunan hastane inşasını, reddetmek mümkün değildir. Fakat Filistin'e muhacir Musevi akınını önlemek için alınan karara da uymak gerekmektedir. Vali, Safed Kazası'nda daha önce Filistin'deki Osmanlı idarecileri tarafından gösterilen kayıtsızlık ve aldırmazlık sebebiyle, pek çok muhacir Musevi toplanmıştır demektedir. Bunların hangi

609 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 1, 11 Kanun-ı Sani 1304/23 Ocak 1889.

devletin vatandaşı oldukları da belli değildir. Diğer taraftan, birçok devlet konsolosunun gözettiği muhacirler, buralara gelip yerleşmek için çok çeşitli hile ve desiseye başvurmaktadırlar. Hastanenin açılması, Musevilerin Safed ve civarına daha fazla iskânı için bir araç olarak işlev görecektir. Safed'de mevcut Musevi miktarı, 15 bin kadardır. Bundan bir hayli geç bir tarihte, 24 Nisan 1893'te kaleme alınan, Sadrazam Ahmet Cevat Paşa imzalı yazıda, Filistin'e o tarihe değin gelen Musevi adedinden *tek ve tük* diye söz edilmektedir. Hâlbuki Beyrut Valisi, 1889'da sadece Safed'de 15 bin Musevi muhaciri olduğunu söylemektedir.

Valiye göre, her nasılsa önceki idareler buna göz yummuşlardır. Safed'deki konsolos vekillerinin çoğu, Hahamlardan tayin edilmiştir. Bunlar, Musevilerin Filistin'de nüfus olarak çoğalmaları için her yola başvurmaktadırlar. Hayfa'daki Fransa Konsolosu, ahalisi Rothschild tarafından iskân edilmiş ve Osmanlı tabiiyetine geçmiş olan Musevilerin bulunduğu Zemarin (Zikhron Ya'akov) için *Fransa Köyü* tabirini kullanmıştır. Bunların hastane işlerine müdahale etmesi de kaçınılmazdır. Bu yüzden, hastane çalışanlarının Osmanlı kanunlarına tâbi olmaları, böylesi müdahaleleri önleyecektir. Valiliğin ve Nezaretin değerlendirmeleri, 16 Şubat 1889 tarihli, şu tezkere ile Sadrazam Kamil Paşa'ya iletilmiştir.

***Kudüs havalîsinde sakin millet-i Museviye fukarası hastagânının tedavilerine mahsus hastane olmaması cihetiyle fukara-yı Museviye hastagânı ekseriya telef olmakta bulunduklarından bahisle gerek bunların ve gerek İslam ve Hıristiyan milel-i saire fukarası hastalarının tedavilerine mahsus olmak ve mesarifi Avrupa Bankerlerinden Mösyö Rothschild Zevcesi tarafından ianeten tesviye olunmak üzere Safed Kazası'nda tedarik ve iştirâ olunacak arsa üzerine 20 yataklık bir hastanenin inşasıyla küşâdına ruhsat itası istida olunmaktan ve fukara hastalarının irahe ve tedavisi emrinde gösterilmek istenilen böyle bir muavenet-i insaniyetkârînin reddi muvafık-ı maslahat görülememekden nâşî Musevilerin arz-ı Filistin'de iskânlarının taht-ı memnû'iyete alınması hakkında olan karara nazaran***

***orada böyle bir hastane inşasında mahzûr olup olmadığının inbası Beyrut Vilâyeti celîlesine işâr kılınmıştı. Vilâyet-i müşarünileyhadan bu kere cevaben varid olan ve leffen arz ve takdim kılınan tahrirâtta mumaileyhanın bir eser-i hayr iraesinden ibaret olan şu niyeti şayân-ı takdir olduğundan ve olhavalîde nüfus-ı İsrailiye'nin kesretinden bahisle bir günâ mahzûr vuku'una mahal kalmamak üzere mezkûr hastanenin memur ve hademesiyle heyet-i umumiyesi nizâmât-ı memlekete tâbi olmak şartıyla inşasına müsaade itası münasip olacağı mahalliyle edilen muhabereye binaen işâr ve ifade olunmuş ve mezkûr hastanenin tesisi ve küşâdında bir mahzûr-ı kati olmamasına nazaran inşası hakkındaki arzunun adem-i kabulü muvafık-ı maslahat görülememiş olmakla işbu hastanenin şart-ı mezkûr ile inşasına müsaade itası karin-i tasvib-i âlî-i Cenâb-ı Vekâletpenâhîleri olduğu takdirde mumaileyha namına olarak ruhsat-ı matlûbenin itası zımnında keyfiyetin taraf-ı aciziye emr ve inbası hususuna müsaade-i âlîyye-i Sadaretpenâhîleri şayân buyrulmak babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[610]

Rothschildler, Safed bölgesinde, Musevi hastaların tedavilerini yapacak bir hastane bulunmadığı için öldüklerini söylemektedir. Yapılması düşünülen, 20 yataklı hastane hem Musevilere hem de diğer dinlerin mensuplarına da hizmet edecektir. Beyrut Valiliği, bu teşebbüsü şayân-ı takdir bulmuştur. Bölgedeki Musevi nüfusun çokluğunun yaratacağı mahzurlardan korunmak için, hastanenin memur ve hademesinin, Osmanlı kanunlarına tâbi olması gerektiği düşüncesindedir. Dâhiliye Nazırı da bu görüştedir ve Sadaret'in vereceği direktifi beklemektedir. Hastane konusu, Babıâlî Divan-ı Hümâyûn'da da müzakere edilmiş ve bazı hususların açıklığa kavuşturulması gerektiği kanısına varılmıştır. Bu hususları da içeren, 4 Mart 1889 tarihli Babıâlî, Sadaret-i Uzma, Divan-ı Hümâyûn tezkeresinde şöyle denilmektedir.

---

610 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 2, 4 Şubat 1304/16 Şubat 1889.

*Kudüs-i Şerif havalîsinde mütemekkin cemaat-i Museviye ile tevaif-i saire fukarası hastagânının tedavisine mahsus olmak ve masarifi Avrupa Bankerlerinden Mösyö Rothschild Zevcesi tarafından ianeten tesviye olunmak üzere Safed Kazası'nda tedarik ve iştirâ olunacak arsaya 20 yataklık bir hastane inşası için ruhsat itası istida olunmaktan nâşî sebk eden istilama cevaben Beyrut Vilâyeti'nden gelen tahrirâtın leffiyle Dâhiliye Nezareti celîlesinden takdim kılınan tezkere Divan-ı Hümâyûn'a havale buyrulmakla lede'l-mütala'a mezkûr hastanenin memur ve hademesiyle Heyet-i Umumiyesi kavanin-i Osmaniye'ye tâbi olmak şartıyla inşasına ruhsat verilmesi münasib olacağı işâr-ı mahallinden gösterildiğinden bahisle icra-yı icabı tezkere-i mezkûrede dermiyân olunmuş ise de ma'lûm-ı âlî olduğu üzere memâlik-i Şahane'de ecnebîler cânibinden bu misillu müessesât inşası hakkında sarahat ve salahiyet-i ahdiye olmayıp müceerred müsaadeye mahsus olarak faide-i mevzuasına tevfiken tedkikât-ı muktezîye ifa olunduktan sonra bi'l-istizan şeref müteallik buyrulan İrade-i Seniyye mucibince emsâline ruhsatı mutazammın emr-i âlî tasdir ve ita olunduğu mesbûk olup ancak tahrirât-ı mezkûre meâline nazaran hastane yapılacak arsanın henüz taayyün etmediği anlaşıldığından bunun için tedarik ve iştirâ olunacak arsa Safed Kazası'nın hangi cihetindedir ve ne cins arazidendir yani arazi-i memlûke yahut mevkûfa veyahut miriden midir? Ve hastanenin tûl ve arzı ve irtifa'ı kaç zira'adan ibaret olacak ve ahşab veya kârgir olarak mı inşa olunacaktır? Ve o arsada hastane yapılmasında halen ve istikbalen bir günâ mahzûr yok mudur? Buralarının bilinmesi icab-ı maslahattan olduğu gibi arsanın arazi-i mevkûfeden ise mukataya rabtı ve arazi-i miriyeden olduğu halde bedel-i öşr takdiri ve takdir edilecek bedel-i öşrün dahi beş misline iblağı emsâli iktizasından idüğünden şu cihetlerinin cânib-i Vilâyete cevaben bittekrar işârı Nezaret-i müşarünileyhaya tebliği veyahut tensib buyrulacak suret-i aheri ile ifa-yı muktezası bi'l-muvacehe menut-ı rey-i âlî olarak tezkere-i mezkûre melfûfuyla takdim ve*

***iade kılınmağın ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[611]

Yukarıdaki yazı, Sadrazam Kamil Paşa imzasıyla özetlenip, 11 Mart 1889 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne iletilmiştir.[612] Hastanenin projesi, haritası hakkında Dâhiliye Nezareti ile Beyrut Valiliği arasında bir dizi yazışma yapılmıştır.[613] Bu sırada, Safed Kazası'nın bağlı olduğu, Akkâ Sancağı İdare Meclisi'nin hastaneye ilişkin bir kararı da Dâhiliye Nezareti'ne ulaşmıştır.[614] İnşası düşünülen hastanenin boyutlarını ve diğer özelliklerini de gösteren kararla birlikte, 18 Şubat 1890'da Dâhiliye Nezareti, Sadrazamlığa aşağıdaki yazıyı göndermiştir.

***Mantuk-ı emr-i işâr-ı sami-i Hazret-i Sadaretpenâhîleri rehin-i acizi olarak keyfiyet Beyrut Vilâyeti celîlesinden lede'l-istilâm ol-bâbda cevaben varid olup mukaddemki tahrirâtın ve Divan-ı Hümâyûn müzekkiresinin iadesiyle beraber leffen arz ve takdim kılınan tahrirâta metuy Akkâ Sancağı İdare Meclisinin 10 Kanun-ı Sani 1305 [22 Ocak 1890] tarihli mazbatası mütala'asından karin-i ilm-i âlî-i hıdîvâneleri buyrulacağı üzere hastanenin inşa olunacağı arsa tebaa-i Devlet-i 'Aliyye'den ve taife-i Museviye'den Kudüs'de mukîm David Arya nam kimesnenin taht-ı tasarrufunda ve Safed Kasabası'nın şerefli bir kenarında bulunduğu ve 5 buçuk dönüm mülk ve 8 dönüm arsa-i miri olduğu gibi hastanenin taştan imâl ve arsa-i mirî olan mahal ile cihât-ı sairenin havlu ve bahçe olarak istimal olunacağı ve binanın arasındaki meydan dahi dâhil olduğu halde tûlen 45 ve arzen 23 ve irtifaen 10 metre cesametinde olacağı ve arz-ı mirî üzerine 5 kat olarak takdir olunan bedel-i öşrün 375 kuruşa baliğ olduğu ve hastaneye İslam ve Hıristiyan ve Musevi marzanın kabul edileceği anlaşılıp bunun memur ve hademesiy-***

611 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 3, 20 Şubat 1304/4 Mart 1889.
612 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 4, 28 Şubat 1304/11 Mart 1889.
613 *BOA, DH. MKT*, No:1653/114, 22 Ağustos 1305/3 Eylül 1889.
614 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 5, 10 Kanun-ı Sani 1305/22 Ocak 1890 ve leff 6 17 Kanun-ı Sani 1305/30 Ocak 1890 tarihli belgeler.

***le heyet-i umumiyesi nizâmât-ı memlekete tamamıyla tâbi olmak ve Hükümet-i Seniyye'nin taht-ı himayesinde bulundurulmak şartıyla zikr olunan arsada tesis ve inşasında mahzûr olmadığı gösterilmiş ve binâberîn arz ve işâr-ı sabık-ı acizânem vecihle bu bâbdaki istidanın reddi muvafık-ı maslahat olmayacağı derkâr bulunmuş olmakla şurût-ı muharrere dairesinde icab-ı halin ifa ve su-i aciziyede emr ve inbası menût-ı müsaade-i celîle-i vekâlet-penâhîleridir.***[615]

Buna göre; hastane inşa olunacak arsa, Osmanlı tebaasından olan, Musevi David Arya adlı şahsın tasarrufundadır. 5,5 dönümü mülk, 8 dönümü mirî arazi olmak üzere 13,5 dönümdür. Hastane, taştan imâl edilecektir. Mirî arazi ve diğer kısımlar, hastanenin avlu ve bahçesi olarak tasarlanmıştır. Binanın arasındaki meydan dâhil olduğu halde, uzunluk 45 metre, genişlik 23 metre ve yükseklik 10 metre olacaktır. Mirî arazi üzerine, beş kat takdir edilen vergi 375 kuruştur. Hastane İslam, Hıristiyan ve Musevi hastaları kabul edecektir. Hastane çalışanları, Osmanlı kanunlarına tâbi ve Osmanlı Devleti himayesinde bulunacaktır. Safed ve Akkâ İdare Meclisi'nin, inşasında sakınca görmediği hastane için Dâhiliye Nazırı da aynı düşüncededir. Bu hazırlıklardan sonra, hastane konusu Sadrazam Kamil Paşa'nın başında bulunduğu, Meclis-i Vükelâda da müzakere edilip, inşasına karar verilmiştir.[616] Sadrazam bu defa izin için 16 Mart 1890 tarihli, şu yazıyla Saray'a başvurmuştur.

***Kudüs havalîsinde fukara-yı Museviye'ye mahsus hastane olmaması cihetiyle İslam ve Hıristiyan fukarası hastaları dahi tedavi edilmek ve masarıfı tarafından tesviye olunmak üzere Avrupa Bankerlerinden Mösyö Rothschild'in Zevcesi cânibinden Safed Kazası'nda inşası istida olunan Musevi Hastanesi'nin tesisi ve küşâdına müsaade itası ve teferruâtı hakkında Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata takımıyla arz ve takdim kılınmış olmakla mündericâtı hususunda her ne vecihle İrade-i***

615 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 7, 6 Şubat 1305/18 Şubat 1890.
616 *BOA, İ. MMS*, No:110/4726, leff 8, 4 Mart 1306 /16 Mart 1890.

***Seniyye-i Cenâb-ı Padişahî şeref-müteallik buyurulur ise mantuk-ı âlisi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaverî terkîm kılındı efendim.*** [617]

İki yıl süren yazışmalar sonucunda, 20 Mart 1890 tarihinde II. Abdülhamid, Safed'de, Rothschild Ailesinin hastane inşası talebini olumlu karşılamıştır.[618] Dâhiliye Nezareti de Padişahın onayından sonra, hastane inşası için verilen izni, 6 Nisan 1890'da Beyrut Valiliğine bildirmiş ve gerekenin yapılmasını istemiştir.[619]

Safed'e hastane yaptıran Rothschildlerin, Vekili olan Elie Scheid tarafından, hastanenin bânîsi Adelheid de Rothschild'in, bu hizmetine mukabil, bir nişanla taltif edilmesi istenmiştir. Osmanlı Hükümeti Dâhiliye Nezareti, 21 Kasım 1890 tarihli bir yazıyla durumdan Sadareti haberdar etmiştir.[620] Kitabın, *Rothschildlere II. Abdülhamid Tarafından Verilen Nişanlar* başlığında da izleneceği üzere, II. Abdülhamid tarafından, Adelheid de Rothschild'e Şefkat Nişanı tevcih olunmuştur.

## Rothschildler, Kudüs'te Okul İnşa Ettiriyorlar

Rothschildlerin Osmanlı Yahudilerinin modern okullara kavuşmaları yönündeki ilk adımı, yukarıda bahsettiğimiz Vekilleri Albert Cohn'un 1854'te Sultan Abdülmecid'den izin almalarıyla başlamıştı. Albert Cohn'un aldığı izin İstanbul'da okul açılması hakkındaydı. Cohn, Rothschildlerin parasıyla 1854'te Islahat Fermanı'nın ilanından önce Kudüs'te erkekler için Lemel Okulu'nu; kızlar için ise Evelina (Evy) de Rothschild Okulu'nu açmıştır.[621] Bu okulda dikiş-nakış, yemek pişirme ve diğer ev işleri öğretilmesine ağırlık verilmiştir.[622] Okul Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını sür-

617 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 9, 4 Mart 1306/16 Mart 1890.
618 *BOA, İ. MMS*, No: 110/4726, leff 9, 28 B 1307/20 Mart 1890.
619 *BOA, DH. MKT*, No: 1714/90, 24 Mart 1306/6 Nisan 1890.
620 *BOA, DH. MKT*, No: 1783/59, 10 Teşrin-i Sani 1306/21 Kasım 1890.
621 Shaw, *age*, s. 254.
622 Schama, *age*, s. 90.

dürmüştür. Mart 1912'de yeni binasına taşınan okulda 250'si yatılı olmak üzere 600 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu tarihte okulun yöneticisi Miss Anna Landau'ydu (1873-1945).

Okula ismi verilen Evelina (Evy) de Rothschild (1839-1866), Lionel ile Charlotte'nin kızıdır. 1865'te kuzeni Ferdinand Anselm de Rothschild (1839-1898) ile evlenmiştir. Erken yaşta ölen Evelina için kocası Ferdinand tarafından Londra'da günümüzde St. Thomas Hastanesi'nin parçası olan bir çocuk hastanesi de inşa edilmiştir.[623]

Albert Cohn, bunlardan başka İskenderiye'de iki, İzmir ve İstanbul'da birer okul açmaya muvaffak olmuştur.[624] Albert Cohn'un İstanbul'da bizzat Sultan Abdülmecid'den izin alarak kurduğu okul, Camondo Ailesi'nin de yardımıyla Hasköy'de 23 Kasım 1854'te 76 öğrencisiyle eğitim-öğretime başlamıştır.[625] Cohn'un açtığı okulları, bu tarihten 6 yıl sonra diğer vilâyetlerde açılan Alliance Israélite Universelle'in önderlik ettiği modern Yahudi eğitim kurumları takip etmiştir. Bu meyanda, Sultan Abdülhamid tahttan indirildikten sonra, ikametine ayrılan köşkün sahipleri olan Sefarad Allatini Ailesi, Rothschildlerin desteğiyle, Selanik'te 1873'te açılan bir Alliance okulu ile işe başlamışlardır.[626]

Rothschildleri, siyasî maksadına imâle eden başlıca isimlerden biri olan Sefarad, Sir Moses Montefiore, 1864 yılında, Kudüs'te bir kız okulu açmıştır. Leopold de Rothschild'in (1845-1917), mütevellisi olduğu ve daha önce kız kardeşi Evelina (Evy) de Rothschild adına Kudüs'te faaliyette bulunan Rothschild Okulu, bir süre sonra ihtiyaca cevap vermemeye başlamıştı. Okulun bu gerekçeyle, şehir dışına taşınması düşünülmüş ve bulunan arsanın Rothschildler tarafından satın alınması hususu, İngiltere Sefareti aracılığıyla, Osmanlı

---

623 https://family.rothschildarchive.org/people/60-evelina-evy-de-rothschild-1839-1866 (26/02/2016)
624 Rodrigue, *age*, s. 25.
625 Rodrigue, *age*, s. 64.
626 Nurdan İpek, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2011, s.72; Rodrigue, *age*, s. 64; Rena Molho, "Yenilenme", *Selânik 1850-1918* (Haz. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İletişim Yay. İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 75.

Hükümeti'ne iletilmiştir. Hükümet, bu tür kurumların sayısının artışını önleme kararı aldığı için, konu Şûrâ-yı Devlete intikal etmiştir. Bu aşamada iken, Sadrazam okul arsasına ilişkin olarak, Hariciye Nezareti'ne 2 Ocak 1897 tarihinde şu tezkireyi göndermiştir:

***Anglo-Jewish Association namındaki İngiliz Cemiyeti'nin mukaddema Kudüs'de ruhsat-ı resmi ile tesis ve küşâd eylediği İnas Mektebi'nin nakli için şehrin haricinde iştirâ olunan konak ve arazinin mekteb-i mezkûrun mütevellileri Mösyö Leopold de Rothschild ile Mösyö Franklin namlarına muamele-i ferağiyesinin icrası esbâbının istihsalini hakkında İngiltere Sefareti'nden vuku'bulan iltiması mutazammın ve Şûrâ-yı Devlet'e muhavvel 24 Zilhicce 1313 tarihli [6 Haziran 1896] ve 1174 numrolu tezkere-i devletleri üzerine Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'yla badelmuhabere Dâhiliye Dairesi'ne ita ve leffen ve savb-ı devletlerine isra kılınan 18 Recep 1314 [23 Aralık 1896] tarihli 2874 numrolu mazbatada cemaat-i Museviye'nin arz-ı Filistin'de bu makule müessesâtına meydan verilmemesi hakkındaki mukarrerât ahiren şeref-sudûr buyrulan İradât-ı Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî ile dahi teyid buyrulmuş olmasına binaen buna ruhsat verilmemesi tâbi ise de memnû'iyet-i mezkûrenin Sefarete karşı muhafazası bu bâbda vuku'bulacak teşebbüsâtın derecesine tâbi olduğu beyan olunmasına nazaran mukteza-yı hâl ve maslahatın ifa ve neticesinin inbasına ve mazbatasının iadesine himmet.***[627]

Hükümet, Leopold de Rothschild'e arsa satılmasını uygun bulmamakla beraber, uzun süredir, bir dış politika uygulaması haline gelmiş olan sefaretlerin baskılarının derecesini ölçmeyi bekleme yoluna girmiştir. Eğer, İngiltere Sefareti, okul arsası konusunda ısrar ederse, buna göre karar alınacak, ısrar etmezse Hükümetin düşündüğü yol izlenecektir. Belgede söz edilen Anglo-Jewish Association (İngiliz-Yahudi Derneği/AJA), Moses Montefiore'nin oğlu Claude G. Montefiore tarafından 1871'de kurulmuştur.[628] Der-

---

627 *BOA, BEO*, No:889/66663, 21 Kanun-ı Evvel 1312/2 Ocak 1897.
628 Tellioğlu, *age*, s. 77.

neğin Kudüs'ün Babülhalil semtinde inşa etmek istediği okulun Osmanlı bürokrasisini bir süre daha meşgul ettiği Şûrâ-yı Devlet tarafından yapılan incelemeden anlaşılmaktadır.[629]

## Rothschildler Darüşşafaka'ya Para Yardımı Yapıyorlar

Darüşşafaka öksüz ve yetim çocukları okutmak için, 1873 yılında kurulmuştur. Bilhassa II. Abdülhamid'in destekleri sayesinde, okul güçlenmiştir. Hükümet adamları da bu yüzden, okulun faaliyetlerine katkıda bulunmuşlardır. Bazı kereler zor duruma düşen okul, bağışlarla ayakta durmaya çalışmıştır. Okulla, Sultan'ın ilişkisini öğrenen Londra ve Paris'te bulunan Rothschildler, 16 Mayıs 1894 tarihli borç anlaşmasının imzalanmasından sonra, okula 100 lira bağışta bulunmuşlardır. Sadrazam, 30 Haziran 1894'te, bu yardımın Dâhiliye Nezareti aracılığı ile gazetelerde duyurulmasını istemiştir.[630] Bir müddet sonra, Filistin'de muhacir Musevilerin iskânı yüzünden, Osmanlı Devleti ile sorunlar yaşayan Baron Edmond James de Rothschild'in Vekili Elie Scheid tarafından Darüşşafaka'ya Kasım 1894'te 500 liralık bir bağış daha yapılmıştır.[631] Saray, bu bağış üzerine *işbu eser-i insaniyetden dolayı mahzûziyet-i Seniyye-i Mülûkâne'nin tebşir edilmesini* Sadaret'e bildirerek Baron Edmond James de Rothschild'e teşekkür edilmesini istemiştir.[632]

Rothschildler sadece İstanbul'da bulunan Darüşşafaka'ya değil, Paris'teki fakirlere de yardımda bulunmuşlardır. Osmanlı belgelerine yansıyan bu yardımlardan biri de Haziran 1898'de gerçekleşmiştir. Bu tarihte Rothschildler Paris Belediyesi'ne 200 bin franklık bir bağış yapmışlardır.[633]

---

629 Erkan, *agt*, s. 51.
630 *BOA, BEO*, No: 428/32081, 8 Haziran 1310/20 Haziran 1894.
631 *BOA, BEO*, No: 517/38751, 7 Teşrin-i Sani 1310/19 Kasım 1894; Ben-bassat, agm, s. 59.
632 BOA, İ. HUS, No: 31/84, 8 Teşrin-i Sani 1310/20 Kasım 1894.
633 *BOA, Y. PRK. PT*, No:17/103, 26 Mayıs 1314/7 Haziran 1898.

## Rothschild Ailesi, Balkan Harbinde de Bağış Yapıyor

Birinci Balkan Harbi sırasında, Yunanistan'ın Selanik'i işgal ettiği, Bulgarların Çatalca önlerine geldiği günlerde Baron Edmond James de Rothschild, Hahambaşı Hayim Nahum marifetiyle, başında Kamil Paşa'nın bulunduğu Sadarete, 1.000 liralık çek teslim etmişlerdir. Hahambaşı Hayim Nahum Efendi'nin söz konusu 1.000 liralık bağışa ilişkin 27 Kasım 1912 tarihli Sadaret'e yönelik yazısı şöyledir:

***Devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye'nin her daim, millet-i da'iyânem hakkında ihsan buyurula gelen eltâf ve atâf-ı malanihayelerinin hissiyât-mend iraesinden olub Paris'de mukim Baron Edmond de Rothschild tarafından sevgili vatanımızın şu sıralarda geçirmekde olduğu gavail-i hariciyesi yüzünden mecrûh veya marîz olan asakir-i Osmaniye beyninde tevzi' edilecek mikdardan ma'ada tensib-i fehimâneleri vecihle bir emr-i hayra sarf olunmak üzere irsal olunan 1.000 aded Osmanlı lirası Hahamhane Kapı Kethüdası Moiz Efendi bendeleri marifetiyle savb-ı âlî-i cenâb-ı Sadaretpenâhilerine takdime cüret ve mumaileyh Baron Rothschild namının mektûm tutulmasını istirham ederim. Ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir.***

***Ed-Da'i***

***Hahambaşı Hayim Nahum***[634]

Ertesi gün, Sadaret, Maliye ve Hahambaşılığa gönderdiği yazılarda Baron Edmond James de Rothschild'in adının gizli tutulacağını ve Baron'a teşekkür edileceğini bildirmiştir. Çek, 2 Aralık 1912' de Osmanlı Bankası'ndan tahsil edilip, Hazine'ye gelir kaydedilmiştir.[635]

---

[634] *BOA, BEO,* No: 4118/308800, 14 Teşrin-i Sani 1328/27 Kasım 191

[635] *BOA, BEO,* No: 4121/309043, leff 1 ve 2, 21 Teşrin-i Sani 1328/4 Aralık 1912 ve 24 Teşrin-i Sani 1328/7 Aralık 1912 tarihli belgeler.

## Rothschildler ve Osmanlı Musevileri

### Şam'da Kan İftirasına Uğrayan Museviler Rothschildlerden Yardım İstiyor

Suriye'nin Mehmet Ali Paşa denetiminde bulunduğu 1840 yılında, Şam'da Keşiş Thomas ve hizmetçilerinin kaybolması üzerine, Fransız Diplomat Ratti Menton'un kışkırtmasıyla, olayın sorumluları olarak Yahudiler gösterilmiştir. Kan iftirası, dönemin Avrupası'nda yaygın olan iftiralar dizisinin bir parçasıdır. Birçok Yahudi tutuklanmış, işkence ile hayatlarını kaybedenler de olmuştur.[636] Yahudilerin uğradığı Şam Kan İftirası son değildir. Rothschildlerin Osmanlı Yahudilerinin meseleleriyle ilgilenmesi Şam Kan İftirası olaylarından sonra başlamıştı.

Bu konuda ilk adımı Şam Kan İftirası hakkında kendilerine yardım edilmesini isteyen iki Filistinli Yahudi atmıştır. İsimlerini bilmediğimiz bu iki Yahudi 1840 yılında İstanbul'a gelerek Paris'teki James de Rothschild'e mektup yazmışlardı.[637] Yahudiler, başlarına gelenleri İstanbul'da Camondo Ailesi ve Fua Ailesi'ne, Londra, Paris, Napoli ve Viyana'da bulunan Rothschild Gruplarına da iletmişlerdir. Şam Olayı'yla, bilhassa Paris'teki Rothschild Grubu'nun başında bulunan, James de Rothschild ile birlikte Avukat Adolphe Cremieux ilgilenmiştir. İlk olarak, sorunu çözmek için izlenecek yolu tespit etmek maksadıyla, Londra'da Yahudi Konseyi toplantı yapmıştır. Bu toplantıya Nathan'ın oğlu Baron Lionel de Rothschild, Sir Moses Montefiore, Isaac Lyon Goldsmid -Osmanlı Devleti'ne 1854 yılında ilk büyük borcu vermiştir- ve oğlu Francis Goldsmid ve David Salomons katılmıştır. Konsey, Montefiore ve Cremiex'yü (daha sonra Fransa Adalet Bakanı) bölgeye gönderir. Bundan sonra çeşitli yollardan yapılan faaliyetler sonunda, Şam Yahudileri aklanmıştır.[638]

---

636 Esther Benbassa-Aron Rodrigue, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, (Çev. Ayşe Atasoy), (Yay. Haz. Rıfat N. Bali), İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 193.
637 Rodrigue, *age*, s. 4.
638 Şeni, *age*, s. 17-18, 23; Rothschild Ailesi'nin Şam kan iftirası hakkındaki faaliyetleri için bkz. Frankel, *age*; Florence, *age*.

### İzmir Kan İftirası ve Hayim Palacci

Şam Kan İftirası olayından sonra, Osmanlı Yahudileri ile ve özellikle, Hayim Palacci sayesinde İzmir Yahudileri Rothschild ile sıkı ilişkiler kurmuşlardır. Nitekim 1841 tarihli İzmir Yangını sırasında yanan Lazaretto yani karantina binası, Rothschild'in malî katkıları ile 300 odalı büyük bir yapı olarak tekrar inşa edilmiştir.[639]

Şam Kan İftirası'ndan 19 yıl sonra, aynı sorun, bu defa İzmir'de baş göstermiştir. 29 Mart 1859 tarihinde, İzmir'deki Musevi cemaatinin önderi Hayim Palacci, Rothschild Ailesi'nin İngiltere Grubu'nun başında bulunan Baron Lionel de Rothschild'e özel *Monsieur* ibaresiyle başlayan bir mektup göndermiştir.

Palacci, mektubunda 17 Mart'ta, İzmir'de bir Fransızın öldürülmesinden sonra Musevilerden ve Rumlardan tutuklananların olduğunu, İzmir'de o sırada sayıları 60 bini bulan Rum ve bunların dışında kalan diğer Hıristiyan unsurların, katilin Rum Dimitri değil, Yahudilerden Avram adlı kişi olduğunu iddia ettiklerini söylemektedir. Rumların tacizleri yüzünden, Yahudiler evlerinden çıkamaz hale gelmiştir. Bazı Yahudiler, Rumlar tarafından saldırıya uğramış, şehrin ileri gelen Rumları tarafından desteklenen hareket yüzünden, Yahudiler zor duruma düşmüşlerdir. Yahudi cemaatinin lideri, Rothschild'in kendilerine yardım etmesini istemiştir.[640] Baron, İzmir Yahudilerinin mektubunu alır almaz konu ile ilgilenmemiştir. Ancak, aradan bir yılı aşkın süre geçtikten sonra, 22 Mayıs 1860 tarihindeki mektubuyla Rothschild, söz konusu yakınmadan, Londra'daki Osmanlı Elçisi Musurus'u haberdar etmiş ve soruna el atmasını istemiştir.[641] Türk Hükümeti, 25 Mayıs, 1 Ağustos ve 22 Ağustos 1860 tarihli yazılarla, Baron'a gelişmelere dair bilgi vermiştir.[642]

---

[639] Bora, agm, s. 115; Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yay., İstanbul 1995, s. 60.

[640] Siren Bora, "Hahambaşı Hayim Palaçinin Hayatı ve Kitapları Işığında İzmir Yahudi Cemaatinin Tarihi (1788-1868)", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, I/2015, s. 105-106; ayrıca bkz. *BOA, HR. SFR.3*, No: 52/6, leff 2, 29 Mart 1859.

[641] *BOA, HR. SFR.3*, No: 52/6, leff 1, 22 Mayıs 1860.

[642] *BOA, HR. SFR.3*, No: 52/6, leff 4-5, 25 Mayıs ve 22 Ağustos 1860 tarihli yazılar; *BOA, HR. SFR.3*, No. 53/17, 1 Ağustos 1860.

Olayların aydınlığa kavuşmasından sonra, 30 Ekim 1860 tarihli mektupla Baron Lionel Rothschild, Londra Elçisi Musurus'a teşekkürlerini iletmiştir.[643] Baron Rothschild, daha sonra Hayim Palacci'ye Londra Hahambaşılığı'nı da önermiş, ancak bu öneri Palacci tarafından kabul edilmemiştir.[644]

## Karataş Musevi Hastanesi ve Rothschildler

Rothschild Ailesi'nin Osmanlı Musevilerine ilgisine dair elimizdeki başka bir belge yine İzmir'e aittir ve vesikada, buradaki Karataş Musevi Hastanesi konu edilmektedir. Söz konusu hastane, XIX. yüzyılın ilk yarısının sonlarında, Musevilerin yoğun olarak yaşadığı Karataş semtinde inşa edilmiştir. Başta, güç şartlar altında faaliyet gösteren kurum, 1874 yılında Viyana'daki Rothschild Grubu'nun desteğini aldıktan sonra yenilenmiş ve Rothschild Hastanesi olarak anılmaya başlanmıştır.[645] XIX. yüzyıl sonuna kadar Viyanalı Rothschildler bu hastaneye yıllık 22 bin frank yardımda bulunmuştur.[646] Rothschildlerin bir müddet sonra hastane yönetimi hakkında İzmir Yahudi Cemaati ile anlaşmazlıktan dolayı yardımı kesmeleri üzerine, zor durumda kalan Hastane idaresinin piyango düzenlemesine ve gelirinin hastaneye aktarılmasına Hükümetçe izin verilmiştir. Fakat sonra, ülkede piyangoların yasaklanması üzerine, güç duruma düşen Hastanenin, bu halden kurtarılması için İzmir Hahambaşılığı Aydın Valiliğine, 1 Haziran 1906 tarihli şu müzekkireyi vermiştir.

***Saye-i ma'delet-vâye-i Hazret-i Şehriyârî-i azamîde Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniye'nin bila-fark ve't-temyiz tebaa-i sadıkaları hakkında ihsan buyura geldiği eltâf ve inâm ve müsaadât-ı Seniyye iktar-ı âlemde şa'şa'a-nisâr ve herkesin Zıll-ı Zelil-i Haz-***

643 *BOA, HR. SFR.3*, No: 52/6, leff 6, 30 Ekim 1860.

644 Bora, agm, s. 94.

645 Didem Akyol Altun, " Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekânsal Gelişimi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, s. 405-443; Bora, agm, s. 116.

646 Bora, *age*, s. 70.

*ret-i Cihanbanî'de olmak üzere ve biz dahi tebaa-i sadıka-i Osmaniye'den olmak şerefine mübahat bulunmaktayız. Musevi bendelerinin Devlet-i ebed müddet Al-i Osmanî'den her gün meşhûd-ı acizânemiz olan bi-hadd ve pâyân-ı eltâf ve inayât-ı celîleye karşı malımızı canımızı feda etsek yine velinimet biminnetimiz Padişahımız Efendimiz Hazretlerine mahbûb olduğumuz hissiyât-ı şükraniyemizin bir hissesini ifa etmemiş oluruz. Bir kere düşünün melce ve müeddasız kalan Musevi çâkerleri işbu Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniye'ye iltica ve ikmal-i memnûniyetle kabul edilerek refah-ı hâl ve saadetle emrâr-ı evkât etmekde ve saye-i merhamet-vâye-i Hazret-i Tacdârîde bilcümle vilâyât-ı Şahane'de mektepler hastaneler küşâd ile envâr-ı marifet münevver olmakta hasta ve alilülvücud genç ve ihtiyar kimseler devaları bulmaktadırlar. Vilâyât-ı Şahane meyânında bir mevki-i mühim ihraz eden İzmirimiz'de dahi mevcut 40 bini mütecaviz efrâd-ı Museviye bendeleriyle mütenasib bir hastane ve vücudu tabii olan yüzlerce eytâmın sığınabilecekleri bir yetimhanenin bulunmasından dolayı bundan birçok sene akdem hamiyet-mendan-ı ahaliden derc ve cem' edilen muavenât-i nakdiye ve onu inzimâm eden Havra İdaresiyle agniyâ-yı meşhûreden Avrupalı Baron Rothschild'in muaveneti sayesinde bir müddet müessesât-ı hayriye-i mezkûre devam edebilmiş ise de muahhiren mumaileyh Baron Rothschild'in esbâb-ı mechûleye mebni muavenetten ihtiraz eylemesi münasebetiyle mezkûr yetimhane ve hastanenin seddi haline gelmiş ve bundan dolayı efrâd-ı Museviye bendelerine telifi gayr-ı kabil bir zarar hâsıl olacağı teyakkun etmiş olmağla makam-ı samilerine vaki' olan müracaat-ı acizânemiz üzerine menfaati müessesât-ı hayriye-i mezkûreye ait olmak üzere bir piyangonun tesis ve keşîdesine müsaade buyrulmuş ve ol surette mezkûr müesseseler ihya ve şimdiye değin devam ederek her gün ruzban-ı masadakatımız olan davât-ı mefrûha-i Hazret-i Şehriyârî bu vesile ile de eytâm-ı masume tarafından da terfi'-i bargâh-ı ehadisiyyet kılınmaktadır. Ma'lûm-ı sami-i Hıdîv-i efhemîleri buyurulduğu üzere bu*

***kere şeref-sudûr ve sünûh buyrulan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî ahkâm-ı münifesince piyangoların keşîdesi men' edilmiş ve Havra İdaresi'nin vâridâtı ihracatına tekabül edememekte olduğu nezd-i samilerince de müsbet bulunmuş olduğundan mezkûr müessese-i hayriyeleri için bir menfaat temin edilmediği halde maazallah seddleri lâzımden ol müretteb yetimhaneye iltica eden eytâm-ı na-tüvânânın ve hastaneye sığınan hastagânın dahi sokaklarda sürünmelerini badî olacağı tabii ve buna ise adalet-i mühimme-i Osmanî'ye fail ve razı olamayacağı derkâr olduğundan arz-ı keyfiyetle iktidar ve bu bâbda tedâbir-i lâzımeye tevessül buyrulması adalet-i Padişahî namına istirham eylerim. Ol-bâbda.***[647]

Hahambaşılık, 40 bini aşkın Musevi nüfusun yaşadığı İzmir'de, birçok ihtiyaç içinde olan insanın sığınağı olan hastanenin kapanmamasını istemektedir. Bu isteği, Aydın Valisi Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa 19 Haziran 1906'da Hükümete iletmiştir. Valinin değerlendirmesine göre, dilekçede yazılanlar sahih bulunmuştur.[648] Aydın Valisi Kamil Paşa, Hükümetin ve Padişahın Filistin'de arazi satışının yasak olmasına rağmen arazisini satan devlet görevlilerinden biridir. Paşa, Hayfa'da bulunan Burç adındaki çiftliğini 1903'te müstear isimle Arz-ı Filistin Cemiyeti'ne satmıştır. Arazisini sattığı kişi ise Filistin'e girişi yasaklanmış olan Philipson'du.[649]

Sadaret, Hahambaşılığın talebini müzakere etmiş ve 29 Haziran'da aşağıdaki kararı Aydın Vilâyetine tebliğ etmiştir.

***26 Rebiülahir 1324 [19 Haziran 1906] tarihli ve 41 numrolu tahrirât-ı âliye-i asâfânelerine cevaptır. İzmir'de kâin Musevi Hastanesi'yle Eytâmhanesi Baron Rothschild'in muavenetten feragat eylemesi ve piyangonun da ahiren men' ve ilga olunması üzerine arıza-i... uğramak derecelerine geldiğinden bunun kemafissabık temin-i idaresi lüzûmu işâr buyruluyorsa da müessesât-ı mezhebiye her yerde mensup oldukları cemaat-***

---

[647] *BOA, BEO*, No: 2861/214514, leff 1, 19 Mayıs 1322/1 Haziran 1906.
[648] *BOA, BEO*, No: 2861/214514, leff 2, 6 Haziran 1322/19 Haziran 1906.
[649] Tellioğlu, *age*, s. 154.

***lerin muavenetleriyle idare oluna gelmekte bulunmasına nazaran oradaki Musevi Hastaneleriyle Eytamhanesi piyango ihdasından F. Rothschild'in muavenetinden evvel bidâyet-i tesisinde nasıl idare olunmuş idi ise yine o suretle idaresi lâzım geleceğinden ona göre iktizasının ifasına himem-i âlîyye-i asâfâneleri derkâr buyrulmak babında.***[650]

Hükümet, bütün cemaat hayır kurumlarının, her yerde mensupları tarafından finanse edildiğini hatırlatmakta ve Rothschild'in yardımından, piyango gelirinden önce, hangi kaynaklarla hastane idare ediliyorsa, buralara müracaat edilmesini salık vermektedir. Hastanenin 1911 yılında kapatılmasından, İzmir'deki Musevi cemaatinin Hastaneye, gereken ilgiyi göstermediği anlaşılmaktadır.[651]

## Rothschildlerin Türkiye Ziyaretleri

### 1834 Yılında Nathaniel de Rothschild İstanbul'da

Rothschild Ailesi fertlerinin, elimizdeki belgelere yansıyan, Osmanlı ülkesini ilk ziyaretinin, 1834 tarihine tesadüf ettiğini daha önceki bölümlerde söylemiştik. Nathaniel de Rothschild, İstanbul'da Hükümet tarafından, *krallar tarafından nişanlara ve rütbelere mazhar olan Rothschild'in oğlu* olarak takdim edilmiş hatta çok zengin olduğunu belirtmek için de *mâl-ı Karûn sahibi* olarak meşhur Karûn'a benzetilmişti. Rothschild, yine daha evvel etraflıca anlattığımız üzere, Sultan II. Mahmud'la da görüştürülmüştü. Nathaniel de Rothschild'in İstanbul'da bulunduğu süre içinde Osmanlı Yahudilerinin önde gelenleriyle de görüştüğü bilinmektedir.

### Gustave Samuel James de Rothschild 1850'de Türkiye'de

Yine belgelere göre, Mustafa Reşit Paşa'nın Sadrazam, Âli Paşa'nın Hariciye Nazırı bulunduğu sırada, Rothschild'in oğlunun,

---

650 *BOA, BEO,* No: 2861/214514, leff 4, 16 Haziran 1322/29 Haziran 1906.
651 Altun, agm, s. 405-443.

Türkiye'ye geldiği anlaşılıyor. Paris Sefiri Kalimaki Bey'in, Âli Paşa'ya gönderdiği, 25 Temmuz 1850 tarihli yazıda, lisan bilmeyen Rothschild'e "ihtiramat-ı lâzımenin" yerine getirilmesi istenmektedir.[652] Türkiye'ye gelen James Mayer de Rothschild'in oğlu, Gustave Samuel James de Rothschild'dir (1829-1911).

Gustave Samuel James de Rothschild, James Mayer de Rothschild (1792-1868) ile Betty von Rothschild'in (1805-1886) oğludur. Paris'te doğmuştur. Bourbon Koleji'ni bitirmiştir. 1859'da Cecile Anspach ile evlenmiştir. Ağabeyi Alphonse ile beraber Rothschild Fréres'i kurmuştur. 1852'de Paris Kurucu Meclisi'nin önce azası olmuş, sonra başkanlığına seçilmiştir. 1866'da Paris'te bir Yahudi Okulu ile Rothschild Hastanesi'ni açmıştır. Kardeşleriyle birlikte 1904'te Rothschild Vakfı'nı kurmuştur.[653]

1850'de Türkiye'ye gelen Gustave de Samuel James de Rothschild, önce Şam'da bulunan Fransa Konsolosu'nu ziyaret etmiştir.[654] Ardından Kudüs'e geçmiştir. Kudüs ziyaretinde O'na yardım edenlerden biri de 1847'de Kudüs'e yerleşerek Avusturya ve Prusya Konsolosluklarının tercümanlığını yapan Azriel Zelig Housdorf'tu (1823-1905). Silezya'da doğan Housdorf, Baron Gustave Samuel James de Rothschild'in Kudüs'te Misgav la-Dakh Hastanesi'ni açmasına da yardım etmiştir. Bu hastane Kudüs'ün eski Kudüs diye anılan semtinde açılmıştı. Housdorf ise daha sonra Siyonist Hareket içerisinde önemli bir yeri olan Hibbat Zion (Siyon'u Sevenler) hareketinin öncüleri arasında yer alacaktır.[655] 1854'te bu hastaneyle Albert Cohn da ilgilenmişti. Söz konusu hastane, 1886'da Kudüs'ün Babülhalil Kapısı tarafındaki Meskufiye semtine taşınacaktır.

---

652 *BOA, HR. TO*, No: 70/81, 25 Temmuz 1850.
653 https://family.rothschildarchive.org/people/48-gustave-samuel-james-de-rothschild-1829-1911 (01/01/2017)
654 Frankel, *age*, s. 434.
655 Geullah Bat Yahuda (Raphael), "Housdorf, Azriel Zelig", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s. 462.

## Rothschild Bedevîler Tarafından Kaçırılıyor

1851 yılında Rothschild Ailesi mensuplarından birisinin, yanında Eransız seyyahları olduğu halde, Suriye'de oldukları belgelerden meydana çıkmaktadır. Fakat bu Rothschild, Hükümete haber verilmeden gelmiş olmalı ki beraberinde resmi görevliler olmadığı halde, Suriye çöllerinde, yanında birkaç kişi ile Kudüs'e ziyaret etmiş ve oradan eski eserleri görmek maksadıyla seyahat ederken, Bedeviler tarafından kaçırılmıştır. Bir süre sonra kaçırılma olayı, Hükümet tarafından öğrenilmiş ve tahkikâtın, merkezi Şam olan Arabistan Ordusu Müşirliği'nce yerine getirilmesi istenmiştir. Arabistan Ordusu Müşiri Mehmet Emin Paşa, 5 Haziran 1851 tarihli şu yazıyla, Hükümeti aydınlatmıştır.

***Avrupa'nın en meşhur sarraflarından olan Rothschild Familyası'ndan dahi bir şahıs beynlerinde olduğu halde bir takım Fransızlı seyyahların üzerine Şam havalîsinde Bedevîler hücum edip merkûmlar kendilerini tahlis için bunlara 40 bin kuruş vermeğe mecbur olmuş oldukları istihbar buyurulduğundan keyfiyetin bittahkik arz ve işârı emr ü iradesini şâmil ve dest-i tazîm ve tekrîm olan fermannâme-i sami-i Hazret-i Vekâletpenâhîleri meâl-i âlisi rehin-i ikân-ı abidânem olmuş ve tıbk-ı emr ü ferman-ı mekarim-i nişan-ı Hazret-i Vekâletpenâhîleri vecihle keyfiyet bittahkik merkûmlar akdemce li-ecl-i ziyare Kudüs-i Şerif cânibine ve oradan dahi bazı atika müşahedesi niyetiyle Sayda Eyaleti hududunun nihayeti ve Şam-i Şerif'e 80 saat baidiyeti olan ve memerr olmayarak muhafazadan halî cevelângâh-ı aşair-i urban bulunan gerek nam-ı çöl tarafına azimet eyledikleri halde hangi kabileden oldukları ma'lûm olmayan Bahr-i Lut'un öte taraflarında eşkıya-yı urban üzerlerine bil-hücum izhar-ı teaddîye ictisar eylemiş ve birkaç yüz cebelü ile gidilebilecek öyle mahal-i muhavvefe her nasıl ise kalabalıksızca gidip rencide oldukları müstelzim-i teessüf olmakla beyan-ı hâl ma'rûzunda takdim-i ariza-i kemteriye ictisar olunmağın ol-bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[656]

---

656 *BOA, İ. HR*, No: 78/3828, leff 1, 5 Ş 1267/5 Haziran 1851.

Belgeden anlaşıldığına göre, Rothschild ve yanındakiler önce Kudüs'e, oradan diğer tarihî yerleri görmek için Lut Gölü civarına, Arap aşiretlerinin bölgesine gitmişlerdir. Burada, hangi kabileye mensup oldukları anlaşılmayan eşkıya, seyyahlara saldırmış ve bunları esir olarak yanlarında götürmüşlerdir. Yine belgeden, Bedevilerin elinden kurtulmak için, 40 bin kuruş fidye ödedikleri meydana çıkmaktadır. Ordu Kumandanına göre, seyyahların gezdikleri bölge, yüz silahlı asker ile gidilebilecek yerlerdendir.

Hariciye Nezareti yukarıdaki cevabı aldıktan sonra, Sadarete sunduğu, 27 Temmuz 1851 tarihli tezkerede, *işâra nazaran merkûmlar öyle muhavvef ve muhafazadan halî mahallere yalnız gitmiş olduklarından Urban tarafından tasallut olmuş olmasıyla memurîn-i Devlet-i 'Aliyye'ce mucib-i mesuliyet olacak bir şey olmadığı cihetle* demek suretiyle, sorunun seyyahlardan kaynaklandığını söylemek istemiştir.[657] Belgede bahsi geçen Rothschild Ailesi mensubunun bir yıl önce Kudüs'e gittiğini bildiğimiz Gustave Samuel James de Rothschild olması muhtemeldir.

## Islahat Fermanı'nın Hazırlanışı Sırasında Mayer Alphonse de Rothschild İstanbul'da

Kırım Savaşını sona erdirecek olan, Paris Konferansı toplanmadan önce Osmanlı Devleti, Islahat Fermanı'nı ilân etmiştir. Tanzimat esaslarını geliştiren bu ferman, Sadrazam Âli Paşa ile Fransız ve İngiliz Elçileri arasında kararlaştırılmıştı. Islahat Fermanı tabii insan haklarının korunmasından başka, bütün tebaanın din ve ırk farkı gözetmeksizin, kanun önünde eşitliğini de kabul etmiş, gayr-i Müslimlere yeni siyasal haklar da tanımıştır. Bu fermanla mâlî konularda da yeni açılımlar sağlanmış, banka ve benzeri müesseselerin kurulması hedeflenmiştir.

İşte, bu fermanın yayınlanmasından bir hayli önce, Rothschild Ailesi fertlerinden James Mayer de Rothschild'in oğlu Mayer Alphonse de Rothschild, İstanbul'a gelmiştir. Mayer Alphonse'ya iki

---

[657] *BOA, İ. HR*, No: 78/3828, 29 N 1267 /28 Temmuz 1851.

yıl önce de Mecidi Nişanı tevcih edilmişti. 1856'da İstanbul'da bulunduğu esnada, Rothschildlerin Vekili Horace de Landau ile birlikte Padişah ile görüşmek istemiş ve Padişah bu isteği kabul etmiştir. Fakat kabulün hangi gün gerçekleşeceği hususunda belirsizlik olmuştur. Bu defa Sadaret, bu günü öğrenmek için, 23 Ocak 1856 tarihli, şu yazı ile Saray'a başvurmuştur.

***Meşhur Sarraf Rothschild'in oğlu Baron Alfons Rothschild bu defa Dersaadet'e gelmiş olduğundan kendisinin bir müddetten beri bu tarafta bulunup Devlet-i 'Aliyye'ce hüsn-i hizmeti meşhûd olan adamları Mösyö Landau ile beraber ba'is-i iftiharları olmak üzere Huzur-ı Hümâyûna... şeref-i alem-pehasına nailiyetleri rehin-i müsaade-i Seniyye-i Cenâb-ı Mülûkâne buyrulduğu halde hangi gün Mabeyn-i Hümâyûn-ı Hazret-i Şehinşahî cânib-i alisine azimetleri hususunda her ne vecihle emr ü ferman-ı Cenâb-ı Şehriyârî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantuk-ı münifi icra olunacağı beyanıyla tezkere-i Senaverî tekrîm kılındı efendim.***[658]

Bu isteğe, Saray'dan ertesi günü yani 24 Ocak'ta aşağıda tam metni görülen cevap verilmiştir.

***Reside-i dest-i tazîm olan işbu tezkere-i samiye-i asâfâneleri manzûr-ı meâl-i mevfûr Cenâb-ı Padişahî buyrulmuş ve mumaileyh Baron Alfons Rothschild'in mumaileyh Mösyö Landau ile beraber işbu Pazar gününde saat beş kararlarında Mabeyn-i Hümâyûn-ı Şahane cânib-i âlisine azimetleri müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü İrade-i Seniyye-i Hazret-i Şehriyârî iktiza-yı celilinden bulunmuş olmakla ol-bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***[659]

Şu halde, Alphonse de Rothschild ve yanında Vekili Horace de Landau bulunduğu halde, Sultan Abdülmecid'le görüşme, 27 Ocak 1856 Pazar günü, saat 5'te gerçekleşecektir.

---

[658] *BOA, A. AMD*, No: 66/40, 15 CA 1272/23 Ocak 1856; *BOA, İ. HR*, No: 127/6435, 15 CA 1272/23 Ocak 1856.

[659] *BOA, İ. HR*, No: 127/6435, 16 CA 1272/24 Ocak 1856.

Alphonse de Rothschild'in, İstanbul'da resmi belgelere yansımayan görüşmelerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Polonya'nın milli şairi, Adam Mickiewicz'in Sekreteri olduğunu söyleyen Fransız Armand Levy'nin hatıraları bu bakımdan açıklayıcıdır. Armand Levy de Kırım Savaşı sırasında, Piemonte'nin yaptığı gibi Musevilerden bir askerî birlik oluşturarak, cepheye göndermek fikrindedir. Bu sırada, İstanbul'da bulunan ve Mason olan Mayer Alphonse de Rothschild ve Horace de Landau ile müzakerelerde bulunur ve onlardan yardım alır.[660]

*İmparatorluğun Liberal Yılları* adlı eserin yazarına göre, Alphonse de Rothschild'in Islahat Fermanı'nın ilân edildiği günlerde İstanbul'da bulunmasının nedeni bir banka imtiyazı elde etmektir.[661] Fakat bu sıralarda *Yahudilerin Kralı* olarak anılan Rothschild Ailesi'nin banka kurmanın dışında yapacağı başka işlerinin de olduğu anlaşılıyor. Yukarıda, Armand Levy'nin Musevi Ordusu kurmak için girişimlerinden söz edilmişti. Bunun gibi Mayer Alphonse de Rothschild, Fermanın ilanının ertesi günü, Osmanlı Musevi önderlerini toplamış ve onlara Islahat Fermanı'nın ilanından sonra izleyecekleri yolu göstermiştir.[662] Alphonse de Rothschild'in katıldığı bu toplantıyı organize eden kişi Albert Cohn'du. İstanbul'daki Yahudi ileri gelenlerine *Türkiyeli din kardeşlerimizin ahlakî ve toplumsal durumlarını yükseltmenin yollarını araştırmak ve onları Sultan Hazretlerinin yaptığı hayırlı işlere daha lâyık hale getirmek* şeklindeki çağrıyı yapan ise Alphonse de Rothschild'di.[663] Alphonse de Rothschild'in Yahudi ileri gelenleriyle bu toplantıyı yapmasının bir başka sebebi de Islahat Fermanı'nın ilanından üç gün sonra Balat semtinde Yahudilere atılan bir kan iftirası saldırısıydı. Bu saldırılara Ermeni ve Rumlar da katılmıştı.[664]

---

660 Ladislas Mickiewicz, Adam Mickiewicz, *Sa Vie et Son Ouvre*, Paris 1888, s. 318-319.

661 Kuntay Gücüm, *İmparatorluğun "Liberal" Yılları (1856-1870)*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2015, s. 117.

662 Şeni, *age*, s.78; İpek, *age*, s. 71.

663 Rodrigue, *age*, s. 65.

664 "Ottoman Empire", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 530.

Belgelerden meydana çıktığına göre, Rothschild'in İstanbul'da Sultan Abdülmecid'le görüştükten sonra Kudüs'e gittiği anlaşılmaktadır. Bu̥na dair Sayda ve Şam Valileri ile Kudüs Mutasarrıfına gönderilen tebḷiğ şöyledir:

***Avrupa Bankerleri muteberânından meşhur Rothschild Familyası'ndan Dersaadet'e gelmiş olan Mösyö Alphonse [de] Rothschild ziyaret ve seyahat tarikiyle bu kere Kudüs-i Şerif ve havalîsine müsaade edilip kendisi muteber zât olmasıyla hakkında hürmetle beraber esna-yı rahda ve müddet-i ikametinde...hususuna himmet buyurulmak.***[665]

Hariciye Nezaretinin de bu hususta çok dikkatli davrandığı, 5 Mart 1856 tarihli Mısır, İzmir ve Sayda Valilerine gönderilen şu belgeden meydana çıkmaktadır.

***Muteberân-ı sarrafândan Baron Rothschild bu kere lieclü's-seyeha ol tarafa azimet etmiş olup mumaileyh Avrupa'nın en meşhur bankerlerinden ve meriyyülmazhar zevâtdan olarak hakkında ibraz-ı muamele-i cemile-i dil-nevâzî ile tatyib-i hatır-ı şime fütüvvet icabından olmakla mebcûl buyruldukları behiyye-i dil-nevâzî ve kadirşinâsî-i asâfâneleri iktizasınca mumaileyhin ol tarafa vusûlünde hoşnudî-i hatırını mucib olur muamele-i iltifât-ı riayetkârânenin tamamî-i ifası hususuna himem-i behiyye-i asâfâneleri şayân buyrulmak babında emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.***[666]

Buna göre; Avrupa'nın muteber sarraflarından Alphonse de Rothschild'in her gittiği yerde, gönlü hoş tutulacak, kendisine iltifat edilecek ve saygıda kusur gösterilmeyecektir.

Rothschildler gibi vekilleri Horace de Landau'nun da Osmanlı Hükümeti nazarında büyük itibarı olduğu görülmektedir. Daha önceki sayfalarda görüldüğü üzere Landau, Abdülmecid tarafından Nişanla taltif edilmişti. Bu defa, İstanbul'daki görevi sona eren ve İskenderiye'ye gitmeye hazırlanan Landau için, Hariciye Nazırı Fuad

---

[665] *BOA, A. MKT. UM*, No: 226/70, 23 C 1272/1 Mart 1856.
[666] *BOA, HR. MKT*, No: 138/28, 27 C 1272/5 Mart 1856.

Paşa, 21 Aralık 1859'da Mısır Valisi'ne yönelik olarak, şu tavsiye mektubunu kaleme almıştır.

***Rothschildlerin hayli müddet ticaretce işlerinde bulunmuş olan Mösyö Landau li-ticare İskenderiye'de ikamet edecek olduğundan huzur-ı âlî-i asâfânelerine tavsiye vesile olmak üzere ariza-i çâkeranem takdimini iltimas etmiş ve bu misillu muteberânın lütuf ve iltifât-ı âlîyye-i Cenâb-ı hıdîvânelerinden hissedar-ı mefharet oldukları gibi mumaileyh dahi zaten ve maslahatça gayet ve nihayet celîle-i hıdivîlerine mazhar olacağından şüphe olmadığından yalnız beyan-ı hâl ile hakk-ı bendegânemde istifası teveccühât-ı Seniyyelerine ibtidâr kılındığı muhat-ı ilm-i alem-ârâ-yı daverâneleri buyruldukta emr ü ferman.***[667]

## Lionel de Rothschild 1865'te İzmir'de

1865 yılında İzmir'de ortaya çıkan ve yaklaşık üç ay kadar süren kolera salgını sonucunda 3.500 kişi hastalığa yakalanmış ve bunların 1.500'ü de ölmüştü. Salgın sırasında İngiliz Avam Kamarası'nın Yahudi olan ilk üyesi, Sultan Abdülmecid'den ikinci rütbeden Mecidi Nişanı almış olan Lionel de Rothschild, yanında bir doktorla birlikte bizzat İzmir'e gelerek, para, ilâç ve tıbbî malzeme yardımında bulunmuştur. İngiltere'ye döndükten sonra da 2 bin lira üzerinde bir bağış toplayarak İzmir Yahudi Cemaati'ne gönderilmesini sağlamıştır. Lionel de Rothschild'in İzmir Yahudilerine olan bu ilgisinin sebebi ise Palacci ile aralarındaki sevgi ve saygıya dayanan dostluktu.[668]

## Baron Edmond James de Rothschild 1887'de Filistin'de

Baron Edmond James de Rothschild'in Filistin'e ilk ziyareti, eşi Adelheid ile birlikte toprak satın alma işleminden beş sene sonra 1887 ilkbaharında gerçekleşmiştir. Edmond'un *Atmah* adlı yatı ilk

---

[667] *BOA, HR. MKT*, No:319/62, 26 CA 1276/21 Aralık 1859.
[668] Bora, agm, s. 115-116.

önce Port Said limanında demirlemiştir. Daha sonra Hayfa'nın güneyindeki Tanturah Körfezi açıklarına gelmiş, Nisan 1887 sonunda Yafa'ya geçmiştir.[669] Baron Edmond James de Rothschild, Filistin'e yaptığı bu ilk teftiş ziyareti sırasında özellikle Yahudilere ait tarihi mekânları da inceleme fırsatı bulmuştur. Bu yıllarda Filistin Araştırma Derneği, Filistin'deki Yahudi tarihi hakkında yayınlar yapmaktaydı. Edmond, kimliğini gizleyerek Yafa'dan Kudüs'e gitmiştir. 5 Mayıs 1887'de Önce Kutsal Kabir Kilisesi'ni, ardından da eşiyle beraber Kudüs surlarının dışındaki Rachel Türbesi'ni ziyaret ederek hac ibadetini yerine getirmiştir. Burada Yahudilerin en bilge hahamlarını da görmüştür.

Herod Tapınağı'nın batı duvarı olan Ağlama Duvarı'nda duasını etmiştir. Bu sırada Ağlama Duvarı'nın bulunduğu ve Tunuslu Arapların elinde bulunan araziyi Nissim Behar aracılığıyla 740 bin franka satın almaya çalıştıysa da bunda başarılı olamamıştır. Edmond'un bu kutsal bölgeyi satın almasına karşı çıkanlardan biri de tutucu bir din adamı olan Kudüs Hahamı Meyer Ponijel'di. Edmond, bölgede Yahudi tarihini ortaya çıkarmak için başlanan kazılara da destek vermiştir. Ağlama Duvarı'nın bulunduğu bu arazi, 1917'de Haim Weizmann'ın teklifiyle 75 bin sterlin karşılığında Araplardan satın alınmıştır.[670]

Edmond, 9-10 Mayıs 1887 gecesi geç vakitte yanında vekilleri Samuel Hirsch ve Ossowetzky ile birlikte Rishon le-Zion'a ('Uyun el-Kara) gelmiştir.[671] Ertesi gün sabah erkenden yerleşimcilere azarlamayla karışık bir nutuk irad etmiştir. Çünkü bu tarihten az önce yerleşimciler ile Baron'un vekilleri arasında bir anlaşmazlık çıkmıştı ve bu kavga, yerel Osmanlı kuvvetlerinin müdahalesiyle önlenebilmişti.[672] Bu ziyaretinde, Rishon le-Zion ('Uyun el-Kara) ve Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) kolonilerinde ikamet etmiştir.[673] Rothschild, Filistin'e yaptığı ziyaretinde çoğunlukla bu ziyareti bir *iltifat* olarak

---

669 Schama, *age*, s. 144, 208.
670 Druck, *age*, s. 94, 100-102, 104;Schama, *age*, s. 143-145.
671 Schama, *age*, s. 148; Druck, *age*, s. 95.
672 Schama, *age*, s. 149.
673 Ben-bassat, agm, s. 59.

algılayan[674] üst düzey Osmanlı yetkilileri ile de bir araya gelmiştir. Yerel hayır kurumlarına bağışta bulunarak, kişisel bağlarını geliştirmiştir. Rothschild, Filistin'e geldiğinde genellikle kendi kolonisinde kalıyor ve diğer kolonilerin temsilcileriyle de görüşüyor, bir koloniden diğerine giderken kendisine 30 atlı Yahudi eşlik ediyordu.[675] 1884'te Rus Yahudileri tarafından kurulmuş olan Gedera dışındaki tüm kolonilerini ziyaret etti. Petah Tikvah'ı (Mulabbis) ziyaret ettiğinde burayı kurmuş olan Siyon Âşıklarının (Hibbat Zion) talebi üzerine koloniyi himayesine almıştır.[676] Zemarin'de (Zikhron Ya'akov) yaptırdığı parkta fellah ve şeyhlere bir yemek ziyafeti vermiştir.[677]

13 Mayıs 1887'de Câ'ûne'yi (Rosh Pinnah) ziyaret etmiştir. Burada arazileri az olan yerleşimcilere toprağını genişletmesi ve ailesini daha iyi geçindirebilmesi için 300-500 frank verdi.[678] Baron Edmond James de Rothschild'in 1887 ziyaretinde Arapça Be'er Ta'abya, İbranice ismi Beer Taviyyah olan köy de Romanya'dan gelen Yahudiler için kolonileştirilmiştir.[679]

Baron Edmond James de Rothschild, 1887'de Ekron el-Betty'ye (Mazkeret Batya) yaptığı ilk ziyarette yerleşimcileri daha sağlıklı yaşama teşvik etmek için evi en temiz olana para ödülü vereceğini de ilan etmiş, teftiş günü geldiğinde kolonideki evleri dolaşmıştır. En temizine 200, ikinciye 100 frank vererek teftişini sürdürmüştür. Ödülü alan ilk iki kişi, Filistin'deki ilk Yahudi kolonisi olan Mikveh İsrael'deki tarım okulundan mezun olmuş olan iki Polonya Yahudisi'ydi.[680] Ekron'daki gelişmeleri memnûniyet verici olarak bulan Baron, koloni yönetimine yeni evler yapabilmeleri ve yeni araziler almaları için 25 bin frank vermiştir. Kolonidekilerin isteği üzerine buraya annesi Betty'nin adına izafeten Mazkeret

---

[674] Schama, *age*, s. 144.
[675] Ben-bassat, agm, s. 49, 52.
[676] Schama, *age*, s. 150.
[677] Schama, *age*, s. 150.
[678] Druck, *age*, s. 98; Schama, *age*, s. 150.
[679] Efrahim Orni, "Beer Toviyyah", *EJ*, XVIII, Second Edition, New York 2007, s. 258.
[680] Schama, *age*, s. 112.

Batya adını koymuştur.[681] Yine bu ziyaretinde sıtma ve sarılık hastalığına yakalanan yerleşimcilere bizzat tanık olduğundan Dr. D'Arbela'yı Rishon le-Zion'a ('Uyun el-Kara) hekim olarak atamıştır.[682] Baron Edmond James de Rothschild, 1887 dışında 1893, 1899 ve 1914 yıllarında da Filistin'i ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde yerleşim birimlerinin gelişimi, gelişme olanakları, çalışanları, yerleşimcilerin yaşam standartları ve eğitimleri hakkında incelemelerde bulunmuştur.[683]

### Sultan II. Abdülhamid, 1888'de Baron Rothschild ile Görüşüyor

Elimizde bulunan belgelerden ortaya çıktığına göre, Rothschild Ailesi fertlerinin başka bir ziyareti de II. Abdülhamid devrinde gerçekleşmiş ve 1888 yılına tesadüf etmiştir. Bu tarihte Sultan Abdülhamid, Baron Rothschild görüşmesi Beyoğlu'nda çıkan *Moniteur Européen* gazetesi tarafından tespit edilmiştir. Gazetenin, 30 Temmuz 1888 tarihli haberine göre, görüşme şöyle cereyan etmiştir.

***Baron Rothschild ile kerimesi dün Talya vapuruyla Dersaadet'i terk eylemişlerdir. Talya Vapuru Pire'ye uğrayıp sonra Ancona ve Marsilya'ya gidecektir. Baron Rothschild'in geçen Cuma selamlığından sonra [27 Temmuz 1888] Yıldız Sarayı Hümâyûnu'nda gördüğü iltifat Hazret-i Cihanbânî ve huzûr-ı Hümâyûn'a kabulden fevkalgaye mahzûz olduğu temin ediliyor. Zât-ı Hazret-i Padişahî Baron ile bir saat kadar müddet mülakat ederek envai ...bulunmuştur ve Anadolu şimendiferlerinin Baron tarafından teşkil edilecek bir heyet-i sarrafiye tarafından inşa arzusunu dermiyân buyurmuşlardır. Bu arzu-yı Cihanbanî Mösyö Rothschild'ce büyük mahzûziyeti celbetmiş olup mumaileyh tedkik-i keyfiyet edeceğini vaad eylemiştir. Baron'un mazhar***

681 Schama, *age*, s. 150; Druck, *age*, s. 97.
682 Schama, *age*, s. 135.
683 Kressel, agm, s. 492.

***olduğu envai iltifatlardan başka avdeti esnasında Zât-ı Hazret-i Padişahî kendisine bilhassa imâl ettirilmiş on bin aded sigara hediye buyurmuşlardır.***[684]

Bu belgeden anlaşıldığına göre, Sultan ile Rothschild'in görüşmesi, 27 Temmuz Cuma günü, öğleden sonra gerçekleşmiştir. Bir saatlik ziyaret esnasında II. Abdülhamid, Anadolu Demiryollarının yapım işinin Rothschildler tarafından üstlenilmesini teklif etmiştir. Yakın zamanda, Amerika Birleşik Devletleri'nde demiryolları yapımı işine girişen Aile'nin, teklife yanaşmadıkları sonraki gelişmelerden meydana çıkmaktadır. II. Abdülhamid'in, hususi olarak imâl ettirdiği on bin sigarayı Rothschild'e hediye etmesi de manidardır.

Rothschild Ailesi ile ilk defa görüşen Osmanlı Sultanı II. Mahmud'du. II. Mahmud, Nathaniel de Rothschild ile bir Cuma günü sabahı görüşmüştür. Sultan II. Abdülhamid'in Baron 27 Temmuz 1888'deki görüşmesi de Cuma selamlığından sonra gerçekleşmiştir. Sultan Abdülhamid'in ünlü Siyonist Herzl ile olan görüşmesi de 4 Temmuz 1902'de yapılmıştır. Herzl görüşmesi de Cuma selamlığından sonra olmuştur. Her iki Osmanlı sultanının da Yahudi liderle olan görüşmesi, Cuma gününe tesadüf etmiştir.

Sultan Abdülhamid'i ziyaret eden ve bir o kadar iltifata mazhar olan Rothschild, kaynakların ismini belirtmemesine rağmen muhtemelen Edmond James de Rothschild'dir. Baron Edmond James de Rothschild'in 1928'de bir biyografisini yazan David Druck'un eserinde Baron Edmond'un 1888 yılında yaptığını söylediği bir şark seyahatinden söz edilmektedir. Buna göre Edmond eşi ile birlikte bir Türkistan gezisi plânlamıştır. Dönüş güzergâhı Türkistan, İran ve İstanbul yoluyla Fransa olacaktı. Gezinin ayrıntılarından söz edilmemektedir. Baron Edmond, geziye planladığı gibi başlamıştır. Druck, bu geziyle ilgili tek bir ayrıntıya yer vermiştir. O da Baron, Eylül 1888'de Odessa'da Siyonist liderlerle görüşmüş, 17 Eylül'de de Türkistan'a gitmek üzere ayrılmıştır.[685]

---

[684] *BOA, Y. PRK. TKM*, No: 12/38, 30 Temmuz 1888.
[685] Druck, age, s. 133, 137.

Bu ziyaretten hemen sonra, Yeni Osmanlılar Hareketinin ileri gelen isimlerinden Ebüzziya Tevfik, *Takvim-i Ebüzziya*'da, Rothschildlerin servetinin menşeini anlatan bir yazı kaleme almıştır. Tevfik'e göre, Rothschildlerin büyük servetlerinin kökeni, Waterloo Muharebesi'nin sonucunu erkenden öğrenip, borsada kazandıkları para değildir. Yine söz konusu serveti, ticari sırlar için kullandıkları, posta güvercinleri ile açıklayanlar da yanılmaktadırlar. O'na göre Rothschildlerin zenginliği, Almanya'daki Prenslerin servetlerine dayanmaktadır. Napolyon Savaşları sırasında, bazı Alman Dükaları ve Prensleri servetlerini Rothschild'e teslim etmişlerdir. Dönüşlerinde, aradan pek çok zaman geçtiğini için Prenslerin ve Dükaların pek çoğu vefat etmiştir. Rothschild, yaşayanlara da savaş sırasında ziyan ettiğini söylemiş, ölenlerin mirasçılarına da paralarını iade etmemişti. Ebüzziya Tevfik'e göre, Rothschildlerin servetinin menşei bu idi.[686]

## Baron Edmond James de Rothschild 1893'te Yeniden Filistin'de

Baron Edmond, Filistin'e ikinci ziyaretini 1893'te yapmıştır.[687] Baron Edmond'a ziyaret sırasında Bordeau'daki ziraat mühendisi Mortier de eşlik etmiştir. Mortier'in vazifesi iklim ve jeolojik açıdan Filistin'de inceleme yapmaktı.[688]

## Rothschild 1894'te Rodos'ta

Servetlerinin kaynağı hakkında spekülasyon yapılan, Viyana'daki Grubun başındaki Rothschild'in, 1894 yılında Rodos Adası'na geleceği 12 Şubat 1894 tarihli, Vali Abidin Paşa'nın Saray'a çektiği telgraftan anlaşılmaktadır. Vali Abidin Paşa'nın telgrafına göre Rothschild, 13 Şubat 1894'te Rodos'a gelecek ve bir-iki gün

---

686 Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, s. 194.
687 Druck, *age*, s. 160; Kressel, agm, s. 492.
688 Schama, *age*, s. 192.

kaldıktan sonra ayrılacaktı.[689] Bu tarihte Viyana'daki Rothschild Grubunun başında daha önce Sultan Abdülhamid devrinde Şefkat Nişanı verilen Bettina Caroline de Rothschild'in eşi Salomon Albert Anselm (1844-1911) bulunmaktaydı.

## Baron Rothschild 1897'de İstanbul'da

Elimizde bulunan belgelere göre, içinde Baron Rothschild ile Baron Brückel'in bulunduğu Trieste'den yola çıkan hususî bir yat, 9 Eylül 1897'de Çanakkale Boğazı'nda görülmüştür. Vapur, Avusturya beylik sancağını taşıdığı için Çay Ağzı mevkiinde Boğaz Muhafızı tarafından durdurulmuştur. Vapur hakkında hem Tophane Müşirliği ve Avusturya Sefareti'nden bilgi alınmıştır. Vapur her ne kadar beylik sancağı taşıyorsa da mezkûr bayrağın çekilmesi yat kulübüne mahsus bir imtiyaz olduğunun anlaşılması üzerine söz konusu yatın boğazdan geçişine izin verilmiştir. Baron Rothschild'in Çanakkale Boğazı'ndan geçişine ilişkin, Tophane Müşirliği, Hariciye Nezareti ve Sadaret arasındaki yazışmaların ivedilikle yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna tüm yazışmalar Sultan'ın iradesi de dâhil olmak üzere elden takip edilmiştir.[690] Çanakkale'den İstanbul'a gelen Rothschildlerin yatı buradan Odessa'ya gitmiştir. Baron Rothschild'in 6 Ekim 1897'de buradan döneceği, Sadrazam Sait Paşa'nın 5 Ekim 1897 tarihli Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır.[691]

## Baron Edmond James de Rothschild 1899'da Türkiye'de

Baron Edmond James de Rothschild'in 1899'da İstanbul'a gelişi Osmanlı belgelerine yansımamıştır. Edmond James de Rothschild'in bu ziyareti hem 1909-1920 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin son Hahambaşısı olarak tarihe geçen Manisalı Hayim

---

689 *BOA, Y. PRK. UM*, No: 29/34, 31 Kanun-ı Sani 1309/12 Şubat 1894.
690 *BOA, İ. HR*, No: 356/7, 28 Ağustos 1313/9 Eylül 1897.
691 *BOA, HR. TH*, No: 201/73, 23 Eylül 1313/5 Ekim 1897.

Nahum Efendi (1873-1960) ile hem de Filistin'deki kolonileriyle ilgilidir.

Baron Rothschild kolonilerini Jewish Colonisation Association'a (JCA) devretmeye giriştiği sırada 27 Aralık 1898'de eşiyle birlikte Marsilya limanından hususi yatıyla Filistin'e hareket etmiştir. 25 Ocak 1899 Çarşamba günü Hayfa'ya gelmiştir. İlk ziyaretini Rishon le-Zion'a ('Uyun el-Kara) ardından ertesi Perşembe günü Petah Tikvah'a (Mulabbis), Cuma günü ise Ekron el-Betty (Mazkeret Batya) ile Rehovot'a yapmıştır. Ardından Rishon le-Zion'a ('Uyun el-Kara) geri dönmüştür. Bu ziyaretinde de atlılar kendisine atlılar eşlik etmiştir.[692]

15 yıl önce kurduğu Rishon le-Zion'daki ('Uyun el-Kara) sinagogda Cumartesi günü yerleşimcilere bir zamanlar ancak yılanların yaşayabildiği bir yeri gerçek bir cennete çevirdiklerini" belirterek duygularını şöyle dile getirmiştir: *Ben sizin yardımınıza, yoksulluğunuzdan ya da çektiğiniz sıkıntılardan ötürü koşmadım, çünkü dünyanın pek çok yerinde de bir o kadar zor durumda pek çok kişi var. Bunu yapmamın sebebi, size baktığımda İsrail'i diriltecek insanları görmemdir ve o ideal hepimizin yüreğindeki kutsal tutkudur... Atalarımızın vatanı, yuvamız İsrail'e dönüş.* [693] 29 Ocak 1899 günü ise Zikhron Ya'akov'u (Zemarin) ziyaret ettikten sonra Kudüs'e gitmiştir.[694]

1873'te Manisa'da doğan hem geleneksel ve hem de modern bir eğitim alan Hayim Nahum Efendi, 1897'de Paris'ten İstanbul'a geldiğinde Hasköy'deki Alliance Israélite Universelle okulunda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Edirne'de bulunan Hahamlık İlahiyat Okulu'nu İstanbul'a taşımıştır. Bu yıllarda hız kazanan Siyonist hareket onu da yakından etkilemiştir. Hayim Nahum ile Rothschildlerin yolu muhtemelen Hayim'in 1891-1897 yıllar arasında bulunduğu Paris'te kesişmiş olmalıdır. Edmond James de Rothschild 1899 yılında İstanbul'da iken kendisi de bir Yahudi olan

[692] Druck, *age*, s. 160-161.
[693] Schama, *age*, s. 21. Konuşmanın tam metni için bkz. Druck, age, s. 161-162;
[694] Druck, *age*, s. 164.

Amerikalı hayırsever ve ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Oscar Strauss ile birlikte Hayim Nahum Efendi'nin Haydarpaşa Sinagogu'nda verdiği Yom Kippur (Kefaret Günü) vaazına katılmıştır. Bu vaazdan sonra Hayim Nahum'un İstanbul'un zengin Yahudileri arasındaki şöhreti iyice artmıştır.[695]

Baron Edmond James de Rothschild, bu ziyareti sırasında İzmir'de kurulan Filantropik Mutfağa (Aşevi) para yardımında da bulunmuştur.[696] 1899 yılında Baron Edmond James de Rothschild, İstanbul'dayken Rothschild Ailesi'nin Batum'dan yola çıkan gaz yağı yüklü bir gemisi Sinop açıklarında fırtına yüzünden batmıştır. Geminin batışı sırasında herhangi bir can kaybı yaşanmamıştır.[697] Bu yıllarda Rothschild Ailesi, Rus Musevi yatırımcılarla birlikte Batum'un en büyük sanayi kuruluşu olan bir petrol rafinerisini işletiyorlardı. 1900-1903 yılları arasında Rusya'da baş gösteren ekonomik kriz yüzünden Rothschildler, rafineride çalışan işçilere ödeme yapamayınca, işçiler Ocak 1902'de greve gitmişlerdi.[698] Bu rafineride başta gaz yağı olmak üzere çeşitli petrol ürünleri demir ve deniz yoluyla dünyanın çeşitli bölgelerine ulaştırılıyordu.

### Baron Edmond James de Rothschild 1903'te Yeniden Türkiye'de: Şehnâme'yi Satın Alıyor

Baron Edmond James de Rothschild, 1903 yılında bir kez daha İstanbul'u ve Kos Adası'nı ziyaret etmiştir. 1903'teki bu ziyaretleri hakkında görebildiğimiz Türk belgelerinde bilgi bulunmamaktadır. Kos, 1522'de Türk idaresine girdikten sonra adaya Yahudiler iskân edilmiştir. 1851'de Yahudilere kan iftirası atan ada Rumları cezalandırılmıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında adada 40 Yahudi aile yaşıyordu ve 1747'de yapılan küçük bir sinagogu vardı. 1903'de

---

695 Shaw, *age*, s. 348-349.
696 Bora, *age*, s. 58.
697 Tellioğlu, *age*, s. 63.
698 Mustafa Sarı, *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, TTK Yay., Ankara 2014, s. 24.

Baron Edmond Rothschild, adayı ve Yahudi topluluğunu ziyaret etmiş, adadaki Yahudi mezarlığının duvarlarını da yaptırmıştır.[699]

1903 yılında Baron Edmond James de Rothschild, Türkiye ziyareti sırasında her nasılsa Topkapı Sarayı'nda yazma halinde bulunan Şah Tahmasp Şehnâmesi'ni satın almıştır. Şah Tahmasp Şehnâmesi olarak bilinen eser, 1520-1544 yılları arasında Tebriz'de üç kişi tarafından yazılmıştır. 1568'de Osmanlı Hükümdarı II. Selim'e hediye edilmiştir. 759 sayfadan oluşan bu yazma eserde 258 eşsiz minyatür bulunmaktadır. Baron Edmond James de Rothschild, 1903'te İstanbul'dayken her nasılsa bu eseri elde etmiştir. Baron Edmond'un 1934'te ölümünden sonra eser, oğlu ve varisi Maurice de Rothschild'in kütüphanesinde yerini almıştır. Maurice'de ölmeden önce eseri, 1957'de New York'ta antika ticareti yapan Rosenberg & Stiebel Şirketine satmıştır. 1959 yılında Şehnâme'yi bu şirketten satın alan Arthur Houghton ise eseri yırtarak sayfa sayfa satmaya girişmiştir.

Eserin bazı sayfaları, 1962 yılında Grolier Club'de sergilenmiştir. Ardından diğer bazı sayfalar 1968 yılında Knoedler Company'de ve 1970 yılında başka bir takım sergilerde görünmüş, 1972 yılında, Houghton, 78 sayfayı mütevelli heyetinde olduğu Metropolitan Müzesi'ne bağışlanmıştır. 1976 yılında Christie's müzayede salonlarında satılan 7 sayfaya 785.000 pound ödenmiştir. 1988 yılında, yine Christie's'de yapılan diğer bir müzayedede ise 14 sayfa 880.000 pounda satılmıştır. Farklı kuruluşlar tarafından piyasaya sürülen sayfaların satışı yıllar boyunca devam etmiştir.

Houghton'un bir kısmını dostlarına hediye ederek, diğerlerini de müzayedelerde satarak sürdürdüğü bu satış biçimi ölümüne dek sürmüştür. 1990 yılındaki ölümünden önce Houghton, Şehnâme'nin nerede ise tümünü parça parça elden çıkarmıştır. Ardından, eser için tam anlamı ile bir kurtuluş sayılmasa bile, ufak bir ümit ışığı doğmuştur: 1996 yılında İran Hükümeti, devrik Şah Rıza Pehlevi'nin özel koleksiyonunda bulunan ve devrim sırasında İran'da kalan,

---

[699] Uriel Rappaport-Simon Marcus-Yitzchak Kerem, "Kos", *EJ*, XII, Second Edition, New York 2007, s. 316-317.

Willem de Kooning'in, 1952 yılında yaptığı 9 milyon sterlin değerindeki Çıplak Kadın tablosuna karşılık, Şehnâme'nin ABD'de bulunan 118 minyatürünü geri almıştır. Bu çabaya rağmen, Şehnâme'nin 140 minyatürü bugün hala Metropolitan Müzesi'nden, Virginia Müzesi'ne, Berlin'den İngiltere'ye kadar birçok müzeye ve en az 44 ayrı özel koleksiyona dağılmış durumdadır.[700] Eserin bir sayfası 6 Eylül 2011'de rekor bir fiyatla 7,4 milyon paunda satılmıştır.[701]

Sadece İran'ın değil, dünya sanatının olağanüstü bir mirası, tezhip ve minyatür sanatı açısından döneminin en önemli özelliklerini barındıran bir eser, artık onarılamaz bir durumdadır. Döneminde üç ayrı sanatçı tarafından, 20 yılda yapılan ve bir hikâyenin tümünü anlatan 258 minyatür artık dağılmış, anlattıkları hikâyenin bütünlüğünden iz kalmamıştır.

## Baron Edmond James de Rothschild 1914'te Filistin'de

67 yaşında olmasına rağmen Baron Edmond James de Rothschild'in eşiyle birlikte 15 yıl sonra bir kez daha Filistin seyahatine çıkmıştır. 4 Şubat 1914'te Paris'ten ayrılmıştır. İngiltere işgalinde bulunan Kahire'ye gelmiş, Kahire'de bir süre Hotel National'da kalmıştır. Baron'un yatı, 17 Şubat 1914'te Hayfa'da demirlemiştir. Osmanlı Hükümeti'nin tepkisini çekmemek için Baron'un gelişi saklı tutulmuştur. Bu yüzden kendisini Hayfa limanında küçük bir Siyonist lider topluluğu karşılamıştır. Doktorunun tavsiyesine uyarak ilk beş gün karaya çıkmamış, 22 Şubat'ta gemiden çıkarak Petah Tikvah'a (Mulabbis) gitmiştir.

Gezi programında Rishon le-Zion ('Uyun el-Kara), Hadera (Nefiat-Hazire, Derdare), Zemarin (Zikron Ya'akov), Mikveh İsrail, Rehovot ve Taberiye'deki koloniler vardı. İki gün sonra Kudüs'e

---

[700] Ecem Özensoy, *Şah Tahmasp Şahnamesi Üzerine İnceleme*, (İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Çalışma), İstanbul 2017, s. 1-11;Özgen Acar, "Eşsiz Başyapıt Satışta", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2006, s. 10.
[701] "16th Century Folia Sets Islamic Art Auction Record", http://in.reuters.com/article/us-sothebys-islamic-idINTRE7353LZ20110406 (03/03/2017).

gitmiş, Kudüs'ten döndükten sonra Galile bölgesindeki kolonileri ziyaret etmiştir.[702] Kolonilerinin tarımsal faaliyetlerinden oldukça memnûndu. Şam ve Ba'albek'e geçmeyi planlamışsa da daha sonra gezinin o kısmını iptal etmiştir. Olgunlaşmakta olan bahçeler ve narenciye ağaçları kendisini çok sevindirmiştir. Yerleşimciler tarafından büyük bir coşku ile karşılanan Edmond'un 1914'te gördükleri O'nun Siyonist harekete olan sempatisini güçlendirmiştir. Taktikleri çok farklı olsa da Siyonist amaçlarıyla kendi amaçlarının aynı olduğunu söylemiştir. Baron Edmond, ziyareti sırasında Hayfa'nın güneyindeki 'Atlit yakınında bulunan kumluk ve bataklık bir alanı yerel idareden kiralamıştır.

Zion Dağı ve Siloam Havuzu yakınındaki araziyi de kazı yapılması için satın almıştır. Amacı Filistin'in Yahudi geçmişinin ortaya çıkarılmasıydı.[703]

Baron Edmond James de Rothschild'in Şubat 1914'teki Filistin gezisinin Osmanlı güvenlik bürokrasisi tarafından titizlikle takip edildiği belgelerden ortaya çıkmaktadır. Bu meyanda Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü İstitlaat Bürosu Müdürü İsmail Bey, bölgede çıkan Arapça Filistin gazetesinden yaptığı iktibasla Baron'un ziyaretini Dâhiliye Nazırı'na haber vermektedir.[704]

## Evelyn Achille de Rothschild (1845-1917) Gazze'de Osmanlı Ordusuna Karşı Savaşıyor

Birinci Dünya Savaşı başladığında, İngiliz ordusundaki Yahudilerin sayısı yaklaşık 50 bin kişiydi. Rothschild, Sason ve Montefiore gibi ileri gelen Yahudi ailelerinin bazı fertleri de subay olarak İngiliz ordusuna katılmışlardır. Rothschild 5, Montefiore 5 ve Sason Ailesi'nden 14 kişi orduya katılmıştır.[705]

---

[702] Druck, *age*, s. 181-182.
[703] Schama, *age*, s. 212, 223-224, 292-293.
[704] *BOA, DH. KMS*, No: 11/15, 13 Şubat 1329/26 Şubat 1914.
[705] Vivian David Lipman, "Military Service", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 240.

Paris'teki Rothschildlerden ise Baron Edmond'un oğulları James Armand (1878-1957) ve Maurice Edmond Charles (1881-1957) ise savaşmak üzere Fransız ordusuna yazılmışlardır.[706]

Rothschild Ailesi fertlerinden Evelyn Achille de Rothschild'in, Ailenin geleneksel imajına aykırı bir yol tuttuğu anlaşılmaktadır. Evelyn Achille de Rothschild, bankacılığın yanında askerliğe de merak salmıştır. Üniversitede okurken, at biniciliği ile meşhur olmuştur. Evelyn, 1886'da Londra'da doğmuştur. Leopold de Rothschild (1845-1917) ile Marie Perugia'nın (1862-1937) oğludur. 1907'de Cambridge'deki Trinity Koleji'nden mezun olarak ailenin finans şirketinde çalışmaya başlamıştır. Yahudilik ve Siyonizm meselelerine de ilgi göstermiştir. İngiltere'de faaliyet gösteren The United Synagogue'un da ikinci başkanlığını yapmıştır. 1913'te Şili ve Brezilya'ya seyahat etmiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığında kardeşi Anthony Gustave de Rothschild (1887-1961) ile birlikte binbaşı rütbesiyle, The Buckinghamshire Yeomanry adlı İngiliz Kraliyet Ordusu'na katılmıştır. Ağustos 1914'te Albaylığa terfi etmiş ve Nisan 1915'te birliği ile birlikte Mısır'a gitmiştir. Ağustos 1915'te birliğiyle Çanakkale Savaşı'na da katılmıştır. Burada, birliğinin başarısız olması üzerine Mısır'a dönmüştür. 13 Kasım 1917'de yapılan Gazze Savaşı'nda yaralanmış, dört gün sonra Kahire'deki İngiliz Hastanesi'nde (The Citadel Hospital) ölmüştür.[707]

## Baron Edmond James de Rothschild'in oğlu James Armand de Rothschild Birinci Dünya Savaşı'nda Yahudi Lejyonu'nu Finanse Ediyor

Birinci Dünya Savaşı'nda, Türklere karşı İngiliz ordusu ile beraber savaşan ve gönüllülerden oluşan bir Yahudi Lejyonu, Rus Yahudisi Vladimir Jabotinsky'nin önerisiyle Mart 1915'te kurulmuştur. Birlik Çanakkale Cephesi'ne de gönderilmiş fakat burada etkili

---

706 Schama, *age*, s. 311.

707 https://family.rothschildarchive.org/people/106-evelyn-achille-de-rothschild-1886-1917 (16/02/2017).

bir varlık gösterememiştir. Çanakkale'de Siyon Katır Alayı olarak isim yapan birlik, 1916 başında Mısır'a geri çekilmiştir. 1917'de Balfour Deklerasyonu'nun ilan edilmesinden sonra 1918 yılı başlarında, İngiltere'de 5 bin kişilik 39. Piyade Birliği adıyla yeni bir birlik oluşturulmuştur.

Yahudi Lejyonu da denilen bu birliğin rozeti Davut Yıldızı'ydı. Ben-Gurion da onbaşı olarak bu birlik saflarında bulunmuştur. Birliğin çoğunluğunu Rusya ve İngiltere doğumlu Yahudiler oluşturuyordu. Şubat 1918'de Mısır'a gelen birlik, General Allenby'nin silahlı gücünün altıda birini teşkil eden Yahudi kuvveti, Haziran 1918'de Filistin'e cepheye sürülmüştür.[708]

İşte tam bu esnada Filistin'de Yishuv'un Babası olarak anılan Baron Edmond James de Rothschild'in oğlu İngiliz siyasetçisi, Siyonist James Arman de Rothschild (1878-1957), binbaşı rütbesiyle Yahudi Lejyonu'yla birlikte General Allenby'nin ordusuna katılmıştır. James, aslında savaşın başında kardeşi Maurice ile birlikte Fransız ordusuna yazılmıştı. Cephede geçirdiği bir araba kazasında yaralanmış ve uzun süren bir nekahat dönemine girmişti.[709] Cambridge Üniversitesi mezunu olan James'in General Allenby'nin yanındaki görevi, İngilizlerin emri altındaki Yahudi Lejyonu'nu (The Royal Fusiliers) savaşa hazırlamaktı. 1918'de General Allenby'nin irtibat subayı olmuştur.

James, 1924'te Filistin Yahudi Kolonizasyon Birliği'nin (PICA) başına getirilmiştir. PICA ile babasının kolonilerinin idaresini üstlenmiştir. Babasının desteği ile Filistin Elektrik Şirketi ile Hebrew Üniversitesi'ni kurmuş, 1929'da Isle of Ely'den Liberal Milletvekili seçilerek, Avam Kamarası'na girmiştir. Milletvekilliği 1945 yılına kadar sürmüştür.[710]

---

[708] Joseph B. Schectman, "Jewish Legion", *EJ*, XI, Second Edition, New York 2007, s. 303-306; Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, s. 243.
[709] Schama, *age*, s. 311-314.
[710] Kressel, agm, s. 492; Israel Philipp, "Rothschild, James Armand De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 493;

## Rothschildlerin Yatı 1925 Yılında İstanbul'da

Elimizdeki belgeler, Rothschildlerin Türkiye'ye yaptıkları ziyaret konusunda bir müddet sükût etmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Boğazlar Komisyonu'nun faaliyette bulunduğu dönemde, bir Fransız yatının Boğazdan geçerek İstanbul'a girdiği haberi alınması üzerine, Hariciye Vekili bulunan Tevfik Rüştü Aras, İstanbul'da Nusret Bey'e 9 Temmuz 1925 tarihinde şu telgrafı çekmiştir.

***Kumandan forsunu hamil bir Fransız beylik yatının 4 Haziran'da Boğaz'dan geçerek İstanbul'a muvasalat eylediği İstanbul Üss-i Bahriye Kumandanlığı'nın işârına atfen Bahriye Vekâleti'nce Başvekâlet'e bildirilmiştir. Zât-ı âlîlerine bu bâbda Fransa Sefareti'nce ma'lûmât verilmiş ve İstanbul'a tevakkuf için müsaade talep edilmiş olup olmadığının kezalik Boğazlar Mukavelenâmesi'ne nazaran Boğazlar Komisyonu Riyaseti'nce bu hususta ma'lûmât mevcut olup olmadığının sürat-i işârı mercû'dur efendim.***[711]

Nusret Bey, o sırada Hariciye Vekâleti'nin İstanbul'da Dersaadet Murahhaslığı denilen bürosunun başındaydı.[712] Tevfik Rüştü'nün sorusuna cevap yazan Nusret Bey'in 10 Haziran 1925 tarihli, aşağıdaki telgrafında, söz konusu yatın Rothschildlere ait olduğundan söz edilmektedir.

***Fransız Bahriyesi'nde esasen beylik yat bulunmadığı cihetle böyle bir yatın İstanbul'a gelmediği Fransa Sefareti'nden suret-i kat'iyede beyan edildiği gibi Boğazlar Komisyonu Riyaseti'nce dahi 3 Haziran'da Boğazlardan böyle bir yatın mürûruna dair bir telgraf vürûdundan başka ma'lûmât olmadığı bildirilmiş ve liman riyasetinden istihsal edilen ma'lûmâta nazaran***

---

https://family.rothschildarchive.org/people/92-james-armand-edmond-jimmy-de-rothschild-1878-1957

711 *BOA, HR. İM*, No: 249/5, 9 Haziran 1341/1925.

712 Bilal Şimşir, "Ankara'nın Başkent Oluşu", *ATAM Dergisi*, VII/20, Ankara 1991, s. 189-222.

***bunun Mösyö Rothschild'e kâin hususi yat olması muhtemel bulunmuştur efendim.***[713]

Buna göre, 1925 yılı Haziranında İstanbul Limanı'na yanaşan ve Ankara'daki Hükümetin merak ettiği beylik yat, Rothschild Ailesine aittir. Belgede Fransız Elçiliği konu edildiğine göre bu Mösyö Rothschild'in Parisli Baron Edmond James de Rothschild olması muhtemeldir. Zira Baron Edmond, 1925 yılında eşiyle birlikte Filistin'e son ziyaretini yapmıştır.

10 Eylül 1925 tarihli *Milliyet* gazetesinin Bursa'da yayınlanan *Ertuğrul* gazetesinden aldığı bir habere göre Baron Rothschild ve ailesi fertleri, 2 Eylül 1925 gecesi *Albion* isimli yatlarıyla Mudanya'ya gelmişler ve buradan otomobille Bursa'ya gitmişler ve aynı gece geri dönmüşlerdir. Baron Rothschild'in Bursa ziyaretine ilişkin gazete haberi şudur:

***Baron Roçild [Rothschild] Bursa'da***

***Meşhur milyarder Baron Roçild [Rothschild] ve efrâd-ı ailesi Albion ismindeki hususi yatlarıyla Eylül'ün ikinci gecesi Mudanya'ya muvasalat etmiş ve Bursa'dan gelen iki Ford otomobiliyle Bursa'yı ziyaret ederek aynı gece avdet etmişlerdir. 107 ve 108 numarada mukayyed olan bu iki otomobil sahibleri, zengin misafirden 150 lira ücret almak insafsızlığında bulunmuşlardır. "Ertuğrul"***[714]

## Osmanlı Devleti, Rothschildler Hakkında Devamlı Olarak Bilgilendiriliyor

Osmanlı Devleti yöneticileri daha çok dış borç müzakerelerinde ve Filistin meselesinde muhatap oldukları Rothschild Ailesi hakkında çeşitli kaynaklardan gelen haberlerle bilgilendirilmiştir.

[713] *BOA, HR. İM*, No:249/5, 10 Haziran 1341/1925.

[714] "Baron Roçild Bursa'da", *Milliyet*, 10 Eylül 1341/1925. Bu gazete küpüründen beni haberdar eden Koleksiyoner Özgür Sanal'a teşekkür ederim.

Arşiv belgelerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla bu haber kaynakları, Paris'teki Ajans Grosser, Ajans Havass, Ajans National gibi telgraf şirketlerinin yanı sıra Avrupa basınında çıkan haberlerin tercümesiydi. Bunlar arasında, Rothschildlerin Mısır'a verdikleri borç,[715] Fransa Maliye Bakanı Paul Doumer'in (1895-1896) Alphonse de Rothschild ile Fransız bankalarının durumu hakkındaki görüşmeleri,[716] Baron Salomon Albert Anselm von Rothschild'in (1844-1911) Viyana sarayına kabulü,[717] Avusturya'nın 1892'de Rothschildlerden aldığı dış borç[718] gibi Sultan Abdülhamid'e verilen bilgilendirme notları dikkati çekmektedir.

Sultan Abdülhamid'e arz edilen bir diğer haber ise 11 Aralık 1895 tarihlidir. Ajans Grosser tarafından verilen telgrafta Alphonse de Rothschild ile Fransa Maliye Nazırı'nın görüşmesi hakkındadır. Görüşmede Fransa Bankası Direktörü, diğer bankerler ile sendikacılar da bulunmuştur. Görüşmede Fransa ekonomisi hakkında alınması gereken tedbirler konuşulmuştur.[719] 7 Haziran 1898'de ise Paris'ten İstanbul'a Ajans National tarafından gönderilen bir telgrafta Baron Rothschild'in Paris'te fakirler için belediyeye 200 bin franklık bir bağışta bulunduğu belirtilmektedir.[720]

## Osmanlı'da Rothschild İmajı Yahut Reşat Nuri'nin *Roçild Bey* Hikâyesi

14 Aralık 1893 tarihli ve Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından *Banker Roçild* başlığı ile *Servet-i Fünûn*'da yayınlanan haberde Baron Alphonse de Rothschild (1827-1905) fotoğrafı da kullanılarak okurlara tanıtılmıştır. Haberde Baron Alphonse de Rothschild'in İstanbul-Bağdat Demiryolu projesi için bir teklif verdiği de ilave edilerek şöyle denilmektedir:

---

[715] *BOA, Y.EE*, No:127/43, 21 Şubat 1883.
[716] *BOA, HR. SYS*, No: 165/18.
[717] *BOA, Y. PRK. HR*, No:17/60, 5 CA 1310/25 Kasım 1892.
[718] *BOA, Y. PRK. AZJ*, No: 23/50, 23 C 1310/12 Ocak 1893.
[719] *BOA, HR. SYS*, No:2867/54, 11 Aralık1895.
[720] *BOA, Y. PRK. PT*, No:17/103, 26 Mayıs 1314/7 Haziran 1898.

***Fransa'nın en büyük ehl-i servetinden olması cihetiyle bir şöhret-i fevkaladeye malik bulunan Baron Roçild'in resimli gazetecilik vazifesini icra emeliyle bir kıt'a resmini de derc eyledik. Roçild Ailesi Fransa'da bankerlik ve umûr-ı sarrafiye ve Nafia ile meşguldür. Hatta ahiren Dersaadet'den Bağdat'a kadar bir demiryolu inşası imtiyazını Hükümet-i Seniyye'den dahi istida eylemiş idi.***[721]

Önceki sayfalarda da görüleceği üzere Servet-i Fünûn'da tanıtılan Mayer Alphonse de Rothschild ve kardeşi Gustave'a Sultan Abdülmecid, 27 Haziran 1854 tarihinde Dördüncü rütbeden birer adet Mecidî Nişanı tevcih etmişti.

Londra'daki Rothschildlerden yapılan 1894 borçlanmasından sonra, Rothschild Ailesi hakkında 1895 yılı *Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn*'da bir haber neşredilmiştir. Haber, Londralı Mayer Amschel de Rothschild'in (1818-1874) kızı Hannah (1851-1890) ile evlenen Philip Archibald Primrose (1847-1929) ismiyle bilinen Beşinci Lord Rosebery hakkındadır. *Lord Rosebery* başlığı ile çıkan haberde, William Ewart Gladstone'dan sonra İngiltere Başbakanı olan Lord Rosebery'nin kısa bir biyografisi ile resmi verilmiş, zenginliği ve şöhretine atıf yapılmıştır.[722]

Rothschildlerin şöhreti, gücü ve servetinin Mebusan Meclisi kürsüsünde de konuşulduğu anlaşılmaktadır. Bu meyanda, Meclis-i Mebusan'ın 8 Mayıs 1911 tarihli oturumunda Kudüs Mebusu Ruhi el-Halidî iktisatla ilgili nutkunun bir yerinde *bugünkü günde en büyük sermayedârândan olan Fransa Roçildi'nin serveti 30 milyon lira raddelerindedir*[723] demektedir. Rothschildler, sadece gazete haberlerinin ve meclis konuşmalarının konusu olmuş değildir. Meşhur roman yazarı Reşat Nuri (Güntekin) Rothschildlerin bilhassa zenginliklerine atıf yapan bir hikâye kaleme almıştır.

---

721 "Banker Roçild", *Servet-i Fünûn*, VI/144, 2 Kanun-ı Evvel 1309/14 Aralık 1893, s. 219.

722 Ahmed İhsan, "Lord Rosebery", *Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn*, II, Alem Matba'ası, İstanbul 1312/1896, s. 30-31.

723 https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd01ic03c006/ink093/mmbd01ic03c006ink0930286.pdf (03/03/2017)

Reşat Nuri'nin (1889-1956) *Roçild Bey* adlı hikâyesi, 1919 yılında yayınlanmış ve bu dönemde çıkan bir gazetenin eki olarak halka dağıtılmıştır. Hikâyenin kahramanı Ekrem Roçild'e, yedi-sekiz sene evvel dostlarından birisi, Baron Rothschild'in bir gençlik resmini göstererek O'na çok benzediğini söyler. Baron Rothschild'in resmini karşısına alan Ekrem, giyinişini, saçlarını bir aktör gibi taklit eder. Dostları ötede, beride Ekrem'in Rothschild'e benzerliğinden söz ederler. Ekrem'in adı Beyoğlu'nda Roçild kalır. Öyle ki Ekrem, kartvizitlerini dahi "Ekrem Roçild" şeklinde yazdırır. Bununla beraber, tam hayat adamı olan Ekrem'in Rothschild'den küçük bir farkı vardır. Parasızlığı...[724]

Hikâyenin yazıldığı tarihte, Osmanlı ile Rothschild Ailesi arasındaki ilişkinin başlaması, doksan yılı aşmıştır. İstanbul'a yapılan ziyaretler, gazetelerde yer alan haberler, Rothschildlerin bilhassa İstanbul'da çok tanınmasına vesile olmuştur. Reşat Nuri'nin, 1919 yılında kaleme aldığı hikâyeye "Roçild Bey" adını koyması ve gazete eki olarak geniş kitleye dağıtılması, Rothschild'in zenginlik ile özdeşleştirilmesi, Türkiye'deki Rothschild imajı açısından dikkate değer bir örnektir.

## Sonuç

Rothschildler ile Osmanlı Devletinin doksan yılı aşan bir sürede geliştirdiği ilişkileri inceleyen bu çalışmada varılan sonuçları şu maddeler halinde göstermek mümkündür.

1- Rothschildler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 1828-1829 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşında başlamıştır. Savaş esnasında Rus tehdidi altında bulunan Tuna kalelerindeki Türk ordusuna gerekli olan zahirenin finansmanı Avusturyalı Stametz-Meyer Şirketi tarafından üstlenilmiş, Rothschildler tarafından temin edilmiştir.

2- Sultan II. Mahmud döneminde Rothschildlerin temsilcisi olarak, 1834 yılında Nathaniel de Rothschild İstanbul'a gelmiştir. Nathaniel de Rothschild'in İstanbul'a geliş amacı Yunanistan'ın Os-

---

[724] Reşat Nuri, *Roçild Bey*, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1335/1919.

manlı Devleti'ne ödeyeceği tazminatı teslim etmekti. Nathaniel, 1834 yılında Sultan II. Mahmud'la da görüştürülmüştür.

3- II. Mahmud'un saltanat yıllarında, Osmanlı devlet adamlarından bazıları Rothschildlerden borç alınmasını teşvik etmişlerdir.

4- Rothschildlerden borç alınması için yapılan girişimlere dönemin muktedir devlet adamlarından Prens Metternich de destek sağlamıştır.

5- Kırım Harbi'nin öncesinde ve savaş sırasında Osmanlı Devleti ile Rothschildler arasında çok derin ilişkiler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Rothschildler, Osmanlı Devleti'ne savaş malzemesi sağlamışlardır. Temmuz 1853'te Osmanlı Devleti, Rothschild aracılığı ile 40 bin tüfek, 2 bin şişhane, 10 milyon fişek, 50 milyon kapsül satın almış, bunlar için toplamda 10.514.976 kuruşluk ödeme yapmıştır.

6- Rothschild Ailesi, 1852 yılında yapılan fakat Sultan Abdülmecid tarafından feshedilen borcun, tazminatını Osmanlı Devleti adına ilgili bankerlere ödemiştir.

7- Rothschild Ailesi, gerek İstanbul Boğazı'na inşa edilecek fenerler için ve gerekse 1854 borçlanmasının taksitlerinin ödemek için Osmanlı Devleti'ne borç vermişlerdir.

8- Rothschild Ailesi, ilk defa Osmanlı Devleti'ne Kırım Savaşı içerisinde büyük meblağlı, uzun vadeli borç para vermiştir. Rothschild Ailesi'nden büyük meblağlı alınan borcun tarihi 1855'tir. Bu tarihte Aileden alınan 5 milyon sterlinlik borçlanmanın faizi % 4 ve amortismanın ise % 1'dir. Alınan borç için, Mısır vergisinin yanı sıra İzmir ve Beriyetüşşam gümrüklerinin gelirleri karşılık gösterilmiştir. Rothschild Ailesi'nden alınan bu ilk borç, aynı zamanda İngiltere ve Fransa devletlerinin kefilliğine de bağlanmıştır.

9- Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Paris Elçiliğini Rothschild ailesi finanse etmiştir. Bu amaçla aileden 1855 yılında 600 bin frank alınmıştır.

10- Rothschild Ailesi'nden Sultan II. Abdülhamid devrinde 1891 ve 1894 yıllarında da iki defa borç alınmıştır.

11- 1891 yılında alınan borcun faizi % 4, miktarı 6.316.920 sterlin ve süresi 60 yıldı. Borcun yıllık geri ödemesi ise 280.612 sterlin, 18 şilin ve 4 peni olarak tespit edilmiştir.

12- 1894 yılında Rothschild Ailesi'nden alınan borcun tutarı 8.212.340 sterlindir. Bu borç 61 senede geri ödenecektir. Yani bir başka deyişle borçlanma süresi 15 Ekim 1955 tarihine kadar geçerli olacaktır. Osmanlı Devleti, alınan borca karşılık olarak her sene 329.249 sterlin, 6 şilin, 1 peni'yi İngiltere Bankası'na ödeyecekti. Bu durumda borcun 61 yıl içindeki geri ödemesi 20.084.189 sterline ulaşacaktı.

13- Osmanlı Devleti, 1854 yılından yıkılışına kadar Avrupalı bankerlerden 41 defa borç almıştır. Bu borçlanmaların 1855, 1891 ve 1894 yıllarına ait olanları Rothschild Ailesi'nden yapılmıştır.

14- Meydana çıkarılan yeni belgelerden, Osmanlı Devletinin borçlanma serüvenine ilişkin mevcut bilgilerin eksik ve yanlış olduğu da ortaya konulmuştur.

15- Rothschild Ailesi mensuplarıyla görüşen Osmanlı hükümdarları II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid'dir. Bu görüşme ve temaslar sırasıyla 1834, 1856 ve 1888 yıllarında gerçekleşmiştir.

16- Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid, Rothschild Ailesi mensuplarına birçok defa nişan tevcih etmişlerdir. Bu meyanda Sultan Abdülmecid, Mayer Alphonse, James Mayer, Gustave Samuel James, Salomon James, Lionel Nathan, Sir Anthony Nathan (Billy), Mayer Amschel, Mayer Charles Carl de Rothschild'e; Sultan Abdülaziz, Adolphe Carl von Rothschild'e Mecidî Nişanı'nın değişik rütbeleri tevcih edilmiştir.

17- Sultan II. Abdülhamid ise, Mayer Alphonse de Rothschild ve kızı Bettina Caroline de Rothschild'e, Edmond'un eşi Adelheid de Rothschild'e nişan tevcih etmiştir. Rothschild Ailesi'nin ilk Lordu olan Nathaniel (Natty) Mayer de Rothschild'e ise oldukça kıymetli bir mücevher kutusu hediye edilmiştir.

18- Sultan Abdülaziz devrinde Rothschild Ailesiyle zayıflayan münasebetler, Sultan II. Abdülhamid zamanında her yönüyle gelişme göstermiştir. Bu dönemde Rothschildler, Osmanlı ülkesinin bir

parçası olan Filistin'de koloniler kurmuşlardır. Rothschildler ve Osmanlı Devleti arasında Filistin'de yaşananlar ilk kez belgeler ışığında meydana konmuş ve mevcut eksik ve yanlış bilgiler düzeltilmiştir.

19- Sultan Abdülhamid döneminde yasadışı olarak gelen Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ve tarım yapmalarına izin vermeyen Osmanlı yönetimi, Filistin'de yaşayan gerek yerli ve gerekse yabancı Musevilerin toprak satın almalarına izin vermiştir. Böylece aksi yönde yayınlanan bütün fermanlara rağmen, Filistin'deki Yahudi yerleşiminin kalıcı olmasının ve geniş alanlara yayılmasının önü açılmıştır. Bu suretle Filistin'e yerleşen Yahudiler, Rothschildlerin kolonilerinde yaşamaya, tarım yapmaya ve yeni bir yurt kurmaya başlamışlardır.

20- Hayfa'dan Yafa'ya uzanan düzlük boyunca arazi satın almış olan Baron Edmond James de Rothschild'in eser de görüldüğü üzere Filistin'de kurduğu 40 yerleşim yeri *Yishuv'un Babası* namını almaya hak kazanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında Filistin'de yaşayan Musevi nüfusu, göçler sayesinde II. Abdulhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına göre, üç kat artmış ve 80.000'e ulaşmıştır.

21- Eserde, Osmanlı sultanlarından II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid'in Rothschildlere ilişkin tutumları bütün yönleriyle açıklığa kavuşturulmuştur.

22- Osmanlı devlet adamlarının bilhassa Mustafa Reşit Paşa, Fuat Paşa, Ahmet Cevat Paşa, Kamil Paşa, Ahmet Rıza Bey, Mehmet Cavit Bey'in Rothschildler ile münasebetleri her yönüyle eserde meydana çıkarılmıştır.

23- II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da Rothschildlerle kurulan ilişkiler ilk defa yayınlanan belgelerle kaleme alınmıştır.

24- Osmanlı Devleti ile Rothschildlerin ilişkisi Reşat Nuri'nin *Roçild Bey* başlıklı hikâyesine de yansımıştır.

25- Rothschildler Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri stratejik perspektiften değerlendirmişlerdir. Bu ilişkiler; Montefiore ve Disraeli tarafından yönlendirilen bir "karargah"ın eseri olmuştur.

Kaynaklar

**A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

*1-* Babıâli Evrâk Odası (BEO) Belgeleri, No: 22/1592, 107/7982, 204/15282, 248/18578, 346/25906, 346/25906, 346/25911, 422/31589, 423/31659, 424/31780, 425/31843, 428/32081, 428/32083, 446/33397, 455/34113, 503/ 37703, 517/38751, 524/39289, 701/52572, 829/62101, 889/66663, 891/66814, 1086/81409, 1105/82846, 1171/87818, 1357/101739, 1454/109015, 1455/109104, 1460/109471, 1523/114196, 1539/115421, 1839/137865, 2783/208653, 2824/211781, 2861/214514, 2884/216269, 3352/251326, 3825/286822, 4118/308800, 4121/309043, 4454/334039, 4466/334894.

*2-* Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4. Şube Evrâkı (DH. EUM, 4.ŞB), No: 19/16.

*3-* Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube Evrâkı (DH. EUM, 5.ŞB),No: 6/35.

*4-* Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 6. Şube Evrâkı (DH. EUM, 6.ŞB), No: 51/2.

*5-* Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrâkı (DH. KMS), No: 11/15, 16/4.

*6-* Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi Evrâkı (DH MKT), No: 389/66, 421/71, 526/38, 1471/65, 1653/114, 1714/90, 1783/59, 1785/5, 1791/91, 1965/104, 1999/84, 2147/73, 2205/25, 2207/130, 2242/15, 2273/31, 2315/68, 2324/57, 2337/18, 2342/130, 2354/77, 2366/139, 2422/104.

*7-* Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HAT), No: 539/26147, 647/31735, 836/37723, 836/37723-A, 917/39968, 1203/47248, 1205/47279, 1205/47279-O, 1218/47718, 1222/47799, 1231/47985, 1294/50275.

*8-* Hariciye Nezareti Babıâli Tercüme Odası Belgeleri (HR. TO), No: 37/57, 65/24, 70/81, 70/188, 150/27, 205/74, 274/72,

375/36, 375/38, 418/121, 418/164, 418/222, 418/234, 418/267, 418/278, 421/4, 421/7, 421/34, 421/35, 422/27, 424/16, 534/76.

*9-* Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı Belgeleri (HR. İM), No: 249/5.

*10-* Hariciye Nezareti Londra Sefareti Belgeleri (HR. SFR.3), No: 22/16, 23/25, 28/3, 45/29, 52/6, 53/17.

*11-* Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (HR. MKT), No: 63/77, 68/40-1, 68/40-2, 81/59, 96/10, 115/94, 120/58, 133/39, 138/28, 142/12, 155/88, 161/92, 165/55, 173/42, 174/64, 241/46, 319/62.

*12-* Hariciye Nezareti Siyasî Kısım Evrâkı (HR. SYS), No: 165/18, 2144/1, 2867/54.

*13-* Hariciye Nezareti Tahrirâtı, (HR. TH), No: 201/73.

*14-* İradeler Dâhiliye (İ. DH), No: 330/21520, 392/25940, 1090/85489, 1217/95288.

*15-* İradeler Eyalet-i Mümtaze Mısır (İ. MTZ.05), No: 26/1330, 29/1605.

*16-* İradeler Hariciye (İ. HR), No: 78/3828, 92/4495, 103/5025, 107/5283, 119/5850, 123/6158, 123/6160, 127/6435, 132/6752, 134/6919, 136/7015, 136/7035, 239/14163, 332/21362, 356/7.

*17-* İradeler Hususi, (İ. HUS), No: 23/82, 31/84.

*18-* İradeler Maliye (İ. ML), No: 71/27.

*19-* İradeler Meclis-i Mahsus (İ. MMS), No: 5/174, 5/179, 5/186, 5/189, 84/3655, 110/4726, 122/5270, 123/5290.

*20-* Meclis-i Vâlâ Belgeleri (MVL), No: 277/15.

*21-* Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), No: 65/12, 66/1, 80/85, 207/103.

*22-* Sadaret Amedî Kalemi Evrâkı ( A. AMD*)*, No: 55/50, 66/40.

*23-* Sadaret Divan Kalemi Evrâkı (A. DVN), No: 119/88.

*24-* Sadaret Mektûbî Kalemi Nezaret ve Devair Evrâkı (A. MKT. NZD), No: 193/24.

*25-* Sadaret Mühimme Kalemi Evrâkı (A. DVN. MHM), No: 11/71, 19/31.

*26*- Sadaret Umum Vilâyât Evrâkı (A. MKT. UM), No: 131/77, 226/70.

*27*- Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD), No: 2280/26, 2286/23, 2286/28, 2292/34, 2657/32.

*28*- Yıldız Arzuhal ve Jurnal Evrâkı (Y. PRK. AZJ), No: 23/50, 30/37.

*29*- Yıldız Esas Evrâkı (Y. EE), No: 25/36, 25/40, 25/43, 49/14, 73/10, 120/13, 127/43, 137/5, 137/11.

*30*- Yıldız Hariciye Nezareti Ma'rûzâtı (Y. PRK. HR), No: 17/60, 26/8.

*31*- Yıldız Hususî Ma'rûzât Evrâkı (Y. A. HUS), No: 244/64, 279/160, 296/55, 299/44. 301/32, 302/45, 319/21, 323/74, 378/32.

*32*- Yıldız Maliye Nezareti Ma'rûzâtı (Y. PRK. ML), No: 14/72, 18/9.

*33*- Yıldız Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı (Y. PRK. MK), No: 6/40.

*34*- Yıldız Mütenevvi Ma'rûzât Evrâkı (Y. MTV), No: 115/23, 198/12, 200/41.

*35*- Yıldız Posta ve Telgraf Nezareti Ma'rûzâtı (Y. PRK. PT*)*, No: 11/41, 17/103.

*36*- Yıldız Resmî Ma'rûzât Evrâkı (Y. A. RES), No: 107/93, 112/53.

*37*- Yıldız Tahrirât-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği Evrâkı (Y. PRK. TKM), No: 12/38, 38/50.

*38*- Yıldız Umumî Evrâkı (Y. PRK. UM*)*, No: 29/34.

*39*- Yıldız Zaptiye Nezareti Ma'rûzâtı (BOA, Y. PRK. ZB), No: 7/74.

**B- Kitap, Makale ve Tezler**

Aaronsohn, Aaron, *Photograph Album of Plant Exploration Travels in Egypt and Palestine in 1911*, The United States Department of Agriculture Yay., Washington 1911.

Aaronsohn, Ran, "Baron Rothschild and the Initial Stage of Jewish Settlement in Palestine (1882-1890): A Different Type of Colonisation", Journal of Historical Geography, XIX/2, 1993, s. 142-156.

Aaronsohn, Ran, "The Beginnings of Modern Jewish Agriculture", Agriculturel History, Vol 69/3, 1995, s. 438-453.

Acar, Özgen, "Eşsiz Başyapıt Satışta", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2006, s. 10.

Ahmed İhsan, "Lord Rosebery", *Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn*, II, Âlem Matba'ası, İstanbul 1312/1896, s. 30-31.

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, IV-V, (Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel) Yapı Kredi Kültür Sanat- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yay., İstanbul 2001.

Akyol Altun, Didem, "Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekânsal Gelişimi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, s. 405-443.

Almaz, Ahmet, "Nostalji, 100 Yıl Önce", *İstanbul Ticaret*, 17 Kasım 2006, No: 2432, s. 11

Alsan, Necip, *Çağımızı Hazırlıyan Düşünce: Eylem ve Düşünce Açısından XIX. Yüzyıl*, Varlık Yay., İstanbul 1967.

Altay, Fahrettin, *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yay., İstanbul 1970.

Antébi, Elizabeth, "Antébi, Albert", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*, I, Leiden-Boston 2010, s. 219-220.

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Yay., İkinci Baskı, Ankara 1991.

Arslan, Ali, "Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880- 1920)", *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, s.

Artuk, İbrahim, "Nişan", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 154-156.

Atsmon, Tsevi-Shaked Gilboa, "Rishon le-Zion", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 344.

Attali, Jacques, *Yahudiler Dünya ve Para*, (Çev. Berna Günen), 2. Baskı, İstanbul 2014.

Autheman, Andre, *Bank-ı Osmanî-i Şahane*, (Çev. Ali Berktay), İstanbul 2002.

Avi-Yonah, Michael, "Athlit", *EJ*, II, Second Edition, New York 2007, s. 633.

Aynur, Hatice, "II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan'ın Cehiz Defteri", *Journal of Turkish Studies* (*Türklük Bilimi Araştırmaları*), *Hasibe Mazıoğlu Armağanı*, 1999/23, s. 65-85.

Aynur, Hatice, *Saliha Sultan'ın Düğününü Anlatan Surnâmeler (1834)*, Harvard Üniversitesi Yay., Cambridge 1995.

Badem, Candan, "Namık Paşa'nın Avrupa'da Borç Arayışı (1853-54)", *Toplumsal Tarih*, 186/2009, s. 68-75.

Badem, Candan, *The Ottomans and The Crimean War* (*1853-1856*), (Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

Baktıaya, Ali, *Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce*, Bengi Yay., İstanbul 2009, s.

Balcı, Sezai, *Babıâli Tercüme Odası*, Libra Kitap, İstanbul 2013.

Balcıoğlu, Mustafa, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyet'e*, Nobel Yay., Ankara 2001.

"Banker Roçild", *Servet-i Fünûn*, VI/144, 2 Kanun-ı Evvel 1309/14 Aralık 1893, s. 219.

"Baron Roçild Bursa'da", *Milliyet*, 10 Eylül 1341/1925.

Bat Yahuda (Raphael), Geullah, "Housdorf, Azriel Zelig", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s. 462.

Bayraktar Ör, Çiğdem, *Sör Siyonist, İngiltere'den Filistin'e Toprak Kavgası*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012.

"Behar, Nissim", *EJ*, III, Second Edition, New York 2007, s. 263.

Benbassa, Esther, *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları Alyans'tan Lozan'a*, Milliyet Yay., (Çev. İrfan Yalçın), İstanbul 1990

Benbassa, Esther-Aron Rodrigue, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, (Çev. Ayşe Atasoy), (Yay. Haz. Rıfat N. Bali), İletişim Yay., İstanbul 2010.

Ben-Bassat, Yuval, "Proto-Zionist Arab Encounters in Late Nineteenth Century Palestine: Socioregional Dimensions", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXXVIII/2, 2009, s.42-63.

[Biren, Tevfik], *Bürokrat Tevfik Biren'in II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Hatıraları*, (Haz. Fatma Reza Hürmen), Pınar Yay., İstanbul 2006

Blaisdell, Donald C., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mâlî Kontrolü", (Çev. Hazım Atıf), *İÜHFM*, X/7, 1932, s.

Bora, Siren, "Hahambaşı Hayim Palaçinin Hayatı ve Kitapları Işığında İzmir Yahudi Cemaatinin Tarihi (1788-1868)", İzmir Araştırmaları Dergisi, I/2015, s. 79-156.

Bora, Siren, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yay., İstanbul 1995.

Bornstein-Makovetsky, Leah, "Ottoman Empire", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 519-542.

Bostancı, Işıl Işık, *XIX. Yüzyılda Filistin (İdari ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2006.

Bouazi, Brahim, *19. Yüzyılda Filistin'de Arazi Satışları*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011.

Bozkurt, Celil, "I. Dünya Savaşı'nda Filistin ve Suriye Cephesinde Nili Casusluk Örgütünün Faaliyetleri", ATAM, 88/Mart 2014, 89-114.

Buzpınar, Ş. Tufan, "Suriye'ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tâbiiyeti Meselesi (1847-1900)", *İslam Araştırmaları Dergisi*, I/1997, s. 91-106.

Cavit Bey, *Meşrutiyet Ruznamesi*, (Haz., Hasan Babacan, Servet Avşar), II, TTK Yay., Ankara 2014.

Chiha, Necip H., "Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Menkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", (Çev., Halil Cin), *AÜHF Dergisi*, 1967, sayı 24, s. 246-274.

Çarkçıyan, Y. Gamidas, *Türk Devleti Hizmetindeki Ermeniler*, Köprü Kitap Yay., İstanbul 2016.

"Cohn, Albert", *EJ*, V, Second Edition, New York 2007, s. 39-40.

Çetin, Mehmet-Recep Kök, "Kırım Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti İle Müttefik Devletler Arasında Silah Ticareti (1854-1856)", *History Studies*, VIII/4, Aralık 2016, s. 33-56.

Çetin, Mehmet-Recep Kök, "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Yaşanan Lojistik Problemler", *Turkish Studies*, X/X, 2015, s. 313-340.

Çınar, Safi, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Davut Anlatımı*, (Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum 2014.

Dadyan, Saro, *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*, Everest Yay., İstanbul 2011.

*Dersaadet/İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Banker, Tüccar ve Komisyoncuların İsimleri (1923)*, (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun), İTO Yay., İstanbul 2008.

Dönmez, Ahmet, "Yeniden Tesis Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Finansmanı", *Nejat Göyünç'e Armağan*, (Ed. Hasan Bahar, Mustafa Toker, M. Ali Hacıgökmen, H. Gül Küçükpekmezci), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Konya 2013, s. 525-538.

Druck, David, *Baron Edmond Rothschild The Story of A Practical Idealist*, New York 1928..

Dumont, Paul, *Osmanlıcılık Ulusçu Akımlar ve Masonluk*, (Çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.

Eliav, Mordechai, *Britain and The Holy Land 1838-1914,Selected Documents from the British Consulate in Jerusalem*, Yad Izhak Ben-Zvi Press, Jerusalem 1997,

Elkoshi, Gedelyah, "Hankin, Yehoshua", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s. 324.

Engin, Vahdettin, *Pazarlık*, Yeditepe Yay., İstanbul 2010.

"Epstein, Izhac", *EJ*, VI, Second Edition, New York 2007, s. 471.

Erkan, Azmi, *Osmanlıların Son Döneminde (1840-1920) Filistin'de Yabancılar İle Yahudilerin Toprak Mülkiyeti*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015.

"Erlanger, Michel", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 480-481.

Florence, Ronald, *Blood Libel The Damascus Affair of 1840*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin 2004.

Fontmagne, La Baronne Durand de, *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, (Çev. Gülçiçek Soytürk), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Frankel, Jonathan, *The Damascus Affair "Ritual Murder", Politics, and the Jews in 1840*, Cambridge University Press, New York 1997.

Gilboa, Shaked, "Zikhron Ya'akov", *EJ*, XXI, Second Edition, New York 2007, s. 529-530.

Gille, Bertrand, *Histoire de la Maison Rothschild (1848-1870)*, II, Geneve 1967.

Giray, Kemal, *Filistin'de Osmanlı Postaları 1840-1918*, II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2007.

Glanz, Rudolf, "The Rothschild Legend in America", *Jewish Social Studies*, 19/1-2, 1957, s. 3-28.

Gordon, Benj. L., "Ekron: A Jewish Colony in the Land of the Philistines", *Maccabaean*, XXIII/6, June 1913, s. 167-171

Grene, Robert-Joost Elffers, *İktidar*, (Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), İstanbul 2012.

Gücüm, Kuntay, *İmparatorluğun "Liberal" Yılları (1856-1870)*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2015.

[Güntekin] Reşat Nuri, *Roçild Bey*, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1335/1919.

Gürsel, Seyfettin, "Osmanlı Dış Borçları", *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, III, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 672-687.

Hadawi, Sam -Walter Lehn, "Siyonizm ve Filistin Toprakları", *Siyonizm ve Irkçılık*, AÜSBF Yay., Ankara 1982, s. 65-86.

Hasson, Shlomo-Shaked Gilboa, "Haderah", *EJ*, VIII, Second Edition, New York 2007, s.189-190.

Hasson, Shlomo-Shaked Gilboa, "Petah Tikvah", *EJ*, XVI, Second Edition, New York 2007, s. 14-15.

Hüseyin Al, *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi* (1820-1875), Osmanlı Bankası Arşivi ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2007.

[İsmail Kemal] *İsmail Kemal Beyin Hatıratı*, (Çev. Adnan İslamoğulları-Rubin Hoxha), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.

Israel Philipp, "Rothschild, James Armand De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 493-494.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar*, II, Dergah Yay., III. Baskı, İstanbul 1982.

İpek Şeber, Nurdan, "II. Abdülhamid Döneminde Rusya ve Romanya'dan Gelen Yahudi Muhacirler", *Tarih Dergisi*, LIII/2011, s. 39-61.

İpek, Nurdan, *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2011.

Johnson, Paul, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000.

Kandemir, Feridun. *Medine Müdafaası*, Nehir Yay., İstanbul 1991.

Karadağ, Raif, *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, İstanbul 1978.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VI, Üçüncü Baskı, TTK Yay., Ankara 1983.

Karasapan, Celal Tevfik, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, II, İstanbul 1942.

Kay, James Ellswort de, *1831-1832 Türkiyesi'nden Görünümler*, ODTÜ Yay., Ankara 2009.

Kazgan, Haydar, *Galata Bankerleri*, I, Orion Yay., İkinci Baskı, İstanbul 2005.

Kazgan, Haydar, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995.

Keleş, Erdoğan, "Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Finansmanı ve Buna Dair Bir Defterin Değerlendirmesi", *OTAM*, 27/Bahar 2010, s. 107-141.

Kılıç, Musa, "1821 Rum İsyanı Sonrasında Fenerlilerin Bürokraside Yeniden İstihdamlarında İki Öncü İsim: İstefanaki Vogorides ve Nikolas Aristarki", *Musa Çadırcı'ya Armağan*, (Yay. Haz. Selda Kılıç, Bekir Koç, Tülay Ercoşkun), Bilgin Kültür Sanat Yay., Ankara 2012, s. 271-284.

Kıray, Emine, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İletişim Yay., III. Baskı, İstanbul 2008.

Kissinger, Henry, *Diplomasi*, (Çev. İbrahim Kurt), İş Bankası Yay., Ankara 1998.

Kressel, Getzel, "Rothschild, Baron Edmond James De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 491-492.

Kulin, Ayşe, *Adı Aylin*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

Kulin, Ayşe, *Füreya*, Everest Yayınları, İstanbul 2000.

Kuneralp, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İsis Yay., İstanbul 1999.

Leese, Arnold, *Gentile Folly: The Rothschilds*, Washington 1940.

Lipman, Vivian David, "Military Service", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 238-241.

Manav, Nursel, *Devlet-Banker İlişkileri Çerçevesinde Baltazzi Ailesi*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.

Mickiewicz, Ladislas-Adam Mickiewicz, *Sa Vie et Son Ouvre*, Paris 1888.

Molho, Rena, "Yenilenme", *Selânik 1850-1918* (Haz. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İletişim Yay. İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 68-84.

Mustafa, Cevat, *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Gazze ve Filistin İradeleri*, Beylik Yay., İstanbul 2015.

[Mustafa Hayri Efendi] *Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri (1909-*

*1922*), (Yay. Haz. Ali Suad Ürgüplü), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015.

Norman, Theodore, *An Outstretched Arm A History of the Jewish Colonisation*, Routledge&Kegan Paul, London-Boston-Melbourne-Henley 1985.

Orni, Efrahim, "Bat Shelomo", *EJ*, III, Second Edition, New York 2007, s. 214.

Orni, Efrahim, "Beer Toviyyah", *EJ*, XVIII, Second Edition, New York 2007, s. 258.

Orni, Efrahim-Shaked Gilboa, "Kefar Sava", *EJ*, XII, Second Edition, New York 2007, s. 64.

Orni, Efraim, "Mishmar ha-Yarden", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 317.

Orni, Efraim-Shaked Gilboa, "Mazkeret Batyah", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 707.

Orni, Efraim-Shaked Gilboa, "Me'ir Shefeyah", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 788.

Orni, Efraim-Shaked Gilboa, "Rosh Pinnah", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 466-467.

Orni, Efraim-Shaked Gilboa, "Yesud ha-Ma'allah", *EJ*, XXI, Second Edition, New York 2007, s. 322.

Orni, Efraim-Shakes Gilboa, "Ilaniyyah", *EJ*, IX, Second Edition, New York 2007, s. 720.

Orni, Efraim-Shakes Gilboa, "Metullah", *EJ*, XIV, Second Edition, New York 2007, s. 135.

Orni, Efraim-Shaked Gilboa, "Ein Zeitim", *EJ*, VI, Second Edition, New York 2007, s. 264.

Ortaylı, İlber, "19.Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, IV/1984, s. 89-113.

*Osmanlı Belgelerinde Filistin*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2009.

*Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı* (*1853-1856*), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2006.

"Ottoman Empire", *EJ*, IV, Second Edition, New York 2007, s. 530.

Öke, Mim Kemal, "Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayının Faaliyeti", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, Sabri Ülgener'e Armağan*, İstanbul 1987, s. 403-414.

Öke, Mim Kemal, *II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi*, İstanbul 1980.

Öke, Mim Kemal, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Yay., II. Baskı, İstanbul 2011.

Önsoy, Rıfat, *Mali Tutsaklığa Giden Yol: Osmanlı Borçları, (1854-1914)*, Ankara 1999.

Özensoy, Ecem, *Şah Tahmasp Şahnamesi Üzerine İnceleme*, (İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Çalışma), İstanbul 2017, s. 1-11.

Palmer, Alan, *Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev. Meral Gaspıralı), Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

Philipp, Israel, "Rothschild, James Armand De", *EJ*, XVII, Second Edition, New York 2007, s. 493.

Rappaport, Uriel-Simon Marcus-Yitzchak Kerem, "Kos", *EJ*, XII, Second Edition, New York 2007, s. 316-317.

Rodrigue, Aron, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, (Çev. İbrahim Yıldız), Ayraç Yay., Ankara 1997.

Sarı, Mustafa, *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, TTK Yay., Ankara 2014.

Satış, İhsan, "Kudüs Mutasarrıfları (1841-1902)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/II, 2015, s. 545-572.

Schama, Simon, *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Alfa Tarih Yay., İstanbul 2016.

Schectman, Joseph B., "Jewish Legion", *EJ*, XI, Second Edition, New York 2007, s. 303-306.

Ŝedivỳ, Miroslav, "The Question of Austrian Influence in Constantinople in the 1830s:The Stametz-Meyer Affair", *Prague Papers on History of International Relations*, Institute of World History, Praha 2009, s. 181-194.

Serbestoğlu, İbrahim, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yay., İstanbul 2014.

Sertoğlu, Mithat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, TTK Yay., Ankara 2011.

Sevilla-Sharon, Moshe, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay., İstanbul 1992.

Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (Çev. Meriç Sobutay), Kapı Yay., İstanbul 2008.

Slutsky, Yehuda, "Antebi, Albert", *EJ*, II, Second Edition, New York 2007, s. 184.

Slutsky, Yehuda, "Margolis-Kalvaryski, Haim", *EJ*, XIII, Second Edition, New York 2007, s. 530.

Slutsky, Yehuda, "Ossowetzky, O. Yehoshua", *EJ*, XV, Second Edition, New York 2007, s. 506.

Slutsky, Yehuda, "Scheid, Elie", *EJ*, XVIII, Second Edition, New York 2007, s. 117-118.

Şeni, Nora, *Oryantalizm ve Hayırseverliğin İttifakı*, (Çev. Elif Ertan), YKY, İstanbul 2009.

Şimşir, Bilal, "Ankara'nın Başkent Oluşu", *ATAM Dergisi*, VII/20, Ankara 1991, s. 189-222.

Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931.

Tellioğlu, Ömer, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2015.

*The Monthly Chronicle*, IV, July-December 1839, Longman, Orme, Brown, Green and Longmans, Paternoster-Row, London 1839.

Törüner, Yaman, "Hava Oyunları", *Milliyet*, 17 Nisan 2012.

*Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası (1882-1923)*, (Yay. Haz. Ufuk Gülsoy-Bayram Nazır), İTO Yay., İstanbul 2009.

Ussishkin, Anne, "The Jewish Colonisation and A Rothschild in Palestine", Middle East Studies, IX/3, Ekim 1973, s. 347-357.

Uygun, Süleyman, *Osmanlı Sularında Rekabet*, Kitap Yay., İstanbul 2015.

Velay, A. Du, *Türkiye Maliye Tarihi*, (Der. Maliye Tetkik Kurulu), Ankara 1978.

Weitz, Raanan, "Settlement, Israel, State of: Aliyah and Absorption", *EJ*, X, Second Edition, New York 2007, s. 357-361.

Whitman, Sidney, *Turkish Memories*, London 1914.

Winstone, H. V. F., *Ortadoğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğuda'ki Askerî İstihbaratın Öyküsü*, (Çev. Fuad Davutoğlu), İstanbul 1999.

Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co. Ltd Yay., 2006.

Yehuda Slutsky, "Pukhachewsky, Michael Zalman", *EJ*, XVI, Second Edition, New York 2007, s.730.

Yerasimos, Stefanos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, 2. Kitap, Tanzimattan Dünya Savaşı'na*, (Çev. Babür Kuzucu), Belge Yay., İstanbul 1987.

Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (Çev. Nusret Salihoğlu), Bağlam Yay., İstanbul 1987.

**C- Süreli Yayınlar**

*Hereford Journal*, 6 Ağustos 1834.

*London Courier*, 29 Temmuz 1834.

**D- İnternet Kaynakları**

(www.commons.wikimedia.org 03/03/2017)

"16th Century Folia Sets Islamic Art Auction Record", http://in.reuters.com/article/us-sothebys-islamic-idINTRE7353LZ20110406 (03/03/2017).

http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/albumler/Alb_000032_032.pdf

http://www.ttk.gov.tr/guncel/tarih-cevirme-kilavuzu/

https://en.wikipedia.org, 01/01/2017

https://family.rothschildarchive.org

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd01ic03c006/ink093/mmbd01ic03c006ink0930286.pdf (03/03/2017)

## ROTHSCHILDLER

ve

## OSMANLI İMPARATORLUĞU

Adları, iki yüzyıldır para, güç ve gizlilikle eş anlamlı olarak anılan Rothschildler ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler 1820'li yılların sonunda başlamıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet'e de intikal eden münasebetler bugüne değin artarak devam etmiştir. Aile ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler elinizdeki çalışmanın konusudur. Rothschildler ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki münasebetler ikinci kitapta ele alınmıştır. Ülkemizde ve yurt dışında şimdiye değin bu konuda hiçbir bağımsız çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan eser; siyasal ve iktisat tarihinin önemli bir eksikliğini tamamlayacaktır. Bilhassa ülkemizde, Rothschildlere ilişkin, söylentilerden ibaret, subjektif ve ciddiyetten uzak kimi bilgiler dolaşmaktadır. İşte, bu kitapla tarihsel sorunların nasıl bir yöntemle çözülmesi gerektiği de gösterilmiştir. Eserde, Rothschildlerin Sultan II. Mahmud, Abdülmecid, II. Abdülhamid ve İttihatçılarla ilişkileri ilk defa belgelere dayanılarak açıklığa kavuşturulmuştur. Tanzimat döneminin başlıca isimlerinden Mustafa Reşit, Âli ve Fuad Paşaların, II. Abdülhamid'in Sadrazamlarından Kabaağaçlızâde Ahmet Cevat ve Kamil Paşa'nın, İttihatçı önderlerden Ahmet Rıza'nın ve ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey'in de Rothschildlerle kurdukları ilişkiler bu eserde aydınlatılmıştır. Rothschild Ailesi'nden alınan borçlar, Osmanlı Bankası, Türkiye'deki Musevi cemaati ile Ailenin ilişkileri ve Aile üyelerine Osmanlı sultanları tarafından tevcih edilen nişanlar ilk defa bu çalışmada meydana çıkarılmıştır. Filistin Meselesi ve Siyonizm sorunsalı da baş aktör konumumdaki Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu bağlamında, şaşırtıcı orijinal belgelerle yine ilk olarak bu eserde ortaya konulmuştur.








9 786058 478350